

Міністерство освіти і науки України

Т. О. АНОХІНА

**КОРПУСНИЙ ЛАКУНІКОН
АНГЛОМОВНОЇ ТА УКРАЇНОМОВНОЇ
КАРТИН СВІТУ**

Монографія

Рекомендовано вченою радою
Київського національного лінгвістичного університету

Суми
Сумський державний університет
2018

УДК 811.111+811.161.2]:81'44

А69

Рецензенти:

І. І. Сєрякова – доктор філологічних наук, професор, проректор з навчально-виховної роботи та міжнародних зв'язків, професор кафедри германської і фіно-угорської філології імені професора Г. Г. Почепцова Київського національного лінгвістичного університету;

І. П. Біскуб – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

М. О. Шутова – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської мови та перекладу факультету сходознавства Київського національного лінгвістичного університету

Відповідальний редактор – Корольова А. В., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германської і фіно-угорської філології імені професора Г. Г. Почепцова Київського національного лінгвістичного університету

*Рекомендовано до видання вченою радою
Київського національного лінгвістичного університету
(протокол № 18 від 29 травня 2018 року)*

Анохіна Т. О.

А69 Корпусний лакунікон англомовної та україномовної картин світу : монографія / Т. О. Анохіна. – Суми : Сумський державний університет, 2018. – 588 с.

ISBN 978-966-657-733-0

Монографія присвячена вивченню механізмів і способів верифікації лакун в англійській та українській мовах та укладанню корпусного лакунікону як фрагмента англомовної та україномовної картин світу.

The monograph is devoted to the study of lacunae verification mechanisms in English and Ukrainian and compiling the corpus-based lacunicon as the fragment of the English and Ukrainian worldviews.

© Анохіна Т. О., 2018

ISBN 978-966-657-733-0

© Сумський державний університет, 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	6
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ЛАКУНОЛОГІЇ ЯК ЛІНГВІСТИЧНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	19
1.1 Становлення лакунології в лінгвістичній науці.....	19
1.1.1 Міждисциплінарні студії з лакунології.....	26
1.1.2 Онтологія гіперкатегорії лакуарності.....	33
1.2 Гносеологія гіперкатегорії лакуарності.....	53
1.2.1 Категорія лакуарності в лінгвосеміотиці.....	56
1.2.2 Категорія лакуарності в когнітивній семантиці.....	59
1.2.3 Категорія лакуарності в логіко-поняттєвій синергетиці.....	64
1.3 Дефініції лакуни як базової одиниці лакунології.....	67
1.3.1 Гніздовий підхід до вивчення етимонів <i>lac-/лак-</i>	78
1.3.2 Походження, розвиток та внутрішня валентність термінів <i>lacina/лакуна</i>	97
1.4 Корпусний лакунікон як знаково- концептуальний реєстр лакун англомовної та україномовної картин світу.....	110
1.5 Принципи і способи укладання корпусного лакунікону англомовної та україномовної картин світу.....	123
Висновки до розділу 1.....	129
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УКЛАДАННЯ КОРПУСНОГО ЛАКУНІКОНУ АНГЛОМОВНОЇ ТА УКРАЇНОМОВНОЇ КАРТИН СВІТУ.....	134

2.1	Методи ідентифікації лакун як одиниць мови, мовлення, когніції.....	134
2.2	Методи дослідження лакун у лінгвістично-перекладознавчих студіях.....	154
2.3	Методи вивчення лакун у зіставно-типологічних студіях.....	160
2.4	Методики реконструкції концептів LACUNA/ЛАКУНА.....	163
2.5	Методи виявлення лакун у корпусній лінгвістиці.....	167
2.6	Статус методів делакунізації/елімінації лакун у наукових картинах світу.....	177
	Висновки до розділу 2.....	184
	РОЗДІЛ 3 НОМІНАТИВНА Й КОМУНІКАТИВНА ЕНДОЗОНА АНГЛОМОВНОГО ТА УКРАЇНОМОВНОГО ЛАКУНІКОНУ.....	193
3.1	Мовно-семіотична ендозона лакунікону.....	193
3.1.1	Номінативні лакуни.....	202
3.1.2	Лакуни редуції, елізії та спрощення.....	210
3.1.3	Секондарна релайфація: повторне вживання редукованих одиниць.....	216
3.1.4	Грамаіичні, орфографічні та синтаксичні лакуни.....	220
3.1.5	Лакуни архаїзмів та етимологічна делакунізація.....	225
3.2	Комунікативна ендозона лакунікону.....	233
3.2.1	Перекладацька субзона лакунікону. Способи трансферу лакунарної інформації.....	238
3.2.1.1	Продуктивні та непродуктивні способи делакунізації.....	252
3.2.1.2	Перекладач-медіатор і довільність трансферу.....	258
3.2.1.3	Лакуни секондарного конструювання.....	262
3.2.1.4	Перекладацькі помилки: вилучення	

	специфічного елемента.....	267
3.2.2	Міжкультурна субзона лакунікону.....	271
3.2.2.1	Етнокультурна природа комунікативного мовчання.....	303
3.2.2.2	Емфатичні паузи.....	326
3.2.2.3	Квеситивні лакуни.....	338
3.2.2.4	Конвербальні лакуни.....	352
3.2.2.5	Лакуни контрастивної генології.....	360
	Висновки до розділу 3.....	373
РОЗДІЛ 4 КОГНІТИВНА ЕНДОЗОНА АНГЛОМОВНОГО Й УКРАЇНОМОВНОГО КОРПУСНОГО ЛАКУНІКОНУ.....		
		386
4.1	Експліцитна та імпліцитна лакунарність як категорія когнітивної семантики.....	386
4.2	Лакуносфера предметної та когнітивної зон..	389
4.3	Конституенти семантичної лакунарності.....	395
4.4	Багатозначність відкритого тексту.....	398
4.5	Лакуни переосмислення та семантична девіація.....	402
4.6	Інтертекстуальність: інтратекстуальні та екстратекстуальні лакунарні структури.....	406
4.7	Термінотворення корпусних лакун як результат когнітивної діяльності.....	411
4.8	Термінологічний реєстр корпусного лакунікону.....	417
	Висновки до розділу 4.....	438
	ВИСНОВКИ.....	447
	СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	452
	СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ І ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ.....	505
	СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	510
	ДОДАТКИ.....	515

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- АКС – англомовна картина світу
АНКС – англомовна наукова картина світу
АТ – авторський термін
БЕЛ – лакуни в межах теорії безеквівалентності
БМЗ – біфуркація мовного значення
ВФ – внутрішня форма
ВФ_∅ – лакунарна внутрішня форма
ГЗ – графічні знаки
ГКК – граматико-контекстуальний комплекс
ЗФ – зовнішня форма
ЗФ_∅ – лакунарна зовнішня форма
КО – комунікативні одиниці
КЛ – корпусний лакунікон
ЛГА – лексикографічні алоніми
ЛД – лексикографічні джерела
ЛК – лакуни квеситивності (в комунікативних актах)
ЛКН – лакуни комунікативних невдач (у межах лінгвопрагматики)
ЛСПЛ – лексико-семантичне поле лакунарності
ЛТЛ – лінгвотермінологічний лакунікон
МКВО – мультикомпонентні вербальні одиниці
МКС – мовна картина світу
МНКС – міжнародна наукова картина світу
МО – мова оригіналу
МП – мова перекладу
МТ – малі тексти
МдТ – модифіковані тексти
НКС – наукова картина світу
НЛП – нейролінгвістичне програмування
НО – номінативні одиниці
ПІЄ – протоіндоєвропейське коріння

ПКДМЗ – процеси конвергенції та дивергенції мовних значень
ПСД – процеси секондарної деривації/семантичної девіації
ПТ – перекладний текст
СЕ – силенціальний ефект
СЗ – силенціальні знаки
СТ – секондарні тексти
ТЕ – теорія еліпса
ТК – *tertium comparationis*
ТКД – теорія когнітивного дисонансу
ТМА – теорія мовленнєвих актів
УКС – україномовна картина світу
УНКС – україномовна наукова картина світу
ФКН – філософська категорія «НІЩО»
ФО – фразеологічні одиниці
ВНС – британський національний корпус
СОСА – корпус сучасної англійської американської мови
WebCorp – сучасний веб-корпус у режимі реального часу

ВСТУП

Монографію присвячено вивченню механізмів і способів укладання корпусного лакунікону як фрагмента англомовної та україномовної картин світу.

Сучасна лінгвістика інтегрує різні гуманітарні та науково-технічні знання, створюючи нові горизонти для пізнавальної діяльності людини. Останнім часом лінгвістичні студії здебільшого зосереджені на вивченні екстралінгвістичних чинників, що впливають на ефективність спілкування¹, текстову наратологію² тощо і шукають відповідь на запитання про те, як декодуються та ретранслюються такі поняття, як затекстовість, імпліцитність, енігматичність, що поповнюють термінологічний реєстр нової науки – **лакунології** [166, 174, 380, 389, 412, 429, 452, 456, 507, 577, 600], спрямованої передусім на ідентифікацію, декодування та трансфер лакун і зумовленої переорієнтацією лінгвістики від аналізу суто мовних явищ до проблем їх актуалізації в тексті (праці В. Г. Гака, J. Darbelnet, J.-P. Vinay, K. Hale та ін.) [119, 502, 529], у прагматиці спілкування (праці А. Вежбицької, С. М. Ервін-Тріпп, З. Д. Попової, О. Ю. Сорокіна, Й. А. Стерніна та ін.) [104, 340, 376, 388, 508] як між носіями однієї мови, так і в міжкультурній комунікації (праці В. В. Воробйова, М. С. Делюсто, Г. В. Колшанського, М. П. Кочергана, І. І. Серякової, С. Г. Тер-Мінасової та ін.) [117, 141, 211, 228, 370, 396], де з-поміж інших питань особливо чутливими для досягнення

---

¹Бацевич Ф. С. *Нариси з лінгвістичної прагматики*: монографія. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.

²Корольова А. В. *Типологія наративних кодів інтимізації в художньому тексті*: монографія. Київ: Київ. нац. лінгв. ун-т, 2002. 267 с.

комунікативної рівноваги або кооперації залишаються саме лакуни.

Лакунологія вже має власний об'єкт (лакуни) дослідження, для аналізу якого обирається відповідний інструментарій, що дає можливість розглядати лакуни як: 1) денотат/слово, сигніфікат; 2) знак; 3) культурний незбіг; 4) нульовий трансфер; 5) концепт. Проблематика лакун найбільш гостро обговорюється в царині перекладознавства (праці Р. П. Зорівчак, І. Ю. Марковіної, П. Торопа, А. Рум, J. Szerszunowicz та ін.) [179, 277, 399, 582, 602], яка наразі перейшла в площину **корпусної лінгвістики** [166, 174, 447, 478].

Основним дискусійним питанням у вивченні лакун із позицій перекладознавства залишається їх розгляд у контексті проблем делакунізації та ретрансляції внутрішньотекстових і позатекстових лакун як у паралельних, так і в мультимовних корпусах, що є ефективними дослідницько-пошуковими системами для ідентифікації лакун за заданими параметрами.

Виходячи з такого поставлення проблеми, актуалізується новий вектор вивчення лакун – **корпусний** (В. В. Жуковська, В. П. Захаров, М. Oholan та ін.) [166, 174, 570], метою якого є завдання укладання *корпусного лакунікону як фрагмента картини світу кожного етносу*.

Свого часу дослідники вже намагалися укласти реєстр лакун, тобто **лакунікон**, який Ю. О. Сорокін спершу розумів як «складову частину структури мовної особистості»³, а згодом – як когнітивний «механізм, що фільтрує всю інформацію, яка надходить» [126, с. 33] до свідомості людини.

---

³Глазачева Н. Л. Лакуны и теория межкультурной коммуникации. *Лакуны в языке и речи: сборник научных трудов* / под ред. проф. Ю. А. Сорокина, проф. Г. В. Быковой. Вып. 2. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2005. С. 33.

У праці вперше до наукового обігу лакунології та корпусної лінгвістики вводимо термін «**корпусний лакунікон**» на позначення, по-перше, процесу і способів верифікації й подальшого аналізу корпусних лакунарних лем, по-друге, системних відношень між поняттями і термінами лакунології англомовної та україномовної картин світу, що становлять скомпільований корпусний реєстр даних. Термін «*корпусна лема*» (від англ. *lemma*, мн. *lemmas/lemmata*) як одиниця корпусної лінгвістики позначає вихідні форми слова, наявні в корпусі (від англ. *corpus*, мн. *corpora* або *corpuses*) – структурованому та машиночитаному зібранні текстів мовного матеріалу тієї чи іншої природної мови [142, с. 41].

Для укладання корпусного лакунікону із залученням матеріалу паралельних корпусів запозичуємо термінологію когнітивної трансферної граматики, зокрема термін «трансфема», що мігрував із математичної лінгвістики як одиниця когнітивного переносу [207, с. 82].

У машинному перекладі під трансфемою розуміють двомовну фразову структуру, яка задається лексиконом нетермінальних⁴ символів [207, с. 312].

Тим часом у **корпусній лакунології**, дотичній до перекладознавства, тривають спроби створити ідеальний переклад, використовуючи комп'ютеризовану пам'ять паралельних корпусів. Пошук делакунізованих конкордансів у бітекстах/паралельних текстах відбувається на рівні «третього коду», що є ключем для вирівнювання лексичних та семантичних блоків паралельних і мультимовних корпусів. У даному разі за *tertium comparationis* обирається нелінгвістичний інструмент, а алгоритмізована мова, використовувана як код для

---

⁴Нетермінальні символи – це неалфавітні, математичні символи формальних мов, що використовуються для подання формул, алгоритмів тощо.

вирівнювання паралельних текстів у межах їх автоматизованого перекладу, і стає інструментом для пошуку лакун, аналізу корпусних даних та виконання інших завдань.

При цьому основною категорією лакунології залишається **лакунарність** [228, с. 326; 280, с. 109; 468, с. 167; 614, с. 101], що з позицій панхронічної типології⁵ належить до лінгвістики універсалій [141, 279, 316, 322, 457, 605], проте статус якої потребує ще додаткової аргументації⁶. Вивчення категорії лакуарності сягає праць канадських учених Жан-Поля Віне (фр. *Jean-Paul Vinay*) та Жана Дарбельне (фр. *Jean Darbelnet*), які наголошували на існуванні лакун, що повинні бути еліміновані/дешифровані при паралельному вивченні моделей перекладу⁷. Над цією проблемою працювали В. Г. Гак, І. Ю. Марковіна, Й. А. Стернін, Ю. О. Сорокін, які сфокусували увагу на дефінітному представленні терміна «лакуна» в межах перекладознавства [119, 141, 160, 179, 194, 226, 280, 316, 389].

Несиметричність появи і позначення лакун у мові (*процес лакунізації*) можна пояснити довільною варіативністю мовної системи, що має тенденцію до економії знаків, диференціації номінацій та варіативної частоти вживання одиниць. Оскільки в межах етнопсихолінгвістичної теорії лакун картина світу кожного

---

⁵Огуй О. Д. *Полісемія в синхронії, діахронії та панхронії: системно-квантитативні аспекти полісемії в німецькій мові та мовах Європи*: монографія. Чернівці: Золоті литаври, 1998. С. 257.

⁶Єрмоленко С. С., Зимовець Г. В., Радзівєвська Т. В., Ткаченко О. Б. *Мова і мовознавство в духовному житті суспільства*: монографія. Київ: Видавничий дім Д. Бураго, 2007. 352 с.

⁷Darbelnet J., Vinay J.-P. *Comparative stylistics of French and English: a methodology for translation* / eds.: J. C. Sager, M. J. Haniel. Amsterdam: John Benjamins, 1995. P. 86.

етносу різняться за характером усвідомлення та сприйняття, деякі предмети, референти або явища можуть не мати вербалізації (*категорія лакуарності*) [381, с. 4]. Саме в такій інтерпретації в праці вжито терміни **англомовна й україномовна картини світу, фрагментом яких є корпусний лакунікон**. Їх витлумачуємо через призму зв'язків із категорією лакуарності насамперед як систему/сукупність світоглядних та інформаційних знань про лакуни, побудовану в результаті узагальнення та синтезу понять і термінів лакунології, верифікованих у мовних, концептуальних, філософських, наївних та наукових картинах світу.

Відсутність однослівного еквівалента на тлі іншої мови зазвичай називають лакуною [228, с. 326]. Проблема пошуку відповідників або (близьких) еквівалентів як процесу заповнення лексичної лакуарності (*процес делакунізації*) [352, с. 165] пов'язана з процесом елімінації лакун [279, с. 89]. Деривація існуючої форми корелює з повторним уживанням стертої форми, що делакунізується.

Як когнітивна категорія лакуарність підпорядковує групи понять, пов'язаних семантичними кореляціями. *Як поняттєва категорія*, лакуарність співвідноситься з мовними й позамовними реаліями та концептами картин світу, що виявляється в наявності нульових форм різних груп понять, які мають ознаки загальної подібності та є семантично пов'язаними. *Як лінгвістична категорія* лакуарність представлена на парадигматичному рівні такими ознаками, як включення, субкатегоризація, подібність, протилежність, похідність, редукація, заміщення, а на синтагматичному – варіативність, асиметрія, синтаксичний пропуск тощо. Це дає підстави визнати **лакуарність гіперкатегорією вищого порядку**, яка відображає онтологію пізнання лакун, їх поняттєву категоризацію і мовну семіотизацію.

Окреслені вище проблеми потребують системного вивчення і пов'язані з необхідністю глибокого осмислення гіперкатегорії лакуарності, що є основою лакунології як науки.

Актуальність монографічної праці зумовлена її зорієнтованістю на вивчення, з одного боку, універсальних категорій і гіперкатегорій, до яких належить лакуарність, а з іншого – потребою верифікації лакун та визначення принципів їх систематизації в корпусний лакунікон як фрагмент картин світу носіїв англійської та української мов за трьома ендозонами: номінативною, комунікативною й когнітивною.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на положенні про те, що в процесі синхронно-діахронічного розвитку мов простежуються системні закономірності гіперкатегорії лакуарності. Процеси лакунізації та делакунізації є універсальними, що фіксують розвиток і відмирання мовних форм. Припускаємо, що корпусний лакунікон англомовної й україномовної картин світу сформований несиметрично, однак із рівноправною тенденцією до наявності лакун, способів їх елімінації або делакунізації у процесі перекладу і міжкультурної комунікації.

Метою монографії є укладання корпусного лакунікону англомовної та україномовної картин світу шляхом верифікації лакун і таксономії на терміни й поняття мовно-семіотичної, мовленнєво-комунікативної та когнітивно-синегретичної ендозон із використанням сучасних програмних шляхів їх пошуку в різних типах машиночитаних бібліотек, а також у паралельних і мультимовних корпусах.

Фактичним матеріалом дослідження є дані лексикографічних та енциклопедичних словників англійської та української мов, електронних текстових корпусів – Британський національний корпус (*British*

National Corpus), корпус сучасної англійської мови (американський варіант) (*Corpus of Contemporary American English*); *ParaSol* (Паралельний корпус слов'янських та інших мов), мультимовний паралельний корпус національного корпусу російської мови; *Universaldependencies* (Міжнародний мультимовний корпус 47 мов).

Корпусний матеріал різнофахових дискурсів (підкорпусів) англомовної та україномовної картин світу став масивом для ідентифікації лакунарних лем і термінів та понять корпусного лакунікону на основі прикладних перекладацьких програм *My Memory*, *Wordfast aligner*, *TRADOS*, *Wordfast*, *Wordfast anywhere* та ін.

Теоретичні положення монографії сформульовані на підставі праць із проблем зіставно-типологічної лінгвістики [146, 162, 398, 452], опрацювання яких дало можливість виявити відмінності у формуванні семантичної структури запозиченої з латинської мови лексеми *lacuna* в англійській та українській мовах; загальної філософії і філософії мови, що сприяли розкриттю онтогносеологічної основи лакунології через категорію «НІЩО» і гіперкатегорії лакуарності [366, 531], концептології та лінгвокультурології [4, 114, 282, 389]; теорії міжкультурної комунікації [104, 321, 583], перекладознавства [212, 421, 422, 433, 444, 490], корпусної лінгвістики [76, 140, 478, 481], що стали надійною базою для верифікації лакун в ендозонах мови, мовлення і когніції.

Гіперкатегорія лакуарності має п'ятикластерну організацію: 1) кластер парадигматичної лакуарності; 2) кластер синтагматичної лакуарності; 3) кластер культурологічної лакуарності; 4) кластер когнітивної лакуарності; 5) кластер панхронічної лакуарності, яка демонструє зв'язки й відношення між лакунами, наявними в ендозонах мови, мовлення і когніції. Методологічна

верифікація лакун відбувається в кожній ендзоні на основі методів зіставно-типологічної лінгвістики, де категорії «НЩО» відповідає лакуна як *absence/відсутність* позначення і виявляється при міжмовному зіставленні [226, с. 42], теорії складних систем, де категорії «НЩО» відповідає лакуна як *actant of bifurcation event/актант біфуркації* – старт до реалізації нової форми [345]; лінгвосеміотики, де категорія «НЩО» представлена лакуною *Degree Zero/нульовим знаком* [54, 55]; міжкультурної комунікації, де категорії «НЩО» відповідає лакуна *culture bump* як незбіг культурних складових [381]; перекладознавства, де лакуна корелює з терміном *zero transfer/нульового трансферу* і *translation losses/неперекладацькими помилками* [399, 582], та корпусної лінгвістики, де лакуни розглядаються як *hapaxes/ганакси*, низькочастотні одиниці, лакунарні леми [478, 481, 570]. Для укладання корпусного лакунікону як реєстру лакун залучено програмні методи аналізу, що дозволяють обробляти корпусні дані (наприклад, програма *ParaConcEsy*).

У монографії **вперше** укладено терміносистему лакунології, створено модель лакунікону; *вперше* виявлено п'ять кластерів термінотворення лакун на рівні парадигматичної, синтагматичної, панхронічної, культурологічної та когнітивної лакунарності; *вперше* впорядковано картотеку лакунікону на основі авторської моделі з виділенням термінів на позначення фонетичних, граматичних, лексичних та синтаксичних лакун (*парадигматичні лакуни*); термінів на позначення комунікативних та нейрофізіологічних пропусків у мовленні (*синтагматичні лакуни*); термінів на позначення лакун фонових або специфічно орієнтованих знань, пов'язаних із семантикою декодування (*когнітивні лакуни*); термінів темпорального характеру на позначення

лакун синхронії та діакронії (*панхронічні лакуни*), а також термінів на позначення культурем, безеквівалентної лексики, реалій, екзотизмів, етніонімів, ксенонімів (*культурологічні лакуни*).

Основними **науковими результатами** монографії є: 1) обґрунтування нового напрямку в зіставно-прикладній лінгвістиці, яким є корпусна лакунологія, на базі верифікації понять та адгерентних термінів *корпусного лакунікону*; 2) концептуалізація категорії «NOTHING»/«НІЩО» в зіставлюваних картинах світу; 3) виявлення відмінностей у формуванні семантичної структури запозиченої з латинської мови лексеми *lacuna* в англійській та українській мовах; 4) когнітивне, логіко-поняттєве і лінгвістичне моделювання гіперкатегорії лакуарності; 5) таксономія п'ятиох кластерів лакун на рівні парадигматичної, синтагматичної, панхронічної, культурологічної та когнітивної лакуарності; 6) верифікація лакун на формальному рівні у вигляді нульової екстеріоризації й на семантичному рівні у вигляді глибинної структури в кожній із досліджуваних мов та їх систематизація в лакунікон в ендозонах мови, мовлення і когніції; 7) ідентифікація ключових термінів і понять лакунікону (на лексикографічному, науковому та емпіричному матеріалі) як фрагмента англосмовної та україномовної картин світу та їх верифікація в корпусах із подальшою процедурою укладання корпусного лакунікону для кожної з досліджуваних мов; 8) характеристика процесу термінотворення лакунікону як когнітивної операції семантичного переформатування та міжтермінологічної міграції термінів із суміжних зон; 9) доведення гіпотези про те, що лакуарність характерна для всіх модусів: мови, мовлення та когнітивної діяльності, експлікуючись у режимі складних динамічних систем, які самоорганізуються; 10) введення в науковий обіг

лакунології терміна «лакунема» на позначення семантичної, когнітивної та тезаурусної лакунарності, а також терміна корпусної лакунології – «делітація» на позначення некомпенсованих вилучень і втрат у перекладі, що не елімінуються замінами та частковими компенсаціями під час їх міжмовного трансферу.

Основними **прикладними здобутками** монографії є: 1) упровадження програмних шляхів пошуку та аналізу лакун, серед яких задіяно частотний аналізатор MonoConcEsy [561], що може використовуватися для пошуку гапаксів та маловживаних слів у межах корпусів; 2) застосування алгоритму пошуку лакун через ідентифікатор, що працює з текстовими файлами (див. додаток Г); 3) витлумачення лакуни у ретрансльованих та мультимовних перекладних електронних версіях художніх творів як екстратекстуального включення (*lacuna = extra-textual addition, footnote, hyperlink*); 4) експериментальне підтвердження факту формування різних за частотністю та обсягом експліcitaцій (посилань, пояснень та приміток) представниками обох лінгвокультур, що задаються авторами творів та перекладачами в повторних перекладах та перекладах різними мовами, різна інтерпретація виникає через незбіг тезаурусних баз та локально обмежених можливостей декодування (володіння мовою, знаннями, різний досвід); 5) виявлення лакун у паралельних корпусах та бітекстах як підтвердження нового напрямку – корпусної лакунології, результати досліджень якої можуть стати в пригоді для поліпшення систем машинного перекладу, в яких нині прийнято ще нехтувати лакунами та гапаксами; 6) визначення гапаксів як індивідуальних тезаурусних лакун, що декодуються залежно від одержаних знань (додаток В).

Запропонована комплексна методика укладання корпусного лакунікону є важливим етапом для

впорядкування метамови лакунології, виявлення усталених та робочих термінів лакунікону (додаток А). Перспективною для перекладацького аналізу стає можливість створення картотек лакунонааявних лем на базі англомовних та україномовних перекладацьких пар паралельних конкордансних корпусів.

Автор висловлює щирю вдячність науковому редакторові монографії доктору філологічних наук, професору А. В. Корольовій, рецензентам: доктору філологічних наук, професору І. П. Біскуб, доктору філологічних наук, професору І. І. Серяковій, доктору філологічних наук, доценту М. О. Шутовій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ЛАКУНОЛОГІЇ ЯК ЛІНГВІСТИЧНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1 Становлення лакунології в лінгвістичній науці

У науковій картині світу на часі з'являються нові парадигми, дисципліни, нові бачення. Гучно заявляють про себе перекладознавство та лакунологія, молодий вік яких не заважає їх інтенсивному розвитку і становленню. Молоді дисципліни об'єктивуються наявністю проблем, методів дослідження та термінологічного апарату.

Передумови для виникнення лакунології як нової мовознавчої дисципліни та розвитку її термінології були створені в умовах бурхливого розвитку нових лінгвістичних напрямів та обумовлені появою нових наукових підходів і предметних полів у межах парадигматики та синтагматики [102], семантичних, синтаксичних і прагматичних аспектів семіотики [454], досліджень, спрямованих на вивчення явищ мови, мовлення та комунікації [302]. Становлення лакунології (*lacunology*) відбувається поступово, формується її категоріальний апарат [93], дослідники лакун орієнтуються на методи та критерії, характерні для суміжних із лакунологією сфер: етнопсихолінгвістики [159, 279, 380], комунікативної лінгвістики в межах теорії мовленнєвих актів та теорії комунікативних невдач [344], прагматичної лінгвістики [63, 225, 391], когнітивної лінгвістики [284], психолінгвістики [456], перекладознавства [582, 583],

лінгвокультурології та соціології [234], «зливаючись у душі *cultural turn*»⁸.

Лакунологія як термін виникає в результаті складання основ слів др.-грец. *λάκ-κος*, лат. *lāo-ūna* та *λόγος*. Як випливає із самої назви, лакунологія дослівно означає «вчення про лакуни». Є всі передумови вважати, що лакунологія вивчає лексичні та семантичні лакуни як феномени відсутності в різних аспектах; це напрям сучасної лінгвістики, який досліджує лакунарні знаки, що реалізуються семіотичними одиницями з нульовим денотатом або сигніфікатором у модусах мови, мовлення та когнітивної діяльності людини.

Про формування лакунології як окремої наукової дисципліни свідчать праці ряду вітчизняних та зарубіжних учених. Поняття лакуни пов'язують із доробком Жана-Поля Віне, Жана Дарбельне (франко-канадська школа лакунології)⁹ та Ентоні Пімом (Іспанія), що відзначали наявність лакун у процесі перекодування мовних одиниць. Лакуни з'являються у зв'язку з відсутністю лексичних, культурних, ментальних та семантичних відповідностей (традиції, звичаї, кодекси, написані закони суспільства, поняття), тобто через структурні та метамовні відмінності [502, с. 52].

У наукових парадигмах з'являються перші дефініції та класифікації феномену лакуни, зокрема теорія лакун, від нім. *Lakunen Theorie*, що описує лакуни в окремих ендозонах мови та культури: в семіотиці, когнітивній

---

⁸Эртельт-Фиит А., Денисова-Шмидт Е. Лакуны и их классификационная сетка. *Вопросы психолингвистики*. Москва: Институт языкознания РАН, 2007. № 6. С. 40.

⁹Darbelnet J., Vinay J.-P. *Comparative stylistics of French and English: a methodology for translation* / eds.: J. C. Sager, M. J. Haniel. Amsterdam: John Benjamins, 1995. 359 p.

лінгвістиці, семантиці, теорії перекладу, порівняльній лінгвістиці, літературознавстві та культурології¹⁰.

Питанням лакуарності вчені активно займаються вже впродовж 30 років [280, с. 4]. Раніше вчені співвідносили лакуни в мовах, культурах і знаннях у різних картинах світу лише з категоріями етнокультурної спрямованості [128, с. 23]. Витоки комунікативної лакуарності, паузи хезитації та «силенціальний ефект»¹¹ привертали увагу українських і зарубіжних лінгвістів [68, 105, 149, 113, 280, 435].

Витоки лакунології відносять до часів радянської етнопсихолінгвістики, коли Ю. О. Сорокін відкрив цей науковий напрямок [457, с. 40]. Як вважають представники етнопсихологічного напрямку лакунології, дослідники А. Ертельт-Фіит та О. Денисова-Шмідт, «в теорії лакун (*Lakunen Theorie*) визначаються передумови, базові поняття: культура, комунікація, міжкультурна комунікація, пробіли в розумінні»¹².

Лакунологія як лінгвістична дисципліна сформувалася в період активного розвитку нової науки етнопсихолінгвістики в кінці ХХ століття [322, с. 51; 572, с. 187; 280, с. 4]. Етнопсихологічна школа лакунології

---

¹⁰Panasiuk I. Methoden interkultureller Forschung: Lakunen-Theorie und Optimierung interkultureller Kommunikation. In: Dominic Busch, Igor Panasiuk, Harmut Schröder (Hrsg.): *Medientransformationsprozesse, Gesellschaftlicher Wandel und Demokratisierung in Südosteuropa*. Lang Europaischer Verlag der Wissenschaften: Kulturwissenschaftliche Medienforschung 1, 2003. S. 73–82.

¹¹Белова А. Д. *Лингвистические аспекты аргументации*: монографія. Киев: Киевский национальный ун-т им. Т. Г. Шевченко, 1997. С. 88.

¹²Эртельт-Фии А., Денисова-Шмидт Е. Лакуны и их классификационная сетка. *Вопросы психолингвистики*. Москва: Институт языкознания РАН, 2007. № 6. С. 40.

Ю. О. Сорокіна вводить до лінгвістичного лексикону нові наукові терміни: *лакунікон*, *лакунарне напруження*, *лакунометрія* [379, с. 4].

У межах цієї школи в 2008 році виходить монографія «Текст як явище культури» (Новосибірськ, «Наука», 1989), що перевидається в 2010 році за назвою «Культура і текст. Введення в лакунологію» (російською мовою)¹³. Ця праця сигналізує про появу нового напрямку в лінгвістичній науці, специфічно орієнтованого на лакуни та способи їх тлумачення, що виникають у мові, мисленні та культурі [280, с. 109].

Як зазначають автори: «під час контакту з іншою культурою (інокультурним текстом) реципієнт сприймає її через призму своєї власної локальної культури, що обумовлює певною мірою нерозуміння специфічних елементів незнайомої культури»¹⁴.

Опис теорії лакун з позицій психолінгвістики наглядно демонструє, що існування лакун в мові і мисленні пов'язано з оперуванням людиною вербальним та невербальним кодом, її можливістю «реконструювати думки» [93, с. 8; 263, с. 36]. Активізація досліджень невербальної складової комунікації в межах когнітивної лінгвістики дозволяє долучати лакуни невербальної природи до своїх розвідок [378, с. 20]. Невербальний знак, як і вербальний, відповідає трьом характеристикам: знак сприймається (*perceptable*), знак є придатним для інтерпретації (*interpretable*) та/або доступний розумінню (*intelligible*) [244, с. 285; 378, с. 35–36].

Для семіотики, що дешифрує знаки різних культур та підкультур, «головною «живильною» силою є перетин культур» [343, с. 658]. Під час тлумачення слів, ідей,

---

¹³Марковина И. Ю., Сорокин Ю. А. *Культура и текст. Введение в лакунологию*. Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2010. 144 с.

¹⁴Там само. 2010. С. 116.

концепцій, затекстової інформації виникає явище семіозису: первинні семіотичні знаки «розуміння» (невербальні знаки) вербально ретранслюються у вторинні семіотичні знаки (вербалізовані десигнати).

Ф. Бацевич у своїй монографії «Нариси з лінгвістичної прагматики» зазначає, що до предметного поля лінгвопрагматики, окрім зв'язків адресата та адресанта, «повинна ввійти низка інших (аспектів), пов'язаних із виявом суб'єктивності в мові, мовленні й мовленнєвій діяльності [...]»¹⁵. У межах прагмалінгвістики вивчаються лакунарні антецеденти та денотати, прагматичний ефект анафористичних зв'язків у тексті, випадки нульової анафори та катафори, якщо відсутній дейксис, і саме його відсутність свідчить про кореферентність фрагментів тексту, що відсилає адресата до попереднього контексту (ретроспекція) [63, с. 128–129].

Лакуни перекладу, що виникають при ретрансляції, переході знака з однієї семіотичної системи в іншу, кваліфікуються як семантичні «похибки». У процесі перекладу перекладач спирається не лише на традиційні типи логічних міркувань – індукцію та дедукцію, а й на запропоновану Ч. Пірсом абдукцію (або ретродукцію), що передбачає просте прийняття гіпотези заради пояснення з її допомогою відомих фактів. Таким чином, з'являються ретрансльовані переклади, оскільки перекладач абдуктивно розглядає існуючий «допустимий» (англ. *acceptable translation*)¹⁶ переклад як робочий еквівалент

---

¹⁵Бацевич Ф. С. *Нариси з лінгвістичної прагматики*: монографія. Львів: ПАІС, 2010. С. 10.

¹⁶Toury G. The Notion of 'Assumed Translation' – An Invitation to a New Discussion // *Letterlijkheid, Woordelijkheid/Literality, Verbality* / eds. H. Bloemen, E. Hertog, W. Segers. Antwerpen/Harmelen: Fantom, 1995. P. 135–147.

або як можливість, гіпотезу, що може бути підтверджена або спростована шляхом подальшого пошуку [610, с. 135].

Лакунарність має своєрідні «прояви», які визначаються частковою, повною еквівалентністю та безеквівалентністю. Слово або поняття може виявитися лакунарним: при перекодуванні з однієї вербальної системи в іншу знак може зблизитися з десигнатом (поняттям) або не мати відповідників. Повна трансляція (еквівалентність), часткова трансляція і лакунарна трансляція (безеквівалентність) прямо чи опосередковано зачіпають проблему збігу або незбігу семантичних ознак¹⁷.

У наукових розвідках застосовували релевантні методи для ідентифікації, екстеріоризації міжмовних та міжкультурних лакун у межах міжкультурної комунікації [416, с. 577; 159, с. 136], відкриті способи виявлення та елімінації предметних та абстрактних лакун у межах перекладознавства, відбувається ідентифікація епістемічних лакун у межах лінгвокогнітології [346, с. 169].

Ареально-зіставна школа Г. В. Бикової пов'язує наявність лакун із необхідністю збереження колориту національних етнокультур, реалій, етнонімів та ксенонімів, що виявляються в процесі зіставлення мов і культур [92, с. 11]. Вчені В. Г. Гак, З. Д. Попова, Ю. С. Степанов, Ю. О. Сорокін плідно працювали над проблемою лакунарності та фокусували увагу на дефініціях метазнака «лакуна», його міжкультурній та міжмовній параметризації [119, 340, 386, 382].

В українській терміносистемі також накреслилися тенденції параметризації лакунології, яка набуває статусу дисципліни в науковій картині світу. В сучасному

---

¹⁷Приходько А. Н. *Концепты и концептосистемы*. Днепропетровск: Белая Е. А., 2013. С. 259.

українському мовознавстві проблеми лакунології розглядаються в працях М. С. Дельюсто, Р. П. Зорівчак, В. І. Карабана, М. П. Кочергана [141, 179, 194, 226].

Лакунологія належить до тих сфер дослідження, які вивчаються сучасними, міждисциплінарними та лінгвістичними студіями. Дослідники лакун застосовують методи та критерії, характерні для тих чи інших лінгвістичних дисциплін [457, с. 39]. На часі відбувається пошук робочих методів лакунології, що дозволить визначити статус лакунології в сучасному мовознавстві.

Розрізняють початковий та сучасний етап розвитку цієї нової лінгвістичної дисципліни, що спочатку корелює лише з неіснуванням лексичних відповідників у порівнюваних лінгвокультурах, а пізніше вивчає лакунарні денотати в мові та мисленні, враховує мінус-факти мовленнєвої діяльності людини, застосовує принципи декодування інформації, допускає можливість її лакунарного нашарування. Ці вектори є визначальними для розвитку антропологічної лакунології, що стає магістральним напрямком сучасної науки.

У межах когнітивної лінгвокомпаративістики (термін А. В. Корольової)¹⁸ використання інструмента *tertium comparationis* для виявлення лакун у мовній системі, тексті й картині світу дозволяє по-іншому осмислити інтерпретаційний потенціал мовних категорій, оцінити способи компенсації відсутніх форм, значень, понять та інтерпретувати лакуни в різномовних системах,

---

¹⁸Корольова А. В. Когнітивна лінгвокомпаративістика: від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія Філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2014. Том 17. № 2. С. 95.

різночасових формах та порівнюваних реєстрах [218, с. 95].

Дієвими в цих модусах є лакуни мовної системи, джерела лакун у мовленні (комунікативна компетенція, компетентність, міжмовні, міжкультурні аспекти) та результати лакунарних денотатів у когнітивній діяльності.

Механізми реконструкції лакун корелюють із тенденцією лакунізації та делакунізації в інтра- та інтервекторних пошуках. Лакуни формують предметне поле лакунології, що об'єктивує створення нового лінгвістичного напрямку дослідження.

1.1.1 Міждисциплінарні студії з лакунології. З огляду на сучасний лінгвістичний експанізм лакунологія, як і інші нові наукові течії, має міждисциплінарні риси. Дослідники лакун застосовують методи та критерії, характерні для тих чи інших лінгвістичних та суміжних із лакунологічними студіями дисциплін. Термінологія лакунології розвивається не лише за рахунок власне лінгвістичної терміносистеми, спрацьовує міждисциплінарне запозичення із суміжних із лінгвістикою термінів, які мають власний опис, дефінітне представлення на рівні лексикографічного джерела (етимологічний, тлумачний, термінологічний словники), високий ступінь абстракції, що об'єктивує термінологічну міграцію.

Лакунологія має міждисциплінарну природу: використовується в медицині – «*лакунарний інфаркт*», у папірології (галузь бібліотечної справи), що реконструює пошкоджені або втрачені частини друкованого джерела, рукопису або нерукописного джерела, історичної реліктової пам'ятки, що збереглася лише частково [571, р. 358]. У межах нової науки конфліктології

виокремлюється термін «лакунарне напруження» (термін Ю. О. Сорокіна) [382, с. 5].

На сьогодні існує багато різнопланових праць, що торкаються поняття лакунарності. Найширше розкрито питання мовних лакун у міжмовному порівнянні. Культурні феномени специфічно реалізуються в лексиці тієї чи іншої мови. При цьому лексика регулярно запозичується через етнічну унікальність. Запозичуються назви предметів наївної картини світу (укр. *галушки*), концепти (англ. *English rose*), терміни (англ. *empty category*), інгерентні для мислення і комунікації іншим культурам. Деякі терміни, наприклад *лакунарність/lacunarity*, що обслуговують наукову сферу та сферу мислення, паралельно використовуються в суміжних науках, пор.: *лакунарний інфаркт*, *лакунарність суглобів* (медицина).

Існує три основні напрями досліджень у межах студій із лакунології, які впорядковано в корпусному лакуніконі в мовно-семіотичну, мовленнєво-комунікативну та когнітивно-синергетичну ендозони: мовознавчий напрям, що вивчає лакуни мовних систем, спрощення та редукцію як результат лакунарності [392, с. 54]; комунікативний напрям, що вивчає прагматичні причини виникнення лакун вербальної та невербальної комунікації [63, с. 128]; зв'язок лакун мовлення та комунікативної діяльності, способи подолання лакунарності й методи елімінації лакун [660]; напрям когнітивних досліджень, пов'язаних із семантичним вектором лакунології. Саме така тріада є діючою на часі. Лакунологія, етимологія, текстологія та генологія є складовими частинами когнітивної лінгвокомпаративістики.

Унаслідок поділу лакунології на вербальну та невербальну зони мовна лакунологія пов'язана з фоносемалогією, паузологією, морфологією,

синтаксологією, ономастикою, семасіологією, етимологією, а до зони невербальної лакунології долучаються студії з невербальної комунікації, семіотики, соматології, езотеричної силентології (науки про ритуальне та релігійне, культове мовчання). У міжнародній лінгвістиці на позначення лакунології (англ. *lacunology*) вживається синонімічний термін англ. *papyrology*, що вивчає пустоти як стерті та зруйновані елементи тексту в рукописах, давніх і старовинних текстах [571].

Лакунологія, яку експлікує в модусах мова, мовлення, когнітивна діяльність, позначена великим за обсягом евристичним матеріалом, а також є синтезатором проблем багатопредметності й багатоаспектності сучасної лінгвістики. Ідеї, пов'язані з проблемою лакунології, спорадично вирішували в різних напрямках і студіях філософської думки. Основним питанням лакунарного простору є проблема «НІЩО», що по-різному тлумачиться у філософських і філологічних поглядах. Так, М. Гайдеггер вважав, що мовчання є метафізичним та дотичним до «НІЩО»: «промовисте мовчання, адекватний транслятор істини буття, що грає свою пантоміму, робить «НІЩО», розриває ланцюг буттів» [531, с. 17]. Інші вчені визнавали дієвість категорії «НІЩО» в модусах мови, мовлення та когнітивної діяльності [44, с. 84].

Терміни, що виникли в результаті роботи унілатеральної школи (наприклад, редукція голосних, граматичні спрощення), мігрували у створений реєстр корпусного лакунікону (КЛ) (мовно-семіотична ендозона, парадигматичний кластер). Терміни КЛ, що були створені на основі існуючих термінів на позначення перекладацьких трансформацій, увійшли до комунікативно-перекладацької ендозони КЛ (синтагматичний кластер). Когнітивно-синергетична ендозона КЛ – це терміни на позначення лакун змісту. На часі лінгвістична лакунологія

використовує терміни постмодернізму (невизначеність, гібридизація, деканонізація, деконструкція) тощо [494, с. 16]. Лакуна як абстрактне поняття (англ. *shell word*) наповнює свої ознаки в різних контекстуальних зонах, пор.: лакуни = афазії (нейролінгвістика), лакуни = паузи хезитації (прагмалінгвістика), лакуни = когнітивні/тезаурусні труднощі (когнітивна лінгвістика), це дозволяє визнати лакуну знаком найвищого рівня абстракції, що використовується в усіх ендозонах та є головним актантом когнітивного сценарію: мова, мовлення та когнітивна діяльність.

Про молодий вік лакунології, первинний етап її становлення свідчить відсутність відповідної лексеми в деяких лексикографічних джерелах. Сучасні джерела наукової лексикографії починають надавати дефініції окремим термінам лакунікону, в дефінітному корпусі сучасного наукового дискурсу реєструються дефініції лакунології, фіксуються її дистинктивні риси.

Нижче зазначені найбільш усталені дефініції. Лакуни як порожні клітини в мові та культурі мають загальні інтер-, інтра-, конфронтивну, контрастивну, імпліцитну, культурологічну та парадигматичну спрямованості [280, с. 29]. Відсутність однослівного еквівалента в мові транслятора називають лакунами [228, с. 326]. Існує декілька дефінітивних визначень лакунології, зокрема такі: лакунологія – вчення про лакуни [92, 93]; лакунологія – це лінгвістична дисципліна, що займається виявленням порожніх клітин у мові [94]; лакунологія – частина доксографії, доксології [383, с. 102]; лакунологія – результат злиття декількох лінгвістичних дисциплін із метою аналізу лакун (культурології, соціології та етнопсихолінгвістики) (*cultural turn*) [457, с. 40]; лакунологія – наука про старовинні реліктові надбання культури, про реконструкцію пошкоджених часом або

іншими факторами сторінок старовинних рукописів [571]; лакунологія – спадкоємиця герменевтики, біблійного тлумачення текстів [384]; лакунологія – наука про дисипацію, семантичне буття слів; про секондарні, сукцесивні утворення, процеси неогенії, явища семантичної девіації, синкрети динамічного розвитку мови та когнітивного простору [44, с. 84]; лакунологія – наука про відсутність одиниць різних модусів, механізм появи яких обумовлюється процесами еволюції та інволюції, зникнення або архаїзації денотатів, їх номінацій, діахронічну пам'ять, лакунізацію та делакунізацію [43, с. 40].

Суміжною до лакунології є афазіологія, що вивчає психомоторні проблеми мовлення, оперує такими термінами, як *«афазія»*, *«відсутність мовлення»* та *«мовчання»*. Лінгвістична афазіологія – це фактично протолакунологія, що вивчає нейропсихологічні проблеми лакун.

Лакунікон як термін із давньогрецькою етимологією є продуктом лінгвокреативної діяльності людини, пов'язаний із рівнем розвитку суміжних лакун – лінгвістики, папірології, лексикографії, що вивчають лакуни як лінгвістичні явища, як втрати в давніх текстах, як гапакси, або рідкісні та маловживані слова. Корпусний лакунікон формується в сучасному науковому вимірі АКС та УКС. Основою є сучасна лексикографія та корпусні дані (наприклад, COCA, BNC, WebCorp і KTUM). Словники лінгвістичних термінів виникли в Америці у XVIII, а в Україні – у XX столітті. Терміни грецького та римського походження, що продовжують використовуватися за традицією в наукових сферах, у філософії, математиці та медицині, мігрують до корпусного лакунікону. Формалізована мова теософської думки, представлена теологією, демонструє величезний вплив латини. На часі

використовують теологічні ізоглоси і терміни греко-латинського походження у філософії як у сакральній, так і в наукових сферах, пор.: англ. *sacral lacunae*, укр. *сакральні лакуни*.

Розвиток теорії лакун відображений у багатьох спробах верифікації лакун¹⁹. За визначенням Г. В. Бикової, лакуна – це «віртуальна лексична сутність, семема, що не має матеріального втілення у вигляді лексеми, але здатна виявлятися на рівні синтаксичної об'єктивації в разі виникнення комунікативної потреби концепту»²⁰. В когнітивному плані *концепти* та *лакуни* є дотичними, що виявляються в аналізі самоорганізації концептивних систем і міжкультурного трансферу концептів А. М. Приходька. Як зазначає вчений: «[...] не випадково концептами іноді вважають лише ті семантичні явища, які стоять за словами, що не знайшли однослівних еквівалентів при перекладі на інші мови»²¹.

Проблема збігу та незбігу семантичних ознак у структурі концепту дозволяє виділити такі поняття, як повне транслювання (еквівалентність), часткове

---

¹⁹Pym A. Multilingual Intertextuality in Translation // *The Intertextual Dimension of Discourse* / ed. Beatriz Penas Ibáñez. Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 1996. P. 209. Darbelnet J., Vinay J.-P. *Comparative stylistics of French and English: a methodology for translation* / eds.: J. C. Sager, M. J. Haniel. Amsterdam: John Benjamins, 1995. 359 p. Dellinger B. Using the Lacuna to Detect Implicitness in Commercial News Broadcasts // *Lacunaology Studies in Intercultural Communication* / eds. H. Schröder et al. Vaasa, 1995. P. 48–77.

²⁰Быкова Г. В. *Лакунарность как категория лексической системологии*: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.19. Воронеж, 1999. 42 с.

²¹Приходько А. Н. Межкультурный трансфер концептов. *Синергетика в филологических исследованиях*: кол. моногр. / под общ. ред. Л. С. Пихтовниковой. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2015. С. 135.

транслявання (перетин) і лакуарну (безеквівалентну) моделі трансляції концептів [273, с. 129].

Лакуна – результат міжкультурного трансферу, має назву безеквівалентність: «лакуарне транслявання концепту прямо стосується «нульової» еквівалентності (безеквівалентності) і тісно переплітається зі сферою відсутності в цільовій культурі відповідних вербальних репрезентантів»²². Лакуну можна тлумачити як «інформаційну неповноту», що є актантом когнітивних процесів самоорганізації [351, с. 147].

Лакуарність може реалізовуватися на всіх когнітивних точках «петлі Н. Вінера»: задум мовця про повідомлення інформації (може бути лакуарним для читача), оцінювання ним здійсненого повідомлення на предмет його повної інформативності та відповідності початковому задуму (може бути оцінена автором як лакуарна) та корекція прийняття рішення щодо виправлення інформативної неповноти (в мовленнєвих блоках приймається як отримувачем повідомлення, так і його автором) [351, с. 135–154].

Таким чином, характерною ознакою розглянутих досліджень із лакунології є міждисциплінарний характер імплементованих розвідок: когнітивний підхід, лінгвокультурологічна спрямованість та лексико-семантичний вектор як широких ареальних [392], так і вузьких лінгвістичних досліджень [199].

Констатуючи факт кореляції між лакунологією та іншими науковими течіями, важливо виявити зв'язок дослідницьких напрямків через об'єкт дослідження –

---

²²Приходько А. Н. Межкультурный трансфер концептов. *Синергетика в филологических исследованиях*: кол. моногр. / под общ. ред. Л. С. Пихтовниковой. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2015. С. 135–154.

лакуни, що в різних предметних галузях має різні предмети – лакуни в межах мовних систем (мовознавство), лакуни в перекладі (перекладознавство), виявлення гапаксів (математична та корпусна лінгвістика), лакуни міжкультурної комунікації (культурологія) та семантики тексту (семасіологія), лакуни когніції (когнітивна лінгвокомпаративістика) тощо.

1.1.2 Онтологія гіперкатегорії лакунарності. До класичних категорій Аристотеля²³ відносять десять понятійних сутностей: субстанцію, кількість, якість, відношення, простір, час, положення, володіння, дію, прийняття зміни від іншого предмета [48, с. 55]. Особливість цих категорій полягає в наявності тісного зв'язку з логіко-граматичними структурами мови, що дало поштовх до розширення системи категорій у ХІХ столітті та виникнення окремих наукових напрямів.

У сучасній лінгвістиці з'являються нові категорії: категорія означеності/неозначеності [167, с. 47], категорія кількості/невизначеної кількості [431, с. 18], категорія оцінювання, що може бути репрезентована як лінгвокультурологічна категорія [74, с. 17].

Понятійні категорії почали формуватися ще в античний період, коли виникло саме поняття «категорія» (категорія від грец. *Κατηγορία*, лат. *Categoriae* або *Praedicamenta*). Лакунарність як нова понятійна категорія має власну онтологію витоків категоризації, що бере свій початок із грецької філософської думки. І хоча за часи античності лакунарності як поняття не існувало, однак уже

---

²³Аристотель. Сочинения: в 4 т. Москва: Мысль, 1978. Т. 2. 687 с.

існував семантично пов'язаний із лакунарністю корелят «небуття». У філософській картині світу ця категорія неіснування є прецедентною праформою, підґрунтям для генерації категорії лакуарності. Іншою дотичною категорією є філософська категорія «НІЦО» М. Гайдеггера [666, с. 86]. Лакуни як елементи неоднозначної інтерпретації корелюють із поняттям «деконструкції», а категорія відсутності стає об'єктом новітніх наукових пошуків за часів постструктуралізму. Так, Ж. Дерріда виділяє нову категорію *Différance*, що є опозицією до семантичної редукції, або лакуарності²⁴.

Із часом уявлення про категорії модифікуються. Діалектика Ф. Гегеля доповнює категорійний апарат лакунології, дозволяючи запозичити принципи діалектики до філософського підґрунтя лінгвістичної дисципліни, що на сучасному етапі модифікувався в синергетичний підхід вивчення суцесивних текстових структур [69, с. 228]. Німецька філософія інтерпретує класичні категорії та вводить такі філософські категорії, як *Nichts*, категорію модальності, що складається з можливості та неможливості, існування й неіснування, необхідності і випадковості [666, с. 95].

Лінгвістичні категорії, що розроблялися представниками структуралізму, вбачали категоризацію можливою за умови формування категорії у вигляді ієрархії, компоненти якої повинні мати певні спільні ознаки. Тобто структурна категорія – це представлення всіх дискретних, однорідних, стабільних та когерентних членів категорії в межах однієї системи. Саме така категоризація є найбільш прийнятною для ієрархічної

---

²⁴Левинас Э. Л. *Избранное: Трудная свобода* / пер. с франц. Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. С. 738.

стратифікації категорії лакуарності в межах мовних систем. У межах постструктуралізму є можливим розвиток досліджень із лакунології, що виявляють суперечності, невизначені елементи та приховані смисли.

Термін «*понятійна категорія*» був уведений датським ученим О. Єсперсеном для позначення картини світу, і пізніше вчені почали його активно використовувати в межах сучасної концептології [178]. Оскільки понятійні категорії продукує людська свідомість, із часом відбувається вербалізація категорії. Існування понятійної категорії є можливим навіть без вербалізації, тому що концептуалізація свідомості передує омовленню.

Понятійна категорія LACUNARITY/ ЛАКУНАРНІСТЬ у межах концептології являє собою рівневу структуру, що має можливість включати інші категорії як субкатегорії. Понятійні категорії прийнято структурувати радіально, що наочно дозволяють містити в центрі суперординатну (центрально) категорію та субкатегорії як її розширення за схемою «ЦЕНТР – ПЕРИФЕРІЯ»²⁵.

Сформована радіальна категорія LACUNARITY/ЛАКУНАРНІСТЬ структурно являє собою резервуар, а її субкатегорії, у свою чергу, є своєрідними субрезервуарами всередині більшого резервуара. Схема є загальним принципом організації гіперкатегорії LACUNARITY/ЛАКУНАРНІСТЬ та експлікує відношення її центральних і нецентральных членів.

До нецентральных (периферійних одиниць) належать одиниці мовно-семіотичної, мовленнєво-комунікативної та когнітивно-синергетичної ендозони:

---

²⁵Лакофф Дж. Мышление в зеркале классификаторов. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. XXIII. Когнитивные аспекты языка. Москва: Прогресс, 1998. С. 12–51.

DEFICIENCY/ДЕФИЦИТ, DEGREE ZERO/НУЛЬОВИЙ
ЗНАК, INDIRECTNESS/ДЕСКРИПТИВНІСТЬ,
FOREIGNNESS/ЧУЖІСТЬ, HINT/НАТЯК, LATENT
ACTION/ЛАТЕНТНІСТЬ, MUTE/НІМИЙ,
NEWNESS/НОВИЗНА, NON-EQUIVALENT/
БЕЗЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ, ABBREVIATION/
АБРЕВІАЦІЯ, AMBIGUITY/ДВОЗНАЧНІСТЬ,
ARCHAISM/АРХАЇЗМ, PAUSE/ПАУЗА, FLAW/
ПОМИЛКА, НАРАХ/ГАПАКС, HIATUS/ПРОПУСК,
HIDDEN/СХОВАНИЙ, TOP-SECRET/НЕДОСТУПНИЙ,
ELIMINATION/ЕЛІМІНАЦІЯ, ELLIPSES/ЕЛІПСИС, ENI-
GMA/ЕНІГМА, EQUIVOCATION/НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ,
EXCLUSION/ВИНЯТОК, VOID/ПРОПУСК, ZERO
TRANSFER/НУЛЬОВИЙ ТРАНСФЕР.

Значення, що входять до кожної з трьох груп, імплікують ознаки, що складають периферію (імплікаціонал) лексичного значення слова LACUNA/ЛАКУНА та відповідають подальшим розширенням концепту LACUNARITY/ЛАКУНАРНІСТЬ. Розширення є ланкою в ланцюжку радіальної категорії, яке мотивується однією з трьох сконструйованих ендозон, що відповідають певній гіперсемі слова *lacunarity/лакунарність*.

Співвідношення меж субкатегорій усередині категорії LACUNARITY/ЛАКУНАРНІСТЬ і центральних членів кожної з них подане на рис. 1.1 (а/б), де L/Л позначає категорію суперординатного рівня LACUNARITY/ЛАКУНАРНІСТЬ, LACUNA/ЛАКУНА, GAP/ПРОПУСК і ABSENCE/ВІДСУТНІСТЬ є категоріями субординатного рівня, а категорія NOTHING/НІЩО входить до кожної з трьох ендозон, це, у свою чергу, засвідчує, що категорія NOTHING/НІЩО – онтогносеологічна основа категорії лакунарності.

Підрядні категорії є «субцентрами», іншими словами, їх можна уявити як вторинну структуру «ЦЕНТР – ПЕРИФЕРІЯ». Підрядні категорії LACUNARITY/ЛАКУНАРНІСТЬ виділяються за смисловими зв'язками, наповнюються лексикографічними даними, що свідчать про підпорядкованість базових одиниць мовно-семіотичної (LACUNA/ЛАКУНА), мовленнєво-комунікативної (GAP/ПРОПУСК) та когнітивно-синергетичної ендозони (ABSENCE/ВІДСУТНІСТЬ) онтогносеологічній категорії NOTHING/НІЩО.

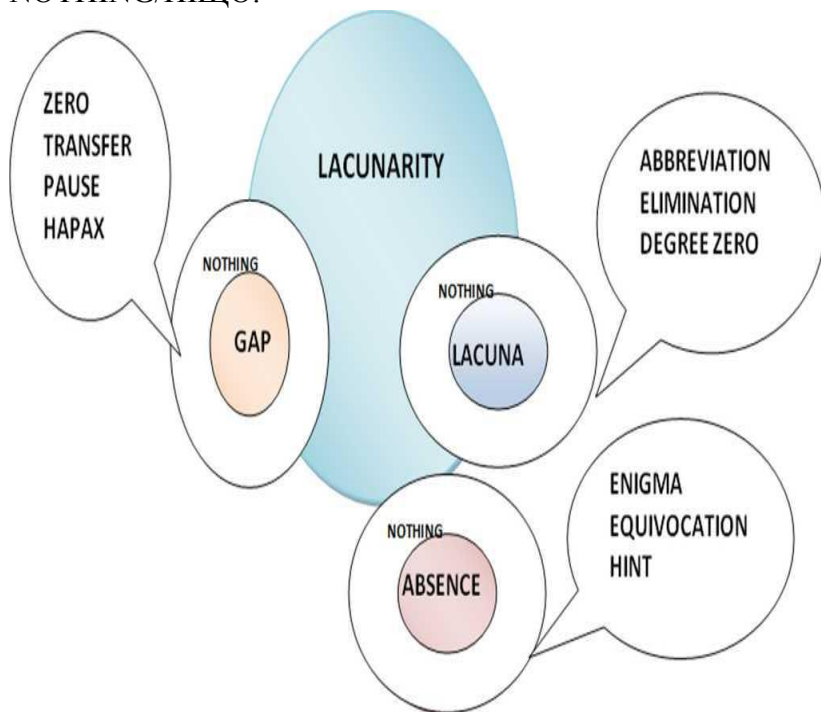

Рисунок 1.1 а – Відношення субкатегорій гіперкатегорії «LACUNARITY» в АКС

Суперординатна гіперкатегорія LACUNARITY/ ЛАКУНАРНІСТЬ складається з трьох визначених субкатегорій, кожна з яких може мати різну кількість розширень, що можуть бути сформовані на умовах підрядності або включення. При цьому концептуальне утворення LACUNA/ЛАКУНА тяжіє до центра більшою мірою, ніж інші субкатегоріальні елементи. Оскільки LACUNA/ЛАКУНА – це базисний актант, на радіальній схемі він має більший розмір, аніж *gap/пропуск*, *void/пропуск* і *lack/відсутність*, що є субординатними членами суперординатної гіперкатегорії ЛАКУНАРНІСТЬ.

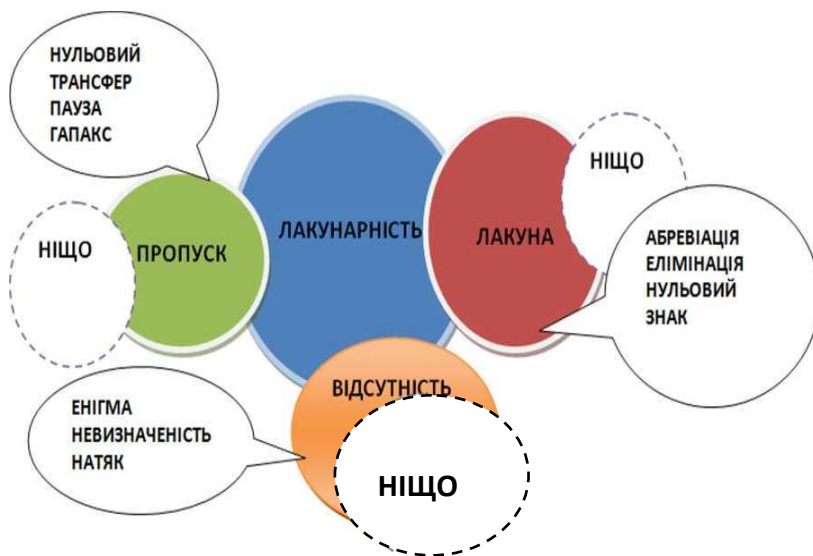

Рисунок 1.1 б – Відношення субкатегорій гіперкатегорії «ЛАКУНАРНІСТЬ» в УКС

Гіперогіпонімічні відношення між членами центра та периферії дозволяють розширювати межі периферії, включати до неї максимально повний набір семантичних ознак. Таке наповнення категорії відбувається за рахунок додаткової інформації, що міститься в межах дефінітних та

електронних конкордансних корпусів порівнюваних мовних систем АКС і УКС.

У процесі переродження структурно-ієрархічних категорій з'являються когнітивні категорії, що можуть містити та підпорядковувати інші категорії: одиниці різного рівня та ступенів однорідності. Варіативність та розмитість меж категорії, що базується на теорії «сімейної спорідненості» (англ. *family resemblance*), формує інше розуміння категоризації²⁶.

Адгерентними до філософського прочитання лакуарності є поняття відсутності та заперечення. До термінів, що наповнюють категорію лакуарності, належать «*empty category*» (пуста категорія), Гайдеррове *Nichts* (НЩО)²⁷, термін *nihil*, що позначає небуття, *negation* (заперечення), що впливає з НЩО, а також *nihil originarium* (власне НЩО), *nihil negativum* (негативне НЩО), *nihil privativum* (приватне НЩО) І. Канта [190].

Неогенія належить до витоків імплікатур, невідповідностей, властивих художньому дискурсу; редукція – ознака мовної системи, умовчування та хезитації – елементи мовленнєвої поведінки. Ці та інші атрибути лакуарності дозволяють сформуванню корпусний лакунікон у межах когнітивного сценарію МОВА – МОВЛЕННЯ – КОГНІЦЯ.

Лакуарність існує в наївних АКС та УКС і наукових картинах світу. В наївній картині світу лакуни позначають лакуарні предмети та адгерентні до лакуарності поняття (корпус наївного лакунікону). В наукових картинах світу лакуарність має термінологічну

---

²⁶Вітгенштейн Л. *Tractatus Logico-Philosophicus*; *Філософські дослідження*. Київ: Основи, 1995. С. 122.

²⁷*Читанка з філософії*: у 6 книгах. Кн. 6: Зарубіжна філософія ХХ століття. Київ: Довіра, 1993. С. 83.

та поняттєву зони, що впорядковуються в корпусному лакуніконі за таким зонуванням: мовно-семіотичною, мовленнєво-комунікативною, когнітивно-синергетичною ендозонами, які уточнюються кластерами п'ятьох дескриптивних фасетів – парадигматичним, синтагматичним, культурологічним, панхронічним та когнітивним кластерами, що відповідають заявленим ендозонам та демонструють відношення кросреференції.

До «ландшафтного» корпусу наївного лакунікону увійшли однокореневі та похідні деривати лексеми *lacuna/лакуна*, *hollow/яма*, наприклад, одиниця наївного лакунікону – «lake»/озеро, [лак], «озеро», «болото», «поселення на болоті», «горище». Також до «корпусу наївного лакунікону» увійшла назва місцевості, що позначила грецькі витoki лакунікону, пор.: англ. *Laconia*, укр. *Лаконія*.

Лакуни розпізнаються і на синтаксичних паралелях мов АКС та УКС: фіксується відсутність дієслівних комплексів *gerund*, *participle* в українській мові. Спрацьовує лакунологія і на фразеологічних просторах, що експлікують лакуни позначення відсутніх лексичних еквівалентів у корелюючих фраземах: англ. *to talk nineteen to the dozen* – укр. *товкти воду в ступі*, *to be in two minds* – *нерішучий*, *like two peas* – укр. *схожі, подібні, як дві краплі води*, *a small rain lays grey dust* – укр. *з малої хмари великий дощ буває*. Адекватність перекладу спрацьовує тут шляхом залучення семантичної еквівалентності.

До мовно-семіотичної ендозони лакунікону увійшли поняття, пор.: англ. *dark spots*, укр. *темні місця*, англ. *white places*, укр. *білі плями*. Мовленнєво-комунікативна ендозона лакунікону – лексема – має ряд термінів, деякі з них представлені симетрично в АКС та УКС, пор.: англ. *gaps*, укр. *пропуски*; англ. *missing places*, укр. *пропущені елементи*. Когнітивно-синергетична ендозона містить у

собі терміни на позначення когнітивної діяльності, наприклад, англ. *laconic*, укр. *лаконічний*.

Поняття наївного лакунікону *lacuna/лакуна* в значенні ями, висушеного озера згодом «цивілізувалося», забуло семантику «води» та «болота», набувши статусу наукового терміна, що підтверджують корпусні дані.

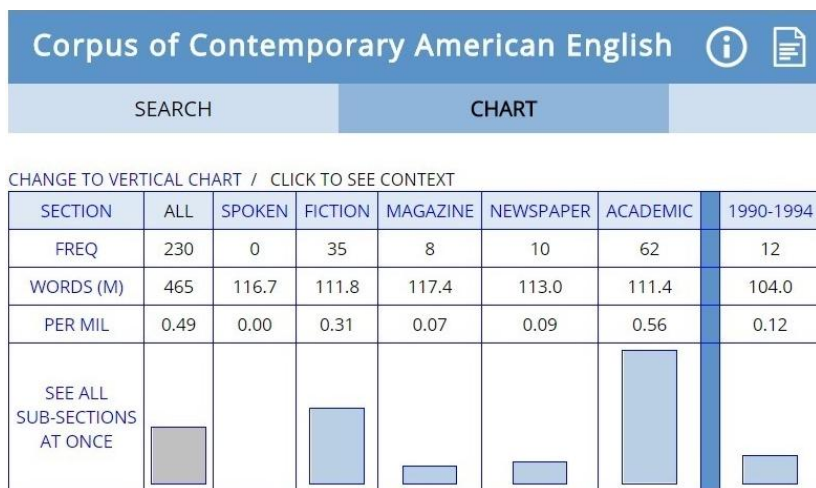

Рисунок 1.2 – Корпусні дані термінологічної одиниці *lacuna* в АКС

Лакунарність як факт часткових або повних збоїв та деструкцій у процесі вербального і невербального декодування найбільше актуалізується в межах мовленнєво-комунікативної та когнітивно-синергетичної ендозон. Мовно-семіотична ендозона вміщує такі поняття, як «редукція», «спрощення», «елізія», «контамінація», «модифікація», «зміна», «стерта, або неіснуюча, мовна категорія».

Феномен «лакунарного напруження», або «білої плями соматичної карти» (терміни Ю. О. Сорокіна),

виявляється в комунікативній сфері. Лакуни паспортизуються в соматичних картах, фіксуючи для адресатів деякі власні, часом незрозумілі культурні особливості або персональні та лакунарні поведінкові відмінності [381, с. 3–4].

Лакунарність представлена на парадигматичному рівні такими ознаками, як включення, субкатегоризація, подібність, протилежність, похідність, редукція, заміщення, на синтагматичному рівні позначена варіативністю, асиметрією, синтаксичним пропуском.

Ю. О. Сорокін до понятійного апарату лінгвістики вводить нові терміни на позначення наукових напрямків, що мають беззаперечний апріорний взаємозв'язок з існуючими лінгвістичними науками. Науковець вважав, що в межах етнокультурологічного підходу лакунікон – це *«складова частина структури мовної особистості»*. Інше тлумачення надає Н. Глазачева, яка визначає лакунікон як *«певний механізм, що керує фільтрацією всієї інформації, яка надходить»* [126, с. 33].

Такий психологічний підхід кваліфікує один бік лакунікону – лінгвокультурологічний. Помилки перекладача можуть виникати через непорозуміння лінгвокультур, лакун національно-культурної специфіки. Своєрідність національних культур виявляється не лише в наявності безеквівалентних одиниць, а й у відсутності слів та значень, що містяться в інших мовах і культурах, тобто лакун, «білих плям», на семантичній мапі мови [282, с. 13]. Саме тому невдала елімінація лакун призводить до перекладацьких помилок.

У межах когнітивного підходу (за Г. Вежбицькою) лакунарність означає існування прогалін в єдиній логіко-мисленнєвій базі, на якій можуть будуватися різні концептуальні картини чи концептуальні каркаси [105, с. 51].

У межах когнітивної лінгвістики та етнолінгвістики лакуни як базові елементи національної лінгвокультурної спільноти спричиняють труднощі інтерпретації та декодування в текстовій репрезентації інокультурним реципієнтом. За Є. Бартмінським, етнолінгвістика вивчає зв'язок мови і культури, оперує поняттям мовного стереотипу та мовної (культурно-мовної) картини світу [56, с. 33]. В. Тарасова зазначає, що сучасний етап розвитку лінгвістики позначається підвищеною увагою до проблем зіставлення вербалізації етнокультурних специфічних елементів споріднених та неспоріднених мов мовними засобами [393, с. 10].

Для кожного народу існують специфічні реалії та факти культури, які мають в іншій культурі повні або часткові прогалини, так звані матеріальні або поняттєві лакуни, «набір традиційно дозволених для даної культури засобів інтерпретації фактів і процесів вербальної поведінки» [255, с. 50]. На часі етнолінгвісти та прихильники семіотичної моделі картини світу висувають ідею про лакунарний характер вербальної й невербальної поведінки етнічних груп. Існує думка щодо наявності в мовній параметризації лінгвокультурних спільнот певного «лакунікону», що фіксує логіко-семантичні суперечності на когнітивному рівні [382, с. 146].

У термінології етнічної конфліктології Ю. О. Сорокіна існує поняття «лакунарного напруження», що може виникати на інтраетнічному міжіндивідуальному рівні спілкування (етнічний культуротаксис), реалізовуватися як вербальними, так і невербальними контекстами (кінесіотаксис та проксеміотаксис) [382, с. 59–60].

Лакунарне напруження не менш характерне для невербальних контекстів (кінесіотаксис і проксеміотаксис), ніж для вербальних. Взаємне співіснування цих контекстів

виявляється в нашаровуванні один на один в процесах спілкування, внаслідок цього може виникнути дискомфорт [382, с. 62]. Когнітивні механізми людини за своєю основою універсальні, а «відмінності одержуваних знань визначаються своєрідністю менталітетів народів» [180, с. 18].

У межах семіотики компактними та концептуально валідними є визначення Ю. О. Сорокіна про лакуну як категорію лакунарності, одиницю, що наповнює лакунікон, лакунарну сферу: «Лакуна – це невербальна «літера», смислова пустота, комунікативна загадка»²⁸.

З позицій лінгвокультурології про лакунарність свідчить ряд факторів. Так, при взаємодії двох культур нерідко виникають непорозуміння, спричинені відмінністю в світоглядах, національній психології, соціальних статусах мовного колективу та етноцентризмі кожної з культур; виникають лакуни або національно специфічні розходження в лексичній системі мов та культур [92, 94].

Г. В. Бикова під лакуною розуміє синтаксичний об'єкт, ідеальний зміст, тип поняття або уявлення, гештальт, що входить до певних суджень та в перекладі представлене громіздким словосполученням, компактним поєднанням або ґрунтовним описом, який розгорнуто не для того, щоб найбільш повно визначити щось відоме, а через брак відповідного поняття. Лакуни – це пустоти, «порожні клітини» в системі мови, – зауважує дослідниця [93].

І. Ю. Марковіна виділяє такі основні параметри лакун: незрозумілі чи незвичні вербальні або графічні позначення є екстеріоризаторами лакун (екзотичність),

---

²⁸Сорокин Ю. А. *Неканоническая русистика: статьи, заметки и реплики*. Москва: Информационно-издательский центр «Бон Анца», 2009. С. 73.

незнайомі номінації ідентифікуються як лакуни (чужорідність), неточність обраної номінації (хибне вживання). Таку екстеріоризацію лакун використовують для опису етнокультурної специфіки, а також проблем міжкультурного спілкування [280, с. 6]. Таким чином, лакуни – це дещо специфічні елементи при зіставленні мов та культур. Подібне розуміння лакун висловлює М. Рябова: «під лакунами при сприйнятті інокультурного тексту розуміється все те, що в інокультурному тексті реципієнт не розуміє, що є для нього дивним і вимагає інтерпретації, що сприймається ним як незрозуміле, незвичне, екзотичне, чуже, неточне, помилкове, тобто те, що може залишитися непоміченим або ж інтерпретованим не так, як це було б типовим для носія культури-джерела»²⁹.

В. А. Маслова виділяє безеквівалентну лексику і лакуни, що є предметом лінгвокультурологічних досліджень³⁰. У лінгвокультурології виділяють, зокрема, такі поняття, за допомогою яких у мовних одиницях може бути представлена культурна інформація: культурні семи, культурний фон, культурні концепти та культурні конотації [283, с. 48]. Лакуни та культурами формують єдину категорію відсутності в мовній картині світу. В зіставлюваних текстах можуть фіксуватися логіко-семантичні суперечності (лакуни) [382, с. 146].

До явищ, позначених мовною асиметрією, лінгвісти відносили «лакуну», яку ототожнювали з термінами «безеквівалентна лексика», «реалія», «екзотична лексика».

---

²⁹Рябова М. В. Характер ассимиляции культурных смыслов при переводе (опыт лингвокультурного анализа). *Вестник Челябинского государственного университета*. Вып. 30. Филология. Искусствоведение. 2009. № 10 (148). С.117.

³⁰Маслова В. А. *Лингвокультурология*. Москва: Академия, 2001. С. 37.

Ці національно-марковані одиниці, або безеквівалентна, неповноеквівалентна лексика, вербалізують ключові концепти культури, які вважаються нетотожними та лакунізованими [334, с. 61].

Із позицій перекладознавства неможливість знаходження однослівної номінації як словникового еквівалента є лакуною; лакуна – це «семантична прогалина, чи лексичний пробіл, відсутність у носія цільової мови можливості висловити окремим словом чи словосполученням поняття, яке лексично зафіксоване в мові джерельній» [189, с. 503–533].

Окремі сформовані лексичні одиниці виявляються лакунами в міжмовному зіставленні, деякі мають аналогічне етимологічне походження та різне набуте вторинне значення, напр.: укр. *чорниця*, англ. *blackberry* (укр.: 1) *ягідка*, 2) *марка сучасного смартфона/телефону з ОС/телефону з операційною системою*); англ. *blackbird*, укр. *дрізд*. Поняття нульової морфеми, безперечно, можливо зіставити з лакунами нульового омовлення, напр.: англ. *a ravishing eighteen-year-old ballerina*, укр. *приголомшлива вісімнадцятирічна балерина*, англ. *her eleven-year-old son*, укр. *її син одинадцяти років*.

У пошуках термінологізації лакунікону Ю. О. Сорокін звертався до амбівалентності лакун, сфери їх вживання. Вчений виділяв «етнічний культуротаксис» як базову ендозону лакунарності, що є частиною «цивілізаційного семіотаксиса». За термінологією Ю. О. Сорокіна, семіотаксис є макросферою, а культуротаксис – мікросферою притягання та відштовхування автохтонних та неавтохтонних фрагментів мовленнєвого та немовленнєвого спілкування. У свою чергу, в культуротаксисі також можуть бути виділені субстратні шари – екосубтаксис (екологічний субтаксис) і етосубтаксис (етологічний субтаксис), причому в

етосубтаксисі можлива градація за специфікацією тяжінь і відштовхувань: логотаксис, аксіотаксис, когніотаксис, емоціотаксис [382, с. 56].

Лакуни – і мовні, і мовленнєві, і культурологічні – можуть цілком обґрунтовано впливати на судження про міру сумісності одного культуротаксиса з іншим, про характер і ступінь відмінностей між ними, що свідчать про ту відстань, на якій знаходяться один від одного суб'єкти спілкування. Мабуть, найбільш діагностуючим у цьому відношенні є прецедентні тексти як можливі лакуни і, зокрема, такі їх підвиди, як ідеологічні та персоналістичні лакуни (у ряді випадків прецедентні лакуни можуть мати й ідеологічний, і персоналістичний характер) [382, с. 56].

Із позицій семасіології лакунарність виявляється в форматах нерозуміння – невід'ємних модусах існування мовних вчинків, які поєднують в собі і рефлексію, і реакцію (дію). При виявленні структури цих вчинків або, інакше кажучи, структури мовної та немовної поведінки, доцільно, мабуть, спиратися на таку зв'язку понять: стратегія – стратегема – вчинки/прийоми – логосеми [382, с. 86].

Із точки зору антропології словникова розгалуженість певної мови (тобто наявність/відсутність лакун у тій чи іншій мові) є показником інтересів, властивим носіям локальних культур. Лакуни корелюють зі створенням нових концептуальних одиниць, що є стратегічно важливими для представників однієї культури та виявляються надлишковими або непотрібними для іншої. З потребою у вербалізації нелексикалізований концепт одержує тенденцію до делакунізації, пояснень, уведення додаткових експліцитацій або ж створення нової мовної одиниці. Перед тим як закріпитися в мові однослівно, лакуни компенсуються дволексемними, трилексемними або мультилексемними тлумаченнями.

Лакунарність виявляється під час вивчення закономірностей процесів лексико-семантичних девіацій, граматичних змін та фонетико-синтаксичних деривацій у мовній системі. Тематичні групи маркуються лексичним складом із погляду на їх функціональні характеристики, серед яких виокремлюються антонімічні, меронімічні, синонімічні, омонімічні, полемічні ряди. Внутрішня валентність визначається як закономірність лексичного наповнення словотвірних моделей, або закономірності поєднання елементів складного чи похідного слова на рівні складових його лексичної основи [195, с. 5].

Для виявлення гештальтних актантів категорії лакунарності, верифікації терміна «прототипова одиниця лакуна» та з метою розмежування кластерів мовного і міжмовного планів лінгвістичного лакунікону важливо зрозуміти принцип делакунізації, що функціонує як лакунікон культурно-архетипного сприйняття та потребує реконструкції в мові, культурі та когніції.

Створення нових морфем, літер, графем, слів, синтаксем, що об'єктивуються тенденцією до економії мовних засобів, належить до тривалого мовного процесу, який реалізується в мовній системі впродовж сторіч. Дослідження германських мов у межах таких кількісних та якісних змін, як зняття довготи, зміна наголосу, розширення морфем, виявили процеси усічення (формування морфемної лакуни) в морфологічній структурі слова: редукцію морфів у межах однієї морфемі [248, с. 131].

Зазвичай праформи модифікуються за законом економії та спрощення: в умовах динамічного взаємозв'язку культур відбувається активна редукція. Осмислюючи стратифікацію морфологічної системи мов, що має давню історичну тенденцію до спрощення, лінгвісти виокремлюють морфемні зв'язки, складні

контаміновані префікси (особливо поширені в німецькій мові), формативи (закінчення, що поєднують декілька морфем), важливі поєднання морфем – основи [248, с. 141]. Усі вони зазнають певних спрощень.

У сучасній лінгвістиці терміни лакунарності позначені родовидовими відношеннями. Лінгвістичні дослідники співвідносять лакуни з безеквівалентною лексикою, фразеологічними одиницями, символами, метафорами, мовленнєвою поведінкою та етикетом, класифікують лакунарні «культуроносні» явища як прецедентні та специфічні [192, с. 158]. Лакуни корелюють не лише з безеквівалентною лексикою, а й із ксенонімами та культуронімами, іншими елементами предметно-рефлекторних категорій, оскільки лакунарність вміщує риси не лише мовних, а й позамовних рівнів.

Поняття лакунарності дозволяє виокремити дефініції в межах лінгвістичного терміноапарату. Лакунарність – це міждисциплінарна категорія, тому вона послуговується терміноапаратами інших наук. Категорія лакунарності є універсальною категорією, що позначена системністю, багатовекторністю та політермінологічністю. Лакуни в широкому розумінні можуть бути як мовними (лексичними, граматичними, стилістичними), так і культурологічними (етнографічними, психологічними, кінесичними тощо) [46, с. 97].

Лакуни можуть бути не лише інтеркультурними, або інтермовними, що виникають відповідно у процесі міжкультурного спілкування, а й інтракультурними, або інтрамовними. Терміни «інтеркультурні» та «інтракультурні» лакуни співвідносяться з внутрішньомовними та міжмовними прогалинами. Вони усвідомлюються реципієнтом як щось дивне, що вимагає інтерпретації або залишається в «зоні нечутливості». Лакуни можуть бути абсолютними і відносними, а також

відрізнятися за потужністю або глибиною: конфронтативні (потужні, глибокі лакуни) та контрактивні (слабкі, неглибокі) [46, с. 80].

Лінгвісти вважають доцільним і методологічно обґрунтованим використання поняття «лакуна» не лише при зіставленні мов, а й при зіставленні аспектів культури та суспільного життя. Лакунарними для інших культур залишаються ілогізми, існування яких обумовлене відсутністю потреби в предметній номінації. Існують запозичені номінації національних реалій (наприклад, жіночий етнічний одяг), що можуть залишатися частково лакунарними для представників інших культур. Так, запозичені ізоглоси «паранджа» та «хіджаб» містяться в асоціативних рядах, що пов'язують етнічний одяг з іншими лакунарними складовими, які не декодуються представниками приймальних культур.

Лакуни свідчать про «переповненість або недостатність досвіду однієї лінгвокультурної спільноти щодо іншої» [134, с. 41]. До того ж, коли ми порівнюємо певні культурні ареали, ми виявляємо асиметричну представленість у порівнюваних культурах [197, с. 8]. Крайнім ступенем такої асиметрії є лакунарність – *вагома відсутність певних ознак та одиниць в одній із порівнюваних систем*. Безеквівалентна одиниця є показником наявності деякого унікального національного концепту в свідомості народу, максимально допустимого ступеня національно-культурної маркованості [340, с. 75–76].

Справжні лінгвокультурні лакуни – це незафіксовані поняття, що відсутні в мові, у колективній свідомості та об'єктивно знаходяться за межами певної ментальності, належать до інших соціокультурних спільнот; лакуни охоплюють звичайні реалії, які відбиває

так звана безеквівалентна лексика, та важливі поняття, що просто не відомі певним мовам і етносам [273, с. 5].

Реконструкція світу охоплює безліч лакун, концепти представлені як набір лакунарних величин, а лексичний склад мов представлений несиметрично в різних мовах через вибіркочу концептуалізацію. На часі ареальна ономастика, що має свої підходи й пріоритети, свої проблеми і завдання, задіяна у виявленні лакун поетонімологічної природи [199, с. 15]. Реконструйовані лакуни є предметом порівняльно-історичного мовознавства, культурною спадщиною, що доходить до пращурів через століття.

У межах семантичного «картування» світу (від англ. *mind mapping*), що демонструє неоднаковість логіко-поняттєвої категоризації дійсності різними мовами та виявляється в різному ступені конкретизації й деталізації значень слів, у невідповідності змістових обсягів співвідносних понять, у незбігу меж між одиницями співвідносних семантичних полів, що позначають однакові поняття, знаходиться категорія лакунарності – мовна та екстралінгвістична універсалія. Фундаментом категорії лакунарності є логіко-поняттєва концептуалізація дійсності різними мовами, чи первинний семіозис, що фіксує базисний словник тієї чи іншої мови, зіставлявані первинні найменування різних мов із неоднаковим ступенем деталізації та спеціалізації, характером вираження мовних засобів [128, с. 12].

На кожному етапі розвитку мови існують елементи, які ще не повністю інтегрували до її системи (певні інновації) і, власне, є джерелом «динамічного напруження» в мові. Накопичення цих елементів спричинює тенденцію до заповнення наявних у мові лакун (*gaps*) та вирівнювання структурної незбалансованості. Зауважимо, що термін «незаповнена» категорія в АКС

(англ. *empty category*) є більш уживаним сучасними дослідниками мови, ніж термін «*lacuna*».

Лакуни мовної системи виявляються в «народженні» нових форм та позначені відмиранням/вилученням/спрошенням форм і праформ на всіх рівнях мовної системи: морфем, синтаксем, графем, лексем та прагматем [392, с. 54].

Картини світу, образи об'єктивного світу, що вербалізуються людиною, групою людей, етнічними групами, передаються з покоління в покоління, змінюються, перетворюючись із наївних на наукові³¹.

Когнітивна картина світу існує у вигляді концептів, що формують концептосферу народу. Мовна картина світу лише частково відтворює концептосферу, оскільки значна частина концептосфери представлена в семантичному просторі мови даного народу [353, с. 90].

Терміни «*наївна арифметика*», «*наївна геометрія*», «*наївна філософія*» та «*наївний лакунікон*» засвідчують, що наївні картини світу – це онтологічно первинні системи. Наукова картина світу – це система уявлень, побудована в результаті узагальнення та синтезу наукових понять і принципів для позначення світоглядних структур певної історичної епохи та наукової онтології спеціальних (приватних, локальних) наукових картин світу. У мовних картинах світу виявляються національна семна специфіка, специфічна семемна специфіка, лакуни та безеквівалентні одиниці³².

У широкому розумінні явище категоризації пов'язане з представленням картини світу у вигляді

---

³¹Проценкова Н. В. Лакуны и безэквивалентные единицы в языковой картине мира русского и украинского этносов. *Проблеми зіставної семантики*. Київ: Київ. нац. лінгв. ун-т, 2011. Вип. 10, ч. 1. С. 90.

³²Там само.

концептів або гештальтів, пояснення нового через уже відоме та структурування картин світу за допомогою узагальнень. У рамках когнітивної парадигми позначений новий аспект – категорія лакуарності, її статус у мові та мовленні, онтологія та аспектологія лакунології в культурі та когніції. Незважаючи на велику кількість праць, спорадично присвячених різним класифікаціям лакун, удосконаленням таксономічного й теоретичного апарату лакунології [92, 93, 159, 280, 316, 322, 340, 382, 383, 430, 457], лакунологічні розвідки потребують постійного оновлення в англomовній (АКС) та україномовній (УКС) наукових картинах світу.

На сучасному етапі багато зусиль докладено для вивчення лакунології на міжмовному, міжкультурному та семантичному рівнях в АКС та УКС [468, 470, 471, 529, 572, 601, 618]. Наявність категоріального апарату лакунології сигналізує про виокремлення окремої лінгвістичної дисципліни – лакунології, що претендує на занесення її до наукової парадигми як окремої науки.

1.2 Гносеологія гіперкатегорії лакуарності

Лакуарність є як теоретичною проблемою, так і проблемою практичного характеру, що на часі активно досліджується науковцями різних студій: у загальному, порівняльному мовознавстві, у перекладознавстві. Об'єктами лакунології й перекладознавства є лакуарні номінативні одиниці – слова, словосполучення та лакуарні комунікативні одиниці – речення і тексти, які належать модусу мови та модусу мовлення.

У теоріях про витoki та критерії лакуарності, задіяних у науковій парадигмі, існують метазнаки лакуарності – нереалізовані одиниці, незаповнені клітини, ідіоетнічні різновиди, ситуативні лакуни, типи лакун,

делакунізація, латентні конструкції, категорія відсутності, невербалізовані пустоти, лексикографічні лакуни, імплікації, гендерна лакунізація, композиційні лакуни, прецедентологія, інтерлакунарність, інтралакунарність, лакунарна картотека, типологія міжмовних лакун, контамінація лакун, міжкультурні лакуни, лексичні лакуни, граматичні лакуни, фонетичні лакуни [431, с. 80]. Терміни і поняття лакунології формують корпусний лакунікон, реєстр термінів лакунології АКС та УКС, створений за принципами побудови розгалуженої мережі з альфанумеричним інтерфейсом (англ. *alphanumeric user interface*), яка витлумачує ключові слова лакунікону за принципом дешифрування її одиниць за ознакою внесення до семного складу архісеми «лакуна», формуючи синсет лакунікону (від англ. *synset*).

Лакунарність розглядається в парадигмі адгерентних понять, що формують корпусний лакунікон у вигляді 5-кластерної організації (кластери парадигматичної, синтагматичної, культурологічної, когнітивної, панхронічної лакунарності), що наповнюється термінами та поняттями у вигляді реєстру лакунології АКС та УКС в ендозонах мови, мовлення і когніції.

Адгерентним до культурологічного кластера корпусного лакунікону АКС та УКС є вже створений українськими науковцями Л. Масенко, В. Кубайчуком і О. Демською-Кульчицькою словник лакун української мови, що одержав назву «реєстр репресованої лексики української мови»³³. Словник містить вилучені або замінені слова та коментарі до них, напр.: укр. *тичина* (вилучене слово) – *рідина* (коментар); *середуца*, також *досередня*, *середбічна* (вилучені слова) – *медіана*

---

³³Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: док. і матеріали / упоряд.: Л. Масенко та ін. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 399 с.

(коментар); *спиж* (вилучене слово) – *бронза* (коментар); *шарлатовий* (вилучене слово) – штучний архаїзм (коментар) [402, с. 395].

У корпусному лакуніконі за базове поняття обрано одиницю лакуарності – *лакуну* (лат. *lacuna* «пропуск», «прогалина», «пусте місце»). Це поняття використовує у своїх працях низка вчених, що дозволяє звернутися до дефінітного представлення слова *lacuna/лакуна*, окреслюючи його статус у науковій картині світу як термін лінгвістики та метазнак лакунології.

Ю. О. Сорокін розпочав формувати понятійний апарат лакунології: вчений наголошував на необхідності створення «лакунометрії» в межах лакунології, розглядати категорію лакуарності як категорію лексичної системності з «формантами непрозорості»³⁴. Така змістовна лінгвістична інтерпретація лакун Ю. О. Сорокіна, безумовно, вплинула на розуміння лакуарності як категорії іншими вченими. Так, за Н. Б. Іваницькою, лакуни – це позамовні способи концептуалізації, категоризації, класифікації, структурування й опису навколишнього світу³⁵.

На думку З. Д. Поповової, лакуна – це відсутність одиниці в одній мові за її наявності в іншій. Лакуні систематизовані та поділяються лінгвістами на декілька типів за таким: системно-мовною належністю (міжмовні та внутрішньомовні), за позамовною обумовленістю (мотивовані та немотивовані), за парадигматичною

---

³⁴Сорокин Ю. А. Еще одно лакунологическое исследование: «Лакуарность как категория лексической системности». *Лакуны в языке и речи*. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2005. Вып. 2. С. 4.

³⁵Іваницька Н. Б. Процесуальність як універсальна категорія українського та англійського дієслова. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*: зб. наук. пр. Ч. 1. Хмельницький: Вид-во ХНУ, 2007. С. 239.

представленістю (родові та видові), за типом номінації (номінативні та стилістичні), за належністю лакун до частин мови (частиномовні) [340, с. 39].

У картині світу існування категорії лакунарності підтверджуються загальними засадами архітектури людської когніції, спільністю мисленневих процесів носіїв різних мов, де всі «невідповідності» або лакуни можна звести до двох типів, а саме: невідповідність значень (*семантична розбіжність*) окремих одиниць і категорій мовних систем та невідповідності, пов'язані не з відсутністю мовних одиниць, а з етнокультурними особливостями [105, с. 293; 129, с. 93; 211, с. 81; 254, с. 51].

Універсальна когнітивна система людини вміщує всі особливості семантики лексичних та граматичних одиниць конкретної мови, що підтверджує існування лакуносфери³⁶. Ментальні образи (невербалізовані лакуни) так само беруть участь у рефлексорній діяльності етносу, як і лексикалізовані одиниці. Слово – мовний знак, що запускає процес мислення. Лакуна – концептуальний і семантичний знак, що виникає в міжкультурній комунікації (в мовленні), лексикографічно окреслений при міжмовному зіставленні та виявляється в мовних системах на всіх рівнях – у граматиці, морфології та синтаксисі.

1.2.1 Категорія лакунарності в лінгвосеміотиці. У межах сучасної семіотики лакунології лакуни розглядають як нульові семіотичні знаки. Лакуну розглядають як білатеральний семіотичний знак, що може не мати зовнішньої структури (відсутній лексичний елемент) або мати прихований,

---

³⁶Сорокин Ю. А. Еще одно лакунологическое исследование: «Лакунарность как категория лексической системности» // Лакуны в языке и речи. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2005. Вып. 2. С. 3–7.

нерозтлумачений внутрішній план (нульовий семантичний знак). Лакуна як семіотичний знак має нульовий денотат, а отже, прагне до невербальних знаків, таким чином, лакуна може бути і вербальним знаком із нульовим або непрозорим сигніфікатом (напр., лексема «НИЦО/NOTHING»).

Лакуни – це специфічні семіотичні знаки без поверхневої структури з імпліцитним значенням, що ситуативно, вербально тлумачаться або графічно позначаються на інтерлінгвальному та інтралінгвальному рівнях. За семіотичним характером лакуни номінативних та комунікативних систем декодуються в мові і в прагматично орієнтованому тексті як нульові знаки.

Лакунікон як ментальний лексикон семіотичної системи обіймає логіко-семантичні суперечності на когнітивному рівні, є складовою структури мовної особистості (термін Ю. О. Сорокіна) [382, с. 146].

На часі лакуни інтерпретуються як семіотичні знаки на позначення відсутності в інтер- та інтранапрямах. Лакуни в мові – це результат дериваційних процесів і процесів спрощення. Лакунізація та делакунізація – процеси, що супроводжують ретрансляцію, адаптацію і трансфер одних семіотичних систем в інші. Семіотичні знаки – як вербальні, так і невербальні – розвиваються, еволюціонують та видозмінюються в панхронії.

На семіотичному рівні лакуни представлені пікторіально, графічно, за допомогою маркерів – графом та інших невербальних знаків на рівні текстів різної форми³⁷,

---

³⁷Швачко С. О., Кобякова І. К. Малі тексти англомовного художнього дискурсу: типологічні аспекти. *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. 21 квітня 2016 р. НТУУ «КПІ». Київ: Кафедра, 2016. С. 80.

лакуни ретрансляції, а саме вторинні та третинні конструювання, інтертекстові й затекстові дискурсивні утворення (тексти, мікро- та макродискурси, полідискурси з «фільмотек» інтертекстуальних джерел [434, с. 129].

У семіотичному моделюванні лакуни можуть бути невербальним кодом, що є непрозорим у межах єдиного комунікативного простору. Екстралінгвальні антропоефекти є лакунами комунікативних реакцій у мовленнєвій парі $A_1::A_2$.

Рисунок 1.3 – Лакуна як семіотичний знак

При компенсації невербальних лакун може бути використаний міжсеміотичний переклад. Термін «міжсеміотичний переклад» уведений Р. Якобсоном, він означає переклад з однієї знакової (семіотичної) системи на іншу [462].

Лакуни виявляють у художньому дискурсі семіотичними знаками, що декодуються читачем та кодуються автором твору для ефекту багат шарового мультивекторного прочитування, використовуючи метафоричні звороти, авторську лакунарну та незвичну побудову твору (напр.: «Гра в класики» Х. Кортасара, «Аліса в Задзеркаллі» Л. Керрола), ефект семантичної атракції (загадка в загадці, оповідання в оповіданні), інтенсифікації (відкритий кінець твору), лакунарну субординацію елементів (незвична побудова тексту), мікро- та макровзаємодії (макрозадум детектива/нуара: розкриття злочину та мікропідказування, що комплексно сприяють делакунізації), синергетичного доповнення та контрадикції залежно від інтенцій автора (комплексне використання лексичних та семантичних лакун, лакунарну побудову твору, елементи інтертекстуальності тощо). Бінарні опозиції мовлення/текст та відповідь/мовчання мають характер лакунарних апорій. Обидві контрадикторні сторони апорії набувають свого смислу під час трактування змісту [229, с. 297–298].

Осмилення семіотичних лакун відбувається на векторах їх формальної, змістовної та прагматичної умотивованості, що сприяє їх ідентифікації, тлумаченню і перенесенню в інше семіотичне середовище. Таким чином, лакуна – це білатеральна семіотична одиниця, що має зовнішній нульовий план вираження та внутрішній прихований план змісту.

1.2.2 Категорія лакунарності в когнітивній семантиці. Із позицій когнітивної лінгвістики категоризація як систематизація значень у мовній свідомості людини здійснюється в межах наївної картини світу. В її основу покладено ідею Б. Уорфа про

членування світу за допомогою мови³⁸. Виділення такої когнітивної категорії можливе лише тоді, якщо для її назви у мові є відповідне слово, наприклад, лакуна – одиниця когнітивної категорії лакуарності, оскільки має дефінітне представлення в мові, що означає «пропуск», «прогалина», «пусте місце».

Когнітивна лінгвістика досліджує лакуни когнітивної лексичної семантики (англ. *cognitive lexical semantics*), метонімічну зміну значення (англ. *metonymic sense shift*) [491], теорію концептуальної метафори (англ. *conceptual metaphor theory*) [552], енциклопедичну семантику (англ. *encyclopaedic semantics*) [495], фреймову семантику (англ. *frame semantics*) [611], теорію лексичних понять, когнітивних моделей та розбудови значень (англ. *LCCM theory*) [512], теорію ментальних просторів (англ. *mental spaces theory*) [518], теорію концептуального блендингу (англ. *conceptual blending*) [517], теорію первинної метафори (англ. *primary metaphor theory*) [553], теорію прототипів (англ. *prototype theory*) [586].

Інтегральним компонентом лакун у когнітивній діяльності людини є спрямованість на мету, ілокутивні цілі та наявність рефлексивної структури [348, с. 80].

Важливим інструментарієм лакунології є теорія блендингу, що являє собою спробу з'ясувати механізми конструювання нових значень. Особливо це стосувалося таких «творчих» аспектів, як конструювання значення нових метафор, припущень від зворотного та інших когнітивних явищ. Дослідження вчених Ж. Фоконье та М. Тернера [517] показали, що концептуальний блендинг є основою мислення та уявлення. Вчені наполягають на

---

³⁸Уорф Б. Л. Отношение норм поведения и мышления к языку // *Новое в лингвистике* / сост., ред. и вступ. ст. В. А. Звегинцева. № 1. Москва: Издательство иностранной литературы, 1960. С. 135.

тому, що здатність здійснювати концептуальну інтеграцію може бути ключовим механізмом у розвитку вищих форм людської поведінки, що спираються на здатності оперувати мовою. Відповідно до теорії концептуального блендингу, конструювання значення вміщує розуміння інтеграції, що є чимось більшим, ніж сума її частин у «гібридних дочірніх структурах» (англ. *blending inheritance*). Механізм, супровідний цьому процесу, відомий як концептуальна інтеграція, що є когнітивною операцією, покладеною в основу людського мислення [512, с. 12].

Одним з основних критеріїв *tertium comparationis* у когнітивному моделюванні та його підвиду концептуального блендингу є вихід на різносиметричну наповненість порівнюваних характеристик слів та концептів у порівнюваних лінгвокультурах (атрибутів) із акцентом на різній або збіжній атрибутивній сполучуваності та концептуальній схожості (подібності) або відмінності. Згідно зі статистичними методиками підрахунків схожість (1) та семантична дистанція (2) вимірюються за індексом Соренсена, відомим також у АНКС як F_1 score, *F-measure*, пор.:

$$(1) QS = \frac{2C}{A+B} - \text{схожість};$$

$$(2) 1 - QS - \text{семантична відстань, тобто } QS = 1 - \frac{2C}{A+B} [599].$$

У вітчизняній лінгвістиці формулу схожості запропонував використовувати український учений В. М. Манакін, що інтерпретував її таким чином:

$$E = 2c/A' + B',$$

де c – кількість загальних для слів A і B семантичних ознак, A' і B' – кількість сем у структурі лексичних значень A і B [271, с. 126].

Порівняння лексичних одиниць та концептуальних утворень може бути таким: внутрішньомовним

(порівнюються різні форми слів/термінів, концептуальних утворень в межах різних часових меж); міжмовним (порівнюються слова/терміни, концептуальні утворення в перекладі); міжгалузевим (аналізуються специфічні ознаки полісемічних слів/термінів у різних дискурсах).

Поява нових одиниць завжди пов'язана зі створенням нових значень та процесом заповнення лакун (словотворенням), що, у свою чергу, окреслено використанням вторинних, метафоричних, гібридних та переосмислених форм, відсоматичної семантичної деривації (наприклад, англ. *body* – «корпус корабля», англ. *head* – «передня, носова частина судна», англ. *hand* – «матрос», англ. *foot* – «нижня частина вітрила», англ. *eye* – «ніс корабля», англ. *heart* – «юферс» [2, с. 24].

У межах когнітивної семантики дослідження лакун пов'язане з когнітивними операціями декодування і трансферу їх семантичного наповнення (англ. *coded meaning*), екстраполяції та профілювання концептів, схематизації та екстеріоризації лакуном на основі природних або штучних мов, процедур концептуального блендингу (англ. *conceptual blending*), що створюють нові механізми для реконструкції затекстової та інтертекстуальної інформації, смислу полісемічних одиниць та дешифрування інших лакун у локальних контекстах різнофахових дискурсів та дистантних часових вимірів [500, с. 1510].

Семантичні лакуни (лакунами) корелюють з явищем «когнітивного дисонансу» (термін Л. Фестінгера) [520, с. 9]. Їх можна подолати за умови правильного прочитування, або ж у межах «когнітивного балансу» згідно з термінологією Ф. Хайдера і консонансу в термінології Л. Фестінгера та інших учених [234, с. 31], які зазвичай осмислюються інтроспективно (на цей момент із залученням методик синтезу та аналізу) та ретроспективно

(із урахуванням попереднього досвіду декодування мультимовних ретрансльованих версій, якщо такі існують) [355, с. 99].

Лакунема – це семантична лакуна, віртуальний елемент, що може бути екстрапольованим лише опосередковано, інтертекстуально. Семантичні лакуни – це незрозумілі слоти, віртуальні смислові леми, що мають бути декодованими в межах номінативних, комунікативних або семантичних блоків у текстах та «ін-текстах» як інтертекстуальні або затекстові елементи [398, с. 155].

Лакуни можуть успішно елімінуватися перекладачем або ж когнітивний дисонанс стає причиною делітації деяких семантичних відтінків, вихідної прагматики, комунікативної мети, авторського задуму. За умови подолання когнітивного дисонансу лакуна елімінується, вторинний делакунізований елемент стає консонантним (той, що впливає з вихідного). Із огляду на когнітивний дисонанс, складна або неологічна структура не може бути недекодована перекладачем, тоді такий елемент вилучається. Лакунарні елементи, або ж труднощі перекладу, до яких належать реалії, екзотизми, неологізми, слова-нонсенси, алюзії, натяки, імпліцитна інформація, підтекст, гра слів можуть ставати іррелевантними.

Вихідний та кінцевий елементи можуть бути не пов'язані між собою за формою, змістом та не реалізують прагматичної мети оригіналу, вони є дисонантними, тобто такими, коли вихідний та кінцевий елементи є протилежними за формою, змістом і метою оригіналу або ж консонантними у вторинному тексті (тексті перекладу).

Якщо елементи трансферу (перекладу) явно та логічно впливають із попереднього стану (конгруентно відповідають елементам вихідного тексту), переклад є консонантним. Реалізуючи ознаки лексико-семантичної

подібності та стильової, ритміко-мелодійної або іншої схожості, тобто за формою, змістом та прагматичним навантаженням переклад може вважатися успішним або допустимим, оскільки такий трансфер реалізує смислове, прагматичне, ритміко-мелодійне навантаження і холістично передає основні ознаки оригіналу, однак не виглядає як перекладений твір.

Когнітологія трактує лакуни як лексично невиражені концепти, що мають місце в розумовій діяльності народу. Лексично невиражені концепти (лакуни) корелюють із розумовою діяльністю народу. Номінації засобами мови відбуваються спочатку на рівні концепту: семантична концептуалізація передуює лексичній візуалізації.

Прагматичні лакуни не реалізують ефект запланованого впливу. Вони корелюють з комунікативними невдачами та когнітивним дисонансом. Силенціальний ефект, ефект мовчазного впливу, мовчазний протест, мовчання як знак згоди – лакуни, що в мовленні позначені пропуском звучання, комунікативною лакуною. Фонетичні лакуни – це паузи в мовленні, графічно позначені крапками, тире (в англійських текстах).

1.2.3 Категорія лакунарності в логіко-поняттєвій синергетиці. Все більше сучасних лінгвістичних розвідок учених, зокрема, К. І. Белоусова, С. М. Єнікєєвої, С. В. Кійка, Л. С. Піхтовнікової, О. В. Тарасової, долучаються до лінгвосинергетичної парадигми [394, с. 6]. Сучасне становлення методологічного апарату лакунології на основі філософії неструктуралізму та синергетики дозволяє розглядати нові терміни нелінійно, виділяючи ризоматичні вектори актуалізації досліджувальних лінгвістичних номінацій.

У синергетичній інтерпретації лакуни, як і мовні явища, мають тенденцію до атракції та самоорганізації у мові, мовленні й когнітивній діяльності людини. У динамічних системах, що також торкається і мовної системи, розвиток та поповнення словникового складу відбувається нелінійно. У процесі вербокреації відбувається як поповнення існуючих словотвірних рядів, так й утворення нових [153, с.15].

Участь у складних процесах, що прийнято вважати синергетичними, діють атрактори та репелери, що беруть участь у формуванні нових одиниць. При цьому на часі точкою відліку формування нової семіотичної одиниці не прийнято вважати обнуління або нульову точку, замість цього використовують термін динамічної лінгвістики, запозичений із метамови теорії хаосу, – точку біфуркації. Нове значення, нове слово, термін або інший семіотичний знак з'являються в момент нестійкості динамічної системи (мови) та, починаючи від точки біфуркації (від англ. *branching* – укр. *розгалуження*), формуються один або декілька варіантів новоутвореної одиниці. Таким чином, лакуна, що виникає, має тенденцію до заповнення в мовній системі та може мати декілька варіантів своєї реалізації (делакунізації).

Із позицій лінгвосинергетики лакунарний текст як особливий вид мовленнєвої діяльності теж є системою, що динамічно самоорганізується. Важливе місце в таких дослідженнях займає поняття креативного атрактора, який кваліфікують як домінантний сенс, зону притягання всіх елементів тексту, що дозволяє йому існувати як цілісності [124, с. 55].

Креативний атрактор водночас і зумовлює розуміння тексту, і породжує, притягує різноманітні його інтерпретації [335, с. 136]. Лакунарні (пусті) елементи виникають унаслідок конденсації змісту та його

розширення як під час стискання та розтискання пружини. Мовна біфуркація, що також подібна до поведінки осцилятора або маятника, діє в нестійкій динамічній системі, коли в момент біфуркації відбувається перехід від одного значення до іншого. Цей процес стосується різних флуктуаційних змін, якщо елемент переходить від одного вузла (або фокуса) до двох або більше вузлів (фокусів).

У сучасній теорії складних нелінійних систем синергетики художній текст має власні креативно-еволюційні процеси, закони побудови й організації, що детермінується взаємодією трьох комунікативних аспектів, трьох семіотичних вимірів знака: семантики, синтактики та прагматики [368, с. 202].

У межах теорії біфуркації лакуна – це синергетична ланка, вакантна динамічна модель, що чекає на заповнення. Впорядковується та діє мовна система за допомогою великої кількості нелінійних та лінійних осциляторів, що діють різновекторно, ризоматично. Всі елементи мовної системи постійно оновлюються, спрощуються та вдосконалюються. Так, наприклад, невеликі за розміром складові англійської мовної системи можуть вважатися еталонним лінгвістичним кодом.

Універсальним у мовних системах є факт, що денотати в АКС та УКС мають тенденцію до спрощення, зменшення за кількістю літер і акронімізацію. Такі бікції як спрощення :: розширення, компресія :: декомпресія, редукція :: формування, діють постійно. У процесі мовної компресії деякі елементи спрощуються або частково редукуються. Під час «народження» нового елемента формується наступний на основі існуючого, запозиченого, компресованого елементів.

Системність у мовному універсумі підтверджується дією сил атракторів і репелерів – внутрішніх законів синергетичного буття. Лакунарність – це рушійна сила

прогресу, результат і процес. Швидкість мовних змін може змінюватися нерівномірно в різних семіотичних системах, мовних та позамовних середовищах, швидкість зростання змін може флюктувати. Фрактальна лакуна виникає під час семантичних зсувів, якщо з'являється нове значення вже існуючої лінгвістичної одиниці.

1.3 Дефініції лакуни як базової одиниці лакунології

Лакунологія оперує терміноапаратом, що містить свою базу в загальному значенні та прототипову (в межах когнітивної лінгвістики) одиницю – «лакуна». Одиниця реалізується міжрівнево та позначена такими загальними характеристиками, як системна перебудова, флюктуаційні зміни та оказіональні девіації.

Аналіз засвідчує, що слово *lacuna/лакуна* реєструється спорадично у більшості словників, що об'єктивується його нефреквентативним вживанням та малодослідженістю. Як лексичні новотвори, оператори інформації в термінологічній площині наукових картин світу АНКС та УНКС, лексикографічне тлумачення цих слів обіймає два вектори – предметне і термінологічне поле. Термінологічне поле подає стислі доміантні характеристики тлумачення наукової картини світу, предметне – маркує варіацію поверхневих структур, візуалізує етимологічне походження, подекуди надаючи референційний коментар.

Лакуна по-різному витлумачується в лексикографічних джерелах, однак лакуна – це завжди нульова екстеріоризація, пор.: лат. *lacuna* – *пробіл, прогалина*, англ. *lacuna, plural lacunae, lacunas* – *an empty space in a piece of writing, where something is missing* [698, р. 786]; укр. *лакуна*, множина *лакуни*: *прогалина, пусте*

місце, якому чогось бракує, що може бути характерним для писемного твору.

Англо-український словник М. Балла дає такі тлумачення слову: 1) англ. *lacuna* – укр. *прогалина, пропуск*, друк. *пропуск*; 2) анат. біол. *лакуна, западина, заглиблення, порожнина, пустота* [632, с. 648].

Звертаючись до IV тому словника ССУМ, бачимо, що сама номінація лакуна не є лакунарною. У словниковій статті існує декілька міждисциплінарних визначень лакуни, пор.: *лакуна, -и*, ж.: 1) анат. *порожнина, заглиблення між тканинами організму або його органами*; 2) лінгв., літ. *пропуск у тексті. лакунарний, -а*, прикм. до *лакуна*; 3) *у деяких випадках нальоти бувають розміщені в заглибинах мигдаликів (лакунарна ангіна)* [658, с. 440].

Слово *lacuna/лакуна* зареєстроване в різних лексикографічних джерелах, що відносять зазначену номінацію, базову одиницю категорії лакунарності до латино-грецьких етимологій, пор.: лат. *lāo-ūna*, гр. *λάκ-κος*, англ. «*a cavity, a gap, a defect, a hole*» [530, р. 59].

Англійська одиниця *lacuna* пройшла шлях термінологізації, тобто процес зміни від конкретного значення до абстрактного. Семантичне наповнення лакуни прозоро відображає перехід *lake* (*cavity, gap, hole, empty place*) < *lacuna* (*lack of something*), що змінюють семантичний вектор «відсутність форми» на вектор «семантична пустота». Ландшафтний шарм слова лакуна зберігся у семемах «яма», «некультивована земля», «пусте місце», «калюжа», «заглиблення». Модифікація слова лакуна знайшла місце у науковій картині світу, де термін позначає *відсутність, нестачу, НІЩО*.

Метазнак лакуна є дієвим у термінологічних (гуманітарних та негуманітарних) системах – музичній, юридичній, психологічній, медичній, лінгвістичній тощо.

Перший вектор вихідних позицій термінів (йдеться про термінологізацію похідних, вторинних, секундарних утворень *lacuna/лакуна*) свідчить про семантизацію предметності, що поспіль девіює в абстрактну ендозону понятійних номінацій. Вторинні утворення як результат семантичного зрушення є номінаціями базових конструювань термінологічного апарату корпусного лакунікону. Вектор нетермін *lacuna/лакуна* – термін (предметне – абстрактне значення) позначений спільністю поверхневої структури. Вербокреація базового терміна здійснюється шляхом семантичного зрушення від предметного наповнення до понятійного. Утворені терміни лакунології актуалізуються в різних ендозонах (у сферах анатомії, біології, архітектурі, лінгвістиці), про що свідчать словникові тлумачення.

Лакунологія має свої базові поняття та терміни. Лакуна як основна терміноодиниця лакунології активно використовується в порівняльній культурології, перекладознавстві й теорії міжкультурної комунікації [155, с. 40].

Лакуна як термін може мати різні дефінітні представлення в лексикографічних джерелах та досліджується в межах наукових дискурсів міжнародної наукової картини світу (МНКС), англійської наукової картини світу (АНКС) та україномовної наукової картини світу (УНКС), що разом інтегровані в межах стартового глосарію лакунікону (див. додатки А та В). У науковій картині світу досліджувані слова втратили вихідне топографічне призначення («озеро», «западина» – синкрету); закріпилися за поняттями «пропуск», «відсутність», «прогалина» на міждисциплінарному рівні.

Словникові аноніми лексикографічної мови одиниці «*lacuna*» в АНКС та «*лакуна*» в УНКС представлені міжмовними відповідниками (рис. 1.3 а, б).

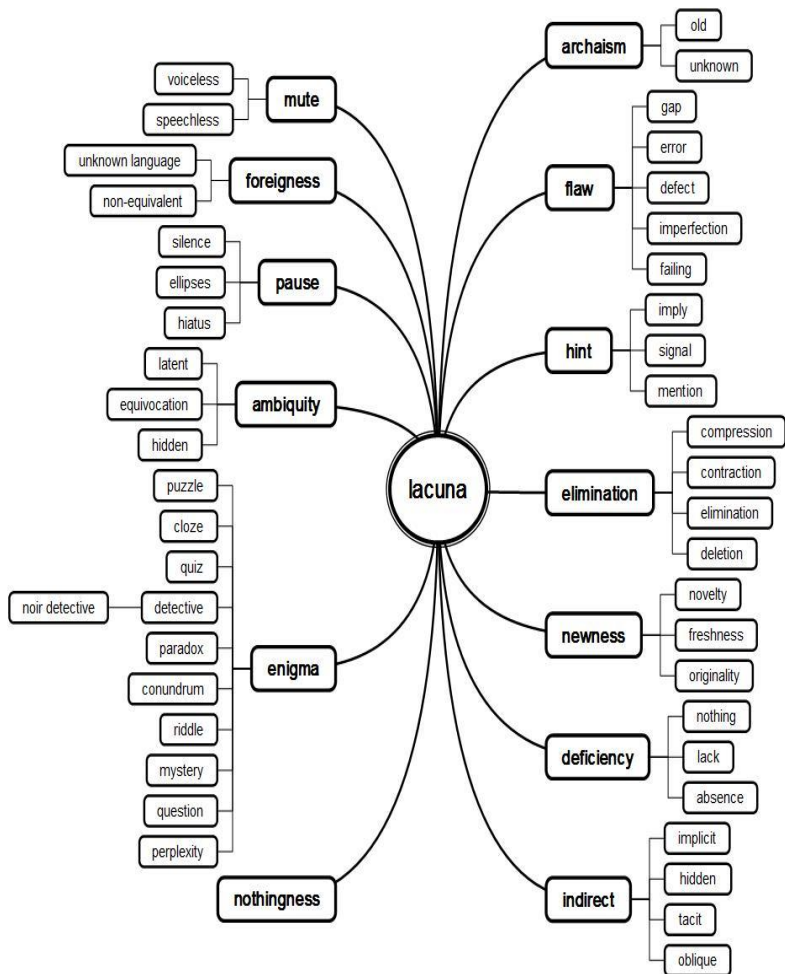

Рисунок 1.4 а – Словникові алоніми лексикографічної одиниці «lacuna» в АНКС

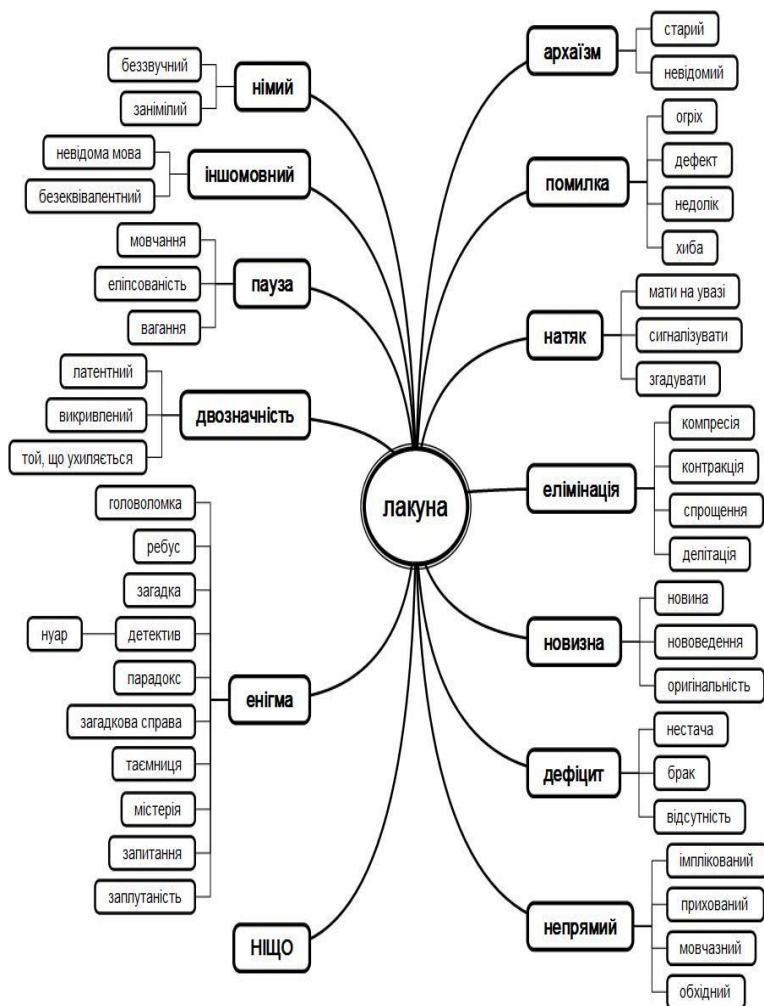

Рисунок 1.4 б – Словникові алоніми лексикографічної одиниці «лакуна» в УКС

Лексикографічні джерела подають численні описи поняття лакуни, що верифікують лакунарність у межах різних ендозон. Так, дослідники витлумачують термін лакуна в межах культурології, перекладознавства, психолінгвістики, типології, філософії тощо. У лінгвістичній науковій картині світу термін *lacuna/лакуна* спочатку семантизував пропуск.

У міжмовній комунікації лакуни розпізнаються в процесі порівняння денотатів, їх найменувань – також на лексичному рівні міжмовного і внутрішньомовного векторів. У перекладознавстві відсутність однослівного еквівалента на фоні іншої мови зазвичай називають лакуною.

За час постмодернізму лакуни – не лише результат помилкової або часткової ретрансляції оригінального джерела (тексту, слова, жесту, концепту). Лакуни – це інший рівень ретрансляції, яка може мати декілька векторів: інтра- та інтерлінгвальний, концептуальний (первинний, вторинний, імпліцитний, інформативний), що змінюється та доповнюється, нашаровуючись один на одний, тим самим ускладнюючи процес декодування (англ. *lacunae of multi-layers*).

Термін лакуна має такі визначення в межах окреслених лінгвістичних ендозон УКС, МКС, АКС: мовна лакуна (1), міжмовна лакуна (2), культурологічна лакуна (3), когнітивна лакуна (4), міждисциплінарна лакуна (5).

(1) Лінгвістичні лакуни – це «порожні клітини» мови, слова або словосполучення, що не мають аналогів у порівнювальній мові. Завдяки міжмовному порівнянню лакуни виявляються у «дзеркалі» іншої мови [94, с. 22–24]. Лакуна – це елемент пропуску, що має специфічне графічне позначення, яке витлумачується шляхом символів-субститутів на позначення, нульову форму, нуль, паузу, графічно номінуючи компоненти, однак є не

«пустими знаками», а знаками семантичного навантаження, пор.: , ||. ... x = 0 Ø = нульові форми; [...] – загублений елемент в рукописі, скорочення тексту (графічна лакуна). Лакуна – це синтаксичний пропуск, що міститься в тексті для членування текстів (терміни – синтаксична лакуна, синтаксичний нуль). Лакуна – це спрощення елементів граматичної системи (термін – граматична лакуна, редукований артикль, спрощена системи відмінювання, спрощення дифтонгізації на користь монофтонгізації). Лакуна – це вилучення звуку (фонетична лакуна, падіння голосних, редукція приголосних, елізія голосних). Лакуна – це фоносемантична невимовність, що виникає внаслідок шоку, пригнічення або інших нейролінгвістичних впливів, які зумовлюють прояви часткової, пролонгованої або повної афазії (А. Р. Лурія) (термін – фоносемантична лакуна)³⁹.

(2) Лакуни виявляються при зіставленні двох мов, при позначенні національної своєрідності мови. Показником є відсутність слова з широкою родовою семантикою в однієї з мов та наявність кількох видових термінів, що відповідають родовому поняттю в іншій мові [123, с. 6]. Лакуна – це відсутність вербальних знаків, відсутність стійкого словосполучення для позначення поняття, яке існує в іншій мові та виявляється під час міжмовного зіставлення [226, с. 42]. Лакуна – це відсутність номінації в одній мові на фоні іншої, це відсутність лексичних еквівалентів у одній із мов, які вивчаються чи зіставляються (рідній чи іноземній). Лакуни

---

³⁹Лурия А. Р. Язык и сознание. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1998. 335 с.

часто пов'язують з позначенням національних, історико-культурних реалій, «культурних предметів», існує низка пов'язаних термінів: міжмовна/екзоетнічна лакуна (відсутність лексичної одиниці (слова) в одній із мов за наявності відповідної одиниці для позначення тієї самої реалії в іншій мові); внутрішньомовна/ендоетнічна лакуна (відсутність лексеми (слова) в конкретній мові, що виявляється на тлі близьких за семантикою слів всередині лексичної парадигми); лакуна етнографічна (відсутність у межах культури, рідної для одного із комунікантів, реалії, притаманної культурі іншого (інших) комуніканта (комунікантів)); інтракультурна лакуна (виникнення у процесі комунікації нерозуміння значення повідомлення через відмінності в семантиці мовних одиниць у межах однієї мови на різних етапах її розвитку); комунікативна лакуна (неможливість наявними комунікативними засобами певної мови відтворити комунікативну особливість (чи особливості), які сформувались у межах певної національної лінгвокультурної спільноти); контрактивна лакуна (відсутність лексичних еквівалентів усередині однієї мови, що обслуговує одну національну лінгвокультурну спільноту).

(3) Лакуна – це культурологічна невідповідність, яка виникає при зіставленні понятійних, мовних та емотивних категорій двох локальних культур (В. І. Жельвіс) (термін – культурологічна лакуна) [159, с. 136].

(4) Лакуна – це брак знань (англ. *lack of knowledge*) для інтерпретації поняття, що позначається термінами: тезаурусна лакуна, лакуна іноземної мови, лакуна до текстового дитячого сприйняття дійсності, імпліцитна лакуна, герменевтична лакуна, лакуна тлумачення, інтертекстуальна лакуна. Лакуна – це все

дивне в тексті, що вимагає інтерпретації, результат незбігу наборів сем у текстах оригіналу та перекладу⁴⁰.

(5) Лакуна – це термін папірології (англ. *papyrology*), що позначає пошкоджений або вилучений елемент тексту/рукопису [571].

Лакунарні феномени зафіксовані як у мові, так і в мовленні: лакуни існують у мові, реалізуючи свій зміст у мовленні [92, с. 18]. У системі мови існує певна сукупність лексичних лакун («пустих клітин» (термін Г. В. Бикової), що свідчить про унікальність мовної картини світу, при створенні якої в мові поряд зі стійкими номінаціями виникають внутрішньомовні лакуни. Такий феномен має свою назву – «феномен значущої відсутності номінативних одиниць» [94, с. 21].

Лакунарними можуть виявлятися елементи невербальної комунікації (лакуни як невербальні феномени) в різних культурах, що мають власну традицію вживання: етикетні форми мовчання, мовчання жінок, ввічливі форми умовчування тощо.

Національно-специфічним лексичним елементам антиномічно відповідають лакуни, що можуть компенсуватися в перекладі за допомогою різних компенсаторів. Наявність латентних та потенційних лакун мовної системи об'єктивується її розвитком та самоорганізацією, наявністю семантичних понять глибинного рівня та можливістю словотворення на поверхневій структурі мові [94, с. 24].

Термін лакуна корелює з такими термінами, як «безеквівалентність», «нульовий денотат» та «семантичний пропуск». Наявність лакун в одній мові на фоні іншої контрастивно позначає національно-специфічне

---

⁴⁰Марковина И. Ю., Сорокин Ю. А. *Культура и текст. Введение в лакунологию*. Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2010. С. 37.

наповнення культури, що досліджує наявна термінологічна база позначення лакунарних явищ, пор.: англ. *gap, hesitation, silence effect, semantic lacunae, empty space*, укр. *відчутна різниця, вагання, мовчазний ефект, семантична лакуна, пуста сторінка*.

Похідний від терміна «лакуна» метазнак *lacunology/лакунологія* складається з двох морфем, перша з яких має давні етимологічні корені, що наводяться в письмових автентичних довідниках. Непредставленість лексеми лакуна в багатьох словниках свідчить про недостатнє осмислення зазначеної одиниці. Відсутність цієї лексичної одиниці в лексикографічних джерелах є показником початкового етапу формування термінології лакунології, верифікацією її терміноапарату. У корпусі метазнаків патерну (x+-кон) серед лексем *етимоліон, жестикон, лексикон, семантикон, соматикон* існує термін *лакунікон*, уведений у наукову картину світу Ю. О. Сорокіним на позначення корпусу/реестру лакун.

Своєчасним є введення терміна «лакунікон» як деякої складової частини структури мовної особистості (термін запропонований Ю. О. Сорокіним). Лакунікон у первинному розумінні – це певний механізм, що керує та фільтрує інформацію, яка надходить [126, с. 33]. У межах цієї праці корпусний лакунікон – це реестр понять та термінів лакунології, що ввібрав терміни мови, мовлення, конвербаліки, культури, специфічної та прихованої інформації, когнітивних процесів тощо. Метазнаки категорії лакунарності виходять із двох основних поглядів на мову: «мова як система» та «мова як мовленнєві моделі соціальної поведінки». Метазнаки лакунарності мають міждисциплінарний характер: *семантична лакунарність/розбіжність, лакунни глибинної структури* (когнітивна лінгвістика), *проблема реалій* (культурологія), *проблема безеквівалентності* (переклад). Лінгвістичний аналіз

категорії лакуарності виявив такі метазнаки, як *елізія, еліпс, апосіопеза, редуція, спрощення, скорочення, текстові пустоти* та інші метазнаки, що складають семантичне поле категорії лакуарності, формуючи ядерну та периферійну зони.

Лакуарність позначається низкою термінів, що розкривають глобальну структуру досліджуваного об'єкта. Якщо ззовні термін *лакуна* – це *пустота, діра, НІЩО*, арх. *озеро*, то його внутрішня семантика позначається адгерентними метазнаками на кшталт *імліцитності, відсутності, негації, заперечення, перерванності, незрозумілості, віртуальності, невизначеності, випадковості, затекстовості, енігматичності, загадковості*. Відчувається синкретична сила слова *лакуна*, яке увібрало в себе етимонні витoki. Пор. англ. *lake* (*прецедентне значення*) → *lack* (*секондарне/вторинне значення*) → *lacina* (*термін постсекондарного сиквелярного значення* (від англ. *sequel*)).

Певні місця в мовній картині світу деякої особистості можуть бути незрозумілими або порожніми, стають незаповненими лакунами, невербальними «літерами», «квантами непрозорості», смисловими пустотами, комунікативними загадками, місцями, які мовна особистість прагне заповнити [382, с. 73].

Лакуни у філософській картині світу корелюють із непізнаністю, формують категорію «НІЩО», мають справу з невізуалізованими віртуальними концептами. У лінгвістичній картині світу лакуни – це нульові денотати, сигніфікати, що не мають вербального оформлення та не фіксуються в словниках.

Лакуни – це елементи, що очікують на делакунізацію, розкодування, це непізнані феномени, непрозорі акроніми, лакуни архаїзмів тощо. Лакуни в міжмовних паралелях мають тенденцію до елімінації

(пояснення, розтлумачення, запозичення лакунарної одиниці) або делітації (спрощення, знищення), розтлумачуються багатослівно, делакунізуються за допомогою іншої мови. Когнітивні лакуни – це специфічні нерозтлумачені знаки глибинного рівня.

На часі досліджуваній домен корпусного лакунікону (КЛ) має основне значення *відсутності, ненааявності* позначуваних ознак. Пор. *a lack of balance, a lack of a better word, to be short of*. Пор. *short of attention – attention span – attention lacuna; short of words – linguistic shock of lacunar words*. Семантична еволюція є прозорою в позначенні типографічних пропусків, а також синонімізації понять *gap, omission, absence, negation, shortage, want*.

Етимон *lacuna/лакуна* еволюціонував від поняття до терміна міждисциплінарного рівня в англomовній та україномовній наукових картинах світу. Явище синкретизму конвергенції та дивергенції є прозорим у семантичному дизайні метазнаків КЛ. В анонімах-метазнаках виокремлюється семантика біполярного характеру. Лексема *want* позначає нестачу якоїсь ознаки; близьким є метазнак *need*. Обидва терміни реалізують синкретичну сему нестачі та пустоти.

Лакунарність приймає метазнак *lack*, що тлумачиться в значеннях *want* і *non-existent*. Проблема «НІЩО» осмислюється в режимі існування (*want*) та неіснування (*non-existent*). Лакунікон матеріалізується в семантиці слів-негаторів, суміжних за значенням до термінознака *lacuna/лакуна*. *Lack* та *lacuna* є етимологічними дублетами, термінологічний двобій яких закінчується злиттям сем нестачі та пустоти (*want, non-existence*).

1.3.1 Гніздовий підхід до вивчення етимонів *lac-/лак-*. Вивчення етимологічного гнізда

передбачає встановлення, опис та аналіз його складу і тих відношень, що поєднують його емпірично зафіксовані компоненти, а також реконструкцію його складу та структури в мовах. До структури гнізда входять і фонетичні, і морфологічні, і лексико-граматичні, і словотворчі, і значеннєві відношення, причому всі ці різнорівнєві зв'язки перебувають у складному взаємопереплетінні й взаємодії [425, с. 230]. Як показує етимологічно-морфологічний аналіз етимонів *lac-/лак-*, лакунікон наївної картини світу має свої генетичні витоки [667, с. 342–345].

Особливе місце в компаративно-типологічному аналізі посідає вивчення етимологічних гнізд. Етимологічне (історико-етимологічне, генетичне) гніздо – це система слів, що є генетично спорідненими й ґрунтуються навколо спільного етимона (кореня або лексеми), при цьому до таких лексичних одиниць належать як історично засвідчені, так і ті, що відносять до прамови та відновлюються шляхом реконструкції. Лакуна – основа лакунікону, його автохтонна складова. Первісно лакуна позначала водоймища, а згодом семантизувало пусте місце.

Генетичні гнізда є ієрархічно впорядкованими в діахронічній площині сукупностями лексичних формацій, які залежно від хронологічної глибини демонструють відповідний генетичний ступінь (наприклад, ностратичний, індоєвропейський та праслов'янський). Вивчення етимологічних гнізд полягає у встановленні, описі й аналізі його конститuentів та їх відношень: фонетичні, морфонологічні, морфологічні, лексико-граматичні, лексико-семантичні та словотвірні, а серед останніх – більш або менш прозорі та непрозорі (тобто затемнені) зв'язки формальної та/чи семантичної деривації [425, с. 19].

Структурна організація гнізда не вичерпується зв'язками значеннєвої та формально маркованої похідності, що об'єднують ланцюжки його лексичних компонентів [425, с. 20]. Гніздо як багаторівнева одиниця лексико-дериваційної системи є об'єднанням словотвірних парадигм, типів і категорій.

У латинській мові слово *lacuna* демінутовано до *lacus*, у значенні «озеро» фіксується з 1660 року, в ботаніці термін лакуна введений у вжиток із 1700 року [683]. В українській мові існує архаїчний відповідник, пор. [лак] – укр. «озеро в плавнях»; *низина, що не обробляється; озеро, став, діжка, ванна, рів, яма, водойма, калюжа* [638, с. 186]. Дев'яцять значення та зміна значення на протилежне зафіксовані у словотвірних варіаціях англійської та української мов: англ. *lake, lace, lack, lox* від індоєвропейського кореня **laks-* [683]; в українській мові: укр. [лак] (озеро в плавнях) від лат. *lacus* «ванна, діжка, яма», спорідненого з гр. *λάκ-κος* «став для водоплавної птиці; яма, рів; водойма, басейн», д.-брет. *lagen* «море, озеро, став», д.-англ. *lagu* «море, річка, вода», д.-ірл. *loch* «озеро, став, калюжа», [лакодан] (пічний горщик), [лаката] (вид рибальської сітки) від спорідненого д.-ісл. кореня *loch*, [лакерда] (вид морської риби) – запозичення з новогрецької мови [638, с. 186].

Етимологічне гніздо з ядром «*lacuna/лакуна*» генетично пов'язує деривати *lac-/лак-* із наївної картини світу. Зміни форми та варіативності змісту одиниць з семою «лакуна» є такими, що фіксуються на рівні етимологічних джерел. Індоєвропейські похідні від гр. *lakkos* «заглиблення», *lach* (лосось), *lag* (водоймище) частково видозмінюються, формується гніздо дериватів *lac/lag/lak/lach-* [667, с. 342]. Зміна форми відбувається зі зміною змісту (семантичний зсув) у групах однокореневих слів. Аналіз лексикографічних джерел із відповідної

проблематики свідчить про специфіку кластера (гнізда) з домінантним словом *лакуна*.

Визначальним фактором для компаративної лексикології й етимології стало запровадження гніздового підходу. О. С. Мельничук розробляв цю проблематику в широкому індоєвропейському контексті [425, с. 229]. Як відомо, етимологічне гніздо складає систему генетично споріднених слів, згрупованих довкола спільного для них етимона. Гніздо як багаторівнева одиниця лексико-дериваційної системи є об'єднанням словотвірних парадигм та категорій. Гніздовий підхід у працях О. С. Мельничука застосовується на просторах індоєвропеїстики. Розрізняють мікрогнізда, групи слів одного варіанта елементарного чи поширеного кореня, макрогнізда, що складаються з етимологічно споріднених мікрогнізд, а самі поєднуються генетичними відношеннями [425, с. 26].

Застосування гніздового підходу до вивчення етимона *lacuna/лакуна* та дериватів із коренем *lac-*, зазвичай субстантивів, дає можливість простежити їх сукупну лексичну реалізацію, відстежити їх подібні та відмінні риси, встановити та проаналізувати семантичний потенціал похідних слів, відкрити шляхи епістемічного освоєння дійсності та внутрішню логіку мови.

Комплексний компаративно-типологічний підхід до системного аналізу лексики далекоспоріднених мов (германських та слов'янських мов) та їх прамовного підґрунтя дозволяє простежити генезу лакунарності, функціонування та розвитку слів лексико-семантичного поля відсутності. Моноцентричне гніздове утворення слова *lacuna* та його конститuentи мають широке коло індоєвропейських відповідників (лат. *lacūna*).

У латинському слові після редукції *-s* і дифтонгізації [a]→[ei] *lacus* слово асимілюється та

перетворюється на англійське *lake* («озеро»). Слово-релікт втратило *-s*, однак дифтонгізація не зачепила фонетичної вимови слова, близької до латинської. Слово озеро англ. *lake*, д.-укр. [лак], лат. *lacus* та походить від грецької *lakkos* (укр. *яма, канава, воронка, котлован*) [665, с. 470].

Структурна організація гнізда не вичерпується зв'язками значенневої та формальної маркованої похідності, що об'єднують ланцюжки його лексичних компонентів [425, с. 20]. Етимологічно пов'язані *lack* та *lake* мають різні семантично адгерентні вектори – відсутність чогось, брак, місце без води, пуста калюжа, сухе озеро, болото.

Вплив римської імперії, так само як і вплив грецької мови на розвиток старослов'янської та староукраїнської мови, є очевидним. В обох культурах мало місце запозичення, редукція *-s* у слові *lakkos/lacus* → [лак]/*lake*. В українській мові слово *озеро* витісняє слово [лак], яке відносять як до протоіндоєвропейського періоду, так і до запозичення з латинської або грецької мови (грецька < < латинська < германська). Такий тісний етногенез дозволяє припустити достовірність теорії формування германців у римську епоху [250, с. 142].

Через дериваційні зміни в англійській мові видозмінюються кореневі голосні в дериватах із вихідним коренем *-lac/-loch*. Це запозичення фіксується як запозичені з середньовісньонімецької, латинської і безпосередньо з грецької, з ірл., ст. англ. «*loch*» [638, с. 179]. Деривати первинної етимології (озеро, вода) представлені на рівні етимологічного гнізда, пор.: *Lochness* (*чудовисько з Лохнеського озера*); [*lagunies*], [*лагунчик*], [*лагун*], [*лаганок*], [*лаганка*] – лоханка, вид кухля [638, с. 178]; [*лох*] – погана риба, гнилий лосось [638, с. 294]; [*лог*] – заглиблення у рельєфі [638, с. 278]; лагуна – невелика морська затока [638, с. 179].

Слова невизначеної або сумнівної етимології, що можуть бути кваліфіковані як деривати *лак-/лас-* та належать до «ландшафтного» (дотермінологічного) періоду лакунікону. Дотермінологічні версії лакунікону корелюють з етимологічними витоками слів, пор.: англ. *lackmus/litmus* (від гол. *lakmoes*), нім. *Lackmus* – це барвна речовина, що добувається з деяких лишайників та застосовується як індикатор для визначення реакції середовища: в кислому середовищі спостерігається червоне забарвлення лакмусу, в лужному – синє, в нейтральному – фіолетове. Лакмус випускається головним чином у вигляді фільтрувального паперу, що вживається як індикатор на кислоти і луги [651, с. 382].

Розвиток проблемного поля лакунології починається з ідентифікації етимона «*lacuna/лакуна*», що має грецьке походження *лак* (гр. < *λακωμα*) та лексикографічно фіксується поряд із зазначеними одиницями пізньої латинської етимології (лат. < *lacūna*), *lacuna* «hole, pit», from *lacus* «pond, lake» (see *lake*). The Latin plural is *lacunae*. Related: *Lacunal*; *lacunar*; *lacunose*. *Lacunae* plural of *lacuna* means a gap or missing part, as in a manuscript, series, or logical argument; *hiatus*; < Latin *lacūna* ditch, pit, hole, gap, deficiency, *lacus*, lake, Cf. *Lagoon* [696].

Слово лакуна має кластер етимонів *лак-/лак-*, серед яких трапляються етимони наївної картини світу, наприклад, слово *lake* «озеро», що мають грецьке походження, а також його дериват *Lachness*, що видозмінилось, однак вказує на етимон *лак-/лак-* та завдячує своїм походженням ініціальної лексемі *lake* «озеро».

Сімейство етимонів лакуни містить слова з коренями *лак-* та іншими подальшими похідними. Етимон лакуна має близькі родинні слова: *lake*, *laconic*, *lacuna* та близькі похідні: *lace*, *lactation*, *liquorice*, *laguna*, *liquor*, що

містять відповідно *lac-*, *liq-*, *lag-*. Сенс цих похідних дуже близький до таких понять, як рідина (озеро, річка, вода, молоко), лакуна (отвір, щілина, скорочення, стиснення), відсутність чого-небудь (дефект рукопису, нерозуміння, відсутність).

Етимологічні версії пов'язують лакуну з омонімічними коренями **lek/-lēk* зі значенням *шматувати, рвати на кланті* [530, с. 342]. Інші етимологічні тлумачення свідчать про індоевропейський корінь **lak/laksos*, про семантичний дериват *lach*, укр. *лосось* «риба, лосось» [530, с. 343].

Генетичний зв'язок *lac-/лак-* дериватів видається таким, що свідчить про спільні етимологічні витoki зазначених слів в АКС⁴¹, пор.:

n.

Lack: с. 1300, «*absence, want; shortage, deficiency*», *perhaps from an unrecorded Old English *lac, or else borrowed from Middle Dutch lak* «*deficiency, fault*»; *in either case from Proto-Germanic *laka-* (cf. *Old Frisian lek* «*disadvantage, damage*», *Old Norse lakr* «*lacking*»), *from PIE *leg-* «*to dribble, trickle*». *Middle English also had lackless* «*without blame or fault*».

v.

Lack: late 12 c., *perhaps from Middle Dutch laken* «*to be wanting*», *from lak* (n.) «*deficiency, fault*», *or an unrecorded native cognate word.*

Лакуна, що корелює із семою стислість, є дериватом наукової картини світу. Ця базова лексична одиниця лакунікону походить зі Спарти. Сам острів Лаконія розміщений на берегах озера, яке зникло через посуху,

---

⁴¹Походження слова: етимологічна довідка за словником Дугласа Харпера: див. *Online Etymology Dictionary. Douglas Harper, Historian, URL: <http://www.dictionary.com/browse/lack>*.

утворивши пусте місце – лауну. Ця лексема була запозичена за назвою міста (Лаконія), яке ввійшло в історію тим, що його мешканці вміли формулювати свої думки в стислій, лапідарній формі [699, с. 604].

Американський словник індоєвропейських коренів («The American Heritage Dictionary of Indo-European Roots») зафіксував назву Спарти, що містить дериват *lac-/лак-*, пор.: укр. *Лакедемоніус*, англ. *Lacedaemonius, Lakedaimonios, from Lakedaimon, an ancient Greek name for Sparta and the district around it. Lacedaemonian (adj.) 1780, from L. from Gk. Semantic vector reduction and reduction acquired later after reconsideration and entry features the word laconic brevity, clarity wording shortened form of Greek Spartan Laconia («Sparta» – Greek name) [672].*

Лінгвістичний термін «*lacuna*» походить від номінації з наївної картини світу на позначення пустого зневодненого місця, що пізніше редукується до значення «відсутність», «брак». Термінологічна одиниця проходить етимологічний шлях від семантизації конкретного значення до абстрактного, тобто процес термінологізації. Семантичне наповнення лакуни прозоро відображає перехід *lake (cavity, gap, hole, empty place) > lacuna (lack of something)*, що змінюють семантичний вектор «відсутність форми» на вектор «семантична пустота».

Похідні одиниці утворюють своєрідне поле *lac-/лак-* дериватів та семантичних дериватів лакун наївної та наукової картин світу, що можна подати за допомогою трьох основних кластерів: похідні на позначення (1) *рідину/liquid (lake/озеро, lake/річка, вода, milk/молоко, lack/лак, liquorice/лакриця)*; (2) *лакун/lacuna (hole/отвір, gap/прогалина, void/пустота, ommission/пропуск, стиснення/compression)*; (3) *відсутності чого-небудь lack of something (defect/дефект as defect of manuscript/дефект*

рукопису, *misunderstanding*/нерозуміння, *absence*/відсутність, *black*/відсутність світла).

Деривати *lac-* формують основу групи як кореневих дериватів, так і семантичного синсету «лакунікон» (англ. *synset* – набір синонімів), що вміщує поняття предметного та абстрактного рівнів, див. рис. 1.5 а, б.

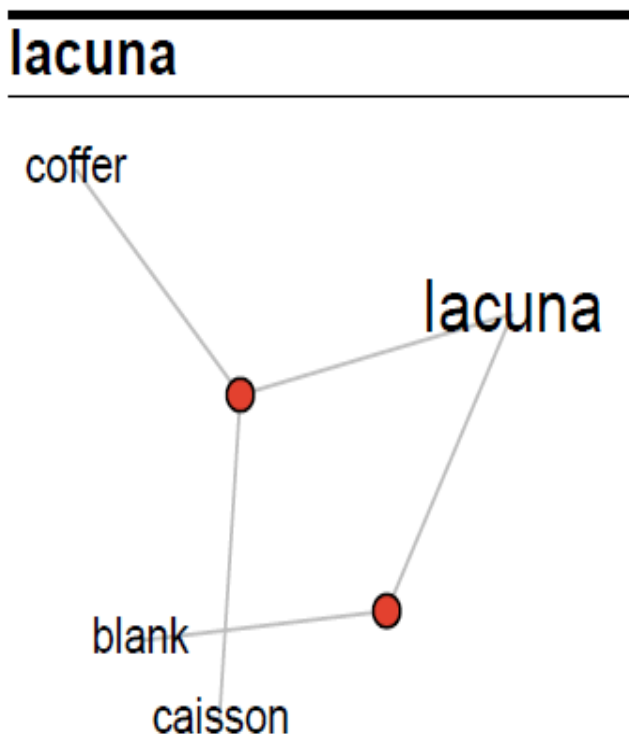

Рисунок 1.5 а – Предметний рівень синсету «лакунікон»

В АКС деривати *lac-* підлягають історичній видозміні, семантичній деривації, модифікаціям, викликаним, наприклад, змінами приголосних (*lacuna* < < *laguna*), процесам редукції (наприклад, *lack* < *lacuna*

(скорочена форма) або епентезії (від грец. *epenthesis* «вставка») як появи у слові *lack* додаткового звука [b]; (наприклад, *black*/чорний).

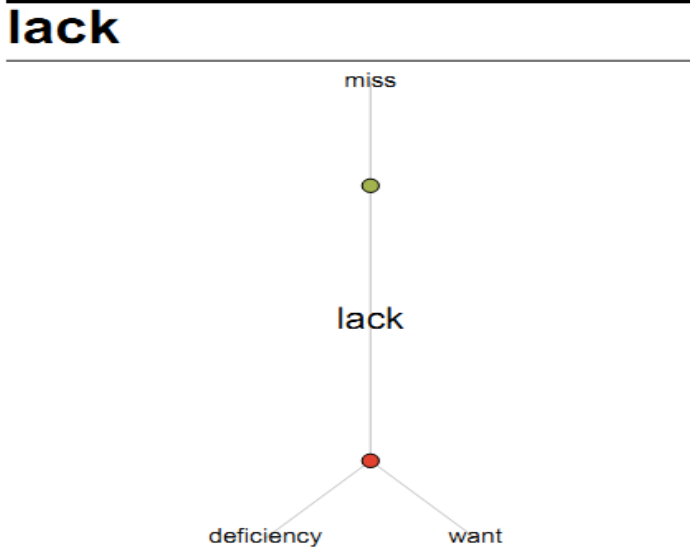

Рисунок 1.5 б – Абстрактний рівень синсету «лакунікон»⁴²

Етимон *lacuna* «лакуна» грецького походження лак (< λακκωμα), який є первісним у ланцюзі видозмінених форм дериватів *lac-* (< *lacūna*) *lacuna* < *liquid*, *lacuna* < < *laguna*, формує ініціальний кластер (кластер 1) дериватів *lac-/liq-/lag-* на позначення рідини. Корінь лак- був запозичений із грецької мови у латинську мову: *lac(k)-* деривати систематично змінювалися в англійській мові, пор.: *lac* (*n.*) «*red resinous substance*», Skt. *laksha* «*red dye*»,

⁴²Наведена вище ілюстрація сформована шляхом прикладної програми з графічної візуалізації словникових дефініцій, розміщених у доступі, див. також <https://www.visualthesaurus.com/app/view>.

lakh is an alteration of Skt. *rakh*, from an IE root word for «color, dye» [683]; *the color of salmon* (in Barnhart), *from Pers. lak*, earlier *lacca* (early 15 c., from ML form *lacca*), *from Hindi lakh* (Prakrit *lakkha*), 1550s perhaps via M. Fr. *Lace* not traced [683].

Про індоєвропейські корені германських та слов'янських мов опосередковано свідчить той факт, що деривати *lac-/лак-* наявні як у германській, так і в старослов'янських мовах, пор.: англ. *licorice*, нім. *Lakritze*, укр. **локриця**, рос. **лакрица**, англ. *lacquer*, нім. *Der Lack*, укр. **лак**, рос. *лакомое*, укр. *ласий* шматок, «соковите м'ясо» [649, с. 20].

Кластер II містить етимони *lac-/лак-* (ядерний кластер) та його похідні. Кореневі деривати групи *lac-/лак-* із семантичним ядром «hole/gap/empty space» утворюють слова, наприклад, похідні від *lack*, пор.: англ. *lack* < *lace* (укр. *мереживо*): *lace* (n.) early 13 c., «*laz*», cord made of braided or interwoven strands of silk, etc., a trapping and hunting term, probably from Italic base **laq-* «to ensnare». Later, also «*net, noose, snare*» (c.1300). from O. Fr. *laz* «a net, noose, string, cord, snare», from VL *Lacium, from L. *laqueum* (nom. *laqueus*) «noose, snare» (Mod. Fr. *lacs*), (It. *laccio*, Sp. *lazo*) (cf. L. *lacere* «to entice») *networking is shaped holes, possibly from *lac has semantics absence, local meaning one that has holes, like a cobweb; lacuna* (n.) «Blank or missing portion in a manuscript», 1660s, from L.

Кластер III позначає семантично видозмінені деривати одиниць *lac-/лак-* на позначення відсутності чогось (англ. *lack of something*), пор.: (noun) ***an insufficiency, shortage, or absence of something required or desired; something that is required but is absent or in short supply; (verb) when intr., often fall by in or for; to be deficient***

(in) or **have need (of): to lack purpose** Word Origin C12: related to Middle Dutch **laken – to be wanting**.⁴³

Родинні аломорфи дериватів *lac-/лак-* та похідних від англ. *lac-/лах-/лаг-* та укр. *лак-/лос-/лаг-* (англ. *lacuna, laguna, lax*; укр. *лакуна, лосось, лагуна*) історично пов'язані, вони мають спільні ініціальні вектори формо-семантичної деривації.

Реконструкція наївної картини світу є своєрідним етапом у межах етимологічних досліджень, що дозволяють по-новому аналізувати феномени як наївної, так і наукової картини світу. Етимологічні витоки дозволяють осмислити онтологію феномена лакунарності, пояснити базові терміни на основі дериватів *lac-/лак-*, витлумачити дефініції лакунікону. Варіативна представленість одиниці «*lacuna/лакуна*» в наївній та науковій картинах світу дає можливість інтерпретувати організацію семантичного матеріалу, дозволяє змінювати стратегію опису мовних значень [47, с. 273].

У словникових статтях виявляється тісний морфемний зв'язок дериватів *lac-/лак-* із вторинними одиницями наївної картини світу (*lake/озеро, laguna/лагуна, liqueur/лікер, milk/молоко, lick/лакати, lax/лосось, licorice/liquorice/лакриця*) та наукової картини світу, що виявляється в семантичній деривації слів на позначення браку чогось/когось або відсутності: *lack/брак, lacuna/лакуна*. Цей зв'язок очевидний через множинну семантичну фрактальність вихідної одиниці *lake*.

Специфічний набір мовних одиниць, об'єднаних спільною семою (семантична деривація). Тлумачення слів

---

⁴³Collins English Dictionary – Complete and Unabridged 10th Edition. Retrieved December 13, 2016 from Dictionary.com website <http://www.dictionary.com/browse/lack> lack. Dictionary.com. Online Etymology Dictionary. Douglas Harper, Historian. <http://www.dictionary.com/browse/lack> (accessed: December 13, 2016).

лакунікону відбувається загальномовними одиницями. Наявність повної або згорнутої форми свідчить про тісний зв'язок між дериватами *lac-/лак-* та їх похідними, зокрема й семантичними дериватами, що дозволяє запозичити певний відтінок значення або перейти до слова з іншою формою (синкретизм мовного знака). Подібні лексеми є верифікацією морфологічної та семантичної деривації.

Похідні слова відображають результати мовно-розумової, пізнавальної діяльності людини. Досліджуючи похідні слова *in nascendi*⁴⁴, ми одержуємо результати делакунізації, що дають можливість аналізувати особливості словотворення та виявляти етимологічно пов'язані групи дериватів [245, с. 21].

Лексикографічні джерела вказують на грецькі, латинські та германські витоки етимона *лакуна/lacuna*. На часі номінація «*lacuna/лакуна*» має ознаки терміна. Однак перетворення одиниці «*lacuna*» на позначення конкретного, предметного (заглиблення, діра) до абстрактного (відсутність, НЩО) відбувалося поступово. Спочатку виникло грецьке слово (гр. *λάκ-κος*) на позначення озера, одиниці предметного світу, згодом шляхом дериваційних змін виникло нове генетично-споріднене слово, що позначає заглибину в ґрунті (лат. *lāo-īna*), як термінологічна одиниця *lacuna* фіксується лексикографічними джерелами лише з ХІХ сторіччя [700] в АКС та з ХХ сторіччя – в УКС [632; 633].

За лексикографічними джерелами першою одиницею в ряді дериватів *lac-/лак-* є *lake/озеро*, що стало вихідною одиницею у формуванні прототермінів лакунікону: на основі грецького слова *лакксо* «озеро» виникає лексико-семантичний дериват у латинській мові *lacus* (~1660 р.), що стає основою для нового слова на

---

⁴⁴*in nascent state* заг. – на момент створення.

позначення ями, канави, воронки – лат. *lāo-ūna* «лакуна» [637, с. 470].

У латинському етимоні після редукції *-us* та дифтонгізації [a]→[ei] *lacus* асимілюється та перетворюється на англословну лексему *lake* (озеро). В українській мові існує архаїчний відповідник (*лак*), словорелік, що втратило *-us*, дифтонгізація не зачепила фонетичної вимови українського слова. Таке переосмислення, ймовірно, пов'язане з причинно-наслідковим ефектом висушених озер, що залишають по собі заглибини, діри, ями тощо [638, с. 186].

Другий етап переосмислення виводить номінацію «лакуна» з рівня предметно-побутової сфери до понять на позначення абстрактного рівня категорії відсутності, що подається тлумаченням слова у XVIII столітті, пор.: англ. *a cavity, a hole, a gap, a defect* [530, р. 59]. Лакуна вже позначає не лише заглиблення, діру, а й дефект, пропуск у тексті, манускрипті.

Так, за часів античності виникає грецьке слово озеро (гр. *lák-kos*, англ. *lake*), що етимологічно вплинуло на появу слова на позначення «висушеного» озера. Грецька мова вплинула на появу в українській/праслов'янській мові інших генетично споріднених одиниць, пор.: праслов. [лак] від лат. *lacus*, гр. *lák-kos*, д.-ірл. *loch*, д.-англ. *lagu*, д.-слов. *лзкы* «дощова вода, калюжа» [638, с. 186]. У народному етносі, казках зберігся первісний асоціативний ряд, що пов'язує озеро в англійській мові з річкою в українській мові, пор.: англ. *lake of tears*, укр. *молочні ріки, киселеві береги*.

Запозичення з латини (лат. *lactatio*) дало більш пізній генетичний дериват в англійській та українській мовах, пор.: англ. *lactation*, *лактація*, що є термінологічною одиницею та має дефінітну представленість у термінологічних словниках, пор.: англ.

The production of milk by a woman or female animal [684, p. 898]; укр. *лакта́ція* – це процес утворення та відведення молока з молочних залоз ссавців [661, с. 440].

Англійське/українське слово *lacuna/лакуна* пройшло етимологічний шлях від семантизації конкретного значення в наївній картині світу до формування абстрактного значення терміна в науковій картині світу. Семантичне наповнення лакуни прозоро відображає перехід *lake (cavity, gap, hole, empty place)* < *lacuna (lack of something)*, що змінює семантичний дизайн: «відсутність форми» на «семантичну пустоту». Семантично пов'язані *брак/lack* та *озеро [лак]/lake* свідчать про «відсутність чогось», «брак чогось».

Слово лакуна утворилося шляхом семантичного зсуву лексеми з вихідними значеннями: «заглиблення», «западина», «порожнина», «вибоїна», «борозна», «провалина», «безодня», «соляне озеро», «ямочка», «болото», «море», «пропуск», «прогалина», «шкода», «вада». Виділені значення семантизуються метазнаком лакуна у відповідних термінологічних системах. Таким чином, в англійській та українській мовах лакуна (лат. *lāo-īna*, англ. *lake*) стає термінологічною одиницею досить повільно, терміни мають високий рівень абстракції, представлені в словникових дефініціях греко-латинського походження [641, с. 290; 632, с. 437].

Комплексний підхід до лакунарності генерує появу прототермінологічних одиниць (вихідних термінів) та протермінологічних або маргінально-термінологічних позначень (неусталених термінів) категорії лакунарності, що дозволяє описати ознаки їх первинної/автохтонної та термінологічної семантизації. Осмислення інтралінгвальних та міждисциплінарних рівнів лакунікону в наївній та науковій картинах світу сприяє ідентифікації англо-

українських паралелей етимонів *lac-/лак-* та інших семантичних похідних лінгвістичного лакунікону.

Індоевропейський корінь **laku-* (1) позначає «воду моря, річки, озера», корінь **laks-* (2) позначає морську рибу в англ. *salmon*, в укр. *лосось*, [лакерда]; корінь **lagu-* (3) германської форми індоевропейський корінь позначає англ. *lagoon*, укр. *лагуна*. Деривати *lac-/лак-* та *lag-/лаг-* мають сучасні похідні в англійській та українській мовах, що генетично пов'язані зі словами «озеро», «лагуна», «вода», «рідина», пор.: укр. «лакати», «лагуна», «[лак]», «[лакерда]», «[лаката]».

Таблиця 1.1 – Індоевропейські корені етимонів *lac-/лак-* в АКС та УКС

Індоевропейські корені	АКС	УКС
Корінь <i>*laku-</i> «вода моря, річки, озера». Початок 12-го століття (в інших мовах: зі старофранцузької <i>lack</i> , із грецької <i>lakkos</i> , із латинської мови «озеро», фіксується в староірландській як <i>loch</i> «озеро») [683]	<i>Lake</i>	<i>Локи</i> , старослов'янське <i>локи</i> – «озеро, резервуар, ємність» [638, с. 186]
Корінь <i>*laks-</i> (в інших мовах: також литовське <i>lašiša</i> , польське <i>losoś</i>) [683]	<i>Salmon</i>	<i>Лосось</i> , [лакерда] [638, с. 186]
Корінь <i>*lagu-</i> германська форма індоевропейського кореня [683]	<i>Lagoon</i>	<i>Лагуна</i> [638, с. 186]

Лінгвістичним втіленням системотвірних центрів лакунікону, його антропоморфізму є лексикографічний

аналіз. Окремі уявлення та перші праці відображали різні сторони та властивості лакун, що почали фіксувати електронні й друковані лексикографічні джерела на кшталт «Словника лінгвістичних термінів» О. Селіванової, «Короткого словника лінгвістичних термінів» О. Кубрякової, «Словника термінів міжкультурної комунікації» Ф. Бацевича, американських та британських аутентичних лексикографічних джерел [654, 660, 671, 672, 673, 674, 676, 679, 683, 684, 685, 693, 699, 701].

Термінологія лакунікону – впорядкована сукупність термінів, що походять від дериваційно активного кореня *lek < *lack*/лак, стаючи першим онтологічним рядом лакунікону, продуктом когніції, який має, крім генетичних дериватів, інші терміни лакунології, що стали інструментами фахової комунікації. Ці терміни розвинулися в результаті термінотворення та увійшли до реєстру термінів лакунології в межах сформованого корпусного лакунікону. Сформовані терміни вже не мають генетичних або морфологічних зв'язків із терміном «*lacuna*/лакуна». Зв'язок терміноодиниць розкривається на засадах семантичної інклюзивності до категорії лакуарності.

Слово лакуна в українській мові за вимовою також залишається подібним до латинської; англійське слово *lacuna* /ləkjʌnə/ асимілювалося. Модифікації зазнали етноніми з коренем *-lac*. В англійській мові з'явилося слово *lake*, однак германський етнонім вимовляється в латинській традиції «*lacus*», пор.: «Боденское озеро» між Германією та Швейцарією – «*Venetus lacus*» [250, с. 161].

Вплив грецької мови на латинську та індоєвропейські мови є очевидним у процесах асиміляції. Редукція *-s* мала місце як у германських, так і в слов'янських мовах, пор.: гр. *лаккос* < лат. *lacus* < англ. *lake* < укр. *лак*. В українській мові слово озеро витісняє

слово лак, що відносять до протоіндоєвропейського періоду [637, с. 186], а це зумовлено формуванням германських мов у римську епоху [250, с. 142].

Для опису семантичних зрушень важливе розуміння фонетичних, морфологічних, семантичних закономірностей сполучуваності елементів похідних слів, які діють за іманентними законами розвитку мови, внутрішніми законами функціонування словотвірної моделі [195, с. 23].

Модель вважається продуктивною, якщо вона забезпечує створення варіантних рядів, яким властиві стереотипність та повторюваність компонентів, основою яких є причинно-наслідкові відношення [195, с. 86]. Таким є варіантний ряд із семантикою відсутності, пор.: частково видозмінений корінь у варіантному ряді з *-lac* < англ. *lake*, англ. *lacuna*, англ. *lack*, [*lakk*], *lak*, [*лак*] або *-lac* < *elide*, *-lac* < *elision*.

Етимон «ЛАКУНА» має грецьке походження лак (< *λακκωμα*), що пізніше відсилає користувачів лексикографічних джерел до латинської етимології *lac* (< *lacūna*), протоіндоєвропейського кореня **lek* та його близькосемантичних похідних. До етимологічного гнізда лакуни як базової прототипової одиниці категорії лакунарності (лакунікону) відносимо такі засоби реалізації, як протогерманський корінь **laka-*, фризський корінь **lek*, протоіндоєвропейські корені **leg-* та **glakt-*, Gk. *gala*, gen. *Galaktos*, які є діахронними корелятами сучасних англійських коренів *-lac*, *-lic*, *-lis*, *-lid* та сучасних українських коренів — *лак-*, *лиз-*, *лакт-* і кореневих дериватів *лакуна*, *лакунарій*, *лакунованість*, *лактація*, *галактон* та інших, що формують поле лексико-семантичних похідних у межах варіантного ряду протоіндоєвропейського кореня **lek*.

Семантичне наповнення дериватів *лак-Лас-* у наївній картині світу має декілька векторів, що свідчать про формування окремих кластерів, які є також наявними в науковій картині світу, а саме: (1) *водоймища або рідини/ lake&liquid cluster*, (2) *лакуна або заглиблення/ hole&lacuna cluster* та про (3) *брак чогось/lack of something*, пор.:

(1) *озеро/lake, річка/river, вода/water, молоко/milk;*

(2) *дірка/hole, пробіл/gap, редуція/reduction, скорочення/shortening, компресія/compression;*

(3) *дефект у рукописі / defect of manuscript, непорозуміння/misunderstanding, відсутність/absence.*

Угруповання слів, об'єднаних у групу відкоренових *Лас-Лак-*, є етимологічною основою евристичної моделі категорії лакунарності та формують ЛСП ландшафтного лакунікону англо-української картини світу.

Етимон «*lacuna/лакуна*» має ознаки декількох мов: давньогрецької, латинської, а також української та англійської. Цей етимон може належати прамові більш-менш віддаленого ступеня генетичної спільності. Відповідно гніздо охоплює всі зазначені варіації цього етимона в мовах того чи іншого ступеня спорідненості.

«Наївний лакунікон» – це базовий тезаурус однойменної категорії, що позначається лексемами з коренем *Лас-Лак-* у наївній/автохтонній картині світу. Дослідження мовних картин світу, як донаукових, так і наукових, а також їх реалізацій (етномовних, релігійно-міфологічних, філософських, художніх, термінологічних, національних картин світу) є пріоритетами сучасних досліджень [288, с. 77; 146, с. 9]. Аналіз дотермінологічного лакунікону (реєстру «ландшафтних» лакун) наївної картини світу є передумовою подальшого аналізу наукової термінології лінгвотермінологічного лакунікону.

В англійській та українській мовах етимологічне гніздо *lak-/лак-* дериватів має вектор (1) «пустоти», пор.: англ. *lacuna*, укр. «лакуна»; (2) «пустот», пор.: англ. *lace*, укр. [лаката]; (3) «водно-просторової похідної орієнтації», пор.: англ. *salmon*, укр. [лакерда]. Дериваційний зв'язок інших дериватів та входження їх до етимологічного гнізда дериватів *lak-/лак-* не містить достатньої доказової бази та має ознаки «наївної етимології», пор.: англ. «*liquid*» та англ. «*liquor*», укр. «*підина*» і «*лікер*»; англ. «*lack*», «*black*», укр. «*брак*» тощо.

В українській мові споріднені з етимологічними корелятами лексеми *lacuna/лакуна* свідчать про існування семантико-етимологічного гнізда категорії лакунарності. Центральним компонентом дослідження кластерів лакунікону є смислова складова із семами «відсутність, пропуск і негація».

1.3.2 Походження, розвиток та внутрішня валентність термінів *lacuna/лакуна*. Термін «*lacuna/лакуна*» є лексемою, що на часі вже інвентаризується в етимологічних, тлумачних, термінологічних та перекладних словниках і лінгвістичних енциклопедіях [665, 637, 638, 658, 659, 699]. Лакунологія як лінгвістична субдисципліна відповідно містить у собі риси перекладознавства, етимології, культурології, прагмалінгвістики, лінгвокомпаративістики.

Валентність термінів *lacuna/лакуна* демонструє множинні семантико-синтаксичні зв'язки цього утворення, що дозволяють простежити сполучуваність та здатність до утворення нових повнозначних слів з автохтонною семою *lacuna/лакуна* в новому контексті. Термін «*lacuna/лакуна*» в АКС та УКС має спільну етимологію та власну історію розвитку. Семантична деривація слів із коренем *lac-/лак-* в англійській та українській мовах, еволюція номінацій

наївної картини світу (англ. *lake* < *lacina*, укр. *лак* < < *лакмус*) до термінологічної відбувалися в процесі усічення, звуження значення або реалізації іншого значення на векторі синкретизму мовного знака.

Тлумачення змісту зазначеного терміна об'єктивується семантизацією його кореня *lac-/лак-*. Доречним є лексикографічний аналіз однойменних лексем *lacinae/лакуни* на базі аутентичних джерел та довідників порівнювальних мов. Для того щоб описати терміни та метазнаки категорії лакунарності, важливо розмежувати адгерентні поняття категорії лакунарності в суміжних лінгвістичних сферах та простежити етимологічні витoki лакунікону.

Характерним для англійської мови є полісемічність релевантних термінів, що позначають феномен лакунарності, пор.: укр. 1) *пролом, провал, щілина*; 2) *спорт. «вікно» (крізь яке можна пробити м'яч)*; 3) *проміжок, інтервал*; 4) *прогалина, просвіт, просвіток*; 5) *пробіл, пропуск (у тексті); лакуна*; 6) *с.-г. озріх (у посіві)*; 7) *розбіжність (у поглядах тощо); розрив*; [...] [632, с. 466]; англ. *gap*; 1) *пусте (вільне) місце (у книзі тощо)*; 2) *бланк*; 3) *тире (замість пропущеного слова); пропуск; прочерк*; 4) *прогалина, просвіт, пробіл; he must fill in the ~ s in his education він мусить заповнити прогалини у своїй освіті*; 5) *пустота (душевна); спустошеність*; 6) *провал у пам'яті; my mind is complete ~ я нічого не пам'ятаю*; 7) *розбіжність (у поглядах тощо); розрив*; [...] 8) *пауза; пропуск (при обчисленнях)*; 9) *абсолютний; повний; цілковитий; ~ silence абсолютна тиша; ~ despair повний розпач* [632, с. 466]; англ. *blank*; укр. 1) *тиша; мовчання in the ~ of night у тиші ночі; on the ~ нишком*; 2) *утихомирювати; заспокоювати; примусити замовкнути*; 3) *заспокоюватися; затихати; угамовуватися*;

4) **заколисувати** *to ~ a baby to sleep* заколисати дитину;
5) **замовчувати; приховувати** ~ *up*; б) *int.* ~! *tixiue!*,
tixo!, *замовкни!* ; *перестань!*, *годи!* [632, с. 560]; англ.
hush; укр. *int.* *люлі-люлі* [632, с. 560], англ. **hushaby**.

Термін «лакуна» демонструє фоносемантичну стабільність. Англійське слово «*lacuna*», запозичене з латинської/грецької мови, збереглося в англійській мові практично без змін, його звучання є наближеним до української вимови, пор.: англ. *lacuna*, укр. *лакуна*. При цьому англійське слово *lake*, що очевидно демонструє фоносемантичну подібність до англ. *lacuna*, асимілювалося лише частково, має зміни приголосного і дифтонгізацію *lacuna* < *lake*, пор. с [k]→k [k] та [u]→[ei]. Відсутність дифтонгізації англ. *lacuna* у відкритому складі відносить слово *лакуна* до мовних реліктів.

Більш уживаними в англістиці є протермінологічні тлумачні аноніми: *small opening, small pitt or depression, depression, a small blank space*. *Лакуна* як «брак чогось» (англ. *lack: want, need, failure, destitution*) в українській мові позначається лексичними еквівалентами [699, р. 644]. У термінологічному корпусі англійської та української мов ідея лакунарності представлена нерівномірно, пор.: англ. *lacunarity, empty category*; укр. *лакунарність, лексико-семантична пустота*. В АКС та УКС термін «*empty category/порожня категорія*» та «*category of absence/категорія відсутності*» є онтогносеологічною основою КЛ.

Лексичні одиниці з семою «лакуна», лакуновмісні леми та лакуноємні поняття, робочі терміни, усталені метазнаки лакунології та наївний лакунікон формують корпусний лакунікон АКС та УКС. Лакунікон – це не хаотична множина, а «словникове гніздо», кластер ідеографічних синонімів. Базовим терміном лакунікону є

метазнак лакуна, що вживається на позначення актуальних лакун, термін «лакунема» маркує віртуальні лакуни.

Лакунарність засвідчується в поняттях відсутності, заперечення, негації, сумніву, умовності, імпліцитності, мовчання тощо, в доменах фізичної, ментальної та когнітивної поведінки в лексико-семантичному полі лакунарності.

Середовищем тлумачення метазнаків лакунарності є лексикографічні статті з релевантними одиницями. До аутентичних словників у праці відносимо D_1 , D_2 та D_3 , які мають британсько-англійську (D_1) та американсько-англійську представленість (D_2 і D_3). Зазначені словники опубліковані у 1958 (D_1), 1993 (D_2) та 2005 (D_3) роках [690, 689, 686]. Усі словники, наведені в аналізі, подають базові позначення негації, передують появі категорії лакунарності та об'єктивують наукове тлумачення паспортизації.

Аналіз словникових статей із зазначеної теми надає релевантну та валідну інформацію з питань становлення та функціонування лакунарності – пустоти, відсутності, нестачі, неспроможності, енігматичності, адгерентності до проблеми «НІЩО» (неіснуючих або непізнаних референтів).

Феномен лакунарності стабільно представлено в метазнаках словників D_1 , D_2 і D_3 у ЛСПЛ (лексико-семантичному полі лакунарності) – *negation*, *absence*, *denial*, *refusal* тощо. Про модифікацію метазнаків та метаметазнаків засвідчує поява одиниці *lack*, яка семантизує нестачу або відсутність прихованих атрибутів. Сема нестачі є ініціальною, первинною щодо повної відсутності, що матеріалізує процес когнітивного мислетворення: від пізнаного до непізнаного, а потім до часткового ословлення і врешті до пізнаного та ословленого референта. У семантиці *lack* лексикографи розрізняють значення *non-existent*, що прозоро асоціює з

проблемою «НЩО». Прямим етимом лакуарності вважаємо лексему *lack* – етимологічний дублет *lacuna*.

Ідеографічні синоніми свідчать про конгруентність, яка верифікується атрибутами конвергенції та дивергенції, зокрема в D₂ та D₃, у статтях про британізм та американізм. Кросреференція об'єктивує наявність семантичного знаменника, спільного значення в лексико-семантичному полі лакуарності (ЛСПЛ) – пропуску або пустого місця, наявності семи «ні» в лексиконі.

На часі інтенсивною одиницею в парадигмі вербалізаторів ЛСПЛ стає термін англ. *lacuna, lacinae*, укр. *лакуна, лакуни*. Негатори в лінгвокогнітивному експерименті АКС та УКС є ключовим елементом нашого лексикографічного аналізу. Лінгвістичний експеримент об'єктивує наявність мовних засобів (експліцитних та імпліцитних), когерентних одиниць на позначення понять відсутності, заперечення, пропусків у синтаксичних блоках мовлення.

У лексикографічному аналізі АКС задіяні словники D₁⁴⁵, D₂⁴⁶, D₃⁴⁷, що представляють діалекти англійської мови (британський D₁ та американські варіанти D₂ та D₃). Як і інші лексикографічні джерела (ЛД), D₁, D₂, D₃ мають універсальні структурно-семантичні ознаки. Їх композиція має дуальну природу – лему (базове слово, що тлумачиться) та алоніми (синоніми позначуваного референта).

---

⁴⁵OALDCR 1958: Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Ed. A. S. Hornby, E. V. Gatenby, H. Wakefield. London: Oxford University Press, 1958. 1527 p.

⁴⁶NWDTEL 1993: New Webster's dictionary and thesaurus of the English language. Lexicon publications: Danbury, CT. 1993. 1144 p.

⁴⁷LDEL 2005: Longman Dictionary of English Language and Culture. Pearson education Limited, 2005. 1620 p.

Базові слова коментуються за принципами слово про слово (тлумачення) або слово про речі (енциклопедичний аналіз). D_1 , D_2 та D_3 є тлумачними словниками з пікторіальними вкрапленнями. До невербальних пояснень відносять графічні знаки. Словники подають ілюстрації та граматичні рекомендації. Основні значення алонімів представлені цифрами або дескриптивно.

Лінгвістичний аналіз, що передує компіляції КЛ, передбачає декілька етапів, які зумовлюються завданнями конкретного етапу. Перший етап – це порівняння $D_1 :: D_2$ із лемою *негація*.

Слідом за Т. Соренсоном [599], який використовував формулу для виявлення подібності та інші формули, що визначають міру подібності та відмінності ($1 - \text{подібність}$), описуємо результати аналізу за аналогічною формулою, що допомагає визначити семантичну дистанцію: $D = 1 - \frac{2 \cdot q}{A+B}$, в якій q позначає спільні значення алонімів, а $(A+B)$ – кількісну представленість зіставлених денотатів. Завдання першого етапу полягає у визначенні статусу дивергенції D_1 та D_2 на матеріалі доміантної в ЛСПЛ лема *negation*.

Таблиця 1.2 – Семантична дистанція лема *negation* в ЛД D_1 та D_2

Negation	
D_1	D_2
1) act of denying; 2) absence of positive quality [690, p. 837]	1) denial; 2) absence of positive quality [689, p. 669]

Явище кросреференції спрацьовує при використанні однокорених метазнаків (наприклад: *negation* – лема

трапляється в семантиці дериватів, *denial* (lemma) is defined as act of denying, refusing, as a denial [690, с. 309]; *absence* (lemma) is defined as being away, absence, being without, not having [690, p. 4].

Формалізація має такий вигляд: $D = 1 - \frac{2 \cdot 2}{2+2} = 0$.

Лема *negation* представлена однаковими алонімами ($q = 2$), $A + B = 2 + 2$. Не спрацьовує тут дивергенція між словниками D_1 та D_2 на матеріалі заявленої лема, семантична дистанція $D_1 : D_2$ дорівнює нулю. Порівняємо статуси $D_1 : D_2$ і $D_2 : D_3$. Спільною залишається лема *negation*.

Словникова стаття D_3 представлена алонімами *to declare untrue, deny* [690, p. 937]. У D_1 , D_2 , D_3 спільним є один компонент ($q = \text{deny}$). Співвідношення між $D_1 : D_3$ та $D_2 : D_3$ обчислюється за формулою семантичної подібності $D = \frac{2 \cdot q}{A+B}$ та семантичної дистанції $D = 1 - \frac{2q}{A+B}$ [599, p. 1–34].

$D = \frac{2 \cdot q}{A+B} = \frac{2 \cdot 1}{2+2} = 1 - \frac{2}{4} = 0,5$. У D_3 з'являється тлумачний компонент лакуарності *to declare untrue* на відміну від D_1 та D_2 , що до цього були представлені ідентично.

Дивергенцію між досліджуваними статтями вносить D_3 . Семантична дистанція шкалярно збільшується від 0 до 0,5, тому що в лексикографічному представленні ЛКТЛ (лінгвокогнітивної теорії лакуарності) з'являється новий метазнак *to declare untrue*.

У наступному етапі лексико-графічного аналізу розглядаємо алоніми в ЛСПЛ першого етапу – *denial, absence*, що функціонують як лема (*headwords*) в D_1 , D_2 , D_3 .

Таблиця 1.3 – Семантична дистанція лєми *denial* в ЛД D_1 , D_2 та D_3

Denial		
D_1	D_2	D_3
1) denying; 2) refusal [690, p. 309]	1) not true; 2) refusal [689, p. 256]	1) not true; 2) refusing [686, p. 368]
$q(D_1 : D_2) = 1$ (refusal), $D = 1 - \frac{2 \cdot 1}{5} = 0,6$	$q(D_2 : D_3) = 2$, $D = 1 - \frac{2 \cdot 2}{5} = 0,2$	

Алоніми D_2 і D_3 конвергуються між собою, їх дивергенція змінюється на відміну від D_1 , наступний алонім має свої показники семантичної відстані. Домінантними елементами лакунарних одиниць є вищезазначені алоніми.

Таблиця 1.4 – Семантична дистанція лєми *absence* в ЛД D_1 , D_2 та D_3

Absence		
D_1	D_2	D_3
1) being away; 2) not having [690, p. 4]; $q(D_1 : D_2) = 1$, $D = 1 - \frac{2 \cdot 1}{5} = 0,6$	1) being away; 2) a failure to be present; 3) lack (want) [689, p. 3]	1) to be away; 2) non-existence (lack) [686, p. 4]
		$q(D_2 : D_3) = 2$, $D = 1 - \frac{2 \cdot 2}{5} = 0,2$

Розходження між D_1 та D_2 (із метазнаком *absence*) становить за формулою $(D_1 : D_2)$ $D = 1 - \frac{2 \cdot 1}{5} = 0,6$. Дивергенція зростає за рахунок алоніма *lack* (D_2 , D_3). Наступні етапи експерименту передбачають осмислення в ЛСПЛ етимологічних дублетів *lack* та *lacuna*; адгерентною

є проблема «НЩО» (*non-existence*). Дотичним до ЛСПЛ є частининомвне представлення негачії в лексикографічному зрізі ЛСПЛ. Лінгвістичний експеримент, що охопив 1 000 прикладів англійського художнього дискурсу, свідчить про те, що негаторами стають повнозначні та неповнозначні одиниці мови (див. табл. 1.5, 1.6, 1.7).

Таблиця 1.5 – **Частининомвні негатори**

Повнозначні та неповнозначні слова					
Дієслово	Іменник	Прикметник	Прислівник	Займенник	Сполучник
60	30	148	151	134	25

Таблиця 1.6 – **Статус негачії в англійській мові**

Досліджувані ситуації	Мононегачія	Полінегачія	Імплицитні негатори
1 000	864	136	133

Таблиця 1.7 – **Синтаксичні блоки негачії**

Блок предиката	Блок підмета	Блок означення	Блок обставин	Блок доповнення
587	62	121	171	59

Термінологічні сектори лакуарності матеріалізуються лексикографічно в словникових статтях (англ. *entries*), в їх дефініціях облігаторною є наявність семантичної лемми лакуарності (англ. *lemma, headword*) та алонімів дефінітивних слів. Слова вербалізують лише деяку частину концептів і в неповному обсязі. Концепт є

первинним щодо слова, він має скриті місця, неословлені вербалізаторами.

Дотермінологічні одиниці лакунікону паспортизуються в словах із суфіксом *-less*, що резонує закони конвергенції/дивергенції, семантизуючи явище синкретизму. Суфікс *-less* еволюціонував від (*little – less – least*), тобто його етимон – менше. У дериватах типу *worthless, wageless* спрацьовує повна дивергенція кореневих позначень – «відсутність», «негація». Полісемантична дивергенція знімається синтаксичним контекстом. Пор.: *an ill person* (зла людина), *a person is ill* (хвора людина), *I am well* (здорова людина), *well-to-people* (заможні люди), *the mark is good* (оцінка «добре»).

До ключових негаторів лакунікону відносимо лексему *nothingness*, позначену іменниковою лемою. Пор.: англ. *Nothing pleased him; not anything; he had nothing to say*. Особливо цінними є лексикографічні спостереження за негатором *nothing* у словниках D₁, D₂, та D₃ [689, 690, 686].

Семантизується неспроможність щось виконати або задовольнити прохання, пор.: англ. *to confess failure, to refuse a request*, укр. *визнати поразку, не виконати прохання*; англ. *to be five feet for nothing / to get it for nothing*, укр. *одержувати щось без грошей*, англ. *to quarrel for nothing = no reason*, укр. *сваритися без причини*; англ. *I can nothing of the book*, укр. *не розуміти суть*; англ. *to make nothing or a few mistakes*, укр. *не брати до уваги*; англ. *to make nothing of the opportunities*, укр. *не використовувати можливість*; англ. *to do nothing to do with*, укр. *не брати до уваги важливі речі*.

Деякі вирази свідчать про синкретичний дуалізм «мало :: нічого», наприклад: англ. *little or nothing of*, укр. *дуже мало*; англ. *to say nothing*, укр. *нічого не сказати*, англ. *the state of non-existence/the absence of anything*

whatsoever, укр. стан неіснування; англ. *total insignificance (realization of one's own insignificance)*, укр. стан реалізації власної незначущості.

Ідея *Nothingness* на відміну від D_1 представляє значення *небуття/non-existence/absence of a thing*. Це вкраплення [689, с. 686] є вельми валоративним для розуміння розбіжностей філософського, лінгвістичного та образного буття. У D_2 [689, с. 686] *nothing* тлумачиться як ідея біфункціональності. Алоніми D_2 [689] розглядаються частиномовно (а) та лексико-семантично (б). Пор.: *nothing* типу а) *nothing, not anything at all There's nothing on TV tonight*. Згадується математична ендозона в образі *naught, zero*. Про метафоризацію свідчать колокації *trifling remarks, sweet nothingness*. Окремо виділяється вираз *for nothing* (без грошей або без причини).

Ознаки реферованих зон перекликаються з тлумаченням у D_1 [690] (приклади зіставлених у дослідженні словників не повторюються). Ідея *Nothingness* тлумачиться в стилі адаптивних зауважень: *being nothing, non-existence, to pass into nothingness*. Паралельне представлення прикладів оригіналу та їх тлумачення (перекладу) верифікує ідею семантизації: ословлення референтів за допомогою мовних формантів «не» та «без», тобто лінгвістичних негаторів лакунікону. У лакунах верифікуються метазнаки відсутності, заперечення, негачії, неповної наявності, імперативних побажань, наявності референтів та аксіологічних маркерів.

Основні ключові одиниці, що семантизують поняття лакунарності, схематично зображують дефініції лакун та їх лексикографічні алоніми (ЛГА) в АКС та УКС, формуючи синсет (рис. 1.6 а, б). В УНКС дефініції синсету «лакунікон» мають аналогічне представлення, що, за даними довідникових джерел [651, 652, 654], є менш розгалуженим.

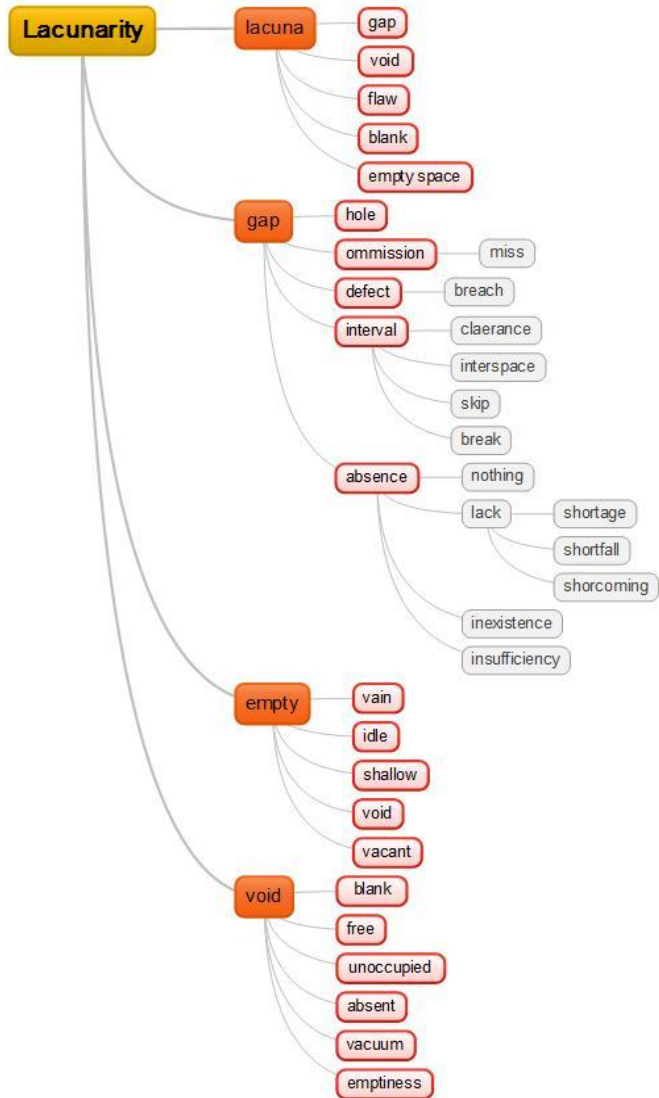

Рисунок 1.6 а – LACUNARITY в АКС та її ЛГА в словникових дефініціях

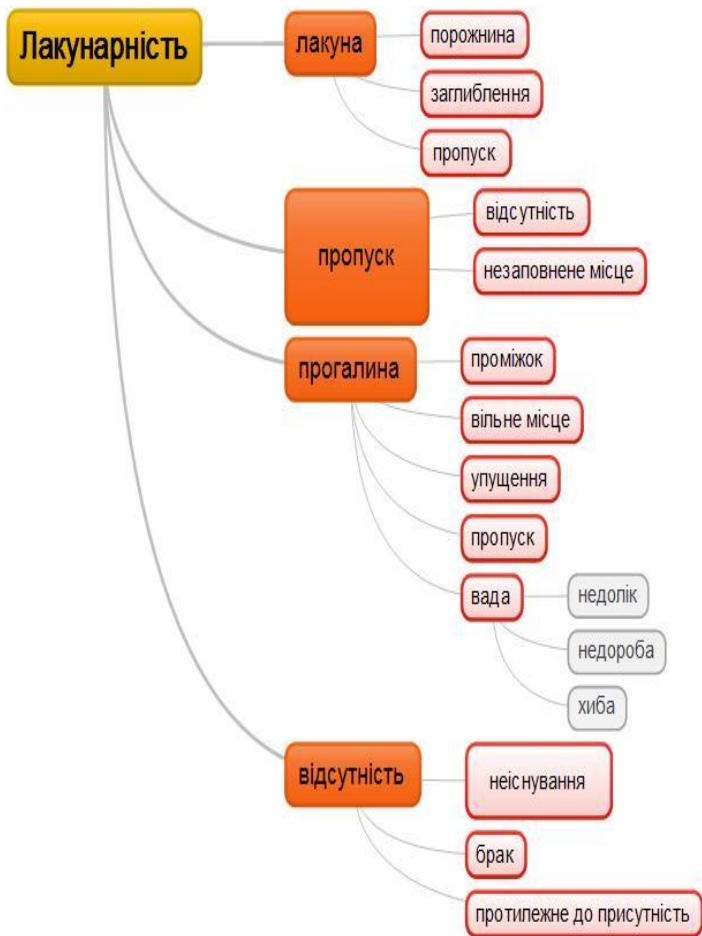

Рисунок 1.6 б – ЛАКУНАРНІСТЬ в УКС та її ЛГА в словникових дефініціях

Серед метазнаків корпусного лакунікону лексикографи посилаються на конгруентність семантичних паралелей. Пор. *need, want, lack*, які об'єднуються гіперогіпонімічними відношеннями нестачі, малої кількості, недоречності, непорозуміння, відсутності. Метазнак *lacuna/лакуна* є головним метаметазнаком КЛ.

Семантичне зіставлення цих дериватів верифікує тезу про те, що ідеографічні синоніми (алоніми) мають тенденцію до синкрети подібності/розхожості. Сукцесивність модифікацій спрацьовує в циклічній динаміці корелюючих одиниць. Лексема *nothing* у D_3 [686, с. 957–958] розглядається в трьох статусах – іменникового, адвербіального та лінгвофілософського буття. На відміну від D_1 [690] та D_2 [689] ознаки в D_3 [686] релевантно ілюструються словом та ситуацією. Окремо фокусується увага на словниковій статті *Nothingness*.

1.4 Корпусний лакунікон як знаково-концептуальний реєстр лакун англомовної та україномовної картин світу

Корпусний лакунікон як різнорівнева знаково-концептуальна сукупність лакун вміщує три основні ендозони: мовно-семіотичну ендозону, в якій виокремлено кластер парадигматичної лакунарності; мовленнєво-комунікативну ендозону з її двома субзонами: міжкультурною та перекладознавчою субзонами кластерів синтагматичної та культурологічної лакунарності; когнітивно-синергетичну ендозону, в якій лакуни верифіковано на основі кластерів когнітивної та панхронічної лакунарності.

У праці досліджуються різні картини світу з огляду на їх зв'язок із категорією лакунарності як сукупність

світоглядних та інформаційних знань про лакуни: мовна, концептуальна, філософська, наївна та наукова картини світу, що розвиваються та змінюються в панхронії.

У нашому дослідженні ми використовуємо термін ендозона – (від. лат. *endos* внутрішній) для позначення зони з певними внутрішніми характеристиками, відмінними від іншої ендозони. У праці згенеровано 3 ендозони для роботи з даними мовно-семіотичної (мовна та семіотична субзони), мовленнєво-комунікативної (перекладознавча та міжкультурна субзони) та когнітивно-синергетичної ендозон (когнітивна, синергетична субзони з філософсько-теологічною екзозоною).

Як мовні картини світу АКС та УКС мають спільні ознаки та різняться, що зумовлено природою та функціонуванням різних семіотичних систем. Для мовної картини світу на позначення лакунарності використовуємо термін «мовно-семіотична ендозона лакунарності», що має вузький парадигматично-знаковий вектор. Ключові слова (поняття та терміни) цієї ендозони формують мовну картину світу лакунарності в АКС та УКС, наприклад: поняття англ. *scissors*, укр. *ножиці* ілюструють в корпусному лакуніконі термін «стерта множина».

Для мовленнєво-комунікативної ендозони лакунарності, що має культурологічну та перекладознавчу субзони, загальним вектором є синтагматичні характеристики лакунарних лем та входженням понять та термінів лакунікону цієї ендозони до різнофазових мультимовних дискурсів АКС та УКС за виокремленими ключовими словами (поняттями та термінами), наприклад: поняття англ. (*channel*) *zapping*, укр. *чумак* ілюструє в корпусному лакуніконі термін «абсолютна лакуна».

Мовленнєво-комунікативна ендозона представлена нейрофізіологічними й комунікативними пропусками в мовленні, що в дискурсі АКС та УКС репрезентуються

графічно знаком *тире*, *трьома крапками* та *редуплікованими знаками* і позначається низкою термінів із домінуючим терміном англ. *pause*, укр. *пауза* в синтагматичному кластері. До культурологічного кластера мовленнєво-комунікативної ендозони ввійшли терміни «екзотизм», «етнонім», «ксенонім», «культурема», «реалія», яким відповідають поняття, що їх ілюструють, типу англ. *omnibus*, укр. *омнібус* (британський автобус).

Перекладознавча субзона лакуарності мовленнєво-комунікативної ендозони має низку термінів, з якими співвідноситься ряд різних понять на позначення лакунізованих та делакунізованих одиниць, наприклад, термін «безеквівалентна лексика» проілюстровано безеквівалентною лексичною одиницею укр. *козак*, англ. *kozak*.

Деякі лакуарні одиниці перекладознавчої субзони не мають однослівного відповідника в англійській та українській мовах, компенсовані мультилексемним тлумаченням, пор.: укр. *суржик*, англ. *slanguage*; англ. *afterthought* (думка, що прийшла в голову занадто пізно), англ. *eye-opener* – укр. щось, що викликає сильне здивування; щось, що відкриває людині очі на дійсний стан речей; англ. *octuple* – укр. щось, що складається з восьми частин.

Когнітивно-синергетична ендозона лакуарності належить до концептуальної картини світу АКС та УКС, що специфічно представлена в корпусному лакуніконі через ключові слова (поняття та терміни), що формують концептуальну картину світу лакуарності в АКС та УКС, наприклад: поняття англ. *blackbox*, укр. *чорна скринька* ілюструє в корпусному лакуніконі термін «ментальний процес».

Як концептуальні картини світу УКС та АКС мають невідповідності та подібні ознаки, специфічні культурні,

гендерні, релігійні та інші концептуальні відмінності в межах порівнюваних концептосфер національних та міжнаціональних спільнот, саме такий підхід дозволив побудувати корпусний лакунікон, що наповнюється за створеними ендозонами (таблиця 1.8).

Таблиця 1.8 – Наповнення корпусного лакунікону АКС/УКС термінами й поняттями

D19		Перекладознавча субзона		
A	B	C	D	E
4	асоціативні лакуни		Міжкультурна субзона	береза та калина в свідомості десяток яєць англ. eggs doze
5	багатослів'я		Мовленнєва субзона	Відчувалося, що багатослів'я лікареве – лише ви-яв госпо,
6	брак відповідного поняття	lack of the notion	Міжкультурна субзона	
7	екзотизм	Наприклад, в українській мові це	Перекладознавча субзона	
8	абдуктивний переклад	abductive phase	Перекладознавча субзона	чорнетка, draft, shortlived translation
9	абдуктивний переклад		Перекладознавча субзона	
10	абрєвіатура		Мовна субзона	АРМ(автоматизоване робоче місце),АСІТО (автоматизован АС (автоматизована система); ВВС – British Broadcast Corp «Британська трансляційна корпорація»; СВІ – Confederatio «Конфедерація британської промисловості»; Ад – реклама демонстрація; Флу – грип; Руб – публічний будинок; Рфоне – телефон; Сітком – ситуативна комедія;
11	абрєвіація	abbreviation	Мовна субзона	
12	абсолютна лакуна	absolute lacuna	Міжкультурна субзона	укр. чумак, рушник; англ. zapping, kozak, borsch
13	абстрактні лакуни		Перекладознавча субзона	кмітливість - абстрактна лакуна для англійської МКС
14	автокомунікаційний простір		Мовленнєва субзона	
15	автокомунікація		Мовленнєва субзона	
16	авторський варіант перекладу		Перекладознавча субзона	
17	авторський коментар		Перекладознавча субзона	
18	авторський текст і його читачья проєкція в автохтонній культурі		Перекладознавча субзона	
19	авторський текст і текст перекладу		Перекладознавча субзона	
20	авторські епігети		Мовленнєва субзона	
21	адаптація		Перекладознавча субзона	
22	адаптований		Перекладознавча субзона	
23	адекватний переклад		Перекладознавча субзона	
24	акомодація		Мовна субзона	Акомодація виникає тоді, коли кінцевий момент вимови п
25	аксіома порожньої безпічі		Когнітивна субзона	
26	аксіома порожньої безпічі		Когнітивна субзона	

У межах когнітивно-синергетичної ендозони лакунікону виокремлено кластер когнітивної лакунарності та кластер панхронічної лакунарності, що включають лакуни фонових, специфічно-орієнтованих знань, терміни на позначення семантики декодування та темпорального характеру, наприклад: терміни «панхронічні лакуни», «лакуни синхронії», «лакуни діахронії», «неологічні елементи», «лакуни-акроніми», які спорадично ілюструються відповідними поняттями в корпусному

лакуніконі, пор.: англ. *radar* – *RAdio Direction And Ranging*, укр. *радар* (*радіовиявлення і вимір дальності*).

Термін «тезаурусна лакунарність» когнітивно-синергетичної ендозони корпусного лакунікону, що ілюструється поняттям англ. *baby-farm* на позначення укр. родини, що приймає дітей на виховання за плату, прагне як до кластера культурологічної лакунарності, оскільки має ознаки кластера когнітивної лакунарності як одиниця блендингу. Злиття ендозон простежується в інших одиницях блендингу, як, наприклад, одиниця англ. *slanguage*; укр. *суржик* є терміном мовно-семіотичної ендозони, поняттям мовленнєво-комунікативної ендозони та терміноодиницею на позначення блендингу когнітивно-синергетичної ендозони лакунарності.

Філософську картину світу з позицій лакунікону представлено онтологічною основою категорії лакунарності – категорією відсутності «NOTHING/НІЩО». Це поняття «NOTHING»/«НІЩО» має свій корелюючий термін у когнітивно-синергетичній ендозоні лакунарності – англ. *absence*, укр. *відсутність*. Корпусний лакунікон має також лематизовану екстеріоризацію, верифікація якого проводиться за ознаками фонетичної (1) та семантичної подібності (2) з використанням алгоритму *Soundex*⁴⁸, що лематизує всі доступні форми лем у цьому корпусі, пор.:

(1) -- lac -- lace -- laches -- lack -- lackey -- lacy -- lag -- LAGOS -- laic -- Lais -- lake -- lakh -- lakish -- laky -- Laos -- lash -- lashes -- lass -- lassie --lasso -- laugh -- lax -- laze -- lazy -- LC -- LCC -- LCI -- leach -- league -- leak -- leaky -- lease -- leash -- leech_2 -- leech_1 -- leek -- lees -- leg --legacy -- leggy -- legs -- less -- lessee -- Lewis -- lex --

---

⁴⁸ Алгоритм АКС для індексації назв за вимовою, відповідно до якого здійснює пошук подібних фонетичних лем.

LHASA -- lick -- liege -- like -- lilac -- Li_ege -- loach -- loch
-- lock -- Locke -- locks -- loco --locus -- loess -- log -- loggia
-- logic -- logics -- Logos -- logos -- logy -- Loki -- look --
look! -- looks -- loose -- lose -- loss -- losses -- lough -- louse
--lousy -- lox -- luck -- Luck -- lucky -- lug -- lugs -- luke --
lush -- lushy -- lux -- lyc_ee -- lyxose

(2) lac -- lace -- laches -- lack -- lackey -- lag -- Lais
-- lake -- lash -- lass -- lassie -- lasso -- lassoo -- laugh -- lax -
- lazy -- league -- leak -- leaky -- lease -- leash -- leech -- lees
-- leg -- legacy -- legs -- less -- lessee -- leuco-- lex -- lick --
liege -- like -- lilac -- loch -- lock -- log -- logic -- Logos --
logy -- Loki -- look -- look! -- loose -- lose -- loss -- lough --
louse -- lox -- luck -- lucky -- lug -- luggy -- lush -- lushy --
lusk [781].

Основа лакунікону була верифікована як група морфологічних та семантичних дериватів (перша стадія укладання КЛ), що стала стартовим реєстром для роботи з іншими машиночитаними тестовими файлами (для розширення бази корпусного лакунікону (друга стадія КЛ), який було скомпільовано у вузький дослідницький реєстр понять і термінів лакунології (корпусний лакунікон, третя стадія укладання КЛ) за когнітивним сценарієм *МОВА, МОВЛЕННЯ ТА КОГНІЦІЯ* і відповідною до сценарію схематизацією слотів КЛ, що були специфічно уточнені як ендозони КЛ (1): мовно-семіотична, мовленнєво-комунікативна та когнітивно-синергетична ендозони корпусного лакунікону; як кластери в межах ендозон КЛ (2): парадигматичний, синтагматичний, панхронічний, культурологічний, когнітивний кластери КЛ, що також можуть бути впорядкованими як алфавітно-нумеральна (3) та частиномовна (4) (англ. *POS*) мережі; як паралельний корпус (5) АКС та УКС; як конкордансний реєстр (6); як глосарій (англ. *Gloss*), що містить ілюстрації термінів КЛ (поняттєві фасети) (7); що має вигляд деревоподібної

семантичної структури з наявним синсетом (англ. *synset of sister terms*)⁴⁹ (8).

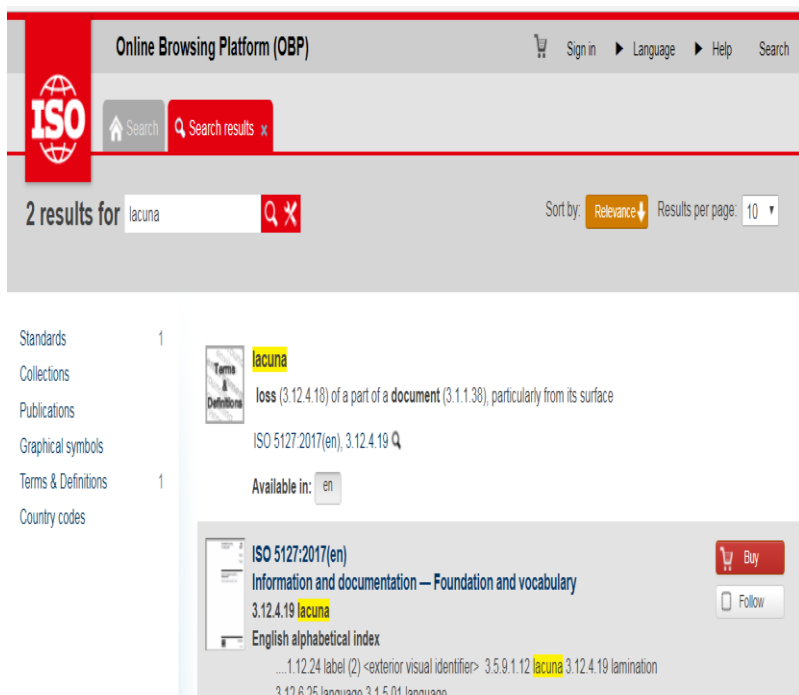
Важливим елементом укладання КЛ стала попередня схематизація категорії лакуарності з виділенням кластерів парадигматичної лакуарності (мовна картина світу); синтагматичної лакуарності (мовленнєва картина світу); кластера культурологічної лакуарності (культурологічна картина світу); кластера часово-просторових характеристик лакуарності (часово-просторова картина світу); когнітивної лакуарності (когнітивна картина світу). Картини світу (АКС та УКС), що досліджуються для впорядкування корпусного лакунікону, містять одиниці та поняття дотермінологічного й термінологічного лакунікону. Під картинами світу ми розуміємо категоріальне представлення лакуарності у вигляді сукупності образів предметів та понять, які відповідають онтогносеологічній сутності лакуарності – «NOTHING»/«НІЩО» в АКС та УКС.

Скомпільована модель корпусного лакунікону має три основні ендозони – мовно-семіотичну, мовленнєво-комунікативну та когнітивно-синергетичну. Корпусний лакунікон містить кластери парадигматичної, синтагматичної, культурологічної, когнітивної та панхронічної лакуарності. Виявлені міжкультурна та перекладознавча субзони в межах мовленнєво-комунікативної ендозони дозволяють верифікувати поняття і терміни за заданими параметрами. Пошук понять і термінів відбувався за рахунок чіткого виділення

---

⁴⁹Термін «sister term» запозичено зі структури синсету Wordnet. Див.: Oliveira H., Gomes P. Revisiting the ontologising of semantic relation arguments in wordnet synsets. *Natural Language Engineering*, 2016. Volume 22. Issue 6. P. 819–848. URL: doi:10.1017/S1351324915000212.

специфічних субзон, ендозон та кластерів корпусного лакунікону, представлених на векторах *мова, мовлення, культура, когніція, час і простір*. Верифікація відбувається на основі корпусних баз та доступних термінологічних баз даних⁵⁰, які містять терміни, що активно використовують як у лінгвістичній, так і в інших сферах (див. рис. 1.7).

Рисунок 1.7 – Перевірка термінів у базі даних міжнародної сертифікації ISO

У 1975 році була створена термінологічна база даних *Eurodicautom* для використання перекладачами та

⁵⁰URL: <https://www.iso.org/obp/ui/>.

співробітниками Європейської комісії. IATE (англ. *Inter-Active Terminology for Europe*, укр. *інтерактивна термінологія для Європи*) – це багатомовна база даних термінів, які використовують у документах Європейського Союзу.

Рисунок 1.8 – Проект ІАТЕ «інтерактивна термінологія для Європи»

Проект було запущено в 1999 році для надання єдиного доступу до всіх ресурсів із термінології Євросоюзу для спрощення доступу до інформації, а також забезпечення стандартизації серед органів ЄС⁵¹. У 2004 ІАТЕ почала використовуватися в інститутах і агентствах ЄС. 28.06.2007 року база ІАТЕ була офіційно відкрита для вільного доступу⁵², що уможливило верифікацію одиниць корпусного лакунікону.

Мовна картина світу досліджується на лексикографічних, корпусних даних, мовленнєва картина світу аналізується зрізом конкордансних елементів, культурологічна картина світу верифікується на основі конкордансів різних дискурсів, часово-просторова картина світу має філософські корені, що обумовили аналіз у межах філософської картини світу, що входить до когнітивної картини світу.

---

⁵¹URL: <http://lab314.brsu.by/kmp-lite/kmp2/OTT/tLecture/tBasesData.htm>.

⁵²URL: <http://iate.europa.eu>.

Domain Communications **en**

Definition	unwanted spacing condition of short duration occurring during the reception of a marking portion of a dot or a dash signal causing mutilation of the received signal
<i>Definition Ref.</i>	IEV 55-70-240
Term	split
<i>Reliability</i>	3 (Reliable)
<i>Term Ref.</i>	IEV 55-70-240
<i>Term Note</i>	in Morse telegraphy
<i>Date</i>	24/09/2003

Source: COM IATE ID: 1370668

iate diffusion version 1.18 © Copyright Disclaimer Download IATE About IATE FAQ IATE 2 Contact us

Рисунок 1.9 – Верифікація одиниць корпусного лакунікону в базі IATE

Міжмовні та мовленнєві лакуни наділені рівнозначущим статусом у парадигмі відсутності та описані лексично, подаються графічно та ототожнюються із семантичним пропуском. Таксономія лакун містить низку позначень: предметні, абстрактні, номінативні, стилістичні, родові, видові, міжмовні, внутрішньомовні, абсолютні, відносні, графічні, лексичні, граматичні, вербальні, тактичні, стратегічні, інтендентні, неінтендентні, імпліковані.

У сфері таксономічної організації лакун було виділено їх основні типи: предметні/абстрактні, родові/видові, мотивовані/немотивовані, номінативні/стилістичні, міжмовні/внутрішньомовні, абсолютні/відносні, граматичні, лексичні, семантичні, понятійні та інші. Зазначені типи лакун є основою типології міжмовної

та внутрішньомовної лакуарності, що розвивається на рівні концептуальної картини світу⁵³.

Міжмовна лакуна – це нульовий знак [Ø], який описується вербальними засобами. Мовленнєва лакуна – це мовчання, хезитація, роздум. Мовна лакуна – це відсутність лексеми в мові. Універсальна лакуна мовчання – комунікативний невербальний знак – як і термін, занурений у різні терміносистеми, – тлумачиться в різних міжкультурних ситуаціях контекстуально та детермінується соціокультурними і психологічними чинниками.

Корпусний реєстр лакунікону має свої ендозони, що дозволяє намітити обриси типу словників із лакунології та визначити їх функції. Реєстр лакунології придатний для систематизації майбутніх словникових статей і організації макро- та мікроструктури словників із лакунології, які можуть бути розроблені за певними принципами нормування, індексації, визначення розміру дефінітних визначень: від нормованого (для паперового варіанта) та до формату без обмежень (для електронних баз, що наповнюють електронні словники).

Корпусний лакунікон (КЛ) містить низку термінів у ендозонах мови, мовлення та когнітивної діяльності людини:

(і) мовно-семіотична ендозона лакуарності: номінативна лакуна, формально-функціональна лакуарність, родові, видові, міжмовні, внутрішньомовні, абсолютні, відносні, графічні, лексичні, граматичні,

---

⁵³Матханова И. П., Трипольская Т. А. Лакуарность в системе эмотивных средств русского языка (языковая интерпретация эмоции удивления). *Лакуарность в языке, картине мира, словаре и тексте*. Межвузовский сборник научных трудов. Новосибирск: Изд-во НГПУ, 2009. С. 7.

синтаксичний нуль, нульова граматична форма, нульова флексія, етроніми, ксеноніми, безеквівалентна лексика, реалії, лінгвокультурологічні лакуни;

(ii) мовленнєво-комунікативна ендозона лакунарності: лакуна, комунікативна лакуна, лакуни в тексті, формально-функціональна лакунарність, жанрово-стилістичні лакуни, вербальні й невербальні лакуни, прагматична лакунарність та її стратегічні, тактичні метазнаки;

(iii) когнітивно-синергетична ендозона лакунарності: когнітивний дисонанс; когнітивна лакунарність; понятійна лакунарність; інтендентні, неінтендентні, імпліковані, зниклі, тезаурусні лакуни.

До термінів позначення синтагматичної лакунарності відносять такі терміни: компресію повідомлення, згортання фрази, риторичні питання, правило третього зайвого в українській мові, консонантну редукацію, фонетичне оглушення, редукованість голосних, синтаксичний нуль, нульові морфеми, лакуни дивергентних та конвергентних фонетичних реконструкцій.

Терміни на позначення когнітивно-синергетичної ендозони лакунарності верифіковано на основі кластерів когнітивної та панхронічної лакунарності, до яких відносять такі терміни: тезаурусні лакуни, семантичну лакунарність, семантичне звуження значення і конкретизацію, синкретизм значення, лакуни зниклого двійника, наприклад, вилучення синоніма з ряду подвійних словосполучень з англійської в українську мову.

До термінів позначення панхронічної лакунарності відносять терміни синхронічної та діахронічної лакунарності: новотвори, нові терміноодиниці, неіснуючі поняття, неіснуючі слова, стерті слова та поняття, архаїзми, реліктові форми, рефлекси, праформи,

етимологічні дублети. Таксономія лакун вміщує різнорівневі складники категорії лакуарності в парадигмі відсутності. Накопичення понятійних елементів спричиняє необхідність формування структури категорії лакуарності за принципом прототипової міжрівневої та ієрархічної організації субкатегорій лакуарності в англійській та українській наукових картинах світу.

Для розуміння культур лакунікон розглядається за ключовими словами, етимологічно, в алфавітному порядку, кластерно-тематично, а також за методом широкого контексту в межах корпусів близько-споріднених та неспоріднених мов. Лакуни – це і артефакти, і мертві мови, і стерті та редуковані форми. Лакуни набувають сенсу порівняно з шаблоном або ідеальною моделлю [148, с. 189]. Ми додержуємося широкого розуміння лакуарності, що існує в мовній системі та картинах світу. Ознаки та обриси лакун виявляємо в словникових гніздах і текстах, граматиках, стилістиці, морфології, синтаксисі. Лакуарність як категорія є дієвою як у діахронії, так і в синхронії.

Лакуни в текстах – це перекладацькі проблеми, пошуки правильної інтерпретації і трансферу. Текстові лакуни виявляємо під час трансформацій – перекладу вихідних оригінальних одиниць та лакун засобами мови транслятора. Дієвим є принцип *tertium comparationis* – семантичне представлення одиниць корелюючих мов, семантичних обсягів засобами іншої мови. Сьогодні лінгвістика надає свою термінобазу для лакунології, до неї долучається терміноапарат емпірики, філософії модернізму та постмодернізму, дієвим є також залучений міждисциплінарний науковий досвід інших наук – перекладознавства, психології, нейролінгвістики, статистики, корпусної лінгвістики та інших наук,

пов'язаних із лінгвістичними антропоорієнтованими дослідженнями в межах лакунології⁵⁴.

Лакунікон залежно від модусів *мова* (1), *мовлення* (2) або *когнітивна діяльність* (3) витлумачується по-різному: парадигматичний лакунікон – це порожні клітини мовної системи [94, с. 92]; синтагматичний лакунікон – це пропуски в мовленні, паузи та мовчання [25, с. 5]; когнітивний лакунікон – це механізм, що фільтрує інформацію, яка надходить [126, с. 33].

Корпусний лакунікон верифікується в **мовно-семіотичній** (мовна та семіотична субзони), в **мовленнєво-комунікативній** (перекладознавча та міжкультурна субзони), в **когнітивно-синергетичній ендозонах** (синергетична та когнітивна субзони з виокремленням філософсько-теологічної екзозони).

1.5 Принципи і способи укладання корпусного лакунікону англomовної та українomовної картин світу

Для укладання реєстру термінів і понять лакунології та укладання корпусного лакунікону потрібно було дослідити та проаналізувати великі обсяги природномовних машиночитаних текстів – електронних корпусів [720, 732, 738, 759, 760, 766, 771]. Для цього необхідно згідно із концептуальними засадами корпусної лінгвістики визначити принципи укладання корпусного словника з лакунології (**корпусний лакунікон** – далі **КЛ**) та навести застосовану в лексикографічній базі таксономію, на основі якої вибудовується архетоніка корпусного лакунікону.

---

⁵⁴Лакунарность в языке, картине мира, словаре и тексте. Межвузовский сборник научных трудов / ред. Г.В. Быковой. Новосибирск: Изд-во НГПУ, 2009. 262 с.

Концептуальними засадами корпусної лінгвістики є зв'язок теорії корпусів, або теорії колокацій, із сучасними підходами лінгвістичних досліджень до аналізу та опису лінгвістичних даних АКС та УКС. Актуальність методики мовленнєвих колокацій зумовлена емпіричним підходом до аналізу мовних даних, використанням індуктивних процедур їх опису, автентичних даних, можливістю автоматичного аналізу корпусів текстів [78, с. 22]. Об'єктом корпусного дослідження КЛ стають мовленнєві факти, зафіксовані у вигляді цілих текстів, розмічених та нерозмічених бібліотек, керованих алгоритмами пошуку та аналізу (частотного, порівняльного, коркордансного та інших заданих програмних шляхів). Терміни корпусного лакунікону запозичуються з різних ендозон АКС та УКС, починаючи від осмислення мови та мовлення, їх когнітивного симбіозу; інші терміни лакунології пов'язані з білатеральністю, семіотичною природою номінативних, комунікативних одиниць та лакун-гапаксів. Дотичними до лакунікону є терміни, вживані в межах філософії, синергетики, в синхронії та діахронії.

За таксономічну основу обраний зонований поділ КЛ (корпусного лакунікону), сортування та фільтри якого забезпечили: 1) поділ за групами (ендозонами таксономічного КЛ), які були визначені нами як **мовно-семіотична ендозона КЛ** із кластером парадигматичної лакуарності, **мовленнєво-комунікативна ендозона КЛ** із її 2 субзонами: міжкультурною та перекладознавчою і кластерами синтагматичної та культурологічної лакуарності, **когнітивно-синергетична ендозона КЛ** із кластерами когнітивної і панхронічної лакуарності; 2) сортування за термінологічним кластером АКС та УКС); 3) сортування за термінологічним кластером УКС; 4) розподілення за поняттями (ілюстраціями термінів), що підпорядковуються визначеним субзонам (**мовній,**

семіотичній, міжкультурній, перекладознавчій, когнітивній, філософській) у межах мовно-семіотичної, мовленнєво-комунікативної та когнітивно-синергетичної ендозони КЛ; 5) тлумачення прикладів понять і термінів в обраних масивах.

КЛ має п'ятикластерну організацію: 1) кластер парадигматичної лакуарності, 2) кластер синтагматичної лакуарності, 3) кластер культурологічної лакуарності, 4) кластер когнітивної лакуарності, 5) кластер панхронічної лакуарності, в якому проведено верифікацію реєстру лакун англомовної та україномовної картин світу в ендозонах мови, мовлення і когніції.

На часі існують таксономічні описи лакуарності на рівнях мовної системи, лакуарність визначається національною або гендерною належністю, простежується зв'язок лакуарності з безеквівалентною лексикою, самобутніми словами, виникає необхідність простежити подібність та відмінність зовнішньої форми мовного знака та порівняти обсяг і склад сигніфікаторів лінгвокультурних спільнот [316, с. 181].

Свої лакуарні зони мають як англомовні, так і україномовні картини світу (мовна, міжкультурна, філософська), які в КЛ мають зв'язок із машиночитаними субзонами КЛ (мовна, семіотична, міжкультурна, перекладознавча, когнітивна, філософська), та разом утворюють мовно-семіотичну, мовленнєво-комунікативну та когнітивно-синергетичну ендозони КЛ. Існує безліч класифікацій лакун, що розглядають лакуни в лексичному, когнітивному та екстралінгвістичному вимірах, функціонально або *pars pro toto* [400, с. 167]. Також існують різні типологізації безеквівалентних і фонових лексичних одиниць, що є діаметрально протилежними до лакун, хоча деякі лінгвісти ототожнюють поняття лакуни та безеквівалентної лексики [159, с. 136].

Одна з перших таксономій лакун була запропонована А. В. Федоровим⁵⁵, який запропонував елімінувати лакуни повною або частковою транслітерацією або транскрипцією; створювати нові слова або словосполучення на основі існуючих елементів мови та морфологічних відношень, створювати нове слово або словосполучення на основі існуючих елементів мови; використовувати аналогію. Автор завершив представлену класифікацію четвертим способом перекладу, що одержав назву «гіпонімічний переклад» (якщо видове поняття перекладається родовим), або ж узагальнено-приблизний переклад [406, с. 171].

С. Влахов та С. Флорін запропонували свою таксономію лакун як труднощів перекладу: I – транскрипція; II – переклад (заміни), а саме: 1) введення неологізму (кальки, напівкальки, освоєння, семантичні неологізми); 2) приблизний переклад (родовидові заміни, функціональні аналоги, опис, пояснення, інтерпретація); 3) контекстуальний переклад [112, с. 93]. Передбачається при цьому, що тексти-транслятори зберігають ознаки семантичної, ідіоматичної, культурної та концептуальної еквівалентності [568, с. 303].

Для формування синсету корпусного лакунікону було застосовано кілька підходів для верифікації ендозон та субзон КЛ. Були ідентифікованими ендозони КЛ із розумінням категорії лакунарності як гіперкатегорії. У межах структурної парадигми лакунарність розглядається як **мовна та філософська категорія**; у межах лінгвістики декодування і теорії вторинного тексту – як **частина моделі перекладу/інтер- та інтралінгвального трансферу** та як **частина бієктивної теорії відповідностей**; у межах

---

⁵⁵Федоров А. В. Основы общей теории перевода. Москва : Изд. дом «Филология Три», 2002. 415 с.

теорії еквівалентності – як **міжмовне та міжкультурне виявлення**; у текстології – як **мовчання/силенціальний ефект**, хезитації; в межах теорії мовленневих актів – як **квеситивні акти, комунікативні невдачі**.

Архітектоніка корпусного лакунікону має адгерентну схематизацію, що збігається з процесами категоризації лакунікону як фільтра, що керує всією інформацією. Термінозони лакун і загальноновживані лакуни лакунікону було верифіковано в корпусах за допомогою таких інструментів, як аналізатори, програми частотного аналізу, конкорданси. Реєстр лакун було відсортовано на 3 основні групи (1 815 одиниць термінів лакунікону УКС та АКС): 491 одиниця термінів та понять лакунології англомовної картини світу (АКС), що в перерахунку на ендозони становить 106 одиниць мовно-мовленневої ендозони, 196 одиниць мовленнево-комунікативної ендозони АКС, 189 одиниць когнітивно-синергетичної ендозони АКС.

Корпусний лакунікон (табл. 1.9), що містить **терміни та поняття лакунології**, має мовно-семіотичну, мовленнево-комунікативну, когнітивно-синергетичну ендозони, що співвідносяться з такими зонами лакунікону АКС та УКС – **мови, мовлення та когніції**.

Субзони реєстру: мовна, міжкультурна, когнітивна, семіотична, перекладознавча, філософська **сортувальні групи корпусного лакунікону** відповідають відповідно мовній, культурній, когнітивній, філософській, науковій і наївній картинах світу АКС та УКС. Корпусний лакунікон і лакунікон АКС та УКС об'єднано в п'ятикластерну організацію за **парадигматичною, синтагматичною, культурологічною, когнітивною та панхронічною лакунарністю**.

Таблиця 1.9 – Організація корпусного лакунікону АКС/УКС за ендозонами

В6		когнітивна метафора	
A	B	C	D
1	Терміни УКС	Terms АКС	Ендозона (значення)
2	багатолексемні глумачення лакун		Перекладознавча субзона
3		aphasia	Когнітивна субзона
4	конденсація	blending	Мовна субзона
5		borrowed word	Мовна субзона
6	когнітивна метафора	cognitive metaphor	Когнітивна субзона
7	культурологічні концепти	culturological concepts	Мовна субзона
8		derivation	Мовна субзона
9		derivational patterns	Мовна субзона
10	незбіг	discrepancy	Перекладознавча субзона
11		Elimination of opaque language	Мовна субзона
12		embodied understanding	Мовна субзона
13		Eurodicautom	Когнітивна субзона (КС)
14		folk etymology	Перекладознавча субзона
15	НІЩО	NOTHING	Філософсько-теологічна екзозона
16	аломорфи лас-дериватів		Перекладознавча субзона
17	антонімічний переклад		Перекладознавча субзона
18	атавізм		Когнітивна субзона
19	тезаурсна лакунарність		Перекладознавча субзона
20	відсутність	absence	Перекладознавча субзона
21		verbification	Когнітивна субзона
22	ксенонім		Мовна субзона
23	культуроніми		Перекладознавча субзона
24	конотативні слова		Міжкультурна субзона
25	локалізм		Мовна субзона

Усі зони КЛ мають кросреферентні зв'язки, що виявляються в мультиналежності ключових термінів та лакуновмісних понять КЛ до трьох ендозон – мовно-семіотичної, мовленнєво-комунікативної та когнітивно-синергетичної: наприклад, термін «*cognitive metaphor/когнітивна метафора*» і «*conceptual metaphor/концептуальна метафора*» фіксуються в лексикографічних джерелах як номінативні одиниці,

наприклад, поняття англ. *ten little niggers, ten little indians*, *десять негринят* (**мовна субзона КЛ**), рееструються в корпусах сучасної англійської американської мов (СОСА) та британському національному корпусі (BNC), мають ілюстрації в корпусі української мови (КТУМ) (**мовленнєва зона КЛ**); концептуальна і когнітивна метафори – інструменти когнітивних сценаріїв (**когнітивна субзона КЛ**).

Висновки до розділу 1

Лакуни є предметом дослідження різних наук, серед яких лакуни інтенсивно вивчаються в межах перекладознавства, концептології, прагмалінгвістики та етнопсихолінгвістики. Зростає інтерес до опису лакунарних явищ, у межах лакунології вчені звертають увагу на тлумачення базових слів лакунікону, аналіз їх лінгвокогнітивних атрибутів, відбувається пошук робочої методології та теоретичного підґрунтя для розкриття сутності філігранного явища лакунарності. На часі існують передумови для виникнення нової лінгвістичної науки лакунології, що має власний категоріальний апарат у контексті суміжних понять, різномовну динаміку розвитку в англійській та українській наукових картинах світу і давньогрецьке походження, звідси було простежено еволюцію етимона *«lacuna/лакун»* у «ландшафтній» версії донаукового лакунікону.

Лакунологія корелює з невизначеними та непізнаними предметами пізнання, позначається емпатією вчених до когнітивних феноменів, антропологічних явищ у різних доменах, розглядає інтер- та інтрамовні бієкції з лакунарним компонентом, осмислює процеси делакунізації. Лакунологія верифікує результати дослідження мовних, мовленнєвих та когнітивних змін,

описує лакунарні вербальні, невербальні та нульові денотати.

Лакунарність є міждисциплінарною категорією зі своїм апаратом термінологічних одиниць, що має характеристику *«циклічна повторюваність»*. Як лінгвістична категорія лакунарність відображає процеси вилучення, редукції, спрощення, вони є універсальними мовними процесами. Понятійна категорія лакунарності в сучасній лінгвістиці, що має свою онтологію: розвиток лакунікону розпочинається з наївної картини світу з розвитком наукового лакунікону АКС та УКС від денотативної номінації до терміна. Категорія лакунарність – це когнітивна структура, концептуальний феномен/клас, понятійна категорія складається з лакун різних рівнів, когнітивних гештальтів та ментальних формотворчих елементів, об'єднаних родовидовими відношеннями. Категорія лакунарності займає чинне місце в дериваційних процесах, поповнює ряд актуалізованих репрезентантів мовної системи та має свою базову протоепічну одиницю – «лакуна».

Розбудова предметного поля лакунікону починається з ідентифікації **домінантних слів** англ. *lacuna*, укр. *лакуна* (однойменних термінопозначень). Представленість лексеми «лакуна» в різномовних лексикографічних джерелах свідчить про достатнє осмислення зазначеної одиниці в наукових картинах світу. Варіанти дериватів *lac-/лак-* наївного лакунікону в англійській та українській мовах представлені несиметрично, з більшою розгалуженістю англійських дериватів. Переосмислені етимони *lac-/лак-* мають давнє етимологічне коріння, що засвідчують авторитетні лексикографічні джерела. Застосування гніздового підходу до об'єктів дослідження дало можливість простежити сукупну лексичну реалізацію субстантивів зі спільним коренем, відстежити їх

функціонування, встановити й проаналізувати семантичний потенціал похідних слів, відкрити шляхи епістемічного освоєння дійсності та внутрішню будову систем мов.

Корпусний лакунікон як термінологічне утворення походить із наївної картини світу, має свою етимологію й інтернаціональну параметризацію. Лакунарність як предмет пізнання базується на полівекторній тріаді когніції, а саме: 1) бути чи не бути предметом пізнання (філософський підхід); 2) пізнавати чи не пізнавати феномен за значенням (когнітивний підхід); 3) визначати статус людини в лінгвокогнітивній діяльності (антропоцентризм). **Екзистенціальна феноменологія** є дотичною до **категорії лакунарності** з її базовим поняттям «**НІЩО**», що відповідає філософській ендозоні лакунарності, є її онтогносеологічною основою. Лакунологічні розвідки входять до ендозони сучасних досліджень мови, які є функціонально-комунікативними і когнітивно-антропоцентрично орієнтованими.

Комплексний компаративно-типологічний підхід до системного аналізу лексики далекоспоріднених мов (германських та слов'янських мов) та їх правмовного підґрунтя дозволяє простежити генезу моноцентричного гніздового утворення слова *lacuna* та його похідних в **АКС** і **УКС**. Алгоритм *Soundex* дає можливість простежити фонетичні кореляти слова *lacuna* (леми *lac-* корпусного лакунікону в АКС), а також продемонструвати методику розгляду фонетичних рядів у корпусі *Roget*, створеному програмним шляхом на основі коду для пошуку за фонетичною подібністю (введених для оброблення текстів).

Відповідно спрацьовує делакунізація: пряма, непряма, синонімічна, антонімічна, дескриптивна, формальна, ущільнена, гібридна, конкретна,

інтернаціональна, наукова, побутова, авторська, народна, алогічна, омонімічна, часткова, повна. Методологічний підхід до делакунізації залежить від природи референта, його наявності та інтенції пошукача. Процеси концептуалізації й категоризації, з одного боку, конвергенції та дивергенції – з іншого, є вельми значущими для когнітивного осмислення лакуарності.

Лексикографічний аналіз лакунікону сприяє вирішенню проблеми «НІЩО»/«NOTHINGNESS» у режимі синкрети: у виокремленні недопізнаних речей та речей неіснуючих. Лінгвістика епатує увагу на недопізнаних речах і реєструє лексикографічні тлумачення в довідниках – у словах про слова та словах про речі (*word – words, fact – words*). Лінгвістична лакуарність спрацьовує в домені *word – words* у наукових термінологічних системах лакунікону. Дефінітивні слова є метаметазнаками досліджуваної підсистеми. Семантична частка *lack* засвідчила процес термінологізації, походження нового терміна від лексики побутового характеру до наукового, зареєструвавши при цьому доленосну частку метаметазнака «лакуна». За «ландшафтного періоду» (за часів античності) виникає вихідна лакунологічна одиниця, що відносить «*lacuna/лакуну*» до термінів, позначених вторинною деривацією. Згідно з лексикографічним аналізом ЛСПЛ з'ясувалося, незважаючи на те, що аналізовані леми мають різну семантичну дистанцію в різних лексикографічних джерелах (*absence* (0,6), *negation* (0), *denial* (0,2)), негация та лакуарність виявилися семантично ідентичними в лексико-семантичному полі лакуарності.

Корпусний лакунікон передбачає верифікацію термінів і понять **мовно-семіотичної, мовленнєво-комунікативної та когнітивно-синергетичної ендозон:** лакуни мови та знакового позначення, конвербальні

лакуни інтегративного поєднання невербальних і вербальних дій, заплановані дискурсивні лакуни (наприклад, сюжет із нульовим денотатом детективів/нуарів), невербальні лакуни мовчання, психосоматичні прояви комунікативних невдач, гендерні моделі, що є лакунарними для представників різних культур. Виявлені лакуни формального і глибинного рівнів: відсутні графічні, фонетичні, лексичні одиниці та непрозорі смислові одиниці, що замовчуються автором і є відкритими для ідентифікації.

Таксономія корпусного лакунікону (КЛ) проводиться на лінгвокогнітивній основі з огляду на структурно-семантичний дизайн лакун. Простежується системний підхід з огляду на спробу класифікацій за сферою використання лакун: ендозона перекладознавства, філософії, психолінгвістики, медицини тощо. Таксономії лакунології побудовані як двоїчні (наприклад, у руслі загальних та спеціальних ознак), троїчні (в розумінні порівнянні через певний еталон, іншу мову, через *tertium comparationis*), квадратичні та інші класифікації.

Таксономії лакун в АКС та УКС представлені на основі дихотомій: заповнені та незаповнені, мотивовані й немотивовані, дійсні та потенційні лакуни, мовні й міжмовні, вербальні та невербальні, вихідні й похідні лакуновмісні деривати, предметні та абстрактні, діалогічні та авторські, специфічні та глобальні лакуни тощо.

Архітектоніка корпусного лакунікону відповідає процесам категоризації лакунікону як фільтра, що керує всією інформацією, яка надходить. Корпусний лакунікон має п'ятикластерну організацію та вміщує терміни та поняття лакунології мовно-семіотичної, мовленнєво-комунікативної та когнітивно-синергетичної ендозон. Лакунікон побудовано за когнітивним сценарієм “МОВА, МОВЛЕННЯ, КОГНІЦІЯ”.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УКЛАДАННЯ КОРПУСНОГО ЛАКУНІКОНУ АНГЛОМОВНОЇ ТА УКРАЇНОМОВНОЇ КАРТИН СВІТУ

2.1 Методи ідентифікації лакун як одиниць мови, мовлення, когніції

Методологічна верифікація лакунікону відбувається в кожній ендозоні на основі синтезованих підходів **зіставно-типологічної лінгвістики** (М. П. Кочерган розглядає лакуну як відсутність позначення, що виявляється під час міжмовного зіставлення) [226, с. 42], **теорії складних систем** (І. Р. Пригожин, розглядаючи складні дисипативні системи, вказував на зміни в стані системи, де має місце точка біфуркації (старт відліку, нове розгалуження, новий стан системи) [345, с. 62]. Процес лакунізації працює в мовній системі за аналогією до роботи складних систем, де лакуну ми розглядаємо як вихідну точку семіозису, актант біфуркації, старт до реалізації нової форми, релайфації, переосмислення); **лінгвосеміотики** (вслід за розумінням лакуни як семіотичного знака, що впливає з праць Р. Барта, У. Еко, Г. Г. Почепцова) [54, 55, 343, 454], **міжкультурної комунікації** (де лакуна є причиною незбігу специфічно-культурних складових, що впливає з праць А. Вежбицької та І. О. Голубовської) [104, 128], **перекладознавства** (де лакуна корелює з терміном нульового трансферу та перекладацькими помилками, що синтезовано з праць Е. Піма та П. Торопа) [582, 399] і **корпусної лінгвістики** (як запропоновано М. Бейкер, Й. В. Бергстадом [478, 481], лакуни пропонується розглядати як гапакси, низькочастотні одиниці, лакунарні леми).

Питання ідентифікації лакун нерозривно пов'язане з пошуком сучасних методів та прийомів їх дослідження [141, 149, 280, 502, 511, 529, 601, 602, 603]. Лакунологія використовує загальну методологію та спеціальні наукові методи, розраховані на дослідження ендозон лакунологічного дослідження, що в поєднанні з іншими методами дають валоративні результати.

Методологія лакунології (з грец. *méthodos* – шлях дослідження, теорія, вчення, + *logos* – слово) – це «вчення про прийоми і засоби наукового пізнання, це сукупність методів, застосовуваних у мовознавстві», є системою спеціальних методів дослідження мови, визначає загальну орієнтацію, характер лінгвістичного дослідження та значною мірою зумовлює правомірність наукових результатів [662, с. 221]. У методології сучасної лакунології виділяють загальнофілософську та загальнонаукову парадигми, що включають методи і принципи, актуальні для інших наук, охоплюючи, зокрема, лакунологію, її метазнаки буття на векторі діахронічного та синхронічного буття.

Лінгвістична методологія лакунології використовує онтогносеологічний підхід, запозичений із категоріального апарату філософії (категорія «НЩО») ⁵⁶. До цієї методології долучаються методи перекладацького аналізу, запозичені з перекладознавства (лакуни перекладу, неперекладне в перекладі), метод інтерв'ювання, перейнятий із соціолінгвістики, для виявлення лакунарних атрибутів досліджуваних лінгвокультур, лакунологія запозичує у власну методологію культурологічний аналіз із культурології та виявлення лакунарної специфіки в

---

⁵⁶Сартр Ж. П. *Бытие и ничто. Опыт феноменологической онтологии* Примітка: пер. с фр. В. И. Колядко. Москва: АСТ, 2015. С. 255.

невербальній поведінці зіставлюваних культурних спільнот [141, с. 7].

У лакунології, як і в інших лінгвістичних дисциплінах, методологія виконує свої функції як такі, що моделюють об'єкт та предмет дослідження, її патерни й відмежування від суміжних наук, дозволяє осмислити концепцію наукового творчого пошуку та його параметри, допомагає розробляти комплексну методику дослідження емпіричного матеріалу, бере участь у верифікації результатів проведеного дослідження.

Мета дослідження та специфіка досліджуваного предмета потребують комплексної методики до опису категорії лакуарності, що ґрунтується на низці прийомів спостереження, експерименту та опису, серед яких провідним є системний підхід, що повинен бути використаним з огляду на те, що лінгвотермінологічний, або корпусний лакунікон як об'єкт дослідження є структурно-організованою сукупністю підкатегорій, які підпорядковують відповідні терміни із семою лакуарності.

Для систематизації та теоретичного осмислення досліджуваного матеріалу метод когнітивного моделювання схематично унаочнює корпусний лакунікон та забезпечує логічне розроблення його структурно-функціональної організації. Можливість розширення робочої моделі узгоджується з принципами єдності, зв'язаності, модульності та динамізму в межах структурного аналізу нової термінологічної системи – лінгвотермінологічного корпусного лакунікону.

Описовий метод використовують для систематизації та інвентаризації лінгвотермінологічного корпусного лакунікону (об'єкта монографічного дослідження) в межах англійської та української наукових картин світу. Елементи етимологічного аналізу задіяно для

визначення онтології термінів лінгвотермінологічного корпусного лакунікону та з метою з'ясування динаміки розвитку понятійної лінгвістичної категорії лакуарності, яка має свої одиниці в наївній картині світу, що еволюціонували в терміни лакунікону в наукових картинах світу (АКС та УКС).

Припускаємо, що в межах діахронічної лакунології результативним стане метод етимологічної реконструкції лакун: успішна реконструкція верифікуватиме очевидну етимологію та латентна реконструкція буде встановлювати ймовірну етимологію через обмежений ресурс лексикографічної бази і можливу недостатню доказовість. Історико-порівняльний метод у студіях із лакунології зможе використовуватися для осмислення діахронічних концептів в ендозонах історії мови, історичної лексикології та граматики.

Зіставний підхід дозволяє виявити аломорфні та ізоморфні ознаки зіставлюваних наукових картин світу у синхронії та діахронії. Метод також передбачає виявлення лакун та їх делакунізаторів на основі аналізу паралельних текстів, а також їх інтерпретації щодо зіставлення з іншою мовою, іншим темпоральним матеріалом, відмінними інтрамовними та інтермовними ретрансляціями.

Методи корпусної лінгвістики дозволяють використовувати статистичний і частотний аналіз, застосовувати лінгвістичні прийоми пошуку лакун (метод суцільної вибірки) та алгоритмізовані шляхи пошуку лакун, що дозволяють залучати різні формальні мови для виявлення делакунізаторів (*вказують на лакуни) через ідентифікатор, чисельну примітку на позначення коментаря або іншого метатексту.

Лакунологія, що розвивається в межах корпусної лінгвістики, зможе використовувати сучасні методи аналізу, зокрема метод конкордансної верифікації

лакунарних одиниць та пошуку лексичних лакун у межах обраних корпусів або їх частин. Частотний пошук (програма *MonoConEsy*) дозволяє шукати лакуни, задаючи інтервал пошуку: $\leq 1 \geq$ (гапаксів). Програмним шляхом можна здійснювати пошук через тег *omit* для позначення значного пропуску в перекладі та атрибут розмітки *loose* для зазначення тієї чи іншої неточності в перекладі (пропуску, додавання, заміни тексту)⁵⁷.

Методологічна процедура – лексико-семантична реконструкція – дозволяє виявити ознаки подібності в етимонах *lac-/лак-*, що можуть мати одну генетичну основу, але в АКС та УКС реалізують різне семантичне навантаження. Етимологічна реконструкція дозволяє виявити спільні та відмінні ознаки таких етимонів *lac-/лак-*.

Лакуни стертих значень верифікуються за допомогою методу реконструкції, лакуни латентних значень виявляються в процесі зіставлення. Ці процедури дозволяють порівнювати, відновлювати архетипи прамовних форм або станів генетично споріднених мов, реконструювати лакунарні фрагменти, з яких сконструйовані мовні й концептуальні картини світу, і виявляти лакуни предметної та когнітивної сфер методом зіставлення на основі *tertium comparationis*⁵⁸, що передбачає інтерпретацію унікального лексичного матеріалу, який має нульові відповідники у зіставляваних

---

⁵⁷Жуковська В. В. *Вступ до корпусної лінгвістики: навчальний посібник*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 96.

⁵⁸Корольова А. В. Когнітивна лінгвокомпаративістика: від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія Філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2014. Том 17. № 2. С. 94.

мовах, дозволяє виявляти спільні та відмінні характеристики лакунарних і псевдолакунарних концептів у концептуальних картинах світу.

Лакуни виявляють в результаті аналізу історичного зрізу мови, її еволюції та інволюції на векторах лінійного та вертикального представлень. У синхронних дослідженнях лакуни розглядають як нульові (неіснуючі) об'єкти з предметної та побутової картин світу, що виявляються лише в порівнянні, запозичуються на формальному рівні (пор. заповнені лакуни – англ. *borsch*; англ. *holodomor*, англ. *bandura*, англ. *kobza*, англ. *dumy*, англ. *kobzar*; укр. *долар*).

Реалії та знаки ментальної сфери інших культур можуть бути введені в іншу лінгвокультуру за допомогою трансферу з однієї картини світу на іншу або перекодування з однієї мови на іншу [376, с. 75]. Таким чином нові номінації та концепти в іншомовному середовищі стають ізоглосами, транслітерованими запозиченнями, і згодом демонструють мімікрію до оточуючих знаків, практично повністю адаптуючись у приймальному середовищі (пор. заповнені лакуни – англ. *borsch*; укр. *блендинг*, *блендер*). Культуреми можуть запозичуватися без змін на семантичному рівні (пор. заповнені лакуни – англ. *hryvna*; укр. *сема*) або ж переосмислюватися, стаючи актантами вторинної номінації (пор. заповнені лакуни – англ. *pioneer*; укр. *піонер*).

Терміни лакунології, що стали результатом термінотворення в англомовній та україномовній наукових картинах світу, спорадично ретранслюються з однієї картини в іншу згідно з традицією (пор. заповнені лакуни – англ. *lacunology*; укр. *лакунологія*) за сучасними тенденціями (пор. заповнені лакуни – англ. *borsch*; укр.

долар) або ж услід за вихідними авторитетними джерелами (пор. заповнені лакуни – англ. *somatikon*, укр. *реалія*).

Правомірним є контрастивне осмислення лакун як нульових відповідників, що виявляються шляхом зіставлення лексико-семантичних одиниць, концептів та мовних категорій у порівнюваних лінгвокультурах, лінгвістичних системах, наукових парадигмах.

Методи дослідження когнітивної лінгвокомпаративістики дозволяють здійснювати інтерпретацію, виконану етимологами, внутрішньої та зовнішньої реконструкції етимонів ключових слів суперординатної гіперкатегорії лакунарності – ядра та периферії її компонентів, експлікаторів лакунарності. Зіставна лінгвістика (зіставно-типологічний метод) на етапі використання процедури *tertium comparationis* дозволяє порівнювати специфічні елементи (реалії, фонову лексику, спеціалізовані терміни) з їх (часто нульовими) відповідниками в інших лінгвокультурах.

У межах когнітивної лінгвокомпаративістики лакуни розглядають як одиниці, що чекають на реконструкцію своєї внутрішньої когнітивної структури та входять до складу концептосфер. У межах діахронічної лінгвокомпаративістики лакуна корелює з етимомом, що потребує делакунізації первинного змісту. У лінгвокультурології лакунарними виявляються культурами, що є специфічними реаліями, характерними для різних лінгвокультур.

У лінгвістичних дослідженнях, які використовують *tertium comparationis* як основу зіставлення, є розуміння спільного та відмінного, генетичного та типологічного, тобто локального та загальнолюдського [452, с. 158]. Параметри зіставлення, або ознаки подібності та відмінностей, свідчать про неоднакові способи номінації в порівнюваних мовах. *Tertium comparationis* дозволяє

«аналізувати обрання мотиву та системи мотиваторів під час переходу ментального складника мотивації (частини його внутрішнього плану змісту) у вербальну формулу»⁵⁹.

Аналіз лексикографічної емпірії та глосаріїв об'єктивує результати концептуалізації та категоризації. Вельми вагомим є застосування принципів історизму, динамізму та адаптації. Дієвими також є порівняльно-історичний, стилістико-парадигматичний і словотвірнопарадигматичний підходи до ідентифікації феномена лакун. Основні завдання типології – розрізнити типи мов та типи в мові, вивчати план змісту і вираження в різних мовах, а також виявляти лакуни в порівнюваних лінгвокультурах та темпоральних зрізах.

Серед превалюючих методів дослідження перевага надається концептуальному, типологічному та інтерпретаційному методам у межах лінгвістики і математичному методу в межах корпусної лінгвістики з огляду на можливість створення бітекстів⁶⁰, оброблення та використання корпусів, що містять гапакси⁶¹, а також через існування можливостей пошуку лакун і аналізу їх делакунізаторів в електронних реєстрах паралельних та мультимовних корпусів.

Лакуни виявляють у мові, мовленні та когніції, що дозволяє обирати методи, які співвідносяться з досліджуваним предметним полем. Обрання відповідного

---

⁵⁹Шутова М. О. *Етнокультурні стереотипи в англійській та українській мовах: реконструкція і типологія*: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.17. Київ. нац. лінгвіст. ун-т. Київ, 2016. С. 159.

⁶⁰Бітекст – тут паралельний електронний текст, що містить текст оригіналу та перекладу.

⁶¹Гапакс – лат. *hapax legomenon* – це термін, що вживається у корпусній лінгвістиці для позначення слів, які трапляються лише один раз в одному творі або в усіх творах автора.

інструментарію дозволяє виявляти та аналізувати лакуни, а також верифікувати стратегію їх елімінації.

Системна представленість домена віртуальних (концептуальних, когнітивних, семантичних лакун) та актуальних лакун (лакуни мови, мовлення та культури), лакун у порівнюваних англomовному та україномовному дискурсах дозволяє підібрати відповідні методи дослідження лакун як елементів нульової вербальної екстеріоризації або семантичних непрозорих елементів, що є неіснуючими (1), віртуальними (2) або складними для декодування (3).

До лінгвістичних студій із лакунології долучається методологія структуралізму, зорієнтована на аналіз та виявлення найбільш фундаментальних лакунарних структур, гарантує правильне трактування тексту та його концептуальну інтерпретацію. Згідно із філософською та культурологічною методологічною концепцією структуралізму делакунізація є однією з основних проблем, що досягається шляхом пошуку ізоструктурності (ізоморфізму) перекладу оригіналу, який є прозорим у дихотомії структура :: концепт⁶².

Прагмалінгвістика, лінгвокогнітивна лінгвістика, перекладознавство, когнітивна лінгвокомпаративістика, концептологія і герменевтика – науки, що стали методологічною основою для лакунології, яка не має власних методик наукового спостереження та аналізу. Лакунологія – лінгвістична дисципліна нової хвилі, що намагається інтегрувати з різними науками, запозичуючи методи для виявлення та елімінації лакун, із філософією

---

⁶²Янушевич І. А. *Філософсько-методологічні передумови перекладознавства*: Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.02. Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д.Ушинського. О., 2007. 20 с.

герменевтики – естетикою розуміння еклектичних людських пошуків [9, с. 6].

У межах лінгвокомпаративістики досліджуються національно-специфічні концепти, що запозичуються у лінгвокультуру або залишаються лакунами для інших культур. Інструментарій *tertium comparationis* є дієвим для виявлення лакун у приймаючій лінгвокультурі. У методології лакунології під аналізом процедур розумової діяльності людини розуміємо феноменологічну інтроспекцію, що може бути використана на етапі пошуків і визначення лакунарних концептів – делакунізації задуму автора оригіналу та для подальшої ретрансляції в перекладі. Із позицій сучасного порівняльного мовознавства доцільними є історичний метод та етимологічний аналіз: наївна картина світу та етимологічні витоки поняття лакуна порівнюються на матеріалі англо-українських паралелей.

Лінгвістичні студії вийшли за рамки дослідження англомовних текстів із позицій структуралізму, граматики та фонетики, перейшовши на рівень дискурсивних, інтертекстуальних, семіотичних і міждисциплінарних досліджень системно-текстової референції⁶³. Лакунологія, соціолінгвістика, психологія, математика, філософія, харизматика йдуть пліч-о-пліч із лінгвістикою тексту та дискурсіологією, вивчаючи мовну особистість із позиції декодування лакун, зокрема лакун комбінаторики⁶⁴, аргументативних стратегій, креативного конструювання, стратегій конфронтації, долучившись до

---

⁶³Шаповал М. *Інтертекст у світлі рампи: міжтекстові та міжсуб'єктні реляції української драми*: монографія. Київ: Автограф, 2009. С. 150.

⁶⁴Вилєнкін Н. Я. *Комбінаторика*. Москва: Издательство «Наука», 1969. С. 6.

лінгвокогнітивного та мотиваційного аспектів мовної особистості [68, 167, 229].

Мовна особистість має в комунікативному арсеналі як мовленнєві, так і немовленнєві тактики спілкування, підсвідомі або свідомі моделювання лінгвовпливів (НЛП) у комунікативному дискурсі. Моделювання комунікативних систем відбувається на рівнях макро- та мікровзаємодії вербальних і невербальних компонентів, теорія діалогу розкривається як за допомогою мовних, так і немовних кодів⁶⁵.

Невербальні та вербальні компоненти комунікації в АКС та УКС є об'єктом системного лінгвістичного дослідження, що демонструють взаємовплив та емпіричне поєднання конвербальних елементів (зокрема вербальних та невербальних лакун) – наприклад, комунікативний сценарій «запитання – відповідь», поєднаний із силенційним ефектом [378, с. 25; 10, с. 133].

Дієвим в лакунології є використання прийомів та методів дослідження в межах різних наукових парадигм: від традиційної, де виявляються лакуни мовних систем, до філософської, де лакуни пов'язані з небуттям. Сучасна методологія типологічних досліджень звертається до варіативності лексико-семантичних понятійних одиниць в межах зіставлюваних мовних та мовленнєвих систем, намагаючись знайти та елімінувати міжмовні лакуни. Виявлення варіативних лакун трапляється на всіх рівнях мовної системи, що ієрархічно структурована.

До методів лінгвістичної лакунології на часі приєднується математика, що дозволяє прикладній лакунології долучитися до лексикографічного опису лакун, верифікувати припущення, підтверджуючи їх на логічній

---

⁶⁵Солощук Л. В. *Вербальні і невербальні компоненти комунікації*: монографія. Харків: Константа, 2006. С. 25.

та математично орієнтованій доказових базах. З'являються корпусна лінгвістика, електронна лексикографія, що надають широку доказову базу лінгвістичним дослідженням.

Дослідження лакун у мовній системі є віянням структурної лінгвістики, що залишається актуальним, незважаючи на розвиток комунікативної парадигми, концептології та сучасних досліджень, виконуваних із залученням сучасного матеріалу корпусної лінгвістики.

Перекладацькі стратегії сприяють обранню відповідного способу делакунізації, що може містити прийоми доместикації або форенізації, розширеної, часткової, нульової, внутрішньотекстової або позатекстової експліcitaції. Під час декодування смислу лакунарного елемента можливим є таке: 1) збереження форми вихідного елемента (запозичення) у вторинній номінації; 2) делітація лакунарного елемента (спрощення лакунарної одиниці); 3) елімінація лакунарного елемента через пояснення, аналогію чи контекстну або евфемізовану заміну.

Бінарні опозиції мовлення/текст та відповідь/мовчання мають характер лакунарних апорій у межах когнітивної лінгвістики. Обидві контрадикторні сторони апорій набувають свого смислу під час трактування [229, с. 297–298].

Таксономія лакун вміщує низку позначень у межах когнітивної, понятійної, мовної, мовленнєвої та лінгвокультурологічної лакунарності: мовна лакунарність та її метазнаки: *формально-функціональна лакунарність, номінативна лакуна, жанрово-стилістичні лакуни, родові, видові, міжмовні, внутрішньомовні, абсолютні, відносні, графічні, лексичні, граматичні, вербальні лакуни, синтаксичний нуль, нульова граматична форма, нульова флексія*; мовленнєва лакунарність: *комунікативна лакуна,*

лакуни лінгвокультурологічної лакунарності, етноніми, ксеноніми, безеківалентна лексика, реалії; когнітивна лакунарність та її метазнаки: когнітивний дисонанс; когнітивна лакунарність, понятійна лакунарність, абстрактні лакуни; стратегічні, інтендентні, неінтендентні, імпліковані, зниклі, тезаурусні лакуни.

Існує безліч типів лакун, які мають свою делакунізацію відповідно до їх доменної належності (див. табл. 2.1):

Таблиця 2.1 – Лакун та їх делакунізація

ЛАКУНИ	ДЕЛАКУНІЗАЦІЯ
Мовні	Порівняння за принципом <i>tertium comparationis</i>
Комунікативні (діалогічні/мовленнєві)	Повторне запитання, квесетивна секвенція
Текстові	Пояснення, примітки, інші експліцитації
Амбівалентні	Прочитання декількох значень
Полісемантичні	Розуміння контекстуального значення
Імпліцитні	Декодування підтексту
Міжкультурні та соціокультурні	Дешифрування національно-специфічного змісту
Тезаурусні	Розширення світогляду
Термінологічні	Зняття полісемії сферою вживання терміна
Прагматичні	Розуміння іронії, натяків, інших інтенцій адресата

Базою антропологічної лакунології, або власне лінгвістичної лакунології, є симбіоз релевантних лінгвістичних дисциплін із залученням таких

лінгвістичних парадигм, як системно-структурна, порівняльно-історична та антропоцентрична парадигми, що є на часі основними.

Лінгвістична лакунологія використовує комплексні методи: структурно-функціональний підхід до визначення ієрархічних зв'язків елементів, що можуть бути охарактеризовані як процеси редукції та їх результати – лакуарності/відсутності, метод словникових дефініцій для тематичних кластерів термінів лакунології, продовжуючи реконструювати стерті лексеми та забуті поняття (в межах історичного методу), використовуючи надбання когнітивної лінгвістики (від англ. *mind map* – когнітивне моделювання), дескриптивний, частиномовний, керуючись методами математичних підрахунків для показової бази лінгвістичних гіпотез.

Порівнювальні лакуарні лексико-понятійні групи аналізуються в дискурсах наївної та наукової картин світу з виокремленням ядерних і периферійних зон на основі словникових дефініцій (семний аналіз) номінацій-лакун: виявляються найбільш структуровані ієрархічні характеристики в межах парадигматики та синтагматики, характеризуються формально-семантичними відношеннями, представленими на рівні опозицій або дихотомій, мають предметні вербальні та непередметні невербальні лакуни в межах динамічних і статичних досліджень із виокремленням спільних та відмінних ознак.

Вивчення взаємозв'язку вербальної та невербальної комунікації є одним з актуальних напрямів сучасної лінгвістики. Це пояснюється постійно зростаючою зацікавленістю до міждисциплінарних досліджень, відхиленням від традиційних лексико-граматичних досліджень мовної системи й зверненням наукового інтересу до ще не так ґрунтовно вивчених елементів

комунікативної лінгвістики, прагматики та лінгвосеміотики.

Вихідною процедурою аналізу як абстрактних, так і предметних понять-лакун є процес виокремлення активного та пасивного значень шляхом парадигматичного аналізу словникових статей – етимологічних, тлумачних та перекладацьких. В їх основу покладена загальна пошарова модель діахронічно-синхронічного аналізу лексичних номінацій із огляду на вихідні етимологічні дані, пошаровий порівняльний аналіз внутрішньої форми конгломерату та його буквального значення, а також аналіз ядерної та периферійної зон.

Лакуни можуть бути результатом неоднозначності висловлення через його амбівалентність. Лакуни сигналізують про комунікативні невдачі, що виникають через тезаурусну необізнаність або культурні, соціальні, гендерні відмінності комунікантів (англ. *Cognitive discord*, англ. *Communicative failures*) [412].

Також лакуни можуть містити ознаки амбівалентності через превалювання сигніфікативного значення над денотативним (імпліцитність, підтекст, натяк), мають здатність реалізовувати кілька (прагматичних, контекстуальних, прихованих тощо) смислів у процесі спілкування. Неоднозначне розуміння виникає не лише внаслідок іманентно наявної множини значень у мовній одиниці, а й через смислові лакуни, що заповнюють комуніканти по-різному. Неоднозначність базується на принципі асиметричного дуалізму мовного знака⁶⁶.

Діалогічні лакуни корелюють із тезаурусними ускладненнями сприйняття, соціокультурними

---

⁶⁶Звегинцев В. А. *История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях*. Москва: Просвещение, 1965. 3-е изд. Ч. 2. С. 86.

розходженнями при декодуванні інформації, комунікативними невдачами та непрямими мовленнєвими актами, що містять імпліцитні елементи, такі як натяк або підтекст. Інтерпретаційну лакуну може сформувати потенційна амбівалентність інформації в тексті-оригіналі, що ускладнює переклад. Саме тому наступним методологічним кроком для аналізу лакун-предметів та лакун-явищ абстрактної когнітивно-синергетичної ендозони лакунікону є дискурсивний аналіз.

Дискурсивна спрямованість верифікації лакун виявляється через польовий метод виявлення лакун у межах україномовних та англійськомовних етнокультур, шляхом знаходження ефектів нейролінгвістичного спрямування в діалогічному дискурсі, через аналіз у межах когнітивної прагмалінгвістики, виділяючи лакуни в дискурсах різного рівня (письмовий дискурс казки, загадки, проза, поезія, музикальний дискурс, візуальний дискурс).

Теоретичним ядром опису лакунікону є системно-мовний, лінгвокогнітивний та прагмалінгвістичний підходи, описово-аналітичний аналіз слова, словникової дефініції, етимологічний, контрастивний, кількісний, дескриптивний аналіз.

Модус мови – словники (зареєстровані одиниці), модус мовлення лакунології – okazionalizmi та нові терміни в мовленні науковців (лекції та промови лінгвістів). Фахові тексти є носіями інтелектуальної інформації, що характеризуються низкою лексико-семантичних, морфологічних та логіко-композиційних особливостей.

Для верифікації лакун найбільш прийнятною є ендозона мови, мовлення та когніції. Схема декодування лакун є квадратичною: С:С, С:Т, Т:С, Т:Т (слово через

слово, слово через термін, термін через слово і термін через термін).

Визначаючи архітектуру лакунікону, першим етапом було створення моделі лакунікону, в основі якого було виявлено базову одиницю лакунікону – лакуну – та впроваджено похідний термін від базового терміна лакуна – лакунема (лакуна семантичного рівня).

Вторинними від терміна лакуна є такі терміни, як лакунема, лакунарна амнезія, лакунарний інфаркт, лакунарна ідіосинкразія тощо. Під лакунемою розуміємо семантичну лакуну, віртуальний елемент, що може бути екстрапольований лише опосередковано, інтертекстуально; лакунема – це незрозумілий слот, віртуальна смислова/когнітивна/затекстова лема. Лакунарна ідіосинкразія – це термін в науковій картині світу на позначення широкого спектру несприйняття лакунарних концепцій, концептів та незвичайних або навіть відштовхувальних ідей (наприклад, несприйняття фрейдизму)⁶⁷.

У межах категорії лакунарності виділено парадигматичну та синтагматичну, панхронічну, культурологічну і когнітивну лакунарність. Актуалізація лакуни як нереалізованого елемента в мові, мовленні та культурі виявляється порівняно з попереднім станом, вторинним текстом, іншою культурою.

Методами виявлення внутрішньомовних лакун є системний аналіз лексико-фразеологічних парадигм мови, лексичних полів, антонімічних відношень, словотворчих парадигм шляхом зіставлення літературної мови з іншими формами існування мови (соціальними і територіальними),

---

⁶⁷Бежан О. А. «Чеховське» в американській прозі ХХ століття (огляд «малих» жанрових форм). *Література в контексті культури*: зб. наук. праць / ред. кол.: В. А. Гусев (відп. ред.) та ін. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. Вип. 26. С. 20.

знаходження лакун у літературній мові, проведення порівняльного аналізу стилістичних парадигм мови, виявлення стилістичних лакун; аналіз комунікативних (номінативних) утруднень носіїв мови («ну як це назвати – як підібрати влучну назву ...»); аналіз дитячого мовлення (діти створюють слова, яких немає в нормативній літературній мові).

Звернемо увагу, що за винятком аналізу комунікативних труднощів (до речі, найбільш трудомісткого методу виявлення лакун), всі інші методи мають контрастивний характер, заснований на зіставленні. Найбільш надійний спосіб виявлення лакун – саме контрастивний.

Лакуни виявляються через зіставлення з одиницями інших мов і лексичних підсистем. У вихідній мові слово наявне в єдності звучання (лексеми) і значення (семи). У похідному варіанті мови транслятора це слово може бути відсутнім. Це означає, що в семантичному просторі цієї мови немає відповідної семи, яка, проте, представлена в конкретному семному зіставленні з іншою лексичною системою. Тому лакуну в досліджуваній лексичній системі можна описати таким чином: установлюється лакуна в однієї з мов на тлі іншої, визначається значення (семного складу) мовної одиниці фонової мови (тобто тієї одиниці, на тлі якої виявлена лакуна в досліджуваній мові); це значення в семному формулюванні (як семна дефініція значення) використовують для опису змісту лакуни в досліджуваній мові. Наприклад, в англійській мові виявлена безеквівалентна одиниця *afterthought* (укр. *спадає на думку пізніше, після події, що сталася*), для якої немає перекладу в українській мові. Далі визначається значення цієї одиниці: англ.: «*Something that you think of and say after you have finished speaking*» [688].

Це визначення і використовують для опису змісту лакуни в українській лексичній системі: зазначають зміст лакуни та обов'язково наводять фонову одиницю мови зіставлення, що була основою виявлення лакуни. Крім того, під час опису лакуни зазначаємо, на тлі якої мови її виявлено. Наприклад, україно-англійська лакуна – це лакуна в українській мові, виявлена на тлі англійської мови, а англо-українська лакуна – це відповідно лакуна в англійській мові, що виявилася на фоні української мови. Фонова одиниця наводиться для порівняння на мові оригіналу як довід існування цієї мовної одиниці в одній із мовних систем або підсистем.

Внутрішньомовні лакуни описуються шляхом прямого опису предмета чи явища. У кожній мові існує велика кількість внутрішньомовних лакун, тобто порожніх, незаповнених місць у лексико-фразеологічній системі мови, хоча близькі за значенням лексеми можуть бути наявними в системі цієї мови. У випадках із предметними мотивованими лакунами можна з упевненістю стверджувати, що в цьому разі лакуна сигналізує про відсутність концепту в концептосфері народу.

Однак у випадку з лакунами, що відбивають абстрактні поняття, ментофакти, вже важче стверджувати відсутність або наявність лакуни, такому висновку повинен передувати ґрунтовний порівняльний аналіз, який з'ясує відсутність концептів у разі виявлення невмотивованих лакун. Зазвичай – це прогалина або пробіл, однак як міждисциплінарний феномен може позначатися по-різному.

Дослідження конкретного об'ємного матеріалу дозволяє поставити низку питань, а в деяких випадках накреслити шляхи вирішення, що стосуються тих чи інших типів лакун. Невербальні лакунарні феномени входять до мовленнєвої діяльності людини та етноспецифічні за

своєю природою (жести, міміка, сльози, плач та мовчання). Безеквівалентність невербальних лакунарних явищ свідчить про неможливість зберегти атмосферу оригінального твору. Збережена атмосфера засвідчує допустимий переклад та виявлення еквівалентної одиниці.

У близькоспоріднених та дистантних мовах певні одиниці можуть не бути лексикалізованими, стертими та позначати різні концептуальні утворення. Лакунарні елементи мають різні кількісні параметри, можуть розходитись або збігатися за внутрішньою формою, мати в наявності семантичні незбіги, виявляти різні транспозиції (образні значення) у різних лінгвокультурах.

Лакунологія досліджує різницю значень лакунарних слів та концептів, використовуючи як *tertium comparationis* іншу мову, іншу культуру або інший часовий вимір. Терміни «лакунологія» та «перекладознавство» взаємозв'язані, позначені морфологічною та семантичною мотиваціями: морфемами *-логія/-знавство* семантизують науки препозитивними морфемами *лакун-* і *переклад-*.

Лакуни розглядаються в перекладознавстві як проблеми перекладу в руслі фальшивих друзів перекладача, в межах дослідження проблемних зон, що приводять до їх спрощення (делітації, адаптації, переспіву). Зв'язок лакунології та перекладознавства може бути переданий у вигляді опозицій: переклад :: лакуна, вилучений елемент :: перекладений елемент, нульовий елемент :: реалізований елемент, делітований елемент :: успішний елемент трансферу.

Дихотомія «процес :: результат» застосовується під час онтогносеологічного аналізу лакун, що дозволяє описати всі лакуни як результат модифікацій, які приводять до переосмислення, ретрансляції, редукції, вилучення, спрощення автохтонного змісту та первинної форми. Ця дихотомія дозволяє подати лакунізацію як

процес кодування, що передбачає створення лакун, а делакунізацію – як процес тлумачення лакун.

2.2 Методи дослідження лакун у лінгвістично-перекладознавчих студіях

Із метою виявлення лакун у перекладі (неперекладених елементів) використовують *tertium comparationis*, що допомагає декодувати лакуну через оригінал та переклад, використовуючи іншу семіотичну систему, іншу мову або декілька ретрансльованих копій перекладу. Для виявлення ефективності делакунізації порівнюється декілька ретрансльованих версій, що делакунізують специфічні параметри, етнокультурні або інші особливості, які по-різному акцентуються у версіях перекладу. Аналіз ретрансльованих версій перекладу дозволяє точніше виявляти та елімінувати лакунарні елементи – вербальні та невербальні, предметні або концептуальні одиниці.

Частіше за термін «лакуна» в перекладознавстві траплялися терміни «безеквівалентна лексика», «екзотизм», «варваризм», «локалізм», «етнографізм», «алієнізм», «фонові слова», «конотативні слова», «слова з культурним компонентом», «прогалини» [112, с. 36].

Пошуки подолання безеквівалентності та спроби досягнути оптимальної перекладності в писемних творах фіксуються постійно, з часів виникнення писемності та необхідності їх перекладу. Лакуни в перекладі виникають постійно, однак фіксація корпусів лакун перекладних текстів є доволі копінтим процесом та лише деякі з них фіксуються екстратекстуальними та внутрішньо текстовими коментарями. Безеквівалентні одиниці, що можуть вилучатися з перекладів, формують особливий корпус лакунарних одиниць, що повинні бути

делакунізованими перекладачем і трансльованими в інший текст за допомогою методів прямого та непрямого перекладів [502, с. 52].

Терміни, що корелюють із перекладознавчою ендозоною лакуарності, – це терміни БЕЛ (терміни безеквівалентної лексики).

Безеквівалентність – це факт, що слова однієї мови здебільшого не відповідають за змістом словам іншої мови з огляду на те, що системи понять, які виражаються окремими словами кореспондованої пари мов, виявляються далеко не ідентичними [106, с. 16–19].

Термін БЕЛ використовують для позначення лексичних лакун⁶⁸, – позначає лексичні одиниці мови оригіналу, що не мають у мові перекладу відповідного до лексичного еквівалента. Безеквівалентна лексика – це також ізольовані іншомовні слова, що залишаються в оригінальному написанні та можуть виявитися лакуарними [77, с. 16].

Безеквівалентна лексична одиниця – це відсутність аналога в лексичній системі мови перекладу та його прямого словникового відповідника. Безеквівалентність призводить до умови «нульового перекладу», за якою перекладач вдається до компенсації втрат через заміну або продуктивну делакунізацію (коментар). Переклад за умов безеквівалентності має дворівневу текстову представленість (оригінальне значення та секондарне тлумачення). В адаптованому перекладі оригінальне значення може редагуватися, вилучатися або видозмінюватися залежно від умов замовлення перекладу-адаптації [473, р. 34].

---

⁶⁸Бизунова Е. В. Безэквивалентная лексика и методика обучения иностранным языкам. *Лакуны в языке и речи*: Сборник научных трудов / Под ред. проф. Ю. А. Сорокина, проф. Г. В. Быковой. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2005. Вып. 2. С. 16.

Безеквівалентна лексика – це лексичні одиниці однієї з мов, які «не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови»⁶⁹. До безеквівалентної лексики відносять власні імена, географічні назви, назви установ, організацій, періодичних видань тощо. Безеквівалентними можуть бути маловідомі імена та прізвиська, а й імена, які мають внутрішню форму, тобто мотивовані, насамперед так звані «промовисті імена»: наприклад, укр. *Нечитайло* тощо; реалії-слова, що позначають предмети, поняття і ситуації, не існуючі в практичному досвіді людей, що розмовляють іншою мовою, наприклад, назви страв національної кухні, види народного одягу, тобто предмети матеріальної та духовної культури; «випадкові лакуни» – лексичні одиниці однієї з мов, які з будь-яких причин не мають відповідників у лексичному складі іншої мови, наприклад: англ. «*24 hours*» – укр. *доба*.

Елімінація лакунарності відбувається шляхом таких способів перекладу, як запозичення, калькування, дослівного перекладу, транспозицій, модуляцій, еквіваленцій та адаптацій [502, с. 65]. До лакун перекладу відносять не лише безеквівалентні одиниці – а це одиниці, наявні в одній мові й відсутні в іншій, а й структурні зміни (транспозиції), семантичні заміни (модуляції), лексико-граматичні заміни (кальки), запозичення, помилковий дослівний переклад, невлучна або часткова еквівалентна заміна, адаптації.

Лакуни – це нульові знаки, що можуть бути опозицією до лексичних реалій, специфікалій та унікалій. Лакуни в режимі міжмовного порівняння – це нульові відповідники культурологічних, ментальних, гендерних

---

⁶⁹Бархударов Л. С. *Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории переводов*. Москва: Международные отношения, 1975. С. 94.

або часових концептів, імплікацій та підтексту, що рзглядаються в перекладознавстві як результати перекладацьких помилок (англ. *translation losses*) [468, с. 32].

Зазвичай під лакуною в перекладі прийнято вважати відсутність одиниці в одній мові при її наявності в іншій [340, с. 58]. Безеквівалентні одиниці та лакуни виявляють в режимі бієкцій – різноеквівалентної парної відповідності. Якщо в одній мові є безеквівалентна одиниця, то в іншій – лакуна.

Одним із типів лексичних лакун, що належать до безеквівалентних одиниць, є лексичний нонсенс, що характеризується ускладненістю інтерпретації внаслідок невизначеної референції та семантичної неоднозначності (англ. *semantic ambiguity*), через які різні форми нонсенсу можуть гіпотетично продукувати необмежену кількість інтерпретацій, а отже, й варіантів перекладу [473, р. 32].

Специфічні елементи делакунізуються в перекладі (елімінація лакуни тлумаченням) або делітуються (елімінація лакуни без тлумачення як важкого або надлишкового елемента). Має місце така перекладацька «техніка», як опущення. Вартими уваги є довільність обрання перекладацьких стратегій під час делакунізації.

Теорія перекладу надає безліч ідей щодо класифікації перекладацьких стратегій та способів елімінації лакун [57, 194, 261, 315, 613]. До них відносять такі перекладацькі прийоми: безперекладне цитування лакунізованих уривків; повне вилучення лакунізованого елемента (*omission/deletion*); текстову примітку, інтертекстуальне посилання; запозичення форми (*blank template*); терміни на позначення непродуктивних способів делакунізації; субституцію лакуни (динамічну еквівалентність); семантичну модифікацію лакунізованого елемента; переспів змісту; трансформацію; трансмутацію;

транспозицію смислу; трансфер; запозичення форми в інтекстах.

Переклад, на основі якого можна ідеально передати жанр, стиль, реєстр, авторський почерк, рему та тему, імплікації, приховану сатиру тощо, найкраще відтворюють перекладачі за допомогою власного тезаурусу та допоміжних ресурсів, що його розширюють, – словників, зокрема електронних. Відсутність відкритого доступу до перекладених текстів пояснюється деякими обмеженнями через дію авторського права. Під час аналізу художніх паралельних перекладених текстів несиметричність різномовних порівнювальних структур свідчить про наявність текстових лакун, які вилучаються (20 %), пояснюються (40 %) або замінюються (40 %).

Стратифікація перекладу базується на спільній тенденції до делакунізації, що виявляється різним відсотковим відношенням щодо делакунізації за допомогою основних видів елімінації (непродуктивна делакунізація) та компенсації лакун (продуктивна делакунізація): коментар (30 %), заміна (40 %), делітація (20 %), внутрішньотекстове пояснення (5 %), екстратекстуальне тлумачення (передмова, післямова, мемуари, статті та інші експліcitaції) (5 %).

Для аналізу перекладів у межах лакунології та перекладознавства важливим є аналіз ретрансляцій із метою виявлення лакун у порівнюваних версіях перекладу. Важливим є дослідження особливостей авторського стилю, який частково видозмінює зовнішню форму оригінального твору та може істотно модифікувати семантичну форму оригіналу. Різні рішення елімінації лакунарності є методом виявлення лакун у межах порівнюваних перекладів та їх ретрансляцій (повторних перекладів).

Ретрансльована версія перекладу може бути успішною, повторювати вдалу версію перекладу або

відходити від оригіналу, пор.: англ. «*Itchy Koo Land*», укр. «*Мерехляндія*», «*Чухкулендія*», «*Чух Ку*», «*Країна Див*» [726].

Оригінал

With a little piece of string
I'd tie a little bell on it.

Ting-a-ling-a-ling!

I wish I were in Itchy Koo
Land.

A penny in the bank
I'd draw it out and spend
it all

Swank! Swank! Swank!

I wish I were in Itchy Koo
Land,

A pot of purple paint
I'd paint myself from head
to foot

And make poor mummy
faint

I wish I were in ***Itchy Koo
Land,***

Where adults never ever
And children live for ever.

Ying tong iddle I Po.

My Sister Laura

My sister Laura's bigger
than me and lifts me up
quite easily. I can't lift
her, I've tried and tried;
She must have something
heavy inside.

Ретрансляція

Стрічечку маленьку на дзвоник
прив'яжу.

Дзинь-дзи-линь!

Якби я жила в тій дивній країні,
що **Чух Ку** зветься.

У мене там є своє пенні в банку,
і я до світанку

Жух! Жух! Жух!

витрачу все!

Коли б мені до країни **Чух Ку**
доїхати, то взяла б собі я фарби
банку і малювала б досхочу.

Ось я стою у синій фарбі,
обмазана від голови до п'ят!

Всі матусі від такої забавки
можуть знепритомніти або ж
будуть верещать!

Хочу в **Чух Ку** країну я,

де дорослих нема,

а діти живуть завжди.

Їнг тонг кручу-верчу Я По.

Моя сестра Лора

Моя сестра Лора більша за мене
та підіймає легко мене догори.

Я намагаюсь підняти її, але я ж
зовсім не можу, геть зовсім не
можу підняти її. Щось в ній
всередині є, щось заважке.

Під час перекладу художніх текстів потрібно обережно використовувати попередні переклади через їх можливу інтерференцію. Однак для перекладу технічних, юридичних та інших текстів нехтувати попередніми перекладами, без сумніву, не потрібно, оскільки лакуни в таких текстах в основному тезаурусні, мають однозначне тлумачення та швидко нівелюються словниковим пошуком або ж попереднім контекстом.

Означені методи дослідження є дієвими в таких доменах перекладознавства та лакунології, базуються на принципі «*tertium comparationis*», антропоцентрично орієнтовані, мають словоцентричний і текстоцентричний підходи в межах перекладознавства та лакунології.

2.3 Методи вивчення лакун у зіставно-типологічних студіях

Застосування методу історичного порівняння дає можливість простежити ретроспективний рух від мовного стану до більш раннього, що уможливорює успішний аналіз та дозволяє висувати припущення щодо послідовних трансформацій, виходячи з семантичного виведення діахронічних похідних [426, с. 115].

Особливе місце в компаративно-типологічному аналізі посідає вивчення етимологічних гнізд [425, с. 119]. Гніздовий метод дає можливість з'ясувати внутрішню логіку еволюції слів та їх семантичного наповнення, а виокремлення етимона *lacuna/лакуна* і його порівняльно-історичний аналіз – простежити динаміку розвитку семантичних векторів, передумови лексикалізації й семантизації етимона *lacuna/лакуна* в англійській та українській наївних і наукових картинах світу. Шлях видозміни етимона *lacuna/лакуна*, його еволюція до поняття *lacuna/лакуна*, згодом – до термінопоняття

lacuna/лакуна, препарували категоризацію поняття лакуна з його подальшою прототипізацією за спільною семантикою позначення відсутності, нестачі, пропуску та створенням єдиної евристичної моделі категорії лакунарності – корпусного лакунікону англоукраїнської картини світу.

Етимологічне гніздо (історико-етимологічне, генетичне) складає систему слів, які є генетично спорідненими й групуються навколо спільного етимона (кореня або лексеми), при цьому до цих лексичних одиниць належать як історично засвідчені в більш або менш широкій генетичній єдності мов, так і ті, що належить до прамови й відновлюються шляхом реконструкції. Генетичне гніздо дериватів *lac-/лак-* існує в діасинхронічній площині. Вивчення етимологічного гнізда полягає у встановленні, описі й аналізі його конститuentів та їх відношень; останні містять фонетичні, морфологічні, морфонологічні, семантичні та словотвірні, прозорі та затемнені зв'язки формальної та семантичної деривацій [425, с. 20].

Структурна організація гнізда дериватів *lac-/лак-* є об'єднанням словотвірних форм, що наповнюють корпусний лакунікон наївної картини світу. Для опису семантичних зрушень важливе розуміння фонетичних, морфологічних, семантичних закономірностей сполучуваності елементів похідних слів, які діють за іманентними, внутрішніми законами функціонування словотворчої моделі [195, с. 23]. Модель вважається продуктивною, якщо вона забезпечує створення варіантних рядів, яким властива стереотипність та повторюваність компонентів, в основі яких реалізуються причинно-наслідкові відношення [195, с. 86]. Таким є варіантний ряд із семою відсутності, пор.: частково модифікований корінь у варіантному ряді з *lac-* < англ.

lake, англ. *lacuna*, англ. *lack*, [*lakk*], *lak*, [*лак*] або *lac-* < *elide*, *lac-* < *elision* [699, p. 644].

Як зазначає Т. О. Черниш, «існують вагомі підстави вважати, що застосування гніздового підходу дає можливість простежити сукупну лексичну реалізацію субстантивів зі спільним коренем, відстежити їх функціонування, встановити й проаналізувати семантичний потенціал похідних слів, відкрити шляхи епістемічного освоєння дійсності та внутрішню логіку мови» [425, с. 1].

Угруповання слів, об'єднаних походженням від кореня *-lac*, є етимологічною основою евристичної моделі категорії лакуарності в АКС та УКС. Комплексний компаративно-типологічний підхід до системного аналізу лексики далекоспоріднених мов та їх правового підґрунтя дозволяє простежити генезу лакуарності, функціонування та розвитку слів лексико-семантичного поля відсутності.

Генетичні гнізда є ієрархічно-впорядкованими в діахронічній площині сукупностями лексичних формацій і залежно від хронологічної глибини дослідження центральна для гнізда проформа буде належати правові відповідного генетичного ступеня (наприклад, ностратичного, індоєвропейського та праслов'янського)⁷⁰.

Моноцентричне гніздове утворення слова *lacuna*/лакуна та його конституенти мають широке коло відповідників у межах індоєвропейської родини (гр. *лакκωμα* < лат. *lacūna* < англ. *lacuna* < укр. *лакуна*). При вивченні ендозони лакунікону актуальними є глибинні зміни, що відбуваються з коренем *lac-/лак-* у структурі мови. Лексикографічне зіставлення словникових

---

⁷⁰Черниш Т. О. *Нариси зі слов'янської порівняльно-історичної лексикології та етимології*: навчальний посібник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. С. 20.

гнізд дозволило виявити міжмовні лакуни та їх кореляти, ідентифікувати відмінне семантичне наповнення лакунарних понять у різних мовах. Лексична екстеріоризація генетичного гнізда «лакунікон» в англійській/українській мовах: первинні та секундарні форми дериватів *lac-/лак-* (відморфемний рівень деривації) і семантичних похідних, що мають значеннєвий вектор відсутності (семантичні деривати). У межах дериваційних змін лакунікон надає кластер морфологічних дериватів, що мають у своєму складі афікси *po*, префікси *без*, *ні*, *не*, постфікси *less*, службової частки *ні/по*, корені *lac/лак* тощо. Семантичне значення етимонів із коренем *lac/лак* мають три загальних вектори: *liquid/вода* (1), *lacuna/пусте заглиблення* (2) та *lack/відсутність* (3).

Семний аналіз виявив різні рівні словотворення дериватів *lac-/лак-* у межах одного терміногнізда: *дериваційно-лексичний* рівень, який позначає девіації форми та змісту лакунікону, а також *семантично-дериваційний* рівень, що ймовірний синкретичний зсув при словотворенні вихідного етимологічного гнізда лакунікону. Таким чином, вектор значення *liquid/вода* є характерним лише для наївної картини світу, якщо ж значення *lacuna/пусте заглиблення* та *lack/відсутність* розвинулися та модифікувалися в науковій картині світу.

2.4 Методики реконструкції концептів LACUNA/ЛАКУНА

На сучасному етапі розвитку концептології виникли більш поширені можливості для аналізу й синтезу нових термінів АКС та УКС: англ. *embodied understanding*, *cognitive poetics*; укр. *концептуальне поле*, *картина світу*, *концептосфера*, *концептуальна система*, *тип концепту*, *концептосутності* [116, с. 10]. В українській науковій

картині світу концептологія займає своє належне місце, що дозволило виділити **екстенсивний**, який передбачає накоплення шаблонних розвідок, виконаних на основі домінуючої методології, **інтенсивний**, що має на меті пошук нових розвідок із виокремленням структури, змісту, конститутивних та комбінаторних параметрів концептуальних утворень, а також новий вектор, що згідно з аналітичною статтею О. П. Воробйової є найбільш доцільним для сучасних розвідок є **інтенсивно-екстенсивний сценарій** досліджень, що передбачає поряд зі створенням антологій, таксономій та глосаріїв на основі принципу експанаторності синтезувати нові напрями дослідження, що можуть бути описані як міждисциплінарні, наукові, функціональні, інтерсеміотичні, нейролінгвістичні, панхронічні, дискурсивно-орієнтовані [116, с. 11–14].

До метамови концептології входять нові терміни, що закріплюються в наукових картинах світу та позначають певний реєстр знань, концептуальних уявлень і стереотипів про об'єктивний світ, пор.: *концепт як колективне підсвідоме, згусток культури, ментальний образ, що не завжди може бути виражений словесно* [116, с. 16].

Концептуальна картина світу корпусного лакунікону надає зріз бази знань про світ у вузькому його розумінні та відповідному термінопозначенні: *лакуни концептуального представлення, лакунарні концепти, міжкультурні концепти*, що в корпусному лакуніконі ілюструються поняттями наївної (побутові концепти HOUSE, КОЗАК, БОРЩ), категоріальної (ПРОСТІР, ЧАС), культурологічної (кумулятивні концепти типу накопичений ДОСВІД, що може бути представлений інтерглосою SAVOIR VIVRE (що може бути представлений кластерно як FAIR PLAY, LIFESTYLE,

ЖИТТЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ ДОМОГОСПОДАРКИ), гендерної (ЧОЛОВІК/ЖІНКА), наукової (СИМУЛЯКР) та інших картин світу.

Лакунарність досліджується в межах багатьох наукових течій, зокрема, в межах концептології та лінгвокультурології (В. І. Карасик, А. М. Приходько, Ю. С. Степанов) [196; 350; 386]. Із позиції лінгвокультурології лакунарність є міжмовним та міжкультурним концептом, що представлено дослідженнями з лакуносфери [379, с. 3].

Із позиції концептології лакуна – це відсутність лексичної одиниці в мові за наявності концепту в концептосфері, тобто відсутність слова для позначення понять, які в суспільстві існують і мають відповідне вербальне позначення в іншій мові. Міжмовна лакуна – це відсутність узувальної одиниці в одній мові за наявності її в іншій. Лакуна – це невербальна «літера» [382, с. 15].

Як зазначає А. М. Приходько, «Феномен асиметрії корелює з міжкультурною лакунарністю, що виявляється на рівні різного концептуального членування дійсності, різної вербалізації мовних одиниць та відмінного семантичного наповнення концептів у різних культурах» [347, с. 191].

Науковці вводять терміни «лакунарний концепт» та «концептуальна лакуна». Концептуальна лакуна – відсутність концепту та мовного десигнатора в порівнювальній лінгвокультурі [363, с. 165]. Лакунарні побутові концепти (ксеноніми) – це також безеквівалентні побутові концепти, пор.: амер. англ. CHALLENGE, PRIVACY, EFFICIENCY; укр. ГОПАК, ВИШИВАНКА, РУШНИК, ПИСАНКА, КУМ, СВАТ, БУДЬМО [347, с. 297].

Лакунарний концепт – це концепт, відсутній на часі, однак може бути дедукованим за допомогою

умовиводів; забутий або табуйований концепт, витіснений у колективне несвідоме. Лакунарний концепт, відсутній у лінгвокультурі реально, однак наявний у ній віртуально. Наприклад, англ. *afterglow* – це приклад невираженого в українській мові стану після радісної події [316, с. 86]. Як віртуал лінгвокультури, що містить лакунарні концепти, можуть розглядатися такі домени: «зона мовчання» (заборонена частина лінгвокультури); колективне несвідоме; історична пам'ять лінгвокультури; духовний потенціал лінгвокультури. За шкалою апроксимації концепти у концептосфері поділяють на екзосферні, квазілакунарні, лакунарні та ендосферні [363, с. 167].

Концепт може архаїзуватися, а згодом відродитися, зберігаючи векторну спрямованість у майбутнє. Тобто інформація, що надійшла до мовної свідомості хоча б раз, ніколи з неї не зникає [219, с. 96]. Як лінгвоконцептуальні лакуни, так і лакунарні концепти можуть бути дедукованими з суміжних понять та поділятися на табуйовані, витіснені, втрачені, потенційні [363, с. 139].

Невідповідність концептуальних уявлень призводить до концептуального дисонансу (також «когнітивний дисонанс»), термін, який вживає Г. Г. Слышкін (2004) у дисертаційній роботі «Лінгвокультурні концепти та метаконцепти»⁷¹ та позначає повний або частковий збій комунікації, викликаний різницею асоціативних зв'язків між концептом і мовною одиницею в свідомості комунікантів (наприклад, метафоричний вислів «*платити тою самою монетою*» має апелювати до концептів «порядність» і «справедливість»). Буквальне розуміння цього виразу викликає актуалізацію у свідомості концепту «гроші».

---

⁷¹Слышкін Г. Г. *Лингвокультурные концепты и метаконцепты*. Волгоград: Перемена, 2004. 290 с.

Концептуальний дисонанс може мати семантичний або прагматичний характер [374, с. 38–39].

Реконструкція лакуарної семантики номінаторів концепту дає можливість представити багат шарову структуру концепту, яка має етимологічний шар (генетичний, архетипний, історико-семантичний шари як первинні в менталізації цього утворення); актуальний шар, об'єктивований у сучасних значеннях його експлікаторів, і універсальний (загальнокультурний, або міжкультурний), тобто ахронічний (панхронічний) шар [219, с. 97].

Когнітивна (концептуальна) лакуна – відсутність слова та концепту, тому що відповідне явище ще не пізнане та не концептуалізоване [340, с. 46]. Лексична лакуна – відсутність слова чи усталеного словосполучення, ФО в лексико-семантичній системі мови за наявності відповідної потенційної семи в умовах існуючої в мові лексичної парадигми та за наявності концепту; семантична лакуна – відсутність слова та семми при наявності концепта. Існують випадки, коли в мові взагалі не представлено відповідне слово, хоча існує його значення: англ. *fingers, toes*, укр. *пальці рук, пальці ніг*. Концептуальні лакуни демонструють наявні лакуарні артефакти, що можуть залишатися непомітними для прочитування, так, концептуальна метафора «*Time is Money*» зчитується зі столарової банкноти.

2.5 Методи виявлення лакун у корпусній лінгвістиці

Проблема виявлення лакун та їх елімінація асоціює із когнітивно-комунікативною операцією як засобом переоцінювання, перевираження та коригування інформації, з декодуванням «нульформатних дериватів», створених неморфологічним способом вторинної номінації в результаті зміщення значення з використанням різних

механізмів модифікації – метафоризації, метонімізації, розширення або звуження значення вихідної одиниці [513, с. 71–72].

Дієвою є методика виявлення лакун у паралельних корпусах перекладних текстів. Коментарі та екстратекстові посилання є вельми інформативними для створення реєстру лакунарних одиниць. Будь-яка номінація, що задається для конкордансного аналізатора, має різну представленість в різних дискурсах. Ступінь частотності використання терміна «лакуна/lacuna» (як і інших номінацій для аналізатора) обчислюється інструментом «*frequency list*» у СОСА⁷².

Корпуси англomовних текстів (СОСА) містять різну кількість номінацій «лакуна/lacuna» у різних дискурсах, наприклад: науковий дискурс/*academic core* (87), художній дискурс/*fiction* (41), преса/*magazine* (12) виявляють високий рівень використання терміна «лакуна/lacuna», якщо ж розмовний дискурс/*spoken* (0) та медіа-дискурс/*news* (10) фіксують найменшу кількість використання зазначеної номінації.

Перекладні корпуси (англ. *comparable corpora*), створені самостійно, та існуючі корпуси, наприклад англ. *Translational English Corpus*⁷³, що використовують для аналізу лінгвістичних особливостей та можуть бути використаними в межах перекладацьких програм типу *Trados*, *Wordfast*, надають можливість не перекладати слова, колокації, речення і блоки текстів повторно. *Trados*, *Wordfast* та аналогічні програми використовують інструмент *Memory Tool*, він використовує пам'ять перекладного паралельного корпусу, що заноситься до

---

⁷²URL: <http://www.wordandphrase.info/frequencyList.asp>.

⁷³URL: <http://www.monabaker.com/tsresources/TranslationalEnglishCorpus.htm>.

робочої бази перекладачем або (частіше) командою перекладачів.

Найбільшу повторну автоматичну перекладність через високий ступінь повторного використання клішованих виразів та типових однозначних блоків тексту демонструють переклади юридичного, медичного, науково-технічного дискурсів/*Legal, medical, science* (65 %). Художній дискурс/*fiction* та переклад інших контекстуально залежних текстів (35 %) не є ефективними через відсутність в базі прецедентного матеріалу. На часі ці типи не можуть бути ефективно перекладені за допомогою систем автоматичного перекладу та вимагають авторського перекладу і редагування більшою мірою, ніж інформативні небагатозначні тексти.

Модель подолання лакунарної безеквівалентності напряду залежить від можливостей перекладача до декодування лакунарних елементів з їх можливою подальшою експліцитацією (зокрема, внутрішньою). Тестування цієї моделі полягає в застосовуванні перевірки контекстом, що в межах ХД найкраще працює з мультимовним ретрансльованим контекстом (бітексти, паралельні корпуси, англ. *parallel or translation corpora*). Ресурс перекладних текстів зростає, що може стати в майбутньому більш загальнодоступним (англ. *open and free access*) та дозволить використовувати загальнолюдські ресурси перекладних корпусів для створення більш ефективного перекладацького інструментарію.

Термін «лакуна/*lacuna*» в усному дискурсі (**SPOK**) не має дименціональних показників: **SPOK** = 0, частотне представлення терміна «лакуна/*lacuna*» в науковому дискурсі (**ACAD**): **ACAD** = 87; художній дискурс (**FIC**): **FIC** = 42; преса (**MAG**): **MAG** = 12 та новини (**NEWS**): **NEWS** = 10.

WORD AND PHRASE . INFO
FREQUENCY LISTS - ANALYZE TEXTS - ALL GENRES - ACADEMIC

WORD: lacuna

LIST FROM #: (1-60,000)

PART OF SPEECH: NOUN VERB ADJ ADV MISC

At the most basic level, you can search for a specific word (e.g. **stream**, **block**, **smooth**, **skew**, **jet**, **plush**, **inveigh**, **chicory**, **addled**). You can also search for words that match a certain pattern, e.g. words starting with **soft*** or **wind***, words ending in ***ism** or ***ship**, words with the root ***back*** or ***heart***, words with the pattern **j g***, or **hyphenated** words). You can also see a randomly-selected word by clicking on **◆**.

SYNONYMS (click to see) [?] SEE ALSO: MORE GENERAL (3)

gap	
1215	hole
2133	gap
6915	void
10784	omission
33607	lacuna

LACUNA *n* (RANK 33607, FREQ 151)

	SPOKEN	FICTION	MAGAZINE	NEWSPAPER	ACADEMIC
CLICK BAR TO LIMIT					
STORED	0	41	12	10	88

DEFINITIONS (WORDN 1. an ornamental sunken part)

COLLOCATES (click to see) *adj* serious, major, narr fact, attempt, role, kno understanding *verb* fill, spot

CONCORDANCE LINES

	CLICK WORD TO:	SEE
	SORT	SORT
1	notes that the two lifestyles do not always merge , helping lacunae and	
2	challenges , consequences , accomplishments , and possible lacunae and	
3	diary -- forward and backward -- during which he identifies the lacunae and	
4	the rest of the saga . Chapter 14 also has a lacuna and	
5	, see Mitchell 2002 . # n8 Important exceptions to this lacuna are	
6	the Dalai Lama . During his visit here I filled that lacuna by	
7	, and social responsibility are left unmet . We address this lacuna by	

Рисунок 2.1 – Частотне представлення терміна «lacuna/лакуна»

Ч. Мейер у своїй книзі «Вступ до англійської корпусної лінгвістики»⁷⁴ наголошує, що використання корпусних даних є сучасною тенденцією лінгвістики, та надає перевагу такому способу одержання даних для аналізу. Один із дослідницьких проектів із накопичення та аналізу корпусних даних, започаткований у Ланкастерському університеті, на часі є вільним для ознайомлення всіх користувачів інтернету [558, р. 87]. Сучасні можливості інтернет-ресурсів є неосяжними та

⁷⁴Meyer, Charles F. *English Corpus Linguistics. An Introduction*. Cambridge: University of Massachusetts at Boston. Cambridge University Press, 2004. 185 p.

потребують впорядкування для комфортного використання⁷⁵.

Під час інтернет-розвідок у глобальній системі координат, яку недарма називають «павутинням» (від англ. *web*), досліджувані знаки чекають на декодування з метою делакунізації. Запити дають результати пошуку різної частотності, що, зазвичай, надає 3 000 результатів за 1 секунду. Така інформативна насиченість також є інформаційною лакуною для людини [85, с. 44], що ставить знак дорівнює між нескінченністю та нічим ($\infty = \emptyset$).

Щоб дещо спростити пошукові труднощі для користувача інтернет-ресурсами було створено безліч баз даних різного профілю функціонування – платних і безкоштовних відео-, аудіо- та текстових корпусів. В інтернет-дискурсі тексти форматів *pdf* і *djvu*, що містять лакунарні лексеми, можна виокремити в окремий корпус за допомогою пошукової системи. Такий спосіб роботи з даними є досить комфортним, однак є не менш часоємним, оскільки інтернет-бібліотека – це макроресурс, що потребує не лише системного аналізу, а й набуття навичок пошуку, аналізу та встановлення певних меж (наприклад, користування вільними або передплатними ресурсами в межах доступної бібліотеки).

Спроба систематизувати англomовний національний корпус (пор. англ. *BNC: British National Corpus*) відтворена на інтернет-сторінці Британського національного корпусу⁷⁶.

Дійсно, такий спосіб відшукування матеріалу для аналізу дещо скорочує людино-ресурс у розумінні витрат часу та завдяки вже існуючій картотеці для систематизації вербальних даних. Так, завдяки пошуковій системі в

---

⁷⁵URL: <http://www.comp.lancs.ac.uk/computing/research/ucrel/claws/trial.html>.

⁷⁶URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>.

інтернет-корпусі знаходимо структурну пошукову опцію «дерево»⁷⁷.

На запит у пошуковій системі **Results of your search** пропонується ввести лексему для делакунізації. За запитом **Your query was** було знайдено 50 пошукових варіантів із 5 394 у базі **Here is a random selection of 50 solutions from the 5 394 found**. Пошуковий запит було оброблено та систематизовано в документи, що мають свої номери у пошуковій базі, пор.:

Номер Вербальне оточення негативної або цитованого позитивної семантики та графічні джерела позначення, що супроводжують силенціальний ефект та містять лексему *silence*.

A2R 77 *'After all, he's been told what's going on, she hasn't – and is almost driven to suicide by his **mysterious silence**, ' she explains.*

A9N 427 ***AN EERIE silence** will descend on the steel town of Motherwell next weekend when the big Ravenscraig strip mill winds down for a long and unwelcome seasonal break.*

ACL 1354 *Equally the message **conveyed by silence** was increasingly one of indifference or even hostility in a world dominated by protest and the call to apostolic action.*

AE0 3194 *We lapsed into **depressed silence**.*

AJU 716 *A few days ago Li Xiannian, a former President, **broke his public silence** to support the controversial Three Gorges project.*

Британський корпус⁷⁸ дає можливість пошуку фраз за пошуковим словом (наприклад, слово *lacuna*). Аналіз

---

⁷⁷URL: <http://bnc.bl.uk/saraWeb.php?qy=silence&mysubmit=Go>.

корпусів (англ. *British National Corpus* – Британський національний корпус та англ. *Corpus of Contemporary American English* – корпус сучасної американської англійської мови⁷⁹ дозволяє виявити лексичні номінації в лакунарному блоці (тут блок, що містить лему *lacunar*). Лакунарні леми⁸⁰ та семантично близькі колокації (дві опції: англ. *exact wordform* або англ. *same lemma* в пошуку) із семою лакуарності експлікуються в контексті (художньому, публіцистичному, науковому тощо), серед яких зокрема виділені такі елементи, пор.: *Lacuna appeared distracted, her face frozen in surprise* (source: F9X); *It is a serious lacuna in socialist thought* (source: FB5); *the assembly had resolved earlier in the week that an apparent lacuna in the rulebook* (A57); *The structural lacuna in the intentional scenario is, I am suggesting, to be filled by something like Sampson's account of the evolution of hierarchical arrangements of stable sub-assemblies* (CM2); *In other words, the determination of the general level of money wages, and hence the absolute price level, was left dangling in the air, unexplained by the model. Keynes himself was keenly aware of this important lacuna in respect of his treatment of money wages: we are, as I have said, one equation short* [738].

Пошук контекстуальних відповідників відбувається шляхом залучення паралельних та мультимовних корпусів. Задається такий пошук різними алгоритмічними мовами. У машинному перекладі під трансфемою розуміють двомовну фразову структуру, що задається лексиконом нетермінальних символів. У межах когнітивної трансферної граматики трансфема – це синтаксична структура з функціонально-семантичною мотивацією [207,

---

⁷⁸ URL: <http://phrasesinenglish.org/searchBNC.php>

⁷⁹ URL: <http://corpus.byu.edu/coca/>

⁸⁰ Тут лакунарні леми – одиниці для пошуку в електронній базі, що є лакунарними, невідомими для окремого пошукача.

с. 82]. Досить доступним є таке визначення: «фразові структури, що виражають однакові значення в різних мовах – це трансфеми» [207, с. 83].

Під трансфемами також розуміють граматико-контекстуальні комплекси (ГКК), що виражають відповідні універсальні сенси в перекладацьких мовних парах. А поняття «граматико-контекстуального комплексу» відповідно визначається як «форма, лексика та контекст» [202, с. 3]. Граматико-контекстуальний комплекс може мати постійну мовну пару (еквівалент), виявляти лише контекстуальний еквівалент (контекстуальний еквівалент) у різних лексико-граматичних комбінаціях або не мати відповідників (лакунарний корелят).

Для пошуку та аналізу лакун може використовуватися текстовий аналізатор *MonoConcEsy*⁸¹. Ця програма [561] має широку функціональність для аналізу та використовується нами для пошуку гапаксів і рідких слів у межах текстів, конкордансів та корпусів (автор М. Барлоу⁸²). Для того щоб виявити гапакси в тексті/конкордансі/корпусі, потрібно задати мінімальну та максимальну частотність використання слова, що чисельно дорівнює одиниці.

Гапакси в досліджуваних корпусах (див. рис. 2.2) є контекстуальними лакунами, що виявляються під час аналізу текстів за допомогою частотних програм. Малочастотними виявляються рідко вживані автором слова (0,0006 %) в межах обраних корпусів, пор.: *amiableness, amid, amidst, amiss, amity, housebreaking, mediocre, misery, recollecting. repentance, respect, robin, sacrifice* [561].

---

⁸¹URL: www.academia.edu/16716002/MonoconcEsy.

⁸²Англ. *Michael Barlow*, режим доступу: michaelbarlow.com/mcesy.zip.

Count	Pct	Word
1	0,0001%	toe;
1	0,0001%	tabernacles
1	0,0001%	179
1	0,0001%	shakedown
1	0,0001%	crux
1	0,0001%	precedent,
1	0,0001%	combateness
1	0,0001%	hidebound
1	0,0001%	eschewing
1	0,0001%	under-pinnings,
1	0,0001%	(somebody
1	0,0001%	remotely...
1	0,0001%	ridge-pole,
1	0,0001%	sheaths
1	0,0001%	bawdyhouse
1	0,0001%	hocuspocus
1	0,0001%	when—there
1	0,0001%	equivocal
1	0,0001%	blows!—the
1	0,0001%	tidiness.
1	0,0001%	character's
1	0,0001%	nooks;
1	0,0001%	grasswidower
1	0,0001%	proviso
1	0,0001%	trivet
1	0,0001%	cons,
1	0,0001%	beams;
1	0,0001%	plywood
1	0,0001%	sponger's
1	0,0001%	concluding,

10 files in current corpus

Рисунок 2.2 – Програмні засоби пошуку гапаксів: MonoConcEsy

Наповнення корпусного лакунікону відбувається за заданими нами параметрами (за ендозонами, кластерами, алфавітною мережею, чисельними параметрами або частотністю, частиномовне сортування тощо), що

відповідає методу квотної вибірки⁸³ за Дж. Мангеймом [274, с. 531].

Лакуни корпусного лакунікону верифіковано в трьох ендозонах: 1) у мовно-семіотичній ендозоні як *reduction/редукція*, *elision/елізія*, *zero sign/нульовий знак*; 2) у мовленнєвій/комунікативній – як *pauses/паузи*, а в її субзонах: міжкультурній – як *culture bump/незбіг*, у перекладознавчій – як *zero transfer/нульовий трансфер*, 3) у когнітивно-синергетичній – як *unfolding of the new meaning after reducing old meaning in branching bifurcation event/зникнення первинного мовного значення в момент появи нового значення*.

Відповідно до трьох ендозон на основі лексикографічних дефініцій лакунікону ідентифіковано термінологічну одиницю кожної з них: 1) *lacuna/лакуна* – для мовно-семіотичної ендозони; 2) *gap/пропуск* – для мовленнєво-комунікативної; 3) *absence/відсутність* – для когнітивно-синергетичної, категоризовані на основі їх онтологічної сутності, якою є «NOTHING»/«НІЩО», і позначені інтегрованим терміном лакунема. Значення, що входять до кожної із трьох зон, складають інтенціонал корпусного лакунікону.

Розроблення технології продуктивної автоматизованої делакунізації (коментар, пояснення, експліцитація) в різномовних мовних системах вважаємо перспективним у межах комп'ютерної та корпусної лінгвістики.

Технології пошуку граматико-контекстуальних відповідників працюють із кожним роком більш ефективно в автоматизованих перекладацьких системах, однак створення корпусів експліцитацій значно поліпшить якість

---

⁸³З англ. *quota sample* – вибірка, складові якої відібрані таким чином, щоб вкластися в раніше дане розподілення ознак.

машинного перекладу. Нові бази (масиви) делакунізаторів контекстуальних і концептуальних лакун у межах паралельних та мультимовних різножанрових корпусів мають свою формалізацію.

2.6 Статус методів делакунізації/елімінації лакун у наукових картинах світу

Лакунарність у картинах світу виявляється в процесі зіставлення, при осмисленні тезаурусів, представлених у нормативних словниках при виявленні цих лакун. Лексико-семантична лакунарність частково зумовлюється бідністю лексикону, недостатньою кількістю або гетерогенністю текстів, що проходили через АВС (асоціативно-вербальну сітку) певної індивідуальності [149, с. 189].

Авторські лакуни моделюються відповідно до власного відчуття «складності контрапункту» таким чином, щоб її компоненти містили вербальні та невербальні елементи і формували багаторівневу комунікативну структуру, що витлумачується за допомогою реплік, вербального опису та інтенсифікується графічно: знак оклику – для подиву, тире і три крапки – хезитації, знак питання в поєднанні з крапками та знаком оклику – знак невпевненості, жалю тощо.

Кластер комунікативних лакун може складатись як з однієї репліки та паузи (вербальний комунікативний акт та невербальний комунікативний акт), декількох речень або абзаців/фразової єдності (поєднання вербалізованого комунікативного акту з невербальними ефектами просодичної, такесичної, кінетичної реакції) й налічувати декілька рівнів екстеріоризації антропоефектів та контрапунктів і таким чином приводити до розкриття за-текстової імпліцитної лакунарності, пор.: *He is not a team*

player, Picard nodded [742, с. 18]. Remember her? Carter frowned [742, с. 35]. However – Uh oh. I could order you, of course. Riker winced. Captain, I'd really rather you didn't force me to – [742, с. 18].

Метод виведення імплікатур за допомогою логічних операторів мислення полягає в можливостях зчитування імплікацій, декодування, можливої схематизації (запис через формулу, алгоритм, схему) та ретрансляції інформації, що має вигляд імплікатури, у якої наявний лакунарний антецедент (А) або консеквент (К), наприклад: If A (Ø), then B (Ø). Укр. *Багато будеш знати (А) – скоро постарієш (В)*. Англ. *If I were you (антецедент), I should do that (консеквент)*. *He who begs timidly (антецедент), courts refusal (консеквент)*. Укр. *Якщо прийде ніч (антецедент), то стане... (темно) (консеквент) [130, с. 53].*

Антецедент прийнято називати умовою, причиною, підставою, основою, а консеквент – наслідком, висновком. На відміну від логічних операцій, де діє антецедент та консеквент, у лінгвістичній процедурі виведення імплікатур ми маємо справу з єдиним вираженим членом: якщо експліцитним є антецедент, то із нього виводиться імплікація («А» викликає/імплікує «В»), якщо в тексті виражений консеквент, йде мова про пресупозицію («В» випливає з «А») [130, с. 55].

Процедура розкодування імплікатур через їх темарематичні відношення, наприклад: Тема лакунарна (Ø), рема відома (Р); або ж рема лакунарна (Ø), тема відома (Т); тема і рема лакунарні (Ø) та імплікуються контекстом або ж безконтекстно (прислів'я, загадки, мотто тощо). Нариклад: англ. *Curiosity killed the cat*. (Т, Р Ø); англ. *Too much knowledge makes the head bald (If A, then B)*. *Імплікований умовивід, або ж рема, – це розуміння пресупозиції закритої інформації, напр.: Рема (імплікатура): уникай непотрібних запитань.*

Основним методом виявлення міжмовних лакун є зіставлення семантично близьких лексичних одиниць різних мовних систем і підсистем для виявлення того, чи існує еквівалентний переклад цих одиниць на іншу мову чи ні. За відсутності в приймаючій мові перекладацького еквівалента тому чи іншому слову в цій мові фіксується лакуна.

Лакуни виявляються передусім за двомовним перекладацьким словником. «Сигналом» можливої лакунарності лексичної одиниці є розгорнута пояснювальна дефініція слова у перекладацькому лексикографічному джерелі, а також неоднослівне пояснення слова через перелік або синонімічний ряд; лакунарна одиниця може бути делітованою, зазнавати адаптації та заміни.

Виявлення невербальних лакун у комунікації відбувається кількома шляхами, до яких входить зіставлення з мовною опозицією або категоризацією інших невербальних явищ (лакунарне мовчання/безперервне говоріння, лакуна як пустота, лакуна як умотивований пропуск висловлювання, лакуна як пауза, лакуна – вагання, лакуна – прихований зміст).

Одним із способів аналізу та класифікації лакун є популярний метод опозицій, що дозволяє виокремити діади мовних і немовних [ø], предметних та абстрактних [ø], родових і видових [ø], мотивованих та немотивованих [ø], нейтральних і стилістичних [ø], міжмовних та внутрішньомовних лакун.

Лексикографічне зіставлення двох відповідних словникових гнізд дозволяє виявити лінійні відповідники міжмовної лексичної еквівалентності за різними ознаками: лексема в мові оригіналу (МО) відповідає лексемі в мові перекладу (МП)/наявність еквівалента; лексема в МО відповідає гіпонімічній лакуні в МП/відсутність

еквівалента в МП; лексема в МО відповідає гіперонімічній лакуні в МП/відсутність еквівалента в МП; лексема в МО відповідає словосполученню в МП, що свідчить про компенсацію словотворчого засобу («додатковий спосіб» найменування)/відсутність еквівалента в МП [95, с. 16–18].

Аналіз лакунарних структур шляхом зіставлення словникових україномовних та англомовних дефініцій, емпіричних фактів художніх дискурсів об'єктивує ідентифікацію корпусу еквівалентних та безеквівалентних термінопозначень лакун із наукової картини світу.

Терміни лакунології складають окремий міждисциплінарний корпус, що вміщує інтернаціональні (укр. *лакуни*, англ. *lacunae*) та національно-специфічні терміни (англ. *be-deletion*)⁸⁴ для позначення парадигматичних синтагматичних, когнітивних, панхронічних та культурологічних лакун.

Для аналізу наукового дискурсу існує **комплексна методика міжмовного зіставлення** англійської та української наукових терміносистем, що ґрунтується на обранні грецької, латинської та англійської основ термінотворення як *tertium comparationis*.

Бінарні опозиції *симетрія :: асиметрія, системний :: okazіональний, норма :: лакуна, новотвори :: архаїзми, системний словотвір :: okazіональна деривація* можуть бути як щодо протиставлення та зіставлення, що варті вивчення в синхронному і діахронічному вимірах.

Мовленнєві лакуни (паузи хезитацій, мовчання) виявляються шляхом їх графічної ідентифікації: паузи граматико-синтаксичної природи (крапки та коми) (1) і позначення хезитацій та мовчання рефлекторно-емоційної природи (тире та три крапки в АКС і три крапки в УКС)

---

⁸⁴Wardhaugh R. *Introduction to linguistics*. New York: Mac-grow-hill, 1972. С. 124.

(2), пор.: (1) англ. «*Annie could be one, too, couldn't she?*»
(2) «*Maybe. If she wants to [ø]*» [80, с. 162].

Методом пошуку **делакунізаторів** та **експліcitaцій** в АКС і УКС доповнюється **пошуком делітацій**, оскільки лише за умови порівняння двох текстів виявляється редукований лексико-семантичний елемент, що може бути делітованим перекладачем з огляду на цензурні, тезаурусні причини або його вилучення, зумовлене форматом «скопос-перекладів» (розмір тексту, адаптація, спрощення).

У деяких мовах для вираження поняття використовують одне слово (*лексема*), в інших – *метамовний опис*. Однак будь-яка мова прагне до економії своїх ресурсів. Відповідно в мовах, де використовують метамовний опис семем, з'являється лакуна, або «порожня клітина». Лакуна, зазвичай, делакунізується мультимовним тлумаченням. У порівнюваних мовних парах семантичні об'єми слів іноді можуть повністю збігатися – це відношення ін'єктивності та сур'єктивності, наприклад: *вода/water, один/one, термін/term*.

Лінгвістична лакунологія використовує комплексні методи: **структурно-функціональний підхід** до визначення ієрархічних зв'язків елементів, що можуть бути охарактеризовані як знаки процесів редукації та їх результатів – лакунарності/відсутності, **метод словникових дефініцій** для тематичних кластерів термінів лакунології, продовжуючи реконструювати стерті лексеми та забуті поняття (в межах історичного методу), використовуючи **методи когнітивної лінгвістики** (від англ. *mind map* – когнітивне моделювання), **дескриптивний, частиномовний**, керуючись **методами математичних підрахунків** для показової бази лінгвістичних гіпотез; **корпусний** – для укладання реєстру понять і термінів лакунології в корпусний лакунікон (КЛ).

Виникають лакунарні невідповідності на денотативному рівні або під час кореляції семантичних об'ємів слів. Ці відношення є різноеквівалентними або безеквівалентними та описуються як бієкція (використовують насамперед для чисельних множин). Термін «бієкція» позначає в математиці взаємозначну відповідність між двома множинами, що є одночасно сюр'єктивною та ін'єктивною; лінгвістика запозичує цей математичний термін для позначення бінарних відношень, валентності, опису різноеквівалентної парної відповідності [211, с. 17].

Лакунарність корелює з терміном безеквівалентність, що може бути проілюстрована на рівні більш широкого математичного розуміння парної еквівалентності, яке містить більше, ніж лише одну бієктивну відповідність.

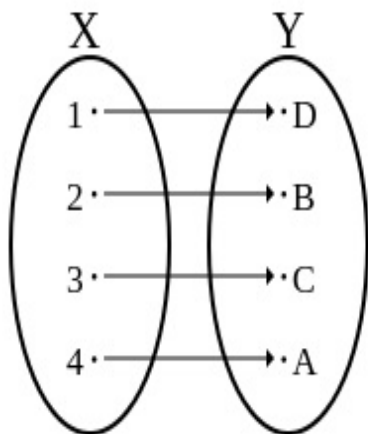
Ін'єктивна або сюр'єктивна бієкція – повний збіг; ін'єктивна бієкція – тип кореляції, якщо елементам множини ніколи не зіставляється один елемент іншої множини; сюр'єктивна бієкція – тип кореляції, якщо кожен елемент іншої множини асоціюється з одним елементом; несюр'єктивна та неін'єктивна бієкції – тип кореляції, що описується як несюр'єктивні та неін'єктивні відношення⁸⁵.

Із точки зору математичного подання в різних мовах (українська (X) та англійська (Y)) сформовані бієкції рідко збігаються в режимі $1 = 1$, тому еквівалентність, що вважається бієктивною, має різні форми залежно від типу кореляції між двома елементами: ін'єктивна або сюр'єктивна бієкція (1), ін'єктивна бієкція (2), сюр'єктивна бієкція (3), несюр'єктивна та неін'єктивна бієкція (4) (див. таблицю 2.2).

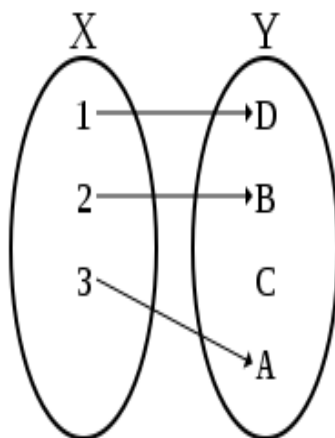
---

⁸⁵ Колмогоров А. Н., Фомин С. В. Элементы теории функций и функционального анализа. 4-е изд. Москва: Наука, 1976. С. 15–16.

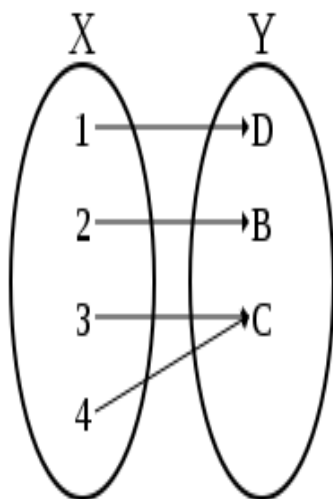
Таблиця 2.2 – Бієкція як різноеквівалентна парна відповідність

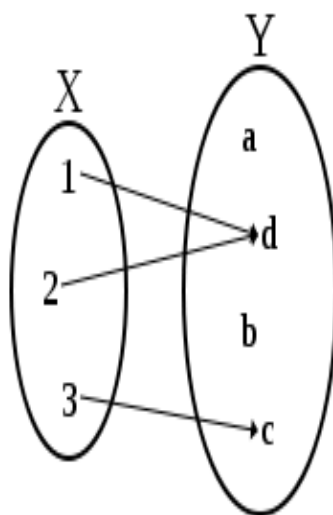
1) ін'єктивна або сюр'єктивна бієкція

2) ін'єктивна бієкція

3) сюр'єктивна бієкція

4) несюр'єктивна та неін'єктивна бієкції

Висновки до розділу 2

У розділі розглядаються питання розроблення комплексної **методики міжмовного зіставлення КЛ**, що є ургентною проблемою в межах зіставлення АКС та УКС. Пошук релевантних методів ідентифікації, пошуку та елімінації лакун є завданням методологічного апарату лакунології. Релевантність обраних методів дослідження, використання *tertium comparationis* як основної базової методики для виявлення лакун у порівнюваних семіотичних системах дозволяє накреслити методологічні напрями, шляхи дослідження для виявлення лакун у мові, мовленні та когніції.

Ідентифікація лакун як одиниць мови (**мовно-семіотична ендозона КЛ**), мовлення (**мовленнєво-комунікативна ендозона КЛ**) та когніції (**когнітивно-синергетична ендозона КЛ**) потребувала відповідних методів дослідження, а саме: 1) дослідження в перекладознавчих студіях (методи делакунізації, елімінації та делітації лакун); 2) вивчення лакун у типологічних студіях; 3) реконструкції концептів «LACUNA/ЛАКУНА».

У кожній мові існує група латентних лакун, «білих плям», що свідчить про постійне оновлення мовної системи з редуцією застарілих слів та етноконцептів і введенням нових. Національно-специфічні елементи можуть поступатися на користь новим універсальним або національно-специфічним позначенням, які фіксуються в **мовленнєво-комунікативній ендозоні** корпусного лакунікону АКС та УКС.

Порівнювати стилістичну, семантичну, експресивну маркованість лакунарних одиниць можна керуючись еталоном приймальної культури, який може містити обмеження і табу, що призводить до вилучення деяких «безеквівалентних» одиниць. Аналіз неперекладених

елементів у ХД свідчить про існування не лише лексичних лакун, а й культурологічних, тезаурусних, концептуальних, семантичних та інших лакун, виявлених під час аналізу версій перекладу (на одну мову) та різномовних ретрансляцій (декілька мов у паралельних корпусах).

Методологічні засади виявлення лакун у міжмовних картинах світу пропонується аналізувати в межах синергетичної парадигми, концептології, теорії безеквівалентності. Лінгвістична лакунологія використовує сучасні комплексні методи дослідження. Прагмалінгвістика, лінгвокогнітивна лінгвістика, перекладознавство, когнітивна лінгвокомпаративістика, концептологія і герменевтика – науки, що стали методологічною основою для лакунології, яка запозичує методики наукового спостереження та аналізу.

Системна представленість домену віртуальних (концептуальних, когнітивних, семантичних лакун) та актуальних лакун (лакуни мови, мовлення і культури), лакун у порівнюваних англomовному та україномовному дискурсах дозволяє підбирати відповідні методи дослідження лакун.

Лакунологія використовує **загальну методологію** та **спеціально-наукові методи**, розраховані на дослідження ендозон лакунологічного дослідження, що у поєднанні з іншими методами дають валоративні результати. Лінгвістична методологія лакунології на часі активно розробляється у **філософії** (категорія «НЩО»), **перекладознавстві** (лакуни перекладу, неперекладне в перекладі), **соціолінгвістиці**, **культурології** та **лакунології як лінгвістики конвербальних дій і процесів**, що поєднує вербальні та невербальні процеси, дії та їх результати, наприклад: *лакунарна специфіка, функціональна лакунарність, лакунарні дії, лакунарні паузи, нульова відповідь*.

У лакунології, як і в інших лінгвістичних галузях науки, методологія виконує свої функції як такі, що: моделюють об'єкт та предмет дослідження лакунології, її патерни та відмежування від суміжних наук; осмислюють концепцію наукового творчого пошуку та його параметри; розробляють методіку дослідження емпіричного матеріалу; верифікують результати проведеного дослідження.

Лакуни виявляють за допомогою **методу реконструкції** та в процесі **зіставлення** АКС та УКС. Ці процедури дозволяють порівнювати, відновлювати архетипи прамовних форм або станів генетично споріднених мов, реконструювати лакунарні фрагменти, з яких сконструйовані мовні та концептуальні картини світу, виявляти лакуни предметної та когнітивної сфери методом зіставлення на основі *tertium comparationis*, що передбачає інтерпретацію унікального лексичного матеріалу та має нульові відповідники у зіставляваних мовах, дозволяє виявляти спільні та відмінні характеристики лакунарних і псевдолакунарних концептів у концептуальних картинах світу.

У межах **когнітивної лінгвокомпаративістики** лакуни розглядають як одиниці, що чекають на реконструкцію своєї внутрішньої когнітивної структури та входять до складу концептосфер. У межах діахронічної лінгвокомпаративістики лакуна корелює з етимомом, що є своєрідним концептом, потребує делакунізації первинного змісту концепту. У лінгвокультурології лакунарними виявляють культурами, що є специфічними реаліями, характерними для різних лінгвокультур.

Важливим методологічним інструментарієм лакунології є використання принципу *tertium comparationis*, який використовують у перекладознавстві (перекладацький аналіз) та є характерним методом для

панхронічної когнітивної лінгвокомпаративістики, що дозволяє виявляти і порівнювати лакуни в мовній системі, тексті та картині світу.

До методів лінгвістичної лакунології на часі долучається математика, що дозволяє прикладній лакунології долучитися до лексикографічного опису лакун, верифікувати припущення, підтверджуючи їх на логічній та математично орієнтованій доказових базах. З'являються корпусна лінгвістика, електронна лексикографія, що підтверджують доказовість досліджень із лакунології.

Дослідження лакун у мовній системі є віянням структурної лінгвістики, що залишається актуальною, незважаючи на розвиток комунікативної парадигми, концептології та сучасних досліджень, виконуваних із залученням сучасного матеріалу корпусної лінгвістики.

Із позицій сучасного порівняльного мовознавства є доцільними **історичний метод** та **етимологічний аналіз**: наївна картина світу та етимологічні витoki поняття лакуна порівнюються на матеріалі англо-українських паралелей. У межах антропорозгалуженої представленості термінів із семою *відсутність/лакунарність* доцільним є тематично-кластерний опис аспектології лакунарності. Терміни лакунології в межах друкованих наукових праць лінгвістичних шкіл переносять дослідження в русло дескриптивного аналізу.

Порівнювальні лакунарні лексико-понятійні групи (синсет лакунікону) укладаються в групи корпусного лакунікону за базовими ендозонами та кластерами, що мають ознаки кросреференції, предметні характеристики (англ. *context free words*) або позначають абстрактні терміни і поняття (англ. *shell words*). Корпусний лакунікон АКС та УКС представлено спільними та аутентичними термінами, а також поняттями, що специфічно їх ілюструють.

Вихідною процедурою аналізу як абстрактних, так і предметних понятійних лакун є процес виокремлення активного та пасивного значення шляхом парадигматичного аналізу словникових статей – етимологічних, тлумачних та перекладацьких. В її основу покладено модель діахронічно-синхронічного аналізу лексичних номінацій з огляду на вихідні етимологічні дані, пошаровий порівняльний аналіз внутрішньої форми конгломерату та його буквального значення, а також аналіз ядерної та периферійної зон.

У межах мовленнєво-комунікативної ендозони КЛ реєструються терміни та поняття КЛ, зокрема, термін «*interpretation problem/інтерпретаційна лакуна*», що ілюструється поняттям «*потенційна амбівалентність інформації*». Для верифікації термінів і понять КЛ є **корпусний аналіз СОСА, ВНС та КТУМ.**

Наступною вірогідною стратегічною віхою аналізу предметних та абстрактних лакун після аналізу етимологічних, тлумачних, і перекладацьких словникових статей є опис шару предметно-понятійних лексем за прямим та переносним (метафоризованим) значеннями в тексті оригіналі й тексті-трансляторі, що дозволить виявити предмети-лакуни та абстрактні феномени-лакуни на міжмовному векторі.

Дискурсивний аналіз подає таке спрямування для стратегії дослідження лакун: **польовий метод виявлення лакун** у межах україномовних та англomовних етнокультур, ефектів нейролінгвістичного спрямування в діалогічному дискурсі (силенціальний ефект і лакуни **НЛП**), аналіз у межах когнітивної лінгвістики (лакуни когнітивних сценаріїв), лакуни в межах **усних та письмових дискурсів** (письмовий дискурс казки і загадки, проза, поезія, музикальний дискурс, візуальний дискурс). На семіотичному рівні лакуни представлені пікторіально,

графічно, що в дискурсах АКС та УКС фіксується за допомогою маркерів – графем та інших невербальних знаків на рівні текстів різного рівня, а також вторинних і третинних конструювань інтертекстових та затекстових дискурсивних утворень (тексти, мікро- і макродискурси, полідискурси інтертекстуальних джерел.

Важливим методологічним інструментарієм лакунології є принцип *tertium comparationis*, що використовується в лінгвістиці та є характерним методом для перекладознавства (перекладацький аналіз), панхронічної когнітивної лінгвокомпаративістики, дозволяє виявляти і порівнювати лакуни в мовній системі, тексті та картині світу. У типологічних дослідженнях застосовують порівняльний аналіз, де за еталон вважається приймаюча лінгвокультура.

У **близькоспоріднених та дистантних мовах** існують одиниці, що можуть бути по-різному транспоновані в приймальну лінгвокультуру. Під час трансферу значень та форм відбуваються проміжний процес, буфер семантизації та формалізації, що фрактально позначає певний аспект делакунізації смислу, слова або поняття. Лексико-семантичні лакуни приймають різні транспозиції, мають образні значення та мультилексемне тлумачення під час первинного трансферу та можуть зазнавати змін, секундарних девіацій.

Інтермовна лакунарність елімінується тлумаченням міжкультурних феноменів. Інтрамовні лакуни – це внутрішньомовні складні елементи, наприклад, метамова в межах терміносистем. Лакуни комунікації – це мовчання, хезитації, що в текстах позначаються графіко-синтаксичними пропусками та на фонетичному рівні екстеріоризуються паузами.

Інтермовленнєва лакунарність – це невідповідність етикетних кодів мовчання в

міжкультурному спілкуванні, що спричинює непорозуміння (прагмакогнітивну лакуну). Лінійна реалізація висловлювання препарує візуалізацію механізму заміників та пропусків (синтаксичних лакун).

Лакуни, нульові знаки, еліпсис та апосіопези мовленнєво-комунікативної ендозони КЛ у міжмовному перекодуванні знаходять різні компенсаторські можливості: конденсацію, акумуляцію, десимантизацію (розширене тлумачення), коментар, примітки, інші відповідники передавання однієї лексико-семантичної одиниці в інший семіотичний знак, що не дорівнює оригіналу, а є його частковим відповідником. Лакуни, що виявляються в міжмовному порівнянні, доповнюються лінгвостимологічними розвідками.

У домені лакунарності виокремлюються різні ендозони, позначені концептуальною тріадою: лакуни мови, мовлення та когніції. Відсутність деяких феноменів і денотатів свідчить про наявність номінативних, комунікативних та когнітивних лакун у наївних і наукових картинах світу.

Лакунарність позначається як **відсутність номінативної одиниці** у поверхневій структурі лакунарних денотатів (наприклад, літери, специфічні графічні позначення, слова, граматичні категорії, специфічні стилістичні форми, гра слів, невербальні феномени, звичаї тощо), що **виявляються в міжмовному зіставленні або порівнянні мовних категорій**, або поняття в глибинній структурі лакунарних сигніфікатів (наприклад, концепт «ДРУЖБА»), які універсально наявні в порівнювальних мовах і культурах АКС та УКС.

Категорія лакунарності займає чинне місце у науковій картині світу, представляє ряд актуалізованих репрезентантів мовної системи. Витоки лексико-семантичної екстеріоризації лексичного складу мови та

причини формування лакун так само, як і способи їх елімінації, привертають увагу лінгвістів. Актуальними залишаються діахронічні пошуки лакун у міжкультурній картині світу, етнолінгвістичний аналіз лакунарних витоків слів та втраченої етимології, лакунарного ономастикону.

У межах тріади прагматики, семантики та синтактики розробляється понятійно-термінологічний апарат опису феномена лакунарності. Лінгвісти використовують комплекс методів і прийомів для верифікації лакун різних типів, осмислюють шляхи заповнення та елімінації лакун, визначають роль лакунарності в науковій парадигмі.

Питанням міжмовного трансферу займаються **перекладознавство, корпусна та математична лінгвістика**, що залучає можливості використання паралельних текстів для поліпшення технологій машинного перекладу. На часі рідкими, або безеквівалентними, елементами, лакунами-гапаксами в машинному перекладі зазвичай нехтують.

Формування лакун пов'язане з історичним розвитком мови, яка зазнає формально-семантичних змін та вилучень (модифікацій) на всіх рівнях макросистеми. Розвиток і створення нових форм є, зокрема, результатом вилучення застарілих елементів мовної системи, що працює за законами синергійного розвитку, самоорганізації та добудови.

Семантика дискурсу не обмежується лексико-семантичним каркасом, за семантикою тексту є несемантизовані пусті місця, що повинні бути делакунізованими формально як на рівні тексту, так і глобально – на рівні соціуму. Вивчення взаємозв'язку вербальних та невербальних лакун (конвербальних лакун) є одним з актуальних напрямів сучасної лакунології. Це пояснюється постійно зростаючою зацікавленістю до

міждисциплінарних досліджень, відхиленням від традиційних лексико-граматичних досліджень мовної системи й зверненням наукового інтересу до ще не так ґрунтовно вивчених елементів комунікативної лінгвістики, прагматики та лінгвосеміотики.

Лакуни як мультирівневі ризоматичні одиниці реалізують різні функції, зокрема підпорядковуються законам економії та аналітизму. Мовні одиниці лакунікону мають власні дефініції в лексикографічних джерелах. Найважливішою ознакою лакунікону є системність, забезпечувана об'єднанням мовних одиниць на основі їх подібності та семантичної гомогенності, що визначається за семою «лакуна» серед чинників представленості модусів горизонтального/синтагматичного та вертикального/мовного лакунікону.

За *Tertium comparationis* у праці обрано алгоритмізовану мову, нелінгвістичний інструмент злиття лакунарних лем в АКС та УКС, різні програмні елементи, які в цьому разі є третім кодом для аналізу англomовних та україномовних корпусів. Із метою виявлення лакун у перекладі *tertium comparationis* допомагає декодувати лакуну через оригінал та переклад, використовуючи інші семіотичну систему, мову або декілька ретрансльованих копій перекладу.

РОЗДІЛ 3

НОМІНАТИВНА Й КОМУНІКАТИВНА ЕНДОЗОНА АНГЛОМОВНОГО ТА УКРАЇНОМОВНОГО ЛАКУНІКОНУ

3.1 Мовно-семіотична ендозона лакунікону

Традиційно лакунарність розглядається як властивість мовної системи: лексична, граматична, семантична [255, с. 5]. На рівні мовної системи гіперкатегорія лакунарності в межах субкатегорії відсутності виявляється в генерації нових форм та позначена відмиранням/вилученням/спрощенням форм і праформ на всіх рівнях мовної системи: морфем, синтаксем, графем, лексем та прагматем [141, с. 6].

Лакунарність – комплексне, ризоматичне явище, що спрацьовує в модусах мови, мовлення та мовленнєвої поведінки [148, 150, 331]. У межах корпусного лакунікону, що представлено мовно-семіотичною, мовленнєво-комунікативною та когнітивно-синергетичною ендозонами, мовно-семіотична ендозона займає ініціальне положення. Поняття та терміни, розглянуті в цьому розділі, накопичуються в реєстр корпусного лакунікону мовно-семіотичної та мовленнєво-комунікативної ендозон. Терміни мовно-семіотичної ендозони спрацьовують як лакунарні форманти у руслі *редукції, спрощення, ущільнення, бленду, компресії* (терміни), внаслідок цього виникають девіативні одиниці (поняття), які їх ілюструють (наприклад, повнозначні та службові одиниці).

Мова – це складна знакова система, це не лише матеріальна система знаків, а й складна система відношень між мовним знаком як формою та позначуваною ним сутністю як змісту [372, с. 21]. Причини виникнення лакун

– незбіг не лише лексико-граматичного оформлення мовних систем, а й семантичних об'ємів корелюючих мов.

У мові існує певна сукупність лексичних лакун («порожніх клітин» (термін Г. В. Бикової)), що свідчить про унікальність мовної картини світу, при створенні якої в мові поряд із лексемами, стійкими номінаціями виникають внутрішньомовні лакуни. На лінгвістичному рівні лакуни позначають графічно, пропусками, обірваністю речення або лексичними номінаціями при ретрансляції лакунарного стану явища. Серед лакун виокремлюються такі типи: предметні та абстрактні, родові й видові, номінативні та стилістичні, міжмовні та внутрішньомовні, абсолютні й відносні, граматичні, лексичні, семантичні, понятійні та інші [413, с. 255–258]. Зазначені типи лакун є основою типології міжмовної та внутрішньомовної лакунарності, яка на часі вивчається у руслі теорій концептуалізації та категоризації [289, с. 7].

До парадигматичної лакунарності належать: лексико-стилістичний анаколуф, фонетична редукція, абревіація, контамінація, міжмовна та мовна лакунарність, синтаксично-прагматичний еліпс, усічення граматичної форми, лексичні зрощення, лакуни нових та лакуни забутих слів, лексична, граматична, фонетична лакунарність.

За парадигматичною ознакою лакуни можна порівнювати з векторними величинами, оскільки вони характеризуються насамперед спрямованістю від однієї мови до іншої. Причиною цього явища можна назвати те, що одна мова дає можливість не омовлювати різницю між певними поняттями, тоді як інша примушує мовця обов'язково відобразити цю різницю [57, с. 84].

Такі лакуни поділяють таким чином: родові (немає загального слова) та видові (немає часткового найменування) [340, с. 46]. Наприклад, в українській мові

немає загального найменування для тестя та тещі, свекра та свекрухи порівняно з англійською мовою – *mother-in-law*, *father-in-law* (родові лакуни для української мови). Або, навпаки, в англійській мові не розрізняється значення між вишнею та черешнею (англ. *cherry*), суницею та полуницею (англ. *strawberry*), синім та голубим (англ. *blue*), одружуватись та виходити заміж (англ. *to marry*), мити та прати (англ. *to wash*) тощо. Таким чином термінологічний слот «видова лакуна» в корпусному лакуніконі наповнюється поняттями АКС та УКС, що його ілюструють.

Наявність лексичних лакун у мовній системі є орієнтирами, що вказують на унікальність картини світу. Розпізнати унікальність лінгвокультур та специфічних лакунарних знаків допомагає входження в концепт, яке прийнято інтерпретувати як декодування «умовної ментальної одиниці, спрямованої на комплексне вивчення мови, свідомості та культури»⁸⁶.

На думку В. І. Карасика та Г. Г. Слышкіна⁸⁷, існує безліч засобів апеляції до будь-якого лінгвокультурного концепту. До одного й того самого концепту можна звертатися за допомогою мовних одиниць різних рівнів: лексем, фразеологізмів, вільних словосполучень, речень. Відсутність лексеми, яка може бути виокремлена шляхом порівняння декількох мовних систем (відкриття міжмовних лакун) або пильним аналізом однієї мовної системи (місце внутрішньомовних лакун) також є

---

⁸⁶Слышкин Г. Г. *Лингвокультурные концепты и метаконцепты*. Волгоград: Перемена, 2004. С. 21.

⁸⁷Карасик В. И., Слышкин Г. Г. *Лингвокультурный концепт как единица исследования. Методологические проблемы когнитивной лингвистики*. Воронеж: ВГУ, 2001. С. 75–80.

входженням у концепт або концепти, що утворюють смисловий каркас тематичної сфери у картині світу.

Динамічні процеси пов'язані між собою і охоплюють всі рівні мовної системи. Тріада еволюції, розвитку і вдосконалення мови зачіпає лексичну підсистему мови, як найбільш рухливу і безпосередньо реагуючу на всі зміни, що відбуваються в суспільстві. У слові, як одиниці лексичного рівня, фокусуються всі зміни: фонетичні, морфологічні, граматичні та смислові, це дозволяє пояснити кросреференційність і належність лакуновмісних лем до всіх заявлених зон корпусного лакунікону: мовно-семіотичної, мовленнєво-комунікативної та когнітивно-синергетичної ендозон.

Через динамічний характер мовної стабільності в ній завжди є певні слабкі ланки (так звані «лакуни», «порожні клітини»), що можуть бути реалізованими на граматичному рівні. Граматичні зміни зумовлені розвитком мовних систем, в яких вилучення граматичних «атавізмів» формує лакуни сприйняття, що повинні бути реконструйованими (напр., арх. *thee*). Існування лакун може бути пов'язане з невживаністю певної граматичної форми через її застарілість, евфімізацію (напр., *shall* змінюється на *will*). Деякі лакунізовані граматичні форми існують лише в певній мові, наприклад, наявність нульового артикля в англійській мові, лакуни категорії означеності/неозначеності в українській мові.

На граматичному рівні зіставлятися можуть угруповання слів за частинами мови, оскільки різні мови характеризуються неоднаковими потенціями щодо частиномовної категоризації світу [227, с. 19]. Наприклад, в англійській мові одна й та сама форма може бути різними частинами мови: *knife* «ніж» і «*різати ножем*», *water* «вода» і «*поливати*», *play* «гра» і «*грати*», *clean* «чистий» і «*чистити, прибирати*» тощо.

Так, у парадигмі «рід іменників на позначення осіб за посадою, фахом, званням» не до всіх іменників можна підібрати паралельні форми чоловічого та жіночого роду: укр. *мер, адвокат, нотаріус, прокурор, хірург, стоматолог* не мають форм жіночого роду; а про артиста балету можна сказати лише стосовно жіночої статі – балерина, тоді як чоловіча форма «*балерун*» є жартівливою та зневажливою. В англійській мові існує жіноча назва цієї професії, пор.: англ. *Ballerine* та чоловічі назви, пор.: англ. *dancer, ballet dancer, choreographer*. Відсутність в українській мові стилістично нейтрального відповідника призводить до компенсації лакуни евфемізмом або вилученням семантичної складової «*балет*», пор.: замість *артист балету* вживається *хореограф, танцівник*.

Родові та видові (за парадигматичною характеристикою, положенням у мовній парадигмі). Родові лакуни відображають відсутність загального найменування для класу предметів, видові – відсутність конкретних найменувань, найменувань окремих різновидів предметів або явищ. Наприклад, в українській мові немає загального найменування для позначення невеликої порожнини або заглиблення; наприклад, одне з просторів компактного шару кістки, в якому розміщуються кісткові клітини, а в англійській мові є одн. *lacuna*, множ. *lacunae*. В українській мові немає диференційованих однослівних позначень для мовчання – це видові лакуни для англійської мови (пор. англ.: *silence, hush, mum, dumbness, whist*).

Внутрішньомовні лакуни виявляють усередині парадигм однієї мови. Міжмовні лакуни виявляють при зіставленні різних мов: якщо в одному з них не виявляють лексичного еквівалента будь-якої одиниці іншої мови, то можна фіксувати існування в ньому лакуни [388, с. 208].

Лакуни позначені внутрішньомовними та зовнішньомовними параметрами минулого та

майбутнього. Кожен рівень мови (фонетичний, лексичний, граматичний, фразеологічний, текстовий) має свою парадигму лакуарності, специфічне, структурно-семантичне буття та антропоцентричний напрямок.

Лакуарні феномени зафіксовані в мові, мовленні та когніції. Мовні, або словотвірні лексичні, лакуни, – мотивовані – виникають через відсутність предмета або явища в лінгвокультурі (наприклад, укр. *борщ* – англ. *borsh*), немотивовані – предмет або явище існує в лінгвокультурі, однак залишається невербалізованим (наприклад, англ. *aficionados* – укр. *aficionados* – *палкі прихильники кориди*) та потенційні (наприклад, англ. *go* – $\emptyset$ (*goer*)) – становлять більшу частину лакунікону будь-якої лінгвокультурної спільноти [317, с. 79].

Мова – це рухома система, що перебуває в постійному розвитку. Еквівалент лексичної одиниці може бути виявлений у мові перекладу, що свідчить про лакуну поверхневої структури даної номінації. Відсутність самого поняття номінації в мові перекладу демонструє лакуну поверхневої та глибинної структур (безеквівалентна номінація) та приводить до запозичення номінації й поняття (транслітерація та опис поняття).

Категорія лакуарності займає чинне місце в дериваційних процесах та поповнює ряд актуалізованих, репрезентуючи розвиток мовної системи. Лакуарність у мовних системах – це латентна деривація, що пронизує морфологію, граматику, синтаксис, лексикологію, семантику та діє за принципом okazіонального скорочення, заміщення форм тощо. Лакуни – це асиметричний та ризоматичний вектор розвитку мови, результат адаптації мовних систем.

Лакуни морфемного рівня можуть бути реалізовані шляхом редуції. Для усічення як морфонологічного явища характерні певні особливості. Елізуватися можуть

окремі фонемі: при усіченні однієї або кількох фонем у кінці основи слова під час формо- та словотворення [231, с. 145–147; 164, с. 32]. Порівняно з чергуванням усічення не таке регулярне, охоплює меншу кількість лексем. Однак йому також властиві закономірності функціонування, встановити які покликані морфологічні дослідження. Усічення – явище морфологічного та фонотактичного характеру, на рівні словотвору відбувається при утворенні безафіксних реверсивів типу англ. *enthuase* < *enthusiasm*; *compete* < *competition*, укр. *синь* < *синій*, *блакить* < *блакитний*. Сам процес усічення зумовлений надлишковою структурою мотивуючої основи, без усічення якої неможливий дериваційний процес [133, с. 183].

Граматичні лакуни, що є результатом фонетико-просодичного чи морфологічного ослаблення, або ерозії елементів, часто стають причиною утвердження нової лексичної, фонетичної чи граматичної форми [336, с. 67].

Фоносемантичні лакуни виникають у руслі загальномовної тенденції до фонетичної милозвучності, вилучаються через рідкісне вживання. Значення також редукуються, виникають тезаурусні лакуни. Редукція є міжмовною характеристикою мовно-стилістичної або діалектної надлишковості. Дитяче мовлення дає приклади лакун спрощення, пор.: укр. *будильник* < *гудильник*. Народна етимологія – це вторинна вмотивованість. Лексичні одиниці мають тенденцію до переосмислення. Словозміна – системний процес, що відбувався та відбувається в усіх зіставляваних мовах. У мовах виникають лакуни новотворів та архаїчних реліктів, що поступово зникають.

Лакуни фонетичних дублетів, пор.: англ. *Helsinki* < фін. *Helsingin*, укр. *Гельсинкі* < фін. *Helsingin* та укр. *Хельсинкі* < фін. *Helsingin* – результат варіативності

живого мовлення. У лексикографічних джерелах може фіксуватися дві одиниці, пізніше менш вживана вилучається. На часі український правопис нормує звичайне написання з літерою г [403], однак існують два варіанти написання та вимови у власних назвах іншомовного походження: етимологічний *g* згідно з усталеною традицією вимовляється як *z*, однак збереження *g* у вимові не є порушенням орфоепічної норми. Тобто однаково правильною є вимова: укр. *Гданськ* і *Гданськ*, *Гренландія* й *Гренландія*, *Гібралтар* і *Гібралтар*; *Гарібальді* й *Гарібальді*, *Гете* й *Гете*. Можна припустити, що пізніше один варіант буде редуковано. Завдяки розвитку живого мовлення та існування декількох діючих національних варіантів вимови деякі мандрівники з України обирають *Гельсінки*, *Хельсінки*, а інші – *Гельсінки*.

На синтаксичному рівні лакуни імплікують пропуски між словами та заміну нульових денотатів. Перші, синтаксичні пропуски, полегшують вимову блоків, другі, семантичні – імплікують силенціальний ефект, невербальний акт комунікативного мовчання. Ситуація екстеріорізує витoki та джерела останнього. Значущими при цьому виступають інтонація (усне мовлення) та графічні знаки (писемне мовлення).

Феномен лакунарності, що діє в мові та мовленні, є знаком формування словникового складу мови та його поповнення. Лакунарність є новою понятійною категорією, дієвою в діасинхронії. Корпусний лакунікон наповнюється термінами та поняттями, що їх ілюструють: категорія відсутності (НІЩО), категорія загадковості (невідоме), небуття (неіснування), непізнання (семантичний нуль).

На часі однією з нагальних проблем сучасної лінгвістики є проблема розвитку мовної системи, її симетричних та асиметричних проявів, визначення аломорфних та ізоморфних характеристик зіставляваних

мов. Лакунарність спрацьовує в усіх одиницях мови: це – букви, слова, словосполучення (синтаксичні та фразеологічні), висловлення, тексти. Лакунарність – це можливість формувати в мові та мовленні потенційно можливі латентні елементи. Безперечно, прозорим є зв'язок лакунарності з розвитком мови. Для проблеми лакунарності принципово важливими питаннями є поява нових лакун та їх делакунації.

Проблеми симетричності та несиметричності у мовних системах обумовлені появою лакун (процес лакунації), довільною варіативністю мовної системи, її еволюцією, тенденцією до економії мовних знаків та девіації лексико-граматичних одиниць. Редукція в мовній системі – це результат лакунарності. Лакуни – актанти розвитку мовної системи.

Динаміка передбачає перетворення, зміни, нарощування, рух вперед або назад, «девальвацію» мовного знака, позитивне й негативне його оцінювання, наприклад, процеси термінологізації та детермінологізації. Денотативні й конотативні модуси слів функціонують антропоморфно, цілеспрямовано, враховуючи когнітивну діяльність людини. Чинними є метазнаки, сер.: укр. *мовне значення, смислове значення*; англ. *linguistic meaning; semantic meaning*.

Лакунарні зони у мові та її субмовах з'являються у компарабельних дихотоміях: присутність :: відсутність, динаміка :: статика, поява :: зникнення, прогресія :: регресія, позитив :: негатив, актуальність :: віртуальність [44, с. 5].

Мовні лакуни – це родові та видові метазнаки за парадигматичною характеристикою, абсолютні, етнографічні за культурною когерентністю, повні та часткові, вакантні, емотивні, граматичні, змішані, нульові за міжмовними параметрами.

3.1.1 Номінативні лакуни. У мові лакуни є результатом семантико-граматичних, семантико-фонетичних та семантико-лексичних змін, спричинені редукуванням, спрощенням, у результаті цього виникає пуста або нульова форма, що може з часом зовсім зникнути, пор.: англ. *falls* (десемантизована множина); *knight* [n] *know* [n] (нульове прочитання *k*); *summer* [ə], *sister* [ə] (нульове прочитання *r* у кінці слова).

Внутрішньомовні лакуни (порожні, незаповнені місця) омовлюються за допомогою дескриптивних одиниць, потенційних синонімів, антонімів – номінацій адгерентних до прихованих інформаційних блоків. Предметні лакуни свідчать про відсутність референта у наївній картині світу, абстрактні – про ментефакти, глибинні інформаційні прогалини.

Що стосується внутрішньомовних лакун, то це – порожні місця в лексико-фразеологічній системі мови, хоча близькі за значенням лексеми можуть бути наявними. За типом номінації розрізняють номінативні та стилістичні лакуни. Відсутність номінативних засобів у мовній картині світу являє собою лінгвопсихологічний феномен: в умовах одномовної ситуації спілкування він ніби не помічається носіями мови, залишаючись за межами «світлого поля свідомості». Зона його «буття» – потенціальна сфера мови, віртуальні одиниці якої при комунікативній релевантності деномінованого концепта актуалізуються на рівні синтаксичної об'єктивації або оказіональної номінації, а також можуть універбалізуватися [241, с. 159–166].

У германських та слов'янських мовах реконструкція відображає вплив мертвих мов (латинської, грецької, полабської) на розвиток давніх германських мов, старослов'янської та церковнослов'янської мов як мовних решток, пор. термін нім. *Sprachreste* [663, с. 5]. На сучасному етапі глобалізації домінуючою є англійська

мова, латинська залишається джерелом поповнення ендозон різних наук, зокрема, активно використовується в медицині, наприклад: лат. *lacunar amnesia*, *lacunar infarction*, укр. *лакунарна амнезія*, *лакунарний інфаркт*.

Мовна свідомість відображає культурні цінності й фіксується у мові у вигляді ментальних моделей картини світу [220, с. 29]. Лакуни в міжмовному лексиконі виявляються на всіх рівнях мовних ієрархій, реалізуючи відношення включення (*гіпо-гіперонімія та меронімія*), протиставлення (*антонімія*) та подібності (*синонімія*) [287, с. 24]. Завдяки таким відношенням лакуни можуть бути представлені за методом транслітерації чи описово в межах тематичних груп мов перекладу: назви природного світу, наприклад, ойконіми: *Росток – Rostock*, *імовірна етимологія від старополабського «річка-вилка»*, *Münster – Мюнстер* (від лат. *Monasterium*, «монастир»), гідроніми, топоніми, ксеноніми (*Cossacks, steppe, Duma, tzar*), ім'я, номінації, назви процесів та термінів, стерті слова, реалії, мертві мови, алюзії, елементи національно-специфічної аксіосфери (*handsome/beautiful – гарний/гарна*).

Деякі лакуни виникають у лексичному складі мови внаслідок формальних змін, появи коротких слів і багатьох омонімів, через брак у народній мові семантичних і синонімічних відтінків, зокрема в абстрактно-інтелектуальній лексиці.

Лакунарність у мові є проблемою асиметрії мовних знаків, лакунарністю окреслені процеси вилучення та спрощення деяких граматичних, орфоепічних, фонетичних форм. Зміни в словниковому складі мови, кількісні та якісні, безпосередньо пов'язані з розвитком мови, мають тенденцію до економії мовних засобів, прагнення до експресії, варіативності мовних засобів. Зазначені тенденції найкраще виражаються в розмовній мові.

У молодіжному слензі зафіксовано безліч лакунарних універбів, що мають експресивну конотацію та в перекладі делакунізуються полілексемною номінацією, напр.: укр. «хрущовка»; англ. *Khrushchev communal housing project* [446, с. 12]. Зворотний процес до делакунізації в напрямку англійська – українська мова мають англомовні бахуврихи, що делакунізуються також полілексемно, пор.: англ. *able-bodied men*; укр. *дужі та здорові* [446, с. 7]. У літературній мові можуть існувати метамовні описи, що позначають демінутивні одиниці, сленгований лексикон, пор.: англ. *brainless, cock-brain, dumb-bell, sparrow-brain, the brain of a pigeon, pea-brain, bird-brain, harebrained*; укр. – «черепаха» – метамовна делакунізація: «повільна людина». У мовах трансферу образність передається іншими стилістичними та експресивними засобами, існують часткові еквіваленти існуючих номінацій, явищ та концептів.

Через динамічний характер мовної стабільності в ній завжди є певні «лакуни», «порожні клітини», які насамперед зазнають змін в умовах контакту. Мова як функціональна система змінюється насамперед там, де система не повністю відповідає потребам, проте необхідні зміни обмежуються паралельним традиційним вживанням культурних норм, що можуть зберігатися необмежено довго [223, с. 239]. Делакунізація відбувається поступово: спочатку з'являється розуміння нестачі одиниці на позначення якогось явища або концепта, потім лакуна починає заповнюватися, з'являється лакунарна одиниця, що згодом семантизується та вербалізується [86, с. 66]. Заповнення порожніх місць системи є органічним процесом, що не призводить до перебудови відношень у мові та повинна бути підкріплена зовнішніми факторами. Одним із таких зовнішніх чинників є престижний характер запозиченої одиниці/концепту [158, с. 141].

Оказіональна деривація ілюструє те, що стабільність мовної системи є досить гнучкою і що «в чіткі наукові рамки не вдається поставити жодну живу мову. Можна сперечатися про принципи підходу до вирішення цього питання, але не можливо створити систему контролю над мовою, яка функціонувала б точно і безперебійно, як автоматичний електричний вимикач» [286, с. 392]. Якщо такого «вимикача» немає, то закономірною є поява в системі мови нових елементів, що успішно пройшли стадію «узуалізації», якій передувала okazіональна деривація.

На лексичному рівні інтенсивно діють механізми інтерференції, найпродуктивнішими з яких є запозичення. Причиною появи лексичного запозичення потрібно визнати декілька різнопланових чинників: структурні чинники верифікують існування в системі мови певних порожніх місць, незаповнених лакун, які заповнюються за допомогою запозичень; соціолінгвістичні чинники обумовлюють престижність мови запозичення; психолінгвістичні чинники пояснюють неактуальність лексем, що призводить до їх заміни іншомовними номінаціями [157, с. 211–212].

Існують лексичні запозичення та семантичні інклінації «семантичні» (у термінології Б. О. Серебреннікова) [157, с. 212]. Семантичні запозичення характеризуються перенесенням з однієї мови до іншої не цілої лексеми, а лише її плану значення, пор.: англ. *Just do it*, «*How low can you go?*» (TEFL, elementary level), укр. *Ти зможеш*; *Пояснити «на пальцях»* (викладання англійської мови як іноземної в групі підготовчого рівня). Калькування відрізняється від запозичення тим, що при дії цього механізму мовних змін відбувається перенесення не вербальних елементів, а лише внутрішньої структури побудови лексеми або

словосполучення, яка відтворюється наявними в мові засобами, пор.: англ. *Moloko bar*, укр. *креативність*.

Під час інтерференції діє калькування, коли існує структурна та генетична подібність мов на лексичному рівні. Одиниці близькоспоріднених мов під час перекладу/трансферу значною мірою збігаються. Між мовою оригіналу та мовою перекладу вибудовуються відношення формальної тотожності та автоматичної конверсії (терміни У. Вайнрайха). Формуючи нову лексему-кальку за аналогією, користуючись фонетичними відповідностями, можна помилково створити одиницю з відмінним значенням [97, с. 74].

Проблема мовної інтерференції є актуальною в історично сформованих двомовних суспільствах України (українська/польська мови), Канади (французька/англійська мови), Фінляндія (фінська/шведська мови) тощо. Мовний вплив там відчувається особливо гостро та в деяких випадках може виникнути проблема перенасиченості запозиченнями. При освоєнні запозичень відбувається зміна семантичних складових. Наприклад, у діалектах української мови (а також в українській мові діаспори) спостерігається вживання слів української літературної мови із значенням, що відповідає значенню їх фонетичних аналогів у польській мові (*реставрація* з пол. *restauracja* вживається у значенні «ресторан») [285, с. 30].

У ситуації контакту віддалених мов фонетичний збіг є здебільшого випадковим, що не дає підстав відносити такі явища до семантичної інтерференції, тому в цьому разі про автоматичну конверсію можна говорити лише стосовно інтернаціоналізмів латинського та грецького походження. Різноструктурні мови (типологічно віддалені) зазвичай не мають постійних проявів лексичної інтерференції [157, с. 212].

Як зазначають автори колективної монографії «Мова і мовознавство в духовному житті суспільства» (2007) С. С. Єрмоленко, Г. В. Зимовець, Т. В. Радзівська, О. Б. Ткаченко: «Недооцінка ролі лексичної інтерференції при контакті віддалених мов, скоріш за все, пов'язана з тим, що в ситуації взаємодії близькоспоріднених мов вона відзначається більшою інтенсивністю порівняно до синтаксичної, і тому в кількісних вимірах значно її переважає, у той час як при існуванні значних відмінностей у структурі мов зміни будуть рівномірніше розподілені між мовними рівнями»⁸⁸.

Проте необхідно мати на увазі, що пряма (експліцитно виражена) синтаксична інтерференція відбувається лише в тому разі, якщо існують відмінності між мовами на синтаксичному рівні. Якщо ж ідеться про споріднені мови, тоді об'єктивно ми маємо незначну кількість розбіжностей (порівняно до кількості лексичних відмінностей). Тому взаємодія віддалених мов на синтаксичному рівні дає в процентному відношенні більшу кількість інтерференційних явищ [157, с. 213].

Калькування відбувається як в окремих лексемах, так і в словосполученнях, які відзначаються певним ступенем фразеологізації. Одним із наслідків запозичення іншомовних лексем за певних умов може стати порушення динамічної рівноваги в лексичній системі. «Саме зовнішні фактори (субстрати, суперстрати, адстрати, багатомовність та креолізація, змішання декількох діалектів однієї мови тощо) є основним джерелом порушення відносної стабільності складу лексичних наборів і семантики їх окремих ланок» [269, с. 17]. Про такі порушення є підстави

---

⁸⁹Єрмоленко С. С., Зимовець Г. В., Радзівська Т. В., Ткаченко О. Б. *Мова і мовознавство в духовному житті суспільства*: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2007. С. 213.

говорити в тому разі, коли запозичені лексеми не заповнюють порожню клітину (або лакуну в термінології У. Вайнрайха), а використовуються як дублети паралельно до форм, що вже існують у мові. Однією з актуальних проблем теорії мовних контактів на сучасному етапі є адаптація іншомовних одиниць системою сприймальної мови. Термін «адаптація» вживається на позначення всієї сукупності процесів видозміни іншомовної лексеми, що відбуваються в мові-реципієнті [157, с. 214].

Інтерференція може бути позитивно оцінена: поповнення словникового складу мови – процес постійного збагачення та поповнення словникового складу мови новим лексичним та екстралінгвістичним матеріалом [647, с. 13; 175, с. 232].

Мовна система рухлива, на неї постійно впливають нові мовні смаки та оцінювання, що приходять на зміну традиційним та усталеним. Візуально незакріплені елементи свідчать про появу в системі «несподіваних окремих лакун», які логічно повинні бути чимось заповнені [120, с. 75].

Незаперечним залишається те, що далеко не всі матеріалізовані, об'єктивовані мовні одиниці стають системними матеріальними репрезентантами, як і далеко не всі надані системою можливості можуть відбутися, матеріалізуватися. Слушно зауважив з цього приводу Л. Булаховський: «Нам доводиться також зважати на те, що ніколи, ні в яку епоху мовцями не були і не могли бути використані до кінця всі формальні можливості, надані мовою; кожна наступна епоха у своїх новотворах керувалася не загальною тенденцією до системності, а рядом асоціацій, з одного боку, з тим, що вже реально в мові відбулося, і, з іншого боку, з тим, що потребувало вираження» [89, с. 130].

У системі української мови можна було б утворити набагато більше слів, ніж існує на часі. Для позначення особи, названої дієсловом, використовуються різні продуктивні та непродуктивні форманти, зокрема суфікси [164, с. 57–63]: *-ник* (*-льник, -івник*) (*розвідник, годувальник, будівник*), *-ач* (*орач*), *-ець* (*продавець*), *-тель* (*учитель*), *-щик(-чик)* (*оцінющик, розпорядчик*), *-ар* (*пекар*), *-ій* (*палій*), *-ок* (*їздок*), *-ун* (*свистун*), *-ак* (*жебрак*) тощо. Деякі суфікси взаємозамінні, а деякі – формують «порожні клітинки» в мовній сітці потенційно можливих варіантів.

В англійській мові існують актуальні словотворчі форманти *-er, worker*, що реалізують потенційні можливості мовної системи, пор.: англ. *-ist < lacunologist*. Слова та лакуни реалізують, таким чином, антиномію потенційність/актуальність. Актуальні лексичні номінації формують словниковий склад мови, потенційні елементи – віртуальні лакуни – готують простір для мовотворення – створення нового лексико-семантичного шару мови – та термінотворення (наприклад, укр. *лакунема, лакунолог*).

Наявні «порожні клітини» *ad hoc* можуть бути заповненими. Оказіональні новоутворення на зразок «*різач*» та «*копар*» є можливими, однак неактуалізованими в мовній системі. До заповнення нових okazіональних одиниць схильні діти, що формують нові слова за правилами мови, що вони засвоїли, діють за аналогією, використовуючи закони побудови слова, звуконаслідування та повтори, пор.: англ. *baa-lamb, gee-gee, yut-yut* [309, с. 9].

Лексичні лакуни можуть мати okazіональну, нестандартну форму, ці незвичні/лакунарні елементи є непередбачуваними, малозрозумілими знаками; саме тому okazіональні семантичні елементи запускають процеси уяви, завдяки яким добудовується текст, заповнюються

інформаційні лакуни і «білі плями в структурі тексту» [282, с. 190].

Трансляція вихідних одиниць в іншу мовну систему складається з декількох етапів: лексичного, синтаксичного і семантичного. На позначення терміна «трансляція повідомлень» (О. В. Ребрій) також використовують такі терміни: «переклад», «переказ», «переробка», «перелицювання», «авторизований переклад», «співавторство», «медіація», «перекодування», «трансфер», «трансформація», «переклад плюс», «гетеровалентне мовне посередництво», «адаптивне транскодування», «експрес-інформація» [354, с. 7]. Здебільшого мовна система регулює процеси деривації, процес заповнення лакун у лексичній системі є лінгвокреативним.

3.1.2 Лакуну редукції, елізії та спрощення. Редукція, усічення, елізія, спрощення – це процеси формування лакун у дериваційній системі зі створенням нульових форм, спрощених звукових форм та вилучених літер. Усічення корелює з лакунізацією та верифікується тоді, коли в процесі формотворення відбувається дематеріалізація формантів, наявних у вихідній, або первинній, одиниці. Елізуватися можуть окремі фонемні сполуки фонем, що становлять певні форманти. На відміну від чергування усічення не є регулярним явищем та охоплює меншу кількість лексем. К. Г. Городенська та М. В. Кравченко вважають елізію особливо важливою для словотворення: «Усічення – це явище морфо- і фонотактичного характеру, зумовлене надлишковою структурою мотивуючої основи, без усічення якої неможливий сам дериваційний процес» [133, с. 183].

Лексичні лакуни є результатом редукції в межах дериваційних процесів або результатом спрощення графічних варіантів. Лакуни виникають через зникнення певних утворень, витіснення іншими, більш конкурувальними одиницями з огляду на застарілість перших, а також через інші способи спрощень у варіативних мовних системах, що позначені редукцією та компресією. Процеси еволюції та інволюції є циклічними, такими, що йдуть по колу, повертаючись до першоджерел. Слова зникають, літери редукуються, заміщуються на нові, пор.: стар. укр. «*Сыдыть батько въ кинци стола, | На руках схылывся, | Не дывытия на свить Божый, | Тяжко зажурився, | Коло його стара маты, | Сыдыть на ослони*» [718, с. 33].

Редукція лексичних та графічних одиниць відбувається в різних мовах – так само як і фонетична редукція, або позиційна зміна звуків, нечітка вимова ненаголошеного звука, що призводить до його зміни або зникнення. До лакун фонетичної редукції відносять скорочені дифтонги, окремі або подвоєні голосні та приголосні. В індоєвропейстиці описані поширені типи змін: разом із подовженням $\bar{e}$ або $\bar{o}$ (нормальна редукція) або заміною, напр.: ст. англ. $\bar{a} < o$; $o, \bar{e}a < \bar{i}$ (повна редукція) відбувається нульовий ступінь редукції (нульова редукція), де звук зникає повністю, напр.: $\bar{e}o/\bar{i}o < ee$. Так само редукції піддаються приголосні, особливо в ненаголошених складах та закінченнях, пор.: гот. *sunus* < *son*, пор. укр. *син* [259, с. 238–243].

Зміни мовних та графічних варіантів – результат варіативності елементів мовної системи, що позначена не лише розвитком, інтерференцією інших мовних систем, а також окреслена редукцією, скороченням, компресією та спрощенням. Результатом скорочення кількості графічних та вербальних елементів є зникнення певних

«надлишкових» утворень та формувань лакун стертих слів та значень. Так, наприклад, слово укр. «конкурувальний» є менш вживаною одиницею, ніж укр. *Конкурентни*, та має тенденцію до вилучення.

Лакуни морфемного рівня виникають під час редукції, елізії, чергування. Для усічення як морфонологічного явища характерні певні особливості: злиття голосних, утрата кінцевого звука під впливом початкового звука наступного слова [652, с. 141].

У фонетиці зафіксовано лакуни, що утворюються таким мовним явищем, як елізія, термін походить від лат. *eliso* – виштовхування, витискування, та позначає в лінгвістиці випадання звуку (голосна, приголосна або склад) в слові або фразі з метою полегшення вимови або поліпшення милозвучності. Елізія асоціюється з парадигмою лакунарності та позначає створення лакун у мовній системі. Як морфонологічне явище елізія полягає в усіченні однієї або кількох фонем у кінці основи слова під час формо- та словотворення [177, с. 145–147; 231, с. 32].

Елізуватися можуть окремі фонемні та сполуки фонем, пор.: англ. *I'm, kidda*. Закони спрощень та альтернацій у мовах мають спільні тенденції за заміни та спрощення, реалізуючись на своєму лексичному матеріалі, пор.: англ. *elision – elide, lady* – від давн. англ. *half-dige* [656, с. 576].

Елізія асоціюється з парадигмою лакунарності, у науковій літературі позначає редукцію приголосних на міжморфемному шві [177, с. 138]. В англійській мові елізія останньої літери *-n* супроводжується назалізацією останньої голосної [537, с. 62]. В українській мові зафіксовано значну кількість усічень при деривації форм за правилом «третій зайвий», пор: наприклад, *легкий/лег[ж]ший, тонкий/тон[ж]ший*. Елізія /к/ є виявом

загальної тенденції до уникнення збігу голосних або приголосних [177, с. 138; 164, с. 25].

Розбіжності в домені скорочень мають іманентний характер. Так, в українській мові конверсія – це рідкісне явище, пор. укр. *білет* – *обілечувати пасажирів*. Зворотне утворення (англ. *back formation*) репродукується в основному в англійській мові, пор.: англ. *babysitter* – *to babysit* (вербалізація); *love* – *beloved* (субстантивізація); *to walk* – *walking man* (ад'єктивізація); *other day* – *another day (recently)* (адвербіалізація).

Процеси утворення лакун у мовній системі були також зафіксовані як спрощення в англійській орфоепічній системі. Істотна перебудова зачепила англійську мовну систему в XI сторіччі після нормандського завоювання. Саме тоді був зафіксований істотний вплив інтермовної системи на локальну, процес заповнення лакун відбувся шляхом запозичень та скорочень важких для сприйняття інтермовною культурою елементів. Істотні розбіжності у вимові й написанні відзначаються в XV столітті, коли з'явилися перші друковані англійські книги.

Як зазначає С. Пінкер у праці «*The Language Instinct*»: «абсурдність англійського правопису така, що про неї згадував ще Б. Шоу, пропонуючи записувати слово англ. *fish* (укр. «риба») як *ghoti*, оскільки звук [f] можна записати буквами *gh*, як у слові *enough*, а звук [i] передати за допомогою літери *o*, як у слові *women*, коли ж [sh] записати як *ti*, як він передається в слові *nation* [575, р. 18]. Він був настільки стурбований примхами англійської орфографії, що заповів частину свого багатства, щоб фінансувати створення нового фонетичного алфавіту англійської мови⁸⁹.

---

⁸⁹Створений алфавіт отримав фінансування в розмірі £ 8600 та назву алфавіт Шоу (англ. *Shavian/Shaw alphabet*) URL: <http://includeacharity.org.nz/George+Bernard+Shaw's+alphabetical+bequest>.

Дж. Пітман згадує заповіт Б. Шоу в своїй статті, присвяченій власній скороченій системі фонетичного письма англійської мови (системі Алфавіт для початкового навчання):

«... існуючий британський алфавіт не претендує на вичерпність, оскільки він містить тільки шістнадцять голосних звуків, тоді як існує незліченна кількість різних голосних звуків, хоча й вони вимовляються деякими людьми не частіше, ніж останні залишають свої відбитки пальців. Проте вони розуміють мову, вміють писати, розмовляти та звертатись один до одного...» [576, р. 55].

Алфавіт Дж. Пітмана було розроблено для початкового навчання (англ. *The Initial Teaching Alphabet/ I.T.A. or i.t.a.*) та являє собою варіант латинського алфавіту, розробленого Джеймсом Пітманом, онуком І. Пітмана, винахідником системи стенографії, на початку 60-х років ХХ ст. Цю спрощену систему письма деякий час активно використовували для навчання англійської мови дітей в Америці [576, р. 58].

Системи скороченого письма та скоропису створюються й до цього часу. Всі мовні системи, що повинні залишитися відкритими, мали та мають тенденцію до спрощення. Закриті мовні системи, штучні (есперанто) та допоміжні (перекладацький скоропис) також мають на меті донести інформацію в зашифрованому/скороченому вигляді.

Елімінуючи тезаурусні лакуни закритих систем, дешифратор повідомлення є користувачем закритої системи, яку в змозі розкодувати та закодувати лише він сам. Таким чином, вміння лакунізувати/кодувати та делакунізувати/декодувати повідомлення шляхом перенесення їх в інші семіотичні системи є атрибутом розгалуженості когнітивної системи, що має тенденцію до дублювання та розмноження інформації в різному вигляді.

Мовні процеси відбуваються повільно, так само як і штучні мови та системи повільно видозмінюються. Упродовж століть відбувається верифікація активної та пасивної лексики, одні лексичні одиниці відходять у минуле, з'являються нові концептуальні та лексичні одиниці. Відбуваються зміни словоформ у германських мовах, що зафіксовані законами Гріма та Вернера, пор.: врхн *Liete* < нім. *Leute*, врхн *Tiutsch* < нім. *Deutsch* [459, с. 54].

Лакуни з'являються на мовному рівні у формі редукції, зафіксованої словозміною, спрощенням первинних форм. Редукція – це позиційна зміна звуків; нечітка вимова ненаголошеного звука, що призводить до його зміни або зникнення [259, с. 502].

Дериваційна редукція (вилучення голосного або приголосного, наприклад, контракція⁹⁰ *ei* перед *t* у формі партиципу південнонімецький *geseit* (< *gesaget*) [459, с. 51].

Структурна редукція – вилучення граматичної категорії на позначення категорії, наприклад, категорія визначеності та невизначеності – артиклі або семантичне вилучення, наприклад, табуйована лексика, пор. укр. медвідь < стар. ведьмедь < арх.*medvoed. В англійській мові слово *bear* табуйовано та дослівно означає: «той, що коричневий»; іншою описовою назвою в германських мовах було *bēo-wolf*, що дослівно означає «бджолиний вовк», пор.: *ber-* – ведмідь [667, с. 95].

Етимологія підтверджується в англомовних лексикографічних джерелах, пор.: Old English *bera* “bear”, from Proto-Germanic *beron, literally “the brown (one)” (source also of Old Norse *björn*, Middle Dutch *bere*, Dutch

---

⁹⁰Укр. *контракція* (від лат. *contractio*) – стягування, стискання, стиснення, компресія.

beer, Old High German *bero*, German *Bär*, a taboo replace, ent, usually said to be from PIE **bher-* (3) “*bright, brown*” [683].

Реконструйовані тексти містять діалектні ознаки або змішані контаміновані форми [459, с. 46]. Словозміни можуть фіксуватися через штучну редукцію діалектного вживання слів, наприклад, нівеляція діатопічних властивостей, зменшення кількості лексичних одиниць, що мають ареальні особливості [459, с. 51].

Очевидно, штучне усічення діалектизмів є характерною ознакою становлення літературного стандарту, що відбувається шляхом нівелювання різного соціального (діастратичного) і стилістичного (діафазичного) статусу [360, с. 6]. Введення діалектизмів на сучасному етапі – намагання зберегти не літературність мови, а її національну ідентичність як шлях розвитку мови на сучасному етапі, наприклад, ретрансльований діастратичний переклад «*Аліси у країні див*» на українську мову [715].

3.1.3 Секондарна релайфація: повторне вживання редукованих одиниць. Розуміння словотворення як системи моделювання вторинних одиниць номінації привернуло увагу дослідників і до інших аспектів створення цих одиниць, тому що потреба в нових одиницях номінації пов’язана з необхідністю висловити мовними засобами нові значення або нові комплекси значень [245, с. 21].

Деривація – це процес і результат утворення в мові вторинного знака, що можна інтерпретувати як вихідну одиницю [316, с. 78]. Теорія деривації виникла у зв’язку з необхідністю виявлення закономірностей породження форм художнього мовлення [215, с. 10]. Терміни «деривація», «дериватологія» стали відомими на початку

80-х років ХХ століття, їх поява була спричинена необхідністю позначити ізоморфність механізму утворення мовних одиниць різних рівнів, зокрема в такому утворенні як текст [215, с. 22].

Розуміння різної мотивації первинної та вторинної номінації з залученням інтра- та інтераналізу дозволяє виявити лакунарні одиниці в межах порівнюваних мов як у синхронних, так і в діахронічних зрізах. Кожна конкретна реалізація мотиву – це завжди актуалізація одного з аспектів його змістовного обсягу [452, с. 159].

Одним із визначальних чинників для вилучення лексеми із вжитку є престижність або непристижність лексичної одиниці. Так, популярність французької мови в Росії ХІХ ст. зумовила появу в російській мові значної кількості галицизмів навіть серед такої традиційно консервативної групи лексики на позначення спорідненості, пор. укр. *тато*, вилучення з ужитку рос. *тятя*, зумовлена запозиченням із французької ст.-рос. *тятя* на < рос. *пана* [157, с. 141].

Лакунарність включає тенденції інволюції, має риси переорієнтації або трансформації слів, наприклад, виявляється в трансформації повнозначних слів у службові. Секондарна деривація маркує латентну. Лексема «*only*» вживається як прикметник, як прислівник та сполучник «*if only you came*», на що вказують процеси інволюції та еволюції. Рекурсивний процес полягає в семантичній девіації, пор.: англ. «*two students – two hands are better than one*» (деквантифікація), десемантизація – англ. «*two dogs over one stone*» – укр. «злі, як собаки».

Запозичення та редукація мають циклічний характер у мовній парадигмі. Слова та літери можуть редукуватися та проходити етапи релайфації. Наприклад, літера β (есцет нім. *Eszett*) була запозичена з грецької мови, пор.: грецька β [beta]. У німецькій мові літера-лігатура позначає звук [s],

що свідчить про пролонговане звучання попередньої голосної. На сьогодні використовується лише в німецькій мові, хоча до XIX століття більш-менш регулярно застосовувалася практично в усіх середньовічних європейських мовах латинської основи, особливо у курсиві. Крім *ß*, не часто вживаними є літери *Ö* та *Ü*, вони не вважаються частиною стандартного алфавіту.

Відбуваються спрощення реліктових літер. Із метою уніфікації та спрощення елементи абеток, що є специфічними та унікальними, скорочуються, однак можуть бути відновлені штучно, пор. : нім. *daß* < *dass*, *daß* < *dass* та укр. *гудзь* < *гудзь*, *гудзь* < *гудзь*. Скорочення відбуваються тоді, коли існує декілька графем, «алографів» (варіантів написання однієї і тієї самої графемі) або «графемних рядів» на позначення однієї фонемі.

Якщо існує можливість використання різної графемі для передавання однієї фонемі, редукція зайвої графемі відбувається поступово ($\approx$ до 3 століть) або примусово (реформа правопису). Існує точка зору, що за кожною літерою повинен бути закріплений фонетичний еквівалент, хоча не всі алфавіти демонструють фонетичну подібність. Існують так звані «німі» літери, без звукового аналога, саме тому більшість слів (особливо французького походження) не відповідає вимогам раціональної графіки [243, с. 217].

Існування обов'язкових і факультативних алофонів (реалізацій фонемі, її варіантів, обумовлений конкретним фонетичним оточенням) свідчить про динаміку мовної системи, народження форм, що поступово унаслідують риси прецедентів. Лексичні одиниці мають тенденцію до переосмислення. Деетимологізовані слова мають внутрішні семантичні заміни, стерті значення, семантичну,

морфологічну або фонетичну вмотивованість, пор.: англ. *lady, lord*, нім. *Herzog, Marshall* [259, с. 463].

Невідновлені лакуни позначаються в синхронії знаком ø, іншим можливим уведенням діакритичних елементів на позначення елементів тексту, що не підлягають реконструкції в діахронічних дослідженнях, є апостроф (*wnd's*), що сигналізує про редукцію в рукописах (*e)r* [459, с. 51].

Поява порожніх місць у діахронічній пам'яті мовних знаків, семантичних лакун потребує постійної експлікації в дотичних коментарях, посиланнях або розвідках. Процес делакунізації відбувається в різних студіях, доменах та екстеріоризується в наївних та наукових картинах світу. До процесу делакунізації, екстеріоризації концептів залучаються образи, дефініції, мовні вирази та розповіді носіїв мови, що збагачує наукове, концептуальне бачення референта [431, с. 74].

Графічна релайфація та повторне введення у вжиток уже не вживаних літер є характерною для різних мов, наприклад, ітерація німецької літери *ß*, пор. нім. *dass* < *daß* < *dass*, що була вилучена. Українська літера *ɾ*, не дивлячись на статус графічного релікта, була інтегрована як символ національної специфічності.

Лакуни словобудови розкриваються при етимологічних розвідках слів, пор.: слово гр. *tēle*, що означає «далеко», а гр. *phōneō* – «звучу», звідси бере початок свого народження прикметник гр. «*tēlephōnos*», дослівно укр. «той, кого далеко чути» – укр. *телефон* [320, с. 98].

Використання латини та грецької мов із часом стає менш помітним, однак «мертві мови» до цього часу активно використовують у теологічних цілях, у науці, освіті, міжнародних відносинах, вони продовжують термінологічно еволюціонувати в різних соціумах.

3.1.4 Граматичні, орфографічні та синтаксичні лакуни. Лакуни, що є результатом процесів вилучення на всіх рівнях мовної системи, зокрема на граматичному рівні, є грамемами вилучення. Наприклад, в українській та англійській мовах зберігається стерта категорія двоїни (англ. *scissors*, укр. *ножиці*). Стерта форма множини також фіксується в інших германських мовах, пор.: англ. *days* < гот. *dagen*, укр. *ім'я – імена*, укр. *плем'я – племена*, нім. f. *Form – Formen*.

В українській мові редукована категорія артиклів (праслов'янські форми артикля типу *omn*), що факультативно співвідноситься з категорією означеності/неозначеності, виражена вказівними займенниками (укр. *цей, ця, ці, той, та, ті*). Категорія означеності/неозначеності в українській мові на часі не має форми артикля, що є граматичною лакуною.

Втрачений артикль використовується в старослов'янській мові, а на часі артикль модифікувався у вказівний займенник, що ілюструє подібність германських мов, розмежовує їх аломорфні та ізоморфні риси. Вказівні займенники в германських мовах походять від іє. коренів **te/to* та **sā/so*. Корінь **so* мав дейктичне значення та використовувався для форм називного відмінка, а корінь *-to* – для інших відмінків. Оскільки іє. займенник **to* мав порівняно слабовиражене дейктичне значення, він поступово набув анафористичного значення та перетворився на граматичний показник – артикль. Перетворення вказівних займенників на артикль завершується вже в історичну епоху в кожній із давніх германських мов. У сучасній німецькій мові слова *der, die, das* остаточно не втратили свого дейктичного значення [259, с. 305].

Лакуни є ознакою редукції в межах граматичного роду, позначають нульове закінчення та інші зниклі

граматичні форми, кодовані за внутрішньомовними законами оновлення мовної системи. Зниклі граматичні форми є лакунами, еліміновані з огляду на архаїчність. Так, аорист означав нетривалу, миттєву дію для вираження дії в минулому (але не в теперішньому). Розрізняють простий та сигматичний аорист (морфологічним показником якого був елемент *-s*; у грецькій мові відповідна буква називається «сигма»). Не виключено, що сигматичний аорист виник пізніше, ніж прості форми аориста. Можливо, він походить від форми дієслова **es-* «бути», що могла означати «ставати». Сигматичний аорист спостерігається у таких мовах, як грецька і старослов'янська, але не використовується в германських [259, с. 265].

В праїндоевропейській мові презенс виражав тривалу дію (дуратив), аорист – нетривалу, миттєву дію (моментатив), перфект – закінчену дію чи стан [404, с. 141]. Перфект позначав минулий і теперішній час в індоєвропейській мові. Перфект у слов'янських мовах редукується, втрачається можливість позначення завершеної темпоральності в теперішньому часі.

У англійській мові категорія граматичного роду є розмитою порівняю з українською (англ. *he-fox, she-fox*, англ. *he-cat, she-cat*, укр. *лисиця, лис*, укр. *кіт, кішка*).

Окрім фонетичних законів, що описують спрощення літер (наприклад, Закон Гріма – Вернера), редукцію графем прискорювали штучно. Згідно з реформою орфографії Ъ не ставився в кінці слів і частин складних слів, але зберігався як розділовий знак (рос. *подъём, адъютант*). Із 1933 року з «Українського правопису» було вилучено літеру ґ.

На часі літера ґ повернулася в український алфавіт, хоча вважається деякими критиками атавізмом, оскільки використовується в давнозапозичених та зукраїнізованих

словах на кшталт, пор.: укр. *агрус, гава, газда, гандж, танок, гаунок, гвалт, гвалтувати, гетати, гедзь, телготати, терготати, терготіти, гйгнути, гирлига, глей, гніт (у лампі), готель-мотель, грасувати, грати (іменник), гратчастий, гречний, гринджоли, грунт, гудзик, гуля, джигун, дзйга, дзилик* тощо та похідних від них, а також у прізвищах *Галаган, Гудзь* [403, с. 19].

Вживання літери г (часом надмірне) часто слугує ознакою «українськості» мовців. Реформи не завжди мали успіх, так видання правопису (1933), зорієнтоване лише на східноукраїнські правописні традиції, було розкритиковане проф. І. Огієнком, який вважав за непотрібне штучно ополячувати мову, пор.: *Амброзій, Ірена, етер* замість *Амвросій, Ірина, ефір* [403, с. 5]. На часі у власних назвах *Гданськ і Гданськ, Гренландія й Гренландія, Гібралтар і Гібралтар; Гарібальді й Гарібальді, Гете й Гете* збережені обидва варіанти вимови і написання [403, с. 19].

Графічні лакуни потребують часу на декодування: так у сучасній українській мові старослов'янська літера Ъ [-ять] зникла, а літера Ө [-т/ф] мала в українській мові не одне фонетичне прочитання до спрощення. Редукована Ө [-т/ф] не зникла назавжди, ця літера дала життя двом літерам Т та Ф замість однієї Ө. Українська літера Г повторно з'явилася, щоб штучно дати поштовх до розвитку української мови, релейфації стертої літери, пор.: укр. *гудзик* та *гринджоли* неодмінно вплинули на фонетичне написання вже існуючих слів, змінивши усталений правопис, змінивши написання та фонетичне звучання слів знову.

На текстовому рівні лакуни позначаються графічно синтаксичними пропусками (крапками), обірваністю речення та номінуються лексичними номінаціями при ретрансляції лакунарного стану або лакунарного явища. Українська та англійська мови мають певні лакунарні

найменування у своїй структурі, що можуть передаватися безеквівалентно або еквівалентно позначатися. Невербальна лакунарність дозволяє по-іншому поглянути на інтерпретаційний потенціал мовних систем, оцінити способи компенсації відсутніх форм у плані виявлення еквівалентних інтерпретаційних компонентів.

У словникових статтях знак тильда (~) заміщує семантизовану лексичну лакуну, означає будь-яке слово, що повторюється. Лише контекст верифікує, що стоїть за знаком. Знаки паузи – , – можуть позначати тривалу паузу та коротку паузу. В тексті три крапки або тире позначають мовленнєві лакуни, формують лакуну рефлекторного характеру.

Універсальною в комунікативному синтаксисі є категорія синтаксичних лакун, представлених на рівні поверхневих (графічні знаки і знаки пунктуації) та глибинних структур (мовчання, хезитація, роздум, опущення, еліпс) [3, с. 10].

Пропуск в еліптованих конструкціях реконструюється з огляду на конситуацію. Еліпсис надає висловлюванню рис динамічності та комфортності живого мовлення, пор.: укр. – *Місіс Воул... – почав він. – Я добре знаю, що відчуває людина за таких обставин... – Невже? – здивувалася жінка. – Цікаво. – За таких обставин... ;* англ. *«I was just ringing to say... Me: I mean in case I'm... late. (I finished lamely.)» Wait... wait. It's this book called What Men Want. Right... ' «I mean isn't that revolting? Aren't they just... ?» [740].*

Поверхнєві структури висловлювання інтегрують із відкритим та прихованим змістом комунікативних одиниць. Ситуація живого мовлення є прерогативою глибинної структури. Універсальними в комунікативному синтаксисі є категорії поверхневих і глибинних структур, вербальних і невербальних засобів інтеракції,

синтаксичних лакун та ситуативних імплікатур. У функціональній граматиці розглядаються питання еліптованих конструкцій, пунктуації, у стилістиці – феномен апосіопези та анаколуфа.

Поверхневі структури висловлювання, що містять лакуни, – це еліпсис, абревіація, контамінація, згортання, неповна фраза. Графічні знаки позначають синтаксичні лакуни.

Еліпс (еліпсис) – це комунікативний пропуск, опущення, що спонукає до пошуку, до відтворення надлишкової інформації першоджерела, це лакуна, що вимагає коментарів та тлумачень. Еліпс, обірване речення, спонукає до роздумів, містить лакуни підтексту, який контекстуально декодує читач.

Еліпсис у статусі синтаксичних пустот є релевантним до прагматики категорії відсутності. Він є варіативною девіацією конструкцій, які елімінують тавтологію. Формальні скорочення в еліпсисі не викликають труднощів розуміння: опущення легко відновлюються за близьким контекстом. Еліпсис вживається для динамічності та стислості вираження думки, напруженості дії, відрізняючись цим від обірваної фрази (апосіопези).

Формальні скорочення в еліпсисі не викликають труднощів розуміння, у той час як апосіопеза потребує вдумливого прочитання. Апосіопеза – це пауза, невід’ємна складова усного мовлення та просодичної системи. Асиндетон (безсполучниковість) – фігура мовлення, пропуск єднальних слів із метою позначення динамізму, змінюваності явищ і процесів.

Стилістична фігура апосіопеза тяжіє до табування (замовчування) шокуючих, вульгарних елементів. Як засіб криптивності апосіопеза позначена структурною та інтонаційною незакінченістю. Апосіопеза (приховування)

– термін поетики [645, с. 232], стилістична фігура умовчання, незакінчена думка, результат семантичного дефіциту, що маркує неможливість висловити думку або схвильованість.

Апосіопеза наближається до еліптованих конструкцій. Еліпсис у статусі синтаксичних пустот не є релевантним до силенціального ефекту. Це компактний, стислий виклад інформації (Ø), що є варіативною девіацією конструкцій, які запобігають тавтології, як в словосполученнях, так і в складних реченнях [2, с. 5]. Апосіопеза – це прерогатива адресанта, який розраховує на кмітливість адресата, його лінгвістичну та соціальну компетентність. Серед графічних маркерів апосіопези виокремлюються поодинокі літери – замітники когнітивного дефіциту та пунктуаційні знаки.

Апосіопеза – це пауза, невід’ємна складова усного мовлення та просодичної системи. Парадигма метазнаків на позначення мовчання (поверхневих лакун) свідчить про складний характер позначуваного феномена, пор. хезитативні, тентативні, психологічні паузи; когнітивний дефіцит; нульовий денотат; силенціальний компонент; невербалізована дія; дискурсивна імплікатура; комунікативне умовчання, монастичне мовчання, мовчання природи, лакуна ввічливості, секулярне мовчання.

3.1.5 Лакуни архаїзмів та етимологічна делакунізація. Реконструйовані тексти можуть містити штучне усічення архаїзмів та діалектизмів, не характерних для сучасних літературних норм і стандартів. Процес штучної рафінації мови стоїть в опозиції до націоналізації мови. Замінюючи один одного, ці процеси відповідають за вилучення літер та їх ітерацію (повторне

введення), за зміну мовної норми від діалектної до національної та навпаки.

Робота лінгвістів полягає у створенні словників забутих, застарілих та стертих слів (М. Фасмер, О. Н. Трубачев, О. С. Мельничук) [638, 663, 668, 669, 651]. Нові слова, що надходять з інших мов, делакунізуються тлумачними словниками. Найпростіший та найефективніший спосіб делакунізації – це запозичення. Такий спосіб подолання міжмовної асиметрії працював із давніх-давен та є дієвим до цього часу.

У домені лакунарності натрапляємо на забуті фразеологізми, стерті культурами, загублені традиції та вірування, мистецькі артефакти, що є надбанням поколінь. Значення усталених словосполучень не завжди є прозорим, пор. англ. *to fish in the air* – укр. «переливати із порожнє», англ. *to mark with a T* – укр. «позначати злодія ініціальною буквою», англ. *a fair weather friend* – укр. «ненадійний товариш». Про забуті слова йдеться у трактатах етимологів, аутентичних словниках, лінгвістичних нарисах: «Зникають слова і мови – не безслідно. Вони залишають після себе зоряне сяйво та листопад міфологем. При цьому деякі етюди минулості стають лакунами, делакунізація яких приносить насолоду результатами пошуків, осмислення віх історії та глибше розуміння проблем сьогодення та прийдешнього» [431, с. 78].

За словами Вольтера, словники є «всесвітом в алфавіті». Спеціальні глосарії експлікують застарілі слова, словосполучення, їх енігматичність та загадковість. Архаїзми, варваризми, екзотизми, поетизми, діалектизми, професіоналізми й термінологізми коментуються у відповідних джерелах делакунізації феноменів, елімінації лексичних труднощів, що служить збагаченню

компетенцій адресатів на мовному та культурному просторах [431, с.79].

Лакунарність є діючою як на поверхневій, так і на глибинній структурі номінативних та комунікативних одиниць. Феномен лакуарності, пропуску певної когнітивної ланки простежується у процесах деетимологізації, втрати ретроспективних лексико-семантичних варіантів. Так, в українській мові слова укр. «*позор, позорище*» втратили своє первісне значення «*видовище*», збереглося при цьому відлуння минулості в укр. *зір, зіркий, прозрівати, зріти*⁹¹. Деетимологізувалися також слова укр. *доктор* «*вчений*», «*лікар*». За народною етимологією лексема «*Норвегія*» мотивується семою «*наверху*», «*Італія*» від Удалія «*далеко від Росії*». Суфікси – це в минулому слова, що втратили свою автономність і перетворилися в будівельний матеріал словотворення [431, с. 75].

Але, як і слова, вони зникають і з'являються. Так, в англійській мові суфікс *-ed* походить від дієслова *did*, *-ful* від *full*, *-less* від *less*. «Мертвий» суфікс *-th* (*breath, death, wealth*) утратив свою сім'ю та продуктивність. Порівняйте також англ. *gift* < *give*, *seed* < *sow*. Семантична девіація слів проявляється не лише в лакунах, а й у відновленні застарілих значень. Наприклад, англ. *to tell* – «*розрізняти, рахувати*», *to write* – «*різати*», *score* – «*робити зарубки*», *school* – «*місце для відпочинку*»; серб. *зной* – «*ніт*», *любити* – «*цілувати*»; болг. *горе* – «*ліс*», *дума* – «*слово*» [431, с. 75].

Непрозорі лакуарні архаїзми знаходять делакуарізацію в словникових статтях, пор.: у лексемах

---

⁹¹Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/>.

«лаґба», «лабаґзка», «лакріґца» літера **г** редукується. Літера [г], що на часі використовується в українському алфавіті, у Тарашкєвиці, класичному правописі білоруської мови (від біл. *клясычны правапіс, тарашкєвіца*) входить до системи редукованих літер-лакун, що на одному етапі розвитку мови були спрощені, пізніше додаються в абетку, пор.:

слово: **лаґба** – найближча етимологія: «ліва притока Кубані», а також від назви річки Ельби: чеш. *Labe*, польськ. *ґаба*, пол. *Lalbir*, в.-калюж. *ґобґо*, н.-калюж. *ґобґе*, лат. *Albis*) нім. походження [640, с. 442]; слово: **лабаз** – найближча етимологія: «борошняна комора; легкий мисливський курінь; поміст на деревах у лісі, звідки б'ють ведмедя» < лобаґз, лаґвас, лоґбоґз «поміст, настил мисливця», подальша етимологія: коливання фонетичної форми (б, п, в) дозволяє припустити запозичення *lobos* «хижа, курінь» [640, с. 443]; слово: **лабаґзка** – найближча етимологія: «рослина *Spiraea ulmaria*, таволга, Іванов-колір» [640, с. 443]; слово: **лакріґца** – найближча етимологія: «солодковий корінь», оскільки *Lakritze* від лат. *liquiritia* з грец. *gluk'rriza* [640, с. 453].

Слово «лакриґця» в англійській мові має різні варіанти написання через чергування *lic/liq*, пор.: англ. *licorice, liquorice* [702, р. 257]. Британський словник «*Longman dictionary of Contemporary English*» (LDCE) зазначає, що написання «*liquorice*» належить до британського варіанта, а «*licorice*» – до американського (зазвичай має більше редукованих та спрощених форм, тяжіє до простоти та компактності) [685, р. 827].

Американський словник К. Катцнера [680], орієнтований на інтернаціональну аудиторію, містить два пояснення – розширене та скорочене: частково делакунізований інтрамовний переклад (коментар без перекладу) (1) та делакунізований переклад (без

коментаря) (2), пор.: (1) англ. *liquorice* = н. *licorice*; (2) англ. *licorice*, also *liquorice* н. – рос. *лакрица*, adj. *лакричний* [680, с. 200–202]. Розширений коментар надає англомовний тлумачний словник LDCE (English-English dictionary), пор.: 1) *a black substance produced from the root of a plant, used in medicine and sweets*; 2) *sweets made from this substance* [685, р. 827].

У слові «*лакритца*» літера [г] на сучасному етапі в українській мові редукована. Не зважаючи на ряд змін голосних та приголосних у корені *lac/лак* спільна етимологія простежується у видозмінених формах *лок/лак та lic/liq/lak*, пор.: укр. *локриця*, рос. *лакри́ца*, *лакри́чник*, англ. *liquorice* от *licorice*, нім. *Lakritze*. Цей інтернаціональний плантонім, давня смакова сполука є лакмусом розвитку мов, а в деяких випадках доказовою базою їх родинних зв'язків. Різноманіття назв локриці засвідчує, що ця популярна рослина має давню історію та використовується в багатьох культурах на різних континентах. Як *lac/лак*-дериват локриця має латентну етимологію, пов'язану з *loc-/лок*-дериватами, *локриця/licorice* можливо походять від *lok* досл. «сорна трава» [668, с. 359].

Процес формування лакун прямо пов'язаний із історичним розвитком мови, що зазнає формально-семантичних змін та вилучень на всіх рівнях мовної системи. Розвиток та утворення нових форм є результатом вилучення застарілих елементів мовної системи, що працює за законами діалектичного розвитку, підпорядковуючись закону економії та аналітизму.

Відтоді як працює золоте правило: «*Все нове, то забудьте старе*», люди «дістають із комодів старі речі», додаючи нові деталі та відправляють «нові речі» зі старої шафи дарувати радість знову. Так, новий журнал «*Коммерсант*» використовує написання з не уживаною

літерою Ъ для надання обкладинці дещо вінтажного присмаку: укр. КОМЕРСАНТЪ – назва, що ніби відправляє нас у минуле, даруючи присмак усталених традицій, відчуття довіри до «раритетного» джерела. Лакуни забутих літер примушують сконцентрувати увагу, пор. звичайне написання укр. «Єгипет чекає на Вас» та укр. «Єгипет чекає на Вас».

Виявлення лакун є дієвим на міжмовних паралелях зіставлення та в інтралінгвальному вимірі. Білі плями на семантичній мапі мови виявляються не лише на фоні мовопозицій, а й інтралінгвально в межах однієї мови, її історичного варіанта. Історичний підхід демонструє процес лакунізації/архаїзації та допомагає реконструювати етимологічні витоки, здійснити делакунізацію десемантизованих або невживаних на часі лексем.

Подорож у минуле – це подорож в «іншу» мову. Варте порівняння архімови з сучасним стандартом або стандарт із мовою новотворів, міжмовна асиметрія є характеристикою національної специфіки мови, її змін та розвитку. Робота науковців виявляється у відтворенні глибинних значень, реконструкції, створенні словників забутих, застарілих та стертих слів. Слова не виникають безпідставно, всі вони мають своє коріння та мотивоване походження. Лакуни етимології є широким дослідницьким полем, що надає безмежні можливості для реконструкції, делакунізації та повторної релайфації забутих слів. Повертаючись на круги своя щодо розвитку, черпаємо з мови старої нові слова, нові літери, оновлюємо мову, поєднуючи старе з новим. Зміни відбуваються постійно, до них призводять не лише процеси економії та уніфікації, як під час редукції німецької літери ß. Існують також національно-специфічні, історичні та фонетичні складові для повторної релайфації літер. В українській мові повторно вживається редукована літера ґ, в англійській –

активною є тенденція до редукції форм, пор.: англ. *laboratory* – *lab*.

Безліч лакун є в словниках, що містять приклади делакунізації архаїзованих лакун різної етимології. Лакуні етимології закарбовані в словниках, що розтлумачують походження архаїзмів та стертих слів, пор. літеру [a] та [*a], напр.: стерте укр. *абабка*, що має тенденцію до заміщення. Етимологи вбачають правдоподібну деривацію укр. *абáбка* ж. *гриб* – укр. *підберезовик*, *чорний гриб* від *обáбок* від «дрябнути», «морщитись» [668, с. 56].

Процеси, що відбуваються зі словами, є універсальними – процес синонімічного заміщення завжди передує відмиранню старих слів та формуванню нових. Запозичення елімінують лакуні неіснуючих у приймальних культурах понять, пор.: рос. *аббат* запозичується з італійської *ab(b)ate*, про латинську етимологію лексеми «*абат*» свідчить М. Фасмер [668, с. 56]. Редукція приголосного є характерною для української мови на відміну від російської, що зберігає фонетичну градацію, пор.: італ. *ab(b)ate*; укр. *абат*.

Словникова розгалуженість тієї чи іншої мови, тобто наявність/відсутність лакун у тій або іншій мові, є показником інтересів носіїв мови, властивої локальним культурам [451, с. 64]. Лакуні корелюють зі створенням нових концептуальних одиниць, що є стратегічно важливими для представників однієї культури та виявляються надлишковими або непотрібними для іншої культури. З потребою у вербалізації нелексикалізований концепт одержує тенденцію до делакунізації (створення нової мовної одиниці). Перш ніж закріпитися в мові, однослівні лакуні компенсуються дескриптивними дволексемними, трилексемними або мультилексемними тлумаченнями.

Окремо досліджуються питання виявлення лакун словотвору в межах порівняльно-історичної граматики індоєвропейських мов. Реконструкція лакунарних мовних фактів, аналіз їх індоєвропейського походження або інших впливів слугують кращому розумінню мовних закономірностей, законів її (мовного) розвитку, виявлення універсальних та специфічних особливостей. Лакуни проявляються в синхронному та діахронному вимірах: сучасні дані про мову в корпусах міжмовного зіставлення та історичні пам'ятки, позамовні реліктові артефакти.

Мови, що різняться, тяжіють до запозичення стратегічно важливих елементів, позначені вилученням «непотрібних» лакун, культурно-специфічних елементів. Процеси запозичення та вилучення діють несиметрично та довільно. В основі універсального принципу розвитку мовних систем лежить принцип варіативності мовлення. Процес девіації в мові позначено як системною словозміною, так і асиметричною редукацією, результатом змін є лакуни – незаповнені місця на різних рівнях парадигматики та синтагматики.

Панхронічний принцип запозичень мовних одиниць як джерело поповнення мовної системи є надійно дієвим у різних мовах. Лакуни, що є джерелом культурної інформації, в парадигматичному вимірі видаються як асиметричний прояв міжмовленнєвого простору, а на синтагматичному рівні лакуни – це актанти мовних системи – вирівнювачі та уніфікатори, що діють за спільними принципами редукації, скорочення, комтамінації, заміщення, елізії та релайфації.

Лакуни слів-дублетів, подвійних назв одного й того самого предмета обумовлюються історичними чинниками розвитку мови. Слова змінюються, постійно оновлюючи свою форму, пор.: англ. *moon* < *mōna* (*the moon is a symbol of sickness and death*), укр. *луна* < *лунь*; первинне значення

ж. *лунь* – тьмяне сяйво, можливо з д.-прус. *louksnā; пол. *Läuna* [667, с. 533]. Із часом у мові залишається лише одна назва, а менш уживана зникає. Наприклад, в українській мові на часі існує лише слово укр. *місяць* на позначення небесного світила. Слово укр. *луна* пройшло етап десемантизації: значення на позначення небесного світила редукувалося та замінилося на укр. *відлуння*.

Лакуни існують у діасинхронії: лакуни архаїзмів, реліктових форм, стертих понять, етимологічних дублетів фіксуються в діахронічному вимірі; в межах синхронного виміру лакуни виникають постійно з розвитком мови, у мовленні з'являються новотвори, неологізми фіксуються лексикографічно, оказіоналізми фіксуються як лакуни художніх творів.

3.2 Комунікативна ендозона лакунікону

У межах мовленнєво-комунікативної ендозони корпусного лакунікону існують специфічні терміни та поняття, що їх ілюструють. Розглянемо ключові терміни корпусного лакунікону в мовленнєво-комунікативній ендозоні. Виявляється, що в мовленнєво-комунікативній ендозоні в текстах пусті місця мають конгруентні позначення з огляду на часові, просторові, джерельні, лінгвістичні та культурні референти, що позначаються термінами як мовно-семіотичної, так і термінами мовленнєво-комунікативної ендозони корпусного лакунікону. Так, наприклад, архаїзми, історизми, неогенія, діалектизми, регіоналізми, автохтонна та запозичена лексика, граматичні та лексичні лакуни мовно-семіотичної ендозони є активними актантами різних дискурсів мовленнєво-комунікативної ендозони корпусного лакунікону. Простежується також зв'язок мовно-семіотичної та мовленнєво-комунікативної ендозон із

когнітивно-синергетичною ендозоною, оскільки в різних комунікативних контекстах одна й та сама одиниця може стати входом у різні концепти, спробою розпізнання лакуни [197, с. 80].

Таким чином, усі ендозони корпусного лакунікону виявляються пов'язаними на векторі **МОВА – МОВЛЕННЯ** та **КОГНІЦІЯ**. Їх розподілення за групами є умовою для впорядкування корпусного лакунікону у машинночитаний формат. На часі належність терміна до кількох ендозон не фіксується, оскільки умовою впорядкування реєстру є неповторюваність лематизованих одиниць у межах різних ендозон.

Розглянемо терміни корпусного лакунікону та поняття, що їх ілюструють, у межах мовленнєво-комунікативної ендозони, що має точки дотику в мовно-семіотичній та когнітивно-синергетичній ендозонах. Усе більше сучасних лінгвістичних досліджень упродовж останніх десятиліть були спрямовані на дослідження лакун у тексті, виявлення затекстових категорій, лакунарних феноменів, інтертекстуальності [147, 292, 326, 327, 365, 504]. Лакуни існують у мові, реалізуючи свій зміст у мовленні [92, с. 18].

Терміни корпусного лакунікону демонструють належність до декількох ендозон, так, термін *lacuna/лакуна* наявний в усіх ендозонах, термін *gap/незбіг* та *transfer/трансфер* специфічно ілюструють мовленнєво-комунікативну ендозону, що відповідає міжкультурній та перекладознавчій субзонам: наприклад, поняття англ. *Trump bump* ілюструє термін АКС на позначення незбігу специфічно-культурних складових *culture bump* (культурна невідповідність). Термін *gap/незбіг* НКС може бути проілюстровано поняттям АКС та УКС *kung pao/гунбао*, що ілюструє терміни *transfer/міжмовний трансфер*, *interference/інтерференція*, *запозичення/borrowing*.

Лакуни фіксуються як у мові (мовна зона лакунікону), так і в мовленні (мовленнева зона лакунікону). Оскільки мовленнева діяльність містить лакуни, пов'язані з інтерпретацією різних лакунарних елементів у процесі спілкування, необхідним є залучення лінгвістичних та екстралінгвістичних умінь та когнітивних зусиль (когнітивна зона лакунікону) для декодування ситуативних, комунікативних, тезаурусних, культурологічних, етнопсихологічних, гендерних розбіжностей та лакун. У кластері лакунарності на рівні мовлення (мовленнево-комунікативної ендозони корпусного лакунікону) виокремлюються терміни АКС та УКС *muteness/німота* (відсутність мови), *hesitation/хезитативне* та *refletion/рефлекторне мовчання* (нефонетичні паузи), *aphasia/афазії* (психофізіологічна відсутність мовлення, втрата мовлення).

Синтагматичний кластер мовленнево-комунікативної ендозони корпусного лакунікону подано ключовим терміном УКС «інтрамовленнева лакунарність», яка ілюструється поняттями *silence/мовчанням*, *hesitation/хезитацією* та *pauses/пропусками в звучанні (паузами)*, що проявляється в мовленні комунікантів і позначається графічними знаками на синтаксичному рівні. Лінійна реалізація висловлювання препарує візуалізацію механізму заміників та пропусків (синтаксичних лакун). Значущими при цьому є інтонація (усне мовлення) та графічні знаки (писемне мовлення).

Статус лакун та адгерентних понять у мовленні верифікує парадигма відсутності, яка системно подана доменами мовчання, хезитації та умовчування в комунікативному дискурсі. Лакуни комунікації постійно виникають за хибної інтерпретації в різних типах спілкування: інтерактивному, конфліктному, побутовому та офіційному.

Предметне поле лакуарності містить також лакуни невербальної комунікації (в межах комунікативної лінгвістики) та комунікативний мовленнєвий акт мовчання (в межах теорії мовленнєвих актів). Ураховуючи психологічний стан учасників комунікації, типи мовленнєвих актів, комунікативні ролі в етнокультурах, лакуни інтерпретуються етнопсихолінгвістикою, психолінгвістикою – суміжними з лакунологією дисциплінами. Невизначеність інформації та лакуарність плану змісту – ентропія – знімається декодуванням за допомогою основних методів лінгвопрагматики: мовленнєво-актового, пресупозиційного та методу експлікації імплікатур [66, с. 83].

Спектр понять, що ілюструє невербальні лакуни, є досить широким, оскільки він охоплює лакуни такесики (плескання, потиск руки, поцілунок, доторкання); проксемики (використання просторових, локальних чинників); просодики (різні характеристики голосу, фізіологічні паузи); кінесики (мова тіла, манера вдягатися, зачісуватися, грюкання дверима, поскрипування); психофізіологічні лакуни (плач, сміх, зітхання, кашель, зміна кольору обличчя) та мовчання (як психологічно-рефлекторна запланована/незапланована відсутність звучання). Термін УКС «мовленнєва лакуна» може бути проілюстрований поняттям мовчання, що екстеріоризується на просторах художнього дискурсу графічними знаками тире та крапками.

Лакуни непорозуміння (термін) виникають у комунікативних ситуаціях, про їх наявність свідчать квеситиви, реквеситиви й такі репаратури (від англ. *repair* – укр. *чинити, лагодити*), як уточнювальна репліка, що є результатом неправильного прочитання комунікативної ситуації, гумористичної гри слів або інших алюзій

наприклад: поняття АКС «*Girls from Surrey*» jokes⁹² (*Surrey is a suburb of Vancouver*), що позначає специфічний канадський гумор, який може бути лакунарним для представників інших культур.

Розмежовуючи мову та мовлення (*langue* та *parole*), та за умови, що будь-яке мовленнєве явище (*speech event*) належить до певної мови, природно припустити, що існують лакуни мови та мовлення. У художніх текстах оригінальні (вихідні) лакуни кваліфікуються як лексико-семантичні номінативні одиниці (мовні лакуни), що в перекладах транспонуються в комунікативні одиниці (мовленнєві лакуни). Під час декодування оригінальний текст замінюється на текст перекладу, в якому під час порівняння особливо помітно, що деякі елементи сприймаються лакунарно, оскільки належать не тій мові, що всі інші. Ці елементи виділяються як «запозичені» або перенесені (*transferred elements*) [98, с. 31].

У мовленні лакуна виникає як проміжний елемент, порожня ланка, що чекає на заповнення. Під час трансферу нових слів з однієї мовної системи в іншу певний час існує тимчасово вакантне місце, лакуна, що пізніше частково заповнюється інтерглосою (наприклад, *tet-a-tet*, *sputnik*, *internet*), яка з часом може адаптуватися через транскрибування та увійти в словниковий склад мови.

У межах прагмалінгвістики комунікативна невдача характеризується лакуною розуміння (когнітивною/тезаурусною лакуною), що позначає деякий фрагмент повідомлення з невербальним компонентом, який є латентним для адресата, та позначається терміном «комунікативна девіація» [59, с. 10].

Лакуни непорозуміння є результатом інформативних, прагматичних, соціокультурних та інших,

---

⁹²Алюзія англ. *slurry* (*meretricious*) – укр. легковажна жінка.

зокрема, комунікативних та контекстно залежних лакун, які можуть бути усвідомлені або виводяться підсвідомо за допомогою репатур (англ. *repair*) на основі спільного вербального та невербального тезаурусу комунікантів. За умови неуспішності або відсутності репатур, відбувається комунікативна невдача, або комунікативний зрив [458, с. 300]. Когнітивний дисонанс, що виникає, може бути виявлений через виправлення, або уточнювальну ремарку, яка де-факто свідчить про факт непорозуміння [329, с. 9].

Допустимий переклад – це повна збіжність лексико-граматичних форм граматико-контекстуального комплексу (ГКК), коли є повна відповідність між структурами вихідної та цільової мов за формою, функцією та значенням; нульовий переклад: деяких елементів ГКК немає в трансфері; частковий переклад: лише деякі елементи ГКК збігаються; функціональна заміна: елементи ГКК мають певну ідентичність; конверсія: заміна однієї граматичної категорії на іншу в перекладі.

3.2.1 Перекладацька субзона лакунікону. Способи трансферу лакунарної інформації. Відтворити оригінал іншою мовою – завдання, яке не є можливим без втрат у перекладі (лакуни як англ. *translation losses*). Іноді перекладачі порівнювали вже існуючі переклади з оригіналами та вважали, що переклад спотворює оригінал. Так, П. Грабовський писав про Московські переклади творів Т. Шевченка:

«Він переписував український текст московською вимовою, поки се легенько було робити, а якщо починав спотикатись, так зараз знаходив собі раду – не морочивсь довго: або лишав українські вирази зовсім без перекладу, або викидав цілі уступи та сторони, або на місце первотвору підставляв смілою рукою власні вигадки: робив – скажемо іншими словами – те саме, що робили й

попередні московські перекладачі творів Шевченкових, та тільки робив це гірше, ще недотепніше» [722].

Критиці підлягають перекладачі за схильність до додавання неіснуючих елементів (діюча стратегія додавання). Так, П. Грабовський пише, що Д. Білоусов у перекладах Т. Шевченка на російську мову додає неіснуючі елементи через «труднації капосних рим» [722].

<i>Не женися на багатій,</i>	<i>Не женися, на богатой</i>
<i>бо вижене з хати;</i>	<i>– Выгонит из дома...</i>
<i>Не женися на убогій,</i>	<i>Не женися на старухе</i>
<i>бо не будеш спати...</i>	<i>– [Пара ль молодому?]</i>
	<i>Ты женись, [удал молодчик]...</i>
(Т. Шевченко)	(Д. Білоусов)

На часі в науковій картині світу здійснюються пошуки варіантів інтеркультурної трансляції. Інтегрованими у перекладі є чинники виходу і входу до перекладацького трансферу. До входу належить значення корелювальних текстів, до виходу – їх еквівалентність. Дотичною є семантична представленість, ідіоматичність культурем, лінгворем як вихідних одиниць. Етноспецифічна концептуальність являє собою основні перекладацькі труднощі (*horrowhows*) конгруентності, що вирішується шляхом непрямих натяків та імпліцитних вкраплень [44, с. 7].

Адекватність трансферу змісту та інтенції є стабільним чинником вимірювання результатів перекладацької практики. Компарабельна відповідність специфіки референтів нагадує калейдоскопну мозаїку, хаос, в яких ургентним є пошук порядку та системності. Приймальна сторона верифікує часткову еквівалентність, компарабельну відповідність, опосередкований коментар, вербальні та невербальні замітники латентних культурем або лінгворем [351, с. 149–154].

Міжкультурні та міжмовні лакуни – пріоритетний вектор дослідження контактів та взаємодії соціумів. Значну частку національної специфіки будь-якої мови, а також соціального, економічного, культурного, політичного буття її носіїв займають лакуни, які принципово відсутні у психології, традиціях, звичаях, концептосферах інших етногруп, а їх делакунізація потребує значних зусиль у вирішенні сьогоденних проблем інтралінгвального та інтерлінгвального спрямування [431, с. 80].

Лакуни – це специфічні семіотичні знаки без поверхневої структури з імпліцитним значенням, яке ситуативно, вербально або графічно маркується на інтерлінгвальному та інтралінгвальному рівнях корелювальних мов. Осмислення лексичних та семантичних лакун відбувається у річищі прикладної та теоретичної лінгвістики. Важливими як для теорії перекладу в практичному аспекті, так і для порівняльного мовознавства у теоретичному плані є виокремлення студій із лакунології.

В аспекті перекладу лексичні лакуни розглядаються як текстові елементи; з точки зору семасіології семантичні лакуни корелюють з інтертекстуальністю та імпліцитністю.

Лакунарність асоціюється з проблемою перекладності, труднощами перекладу та можливостями декодування лакун, способів усунення їх за допомогою опущення, заповнення, форенізації або одомашнення. Лакуни нагадують загадки; лакунарна інформація закрита; лакунарні артефакти або явища доступні частково. Очевидною є їх «зовнішня форма». У перекладі лакуни зберігаються або усуваються без пояснень або з коментарем. Тлумачення «внутрішньої» та «зовнішньої» форм лакун залежать від перекладача. В академічному або

літературному джерелі виникає коментар, у тексті з'являються пояснення, експлікації, посилання (англ. *footnotes*), таким чином, створюється референційний інтертекст.

Важливим для перекладу є трансфер усіх лексико-семантичних елементів – лакун, реалій, культурем, алюзій, введення інтертекстуальних та інформаційних вкраплень, коментарів, дефініцій, посилань на автора/дослідника. Вагомим, стабільним, діючим залишається фактор вибору критеріїв та чинників делакунізації.

Якісний переклад може зберегти ідею автора, його стиль, алюзії, лакуни, якщо вони наявні в тексті оригіналу. В перекладі трапляються делітації (від англ. *deletion* – вилучення), лексичні та семантичні лакуни, які з'являються у разі навмисної елімінації лакунарного лексичного або семантичного елемента.

На практиці перекладачі звертаються до пояснювальної інформації, заробляючи статус співадресанта. Перекладацький коментар – це окрема, закадрова робота як така, що працює на якість адекватного вторинного тексту. Лексична лакунарність зумовлюється дизайном мови, її іманентністю. Порівняйте дихотомію ввічливості *Tu :: Vu* [328, с. 25].

Некомпенсована семантична лакунарність спрацьовує в адаптаціях перекладу малого жанру (казки, анотації, інструкції). Стратегії адаптації (одомашнення/доместикація та відчуження/форенізація) використовувалися сотні років, але взірцем для сьогоденної лінгвістики є Лоуренс Венуті, який увів до ендозони перекладознавства книгу «*The Translator's Invisibility. A History of Translation*» у 1995 році [613].

Форенізація (наприклад, англ. *borsch*, укр. *борщ*) зазвичай практично зберігає іноземну вимову і транслітерує оригінальну вимову, підкреслюючи

унікальність запозиченого явища. Існує думка, що одомашнення краще підходить у режимі економії часу для швидкого перекладу, пор.: укр. *зелений борщ*, англ. *borsch* (англ. *hogweed soup*). Успіх перекладу полягає в знаходженні правильного способу перекладу. Перекладач не повинен боятися ризикувати, шукати нових рішень, відмовлятися від традиційних і дуже традиційних поглядів на переклад [583, с. 207].

Друга перекладацька стратегія, антипод доместикації (від лат. *domesticus* – «домашній»), свідчить про те, що слова-лакуни залишаються в оригінальному написанні, запозичується лише їх зовнішня форма, яка передається за допомогою транскрипції або транслітерації, форенізації (від англ. *foreignization*).

Саме внутрішні орієнтири перекладача змушують його вибирати шлях між відчуженням та одомашненням, а також рівнем свободи. Досліджуючи відчуження та одомашнення в європейському перекладознавстві, М. Л. Іваницька зазначає, що на вибір стратегії перекладу впливали як тенденції певної епохи та культурного середовища, так і рішення конкретного перекладача [184, с. 79].

Вартою уваги є типологія М. Шрайбера, яка базується на текстових трансформаціях перекладача, на постулаті того, що кожне своє рішення перекладач мотивує вихідним текстом. Саме перекладацькі «текстові трансформації» є загальним поняттям для всіх форм та стратегій перекладу [184, с. 80].

М. Шрайбер розрізняє переклад у вузькому значенні слова, який він називає перекладом тексту, та переклад у широкому розумінні слова, під яким він розуміє переклад контексту (контекстів). Обидва переклади розраховані на внутрішнє зобов'язання перекладача перед автором оригіналу зберегти за можливістю максимум вихідного

тексту. Переклад у вузькому значенні слова передбачає відтворення внутрішніх текстових інваріантів, переклад у широкому значенні слова – відтворення позатекстових інваріантів. Третій вид текстової трансформації базується на вимозі варіації, на бажанні перекладача не змінити першотвір [591, с. 66–104].

Представник скопос-теорії нового покоління К. Норд вводить нові поняття *Funktionsgerechtigkeit* (функціональна правильність) та *Loyalität* (лояльність), виділяє кілька типів перекладу залежно від самого тексту: документальний та інструментальний переклади. До документального типу перекладу належать: підрядник, буквальний переклад, філологічний переклад і переклад-відчуження (вважаючи останній еквівалентом художнього перекладу) [566, с. 55].

Оригінальні вихідні тексти генерують чимало проблем для перекладача, який «доводить до готовності» не лише текст іншою мовою, а й позначає його культурну належність. Без сумніву, культурний феномен може бути лакунарним для іншої культури. У цьому разі перекладачеві необхідно обрати відповідну стратегію перекладу для лексико-семантичного трансферу.

Перекладач може повністю зберігати лакунарний артефакт/феномен мовою оригіналу, виділяючи лауну курсивом (наприклад, *tête-à-tête*) або залишаючи лакунарний елемент без перекладу.

Псевдолакуни (найменування явищ/понять, неактуальних для мовця соціуму) можуть компенсуватися різними мовним засобами, зокрема й за допомогою одиниць інших мовних рівнів [289, с. 7].

Перекладач може елімінувати лакунарні елементи за допомогою коментаря або пояснення, пор.: Коментар: «*The last two phrases are a quote from Ivan Franko's well-known poem — Hrymyt*»: —*Thunder! A blessed time is*

approaching. The poet speaks metaphorically about a revolution [292, p. 251].

Принаймні, існує чотири методи елімінації лакун, які описує Е. Пім у своїй статті «*Багатомовна інтертекстуальність в перекладі*»⁹³. Теоретик і перекладач демонструє кілька успішно перекладених і погано перекладених переказів. Ці приклади можуть бути охарактеризовані як переказні й близькоперекладні: всі фрази вихідної мови перекладаються на рівні слів; усі лінгвокультурні одиниці вихідної мови, культурні цінності замінюються на функціонально еквівалентні елементи цільової мови; усі фрази вихідної мови експлікуються; додається новий матеріал. Важливим моментом є те, що всі чотири стратегії працюють в унісон [583, с. 209].

Загадки – це квінтесенція лакунарності, що містить лакунізовану частину (текст загадки) та делакунізований відрізок (відповідь/відгадка) у вигляді міні-тексту, пор.: англ. *Clean, but not water, White, but not snow, Sweet, but not ice-cream, What is it? Answer: sugar*; укр. *Чистий, але не вода, Білий, але не сніг, Солодкий, але не морозиво, Що це? Відповідь: Цукор*.

Труднощі виникають під час лексико-семантичної трансляції специфічних елементів, що в процесі перекодування можуть виявитися лакунарними. На семантичному рівні важко знайти відповідник лакунарностям: неясна або прихована інформація може не декодуватися в перекладі, може бути втрачена в перекладі. На лексичному рівні специфічна або національна реалія може виявитися лакунарною для іноземного читача, що зумовлює необхідність позатекстового тлумачення (введення коментаря).

---

⁹³Pym A. Multilingual Intertextuality in Translation // *The Intertextual Dimension of Discourse* / ed. Beatriz Penas Ibáñez. Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 1996. P. 207–218.

Існує декілька способів передачі лакунарних елементів: введення примітки, транслітерація лакунарного лексичного елемента, деякі терміни можливо залишити в оригінальному написанні, виділивши при цьому курсивом, пор.: фр. *prêt-à-porter*, англ. *ready-to-wear*, *RTW*; «*off-the-rack*»⁹⁴ or «*off-the-peg*» in casual use., укр. *прет-а-порте*, одяг, що виробляється великими партіями стандартними розмірами для масового виробництва. З огляду на економію часу відбувається заміна, «одомашнення» (англ. *domestication*). Елімінуються лакуни і без роз'яснення шляхом вилучення важкого (лакунарного) елемента з тексту перекладу.

Психічні процеси (сприйняття, пам'ять, мислення тощо), організовані в розповідні структури як і деякі тексти, що викликають у свідомості суб'єкта цілісний контекст асоціативних зв'язків, містять смислові лакуни в сприйнятті вихідної інформації [328, с. 29]. Існує погляд на проблему елімінації лакун із точки зору теорії лінгвістичної реномінації [134, с. 135], відбувається пошук способів перевтілення лакун-реалій (укр. *чумаки* — англ. *chumak carters/chumaks*) і визначення кореляцій між способами передачі оригінального характеру лакунарних культурем [135, с. 165–167]. Делакунізація співвідноситься з вибором стратегій перекладу від форенізації до збереження національного колориту, від лінгвокультурної адаптації до доместикації [135, с. 189]. Теорія лакун розробляється на різних рівнях – комунікативних, номінативних, когнітивних, функціональних, культурологічних, літературознавчих, транслятологічних та інших [135, с. 135].

---

⁹⁴Готовий одяг, *off-the-rack* (ôf'thə-răk', ôf'-adj. Of, relating to, or being merchandise, especially clothing, made in standard sizes; ready-made (American Heritage Dictionary, 2016).

Виявити особливості процесу елімінації лакун, викликаних наявністю в тексті оригіналу лінгвокультурних реалій, можна з позиції реномінації. Під реномінацією розуміють процес переозначування мовного знака (сигніфікат). Реномінація полягає в називанні («відображенні») чужого денотата, відображеного засобами «своєї» мови. Реномінація – це процес переосмислення змістовної сторони мовного знака (сигніфіката) [238, с. 154].

Фененко Н. О. в монографії «Мова реалій і реалії мови» зазначає термінологічну недостатність терміна «реалія», оскільки він позначає і явище позамовної дійсності (предмет), і його культурний еквівалент (концепт), і засіб номінації цього концепту в мові (лексема або фразеологічне сполучення). Лінгвіст уводить гідну уваги класифікацію: R-реалії (від фр. *Realite*), C-реалії (від фр. *Concept culturel*) і L-реалії (від фр. *Lexeme*), залишаючи термін «реалія» як родовий [407, с. 17].

З огляду на теорію реномінації виділяють R-реалії – денотати, подані в позамовній дійсності, що складають частину природного та матеріально-культурного середовища, навколишнього світу носіїв мови; C-реалії – десигнати, поняття, уявлення, складові духовно-інтелектуального соціального середовища; L-реалії – номінативні одиниці, що утворюють словник мови [238, с. 156].

R-лакуни фіксуються за відсутності в лінгвокультурі тексту перекладу культурно-специфічного предмета (артефактів); L-лакуни помічені універсальною специфікою позначення артефактів або концептів; C-лакуни свідчать про відсутність понять. Для кожного з цих способів елімінації лакун (наприклад, запозичення, пор.: укр. *кутя* – англ. *kutia*) характерний свій набір типів реномінації [238, с. 155].

Якщо неосвоєна реалія не фіксується в словниках, можна описувати лакуну за допомогою додаткового коментаря (експлікації), пор: укр. *Кутя – тут це освячений пиріг із пшениці, жита або рису з додаванням меду, який їдять після панахиди; англ. Kutya is a cereal dish, traditionally served in Ukraine, Belarus, Russia and some parts of Poland. In Ukraine kutia is an essential dish at the Ukrainian Christmas Eve Supper (also known as Sviata Vecheria or Svyata Vecherya). It is believed that kutia has been known to Ukrainians' ancestors since pre-historic times* [769].

Еквівалентність тексту оригіналу (ТО) і тексту перекладу (ТП), що досягається в результаті реномінації лакун, рідко буває повною, оскільки «коди» культур не ідентичні, а семантичні втрати, супроводжуючи перехід знака з однієї лінгвокультури в іншу, неминучі. Глибина заповнення лакуни залежить від когнітивного багажу перекладача і знання ним когнітивного контексту твору [262, с. 204].

Аналіз принципів кореляції лінгвокультурних реалій, породжуваних ними лакун і способів реномінації реалій як засобу заповнення лакун, дозволяє виявити ступінь лакунізації культурно-специфічної інформації при перекладі, семантичні втрати і спотворення у ТП, а також виявити ступінь еквівалентності ТО та ТП.

Адекватність текстів оригіналу і перекладу досягається шляхом реномінації лакун – повною або частковою. Ступінь заповнення залежить від лінгвокогнітивного багажу перекладача і знання ним когнітивного контексту твору [262, с. 204].

Лакуни в термінології вчених пов'язані з культурою, мовою, комунікативними моделями, когнітивними пошуками та способами декодування імпліцитних та глибинних смислів.

Лакуну можна вилучити як заважкий у перекладі специфічний елемент, що є, з одного боку, перекладацькою помилкою, а з іншого – технікою вилучення (англ. *deletion*) через брак часу, в режимі швидкого скороченого перекладу. До делакунізації відносимо методи перекладу з додаванням інформації, розширеним тлумаченням (англ. *addition*). За умови збереження специфічного елемента, лексичної лакуни перекладач вдається до транскрипції, транслітерації, кальки (англ. *foreignization*). Особливі національні елементи в перекладі можуть елімінуватися, змінюватися на аналогічні, або подібні, елементи, одомашнюватися (англ. *domestication*), запозичуватися (англ. *borrowing*) з повним або частковим асимілюванням у мові перекладу. Впродовж століть процеси заповнення лакун шляхом часткового або повного запозичення відбувалися в мовних системах АКС та УКС.

Для досягнення культурно-орієнтованого перекладу перекладач обирає запозичення іноземних термінів, використовує існуючі слова в новому узусі зі зміненою прагматикою. Діючими при цьому є основні стратегії: запозичення, відчуження та одомашнення. Лакуни реалій, культурем та інших специфічних елементів можуть бути еліміновані за допомогою пояснень, приміток та інших екстратекстуальних тлумачень, наприклад додатковий контекстуальний словник у бітекстах.

На думку М. К. Гарбовського, під час перекладу потрібно одержати «презумцію комунікативної рівнозначності», всі зміни в перекладі повинні бути визначені як трансформації або як деформації. Трансформації – це позитивні, розвивальні зміни, а деформації – негативні, згубні перетворення, що спотворюють вихідні одиниці [121, с. 10].

Терміни «трансформація», «трансфер», а також нові активно вживані терміни «медіація»⁹⁵ М. Байрама [490] (передавання всіх екстралінгвістичних відтінків, тлумачення) та «транспонування» П. Торопа (передача змісту повідомлення) мають спільну рису попередніх термінів – передача «невловимого» лакунарного змісту або прихованого відтінку значення [399, 400].

Лакунарна інформація є найбільш складною для перекладу. Лакуни з'являються в результаті обмеженості вихідної інформації або подолання окремих недоліків знань, що дозволяють співвіднести когнітивні лакуни із семантикою декодування. Кожна лакуна в перекладі являє собою припущення та формує новий асоціативний феномен, а також являє собою «неосвоєний» простір або, іншими словами, нульову лакунарну сутність.

Лінгвістичні та культурні розриви є ідіосинкретичними знаками, що формують цілісний особливий простір у певній мовній системі. Лексичні та семантичні лакуни і, таким чином, конотації їх номінації формують єдиний семантичний простір і можуть мати нульову екстеріоризацію, позначатися як систематичними, так і випадковими символами.

У мовній картині світу відсутній цілий набір одиниць, які важко перекладаються з однієї мови на іншу (наприклад, афоризми, фразеологічні одиниці, прислів'я і приказки, крилаті слова). Під час інтерпретації лексичних лакун відсутність одного елемента в одній культурі порівняно з іншою зазвичай позначають терміном «лакуна», а специфічні елементи мови перекладу – безеквівалентною лексикою (БЕЛ) [280, с. 19].

---

⁹⁵Байрам М. «*Cultures can and should be translated but also mediated*».

Лакуни заповнюються в процесі мовленнєвої або когнітивної діяльності: декодування відбувається шляхом обрання оболонки для віртуальної лакуни – смислового згущення, що має на певному етапі нульове лексичне оформлення. Пошук вербального оформлення для віртуального елемента відбувається шляхом: багатолексемного тлумачення; запозичення (з активної мови); запозичення (з термінотвірних мов – пор. латина, грецька мова); словобудови (формується нове слово на основі існуючих лексем); мовна гра/метафоричний образ-замінник; родовидова заміна [2, с. 243].

Перекладацькі корпуси демонструють такі високочастотні перекладацькі трансформації, як нейтралізація (32,27 %), дослівний переклад (29,94 %), еквіваленція (13,10 %), диференціація (8,61 %), лексико-граматичні трансформації (4,86 %), метафоричне перетворення (2,79 %), конкретизація (3,66 %), генералізація (2,16 %), антонімічний переклад (0,33 %) [306, с. 20].

Сукупність усіх лінгвокультурологічних елементів складається в мозаїчну, фрагментарну, незавершену, а часом і суперечливу мовну картину світу, забарвлену національним колоритом. Важлива відмінність наукової картини світу від мовної полягає в такому: «якщо наукова картина світу претендує на повне без розривів і прогалин відображення реальності, то мовна картина світу завжди залишається лакунарною та непослідовною» [312, с. 101].

Терміни на позначення лакун (рис. 3.1) знаходимо у наукових розвідках учених, які постійно оновлюють: неповторність культур Е. С. Маркаряна [276], розбіжності фонових семантичних часток В. Л. Муравйова [305], непорозуміння двозначності та семантична інтерференція С. М. Ервін-Тріпп (англ. *semantic interference*) [506, с. 233], квазізіставлювані слова Ю. С. Степанова [386],

незаповнене місце, пробіл К. Хейла (англ. *gap*) [529], лакуни психологічної ситуації О. О. Леонтьєва [263], різну інтерпретацію текста реципієнтом Р. Амброзіні [5].

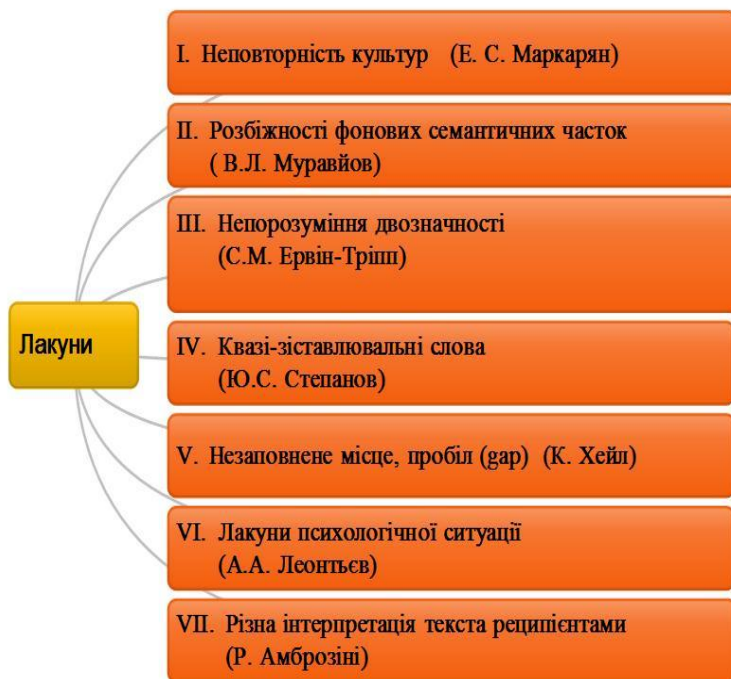

Рисунок 3.1 – **Лакуни в розумінні вчених**

На нашу думку, існує два основних типи трансформацій лакун: трансформації формального рівня (лексичні, граматичні, фонетичні, синтаксичні зміни тощо), або «формальна делакунізація» й трансформації екстралінгвістичного та семантичного рівнів (фоносемантична, імпліцитна, затекстова, алюзійна

лакунарність тощо), або «семантико-екстралінгвістична делакунізація». Обидва типи трансформацій відбуваються під час декодування інформації, її трансферу шляхом «повного» або адаптованого, модифікованого чи скороченого, вільного або буквального перекладу. Делітація – це деформація ТП із видаленням лакун.

Найчастіше відбуваються зміни формального рівня, коли делакунізація семантичного та екстралінгвістичного рівнів має менший відсоток. Саме це пояснює успіх роботизованих систем перекладу, що делакунізують формальний рівень текстів більш професійно завдяки новим програмним можливостям, методам широкого контексту та використанню перекладацьких корпусів. Актуальною залишається проблема передавання імпліцитної інформації, підтексту, гри слів, використання неологізмів та рідких слів (гапаксів), що не входять до словникових баз.

3.2.1.1 Продуктивні та непродуктивні способи делакунізації. Делакунізація – це когнітивна актуалізація вербальної або невербальної одиниці, концепта шляхом внутрішнього декодування (в перекладі з подальшою вербальною актуалізацією делакунізованого елемента у вторинному тексті). Процес делакунізації – це процес розтлумачення, пор. інтра- та інтерпроцеси, зокрема внутрішньомовне тлумачення (пор. пояснення в одномовному тлумачному словнику) та міжмовна інтерпретація (переклад).

Делакунізація як у типології, так і в перекладознавстві – це результат перекодування знаків однієї семіотичної системи в іншу, під час якого відбувається заповнення лакун стандартним набором прийомів, використаним ще під час перекладу теологічних класичних творів та описаним Є. М. Верещагіним. Ці

перекодування стали відомі як транспозиція, запозичення, калька та металізація, на часі цей прийом відомий як «семантичний переклад» [106, с. 40–43].

Існують продуктивні та непродуктивні способи делакунізації. Під непродуктивними способами делакунізації розуміємо вилучення нерозпізнаних елементів, під продуктивним способом тлумачення – вступна стаття, коментар перекладача, пояснювальна примітка в перекладі. Лакуни експлікуються у мовленні за допомогою полілексемних конструювань, компенсуючи відсутність однослівних позначень [431, с. 79].

Відповідно для адекватної інтерпретації міжкультурних реалій, алюзій, різного роду конотацій, зрозумілих лише тим, хто говорить рідною мовою, прецедентних текстів та інших лакун перекладач може надати розгорнутий коментар [196, с. 76].

Є. М. Верещагін та В. Г. Костомаров порушили питання лакунарності в книзі «Лінгвокраїнознавча теорія слова»⁹⁶ як проблему фонових систем та описали шляхи подолання міжмовної асиметрії. Пропонувалося через поняття лексичного фону знайомити іншомовних реципієнтів із лакунарними елементами іноземної культури. І хоча більшість слів мають свої міжмовні еквіваленти, проте іноді слова або лексичні поняття не перекладаються, тобто є безеквівалентними. Вчені вважали, що план змісту таких лакун неможливо зіставити з будь-яким іншомовним лексичним поняттям. Вони вважали за необхідне включати фактор позамовної інформації в значення мовного знака [106, с. 170–172].

Труднощі перекладу, що виявляються на різних лексико-семантичних рівнях, за різних

---

⁹⁶Верещагін Е. М., Костомаров В. Г. *Лингвострановедческая теория слова*. Москва: Русский язык, 1980. 320 с.

екстралінгвістичних умов, часто пов'язані з трансфером ксенонімів, реалій, культурем, специфічних національних, культурних та географічних назв, ономастичних пролегоменів, лакунарного ономастикону у вторинний емінітний текст (*der Eminente* за Гадамером), що не може повністю збігатися з жодною зі своїх реалізацій [372, с. 78].

Лакуна виникає після ідентифікації відсутності мовного корелята у приймальній лінгвокультурі. Безеквівалентні елементи вважаються неперекладними, вони передаються описово та їх зміст тлумачиться за допомогою додаткових пояснень [107, с. 17]. Делакунізації безеквівалентних слів і концептів сприяє не лише введення коментаря, а й розуміння необхідності мовного запозичення для лакунарного елемента, що транспонується в приймальну мову і культуру.

У перекладі елементів культурного фону відбуваються втрати, пор. англ. *translation losses*. Існує безліч прикладів випадання тих чи інших смислових нюансів формування смислових лакун через неповну відповідність лексики мови оригіналу та мови перекладу. Існують лексичні лакуни, що є національно маркованими одиницями, що корелюють із культурними незбіжностями та різним наповненням однієї лексичної номінації, вжитої в різних мовних середовищах.

Так, на часі в Україні⁹⁷ термін СУВ (англ. SUV) позначає позашляховик із набагато більшим рівнем динамічних характеристик, СУВ – простий в управлінні та комфортний позашляховик. В Америці СУВ – це не завжди дорогий позашляховик, у контексті ілюстрації, поданої нижче, це – не обов'язково дорогий джип, а

---

⁹⁷SUV – англ. *sport utility vehile a type of vehile that is bigger than a car and is made for travelling over rough around*, укр. СУВ, дослівно спортивний та практичний транспортний засіб.

великий джип, великий чорний СУВ/позашляховик (сленг. SUV – «*Stupid Ugly Van*»), що можуть придбати або арендувати не дуже заможні люди, серед яких й іспаномовні меншини, пор.: англ. *He said that this is still an active investigation and that authorities are looking for a dark coloured SUV with two hispanic females armed with a handgun* [727]; укр. *Він повідомив пресу, що це як і раніше ведеться розслідування, та влада шукає позашляховик темного кольору, в якому перебувають дві озброєні іспаномовні жінки* (переклад наш).

Виявляється, що лакунами можна вважати семантичні частки деяких словосполучень, реалізовані хибно або частково. Нереалізовані семантичні частки – це семантичні лакуни нерівномірно виражених або нереалізованих колокацій.

Перекладач може перекладати елімінуючи важкі місця (лакуни, або англ. «*lost in translation*», укр. «*неперекладність перекладу*»). Можливі такі методи: опущення (англ. *deletion*), яке може бути замінене за нагоди на калькування (англ. *calque*) або транслітерування запису (англ. *transliteration*), можливий переклад, доповнений приміткою з оригінальним написанням (англ. *footnote*).

Так, наприклад, французьке, а пізніше англійське слово *croissant* можна перекласти як «*рогалик*» або транслітерувати як «*круасан*», а можна взагалі не перекладати, опустивши культури як лакунарний елемент. У тексті – це техніка делітації (англ. *deletion*), що має назву опущення (англ. *ommission*). Лакуну можна компенсувати, знайшовши відповідний еквівалент – наприклад, «*рогалик*», а можна елімінувати лакуну за допомогою дефінітного тлумачення з наївної картини світу (1): солодкий хлібний виріб із хрусткого тіста, що подається на сніданок із кавою; або етимологічний коментар із наукової

картини світу (2): англ. late 14 с., «*crescent-shaped ornament*», from Anglo-French *cressaunt*, from Old French *creissant* «*crescent of the moon*» (12 с., Modern French *croissant*), from Latin *crescentum* (nom. *crescens*), prp. of *crescere* «*come forth, spring up, grow, thrive, swell, increase in numbers or strength*», from PIE root **ker-* «*to grow*» (cf. Latin *Ceres*, goddess of agriculture, *creare* «*to bring forth, create, produce*» [741, с. 24]. Етимологічний коментар може бути поданий із перекладом (1) і без перекладу (2), пор. : (1) У науковій картині світу слово *croissant* має давнє походження, пор.: англ. *crescent* – півмісяць від лат. *crescere*, вперше зафіксовано в 1875 році [741].

Пріоритетним завданням у перекладі залишається ефективний пошук найбільш доцільних рішень у режимі контекстуальної реалізації. Оскільки виникають труднощі перекладу, а іноді й неможливість дати повну відповідність культурологічній лакуні, лінгвісти-перекладачі змушені відмовитися від терміна «текст-переклад», замінивши його іншим терміном «вторинний текст», «частковий аналог», «неоригінальний текст із коментарем» [473, с. 33].

Лакуни є перешкодою для взаєморозуміння носіїв різних культур. Перекладач усвідомлено обирає способи елімінування лакуни, вдаючись або до її заповнення, або до компенсації. Заповнення лакуни може відбуватися шляхом транскрипції, транслітерації або шляхом збереження написання іноземною мовою з коментарем. Це продуктивний спосіб передачі лакунарної інформації, оскільки відбувається процес розкриття сенсу деякого поняття (слова), що належить чужій для реципієнта культурі. Елімінація лакунарності може бути різної глибини, що залежить від характеру лакуни, типу тексту, в якому лакуна існує, а також особливостей реципієнта, якому адресований текст [280, с. 89].

Одним із найпоширеніших способів заповнення лакун є збереження фрагмента незнайомої культури [280, с. 91]. Такий продуктивний спосіб делакунізації дозволяє зберігати в тексті національно-специфічні елементи в оригінальному звучанні з перенесенням його колориту.

Із метою заповнення лакунарності в текст може бути введений коментар. Заповнення лакуни може бути різною, що пояснюється контекстуальною необхідністю, завданнями, що стоять перед автором, культурологічною дистанцією між вихідною та прийнятною культурами. Коментар може носити характер ліквідації тезаурусної лакунарності, бути енциклопедичним (давати конкретні, точні відомості, запозичені з довідкових джерел); розрізняють також коментар дослідницький, складений таким чином, щоб розкривати лінгвокраїнознавчі лакуни (особливості сприйняття національних позамовних фактів) [473, с. 34].

Непродуктивним способом елімінування лакун є компенсація. Це спрощений спосіб перекладу. Він може бути використаний у режимі усного перекладу, або, скоріше, синхронного. Його значення полягає в тому, щоб зняти ефект нерозуміння, культурологічний бар'єр. Процес компенсації лакун призводить до деформації національної специфіки оригіналу, оскільки в тексті з'являються нові елементи, що належать культурі реципієнта, одним із найпростіших видів компенсації лакун у тексті, що відображає на мові реципієнта певну частину чужої культури (автор тексту і реципієнт – представники однієї й тієї самої культури), є використання автором тексту реалії, що допомагає зрозуміти чужу реалію або ситуацію [280, с. 96].

Резонансним прикладом такої заміни в творі «Трое в човні, не рахуючи собаки» стала номінальна реалія «післяпологова гарячка». В оригіналі – англ. *Housemaid's*

Knee» (лат. *prepatellar bursitis*), дослівно укр. «запалення колінної чашечки, яке часто виникає у домробітниць», у перекладі замінено на соціально нейтральну реалію «післяпологова гарячка», яка не свідчить про статус носія хвороби, а звертає увагу на його гендерний стан. У перекладі українською мовою обрано іншу еквівалентну заміну – реалію, яка свідчить про соціальний статус, проте втрачає гендерне забарвлення за рахунок вживання колокації «рак сажотрусів». Пор.: англ. *I plodded conscientiously through the twenty-six letters, and the only malady I could conclude I had not was housemaid's knee* [707, с. 6]; укр. *Я сумлінно простудіював усі двадцять шість літер алфавіту і з усіх хвороб, опис у книжці, що не знайшов у собі лиш однієї – раку сажотрусів* [707, с. 7].

Алюзійною компенсацією може бути літературна цитата або посилання на відомий читачеві прецедент, що допомагає точніше зрозуміти характер феномена чужої культури та викликати потрібне до нього відношення. Компенсація відбувається, коли, на думку перекладача, зберегти лакуну не можливо, проте існує необхідність зробити текст максимально зрозумілим [280, с. 97]. Відбувається делітація лакуни, яку з часових або інших причин неможливо заповнити, елімінувати або пояснити на даний час.

Лакунарність певної картини світу є очевидною тоді, коли ця картина світу порівнюється з іншою, з тезаурусом, поданим у нормативному словнику. Ознаки та обриси лакунарності знаходимо в лексикографічних статтях, текстах, граматиках, працях зі стилістики, морфології та синтаксисі.

3.2.1.2 Перекладач-медіатор і довільність трансферу. Тлумач-медіатор декодує комунікативні лакуни, передаючи структуру та зміст

оригінального тексту. Текст перекладу – це своєрідна мовна медіація для пошуку комунікативно еквівалентних відповідностей [484, с. 122].

Невідома або незрозуміла інформація, наприклад, фрактальна лакуна, що існує на рівні прихованого значення, декодується та фільтрується перекладачем для трансферу або ефімізації. Комунікативні та номінативні лакуни оброблюються постійно, елімінуються через важкість сприйняття, компенсуються з поясненням для інших (медіаторна діяльність тлумача/перекладача) або замінюються контекстуальними аналогами.

Неперекладені елементи – це перекладацькі лакуни, що є результатом тезаурусних або інформаційних вад роботи над вихідним текстом перекладача, є запланованими делітованими елементами (через цензурні або власні смакові вподобання, недоречно транслітеровані, мають ознаки неконгруентного поєднання елементів).

Лакунарні елементи аналізуються у взаємозв'язку з обраними перекладацькими стратегіями вилучення, додавання та заміни. У процесі перекладу спрацьовує особистісний фактор перекладача, який впливає на створення інформаційного або інтертекстуального перекладу. Лакуни незбіжності зовнішнього та внутрішнього планів віршованих текстів проявляються під час перекладацького аналізу та порівняння перекладів.

Пошук лакунарних елементів у перекладі відбувається паралельно з пошуком влучних аналогів та створенням коментаря перекладача як внутрішнього, так і зовнішнього – післямови, вступної статті перекладача, коментаря в постпозиції, елементів, які можуть частково компенсувати лакуни, делакунізувати оригінальні елементи вторинними конструюваннями, що виявляють певну семантичну близькість.

Процес створення понять – динамічний. У ньому завжди є місце процесу лакунізації. Слова з часом можуть створити в мові смислові ланцюжки ($x_1 \rightarrow x_2 \rightarrow x_3 \rightarrow x_n$), а старі смислові елементи делітуються. Синкретизм значень позначено модифікацією відтінків, вилученням деяких ознак, породженням нових відтінків з ознаками девіації :: регресії, еволюції :: інволюції.

Процес формування понять та введення їх у лексичну систему передують процесу «вибору» найбільш суттєвої сторони предмета чи явища. Майстри слова влучно заповнюють лексичні лакуни, створюючи оказіоналізми – потенційні вербокреації [275, с. 23]. Цей процес є багатоступеневим: має фазу сприйняття, осмислення, відбору ключових характеристик та власне формування вторинної номінації, що є результатом сумачії всіх попередніх дій. Під час словотвірної деривації відбувається семантичний зсув, при якому на основі вихідної одиниці формується нова, що має змінне співвідношення експліцитних та імпліцитних компонентів [245, с. 71].

Невербалізовані лакуни-знаки виявляються лише порівняно з іншою семіотичною системою. Так текст-оригінал не містить лексичних лакун (*de-facto* всі вербальні знаки наявні), коли ж текст-переклад завжди містить лакуни (вербальні пропуски), що можуть замінитися іншими вербальними знаками, елімінуватися, делакунізуватися за допомогою коментаря, пояснення, інтертекстових вкраплень.

Методи міжкультурного трансферу та передачі лакунарної інформації довільні, їх обирає перекладач. Деякі лінгвореми та культуреми з інших мов не запозичуються транслятологією з огляду на їх непотрібність, надлишковість або табуїзованість у секондарній мовній системі.

На шляху до перетворення мовного знака однієї лінгвокультури та епохи в мовний знак іншого темпорального відрізка лінгвістичні знаки видозмінюються, вбираючи ознаки сучасного трактування, реального стану речей, а архаїчні реалії та натяки можуть зникати із сюжетних схем. Виявлення текстових лакун відбувається в межах кроскультурного трансферу. Текстові лакуни виникають при трансфері художнього тексту з однієї лінгвокультури в іншу. Одним із типів такого роду лакун є символічні лакуни, що виникають внаслідок особливостей індивідуально-авторської естетики письменника [409, с. 112].

Зі зміною напрямку досліджень від статичної парадигми до динамічної і функціональної активно розвиваються скопос-теорія, теорія полісистем та структурно-орієнтовані когнітивні дослідження, в яких «перекладна література має статус непериферійної в літературній полісистемі» [610]. Такі рушійні сили, як знання, інтуїція, попередній досвід, детерміновані соціальними, культурними нормами, існуючими моделями перекладу та його стандартами, становлять основу для перекладацької діяльності.

Переклад обумовлений приймальною культурою, оскільки саме вона керує процесом перекладу, у її фокус потрапляють переклади, що стали канонічними для приймальної культури та почали діяти в новому середовищі в повному відриві від свого оригіналу [299, с. 188].

Для перекладача важливо знати й розуміти культурні особливості іноземної мови, а не просто вміти говорити цією мовою. Як зазначає Г. Турі в своїй роботі «*The Notion of Assumed Translation*» [610]: допустимий переклад – це його «прийнятність», що передбачає виконання трьох аксіом: (1) аксіома вихідного тексту

(англ. *The Source-Text Postulate*) – існує текст іншої культури (мови), який має як хронологічну, так і логічну перевагу над текстом-перекладом, та повинен вважатися першоджерелом; (2) аксіома перенесення (англ. *The Transfer Postulate*) – процес, у результаті якого народжується «допустимий переклад», повинен вміщувати перенесення певних рис із тексту оригіналу в текст перекладу; (3) аксіома зв'язків (англ. *The Relationship Postulate*) – існування цілком зрозумілих зв'язків між текстами оригіналу та перекладу на основі функції перенесених рис [610, с. 34–35].

3.2.1.3 Лакуни секондарного конструювання. Лакунарні ланки в мові мають незаперечну тенденцію на заповнення. Найдинамічніша делакунізація відбувається під час формування вторинного тексту або під час перекладу, адаптації, ретрансляції вихідного твору.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях значне місце займає питання осмислення вторинних текстів, що набувають значної реінтерпретації [215, с. 22]. Сміслова структура похідного слова може розглядатися як структура, що містить ознаки семантичної компресії та характеризується особливими способами збереження вихідної інформації в згорнутому, редукованому (імпліцитному) вигляді [245, с. 55].

Певні лакуни виникли внаслідок суто формальних змін, появи надміру коротких слів та багатьох незручних омонімів, можливо, через брак у народній мові багатьох потрібних семантичних та синонімічних відтінків, зокрема в абстрактно-інтелектуальній лексиці [157, с. 65]. Лексична делакунізація як заповнення порожніх місць мовної системи є органічним процесом, який є результатом лексико-семантичної перебудови. Поява нової лексеми, що

дублює значення вже наявних у мові одиниць, приводить до спрощення одного зі значень, згодом лакунарна лексема вилучається.

Лакунарними виявляються деякі багатозначні англomовні терміни, що сформувалися шляхом семантичного зсуву, використовують формальну оболонку без змін, зі зміною семантичних складових. Такі лакунарні переосмислені номінативні одиниці часто не знаходять одномовного еквівалента, пор.: англ. *factor*, укр. *консигнаційний агент*, *третья особа*, *посередник юридичного виконавця*, *термін має значення на позначення особи, яка вручає наказ суду (ніби засвідчуючи своєрідний факт) про накладення арешту на наявне у нього майно боржника*.

Одиниця вторинної номінації відрізняється від безпосередньо мотивуючого слова внутрішньою організацією похідної семантики, що має відмінну кількість формальних або прихованих компонентів, наприклад: *доц* – *доцик*, *лиса* – *лисиця*, англ. *neylon* (New York та London) [245, с. 72].

Видозміни, що відбуваються під час побудови інноваційних конструювань, можуть надати секондарним текстам (СТ) близьких або віддалених рис від похідних текстів. Відбувається посилення або послаблення атрибутів нових конситуацій. Подібні модифікації є фреквентивними на просторах трансляторських інтра- та інтертекстів. Тексти перекладу та адаптації вимагають певних змін, що об'єктивуються законами приймальної мови та культури. У процесі трансферу дієвим є «перекладацький фільтр», який генерує формальну та семантичну девіації секондарного конструювання [33, с. 11].

Секондарні (переосмислені, модифіковані) тексти, як звичайні СТ, так і малі (МТ), містять нову лакунарну

рематичну структуру. Так, деякі переосмислені МТ (наприклад, прислів'я, афоризми та загадки) належать до жанру малої форми, що генерують десемантизацію лакунарного блоку. Ці тексти (МТ) атрактуються атрибутами мобільності та містять репелери лакунарності.

Секондарні тексти (СТ) регулюються дією атракторів та репелерів, що, з одного боку, повинні надати певні рамки – жанр, форму, мовні норми, а з іншого – надають автору певної свободи під час трансферу первинного лексико-семантичного утворення.

Модифікація первинного тексту відбувається в «точці біфуркації», коли конситуація може бути вербалізована декількома лексико-семантичними варіантами [33, с. 12]. Наприклад, пролонгація такої одиниці: *It rains cats and dogs* → *It rains cats and dogs **and some puppets fell on the table*** (декілька крапель упало на стіл).

Лакунарною є амбівалентна та імпліцитна інформація вторинного гумористичного конструювання, наприклад, кумедні вислови, що мають різне закінчення [750], пор.: *Knock Knock Who's there? The door. The door who? The door is locked, that's why I knocked. / Knock Knock Who's there? Marry. «Marry who?» Marry me. / Knock Knock! Whos there? Mary and Abby! Mary and Abby who? Mary Christmas and a Abby new year. / Knock Knock. «Whos There?» UPS⁹⁸. Sign for this please.*

Модифіковані тексти (МдТ) мають більше спільних рис, ніж їх вихідні варіанти: специфічне композиційне аранжування, ситуативна відповідність, концептуальна конгруентність, дискурсивний напрямок, відкритість до модифікацій – усе це супроводжує процеси еволюції та

---

⁹⁸ Англ. UPS – абр. від *United Parcel Service* – укр. кур'єрська компанія.

інволюції малих текстів, їх самобудову і самоорганізацію [33, с. 12]. Свідчать про лакуарність коментарі, варіанти омовлення, секондарні стани, інтертекстуальність. Інтертекстуальна позиція модифікованих прислів'їв свідчить про їх нову функцію – інтенсифікатор.

Лакуарність та несподіваність ілюструє явище дивергенції, що спрацьовує у трансформованих текстах, які стають гібридними каламбурами-блендами. Наприклад, існує досить популярна форма мовної гри, коли частина відомого прислів'я відсікається і до нього додається частина іншого прислів'я: *Better late than an apple a day* (Пор. *Better late than never* і *An apple a day keeps a doctor away*). Або: *Late to bed, early to rise makes a fan radio wise*. Пор. *Early to bed and early to rise makes a man healthy, wealthy and wise*. Використовується засіб «портмоне» – перефразування та гібридизація: до відомого прислів'я додається новий зміст.

Лакуни, що елімінуються в модифікованих текстах, подані в коментарях, варіантах омовлення, експлікаціях пропозицій. Прислів'я позбавляються жанрової ідентифікації в модифікованому секондарному стані, актуалізуючи лакуну інтертекстуальності, перетворюючись на заголовки в текстах та дискурсах (фреквентивними є заголовки прислів'їв у публіцистичних текстах).

У системі інтермедіальних зв'язків один художній код переводиться в інший, і на змістовому рівні здійснюється їх взаємодія – проте картина «словесна» не ототожнюється з картиною «живописною» – відбувається інтерсеміотичний «переклад» живопису на мову прози. Інтермедіальність, таким чином, створює поліфонізм твору, розширює його змістовий простір, залучає читача до ігрової діяльності [365, с. 70–71]. Лакуни прочитання можуть міститись у первинних та модифікованих

текстах, інтертекстах, а інноваційні конструювання стають лакунарними у близьких та віддалених від похідних текстів. Останні резонуються у секундарних утвореннях по-різному – як синоніми, антоніми, залишкові партитативні елементи [33, с. 11].

Компресія прислів'їв є очевидною з погляду на існування двох груп: а) тема Т + рема Р₀ (блок теми відкритий (1), рематична група є лакунарною); б) Р + Т₀ (рематична група експліцитна, виражена імперативно та ригористично (2) або метафорично та емфатично (3), зазвичай у формі настанови та рекомендації (4) рематична група є імпліцитною та лакунарною).

Таблиця 3.1 – Ущільнений темо-рематичний блок прислів'я та його делакунізація

	Ущільнений темо-рематичний блок прислів'я	Делакунізація
Т + Р ₀	<i>Fools make feasts and wise men eat them.</i>	<i>Розумні використовують дурнів</i>
	<i>An Englishman's house is his castle.</i>	<i>Мій дім – моя фортеця</i>
Р + Т ₀	<i>Don't trouble trouble until trouble troubles you.</i>	<i>Не буди лиха, поки воно спить</i>
	<i>Be swift to hear and slow to speak.</i>	<i>Більше слухай, менше говори</i>
	<i>To kill two birds with one stone.</i>	<i>За один раз дві проблеми вирішити</i>
	<i>Hear much, speak little.</i>	<i>Більше слухай та мовчи</i>
	<i>It needs great wisdom to play the fool.</i>	<i>Мудрий зможе удавати дурня</i>
	<i>He who begs timidly, courts refusal.</i>	<i>Погано просиш – чекай на відмову</i>

За ригористичну параметризацію художніх творів несуть відповідальність атрактори та репелери, внутрішні регулятори жанру, які атракують або відштовхують передбачені канонами атрибути поверхневих та глибинних структур. Атрактори та репелери не лише представляють досвід соціуму, а й видозмінюють вихідний матеріал, модифікують його, переводять у новий епідигматичний стан семантичних та формальних девіацій. Так вони змінюють еволюцію жанрів, їх функціональне призначення як таке, що резонується фрактально в майбутніх образах [33, с. 8–9].

Основними механізмами ігрової інтертекстуальної діяльності є добре знайомі читачеві інтертекстами – прецеденти, які вводяться до тексту зазвичай номінативним способом. Включення інтертекстом варіюється за обсягом (від слова до цілих текстів), ступенем маркованості, функціями, а також елементами інших семіотичних систем (інтермедіальність).

Лакуни секондарного конструювання мають вигляд репелерів, що залишають рему твору відкритою, лакунарною, такою, що чекає на заповнення. Жанри є незмінними атракторами, які під дією репелерів-лакун змінюють жанрову належність. Так, наприклад, роман стає романом із відкритим кінцем, класичний роман перетворюється на постмодерністський. Секондарний жанр є новим жанром із модифікованою структурою: детектив стає нуаром, а загадка стає мотто або заголовком нового твору.

3.2.1.4 Перекладацькі помилки: вилучення специфічного елемента. Вміння декодувати лакуни залежить від індивідуальної тезаурусної компетенції тлумача оригінального тексту. Так, перекладач, який має достатній емпіричний досвід та

знання, може успішно розкодувати первинний текст. Талановитий перекладач, формуючи секондарний текст, не делітує лакунарну інформацію, а намагається відтворити всі елементи тексту, зокрема екстратекстуальні та імпліцитні, не спотворюючи та не спрощуючи оригінал. Проте завжди є щось, що зникає в перекладі. Ці лакуни можуть бути реконструйовані шляхом ретрансляції, повторного перекладу, порівняння вже існуючих перекладів на різні мови.

Національні психологічні риси, специфіка творчого мислення, жанрові конструкції можуть залишитися непоміченими в перекладі. Іноді це – фактична інформація, що належить, наприклад, до кольору салону, та традиції були компенсовані в примітках, анотації [484, с. 120].

Деякі тезаурусні лакуни, що позначають невідомий елемент, розтлумачуються у вихідному та секондарному текстах. У сучасній українській традиції перекладу часто неологічні елементи та незвичне графічне оформлення можуть бути перенесені в текст перекладу без змін. Існують перекладацькі лакуни, які позначають елементи, що вилучаються в перекладі. Такі зміни призводять до появи смислових та вербальних лакун, які можна помітити лише під час порівняння вихідного та перекладного текстів.

Перекладацька техніка вилучення (делітація лакуни) призводить до змін формального рівня, таких, як вилучення лексичних елементів (1), контекстуальна темарематична заміна (2), пор.: (1) англ. *dilemma*, (2) зміна англ. *logical conclusion* на укр. *лише один вихід*.

Деякі деталі, що можуть виявитися лакунарними або зайвими для перекладача, можуть також бути делітовані в перекладі. Делітація тезаурусних лакун призводить до спотворення вихідного змісту, результатом цього є неповний або помилковий переклад, наприклад:

англ. *the soaring ribbed vault of the ceiling* (укр. *віялові готичні склепіння стелі*) у перекладі лише *високе склепіння високо над головою*.

Існуючі перекладацькі виклики (англ. *translation challenges*) є проблемою лакунології та перекладознавства. Перекладачам складно, а іноді неможливо перекласти логографи, ліпогри, гру слів, мовну просодиду, орфографічні особливості, семантичний дизайн та специфічну образність оригіналу. Пор.:

Оригінальний вірш: *Mary had a little lamb/Its fleece was white as snow/And everywhere that Mary went/The lamb was sure to go/He followed her to school one day/That was against the rule/It made the children laugh and play/To see the lamb in school;*

Вірш без літери «S»: *Mary had a little lamb/With fleece a pale white hue//And everywhere that Mary went/The lamb kept her in view/To academe he went with her,/Illegal, and quite rare;/It made the children laugh and play/To view the lamb in there;*

Вірш без літери «A»: *Polly owned one little sheep/Its fleece shone white like snow/Every region where Polly went/The sheep did surely go/He followed her to school one time/Which broke the rigid rule/The children frolicked in their room/To see the sheep in school;*

Вірш без літери «H»: *Mary owned a little lamb/Its fleece was pale as snow/ And every place its mistress went/It would certainly go/It followed Mary to class one day/It broke a rigid law/It made some students giggle aloud/A lamb in class all saw;*

Вірш без літери «T»: *Mary had a small lamb/His fleece was pale as snow/And every place where Mary walked/Her lamb did also go/He came inside her classroom once/Which broke a rigid rule/How children all did laugh and play/On seeing a lamb in school!*

Вірш без літери «Е»: *Mary had a tiny lamb/Its wool was pallid as snow/And any spot that Mary did walk/This lamb would always go/This lamb did follow Mary to school/Although against a law/How girls and boys did laugh and play/That lamb in class all saw;*

Вірш без половини літер алфавіту: *Maria had a little sheep/As pale as rime its hair/And all the places Maria came/The sheep did tail her there/In Maria's class it came at last/A sheep can't enter there/It made the children clap their hands/A sheep in class, that's rare [772].*

Складними в перекладі є фігури слова, або «метаплазми», які поділяють на чотири основні підгрупи: фігури модифікації слова (такі, як афerezис, апокопа чи метатеза), фігури імітації (ономатопея чи какофонія), фігури гри слів (каламбур, силепсис і антанаклаза), фігури фонічної гармонії (алітерація, асонанс, парономазія тощо). Основними механізмами творення цих фігур можна вважати шість: скорочення, додавання, пермутацію (перестановку), субституцію, повтор і каламбур [375, с. 276].

Найбільш вживаними в межах лакунології та сучасного перекладознавства є такі терміни:

Буквалізм – перекладацька помилка, що є результатом відповідності формальних або семантичних компонентів двох мов. Створення помилкових мовних зв'язків між двома мовами на основі формальних або семантичних зв'язків [297, с. 188].

Відчуття лексичного дефіциту – (англ. *lexical gap*) пов'язують із терміном інтерференції [188, с. 65].

Інтерференція – (антонім див. трансференція) процес первинного запозичення ксеноніма, що сприймається як аномалія. На цьому етапі запозичення автори нерідко виділяють ксеноніми графічно (лапками, капіталізацією, курсивом), щоб показати, що відбулася не

стилістична/семантична помилка, а навмисне порушення норми [188, с. 67].

Трансференція – процес, коли регулярно вживання запозичення в цьому значенні та контексті нівелює ефект аномальності, інтерференції, слово поступово входить до літературної норми мови. Тобто інтерференція переростає в трансференцію [188, с. 67].

Трансформація – основа більшості прийомів перекладу. Полягає у зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів при збереженні інформації, призначеної для передавання [297, с. 201].

Трансфема – це одиниця когнітивного переносу, що встановлює функціонально-семантичну відповідність між структурами вихідної мови та структурами цільової мови [207, с. 83].

Означені терміни відносимо до термінів на позначення мовленнєво-комунікативно-перекладацьких лакун. Нові терміни на кшталт *«лакунема»*, *«лакунарні номінації»*, *«лакуни семантичного дизайну»* поповнюють реєстр термінів лакунології (див. додаток А).

3.2.2 Міжкультурна субзона лакунікону. Лакуні розглядаються як базові елементи лінгвокультурної спільноти, які ускладнюють переклад та сприйняття іншокультурними реципієнтами через відсутність в одній мові певних відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень, понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення [656, с. 275].

В іншій культурі ми бачимо лише віддзеркалення, чіткість якого залежатиме від кількості (відсоткового відношення) лакун у тексті-перекладі. Дешифрування лакунарних значень – делакунізація – може бути стиснена

(компресія в перекладі), повна (аналог/еквівалент/запозичення), урізана (випадання із зони дешифрування), розширена (декомпресія при перекладі, розширений коментар, посилання на інтертекстуальні джерела).

У порівнюваних культуроорієнтованих картинах світу існують лакуни, або «комунікативні прогаліни», що корелюють зі специфічними елементами вихідних культур (реалії, етноніми, ксеноніми тощо), які не мають аналогів або часткових еквівалентів у приймальній картині світу.

Делакунізація сприяє розумінню культур. Так, коли американці говорять про когось-небудь «*Vin – мій найкращий друг*» («*He is my best friend*»), ми в кращому разі можемо сказати, що еквівалент цього виразу – «*Vin – мій хорошиий знайомий*». Те, що відповідало б дружбі в нашому розумінні, просто відсутнє в багатьох культурах [104, с. 156].

Ситуаційні лакуни виникають через унікальність національної культури, ментальності народів, в індивідуальності світосприйняття, пор.: англ. *Aunt Sally* (фр. *jeu de massacre, гра на знищення*), *Brown Betty* (традиційний американський десерт, пудинг) [212, с. 124]. Навіть за однакового лексико-граматичного складу словосполучень їх сприйняття буде відрізнятися у носіїв різних мов. Наприклад, не випадково, що німецька колокація нім. *zärtliches Schweigen*, укр. «ніжне мовчання» перекладається укр. як *німа ніжність*. Ідіоми, авторські епітети, неочікувані порівняння звертають на себе увагу читача, тому перекладач прагне «штучно зберегти параметри відтворюваності» [113, с. 18].

Сучасна лінгвістика характеризується тенденцією до вивчення національних особливостей міжособистісної взаємодії, що формують неповторні мовні картини світу [218, с. 7]. Яскравим матеріалом, що засвідчує своєрідність

мовної картини світу, є безеквівалентна лексика, зокрема той її шар, який прийнято називати словами-реаліями (назви на позначення національно-культурних понять) [227, с. 18]. Сюди належать назви предметів матеріальної та духовної культури, наприклад, страв (англ. *pudding, sandwich, muffin*; укр. *бори, вареники, галушки*), видів національного одягу та взуття (англ. *tweed jacket, wellington boots*; укр. *свитка, кентар*), видів народних танців (англ. *Morris dance*, укр. *гопак, гуцулка, коломийка*), музичних інструментів (англ. *the penny whistle*, укр. *кобза, бандура, сопілка*) тощо.

У перекладознавстві та лакунології національно-культурна адаптація при перекладі визначається як процес елімінування лакун двома основними способами: заповненням та компенсацією. Заповнення міжкультурних лакун визначається як процес розкриття сенсу деякого поняття чи слова, що належить незнайомій реципієнтові культурі, а компенсація – як уведення в текст тією чи іншою формою специфічного елемента культури реципієнта або більш знайомого елемента вихідної культури для зняття національно-специфічних бар'єрів у ситуації контакту двох культур [280, с. 10].

Імпліцитна інформація без особливих зусиль сприймається носіями лінгвокультури тексту перекладу, що мають спільну з автором тексту історію, літературну традицію. Проте для інокультурного реципієнта, зокрема для перекладача, деякі елементи можуть виявитися імпліцитними та опинитися в так званій «зоні нечутливості». Розпізнані лакуни не елімінуються, а делакунізуються за допомогою введення експлікацій безпосередньо в тексті перекладу або за допомогою перекладацького метатексту [409, с. 113].

У разі, якщо лакуна не знаходить експліcitaції, відбувається її делітація. Слово/фраза/речення/концепт

може бути лакунарним. За умови, якщо відбувається декодування лакунарного елемента (делакунізація), лакуна може бути елімінована, тобто відбувається перенесення лакунарного елемента (інтер- або інтрамовний трансфер). Таким чином, для подолання лакунарності за умови успішного декодування використовується термін «елімінація лакуни». За умови неуспішного декодування або за умови запланованого нехтування перенесенням лакунарного елемента використовується термін «делітація лакуни»⁹⁹.

Нерозпізнані лакуни елімінуються без пояснення. Часткова компенсація текстових лакун відбувається на рівні передачі основної інформації змісту, проте асоціативна імпліцитна інформація може бути загубленою. Компенсація, що здійснюється шляхом заміни чужих реалій вихідного тексту своєї реалією в тексті перекладу, може призвести до нейтралізації імпліцитних значень, знизити імплікаційну ємність вихідного тексту та призведе до виникнення імпліцитних текстових лакун. Деякі науковці вважають, що заповнення текстових лакун шляхом збереження чужої реалії з подальшим розкриттям її змісту за допомогою своєї реалії дозволяє зберегти етнографічний колорит [409, с. 113].

Алогізми та силогізми-скоромовки на кшталт, пор.: англ. *Peter Pake poked* [...] не перекладаються, залишаючись лакуною, що не може бути делакунізована повністю. За принципом динамічної еквівалентності такі скоромовки (укр. вірші без змісту від англ. *nonsense rhymes*) можуть бути лише частково делакунізованими, що підтверджує хибність перекладацьких розвідок щодо

---

⁹⁹Анохіна Т. О. Декодування лексичних та семантичних лакун на міжмовних векторах лінгвістики. *Філологічні трактати*. Суми: СумДУ, 2015. Т. 7, № 2. С. 39.

можливості адекватного та еквівалентного перекладу [17, с. 17].

Перекладач може вирішувати перекладати тексти або ж замінити текст, тобто елімінувати сам текст, а не текстову лакуну. В руслі неперекладності звучать скоромовки, буріме (англ. *nonsense rhymes*) та інші поетичні твори з елементами мовної гри. Перекладач може надати розгорнутий коментар алюзій, прецедентних елементів, різного роду конотацій, що виявляються лакунарними для представників іншої лінгвокультури [197, с. 76].

Заповнення текстової лакуни може здійснюватися в супутньому метатексті (розгорнута С-реалія) вимагає від перекладача значної роботи на етапі перекладацького аналізу тексту, вимагає когнітивних умінь щодо делакунізації та ретрансляції. У разі перекладацьких неточностей у тексті перекладу можуть виникати девіантні лакуни, створені самим перекладачем, який неправильно інтерпретував реалію або імпліцитну інформацію вихідного тексту [409, с. 113].

Тезаурусні лакуни, що містить текст-оригінал, можуть бути перенесені в текст перекладу без змін. Оскільки тезаурусні лакуни можуть потребувати делакунізації, автор твору або перекладач може додавати коментар (примітка автора, примітка перекладача). Внутрішня робота перекладача як своєрідного відмикача-делакунізатора та трансмітора може бути успішною або неуспішною. За умови хибного декодування з'являються помилкові переклади, неточності та невідповідності. Успішний переклад – це вдале розкодування та успішний трансфер одержаної інформації.

Перекладач надає коментар лакунам, якщо це можливо та необхідно, або коли переклад із коментарем є допустимим замовним форматом. Делакунізація може бути

реалізована різними шляхами, так, делакунізатори виявляються через бітекст, ретрансляцію, в яких делакунізований елемент може мати різні шляхи експлікації/екстеріоризації: без додавання коментарів та з коментарем. Оригінальний або частково адаптований текст може містити словник та додаткові пояснення (експліцитації).

Компенсації часто використовують у перекладах російською мовою, перекладачі відчують природним вдаватися до доместикації. Україномовні переклади підтверджують, що українські перекладачі схильні до збереження оригінальних реалій та частіше віддають перевагу форенізації. Завдання перекладу – забезпечити трансфер кросмовної комунікації в тексті. Деякі елементи з мови та культури реципієнта з «цільової мови» можуть замінитися перекладачем через лакунарність елементів. Можливість якісного перекладу корелює з наявністю коментаря перекладача, який не завжди передбачений. Якщо для технічного перекладу важливо формально передати неологічні терміни, то художній текст вимагає пошуку динамічних еквівалентів, відтворення оригінального контенту за допомогою виразних засобів іншої мови.

Перекладач повинен намагатися передати структуру та зміст оригінального тексту без будь-яких навмисних структурованих перетворень. Під час успішного трансферу або мовної медіації, секундарний текст має стати комунікативно еквівалентним оригіналу на функціональному, контекстному та структурному рівнях [484, с. 122]. Існує перекладацька практика, коли перекладач змінює деякі деталі в структурі тексту. Також є тенденція до декодування незвичних або специфічних елементів, що повинні бути делакунізовані за допомогою

введення додаткових експліцитацій (пояснень) [595, с. 885].

Для влучного перекладу перекладач обирає між трьома основними варіантами, а саме: запозичення іноземного терміна, переосмислення вже існуючого слова або словосполучення (надання йому іншого значення) або ж використання існуючих слів. Загалом вибір коливається між двома основними стратегіями: форенізацією або натуралізацією [595, с. 887]. Талант, вміння перекладати та обізнаність перекладача дозволяє зберегти вихідну лексико-семантичну лакунарність та отримати текст, що має риси семантичної, ідіоматичної, культурної та концептуальної еквівалентності [566, с. 303].

Факторами девіації є іманентні закони розвитку та динаміки, структурні та семантичні ідіофактори: особливі, індивідуальні ідіосинкретичні маркери [44, с. 5]. Відсутність перенесення звичних значень стає причиною невідповідності, або семантичного провалу, формується семантична лакуна. При делакунізації спрацьовує механізм вичитування, пошук невідомого, енігматичного, апостеріорного. Вичитування імплікатур, тактик і стратегій відбуваються під час аналізу різних текстів.

За законом «секондарної семантичної девіації» значення може ретроспективно модифікуватися: із меліоративного ставати нейтральним та перетворюватися знову на позитивне значення. Про це свідчить явище синкретизму: під час комунікації одночасно один вербальний знак має два семантичні вектори, що можуть бути інтерпретовані по-різному. Така властивість знака одночасно містити різні взаємовиключні характеристики називається дуалізмом (цей термін увійшов у наукову думку, позначаючи подвійну природу частинки як

корпускули і хвилі: корпускулярно-хвильовий дуалізм¹⁰⁰. Як дуалізм, так і синкретизм знака є проявом його різнооб'єктивної природи лакун.

Сучасні та минулі картини світу містять реєстр предметів та амальгаму лакун. Текстові лакуни виникають при трансфері художнього тексту з однієї лінгвокультури в іншу. Одним із типів такого роду лакун є символічні лакуни, що виникають внаслідок особливостей індивідуально-авторської естетики письменника [409, с. 112].

Вербокреація та процеси самодобудови в мові протиставляються процесам стертості значення (англ. *thee*, укр. *баняк розуму*, *бінда/стрічка*, *цибати/стрибати*) або модифікації лексем на глибинному та поверхневому рівнях, пор.: англ. *trouble* та *біда* і канад. укр. *трубіда* (гібридизація). Лакунарність співвідноситься з синкретизмом, бісемією. Коли старе значення зникає, лексико-семантичний елемент оновлюється. На етапі акцептування лінгвокультурою нової одиниці з'являється лакуна. Пізніше лакуна елімінується, а значення нової вербальної одиниці канонізується. Коли з'являється новий семантичний шар, старий може лакунізуватися. Так, практично стерте значення англ. *nice* («гарний») набирає меліоративного відтінку та набуває нового значення в сучасній англійській мові: укр. «дурненький», «неприємний», англ. «*not nice at all*» [685, р. 957].

Для правильного тлумачення лакунарних лінгвокультурних елементів важливо сформувати лінгвістичний, культурологічний і науковий кругозір, одержаний із наукових та найвіших картин світу (наприклад, знання галузевої термінології і назв предметів побуту АКС та

---

¹⁰⁰Гиплер П. А., Ллуэллин Р. А. *Современная физика*: в 2 т. / пер. с англ. Москва: Мир, 2007. Т. 1. С. 301.

УКС). Сформовані знання акумулюють цілісний погляд на світ [249, с. 35].

У результаті перенесення лакунарної інформації виникають певні труднощі адекватного перекладу і тлумачення. Лакунарність синкретично пов'язана з поняттям «імпліцитність», вона має багатовекторний характер інтерпретації смислових лакун, можливих непрямих і додаткових тлумачень. Причини лакунарності проявляються в унікальності національної культури, ментальності народів, в особливості світосприйняття. У дзеркалі іншої культури ми бачимо лише часткове відображення, чіткість якого буде залежати від якості елімінації або компенсації лакун.

Лакуни-загадки, важкі місця в перекладі, їм нелегко знайти заміну, неможливо пояснити одним словом. Безперечно, зберегти алюзію може бути складно, неясна або невідома інформація може призвести до грубих помилок у перекладі, оскільки специфічна національна реальність є лакунарною для іноземного читача. У зв'язку з цим виникають суперечки про обрання правильного способу передачі культурологічної лакуни: в ідеалі повинен бути коментар, слово-лакуну можна транслітерувати або залишити оригінальне написання, виділивши при цьому курсивом, проте в деяких випадках для економії часу відбувається заміна з її «одомашненням» (англ. *domestication*), видалити лакуну можна і без роз'яснення (делітація).

Проблеми перекладу та декодування лакун є нерозривно пов'язаними. До цієї проблематики належать способи усунення лакун за допомогою опущень у тексті (видалення лакунарної інформації) або заповнення лакун шляхом розширення тексту (додавання). Дієвими способами делакунізації на часі є відчуження або одомашнення (або форенізація та доместикація).

Лакунарні артефакти або вербальні одиниці доступні лише частково: відкритою є їх «зовнішня форма», лакунарним залишається значення. Лакунарність корелює із загадками, де пошукова інформація є закритою за умовою жанру. Через труднощі тлумачення та перекладу лакунарні елементи можуть усуватися без пояснень. Заміна або доповнення коментарем відбувається відповідно «мемів перекладу» (заявлених ключових постулатів), якими керується перекладач або замовник перекладу. Лакуни семантичного та/або вербального планів розтлумачуються перекладачем для внутрішнього користування або метаконтекстуально для широкого кола читачів.

Пояснення «внутрішньої» та «зовнішньої» форми лакун, лакунарних артефактів і явищ залежить від перекладача. В академічному або літературному джерелах виникає коментар, у статті з'являється пояснювальна примітка, коли коментар буде відсутній в усному мовленні. Таким чином, в одних випадках лакуни залишаються без тлумачень, в іншому – пояснюються.

У межах лексичної лакунарності вчені виділяють некомпенсовану лексичну лакуну: при перекладі на англійську мову «*ти*» або «*Ви*» перекладається недиференційовано – *you* [328, с. 25].

Найчастіше перекладачі, працюючи з текстом, змушені напрацьовувати перекладацький коментар, робити деякі пояснення, вводити пояснювальну інформацію додатково до тексту перекладу. Можна сконструювати оказіоналізм-заміну, що буде діяти лише одноразово в конкретній комунікативно-прагматичній ситуації. Якщо не надати заміну або експліcitaцію (поснювальний коментар), то важлива інформація може зникнути в перекладі, сформується інформаційна лакуна. Перекладацький коментар – це окрема, часто закадрова робота, яку

перекладач проробляє «для себе». Додатковий коментар дозволяє правильно перекласти текст і правильно передати специфіку оригіналу. Заповнюючи свої тезаурусні лакуни, перекладач прагне зробити переклад ідеальним. Результат трансферу вважається успішним, якщо перенесена інформація не спотворена, тоді переклад вважається допустимим [610, с. 57].

Якісний переклад може зберегти ідею, стиль автора, передати настрій і зберегти алюзії і лакуни, якщо вони наявні в тексті оригіналу. Оскільки лакунарні елементи є заважкими для трансферу, в перекладі вони можуть делітуватися, що простежується в перекладах-адаптаціях, компресованих або спрощених перекладних текстах (казках, анотаціях, інструкціях), на які завжди існує певний попит. Часткова відповідність оригіналу простежується не лише на рівні слова, а й на рівні міжфразової єдності та цілого тексту.

Сьогодні багато перекладачів посилаються на техніку перекладу, що одержала назву «семантична еквівалентність». Інша техніка одержала назву «ідіоматична еквівалентність». Окреслена втратами під час перекладу техніка культурної еквівалентності, оскільки деякі лакунарні елементи можуть бути змінені в перекладі для більшої узгодженості з культурним контекстом. Що стосується концептуальної еквівалентності, то тут існує потреба в концептуальних перевтіленнях [568, с. 303].

Процес делакунізації вимагає знання норми, тлумач повинен вміти влучно обирати та сполучати лексичні одиниці, мати мовне чуття, смак та мовленнєвий тезаурус. Лакуни відрізняються від кодифікованих, системних, узуальних знаків тим, що повинні прийняти некодифіковану, несистемну, неuzuальну матеріальну форму вираження. Саме такими пошуками займається перекладач, що є креативним актантом оказіональної

деривації. Гапакси (рідкі слова та словосполучення), гра слів не фіксується в словниках та довідниковій літературі. Випадково сконструйовані знаки згодом стають нормою, неологічний елемент може стати усталеним елементом та увійти до мовного вжитку, згодом буде зафіксований у реферативних джерелах. Своєрідний «фільтр» відсіває витвори моди та багато недоліків смаку, які претендують на фіксацію.

Посилене зацікавлення мовознавців до оказіонального матеріалу не означає повний, вичерпний його аналіз. По-перше, багато дослідників бере до уваги факти окремо взятого стилю (переважно художнього, інколи – публіцистичного); по-друге, категорію оказіональності обмежують насамперед виявом матеріалу на лексичному рівні; по-третє, увагу фокусують насамперед на словотвірному аспекті як механізмі утворення «одноразових» одиниць. «Оказіональність – це мовленнєва реалізація можливостей мовної системи, що суперечить традиції та нормі вживання», мовленнєвий вияв усього того, що могло б бути у мові, але чого насправді немає в загальному вжитку» [267, с. 78].

Категорії оказіональності та узуальності є взаємозв'язаними, формуючи синергетичну єдність, що забезпечує динамічність мовної системи з її постійними зрушеннями, взаємодією, змінами, що впливають на виникнення динамічних або тимчасових лакун, що з'являються та елімінуються в мові. Така самоорганізація має системний характер. Окремі елементи структури весь час перебувають у русі, у ній відбувається повільна, але безперервна перебудова [183, с. 19–20].

До знаходження одиниці перекладу відбувається транспонування значення мовної одиниці, під час якого формується лакуна – семіотичний знак із прихованим внутрішнім рівнем та нульовою зовнішньою формою.

Лакуна – це проміжний етап вербокреації, що позначає нульову реалізацію плану внутрішньої форми/змісту та/або плану зовнішньої форми. Вихідні одиниці $зф_1/вф_1$ ¹⁰¹ → $зф_0/вф_0$ → $зф_n/вф_n$ проходять етап лакунізації та делакунізації форми та значення під час міжмовного трансферу.

Спочатку одиниця може запозичувати лише концептуальне поняття, а його назву залишати без перекладу, пор.: *Vis-à-vis* з фр. може залишатися в оригінальному написанні → **«той, який знаходиться навпроти»** (мультилексемне тлумачення) → ($зф_1/вф_1$ → → $зф_0/вф_0$ → $зф_1/вф_1$); *«Bizaví»* запозичено з французької мови в транслітерації на українську мову → в переносному значенні позначає опонента ($зф_1/вф_1$ → $зф_2/вф_2$).

Паралельно була запозичена інша лексична одиниця, що може інтерпретуватися як лексико-семантична лакуна на позначення **«того, хто знаходиться навпроти»**, пор.: фр. *tête-à-tête* і англ. *in private, between two people; head-to-head*. Обидві номінації позначають маленьку софу для розмов/переговорів, пор.: *tête-à-tête, also called vis-à-vis, a small sofa shaped like an Sso that two people can converse face to face*¹⁰². Відбувається зміна значення зі збереженням зовнішньої форми запозиченої лексико-семантичної одиниці, пор.: $зф_1/вф_1$ → $зф_0/вф_0$ → $зф_1/вф_3$.

Процес знаходження аналогів, заміників або близьких еквівалентів – це заповнення лакунарності, яка має назву «делакунізація». Лакунізація пов'язана зі створенням нової лексико-семантичної одиниці, із розвитком мови, її формально-семантичними змінами,

---

¹⁰¹ $зф_1/вф_1$ зовнішня форма ₁/внутрішня форма ₂.

¹⁰² URL: <http://www.thefreedictionary.com/tete-a-tetes>.

вжитком на всіх мовних рівнях, пор.: фонетико-морфемні, лексичні, синтаксичні та семантичні альтернативи. Розвиток та створення нових форм базується на вилученні застарілих елементів мовної системи та модифікації існуючих. Термін «елімінація лакун пов'язуємо з повним вилученням застарілого або заскладного для влучного трансфера елемента.

Міграції денотатів та їх назв з однієї системи в іншу не мають чітко окреслених правил: такі явища знакових систем як етнічні унікалії матеріальної та звукової культури динамічно виникають, оновлюються, поширюються та запозичуються в хронотопі [220, с. 29].

З огляду на розвиток перекладознавства та опосередкованого розроблення проблем лакуарності в межах перекладознавства, необхідно відзначити, що відносно типології перекладознавство завжди мало на меті завдання одержати «адекватний» відповідник оригінального джерела. Необхідно розуміти, що в роботі на результат «адекватний переклад», під час створення якого приблизно 2 000 знаків у мові оригіналі відповідає $\approx$ 2 000 знаків у мові перекладу, втрат не уникнути (пор. терміни: англ. *translation losses*, нім. *Umrechnungsverluste*). На часі превалює не «адекватний», а «допустимий» відповідник оригінального джерела, що містить делакунізовані елементи в тексті перекладу, метатекстові пояснення, примітки перекладача, збережені пояснення автора та мінімум елімінованих лакун (втрат у перекладі).

Прийнятність перекладу як і наявність лакун у перекладі визначаються прийнятною їх культурою, що встановлює свої межі та вимоги до вторинного тексту [212, с. 134]. Ретрансльовані твори можуть бути художніми та нехудожніми. Нехудожні тексти як прагматичні одиниці є більш уніфікованими, серед них переважають тезаурусні лакуни, що охоплюють термінологічні відмінності в межах

різних систем, що наближаються до уніфікації, наприклад, перевипущені реєстри та оновлені стандарти. Текстами-артефактами в термінології Дж. Сінклера є юридичні тексти, міжнародно-правові документи, договори, угоди, конвенції, пакти, декларації, ноти тощо; тексти конституцій, статутів, законів [53, с. 13].

Перехід слів однієї мовної системи в іншу обіймає не лише трансформації формального рівня: номіналізації (*іменникова трансляція – перехід в іменник*), вербалізації (*дієслівна трансляція – перехід у дієслово*), ад'єктивізації (*ад'єктивна трансляція – перехід у прикметник*). Перехід відбувається також за рахунок трансформації метафоризації, з урахуванням делакунізації (коментар/коментоване пояснення), елімінації лакун (пояснення вихідної одиниці в перекладі), заміन відповідником/аналогом/неологізмом, може бути реалізована нульовим трансфером як вилучення лакун у перекладі (деформація делітації).

Лакунарна лексема може не містити лексичного відповідника в іншій мові, тому насамперед буде передаватися аналогами, пізніше буде транслітерована та через певний час може бути запозичена з вихідної у приймальну лінгвокультуру, пор.: англ. *headscarf, veil, head-covering, hijab*; укр. *хустка, шарф, що закриває обличчя, хіджаб*.

Лексичні лакуни потребують інтерпретації, що може варіюватися за розміром: від невеликого описового словосполучення до значного коментаря, пор.: укр. *рука*, англ. *arm or hand*; англ. *watch, clock*, укр. *годинник*; англ. *weekend*, укр. *вихідні суботи та неділі*; англ. *croissant, фр. croissant*, укр. *круасан* (солодкий хлібний виріб зі хрусткого тіста у формі місяця).

На часі термін «*адекватність перекладу*» все більше піддається критиці та використовується як

гіпотетичний термін. З іншого боку, «адекватність перекладу» є можливою і невіртуальною, оскільки в межах сучасної теорії інтерпретації вважається, що перекласти можна будь-що за умови надання замовником чіткого технічного завдання для перекладу, наприклад, виконати замовлення на переклад п'яти сторінок з однієї мови на іншу.

За умов скопос-замовлення в перекладі може не надаватися коментар. Коментар, що готується перекладачем, є частиною його чорнової роботи, замовникові ж важливо надати текст, що містить приблизну кількість знаків в оригіналі та перекладі, при цьому текст перекладу в ідеалі має ідентичне з оригіналом форматування.

Інтергloseми, чужомовні елементи, є лакунами в приймальній лінгвокультурі та потребують відповідного заповнення, можуть перекладатися за допомогою різних перекладацьких рішень: опущення/deletion, калькування, транслітерованій запис, пояснення з оригінальним написанням. Запозичені інтергloseми можна перекладати по-різному, пор.: інтергloseма «*nota bene*» → ∅ не перекладається, культурема вилучається як лакунарний елемент із тексту (техніка *опущення/deletion*); інтергloseму «*nota bene*» → перекладаємо як «*зауважимо*» методом еквівалентної заміни; інтергloseма «*nota bene*» → може бути транслітерована і виступати новою номінацією (наприклад, на позначення, готелю у м. Львів) («*Нота Бене*»); інтергloseма «*nota bene*» → у перекладі залишається інтергloseмою в компресованому вигляді «*NB*», після цього знака додатково може надаватися коментар у вигляді культурознавчої примітки або іншого коментаря.

Аксіологічні відмінності культур впливають на різну інтерпретацію однієї лексеми, спектри культурних

орієнтирів представниками різних культур, які мають власну асоціативну сітку. При цьому виникає лакунарна розбіжність елементів цінностей різних культур, яка може доходити аж до полярності [106, с. 84].

Запозичуватися можуть різні групи лексики. Наприклад, такі, як назви реалій, що за певних причин повинні ввійти до словникового складу мови, поповнюючи його. При цьому на першому етапі запозичення – це варваризм, номінація, що описує чужий досвід, територіально віддалений від приймальної культури. Пізніше запозичення використовуються в художній літературі зі стилістичною метою та нарешті запозичення асимілюються [157, с. 213].

Вчені зазначають, що за наявності сприятливих умов одиниці трансферу можуть перейти до основного фонду мови. У разі інтерференції близькоспорідненої мови декодування варваризму до тексту впливає з контексту. Для введених лакунарних елементів предметної сфери вживання, культурем, реалій концептів вводиться коментар: наприклад, екзотична номінація *«Генацвале»* – це *«дорогий та сердешний»*, *«Душа моя!»* часто має частковий відповідник *друг*, а лакунарна номінація *«манкурт»* тлумачиться як людина зі стертою історичною пам'яттю [157, с. 213].

У приймальній лінгвокультурі специфічні елементи делакунізуються або ж залишаються лакунарними (перекладацькі втрати, деформації, заміни та вилучення). Про процес заповнення лакун свідчать полілексемні та полісемантичні варіанти тлумачення, оскільки лакунарні елементи не мають однослівного відповідника через відсутність специфікалії, унікалії або реалії в приймальній лінгвокультурі або через незбіг концептуальної сторони відповідника та оригіналу (когнітивний дисонанс).

На шляху до допустимого перекладу відбувається перенесення лексичних відповідників і трансферу семантики, прагматики та комунікативної мети. Одним із способів елімінації лексичної лакуни (лексичного нонсенса, неологічного елемента) є створення його відповідника. Креативний словотвір (вербокреація) дозволяє вербалізувати нелексекалізовану безеквівалентну одиницю, «дисонантний елемент вихідної мови» на його «еквівалентний дисонантний відповідник»¹⁰³.

Вербокреативна діяльність перекладача визначається його можливістю декодувати прагматичні інтенції, лексико-семантичні лакунарні структури та формувати секондарні когерентні концептуальні структури у свідомості, забезпечуючи їх трансфер та відтворення знаками інших семіотичних систем [296, с. 140].

У перекладі деякі елементи набувають більшої прозорості, ніж в оригіналі. Такий трансфер тяжіє до адаптації, що може бути подана багаторівнево: незначний ступінь делакунізації (відсутні примітки, післямова, словник), середній ступінь делакунізації – незначні примітки перекладача, делакунізація за допомогою бітексту, високий ступінь делакунізації: наявний коментар, безліч експліcitaцій, примітки автора та перекладача тощо.

Твори прозового або поетичного художнього дискурсу містять лакуни, які делакунізує читач – апіорні лакуни (лакуни досвіду). Лакуни наявні в описових блоках, діалогічній грі; читач делакунізує досвід автора твору не обов'язково через запитальні блоки, а через «дискурс життя».

---

¹⁰³Ребрій О. В. *Сучасні концепції творчості у перекладі*: монографія. Харків: Вид-во Харківського університету імені В. Н. Каразіна, 2012. С. 389.

Лакуни проявляються при порівнянні частоти використання слів із загальним значенням у двох мовах. Переважно національно маркованою є фразеологія, тому для дослідження мовних картин світу ефективним є аналіз національно-специфічних фразем, емоційної лексики, що запозичується з інших лінгвокультур.

Так, спорадично порівнюючи кількість фразеологізмів, переносних значень та похідних слів, можна зазначити, що більшість національно-специфічних реалій та назв є лакунарними для приймальних культур. Так, українське слово «щука» є відносною лакуною для англійської мови, оскільки має лише непрямі відповідники. Слово «щука» має безліч назв у англійській мові, пор.: англ. *pike*, *jack*, амер. розм. *jackfish*, біол. *pike* (лат. *Esox lucius*), *pickerel*, *snake*, *ged*, *pickerel*, *northern pike*, океан. *green pike* (лат. *Esox niger*), *back-jack-knife*. В англійській мові це слово має старовинне походження, що відносить його до дериватів *lac-*, пор.: арх. *luce* < дериват *lac-*, тобто, дослівно, «риба, що трапляється в озерах». Іхтіологічні назви в англійській мові часто позначають описово, наприклад: англ. *cuttle fish*, *rice fish*, *ribbon fish*, *sheat fish*, *shell fish*, *surface fish*, *wolf fish*. Ряд фразеологізмів та стійких виразів було виявлено в АКС та УКС, пор.: англ. *The anger of the cuttlefish is the joy of the fisherman*; укр. *на те й щука, щоб карась не дрімав; за щучим велінням, повчи щуку плавати* тощо. Активні у вихідній культурі мультикомпонентні вербальні одиниці (МКО) не схильні до самостійного розвитку в приймальній лінгвокультурі та можуть не запозичуватися.

В англломовному поетичному та розмовному дискурсах замість арх. *luce* (укр. *щука*) специфічною рисою слова «*pike*» є його часте використання у віршованих римах на кшалт, пор.: *pike – like*, *pike – marlin-spike*, *pike – belike*, *pike – hike*, *pike – dislike*, *pike – fatal*

strike, pike – alike, strike – pike тощо, наприклад: англ. *You can take a **hike**, or **catch a pike**, can think of nothing, there's here to **dislike*** [757].

Слово «*Pike*» зустрічається в стертій англомовній колокації *down the pike*¹⁰⁴, що означає «з'явитися на горизонті». Ця колокація настільки не розтлумачується носіями мови, що навіть з'явилися статті¹⁰⁵, які пояснюють різницю між *down the pike* та *down the pipe*. Колокації використовують синонімічно, їх плутають через схожість у звучанні, наприклад: *Spun my rope along way down the pike | Never met a man I didn't like | Comin' down the pike| In fact we never met an animal | We didn't like, didn't like* [730].

Також носії англійської мови схильні до синонімічного вживання омофонів *jury-rig* та *jerry-rig*, оскільки етимологія *jury-rig* є стертою (можливо морський сленг на позначення саморобного тимчасового об'єкта¹⁰⁶), з'явилася тенденція вживати замість неї квазісхожий заміник *jerry-built*, пор.: англ. *jury-rig* – укр. аварійний пристрій, тимчасове спорядження, тимчасово щось споруджувати, англ. *to assemble for temporary use*; англ. *jerry-rig* – укр. лагодити що-н. на авось, що вживається синонімічно з колокацією, пор.: англ. *jerry-built* – укр. «споруджений наспіх із підручних засобів».

Лакуни фразеології та МКО корелюють із проблемою «неіснуючих слів», фантомної фразеології, походження якої може бути встановлено лише контекстуально, пор.: рос. *чикошня* означає «надмірно балакучий», колокація виявляється контекстуально, пор.:

---

¹⁰⁴Скорочено від *turnpike*, означає платну дорогу. *The noun pike is short for turnpike, which is a broad road, sometimes a toll road.*

¹⁰⁵URL:<http://grammarist.com/usage/down-the-pike-down-the-pipe/>.

¹⁰⁶URL:http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=jury-rig+.

«Її нічо не можна сказати: вона як чікошня – все ростреньгат (всім розповідь)» [78, с. 162].

«Випадкові» лакуни – це одиниці словника однієї з мов, яким із не завжди визначених причин немає відповідників у лексичному складі (у вигляді слів або сталих словосполучень) іншої мови [57, с. 96]. Наприклад, в англійській мові немає одиниці, яка б за значенням відповідала українському «окріп», тому це поняття необхідно передати описово «*boiling water*». За ступенем умотивованості такі лакуни збігаються з невмотивованими.

За характером передачі в мові-перекладі лакуни поділяють на абсолютні, випадкові, відносні. Абсолютні лакуни або безеквівалентна лексика – такі лексичні одиниці (слова, сталі вирази) однієї мови, що не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови. Сюди переважно належать, по-перше, власні імена, географічні назви, назви закладів, газет тощо, що не мають постійних відповідників у лексиконі іншої мови.

Проте, на думку Л. С. Бархударова, не завжди можна провести чітку межу між безеквівалентними власними назвами і тими, що мають у словнику іншої мови постійні відповідники. Це пояснюється частим використанням їх на сторінках періодичної преси або художньої літератури, що призвело до переходу оказіонального еквівалента в узуальний, тобто постійний, сталий [57 с. 94].

За системною належністю лакуни поділяють на дві групи: міжмовні та внутрішньомовні. Одними з перших, хто зіткнувся з проблемою міжмовної лакунарності, стали перекладачі, перед якими постало досить важке завдання адекватно передати в тексті-перекладі лексичні одиниці, що відсутні або мають інше (ширше чи вужче) значення у словниковому складі мови текста-оригінала. У свою чергу,

міжмовні лакуни можна класифікувати за різними ознаками, наприклад, за ступенем умотивованості лакуни поділяють на вмотивовані та невмотивовані. Вмотивовані лакуни в мові пояснюються відсутністю відповідного предмета або явища в національній культурі, наприклад: англ. *drugstore, penthouse*; укр. *булава, тризуб, рушник, писанка*. Мислення іноземця, англійця або німця не знайоме з українським концептом «писанка», оскільки в їх культурі не прийнято розписувати пасхальні яйця в такий спосіб, як це роблять в українській культурі.

Культура виражається за допомогою реалій: природних (небо, земля, рослини), артефактів (*хрест, дім, чаша*), ментофактів (*добро, зло, істина*). Лакуни можуть бути нульовими відповідниками предметних та абстрактних реалій, існують лакунарні артефакти та лакунарні ментофакти.

З метою уникнення спотворення історичного та національно-культурного колориту кінесичної поведінки, лакунізовані невербальні одиниці повідомлення супроводжуються спеціальним перекладацьким коментарем [127, с. 38].

Англійська стриманість може стати комунікативною лакуною: уважні (пор. англ. *careful, considerate, thoughtful*) до співрозмовника, англійці не схильні демонструвати власні почуття. Стриманість корелює з мовчанням, яке у Великобританії є таким самим правомірним компонентом комунікації, як і говоріння. Так, підтримувати загальну розмову зовсім не обов'язково. У присутності друзів та колег англійці можуть мовчати досить довго – до 5 хвилин, кожен буде займатися своєю справою. Після таких тривалих пауз англійцям буває досить важко знову повернутися до розмови. Такі слова, як *емоційний, експансивний, демонстративний, збудливий*

(пор. англ. *emotional, effusive, demonstrative, excitable*) мають негативний відтінок [388, с. 37–38].

Лінгвальні та культурологічні лакуни утворюють ідеосинкретичний простір відсутніх референтів у порівнюваних мовних системах. Із метою заповнення лінгвокультурологічної лакунарності секондарні лексико-семантичні варіанти формують okazіональний або безперекладний лексикон, наприклад, у приймальній українській мові англійська лексема *babysit* вживається в транслітерованому вигляді «*бейбіситер*» (таким чином, лакуна елімінується шляхом запозичення).

Національно-специфічні елементи є лакмусом культури, що можуть виявлятися лакунарними. Етноїдеми – маркери національної свідомості є асоціативними, імпліцитними феноменами, вони повинні бути належним чином реконструйовані. Лакунарний ономастикон – це власні назви, що мають стерту історію та «нульове значення» – це десемантизовані прізвиська та прізвиськановотвори, що за допомогою усічення (апокопи, синкопи, аферезису), контамінації, абревіації відновлюють ідеосинкретизм етимонімів та замінюють більш милозвучні псевдоніми, пор. англ.: *teen* < *teenager* [427, с. 34–44].

Статична безеквівалентна лексика в перекладі – це лакуни дескриптивних унікалій, безперекладних ойконімів, гідронімів, культурем, власних назв. Динамічна міграційна лексика: запозичені реалії, ксеноніми, етроніми, популярні національно-специфічні елементи культури є лакунами, що постійно оновлюються.

Внутрішньосистемні лакуни порушують питання компенсаторних можливостей вторинних текстів (перекладів). Причини появи лакуни можуть бути як позамовні, або точніше, породжені специфікою дійсності й відповідно картини світу, так і внутрішньомовні, зумовлені

дією правил самої системи. Багато так званих зламних «невмотивованих» лакун виявляються «не вивченими до кінця», мотивація лакуарності перебуває на більш глибокому рівні.

Наприклад, свідомість українця безперечно виділяє в навколишній дійсності таке явище, як «вечір п'ятниці, суботи та неділі», утворює певне поняття та представляє його як оперативну одиницю мисленнєвої діяльності. Проте в українській мові немає стандартного мовного вираження, що існує в англійській мові для позначення поняття – «*weekend*». Використання в сучасному мовленні цього варваризму може вважатись імпортованим концептом, що не так давно зв'явився в українській мові і здебільшого використовується як «термін» серед представників маркетингового та рекламного бізнесу.

Опозицією до безеквівалентної лексики є лакуни, що мають також інші назви – мотивовані лакуни (термін Г. В. Бикової), які позначають відсутність явища або предмета в національній культурі, та немотивовані лакуни, що позначають можливі вакантні місця лексичної системи, її нереалізовані потенції [94, с. 70]. Так, мотивованою лакуною є відсутність в українській мові однослівної номінації картатої спідниці в складку, проте лакуна була елімінована через запозичення, пор.: англ. *kilt*, укр. *кільт*. До невимотивованих лакун належать відсутні в українській мові колокації на кшталт: укр. *молоде подружжя* – *молодята*, *старе подружжя* – $\emptyset$; англ. *a newly married couple*; *the newly-weds*; *just married (older)*; *newweddies* *recently married*; *the happy (older) pair*; *newly-weds*; *just-married couple*; *newly-married couple (older married couples)*; *(older) newly wedded*; *(older) newlyweds*; *(older) honeymooners*.

Мотивовані лакуни – це лакуни, що позначені відсутністю відповідного предмета чи явища в

національній культурі (укр. *галушки*, англ. *cheesecake*, англ. *combo between angel food and white cake*). Невмотивовані лакуни можуть бути розтлумачені додатково (англ. *coroner*, укр. *коронер* – це офіційна особа, яка проводить розслідування у випадках насильницької смерті у Великобританії та США) [316, с. 79]. Ці лакуни відображають відсутність денотативної номінації. Також може бути відсутньою номінація предмета взагалі (наприклад, англ. *eyeful* – укр. *частина чогось, пил або бруд, що потрапляє в очі*), а може бути відсутньою його емоційна або оцінна номінація (англ. *afterglow* – укр. *приємне відчуття після пережитої події*) [316, с. 86]. Лакуни нереалізованих лексем – це потенційні лакуни лексичних систем АКС та УКС.

Чи мотивована і чим ця лакуна? Для відповіді на це запитання нам потрібно проаналізувати семну структуру лакунарності. Цілісний фрагмент мовної системи (мовні засоби із семантикою лакунарності та графічні засоби передачі лакун) дає можливість виявити не поодинокі, а цілий спектр різнотипних лакун, які виявляють взаємозв'язані характеристики різнотипних лакун, різні рівні їх мотивованості: формальні, змістові, когнітивні. Такий підхід дозволяє намітити контури компенсаційних можливостей мовної системи: виявити випадки, коли компенсація лакун можлива, а коли в ній немає необхідності.

Невмотивовані лакуни існують у лінгвокультурах у вигляді понять, що мають нереалізовані вербальні позначення (англ. *weekend*; укр. *доба, іменинник; метеозалежний* – той, хто зазнає сильної дії від сил природи тощо). Наявність цього типу лакун зовсім не означає, що в цього етносу не існує відповідного поняття. Вони здебільшого свідчать про те, що через певні причини (культурні, лінгвістичні тощо) ці поняття не були

реалізовані. Деякі елементи можуть стати комунікативно релевантними та запозичуватися, пор. англ. *weekend*; укр. *вікенд*.

У культурному вимірі слова, що повинні бути розтлумаченими для іншомовного реципієнта, називаються лакунами. С. Влахов та С. Флорін, цитуючи І. І. Ревзіна, В. Ю. Розенцвейга та А. Мальблана, відзначають вживане ними поняття «пробіл» (*lacuna*) щодо випадків, «коли ситуації, звичайні для культури одного народу, не спостерігаються в іншій культурі» («пробіл», мабуть, у сенсі відсутності відповідностей в іншій мові) [112, с. 36].

Наприклад, в англійській мові є слово із значенням «пропуск» (англ. *gap*). Для української мови – це лакуна, а для англійців – безеквівалентна одиниця на фоні української мови. Існує декілька класифікацій лакун. Так, лакуни є предметні та абстрактні. Предметні лакуни відображають відсутність матеріального, фізичного, чуттєво сприйманого предмета чи явища, артефактів або натурфактів. Абстрактні лакуни відображають відсутність абстрактного поняття, мисленнєвої категорії, ментофактів. Наприклад, англ. *friendship/дружба* – абстрактна лакуна в англійській та українській мовах через різницю семантичного наповнення цих слів/концептів, укр. *квас* – предметна лакуна для англійської мови.

Варто зазначити, що при знайомстві німця чи англійця з українською дійсністю в них відразу ж виникає відповідний концепт (здебільшого у вигляді уявлення), та, якщо виникає необхідність вказати на нього, найчастіше використовується або варваризм (називають «писанка» по-українськи) або описово зазначається предмет, наприклад, «різнокольорове пасхальне яйце».

Аналітична характеристика англійської мови – позначати явище одним словом, коли ж україномовні аналоги перекладаються декількома словами або відтінок

елімінується в перекладі. Осмислюючи відсутність конструкцій на позначення мовчазної лакуни, що є лакуною-загадкою в загадці і непомітною для перекладача.

Квазілакуни, або псевдолакуни, в термінології І. П. Матханової та Т. О. Трипільської – це найменування явищ/понять, неактуальних для мовця соціуму), які компенсуються різними мовними засобами, зокрема і за допомогою одиниць інших мовних рівнів [288, с. 7].

Різні мови мають свої назви для кольорів: у латині відсутні позначення «сірого» і «коричневого» кольорів; мова індіанців навахо не розрізняє синій і зелений – у них це одне слово; в українській мові є синій (англ. *dark blue*) та блакитний (англ. *sky blue*); індіанець шояна вживає одне слово для жовтувато-зеленого (англ. *yellowier greens*) і зеленувато-жовтого кольорів (англ. *greener yellows*) і зовсім інша – для синювато-зеленого (англ. *bluer greens*) і синього без фіолетового відтінку (англ. *nonpurplish blues*). Як зазначає С. Пінкер: «Саме мова розділяє спектр кольорів; навіть Юлій Цезар не зміг би відрізнити звичайний сірий сланець (англ. *shale*) від розкішної кольорової гами бренда Шинола»¹⁰⁷ [575, р. 62].

Лакуни можуть не інтерпретуватися та не компенсуватися через табуїзацію, замінятися на евфемізми та вилучатися, пор.: англ. *Julius Caesar would not know shale from Shinola* [575, р. 62]. У перекладі ці колокації замінено на нейтральну (сформовану перекладацьку лакуну), пор.: укр. *Юлій Цезарь не зміг би відрізнити сіру*

---

¹⁰⁷Julius Caesar would not know *shale from Shinola. Імплицитна інформація передається дворівнево, означає також «не відрізнити сірий від кольору дитячої несподіванки» (заміна на аналог-евфімізм). Колоквіалізм **know shit from Shinola* (US, vulgar) означає «мати самий базовий рівень інтелекту». Проблемою прочитання двозначних словосполучень є також проблемою роботизованих систем перекладу.

сепію від коричневого обличчя індійця (пер. з рос. наш)
[331, с. 52].

Рисунок 3.2 – Кольорова гама сірій сланець бренда
«Шинола»

Такі лакуни також термінологічно позначають як стилістичні лакуни, що позначають відсутні стилістичні характеристики слів.

Міжмовні лакуни проявляються також у процесі безпосередньої міжкультурної комунікації – носій тієї чи іншої мови стикається з тим, що в досліджуваній мові немає лексеми для позначення того чи іншого явища. У іншомовному середовищі можна виявити лакуни, які не існують у рідній мові.

Об'єктами лакунології є не лише явища народної етимології, а й культурами, лінгворемами, мовна гра. Пор.: англ. *Catch up, Catchup!*; укр. *графін* – чоловік *графіні*, *хлопчик* – маленький *кілер*.

Внутрішньомовні вихідні лакуни стимулюють компенсаторні можливості секондарних конструювань. «Невмотивовані», неосмислені до кінця лакуни створюють міжмовні труднощі спілкування. Внутрішньосистемні лакуни порушують питання компенсаторних можливостей вторинних текстів (перекладів). Причини появи лакуни

можуть бути як позамовні, або, точніше, породжені специфікою дійсності і відповідно – картини світу, що зумовлені дією правил іманентної системи. «Невмотивовані» лакуни є «не вивченими до кінця», тому мотивація лакунарності перебуває на більш глибокому рівні.

Для відтворення культури англословних спільнот важливо сформувати у студентів-перекладачів лінгвістичний, культурологічний і науковий кругозір, одержаний із наукової та наївної картин світу (наприклад, знання галузевої термінології і назв предметів побуту). Набуті знання допомагають сформувати погляд на світ [249, с. 35].

Лакунарними семіотичними кодами є соціальні атрибути, що специфічно належать представникам різних лінгвокультур. Релігійні лакуни не завжди зчитуються представниками дистантних соціально-релігійних груп. Вподобання релігійного плану можна відслідкувати завдяки одягу, що підкреслює причетність до певної релігійної групи. Так, біла сорочка з мереженим комірцем та довга спідниця є своєрідним сучасним дрес-кодом, напр.: *«She tried desperately to forget what she was wearing: a white shirt complete with throat-ruffle, plaid knee-length skirt and sash that proudly stated NEAR MY GOD TO THEE»* [765, р. 35].

Поєднання дрес-коду з мовчанням має імпліцитне значення. У цьому разі силенціальний остракізм однієї релігійної групи є своєрідною реакцією на дрес-код іншої релігійної групи.

Силенціальна модуляція в поєднанні з рухами плечима підсилює хезитативний ефект та створює повну картину реакції-хезитації, що вербалізується описом невербальних дій та графічним позначенням силенціальної

реакції, пор.: *'It's just that... 'She shrugged her shoulders'* [739, p. 5].

До такесичних належать також використання в комунікативних цілях таких артефактів нової текстології, як телефону або комп'ютера. Вибір невербальних засобів залежить від ситуативної конфігурації. Так, у різних умовах спілкування інформація надходить за різними каналами: вербальному, паравербальному акустичному, оптичному, тактильному, ольфакторному та просторовому [302, с. 217].

Невербальні дії соціально та ситуативно детерміновані. Тут діють закони семіотичних знаків. Кількість значень одного жесту може варіюватися (напр. значення американського жесту «ОКАУ»). Дієвим є принцип асиметрії невербальних знаків та референтів, омонімії в невербаліці (напр., кивки зі значеннями «ні», «так») [598, с. 123]. Паралінгвістичні засоби є найдавнішими формами спілкування людей. Вони реалізують додаткову інформацію, що часом суперечить значенню вербальної інформації. Наприклад, позитивний вербальний текст може супроводжуватися фонаційними характеристиками і значенням негативного ставлення до референта, напр.: *The Vizerine was silent enough for Gorgik to suspect she disapproved of his request* [743, p. 66].

Різні культури щоразу використовують невербальні коди для розуміння соціального статусу комунікантів. Невербаліка є поліаспектною, вона проявляється по-різному, за допомогою різних референтів та маркерів. До останніх тяжіють дрес-код, статус-код, власність-код та силенціальний код.

Невербальні реалії дрес-коду представлені коментарем наратора цих реалій у типологічно представленій дихотомії poor :: rich, напр.: англ. *But my father's shoes. How wrecked they were, how old and battered.*

I said out loud, He's so poor. His shoes, poor father, his shoes [755, p. 13] [...] her feet are twisted to fit into a tiny hoof-shaped shoes of brocade [755, p. 20].

Для підкреслення жалюгідного стану свого батька та його бідності герой вдається до опису взуття, що знаходиться в жахливому стані, воно геть старе та побите, пор.: англ. *wrecked, old and battered*. Змальовуючи статус померлої жінки, автор підкреслює її заможний матеріальний стан, ноги жінки взуті в маленькі парчеві черевички, пор.: англ. *a tiny hoof-shaped shoes of brocade*.

Дрес-код може імплікувати також статусність та гендерну належність представників до певної соціальної групи, напр.: *Forbidden to wear against their bodies any piece of cloth cut or sewn by men, all the female members of the nine households have their clothes made by women in the sewing hall [755, p. 21].*

Так, про це свідчить заборона носити жінкам одяг, пошитий чоловіком, пор.: англ. *forbidden to wear any piece of cloth sewn by men*. Жінки можуть вдягатися лише у швачок-жінок, пор.: англ. *made by women in the sewing hall*.

За даними американської лінгвокультурної фактографії, чим менше людина вдягається за модою, тим заможніша її родина, пор.: англ. *less fashionable you are, the older the money you come from*.

Старовинний одяг в американо-японському суспільстві символізує належність до заможної родини, напр.: *Thirty seamstresses, every day all year round making and mending the clothes of birth and deaths for every female Yuan, cutting and sewing from patterns handed down generation to generation without mutation for nearly a century, so that almost everyone in Tientsin knows that the less fashionable you are, the older the money you come from [755, p. 21].*

Існують універсальні та специфічні засоби вираження соціальних контактів та соціального статусу, що можуть виявитися лакунарними [197, с. 322]. Поглядом, посмішкою або мовчанням можна припинити і розпочати спілкування, а також переадресувати комунікативний хід. За японськими традиціями, молода жінка мовчить, якщо вона згодна одружитись із нареченим. Фіни, для того щоб привітатися, мовчки стоять поруч [359, с. 144]. Статус погляду також детермінується дієвістю соціальних та етнічних чинників. Наприклад, в японському діалозі погляд вважається важливішим за вербаліку [81, с. 21]. За допомогою мовчання завуальовано передають емоції та натяки [137, с. 303].

Невербальні статусні характеристики більш вагомі, ніж вербальні. Виокремлюються статусні індекси, притаманні мовленню чоловіків і жінок, дорослих і дітей, представників різних соціальних та етнічних груп як англосовітського, так і українського соціумів [74, с. 14; 197, с. 70].

Статус-код реалізується завдяки соціопрагматичній орієнтації нараторського тлумачення національних реалій, у цьому разі – невербальних кодів, напр.: [...] *all the servants in the photograph have been blacked out, so that the babies they hold (not their own, but the children of the masters) look like they're floating* [755, р. 18].

Раніше на фотографіях силуети прислуги зафарбовували чорною фарбою (англ. *blacked out*). Лі пише, що здавалося, ніби діти, яких слуги тримали на руках, опинилися в повітрі без підтримки [755, с. 18]. Таким чином, статус слуги нівелював належність людини взагалі, робив її мовчазним нулем щодо історії, пригнічував її особистісну значущість.

Незаперечно важливим невербальним ефектом є досить вагоме значення етнічного походження. Одним із

проявів невербальних кодів є реалізація етнічного коду, що може вплинути не лише на комунікативну ситуацію, а й установити життєві акценти.

Статус співбесідника проявляється в його привілеях перебувати адресата, примусити його замовчати тощо. Мовчання є невербальним каналом регуляції міжособистісних відносин. Престижний статус людей вочевидь об'єктивується специфікою вимови, інтонацією, фонацією та паузацією [196, с. 54–55].

Власність-код як підвид статус-коду потребує специфічного виокремлення з огляду на те, що власність є ознакою національного соціального положення, напр.: *Her family, as was custom among the very wealthy, had hired artisans to construct out of paper life-size figures of ladies-in-waiting, eunuchs, warriors, scholars, magicians, servants, courtesans, goatherds, and gardens in every possible posture, singing, grooming, mediating, sitting, standing, and serving tea. On the one hundred day of mourning, the day of burial, all of them were to be burned, sent into the next world to attend the old woman whose death had demanded they be cut, creased, folded, and glued into presence* [755, p. 19].

За традицією заможних верств Японо-Америку, в останню путь заможню людину проводжали зроблені з паперу фігури слуг, вчених, жінок та інших, що були зроблені на зріст людини, пор.: англ. *paper life-size figures of ladies-in-waiting, eunuchs, warriors, scholars, magicians, servants, courtesans, goatherds*.

Поганий матеріальний стан пригнічує людину, пор.: англ. «*No money – no fun*» – шуткують англійці. Відсутність достатнього простору для проживання може принизити відчуття гідності людини, відносячи її, таким чином, до менш високого статусу в суспільстві.

3.2.2.1 Етнокультурна природа комунікативного мовчання. Етнокультурними

лакунами є деякі елементи невербальної комунікації (лакуни – невербальні феномени) в різних культурах, що мають власну традицію вживання: етикетні форми мовчання, мовчання жінок, ввічливі форми умовчування тощо. Невербальні лакунарні, етноспецифічні за своєю природою феномени входять до мовленнєвої діяльності людини. Пор.: *жести, міміка, сльози, плач та мовчання*. Безеквівалентність перекладу невербальних лакунарних явищ свідчить про труднощі збереження шарму оригінального твору. Збережена атмосфера в корелювальних текстах засвідчує про знаходження еквівалентної лакуни та дієвість адекватного перекладу.

Мовчання активізувалося раніше за вербальне спілкування, йому притаманна рання соціалізація як емпрактичному феномену [96, с. 143]. Силенціальний компонент комунікації виконує важливу інтегровальну роль у поведінці як дітей, так і дорослих. Порівняйте аргументативні паузи у дорослих та мовчання як маркер провини у дітей. Індивідуальне мовчання об'єктивує психічний стан комуніканта, виступає «силенціальним компонентом комунікації» [68, с. 93]. Силенціальний код може стати своєрідним стратегічним ключем у спілкуванні або підсилювальним фактором в аргументативній стратегії, в якій емоційні реакції детермінуються соціумом. Так, силенціальні знаки експлікують статусність, а соціальне мовчання виявляється стратегією поведінки [68, с. 81].

Соціальне мовчання – це універсальне мовленнєве явище, якщо детермінується канонізованими нормами соціуму, напр.: *Meanwhile, in the chrysanthemum garden, a population of paper figures were erected to mourn in silence this lady who had ruled the fifth household* [755, р. 19]. Із цього прикладу стає зрозумілим, що за традицією американці японського походження в жалобі повинні мовчати (англ. *to mourn in silence*).

Витоки силенціального коду є дотичними до соціального статусу мовця та його індивідуально-психічного стану. Експлікація проявляється на різних векторах: у культурах, специфічно поданих у ситуаціях художнього дискурсу, в креативних майстернях наратора. Культуреми мовчання соціально детерміновані. Стандартне соціальне спілкування позначається етикетом, що прописує міжособистісні відносини та є культурною традицією [197, с. 90]. Умовчання, утримання від розмови має етнічний характер [187, с. 11]. Універсальним є те, що стандартизоване та канонізоване суспільством мовчання позначено бівекторністю, воно або діє (є соціально релевантним) або підлягає табу, має дозвіл на своє існування та може бути вельми бажаним [197, с. 245].

Мовчання-етикет відрізняється від мовчання-ритуалу. Перше передбачає репродукцію правил поведінки з варіаціями соціального статусу, а ритуал є репродукцією без модифікацій, це історична репліка, ідентифікація людей відповідно до їхньої культури та поведінки [197, с. 108].

Погляд та мовчання як комунікативні лакуни можуть містити дименціональні маркери, що свідчать про пролонгований психологічний ефект моменту спілкування, пор.: англ. *For a minute or two Alice stood silent, watching him* [735, р. 95]. *Хвилину – другу Аліса мовчки дивилася йому вслід* [713, с. 94].

У процесі комунікації відбувається утворення та модифікація знака мовчання, який на момент утворення може бути фоном невербальних дій (1) або актуалізуватися в силенціальний ефект, що є ядерним кластером, та невербальні дії доповнюють комунікативну дію мовчання допоміжним психофізіологічним ефектом зітхання (2), пор.: (1) *I hurl Johnny out onto the pavement, slam the door shut, race across the shop floor, pick Barry up by the lapels of*

his brown suede jacket, and tell him that if I have to listen to one more word of his useless, pathetic, meaningless babble again in my entire life I will kill him. When I let him go I'm shaking with anger [747, p. 53]. (2) *'That's what struck me the most ... the awful silence!' He gave a deep long sigh* [742, p. 193].

Феномен мовчання – це семантичний концентрат, який має насичену семантичну та емоційну силу. Мотив мовчання має свої варіанти – тиша, німота, безмовність. Мікромотиви та мотиви мають єдине семантичне ядро. Посмішка, мовчання та погляд є інваріантами мовленнєвої ситуації в рамках дискурсу, які актуалізуються в тексті залежно від «ліричної ситуації». Лірична ситуація організовує системи внутрішніх та зовнішніх співвідношень поетичних реалій у рамках ліричного дискурсу: одна реалія може бути пов'язана з протилежними частинами єдиного цілого – слово може бути як вбивчим, так і живильним [165, с. 3].

Лінійна реалізація висловлювання препарує візуалізацію механізму заміників та пропусків. Анафорична референція, що є комунікативною імплікатурою з точки зору формальної семантики, є характерною для усного мовлення, коли в письмових регістрах майже завжди використовуються повні форми [253, с. 296].

Пр.: *Cool things I bought from AliExpress for the past two years!* (повна форма); *I bought a pair of shoes she send me the wrong size why not admit they don't have my...*
“*Ali* [Express]¹⁰⁸ *all Liars*.”

Параметри висловлювань позначені лінійною представленистю віртуальних моделей (речень), комунікативними інтенціями та інтонаційним

---

¹⁰⁸ *Ali* – редукована форма від *Aliexpress*.

оформленням. Дієвість зазначених чинників є прозорою в осмисленні лакун глобальних структур. Так, прочитанню синтаксичних лакун сприяє графіка вербальних та невербальних знаків. Порівняйте оформлення прямої мови, пауз, умовчвань, еліптованих конструкцій тощо. Позаалфавітні знаки слугують аспекту семантизації.

Комунікативні лакуни (нульові знаки, еліпсис та апосіопеза) в міжмовному перекодуванні знаходять різні компенсаторські можливості: конденсація, акумулювання, кумуляція, десемантизація (розширене тлумачення), коментар, посилення, вилучення та заміни, семантичні деформації, лексико-стилістичні трансформації – повні або часткові відповідники, тобто семіотичні знаки, що не дорівнюють оригіналу, а є його відповідником.

Делакунізатори доволіно обираються перекладачами, які діють як репрезентанти приймальної лінгвокультури [36, с. 16].

Соціокультурні традиції комунікативного мовчання в україномовному та англomовному дискурсах позначені індивідуально-мовними стилістичними маркерами: синестезією, метафорами, епітетами та персоніфікацією, пор.: укр. *дзвінка тиша, безголосий голос, панувала тиша, мур і тиша*, англ. *thrilling silence, still-waking sleep, the spell of silence, roaring silence*.

Термін «автокомунікація» введений Ю. М. Лотманом, який пов'язував внутрішню комунікацію «від а до я» зі змінами в свідомості окремої людини, що може принципово змінювати своє внутрішнє осмислення та змінювати внутрішнє звучання автоповідомлення [265, с. 77].

Внутрішній автокомунікативний простір виконує функцію закритого поля, що повністю визначає емоціонально-семантичний статус, робить його

унікальним, актуалізує реальність у рамках метафізичного простору.

Автокомунікативний простір позначається за допомогою мотивів мовчання та його різновидами – внутрішнє та зовнішнє мовчання, а також особливим закритим метафізичним простором мовчання. Невербальний знак «погляд» також може бути як єднальною, так і розмежовувальною категорією, пор.: *For an instant they exchanged glances until unnerved, the man quickly looked away* [739, p. 119].

Традиції та звичаї підвладні еволюційним процесам у культурах, що спрацьовують у різних соціумах. За універсальної наявності культурем їх різноманітність є дією. Лакуни як інгерентні риси комунікації спостерігаються на синхронних і діахронних векторах, у вербальних і невербальних представленнях. Вірування, звичаї, танці, пісні, артефакти, мистецтво передаються із покоління в покоління на параметрах аксіологічного виміру [431, с. 78–79]. Силенціальний ефект як лакмус невербальної комунікації, що, на відміну від тиши, (мовчання природи) є комунікативним явищем, має всі ознаки соціального явища та проявляється у діалогічному середовищі. Така включеність до діалогічності дозволяє розглядати силенціальний ефект у межах «соціокультурної традиції теорії діалогу», основні засади якої містять соціальні, комунікативні та власне діалогічні аспекти [52, с. 108].

Наповнення невербальних ефектів здійснюється в емерджементному процесі абстрагування від рекурентних дискурсивних значень діалогічного спілкування. Відповідно до соціального аспекту діалог є унікальною формою втілення мови через її специфічні засоби у певну мовленнєву структуру [52, с. 109].

Комунікативна природа невербальних засобів спілкування позначена ситуативністю, діалогічністю та потребує спільного соціального та лінгвістичного досвіду для розуміння глибинного змісту референта. Ідентифікація вербальних та невербальних лакун, засобів їх екстеріоризації, семантизації та декодування є актуальним напрямком сучасної лакунології. Дослідження конвербальних лакун АКС та УКС відбувається з огляду на вивчення особливостей їх поєднання. Конвербальна синергія лакун верифікується в сучасних корпусних бібліотеках та конкордансах АКС та УКС.

Поведінка людини в соціумі закладена в етикеті мовчазної поведінки. Мовчання детермінується канонами спілкування: мовчання слухачів у аудиторії, в церкві, в залі засідань передбачено нормами поведінки в англomовному соціумі. Балакучість жінок та мовчазність чоловіків є одним із гендерно орієнтованих питань [74, с. 14–17].

Прагмалінгвістичне значення мовчання перетинається із соціолінгвістичним значенням, уточнює його, актуалізуючись у конкретній ситуації спілкування [197, с. 109]. В англomовних пареміях подані релевантні колокації на позначення валідності мовчання, пор: англ. *first think than say; actions speak louder than words; he who says what he likes, shall hear what he does not like; least said, soonest mended, a close mouth catches no flies* тощо.

Вираження емоційних реакцій має соціально-лінгвістичний характер. Силенціальні знаки корелюють із феноменом статусу. Невербальний ефект мовчання як нестандартна поведінка може мати реактивний характер [359, с. 144–146]. Соціально-прагматичне мовчання має віртуальний характер, корелює з канонами, традиціями, ритуалами етикету, є прозорим у настановах, наказах, пареміях щодо мовчазної поведінки носіїв мови. Мовчання

має темпоральні характеристики – «час чекання», пор. англ. «wait time» [541, p. 19].

Статусна поведінка проявляється у невербальній та вербальній комунікації, при цьому невербальні статусні індекси більш вагомі, ніж вербальні [197, с. 70]. Жінки оберають «стратегію мовчазного протесту», якщо їх перервали чи образили; чоловіки схильні не зважати на точку зору співрозмовника, відкрито демонструють свою, часто – протилежну думку [197, с. 57]. Соціальний статус людини віддзеркалюється в індексах стилю життя, контактів та мовлення [197, с. 69]. У невербальній поведінці мовчанням проявляється емоційний стан людини [463, с. 261].

Невербаліка мовчання сполучається з іншими невербальними кодами негативного і позитивного навантаження. Мовчання, що завжди більше, ніж пропуск, тематично розвивається, змінюється, впливає на осмислення нами, хто ми є. Мовчання – це комунікативна одиниця, що є смисловим елементом дискурсу та екстеріоризується вербальними та невербальними засобами комунікації. Мовчання людини може сприйматися негативно, бути негативною характеристикою комунікативних актів, як ми спостерігаємо в такому прикладі, пор.: *She talked a lot, so that you didn't have those terrible, strained silences that seemed to characterize most of my sixth-form dates, and when she talked she said remarkably interesting things – about her course, about my course, about music, about films and books and politics* [747, p. 23].

Мовчання пов'язують із таким соціальним явищем, як остракізм, соціальне вилучення [625, с. 748]. Остракізм є характерним для багатьох культурних формацій, проте він однаково деструктивно діє на людину, яка приречена на мовчання. Остракайзер (пор. від англ. *ostracizer*)

приречений на самотність у світі людей або у світі хижих звірів [540, с. 19].

Силенціальний остракізм родом ще з Давньої Греції та корелює з клісфеновським остракізмом, що позначав гоніння та різкий осуд в Афінській демократії ще в 508 році. Сама назва походить від слова, що позначає шматок глиняного черепка, на якому писали ім'я того, кого хотіли вигнати.

Сучасним проявом остракізму став кібер-остракізм, що має на меті ігнорувати людину, яка проявила себе не «за сценарієм» в *on-line* комунікації чатів, форумів та *смс-спілкуванні* [541, с. 179]. Наміри мовця також дуже залежні від лінгвістичних та культурних факторів [505, с. 31]. Так само як і в живому спілкуванні, в інтернеті мовчання є неоднозначним. Викликати образу може відсутність відповіді на запити в інтернет-спілкуванні (термін Й. Калмана пор. *online-silence*), при цьому ступінь образи буде різнитися залежно від рівних факторів – вік, досвід, рівень освіти та навіть стать [541, с. 161].

Цитоване джерело¹⁰⁹ надає цитату М. Терези, що вбачала в мовчанні та тиші ознаки божественості, напр.: «*We need to find God, and he cannot be found in noise and restlessness. God is the friend of silence. See how nature – trees, flowers, grass – grows in silence; see the stars, the moon and the sun, how they move in silence... We need silence to be able to touch souls.*».

До мовленевих порушень відносять афазію, яка досліджується і з точки зору комунікативної та прагматичної лінгвістики, характеризується паузами в мовленні пацієнтів, пор.: «*You have problems finding words? Yes. Yes. But, as I understand, you also encounter problems*

---

¹⁰⁹URL: <http://thinkexist.com/quotations/silence/>.

when making a sentence? Yes, it does not come...at moment when I write er goes that er slow er no [580, p. 1085]».

Мовчання та паузи в мовленні корелюють з іншими невербальними компонентами в комунікативному акті – жести, міміка, погляди та інші «*quasi*» та нелексічні елементи [544, с. 158]. Мовчання, або несловесні мисленнєві акти, є прихованими формами пізнання. Мовчання є невербальним прошарком комунікативних актів, елементом автокомунікативних шляхів спілкування, способом пізнання або ж має містеріальний сенс у межах філософії та теології [301, с. 62].

Відомо, що мовчання – це альтернатива звуку, пор.: «*Music and silence combine strongly because music is done with silence, and silence is full of music.*» Контрапункти, або акценти звучання та мовчання, є своєрідними силенціальними ефектами – тиша та звучання, що знаходяться в опозиції, напр.: англ. *silent footsteps :: noisy footsteps*. Рух та стан спокою, нерухомість також є кластерами *силенціальних значень*, напр.: англ. *feet may either move or remain still* [541, с. 83].

Мовленнєва поведінка комунікантів у інтернет-дискурсі регулюється мовчанням, національною культурою та етикетом, ритуальною взаємодією, вихованістю мовної особистості, постійною практикою спілкування. В інтернет-дискурсі силенціальний ефект проходить крізь інтертекстуальність текстів, так як і інтертекстуальність мовчання лунає контрапунктом та виокремлюється з безкінечної кількості паралельних інтерконтекстуальних життів інтернет-дискурсу.

Невербальна комунікація має в своєму арсеналі самогубство – мовчазний та спланований деструктивний акт, пор. : англ. «*He wasn't the type to make elaborate plans – suicide notes and funeral instructions – he wasn't the type for anything fancy. All he asked for was a bit of silence, a bit of*

shush so he could concentrate. He wanted it to be perfectly quiet and still, like the inside of an empty confessional box or the moment in the brain between thought and speech. He wanted to do it before the shops opened» [765, с. 3].

Перед самогубством, що не відбулося, проте планувалося А. Арчибальдом, маємо опис одягу, проксемічні та часові параметри планованого суїциду та опис значущих семіотичних знаків у загальній фреймовій ситуації мовчання – суїцид: англ. «*At 06.32 hours on 1 January 1975, Alfred Archibal Jones was dressed in corduroy and sat in a fume-filled Cavalier Musketeer Estatuw face down on the street wheel, hoping the judgement would not be too heavy upon him» [765, р. 3].*

Суїцид – це крик мовчання, який як комунікативний акт знайде свого адресанта. Так, А. Арчибальд у романі З. Сміт, який має трагедію особистого життя, вирішує накласти на себе руки, проте все, що буде відбуватися після його смерті, є важливим для нього, тому він розмірковує над фідбеком свого фатального кроку: англ. «*Strange to the first person to notice his slumped figure through the widescreen, strange to the policemen who would file the report, to the local journalist called upon to write fifty words, to the next of kin who would read them» [765, р. 3].*

Нереалізований суїцид є початком нового життя, пор.: англ. «*Somewhere, somehow, by somebody, it had been decided that he would live» [765, с. 4].* Персонаж твору вирішує залишити всі свої «помилки» собі, а не бере їх із собою, пор.: англ. «*... in each fist he held his army service medals (left) and his marriage licence (right), for he decided to take his mistakes with him» [765, с. 3].*

Розрізняють психолінгвістичне (пор. англ. *Psycholinguistic Silence*), інтерактивне (пор. англ. *Interactive Silence*) та соціокультурне мовчання (пор. англ. *Socio-cultural Silence*) [541, с. 18]. Психолінгвістичне

мовчання – це паузи, що стримують мовлення та змушують комуніканта до пошуку інших шляхів передавання лінгвістичного завдання. Інтерактивне мовчання – це паузи в діалогічному мовленні або в невеликих групах комунікантів [492, с. 17].

Соціокультурне мовчання – такий тип мовчання, що використовується для вираження наказів у певних соціумах та певних культурних середовищах. Цей тип мовчання може асоціюватися з релігійними обрядами різних конфесій [555, с. 113].

До інших типів мовчання належить тиша (тут пор. англ. *stillness*): мовчання антропологічного рівня (мова та парамова, кінесика, прямі та непрямі комунікативні акти); мовчання живих істот; мовчання культурного оточення та природнього середовища. Різні форми мовчання мають свої опозиції, наприклад, мовчання/звук, тиша/рух. Наприклад, англ.: «... *silent footsteps can alternatively be noisy, and feet may either move or remain still*» [541, р. 18].

Мовчання – це поняття, якому важко дати чітке визначення. Для кожної з дисциплін – будь-то антропология чи педагогіка – знаходиться потрібний кут, під яким можна досліджувати невичерпний феномен мовчання [620, с. 93]. На часі існують різні інтерпретації мовчання, що намагаються категоризувати силенціальний ефект, відмежовувати поняття тиші, описувати силенціальний ефект, фізіологічну та фонетичну паузи. Мовчання стало міждисциплінарним феноменом: дослідження афазіологів, психологів та лінгвістів доповнюють загальну теорію мовчання [578, с. 283].

Вчені намагаються розмежовувати поняття, пов'язані з поняттями «умовчування» та «мовчання», «тиша» та «апозіопезис», «смісловий пропуск», «еліпсис», «езопове мовлення», «завуальована референція», «комунікативно-значуще мовчання», «евфемізації» та

«підтексту» [369, с. 5–17]. Наведемо одне із визначень: *«Скоріш за все, намагаючись дати будь-яке визначення мовчання, ми... відчуємо якийсь чудернацький химерний жаль та відчуємо двозначність мовчання. Мовчання – це відсутність чогось, це прихований потенціал... Такі концепти, як мовчання, є особливо складними, особливо, якщо намагатися об'єктивізувати стан, тобто сказати, що це – щось¹¹⁰»*.

Комунікативне мовчання як силенціальний ефект (термін А. Д. Белової) вивчається у різних студіях, що зумовлено його онтологічним буттям – поліаспектністю, полімодальністю та поліфункціональністю [68, с. 88]. Учені різних студій фокусують увагу на соціокультурних аспектах силенціального ефекту, його ситуативній екстеріоризації вербальними та невербальними маркерами, адгерентності (комплементарності) останніх на ритуальних, релігійних, філософських, гендерних витоках, його полівекторних транспозиціях – інтерлінгвальних, інтралінгвальних та семіотичних.

Як семіотичний знак комунікативне мовчання позначено притаманною йому формою (лакуною, «НІЩО»), ситуативним значенням, прагматичним призначенням. Як дискурсивне явище силенціальний ефект має притаманне йому середовище, режим та стиль призначення. Силенціальний ефект характеризується причетністю до позитивних та негативних ситуацій, універсальним буттям у різних мовних соціумах. Комплексний підхід до вивчення силенціального ефекту препарується його поліфункціональною природою, діючими методологічними тенденціями, інтенціями

---

¹¹⁰Scott R. L. Dialectical tensions of speaking and silence. *Quarterly Journal of Speech*, 1993. № 79 (1). P. 11.

дослідників, їх досвідом осмислення релевантних проблем [6, с. 55].

На часі комунікативне мовчання експлікується у термінах мовленнєвих ситуацій силенціальних лакун, що семантизуються шляхом використання графічних (у писемному коді) та лексичних засобів (у писемному, усному кодах спілкування). Феномен характеризується міждисциплінарним тлумаченням філософів, психологів, соціологів, лінгвістів на різних виотах – релігійних, ритуальних, етичних, естетичних, лінгвістичних. У лексикографічному тлумаченні вчені надають перевагу семам «хезитація», «безмов'я (німота)», «тиша». Звернення до художнього дискурсу свідчить про семантичний «калейдоскоп» концепту мовчання, в якому домінуючими є одиниці на позначення психологічного стану мовця.

Мовчання – це невербальна комунікативна стратегія, що може приховувати емоційний стан, маскувати його та формувати симуляцію неемоційності. Коли сама собою ця стратегія не є ефективною, важливо доповнити її іншим семіотичним кодом, наприклад, жестом або поглядом, усмішкою. Ефективність впливу подвоюється. Мовчання в межах філософії та теології є формою пізнання, коли в несекулярних практиках цей невербальний комунікативний акт демонструє автокомунікативні шляхи спілкування [300, с. 3–62].

Ігнорувати співрозмовника мовчанням завжди буде залишатися надзвичайно ефективною стратегією, пор.: англ. *'Speak, can't you!' Haigha cried impatiently. But Hatta only munched away, and drank some more tea. 'Speak, won't you!' cried the King. 'How are they getting on with the fight?' Hatta made a desperate effort, and swallowed a large piece of bread-and-butter* [735, р. 95].

Мовчання метафорично порівнюється з революцією, яка змушує відповідним способом мовчати.

Мовчання є родичем у нескінченно великій і відкритій сім'ї мовних ігор, у якій можна переміщуватися – переходити від однієї гри до іншої, творити нескінченну кількість варіантів – але не можна її покинути. В. Даренський зауважує, що категорію мовчання (пор. *тайна мовчання*) необхідно додати до групи ключових категорій [139, с. 498].

Цей метакомунікативний феномен є міждисциплінарним феноменом та вбирає в себе погляди лінгвістики, літературознавства, культурології, соціології, психології, психіатрії, релігієзнавства [607, с. 94; 555, с. 113]. Сама англійська мова заважає дати чітке визначення єдиному поняттю, що позначає слово *silence*, оскільки в цій мові існує лише одне слово для позначення двох типів мовчання – мовчання людини та тиши природи. Найближчий еквівалент *silence* – це «*stillness*» [578, с. 281].

Невербальний код мовчання по-різному тлумачиться в семіотичному просторі. Завдяки дискурсивному аналізу стає зрозумілим, що для розкриття такого складного феномену як мовчання недостатньо аналізу речень, аналіз повинен розкрити максимальну кількість невербальних кодів у текстах, що є прототиповим фоном, прототиповим фокусом для розпізнавання невербальних кодів. Матеріальність буття (позитивне мислення – позитивне мовчання, самодеструкція – негація мовчазного роздуму), синергія невербаліки впливає з пов'язаності всіх невербальних кодів, які будуть завжди різні залежно від авторської інтенції.

Замовчування адресанта є комунікативною тактикою, а мовчання адресата – комунікативною стратегією, фідбеком. Після довготривалої паузи зазвичай йде коротка репліка. Довгу розмову закінчує рефлексійна пауза, мовчання-роздум. Лексеми на позначення мовчання підтверджують дієвість впливу паузацій на адресата. Для

адресанта заплановане мовчання є реалізацією стратегії аргументації. Екстеріоризація дуалістичного поєднання силенціального та психофізіологічного ефекту погляду є стратегією, що може по-різному інтерпретуватися реципієнтом, пор.: англ. *I give him a look that is supposed to shut him up, but which he interprets as an invitation to abuse me further* [747, p. 53].

Мовчання – це волюнтативна одиниця, вміння оперувати якою дає владу для стратегічної ситуації в суспільстві. Як стереотип поведінки мовчання може свідчити як про обізнаність, так і про відсутність тезаурусної компетенції. При цьому залежно від інтерпретатора мовчазний суб'єкт може наділятися певними характеристиками – від нейтрально-констатувальної до позитивної або саркастичної та жорстко негативної.

Мовчання розглядається в контексті «права на мовчання» та, аналізуючи мовчання з точки зору «намірів» та «можливостей», свідчить про те, що комунікативний агент має право на мовчання та повинен уміти мовчати, пор. англ. «*ability not to speak*», «*ability not to say anything*». Відповідь мовчанням (пор. англ. «*silent response*») може бути спричинена станом комунікативного агента та його можливостями на цей момент часу, напр.: недосвідченість, відсутність знань у цій вузькій сфері знань, фізіологічна вада, зніяковілість, сором, намірене мовчання [541, с. 18].

Мовленнєва поведінка комунікантів регулюється соціальною ієрархією, національною культурою та етикетом, ритуальною взаємодією, вихованістю мовної особистості, постійною практикою спілкування, що контролюється свідомістю. Комунікативні інтенції мовця в міжособистому спілкуванні мають бути підпорядковані соціальним та психологічним характеристикам адресата. Адресант повинен обрати тактику мовленнєвої поведінки,

варіант перформативного мовленнєвого акту, зважаючи на: вік, свій соціальний статус та статус адресата, ступінь близькості між ними, місцезнаходження комунікантів, а також наявність сторонніх при мовленнєвій взаємодії [358, с. 83].

У літературному творі, де на відміну від усного слова дієвою є комунікативна стратегія, тріада «адресант – текст – адресат» що розкривається через словесний потенціал та жанрово-стильову форму, так і завдяки ритміко-мелодійній конфігурації, що має комунікативну спрямованість [52, с. 196].

Своєрідна силєнціальна теорія має назву «спіраль мовчання». Її суть полягає в тому, що деякі люди приховують свої погляди через страх ізоляції. Таке соціальне замовчування, як спіраль, є нескінченним [555, с. 450].

Мовчання повинне бути зрозумілим у поєднанні з іншими невербальними знаками в контексті культури. Оскільки мовчання є залежним від контексту, цей силєнціальний феномен може виражати велику кількість різних функцій. Деякі люди сприймають мовчання як незначущий фон, неважливе упущення, беззмістовну пустінь, хоча мовчання безперечно займає позицію лідера в спілкуванні [541, с. 14]. Людина не може не спілкуватися без «унікального» мовчання, яке, як і інші форми невербальної комунікації, є центральною формою комунікації. Тут є однаково важливим, що говорити та як говорити. Папір втрачає будь-який зміст без графічних знаків, а графічні символи не можуть існувати без паперової основи; так само мовчання та мовлення знаходяться у взаємній залежності один від одного – кожного разу будучи контекстом, а отже, і смисловою основою один для одного [499, с. 14].

Художній дискурс є перспективним для дослідження комплементарності невербальної та вербальної комунікації, полівекторної представленості силенціального ефекту. Невербальний код мовчання існує в позатекстовому континуумі та позначається в семіотичному просторі речень та надфразних єдностях як за допомогою синтаксису, так і за допомогою вербального тлумачення. Такий складний семіотичний знак як мовчання може виходити за рамки тексту та по-різному інтерпретуватися [244, с. 72–81].

Цей невербальний код мовчання тлумачиться в семіотичному просторі різних текстів різних авторів по-різному, проте такі тексти пов'язані між собою в єдине семіотичне коло невербальних кодів, що створюють єдину картину: динамічну та оптимістичну, де мовчання – це кома або крапка речення або ж мовчання – це три крапки, роздуми, які не завжди закінчуються *happy-end*. Глибинна структура мовчання розкривається таким чином, що мовчання як тиша, або зупинення мовлення та дії, частіше трапляється в динамічних жанрах (1), коли ж мовчання як зупинення життя та в дихотомії мовчання :: суїцид більш характерний для новел та романів інших авторів (2), пор.: «*He had flipped a coin and stood staunchly by its conclusions. This was a decided-upon suicide. In fact it was a New Year's resolution*» [765, с. 3].

Мовчання повинне бути зрозумілим не лише в оточенні мовлення, а і в інших контекстах, в поєднанні з іншими невербальними знаками. Цей силенціальний феномен є залежним від контексту та може набувати декілька значень.

Можна виділити п'ять функцій мовчання, що описуються як контрастуючі й такі, що позначають як позитивні, так і негативні цінності: (1) функція зв'язаності: мовчання може об'єднувати або розділяти двох (або

більше) людей (пор. англ. *a linkage function*); (2) функція впливу (пор. англ. *an affecting function*): мовчання лікує (за проміжок часу) або раниць; (3) функція розкриття (пор. англ. *a revelation function*): мовчання може нагадати вже відоме – «занурення в себе» (пор. англ. *self-exploration*) або може приховувати певну інформацію від інших; (4) функція висловлення думки (пор. англ. *a judgmental function*): мовчання може продемонструвати схвалення та підтримання того чи іншого погляду або продемонструвати зовсім протилежний погляд та не схвалити щось/когось; (5) функція активності (пор. англ. *an activating function*): мовчання може бути сигналом глибоких роздумів (роботи) або може свідчити про відсутність наявності розумової активності [541, с 14–15].

Мовчання, або умовчування (пор. англ. *reticence*), з одного боку є знаком чесності, щирості та прямоти, проте з іншого – може бути знаком приховування правди. Мовчання поміж подружжям може означати символ закоханості, хоча може асоціюватися з вираженням соціального осуду, незгоди з людиною, виявом гніву та ненависті.

Цілком виразним сигналом є використання мовчання для закінчення спілкування, а також для того, щоб продемонструвати близькість. Ввічливою поведінкою буде вважатися, якщо людина, що приєдналася до групи англійців, зробить це мовчки; в той самий час така поведінка вважається неприпустимою в середземноморській країні на кшталт Греції. У когнітивній сфері мовчання може бути символом активного пізнання так само, як і бути символом лінощів або невігластва [596, с. 63].

Мовчання може бути абсолютним (пор. англ. *absolute*), акустичним (пор. англ. *acoustic*), антецедентним (пор. англ. *antecedent*), антеріорним (пор. англ. *anterior* –

укр. *передуючим*), випадковим (пор. англ. *arbitrary*), рефлексорним (пор. англ. *contemplative*), показовим (пор. англ. *displayed*), внутрішнім/зовнішнім (пор. англ. *inter and intra turn*), мовчанням, що відчувається органами чуття (пор. англ. *gustatory, tactile, olfactory*), духовним (пор. англ. *spiritual*), статичним (пор. англ. *static*), замінником (пор. англ. *surrogate*), часово-просторовим мовчанням (пор. англ. *temporal and visual*) [541, с. 18–19].

Мовчання може бути ознакою відсутності мотивації та теологічної ізоляції [559, с. 564], в теорії референцій (англ. *casual theory of reference*) мовчання може належати до інтендованого референта [623, с. 39].

Кожна соціальна група має свої вимоги до мовчання та вирішує скільки повинна мовчати людина залежно від належності до рангу – це своєрідна мовчазна ієрархія мовленнєвого суспільства [589, с. 4].

Затримання в мовленні охоплює різні процеси пізнання аудіовізуального плану (пор. англ. *perceptual processes in audition and vision*), є ознакою еволюційного розвитку (пор. англ. *cognitive evaluation*), може позначати контроль за рухом, мовленням (пор. англ. *movement control, speech, cultural artifacts*), бути культурним ритуалом (пор. англ. *cultural artifacts*), позначати мімічну репрезентацію (пор. англ. *mnemonic representation*), означати акцентуалізацію сприйняття (пор. англ. *perceptual accentuation*) або темпоральну інтеграцію (пор. англ. *temporal integration*) [541, с. 20].

Мовчання є когнітивним компонентом, що не поділений на складові – денотативний та сигніфікативний компоненти, погляд, поєднуючись із силенціальним ефектом будемо також розглядати в діалектичній єдності, посмішка та погляд є когнітивними феноменами, що можуть мати як реальний, так і віртуальний характер

сукупності. Вчені пов'язують мовчання з комунікацією, яка може бути реальною чи віртуальною [51, с. 109].

Невербальні лакуни як сигніфікати невербальних комунікативних кроків увійшли до теорії мовленнєвої комунікації як невербальні паралінгвістичні засоби, мовчання вважають «нульовим заміновачем вербальної реакції, хоча на практиці термінологія Богданова вже підлягає конструктивній критиці, оскільки невербальні ефекти, зокрема й мовчання, мають рівнозначну з вербальною вагому комунікаційну силу.

При цьому в різних соціумах мовчання є універсальним заміновачем мовленнєвих дій та використовується комунікантом залежно від ситуації та набору комунікативних, гендерних, статусних, вікових та соціокультурних особливостей специфічно. Цей феномен увійшов до теорії комунікації як невербальний паралінгвальний засіб, що є нульовим заміновачем вербальної реакції [81, с. 18]. Останні наукові розвідки підтверджують, що мовчання – це універсальний феномен, який може бути одночасно тактикою та стратегією мовленнєвої поведінки [310, с. 105]. При цьому в різних соціумах мовчання є універсальним заміновачем мовленнєвих дій та використовується комунікантом залежно від ситуації та набору комунікативних, гендерних, статусних, вікових та соціокультурних чинників.

Залучення понять фреймової семантики особливо плідне для інтерпретації текстів, у яких редуковані цілі ланки змістовної інформації¹¹¹. Фрейми, або типові ситуації, що є життєвим контекстом комунікативного дискурсу поділяють на схеми, гештальти, структури, класифікації та інші види структур [75, с. 50]. Таксономія

---

¹¹¹Бехта І. *Дискурс наратора в англomовній прозі*. Київ: Грамота, 2004. С. 51.

мовчання виокремлює силенціальні коди, еліпси, силенціальні мотиви, макромотиви, мікромотиви мовчання, супермотиви мовчання та автомовчання виступають фреймами мовчання, позначаються графічними та вербальними маркерами та екстеріоризують як автосемантичні (незалежні), так і синсемантичні (контактні) відношення вербальних та невербальних знаків у межах супрадискурсів.

У літературному комунікативному дискурсі мовчання позначається полівекторно. Порівняйте поетичні опозиції (англ. *poetic oppositions*), риторичні пропуски (англ. *rhetoric omissions*), пролонговані паузи (англ. *audible gaps*). Мовчання є смисловим елементом дискурсу, в якому інтегрують вербальні та невербальні засоби екстеріоризації. Як поняттю йому важко дати чітке визначення. Для кожної з дисциплін – будь то антропологія чи педагогіка – притаманний потрібний кут, під яким досліджується поліаспектний феномен мовчання.

Мовчання є прикладом контрастивної бісемії, воно може надавати сил або, навпаки, тяжіти над людиною, підтримувати душевну близькість або бути знаком агресивної ворожості, може бути актом ввічливості або ж сигналом зневаги. Виразним є мовчазний сигнал до закінчення спілкування або – на демонстрацію близькості. Мовчання може бути символом активного пізнання, а також – символом лінощів.

Мовчання жінок (англ. *silencing of women*) стало предметом уваги багатьох учених, які розрізняють дисциплінарне мовчання (англ. *disciplinary silence*), деспотичне мовчання (англ. *oppressive silence*), мовчання, нав'язане суспільними інститутами (англ. *silence enforced by institutions*), сексуальне переслідування жінок (англ. *silence in sexual harassment*). Соціальні групи

виокремлюють мовчазну ієрархію мовленнєвої поведінки [538, с. 16].

Мовчання людини (пор. *human silence*) не існує поза часом, темпоральність є невід'ємною рисою. Мовчання по-різному сприймають у монохромному та поліхромному соціумах. Мовчання вплітається в «соціальну тканину життя» і має темпоральні характеристики: вистачає 3 секунд (англ. *3-second window*) для того, щоб визначити різницю між тим, що відбувається зараз, буде відбуватися чи вже відбулося.

Різні дискурси виступають емпіричною базою комунікативно значущого мовчання, проте особливо валідним для аналізу є художній дискурс, що має значну представленість мовчазних ситуацій та прикладів їх вербального та невербального тлумачення.

Паузи називають *пропусками* (пор. англ. *lapses*) або *подовженим мовчанням* (пор. англ. *extended silences*) та наголошують, що паузи, які тривають три секунди або більше вже стали мовчанням. Деякі дослідження свідчать про затримання мовлення більше ніж на 1 секунду; паузи, що тривали більше 3 секунд були відсутні в звичайному мовленні; паузи, що тривали більше 3–4 секунд значно впливали на рівень соціокультурної компетенції [540, р. 17].

На часі лінгвістика розглядає немовленнєвий дискурс пауз та мовчання в комунікативному розрізі, де жіноче та чоловіче мовчання – це марковані форми гендерної ідентичності. Мовчання – це текст, який в умовах протиставлення опозиції «чоловік :: жінка» не може бути до кінця прочитаний [301, с. 56–58]. Так, Т. Л. Михайлова вважає, що коди великого мистецтва від мовчазної геніальності до німого трансцендування – це чоловічі реалії, коли ж епітети «німий» та «мовчазний»

більше пов'язують із мовчазною жінкою, німим експонатом [301, с. 59].

Так, було відзначено, що жінки точніше кодують свої емоційні стани за допомогою мовчання, ніж чоловіки, пор.: англ. *Alice didn't want to begin another argument, so she said nothing* [707, с. 79]. Укр. *Аліса промовчала, бо не хотіла нової суперечки* [707, с. 78].

Епітети «мовчазний», скромний» супроводжують концептуальні метафори типу *Kinder, Kücher, Kirche*, в яких мовчання є складним багаторівневим механізмом, результатом мисленнєвої діяльності або прихованим когнітивним сценарієм, що є контекстуально залежним та демонструється залежно від інтенцій референта.

3.2.2.2 Емфатичні паузи. Текст – це не лише скупчення слів, оскільки має ритмічну та графічну організацію. Зазвичай ми розуміємо зміст повідомлення як за допомогою вербальної, так і невербальної інформації [536, с. 138]. Емфатична паузація додає виразності мовленню та має додатковий шарм, пор.: англ. *My name is Bond. James Bond*. Паузації позначають на письмі різними знаками, проте значення явища залишається незмінним. Феномен мовчання як семантичний концентрат має насичену семантичну та емоційну силу. Мотив мовчання має свої варіанти – тиша, німота, безмовність. Посмішка, мовчання та погляд діють синергетично в межах дискурсу, комунікативної ситуації.

Модуляція «*Hmm*» та пауза в АКС передують психофізіологічній реакції, які знаходяться в постпозиції до силенціальної складової, пор.: англ. *'Hmm' Tom gave a sideways glance* [742, с. 111]. Фідбек, що може відстежувати пересічний громадянин, може різнитися від стриманого та вихованого (1) або лайливого та соціально некоректного та лайливого (2), напр.: англ. (1)»*The first few*

doors she received the usual pained faces: nice women shooping her away as politely as possible, making sure they didn't get too close, scared they might catch religion like an infection» [765, с. 34]. (2) 'If that's the bloody Jehovah's Witness, tell 'em to piss off!' [765, с. 35].

Залежно від логіки повідомлення лінгвістична модель силенціального комунікативного акту в АКС містить тлумачення наратора в постпозиції, пор.: *'And ? ... 'Carter took a deep breath and shrugged. 'Did work out' [742, с. 40].* Препозиції тлумачення силенціальних дій є інваріантними, оскільки художній текст лише відтворює соціофізичну реальність, що не дає надто багато тлумачень, тому й наратор заміщує тлумачення «нескінченною грою означниками» [429, с. 152].

Коли експліцитні нараторські тлумачення мовчання все-таки є, то силенціальний ефект вибудовується в детальній інтерпретації намірів комуніканта, пор.: *I worried that I was never ever going to be able to say anything interesting or amusing to her about anything at all [747, с. 25]. Silence. I don't know what to say. There are loads of things I want to ask, but they are all questions [747, с. 90]. We have one of those conversations where everything clicks, meshes, corresponds, locks, where even our pauses, even our punctuation marks, seem to be nodding in agreement [747, с. 99].*

Невербаліка мовчання сполучається з іншими невербальними кодами як негативного, так і позитивного навантаження – погляд та посмішка, паралінгвістична мова одягу та невербаліка дотику, безнадійність людини і тиша природи. Поєднання просторових чинників та силенціального ефекту в єдиний невербальний комунікативний код мовчання є більш дієвим та справляє більший ефект на читача. Емпрактичні номінації дають можливість поставити семантичний наголос у

комунікативній ситуації, що може складатися з декількох слів. Емпіричними номінаціями можуть бути паузи (силенціальний ефект), жести або кивок голови (мімічний ефект) чи інше поєднання паравербальних ефектів, що складають єдину кумуляцію.

Паузи та мовчання – це лакуни невербальної комунікації. Пунктуаційна семантика пауз позначає графічно мовчання, передаючи емоційні характеристики мовлення [536, с. 60]. Мовчання в мовленні неможливе без фізіологічних пауз, що є невід’ємними складовими живого мовлення, проте силенціальний ефект пов’язаний не лише з фонетичними пропусками, а й з семантичним членуванням речення та актуалізацією його лакунарних складових [377, с. 160]. Деякі лінгвісти вимірюють темпоральні характеристики пауз, а це свідчить про той факт, що довші паузи – це лакуни, когнітивні пропуски, а більш короткі – паузи фізіологічної природи: «...якщо пауза є довшою, аніж звичайно або вона займає незвичне місце, то вона вже не виконує свою звичайну функцію, а починає вказувати на те, що чогось не вистачає» [607, с. 109].

Графічні маркери мовчання є дименціональною групою знаків, що складається з різних за довжиною *монознаків* (крапка, тире), *графо-діад* (два тире) та *графічних триад знаків* (три крапки або три тире). Силенціальний ефект мовчання описується вербально або досягається шляхом графеміки паузацій: у графічній мікроструктурі – це тире (–), подовжене тире (—), подвійне тире (– –) або три крапки (...). Пролонговане (—) або редульоване (– –) тире – це ознака неграматичної паузи. В перекладі графічне оформлення може нехтуватися, а знак пролонгованого мовчання зникає, пор.: англ. *They can't be bees—nobody ever saw bees a mile off, you know – –' and for some time she stood silent,*

watching one of them that was bustling about among the flowers, poking its proboscis into them, 'just as if it was a regular bee,' thought Alice [735, с. 36–37]. Укр. *Якусь часину Аліса стояла мовчки, пильнуючи за одним із тих створінь, що метушилися поміж квітів, запускаючи в них свій хоботок* [713, с. 35].

Мовчання вербалізується в багатьох контекстах та позначається пунктуаційно в АКС, пор.: англ. *'It's very provoking,' Humpty Dumpty said after a long silence, looking away from Alice as he spoke, 'to be called an egg-very!'* [735, с. 76]. Англ. *"It is wrong from beginning to end," said the Caterpillar decidedly, and there was silence for some minutes* [735, с. 23]. *'She said she had heard of me. And that she would not have me put out of the party because my clothes were poor –'* [743, с. 64].

Темпоральні характеристики мовчання в АКС та УКС свідчать про активні ментальні процеси адресата, пор.: англ. *Alice considered a little* [735, с. 80]. Укр. *Аліса на мить замислилась* [713, с. 79]. Англ. *For a minute or two Alice stood silent, watching him* [735, с. 95]. Укр. *Хвилину-другу Аліса мовчки дивилася йому вслід* [713, с. 94]. Англ. *This offended Alice a little, so there was no more conversation for a minute or two [...]* [735, с. 72]. Укр. *Аліса трохи образилась, і хвилину – другу панувала мовчанка* [713, с. 70].

Темпоральні маркери мовчання у вербалізованому англомовному контексті також не завжди подані в україномовному перекладі, пор.: англ. *Evidently Humpty Dumpty was very angry, though he said nothing for a minute or two* [735, р. 80]. Укр. *Судячи з усього, Шалам-Балам з образи весь аж кипів, але мовчав* [713, с. 78].

Замовчування адресанта є комунікативною тактикою, а мовчання адресата – комунікативною стратегією, фідбеком, що має на меті захист, час на

роздуми або ж є мовчазним протестом. Після довготривалої паузи зазвичай йде коротка репліка. Довгу розмову закінчує рефлексійна пауза, мовчання-роздум. Лексеми на позначення мовчання підтверджують дієвість впливу паузацій на адресата. Для адресанта заплановане мовчання є реалізацією стратегії аргументації.

Разом із паузою, що графічно передається крапкою, кінесичний ефект, що екстеріоризується за допомогою вербального опису в тексті, інтенсифікує модель комунікативної реакції, пор.: англ. *'What then?' She shook her head. 'It does not matter'* [739, с. 28].

Залежно від прочитання повідомлення, його розкодування мовчання – не завжди знак згоди. Досить часто на фоні мовчання дієвим є невербальна дія, що реалізує кінесичний ефект, який може нести негативну відповідь експліцитного (1) або імпліцитного (2) змісту, пор.: (1) англ. *'Did I tell you she snores like a pig?' The little man shook his head* [739, р. 317]. (2) *'Am I ugly?' He looked away. 'You know you are not.'* [739, р. 352].

Рефлекторні дії комунікантів актуалізуються на фоні мовчання та наратор може вдатися до опису кінесичного характеру, наприклад, під час пригадування реципієнт широко розплющує очі на знак неспроможності відтворити образ у пам'яті, пор.: англ. *Carter was **rolling his eyes, trying to recall her*** [742, р. 35].

Із точки зору психолінгвістики такі невербальні ефекти як зовнішній вигляд, привабливість та стать (пор. *appearance, physical attractiveness, sex*), а також вміння користуватися мовою тіла (пор. *body language*) має неабияку роль у впливі на оточуючих [593, с. 305].

Під час зміни культурних кодів, відбувається зміна невербальної поведінки суб'єктів інтеракції. Невербальні коди є емоційно насиченими. Існують кластери невербальних кодів. Виокремлюються фонетичні паузи

(фізіологічні пропуски мовлення, паузи переліку), афазії (психофізіологічна відсутність мовлення або порушення мовлення), тиша (мовчання природи), хезитації людини, відсутність мови (німота).

Ефекти затримання мовлення можуть бути фізіологічними контрольованими свідомістю паузами та неконтрольованими афазіями [96, с. 143]. Різні графічні символи використовують для позначання синтаксичних та семантичних пауз, погляду та різних невербальних дій: погляд _____, одночасний погляд двох комунікантів X _____, низький голос °, сміх позначається знаком \$, перебивання (пор. англ. *cut offs*) – за допомогою тире (пор. англ. *dashes*), подих позначається транскрибуванням – *hhh*, наступна репліка без паузи позначається =, слова, що вимовляються разом позначаються +, наголошені звуки виділяються знаком двокрапки [544, с. 169].

Радіоновини зчитуються з паузами, що графічно позначаються знаком «/» або знаком «#» для позначення пропуску обов'язкової паузи. Невербальний просодичний ефект зникнення голосу відбувається на фоні укр. *повної тиші*, англ. *impenetrable silence*, що за лексико-семантичним складом співвідноситься з укр. *непроглядна темінь*, англ. *impenetrable impenetrable darkness*, пор.: *As his voice died away, the silence was impenetrable* [739, р. 40].

Універсальною в комунікативному синтаксисі є категорія синтаксичних лакун, поданих на рівні: поверхневих структур (графічні знаки та знаки пунктуації) та глибинних структур (мовчання, хезитація, роздум). Силенціальні маркери позначають трьома крапками, крапкою, тире, знаками питання, редулькованими знаками питання або оклику, крапками зі знаком питання або оклику. Пустоти в мовлені, еліптовані конструкції, рублені синтаксичні конструкції можуть позначатися віргулами/

при цитуванні [131, с. 38]. У писемній комунікації засоби графіки полегшують сприйняття «рублених конструкцій» у змістовних блоках [318, с. 210].

У словникових статтях три крапки (...) або тире (–), знаки паузи можуть позначати тривалу паузу та коротку паузу, знак тильди «~» семантизує лексичну лакуну та може позначати будь-яке слово, що повторюється. Лише контекст виявляє, що позначає імплікована одиниця.

Стилістична фігура апосіопеза тяжіє до табування (замовчування) шокуючих, вульгарних елементів. Як засіб дескриптивності апосіопеза позначає структурну та інтонаційну незакінченість. Апосіопеза – це прерогатива адресанта, за якою визначають кмітливість адресата, його лінгвістичну та соціальну компетентність. Серед графічних маркерів апосіопези виокремлюються поодинокі літери – замітники когнітивного дефіциту та пунктуаційні знаки.

Вербалізаторами невербального акту мовчання є лексичні та синтаксичні маркери, що ілюструє дієвість інтеграції вербальних та невербальних знаків. Варіативність пунктуації детермінується іманентністю мови, наприклад, облігаторна актуалізація предикативного тире в українській мові, на відміну від англійської мови. Спільною для порівнюваних систем є поліфункціональність пунктуаційних знаків.

Апосіопеза наближається до еліптованих конструкцій. На фонографічному рівні – це пауза, невід’ємна складова усного мовлення та просодичної системи. Парадигма метазнаків на позначення мовчання (поверхневих лакун) свідчить про складний характер позначуваного феномена, пор.: хезитативні, тентативні, психологічні паузи; когнітивний дефіцит, нульовий денотат; силенціальний компонент, невербалізована дія, дискурсивна імплікатура, комунікативне умовчування,

монастичне мовчання, мовчання природи, лакуна ввічливості, секулярне мовчання [7, с. 21].

Еліпсис у статусі синтаксичних пустот не є релевантним до силенціального ефекту. Він є варіативною девіацією конструкцій, що запобігають тавтології. Формальні скорочення в еліпсисі не викликають труднощів розуміння, у той час як апосіопеза потребує вдумливого прочитання.

Синтаксичні пропуски полегшують вимову блоків, другі, семантичні – імплікують затекстову екстралінгвістичну інформацію. Ситуація екстеріорізує витоки та джерела останнього. Значущими при цьому є інтонація (усне мовлення) та графічні знаки (писемне мовлення) [435, с. 115].

Графічні знаки семантизують лакуни в мовленні, позначають довільність викладу думок, ілюструють сам процес синтезу та позначають мовчання. Використання силенціальної графіки відображає «потік свідомості» та є засобом вираження її монтажності.

В україномовних перекладах оригінальна графічна візуалізація мовчання спрощується або замінюється існуючою синтаксичною нормою, пор.: англ. *For some minutes Alice stood without speaking, looking out in all directions over the country – and a most curious country it was* [735, р. 30]. Укр. *На пагорбі Аліса теж кілька хвилин стояла мовчки, оглядаючи краєвид, що відкривався звідти. Але й дивовижний то був краєвид!* [713, с. 29].

Важливість графіки на позначення лакун не можна недооцінювати в перекладі, оскільки вона несе важливу інформацію в писемному режимі. Так, звичайне тире – це маркер паузи, що може бути граматичним та позначатися крапкою, комою або знаком питання/оклику (1), семантизувати хезитаційну паузу (2) та функцію уточнення (3), пор.: (1) англ. *'Can I ask you something, Father?'* [739,

р. 32]. (2) *'Mebbe ... mebbe not'* [739, с. 8]. (3) *'This woman ... Megan?'* [739, р. 314]

Графічні знаки позначають соціокультурні лакуни на письмі полівекторно: поетичні опозиції позначаються тире, риторичні пропуски – крапками, неграматичні пролонговані паузи – довгим пролонгованим тире. Спільною для зазначених систем є поліфункціональність пунктуаційних знаків, що демонструє дієвість граматики-синтаксичної та семантико-прагматичної функцій.

Оскільки не існує уніфікованих правил перекладу графічних знаків, то в перекладі графіка може модифікуватися. Так, у перекладі В. Корнієнка пролонговане тире перекладається трьома крапками, пор.: англ. *They were both very unpleasant characters–* ' [735, р. 58]. Укр. – *Ну, тоді виходить, вони обидва були погані...* [713, с. 54].

Тире взагалі може замінюватися на дефіс, пор.: укр. – *Дуже мені прикро, – озвався Шалам-Балам по тривалій мовчанці, й далі дивлячись повз Алісу, – що мене обізвано яйцем... Дуже, дуже прикро* [713, с. 74]. Графічні позначення лакунарних рефлексивних процесів мають також і темпоральні характеристики, пор.: англ. *This offended Alice a little, so there was no more conversation for a minute or two [...]* [735, р. 72].

Лакуни можуть позначатися графічно на поверхневому рівні, маркуючи імплікацію глибинного рівня. Розрізнити лакуну та синтаксичну побудову тексту можна за деякими ознаками: так, пропуски між словами синтаксичної природи, коли вкінці чи всередині обірваної фрази вони сигналізують про заміну актуального денотата або сигніфіката на нульовий.

Лакунарні синтаксичні структури трансформуються на першому (граматичному) рівні та влучно означають феномен на другому (семіотико-семантичному) рівні.

Графіко-синтаксичний дизайн поверхневих лакун має відповідну параметризацію синтаксичного, граматичного, семіотичного та семантичного рівнів (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Графіко-синтаксична параметризація поверхневих лакун

Графіко-синтаксичний маркер	Грамати́ко-синтаксичний рівень	Семіотико-семантичний рівень	Функція графічних знаків
1	2	3	4
Кома	Оформлювальний	–	Розділове призначення
Крапка	Грамати́ко-синтаксичний інтонаційний знак	–	Відокремлювальна
Крапка з комою	Грамати́ко-синтаксичний інтонаційний знак	–	Відокремлювальна
Дві крапки	Грамати́ко-синтаксичний інтонаційний знак	–	Пояснення, перелік
Знак оклику	Грамати́ко-синтаксичний інтонаційний знак	Семантичний інтонаційний знак	Емфатичне виділення

Продовження табл. 3.2

1	2	3	4
Знак питання	Граматико-синтаксичний інтонаційний знак	Семантичний інтонаційний знак	Експресивне/ емотивне виділення
Тире	Граматико-синтаксичний інтонаційний знак	Логічний семантичний інтонаційний знак	Імпліцитна лакуарність
Редупліковані знаки	Граматико-синтаксичний інтонаційний знак	Семантичний інтонаційний знак	Стилістико-прагматичне виділення
Крапки	–	Силенціальний знак	Імпліцитна лакуарність

Лакуни графічно позначаються у художніх дискурсах, семантизують прагматичні інтенції мовця з використанням невербального силенціального коду. Використання графічних маркерів на позначення лакун екстраполуються на комунікацію різних культур та позначає рефlectorність мовчазного дейксису.

Силенціальні знаки (СЗ) в АКС та УКС наявні в описі складних стресових ситуацій, що в англійській та українській мовах корелюють із комунікативним актом самознищення, їх можуть виділяти вербальними маркерами на позначення мовчання (1), передавати іншими контекстуальними синонімами, до яких належать мовчазний дейксис та інтрадієгетична (ситуативна) імерсія

(2) або СЗ відтворюють лакунарні риси саморефлексії графічно (3), наприклад:

(1) англ. *He wasn't the type to make elaborate plans – suicide notes and funeral instructions – he wasn't the type for anything fancy. All he asked for was a bit of silence, a bit of shush so he could concentrate. He wanted it to be perfectly quiet and still, like the inside of an empty confessional box or the moment in the brain between thought and speech. He wanted to do it before the shops opened* [765, p. 3];

(2) англ. *He had flipped a coin and stood staunchly by its conclusions. This was a decided-upon suicide. In fact it was a New Year's resolution* [765, p. 3].

(3) укр. *На даху добре... На даху добре... На даху потрібно закрити очі, Скакати у хмари білої ночі, Бо дах є високо, але крил не потрібно. На дах... Що потрібно на даху, я знаю добре, Бо курс я пройшов ходіння по сходах, Але я не хочу, щоб ще хтось сюди заходив...* [725, с. 172].

Завдяки силенціальному ефекту, що в тексті позначають графічно, реалізується металепис або перехід з одного оповідного рівня на інший, відбувається «вторгнення екстрадієгетичного оповідача в дієгетичний світ» [161, с. 244]. Такі переходи корелюють із когнітивною лакунарністю, що частково семантизується графічними знаками [7, с. 62–71]. Графічні маркери позначають лакуни з емоційним підтекстом, наприклад поєднання знаків оклику та питання з крапками. Це паузи хезитації, культурно зумовлені паузи, паузи стратегічного планування комунікативного акту.

Три крапки – універсальний силенціальний знак (СЗ) україномовного та англomовного художніх дискурсів. Силенціальне маркування можуть позначати графічно, пікторіально. Пролонговане тире англomовного дискурсу – це щось більше, ніж омонімічна форма з граматичною паузою (позначена тим самим графічним знаком). У

графічній мікроструктурі СЗ – це тире (–), подовжене тире (—), подвійне тире (– –), три крапки (...) в англомовному та україномовному дискурсах, наприклад: англ. «*There's one last thing I want to know – ...*» [765, р. 31]; укр. «*Над морем підносився легенький туманець... На майданчику біля телефонних кабін у цей час було завізно...*» [725, с. 157].

Використання вербальних елементів і графіки мовчання ілюструє семантичну інтеграцію вербальних та невербальних чинників комунікації, наприклад: англ. «*Now, Carlo, let me speak – here's what I'm saying ... I didn't see them for about two weeks, during which time they cemented their relationship to fiendish allday-allnight-talk proportions*» [731, р. 6]; укр. «*Шп'ертдаляй! – крикнув він у молочну темноту, де мав бути готель із психованими жителями, і настала тиша*» [725, с. 14].

Глибинна структура поверхневих лакун у синтаксичному дискурсі показує, що рефлексійна комунікативна лакунарність в англомовному та україномовному дискурсах дворівнева за умови еквівалентного передавання у вторинному дискурсі [435, с. 115].

Наявність номінативних одиниць, що позначають комунікативну лакуну мовчання в англомовному дискурсі, співвідноситься з незначним набором україномовних аналогів (укр. мовчання та тиша). Комунікативну лакуну мовчання в англійській мові позначають лексемами *quietness/stillness*, що в перекладі є мовчазною тишею/тишею спокою, проте перекладають їх українською лексемою «мовчання» – словниковою лакуною/лакуною мовного й мовленнєвого рівнів.

3.2.2.3 Квеситивні лакуни. Квеситивність (запитальність) – це лінгвістична універсальна категорія,

адгерентна до лакуарності, що має графічні, синтаксичні, граматичні й семантичні ознаки. Категорія запитальності антропоцентрична, створюється адресантом і моделюється в конситуації за схемою «лакуна – запитання – делакунізація».

У лінгвістичній дидактиці англійської мови традиційно розглядали граматико-синтаксичні особливості питальних речень, семантичну й комунікативну структури питального речення [51, 169, 344]. У межах мовленнєвого акту виділяють контекстуально залежні та прагматико-функціональні блоки, що тяжіють до лакуарних проблем адресанта й адресата, їх взаємин і ситуації спілкування.

Запитальність – явище синергетичне, полімодальне, поліаспектне й поліфункціональне. Воно свідчить про вічний рух в універсумі пізнання, що починається з тематичних, ситуативних, побутових, наукових, прагматичних питань і пролонгує свій вічний циклоподібний рух.

Лексему запитальності етимологізують значення «питання», «запитання», «проблема», «сумнів», «досвід». Питання моделюють за патернами: повні, неповні, загальні, спеціальні, неконкретні, приховані. Очевидно, питань більше, ніж відповідей; тому в пізнанні наявні білі плями, лакуни, пропуски, порожнечі. Білі плями (лакуни) виникають у результаті динамічного становлення нових референтів після зникнення або трансформування старих.

Лакуарність і загадковість – адгерентні поняття, що мають спільну рематичну складову в межах категорії квеситивності – «загадка = питання = лакуна». Лакуарні одиниці з ремою нерозкритого наявні в різних малих текстах – загадках, прислів'ях, завданнях, а також у модусі мовної поведінки – іграх, квестах, парафразах, несерйозних висловах. Синкретичне поєднання квесетиву з різними комунікативними маркерами створює

семантичний дизайн текстів різних типів. У жанрі «детективний роман» усі питальні пропозиції інтегрують з інформаційними блоками, створюють лакунарні ланки, відкриті для делакунізування автором твору або читачем.

Автор загадки вибудовує своєрідний алгоритм, певний субкод із елементів, поєднання яких дозволяє спочатку створити загадку, а потім після кількох ретардацій, що становлять сутність розповіді, знайти розгадку [215, с. 28]. Загадки детективів декодують поступово, відповіді можуть не знайти, а кінець розповіді залишиться відкритим. Усі ці прийоми мають спільний елемент – лакуну як спільний герменевтичний код [54, с. 410].

Спільний знаменник текстів-загадок – комунікативний вектор «автор :: читач». Його розкривають через зацікавленість до декодування, поліпшення свого культурного рівня й ментального буття IQ (англ. *intelligence quotient*). Дидактичні цілі текстів-загадок та інших текстів із лакунами на рематичному рівні інтерпретують їх базовими функціями: повчальною (прислів'я), контролюючою (загадки), естетичною (афоризми), ментальною (завдання) [437, с. 80].

Основні атрактори текстів-загадок – маркери поверхневої й глибинної структур. Серед атракторів виокремлюють стислість (малий обсяг), експресивність, повчальність (дидактична функція), побутову тематику. Лакунарними, надлишковими в цих текстах є атрибути фабульності, пролонгації, відсутності високого стилю й назви, що діють як репелери в такій ендозоні [437, с. 81].

Загадки – це своєрідні компресовані звернення, що очікують на декодування, зняття лакунарності. Як і запитання, зокрема риторичні, загадки – це комунікативні одиниці, що є квеситивами з нерозкритим лакунарним змістом. Дихотомію «питання :: відповідь» розкривають

найчастіше згідно з законами мовної економії, а саме слово «питання» має символічне позначення «?» на графічному рівні. Своєрідними загадками можуть бути не лише комунікативні одиниці, а й окремі номінативні, що потребують декодування. Так, наприклад, лакуарна номінативна телескопічна одиниця англ. *quiz*, яка позначає вікторину, що базується на відгадуванні поставлених запитань [434, с. 138].

В англійському кластері номінації семи англ. *question* (питання) вживають у парадигмі тематичних, вербалізованих, лакуарних, компресованих текстів на зразок англ. *riddles* (загадки), *proverbs* (прислів'я), *TV quizzes* (телевікторини), *quests* (квести), «*Do you know what?*» («Чи знаєте Ви?»), «*The Club of Quick and Merry*» («КВК»), *question and answer time* (розминка), «*What, where, when?*» («Що, де, коли?»). Питання (англ. *question*) відкрите для епідігматичних процесів – семантичної та формальної деривацій: англ. «*Question – a word, a phrase or a sentence, asking about a particular point, fact, etc.; a problem designed to test knowledge, a doubt, a topic*» [689, р. 818–819].

Квеситивність виражена ургентними словами з семою запитальності: англ. *beyond all questions, without a question, in question, in doubt, under consideration, questionable time, open to doubt* [689, р. 818–819]. Домінантні в ендозоні квеситивності терміни лакунікону: запитання, перепитування, уточнювальне слово, корегуюча репліка, фраза, пропозиція, проблема, тема, сумнів.

Риторичні питання – своєрідні комунікативні мости: вуалюють реальні події, дають час на відновлення думки, є заміною відповідей, випадковою аргументацією, непрямим впливом на співрозмовника. Кульмінація творів може залишатися частково або повністю лакуарною. У загадках прихована інформація потребує певних зусиль.

Еліптичні спеціальні питання можуть редукуватися або редуплікуватися.

Квесетиви-делакунізатори формують блоки з різними прагматичними векторами – цільовим, інформаційним, аналітичним. Загальна прагматика висловлень робить можливим і закономірним перетин віртуально-концептуального, номінативного та ситуативно-прагматичного планів [169, с. 20].

Лакуни питальних пропозицій – це квінтесенція лакунарності. Існують імпліцитні й класичні риторичні питання, що вуалюють приховану семантику. Лакунологія – це універсальна наука для визначення лакун різних рівнів, що сформувавши парадигматичну й синтагматичну ендозони. У мові зникають слова та поняття, формуються лакуни, стерті денотати стають лакунарними для сучасного сприйняття. Особливими жанрами, заснованими на розкритті делакунізації, залишаються детективний жанр і нуар (із фр. «*Noir*» – чорний), що в текстовому каркасі містять такі елементи композиції, як злочин, мотив злочину та його розкриття – делакунізацію. Розкриття злочину – основна лакуна, що може стати лейтмотивом усього твору, пор.: англ. «*Who killed Laura Palmer?*», укр. «*Хто вбив Лору Палмер?*» із теленуару «Твін Пікс» (англ. «*Twin Peaks*»).

Лакунарність постмодерністського дискурсу має енігматичні атрибути, запитання в таких творах навмисне складні, неоднозначні, незрозумілі (пор. запитання в стилі «декаданс», книги й фільми жанру «хоррор» або «нуар»).

Квесетивні лакуни (англ. *puzzle makers*) наявні в комунікативних блоках різного рівня та розміру: лакуни назв і заголовків (конденсовані лакуни), діалогічні лакуни (міні-блок), лакуни ситуацій-делакунізаторів (блоки комунікативних та діяльнісних ситуацій – лакуни дедукції). Лакунарність у поверхневій структурі

позначають знаками питання (форманти питальності), хезитацією, умовчанням, прагматичною паузацією або формантами постмодерністського тексту.

Непрочитані лакуни змістовні, мають різне семантичне навантаження. У такому разі лакунарність детермінується конситуаціями – ключем до незрозумілих, прихованих, нерозтлумачених образів, когнітивних концептів і семантичних пустот на позначення віртуальних величин на зразок *лакунарний задум*, *лакунарна лінія*, *лакунарний висновок*, *лакунарний натяк*.

Рема запитального речення «*a priori*» містить запит про невідоме. Літературні жанри приховують такий запит на рематичному рівні – детектив, нуар. Делакунізацію заголовків романів і кіноверсій розкривають також темарематично, де рема – лакунарний пошук невідомого.

Пласт запитальної категорії традиційно впорядкований із граматичної, формальної точок зору. Наприклад, загальні питання (англ. *general questions*, «*yes/no question*»), спеціальні питання (англ. *special question*, *wh-question*) для одержання додаткової інформації, питання до підмета (англ. *question to the subject*) як різновид спеціальних питань, розділові питання (англ. *disjunctive question/tag-question*) для вираження подиву, сумніву або одержання підтвердження, альтернативні питання (англ. *alternative question*) для вибирання між двома варіантами.

Питальні речення мають семантичне наповнення (англ. *semantically charged*), що дозволяє їх релевантно класифікувати. Такі пропозиції будують відповідно до визначених патернів. Згідно з прагматикою висловлювання квесетиви поділяють на уточнювальні (англ. *clarifying questions*) і навідні (англ. *probing questions*). Квесетиви – особливі мовні акти, що виражають знаки питання та лакуни [344, с. 69–72]. Загадка має компресовану

рематичну лакуну. Питальні речення створюють прагматичний ефект, що реалізується відповідно до граматичного дизайну конкретної мови. Пунктуаційний знак питання (?) ставлять у кінці речення для вираження сумніву (англ. *interrogation point, query, question mark, eroteme*), що сематизує графічно енігматичну інформацію.

Запитальність у мові й мовленні екстеріоризується за допомогою спеціального лексику – питальних слів, питальних займенників, частиномовних одиниць, синтаксичних формантів, особливого запитального інтонаційного дизайну, завжди окресленим основним атрибутом запитальності – антропоцентричністю. Питання ставить адресант у режимі діалогічності. Корінь лексеми запитально передбачає наявність гетерогенних референтів, думки, їх пролонгацію в номінаціях *запитальний погляд, знак питання, запитальне рішення, запитальна інтонація*.

Відповіді-делакунізатори препарують відповідно до дихотомій «старе :: нове», «пізнане :: непізнане», «неуспішне :: успішне», «позитивне :: негативне». Скалярний характер пізнання верифікують наявністю тематичних груп «мало :: багато», «більше :: менше» і т. д. Пізнання – це вічний процес: лакунарне непізнане фрактально генерує пізнане, усвідомлене й омовлене – і знову виникає непізнане. Рефлексія може анулювати феномен скінченності [294, с.173]. Мовний принцип циклоутворення – вічна складова самоорганізації, самоконтролю та становлення системи.

Лакунарність каузує відсутність знань, досвіду, небажання відповідати. Знаки питання та лакунарність в ендозоні спілкування – адгерентні величини. Відсутність питання не допускає наявності відповіді. Запитання передбачають альтернативні відповіді «так» або «ні» (загальні запитання). В англійській мові особлива група слів властива спеціальним запитанням (*wh-запитанням*),

що починаються на *wh-* (англ. *what, when, where, who, whom, why* і *how*) та інтродукують спеціальні блоки присудка, додатка й обставини.

Найважливіші формальні ознаки – специфічна питальна інтонація, інверсивний порядок слів, наявність питальних займенників (англ. *wh-words*). Питальне слово (англ. *an interrogative word/question word*) використовують, щоб поставити запитання, наприклад: що, коли, де, хто, кому, навіщо і як (англ. *what, when, where, who, whom, why* та *how*). Питальні слова іноді називають окремим терміном (англ. *wh-words*), тому що в англійській мові більшість із них починаються з *Wh-* (див. п'ять *Ws: Who did that? What happened? Where did it take place? When did it take place? Why did that happen?*). Їх можна використовувати в прямих і непрямих запитаннях, наприклад, англ. *Where is he going? I wonder where he is going?*

Мовленнєвий акт репрезентують як трирівневу структуру, у якій виділяють локутивний, ілокутивний, перлокутивний акти. Акт мовлення як такий ґрунтується на вимові мовцем речення в ситуації безпосереднього спілкування з адресатом. Визначення напрямів і закономірностей актуалізації речення, суті мовленнєвого акту, – одне з визначальних завдань установлення прагматичних типів речення. Упродовж визначання цих типів можна орієнтуватися на статичну або динамічну сфери спілкування [168, с. 164].

Використання питальних конструкцій для вираження непрямих мовленнєвих актів – відомий лінгвістичний феномен, тому, крім канонічної інтеррогативної функції, спрямованої на одержання конкретної інформації, питальні речення виконують директивну, асертивну, фатичну (регулятивну) та експресивну (афективну) функції [323, с. 105].

Автор може делакунізувати лакуни, наприклад кульмінацію детектива. Питальні речення містять особливий тип лакун – семантичні лакуни, що екстеріоризуються як єдиний комунікативний блок із запитаннями й різними прагматичними векторами (цільовим, інформаційним, аналітичним блоками). Загальна прагматика висловлювань – можливі й закономірні перетини таких планів: віртуально-концептуального, номінативного й ситуативно-прагматичного [169, с. 20].

Лакуни, або невідомі комунікативні елементи, в мовленні фіксуються запитаннями. Пресупозицію запитання складають умови, за яких питання може бути використане з метою вимоги інформації [136, с. 16]. Таким чином, якщо виникає запитання, то це сигналізує про наявність інформаційних лакун. Лакуни виникають в уточнювальних та навідних запитаннях. Візуальне оформлення квесетивів доволі багате.

Так, загальне запитання (англ. *general question*) – це квесетив, що прагматично формує лакунарний інформаційний блок. Відповіддю на нього можуть бути слова «так» і «ні», тому загальне запитання часто називають «*yes/no question*». У цьому типі питальних речень наявний зворотний порядок слів. Із точки зору традиційної граматики загальне речення починається з допоміжних або модальних дієслів, пор.: «*Does she play the piano and the guitar?*».

Загальне запитання може бути провокаційним запитанням (від лат. *Plurium interrogation*, англ. *Loaded question*) – приклад логічної виверти; запитання, в поставленні якого свідомо міститься суперечливе, необгрунтоване або очевидно помилкове припущення, яке істотно ускладнює одержання на нього прямої відповіді

(«так» або «ні»). Прикладом можуть бути провокаційні запитання [618, с. 36].

Спеціальне запитання (англ. *special question*) задається для одержання додаткової інформації, уточнення будь-яких деталей за допомогою питальних слів: *When?* – *Коли?*; *What?* – *Що?*; *Where?* – *Де?*; *Which?* – *Компий?*; *Why?* – *Чому?*; *How much/many?* – *Скільки?*

Спеціальне запитання може бути уточнювальним за прагматичним навантаженням, пор.: «*When was it, Lou?*» «*What's the difference?*» *I said. «I don't really remember. A long time ago»* [768, с. 26]. Як інструмент комунікативного домінування, оформлене в формальну граматичну оболонку спеціального запитання, воно може бути риторичним, зберігаючи форму запитання, що є, по суті, стратегією прагматичного впливу або комунікативним мостом у момент нульової комунікативної активності, пор.: «*What's the matter?*» *I said. «What have you got that pretty little face all puckered up for?»* [768, с. 26].

Розділове запитання (англ. *disjunctive question/tag-question*) використовується для вираження подиву, сумніву або одержання підтвердження. Це питальне речення складається з двох частин. Перша частина – саме пропозиція без будь-яких змін (тобто з прямим порядком слів), друга – допоміжне дієслово і займенник, які перекладаються «чи не так», «не так». Якщо перша частина – стверджувальне речення, то в другій частині обов'язково ставиться *not* після питального або модального дієслова. Якщо перша частина питання – негативне речення, то в другій частині частинка *not* не використовується, пор.: «*All children like sweets, do not they?*».

Розділове запитання типу «*Чи не так?*» може бути риторичним та позначати впевнений комунікативний крок в прихованій бійці за домінування, пор.: «*I see. It never*

occurs to you to think about me when you're making all your plans, does it? Oh, no! I don't matter» [768, с. 27].

Альтернативне запитання (англ. *alternative question*) може бути поставлене до будь-якого члена пропозиції. Воно припускає вибір між двома варіантами. У цьому типі питань обов'язково наявне слово *or*, пор.: англ. «*Is the dress you bought red or black?»*.

Питання до підмета (англ. *question to the subject*) іноді вважають різновидом спеціального питання. Порядок слів у ньому не змінюється, але на перше місце замість підмета ставлять слова *What* (для іменників на означення неістот) або *Who* (для іменників на означення істот). Запитання має таку саму структуру, що й оповідна пропозиція, в якій роль підмета відіграють питальні займенники, пор.: англ. «*What makes you feel happy?»*.

Питальні речення в англійській мові мають смислові відтінки, що зумовлює їх класифікацію за семантичними та прагматичними ознаками. Такі речення будують за певними правилами, незалежно від видо-часової форми дієслів. Із точки зору прагматики висловлювання квесетиви поділяють на уточнювальний квесетив (1), навідний квесетив (2), пор.: (1) Уточнювальні запитання (англ. *Clarifying Questions*): *Is this what you said...? What resources were used for the project? Did I hear you say...? Did I understand you when you said...? What criteria did you use to...? What's another way you might...? Did I hear you correctly when you said...? Did I paraphrase what you said correctly?* (2) Навідні запитання (англ. *Probing Questions*): *Why do you think this is the case? What do you think would happen if...? What sort of impact do you think...? How did you decide...? How did you determine...? How did you conclude...? What is the connection between... and...? What if the opposite were true? Then what?*

Уточнювальне, навідне та питання-пастка є можливими варіаціями провокаційного запитання, пор.: «*You weren't sort of relieved when Mike got killed?*» [768, с. 15].

Квесетиви (мовленнєвий акт із функцією запитання), питальні речення – особливий тип комунікації, що є лакунарним за дефінітним позначенням (пор. загадка = лакуна = запитання). Питальні речення мають прагматичний потенціал, різноманітні за граматичною будовою та формальними ознаками, приховують лакунарний семантичний зміст. Пунктуаційний знак (?) (знак запитання (?)) – розділовий знак, ставиться в кінці речення для вираження питання чи сумніву, пор.: англ. *interrogation point, query, question mark, eroteme*) є лакуною, що корелює із загадкою, позначає невідому інформацію.

Лакуни в комунікації можуть бути фейковими, оскільки відповідь на запитання відома обом комунікантам, пор.: «*I nodded. «So», I said. «What about it, Joe?» «What about it!» Rothman's eyes flashed. «You ask me what about it when –»* [768, p. 15].

Синкретичне поєднання квесетива з різними комунікативними векторами вимальовує його семантичний дизайн. У жанрі «детективний роман» усі питальні речення, комунікативні та некомунікативні інформаційні блоки поєднанні в єдину підрядну лакунарну ланку, що делакунізується автором твору або читачем.

Кульмінацією в популярному жанрі детективного роману є чітка делакунізація. Більш розмитою є відповідь-лакуна, характерна для жанру нуар, тобто кульмінація нуарів є лакунарною. Лакуна-запитання не відкривається однозначно, що не дає спокою багатьом шукачам істинних та однозначних відповідей. Наприклад, лакуна-запитання: англ. «*Who killed Laura Palmer?*», укр. «*Хто вбив Лору*

Палмер?» з нуару «Твін Пікс» є лейтмотивом всього нуару (з фр. «*noir*» – «чорний»).

Термін «нуар» залишає для читача можливість самостійних, іноді суперечливих висновків. У сучасному інтернет-дискурсі існує термін «спойлер» (від англ. *spoiler*) на позначення делакунізації з меліоративним відтінком. Спойлери – це своєрідні рецензії на книгу або фільм, відповіді-делакунізатори, що сприймаються як деструктивна інформація, яка через передчасну відкритість важливої сюжетної інформації може псувати задоволення від перегляду фільму чи прочитання художнього твору.

Класичні детективні романи та нуари – жанри-загадки, що відрізняються рівнем складності та делакунізацією основної ідеї твору. Лакуни детективного роману відкриває автор повністю та наприкінці розповіді.

Риторичні питання є своєрідними комунікативними мостами, що вуалюють реальні події, дають час на відбудову думки, є заміною прямої відповіді на запитання, випадком своєрідної аргументації, непрямого впливу, спрямованого на переконання співрозмовника у своїй правоті, пор.: англ. «*Another thing about the weather*», *I said. «Everyone talks about it, but no one does anything. But maybe it's better that way. Every cloud has its silver lining, at least that's the way I figure it. I mean, if we didn't have the rain we wouldn't have the rainbows, now would we?»* [768, р. 2].

Автори нуарів констатували появу цілої серії похмурих фільмів, витриманих не стільки в канонах поліцейського або гангстерського жанрів, скільки пропонують «нові кримінальні пригоди» або «нову кримінальну психологію». Лакуни дивних, кошмарних та жорстоких нуарів йдуть поряд із рафінованими, моралістичними, успішно розплутаними справами детективних романів. Загадки детектива – загадки поліцейського або детектива, або людини, що допомагає

розплутувати складний злочин. У нуарі злочин описано з погляду злочинця, а не поліцейського, пор.: англ. *«Yeah, I reckon that's all unless our kind gets another chance in the Next Place. Our kind. Us people. All of us that started the game with a crooked cue, that wanted so much and got so little, that meant so good and did so bad. All us folks. Me and Joyce Lakel and, and Johnnie Pappas and Bob Maples and big ol' Elmer Conway and little ol' Amy Stanton. All of us. All of us»* [768, p. 197].

Кульмінація творів може залишатися лакунарною або частково лакунарною. В класичних жанрах загадки відкриваються наприкінці, делакунізованою стає вся раніше прихована інформація.

Усі питальні речення містять виражену в них структурно ідею інформаційної лакуни, пор.: англ. *What time is it? – I do not know what time it is.* Названі формальні ознаки можуть бути наявними в різних комбінаціях – інверсія, питальна дієслівна форма, питальний займенник, питальне слово тощо.

Еліптичне спеціальне запитання може обмежитися питальним словом, що свідчить про інформаційну лакуну, яка потребує заповнення, пор.: англ. *«Will I see you tomorrow? Today, I mean»* [768, с. 27].

Лакуни питальних речень є мініквінтесенцією лакунарності: існує імпліцитний рівень, що приховується запитанням назустріч у діалозі, існують класичні риторичні запитання типу англ. *«Aren't you glad?»*, що є комунікативними елементами та містять прагматику комунікативного домінування, і запитання, що мають на меті виявити інформаційні лакуни, або «пусті» запитання, що є «комунікативними схованками». Комунікативний вектор лакунарності екстеріоризує лакуни, що делакунізовані читачем наприкінці твору, в кульмінації детектива/нуара.

Питальні речення містять особливий тип лакун – семантичні лакуни, які екстеріоризуються у вигляді єдиного комунікативного блоку, що містить запитання та мають різні прагматичні вектори: цільовий, інформаційний, аналітичний. Лакунарна прагматика висловлення розтлумачується на перетині віртуально-концептуального, номінативного та ситуативно-прагматичного планів лакун-запитань.

Рема прямого або внутрішнього квеситиву є запитом про невідоме. Художні твори приховують реми невідомого, непізнаного, лакунарного. Деякі жанри містять лакунарні реми ще на етапі створення – детектив, нуар, пригодницький роман тощо. Делакунізація заголовків романів та кіноверсій розкривається також темаремантично, де рема – лакунарний пошук невідомого, тема – екпліцитація лакунарної реми.

Квеситиви мають не лише граматичну, а й семантичну, комунікативну, прагматично орієнтовану спрямованість. Питальні речення приховують лакуни номінації, комунікації, семантики та прагматики в різноманітних модифікаціях.

У межах теорії мовленнєвих актів лакуни є елементом квеситивів, питальних блоків, реквестів, уточнювальних реплік [344, с. 69]. Лакунарними до прочитання виявляються заголовки, назви творів, загадки, квести, жанри на кшталт детектив, нуар та загалом усі художні твори, оскільки всі до прочитання вони містять доапріорні текстоцентричні лакуни.

3.2.2.4 Конвербальні лакуни. Спектр лакун конвербальної поведінки (термін В. І. Карасика на позначення інтеграції вербальних та невербальних дій) є досить широким, оскільки він охоплює такі реакції: *вербальну* (незрозумілі репліки, обірвані слова, перепити,

уточнення, запитання, пояснення, тлумачення), *такесичну* (плескання, стискання руки, поцілунок, доторкання), *проксемічну* (використання просторових, локальних чинників), *просодичну* (різні характеристики голосу, фізіологічні паузи та мовчання (як психологічно-рефлекторна запланована/незапланована відсутність звучання)), *кінесичну* (мова тіла, манера вдягатися, зачісуватися, грюкання дверима, поскрипування), *психофізіологічну* (плач, сміх, зітхання, кашель, зміна кольору обличчя).

Посмішка та погляд діють на фоні мовчання або обірваної репліки емпрактичної модуляції, віддзеркалюючи внутрішній стан комунікантів, що відтворюється наратором писемного дискурсу вербальним описом та графічними пунктуаційними знаками, пор.: англ. «*Satisfied?*» *Masters smiled slowly* [742, с. 59].

Посмішка та сльози – два контрадикторні невербальні ефекти, що є емпрактичними номінаціями емоційного стану комуніканта, можуть бути важкими для сприйняття та виявитися незрозумілою реакцією, комунікативною лакуною (наприклад, японська звичка посміхатися під час згадування трагічних подій, смерті близьких людей).

Під час комунікації завжди виникають фізіологічні паузи, пор.: англ. *The Queen gasped, and sat down: the rapid journey through the air had quite taken away her breath and for a minute or two she could do nothing but hug the little Lily in silence* [735, с. 15]; укр. *Королева ханнула повітря й ошелешено сіла: від стрімкої подорожі їй так забило дух, що хвилину – другу вона лише мовчки тулила до себе крихітну Лілейку* [713, с. 17].

Психофізіологічні ефекти часто корелюють з емоційним станом комунікативної пари, пор.: англ. «*Silas!*

Her mouth fell open and her heart turned somersaults» [739, с. 424].

Антропоефекти в письмовому дискурсі повинні бути відповідно прокоментовані наратором, оскільки характеристики можуть давати як позитивну, так і негативну семантизацію (пор. сльози щастя :: сльози жалю).

Погляд та мовчання є одвічними супутниками комунікативного дискурсу та містять дименціональні маркери, що свідчать про пролонгований психологічний ефект моменту спілкування. Відповідно до намірів наратора комунікативна ситуація змодельована таким чином, що напруження в діалозі передається не лише силенціальним ефектом, а й емпіричною модуляцією «*Hmm*» поряд із психофізіологічним ефектом погляду, що разом мають на меті продемонструвати дещо неуважну реакцію-відповідь на запитання, що є тактикою приховування емоційного стану, пор.: англ. «*Can I ask you something, Father?*» «*Hmm?*» *Preoccupied, he looked out across the lawns* [739, с. 32].

Мотив тиші є самостійною категорією, яка є автономною щодо мотиву мовчання, зрівноважує деструктивне мовчання, може бути як внутрішньою, так і зовнішньою категорією. Абсолютними (повними) лакунами необхідно вважати такі фрагменти невербального спілкування, зміст яких є абсолютно незрозумілим і про його значення не можливо здогадатися. Такого роду невербальні лакуни, кількість яких велика в усіх культурах, становлять особливий інтерес для міжкультурних порівняльних досліджень, оскільки вони повною мірою відображають національно-культурну специфіку народу.

Абсолютна лакуна – це відсутність одиниці в мові перекладу для позначення ігнотизму [416, с. 577]. Термін

«абсолютна лакуна» мовленнєво-комунікативної ендозони корпусного лакунікону може бути проілюстрований поняттям АКС із франко-канадської лінгвокультури: англ. *French guy*¹¹², що перекладається лише описово, оскільки реалія специфічно орієнтована на національно-культурне оточення Канади та є лакунарною для української лінгвокультури. Наступна колокація – англ. «*Cheesy French guy*»¹¹³ – також має негативну семантизацію в АКС.

Національно-культурні розбіжності у паралінгвістичних системах можна описати, користуючись адгерентними термінами, запозиченими теорією лакунарності: вербальна/невербальна лакуна, комунікативний колапс, психолінгвістичний шок тощо. За аналогією до вербальної лакуни невербальна лакуна – це невербальний елемент, що на рівні значення (глибинний рівень) не дешифрується в комунікації. Конвербальні лакуни, так само як і вербальні, можна класифікувати як повні/абсолютні (лакуни-ігнотизми) та часткові/ відносні.

Багато невербальних компонентів у спілкуванні є лакунарними при зіставленні двох лінгвокультур. Вербальні та невербальні засоби спілкування тісно взаємодіють у процесі комунікації, уможливаючи самостійний аналіз невербальних засобів спілкування, яким займається спеціальна галузь мовознавства – паралінгвістика. Одним із найбільш важливих типів паралінгвістичних засобів є так звані кінесичні паралінгвізми – жести, вивченням яких займається кінесика.

---

¹¹² Англ. *French guy* – укр. дуже привабливі та витончені хлопці зі смаком до вбрання та музики. – *Oh my God, look at his clothes! He is so hot! – Right! I guess he's a French guy!*

¹¹³ Колокація має перенесене значення, що походить від деяких запашних сортів французького сиру.

Термін «кінесика» (від гр. *kinesis* – рух) позначає сукупність жестів, мімічних рухів, що входять до комунікації як невербальні компоненти при безпосередньому спілкуванні комунікантів. Р. Бірдвістел, засновник кінесики, визначає кінеми як елементарні комунікативні акти тілесного руху, за допомогою яких відбувається реальне спілкування людей [127, с. 33].

При порівнянні американської та української невербальних систем спілкування виявляється, що деякі жести виражені абсолютними лакунами. Наприклад, коли носій американської культури піднімає стиснутий кулак на рівень голови і потім розгинає великий палець, вказівний і мізинець, передаючи значення англ. «*I love you*» (укр. «*Я люблю тебе*»), то українська людина зазвичай не здогадується про значення такої кінетичної поведінки (воно може ввести його в оману). Тому цей жест є повною лакуною в українській лінгвокультурі.

Існують й омонімічні жести в українській та англо-американській жестових системах, що подібні за формою, але відрізняються за значеннями і є, таким чином, лакунарними. Наприклад, різні значення однієї й тієї самої жестової форми «погрозити кулаком» існують у порівнюваних лінгвокультурах. В українській жестовій системі ця кінема висловлює попередження, загрозу. В американській культурі така форма означає, що «*людина з'їхала з глузду*», «*несовна розуму*». Отже, описаний жест виражений повною лакуною в українській та в американській лінгвокультурах.

При елімінації невербальних лакун передбачається трансформація невербального повідомлення у вербальне (вербалізація). Необхідність компенсації жестових лакун для успішної комунікації очевидна. Наприклад, оскільки в українській жестовій системі немає спеціального жесту «лапок» (англ. *quotation marks*), використання цієї кінеми

носієм англомовної культури і відсутність її коментаря або іншого тлумачення в українській лінгвокультурі може спричинити комунікативний деструктив. Пор.: англ. *He is a real «intellectual»*. Укр. *Він просто справжній «інтелектуал»*.

Часткові, або відносні, невербальні лакуни за аналогією з вербальними можна розглядати як кінеми, про значення яких реципієнт може здогадатися, але не повністю впевнений у своєму припущенні.

Жестові лакуни можуть збігатися за значенням у порівнюваних лінгвокультурах. Так, жест, що утворюється за допомогою вказівного і середнього пальців (подібність до літери «V») (V – sign) частково є лакуною в українській культурі: використання його в американській культурі для позначення перемоги та успіху є частотнішим.

Цей жест може внести плутанину в англо-українську комунікацію, тому що його можна переплутати з подібним лакунарним жестом (паронімічним (від англ. *confusable*)), який формується також за допомогою вказівного і середнього пальців, але долоня повертається до жестикулюючого. Цей англійський жест висловлює образу та є абсолютно лакунарним для української жестової системи.

Деякі жести АКС прозоро декодуються. Наприклад, кінема зі значенням «*несовна розуму*» співвіднесена в американській жестовій системі з торканням до вуха. Жестикулюючий здійснює колові рухи вказівним пальцем навколо вуха, що імплікує натяк на несхвальну або необмірковану поведінку іншого комуніканта. В українській жестовій системі використовується подібна кінема «*покручування пальцем біля скроні*», що передає аналогічне значення.

Однак значення жестів може хибно тлумачитись, оскільки в одній із лінгвокультур омонімічний жест може

мати декілька значень. Наприклад, жести, які дають зрозуміти своєму співрозмовнику, що певна ситуація не здійснилася та ніколи не буде мати місце в майбутньому, в англо-американській жестовій системі використовується частіше у грі із дітьми як жартівливий жест, що супроводжується словами, пор.: англ. «*I've got your nose*» (укр. «*попався*»), і для захисту від невдачі та злих сил.

Кінема «схрещені вказівний і середній пальці», яка зазвичай супроводжується словами англ. «*Keep your fingers crossed!*» (укр. «*Тримай пальці на удачу!*»), також є абсолютно лакунарною для української жестової системи, оскільки вона не співвідноситься в українській лінгвокультурі з побажанням успіху співрозмовникові [127, с. 34].

Потирання вказівних пальців один об один (американський жест), що виражає невдоволення поведінкою будь-якого підлеглого, не використовується в українській культурі навіть як запозичений невербальний знак і тому є прикладом абсолютної невербальної лакуни.

Аналіз силенціальних лакун засвідчує, що лексеми із семантикою мовчання можна поділити на такі групи: опозиція звука (*silence* :: *sound/муша* :: звук); німота людини (*silence & muteness/мовчання та німота*); мовчазна тиша (*silence & quietness/муша та тиша*); тиша спокою (*stillness & quietness/спокій та нерухомість*); вимога на тишу: тихіше! (*hush!муша!*); мовчазна комунікативна дія (*silent effect/мовчазний ефект*); мовчазний стан (*silent condition&depressed/пригнічений стан*); мовчазний статус (*silent status & ignorable non-response/відсутність відповіді та ігнорування*).

При зіставленні мовної інтерпретації мовчання з інтерпретацією інших емоцій можна виявити таку закономірність: лакунарне мовчання поєднується з невербальними діями, що інтенсифікують його

семантичний потенціал та дають аксіологічний ефект на позначення позитивної/негативної емоції (пор.: мовчання – плач, мовчання – посмішка).

Невербальна комунікація може мати місце на підсвідомому рівні, вона суперечлива та має культурне підґрунтя, оскільки когніція та комунікація є нероздільними супутниками, пор.: англ. *She stood silent for a minute, thinking: then she suddenly began again.* «*Then it really has happened, after all! And how, who am I? I will remember, if I can!*» [735, с. 46].

Конвербальні лакуни – це незрозумілі жести, рухи тіла, міміка, пантоміми, тембр, зітхання, покашлювання, незвична інтонація, паузи та мовчання, а також мова барабанів, свисту, дорожні знаки, музика, сигналізація тощо, які є рівнозначно антропоцентричними за своєю природою. Конвербальні лакуни виникають у процесі передавання невербальних інформаційних повідомлень, що не можуть частково не тлумачитися отримувачем таких повідомлень [536, с. 60].

Процес делакунізації невербальних лакун може бути подано у вигляді коментаря. Такий коментар здійснюється у вигляді вербального відступу від невербального повідомлення, пор.: англ. *Alice didn't want to begin another argument, so she said nothing* [735, с. 79]. Укр. *Аліса промовчала, бо не хотіла нової суперечки* [713, с. 78].

Лакунами невербальної природи є фонетичні паузи (фізіологічні пропуски мовлення, паузи переліку), афазії (психофізіологічна відсутність мовлення або порушення мовлення), тиша (мовчання природи), недомовленність людини, відсутність мови (мовчання), силенціальний остракізм. Синергетичне поєднання дрес-коду з мовчанням/плачем/поглядом та його вербалізованим описом в АКС та УКС має конвербальне вираження

лакуарності (поєднання спектра вербальних та невербальних лакун).

3.2.2.5 Лакуни контрастивної генології. Виявлення тенденцій вилучення та заповнення генологічних лакун (лакун різних жанрів), закономірностей перекладу віршованих текстів у різні історичні епохи та в різних країнах, аналіз лакун в існуючих перекладах, порівняння індивідуальних стратегій та стильових особливостей різних перекладачів, їх «перекладацького почерку» є контрастивним та міжмовно орієнтованим. Лакуни – постійні та невід’ємні актанти поезії та прози. Читач делакунізує інформацію, закодовану автором твору.

На часі аналіз паралельних текстів одного жанру є сучасним напрямком контрастивних студій у межах перекладознавства, типології, генології та лакунології, що передбачає дослідження різних мовних середовищ з метою виявлення та реконструкції лакун. Лакуарні елементи мають тенденцію залишитися без перекладу, можуть бути делітовані, хибно тлумачитися, змінюються на формальному і семантичному рівнях, можуть бути евфемізовані, одомашнені та тяжіють до повторних ретрансляцій.

До лакуарних розвідок долучаються синхронні дослідження з реалій окремих культур. Універсалії та фреквенталії лакуарної природи є панхронічними константами лінгвістичних праць, містять аломорфні та ізоморфні риси, є об’єктами наукових розвідок. Центральним питанням лінгвістичної генології є типологія текстів. Лакунами генології займається когорта вчених, які досліджують тексти та жанри в межах лінгвістичної генології (М. М. Бахтін) [58], контрастивної генології (Ф. С. Бацевич) [61], лінгвосинергетичної парадигми

(К. І. Белоусов, Т. І. Домброван, С. М. Єнікеева, С. В. Кійко, Л. С. Піхтовнікова) [69, 148, 152, 203, 333], в межах контрастивної лінгвістики (Ю. О. Жлуктенко, А. В. Корольова, Е. Косеріу, С. О. Швачко) [162, 214, 223, 433] та лакунології (Ю. О. Сорокін, І. Ю. Марковіна, І. А. Стернін) [379, 280, 387].

Існує безліч класичних та популярних творів, переклад яких постійно оновлюється. Старі версії перекладу підлягають критиці як застарілі, невдалі або неповні переклади, оскільки не збігаються з діючими культуроорієнтованими нормами або вподобаннями перекладача, який хоче оновити переклад. Відомо, що було ретрансльовано (повторно перекладено) багато відомих прозових та віршованих творів. Генологічні лакуни виявляються в перекладах віршованих текстів, про існування яких свідчать їх повторні переклади – ретрансляції.

При транскодуванні перекладачі по-різному модифікують оригінальний текст, вдаються до специфічних акцентів (мають індивідуальний почерк перекладача), використовують трансформації, що є актуальними для приймальної лінгвокультури. Інформативний переклад або інтертекст формується залежно від усталених культуроорієнтованих норм, перекладацьких традицій або власних уподобань перекладача. Під час аналізу перекладів були описані інтернальні та екстернальні перекладацькі ділеми: як краще перекласти оригінальний текст та вдало транспонувати авторський задум. Віршований переклад демонструє труднощі перекладу, що підтверджує високий ступінь модифікацій із додаванням та заміною. Більшу кількість некомпенсованих або делітованих лакун віршованих текстів зафіксовано порівняно з іншими

письмовими текстами, такими як науковий переклад або підрядковий переклад.

Залишаються відкритими питання адекватності та релевантності, ізоструктурності та прийнятності, еквівалентності та безеквівалентності віршованого перекладу. Точність перекладу віршованого тексту пропонується оцінювати за допомогою установалення відсотка модифікацій формального рівня, що впливають на ступінь семантичної зміни.

Лакуни – непрозорі та пусті елементи – розглядаються в перекладознавстві в межах теорії безеквівалентності (БЕЛ), тією чи іншою мірою пов'язані з проблемами декодування мови, обрання способів пізнання реальної або віртуальної дійсності можуть бути проаналізовані в межах лінгвістичних концепцій: прагматично орієнтованого комунікативного ефекту умовчування (силенціальний ефект), філософсько-гносеологічного підходу (проблема «НЩО»), семіотичного підходу (нульовий знак), синергетичного бачення (лакуни в теорії біфуркації), феноменологічно-когнітивного підходу (виявлення лакунарних концептів та фреймів), структуралістської (таксономія лакун) та герменевтичної концепцій (лакунарна семантика пізнання).

Більшість резонансних творів світової літератури читачеві допомагає делакунізувати перекладач, який адаптує, пояснює або делітує культурно-специфічну та гносеологічну інформацію. Перекладачі, ретранслюючи прозу та поезію, створюють нові актуальні версії перекладів. Наявність декількох ретрансляцій свідчить про велику кількість лакун в оригінальному творі, який є інтелектуальним та емоційним шедевром. Кожний новий переклад – пошук ізоморфізму, спроба сворити взаємно однозначне відображення, бієкцію елементів однієї структури на іншу, що зберігатиме смислову структуру.

Перекладачі-письменники осмислюють рецептивний та генетичний етапи в процесі перекладу з метою перевираження оригіналу, що передбачає розуміння, інтерпретацію оригіналу та генерацію відповідного еквівалента [400, с. 104–105].

Лакунарні елементи художнього дискурсу та лакуни малих текстів (генетичні лакуни) можуть міститися як в оригіналі, так і в його перекладі. І хоча хронологічна та генетична первинність оригіналу є незаперечною, саме оригінали можуть бути більш лакунарними та незнайомими у приймальній лінгвокультурі. Лакунарність властива феномену створення абсурдів та нонсенсів – в анекдотах, веселих, дотепних і недотепних жартах, у недоречних, неочікуваних висловлюваннях. Пор.: укр. *жінка з нічого може зробити салат, трагедію та зачіску* (лексичний каламбур з ефектом неочікуваності, алогічна модифікація); лат. *veni, vidi, vici* – *прийшов, побачив, помовчи* (інтерлінгвальне несерйозне вкраплення), в загадках: англ. *He gave her a look you could have poured on waffle* – Вона ошпарила нас своїм поглядом; *To love oneself is the beginning of a life-long romance* (O. Wilde) – Самозакоханість – це початок пожиттєвого романсу (метафорична образність); укр. *Яка хата може перескочити коня? – Ніяка. Хата не стрибає* (недоречне питання); *Скільки буде два помножене на два? – А скільки вам треба?; Наречена біля вітаря: «Нарешті». Наречений: «Зарано! Запізно!»* (суб'єктивне бачення) [205, с. 38].

Семантичні лакуни спрацьовують у словах, реченнях, ситуаціях та жанрах. Лакуни є дотичними до несерйозних афористичних текстів. Поспіль уживаються стилістичні прийоми у їх креативній функції. Пор.: англ. *Love me, love my dogs / **and their smell**. Love me / and love my alma mater. Love me / and love my friends in need.*

Лакунарність спостерігається в порушенні сукцесивності, у наявності зворотних епітетів, гіпербол та інших стилістичних прийомів. Пор.: англ. *a dog of a friend, a devil of woman, a giant of a woman, a bird of a woman; open secret, darkly pure, sweet sorrow, awfully beautiful; haven't seen you for ages, violently aged*. Інконгруентні непередбачувані лінгвістичні курйози «посміюються» над канонізованими стандартними сентенціями. Пор.: англ. *when I am good, I am very, very good, when I am bad, I am better; woman is at once the serpent, the apple and belly-ache*; укр. *гроші не пахнуть, бо їх відмивають; за двома зайцями поженешся, а одного пристрелиш; баба з возу – і вовки ситі; мовчання – єдина річ із золота, яку не визнають жінки*. Лакунарність є адгерентною до категорії негачії з її імпліцитними, експліцитними та шкалярними чинниками. Пор.: англ. *father – fatherless, understand – misunderstand, order – disorder*; укр. *недоречний, недобитий* [441, с. 115].

Виявлятися лакунарним може специфічне композиційне аранжування, ситуативна невідповідність або концептуальна неконгруентність. Лакунарним та непомітним виявляється вплив прислів'їв, який підпорядковується базовій функції – дидактичній, настановній, що непомітно впливає на читача та змінює його поведінку.

За ригористичну параметризацію прислів'їв несуть відповідальність атрактори та репелери, внутрішні регулятори жанру, що атракують або відштовхують передбачені канонами атрибути поверхневих та глибинних структур. Атрактори та репелери не лише представляють досвід соціуму, а й видозмінюють вихідний матеріал, модифікують та переносять його у новий епідигматичний стан за допомогою семантичних та формальних девіацій. Переосмислення стійких одиниць (англ. *time and money* → *time and dollars*), компресія фразеологізмів (англ. *No pain,*

no gain → *No gain*), жартівливе переосмислення (укр. *баба з возу (Ø легше) ... вовки сумі*) та вживання мультikomпонентних одиниць у нових комунікативних контекстах (англ. *Vengeance is sweet* → *Vengeance is sweet and just; Take a chance on us – Chanel*), з міграцією з одного типу дискурсу в інший (англ. *Who dares wins* → *The winner takes it all*) надає стійким мультikomпонентним одиницям та ФО статусу окремих цілісних вербально-семантичних утворень, що складаються з полівербального метафоризованого блоку (поверхнева структура) та змінного семантичного блоку (внутрішня структура).

Лакуни розпізнаються у блоках поверхневої та глибинної структур мультikomпонентних одиниць, ФО та компресованих крилатих висловів. Тема-рематична визначеність текстів малої форми об'єктивується моделюванням (Т + Р₀), (Т + Р). Прислів'я – це компресовані лакунарні тексти, що тяжіють до фразеологічного корпусу мовної макросистеми та декодуються читачем з огляду на розпізнання імплікатур, натяків, метафор фразеологічних одиниць.

У лексикографічних джерелах прислів'я можуть коментуватися як стійкі фразеологічні одиниці, що мають непрямий зміст. Прислів'я та приказки мають специфічні призначення: 1) номінативне – для приказок; 2) комунікативне – для прислів'їв. Наприклад:

1) англ. *Just a brief while; next to no time; to be completely new (in some place)*; укр. *Зовсім недавно (Без ночі не тутешній)*; англ. *Blank spot (on the map); uncharted area; (невирішена проблема) (в чому)*; укр. *unsolved problem; a gap in knowledge*; укр. *Біла пляма (на карті, на землі)*;

2) англ. *Speech is silver, but silence is gold*; укр. *Розумне казати або зовсім мовчати*; англ. *Where there is a will, there is a way*; укр. *Де хотіння, там і вміння*.

У прислів'ях блоки інтенсифікуються: 1) експресивним лексиконом; 2) змістовними образами; 3) аксіоматичним коментарем. Наприклад: англ.: 1) *a fool cup; a forgetful head; the first step; the foremost dog; in a rainy day*; 2) *in Greek and Latin; a friend in need; geese with geese; women with women*; 3) *popular opinion, fine words; more than a fool; a fool's smile; a weary pair; a wise man; good to him*.

Атрактори та репелери стоять на сторожі відособлення, класифікуючи ці дві групи: приказки як номінативні непередикативні одиниці, прислів'я як передикативні комунікативні одиниці. Спільними для них є те що, вони належать до фразеологічного корпусу, а також – їх образність, експресивно-емоційне наповнення, спроможність модифікуватися на шляху еволюції-інволюції за циклічним законом. Прислів'я не є фабульними текстами, це дидактичні рекомендації для збереження норм соціалізації. Фабульний атрибут є лакунарним і для приказок: їх призначення полягає в інтенсифікації ознак та в побудові речень [33, с. 10]. Очевидно, за минулою традицією приказки у деяких наукових розвідках відносять до прислів'їв, а також – з огляду на спільні інгерентні чинники, а саме: образності, влучності, дотепності, спроможності добудувувати мовні одиниці.

Атрактори та репелери як внутрішні закони мови ведуть себе по-різному з різними об'єктами. Атрибутами прислів'їв є системна організація комунікативних одиниць, специфічна коротка форма, ущільнення конститuentів, передикативне подання, завершена думка, образність смислу та іносказання. Репелери є чинниками лакунарності у текстах прислів'їв (відсутність заголовків, великого обсягу та сюжетних фабул).

Приказки як деривати прислів'їв змінюють функцію останніх і транспонуються в інтенсифікатори. Відбувається посилення або послаблення атрибутів нових консітуацій. Подібна модифікація є фреквентивною на просторах трансляторських інтра- та інтертекстів. Гра слів об'єктивується законами мови, мовлення та мовленнєвої поведінки в динаміці транспозиції, процесах еволюції та інволюції, що генерують формальну та семантичну девіації.

Прислів'я тяжіють до непрактичної та несерйозної ендозони – гри словом, коли очікуване змінюється на неочікуване, логічне – на алогічне, семантичне – на асемантичне. Пор.: англ.: *Two is company, but three is none* → *Three is company, two is none*; *A friend in need is a friend in deed* → *A friend in need isn't a friend indeed*.

Особливо лакунарним є переклад малих текстів віршованої форми. У випадку з перекладом лімериків зафіксовані часті ретрансляції під час освоєння тексту малої форми прийнятною культурою. Існує два основних варіанти перекладу віршованого твору – створення інформативного перекладу з невеликою кількістю формальних та смислових модифікацій: римований підрядковий переклад та переклад-інтертекст, що містить ознаки додаткового екстраперекладацького віршотворення. Додатковими критеріями оцінювання делакунізованого перекладу є цілісність перекладу, відповідність оригіналу, його вичерпна завершеність, мінімальність змін (додавання, вилучення та заміни), упорядкованість. Інтертекстуальний переклад має інші ознаки – велику кількість зовнішніх та внутрішніх модифікацій (додавання, вилучення та заміни), індивідуальний стиль, влучні та образні форми.

Цілісний текст (англ. *entity*) може виявитися нерегулярним освітою (англ. *irregular text entity*),

непридатним для сприйняття. Будь-яку модель можна і потрібно піддавати трансформації, тим більше що приймальна культура має право мати свої причини для неприйняття тієї чи іншої моделі. Так, існує тенденція до оновлених ретрансляцій резонансних творів.

Так, «Аннабель Лі» Е. А. По перекладали П. Грабовський, Г. Гордасевич, М. Стріха [723, 724, 762]. Безумовно, творчість Е. А. По вплинула на інших письменників та поетів, що створюють нові інтертекстуальні продовження у вигляді віршів та різного роду балад про жінок, що загинули. До перекладу відомих віршів, поем, балад та відомих пісень долучаються перекладачі, що знову і знову ретранслюють шедевральні твори. У перекладах вищенаданих творів нівелюється особлива мелодика англійської мови, а особливі компактні лексичні одиниці, властиві англомовним віршам та баладам, замінюються на еквівалентні або частково еквівалентні, вилучаються або додаються як додаткові елементи компенсації милозвучності.

Ретрансляція віршів та балад – особливий лакунарний пласт у лакунології та перекладознавстві, що позначений труднощами інтерпретації та перекладу, саме тому вони часто підлягають ретрансляції. Частіше за все переклад віршованих творів – це інформативний переклад, що лише частково передає зовнішню форму оригінального твору. В процесі перекладу віршованих рядків може з'явитися підрядковий переклад або його копія, в якому може бути змінена як зовнішня, так і внутрішня форма. Новий вірш не буде перекладом у класичному розумінні, наступний переклад – це завжди інтертекст.

Перекладачі звертаються до резонансних оригіналів, з'являються нові ретрансляції та нові делакунізовані форми як зовнішнього, або формального, так і концептуального оновлення. Відповідно до скопос-

теорії існує безліч вихідних текстів для перекладу, які досвідчений перекладач за апріорною та апостеріорною ймовірністю (керуючись досвідом та відчуттям) зможе перекласти відповідно до поставлених завдань, а саме: передати зміст оригіналу акцептовано (допустимо) в межах повного перекладу тексту (переклад, що передає зміст оригіналу без вилучень та скорочень); надати неповний переклад (переклад, що передає зміст тексту з вилученнями та скороченнями); подати скорочений переклад, що передає зміст тексту компресовано (у згорнутому вигляді); зробити на замовлення фрагментарний переклад (переклад не цілого тексту, а його уривка чи уривків); виконати аспектний переклад (переклад частини тексту); зробити науковий переклад у вигляді анотаційного перекладу (переклад, у якому відображені лише головна тема, предмет і призначення тексту перекладу); надати реферативний переклад (переклад, у якому є відносно докладні відомості про реферований документ, його призначення, тематику, методи дослідження, результати). Зазначені види перекладу є прикладами адаптивного транскодування, а переклад – основним видом мовного посередництва [53, с. 12].

На часі перекладачі та теоретики перекладу притримуються певних правил і перекладацької традиції, які вони засвоїли в певних соціальних та національних середовищах. Так, німецькі перекладачі не асимілюють власні назви. Сучасний формат перекладу керується приблизною кількістю знаків перекладу, яким повинен відповідати текст-оригінал. Взірцевим вважається переклад, ідентичний за кількістю сторінок [583, с. 207].

У перекладах існує велика кількість делітованих лакун або лакун, прихованих перекладацькими евфемізмами. Делітовані лакуни, важкі місця в перекладі,

можуть зникати в оригіналі. В інших випадках у перекладі лакунарні для перекладача або культури елементи передаються евфемізмами. Лакуни та перекладацькі помилки розглядаються в межах перекладознавчих студій, перекладацької критики, порівняння перекладів (англ. *comparisons of translations, translation criticism and theoretical statements*) [566, с. 103–106].

Екранізації романів часто піддаються критиці за неправдивість та відходження від задуму автора. Згідно зі скопос-теорією переклад – це завжди новий текст, що адаптується в культурному середовищі та в часовому вимірі. Однак переклад, як вважає Е. Пім, має бути правдивим. Він не повинен вводити читачів в оману версією, адаптацією та спрощенням, повинен максимально точно передавати оригінал [583, с. 207]. Перекладачі повинні стояти на сторожі «етики правдивого перекладу» (термін К. Норд від англ. *the translator's loyalty*) [565, с. 94–95].

Існування декількох версій перекладу створюють віртуальну площу для порівняння – своєрідний *tertium comparationis*. Можливим є використання збережених попередніми перекладачами підрядників, за якими працювали поети-перекладачі. Пропонується порівнювати оригінал та переклад шляхом розкладання одиниць перекладу на «трансеми» (словосполучення, речення), які зіставляються з їх семантичними відповідниками в перекладі. Мета порівняння – виявити «мікроструктурні зрушення». Після того, як буде виявлено 300 «мікроструктурних зрушень», можливо переходити до узагальнень, тобто до виявлення «почерку перекладача». Ця процедура неймовірно трудомістка та копітка, однак вона дає об'єктивні результати [299, с. 190].

Із точки зору перекладацьких стратегій П. Гороп пропонує коментувати першотвір перекладом (переклад як

читацька версія, внутрішньотекстові пояснення), супроводжувати текст коментарями (порядкові коментарі, спеціальні коментарі в кінці тексту), зіставляти два тексти – переклад і систематичний коментар, розділити проблеми перекладності між текстом і коментарем, тобто перетворити коментарі на компенсацію неперекладних елементів тексту [399, с. 104].

Важливим для делакунізації позамовних та мовних елементів є знання як іноземних, так і рідних реалій, тобто тим фактам дійсності, які об'єктивно властиві лише для однієї етнокультурної спільноти (найменування одягу, будівель, їжі, обрядів тощо). Важливим є розрізнення елементів застарілих одиниць, які в перекладі елімінуються, коли ж оригінальне звучання тексту назавжди залишається лакуною, пор.: англ. *An' brave Sir Walter, **canny** (застаріле мудрий) man, **At hame** (застаріле вдома) **I-'U** (застаріле я – тобі) **bide**; **Yon shelf** (застаріле там) **will gather a' the clan** (етнічне родовід) **Round my fireside!*** [617, с. 960]; укр. *Сер Вальтер, ти бравий солдат та мудра людина, Я тобі буду вірна дружина; і нехай там, біля каміну, збереться вся наша родина* (дослівний переклад).

Алогізми та силогізми-скоромовки на кшталт, пор.: англ. «*Peter Piper picked a peck of pickled peppers*» не перекладаються, залишаючись лакуною, що не може бути делакунізована повністю. За принципом динамічної еквівалентності такі скоромовки (укр. *вірші без змісту від англ. «nonsense rhymes»*) можуть бути лише частково делакунізованими, що підтверджує хибність перекладацьких розвідок щодо можливості адекватного та еквівалентного перекладу, пор.: англ. *A POET whose first name was **Peter**, On the edge of Fame often did **teeter**; But he sadly lacked **might**. And his verse was so **light**, It was measured by common **gas-meter*** [617, с. 960]; укр. *ПОЕТ, чие*

ім'я було **Петро**, Від слави аж **хитався**; Зовсім був на жаль **слабкий**; А його вірші були такі **легкі**, що вимірялися звичайним **газаметром** (дослівний переклад).

Цей переклад скоромовки може бути замінений на інший, семантично відмінний від оригіналу, подібний лише формою нонсенс-вірша, пор.: укр. *Курличі курличуть, курличаток кличуть. Летів горобець через верхній хлівець, ніс пуд гороху і нам дав потроху. Був собі карп – переполукарпився. Дитянки-карпенята попереполукарпилися* [307, с. 8–18]. Переклад генологічних текстів є «мінус-фактом» перекладу, які знову і знову підтверджують теорію безеквівалентності оригінального поетичного тексту. Текст перекладу – завжди класичний інтертекст незалежно від перекладацької методології [210, с. 182]. У руслі безперекладності звучать не лише скоромовки (англ. *nonsense rhymes*), а й інші поетичні етюди, пісні та тексти-нонсенси – лакуни в межах контрастивної генології.

Перекладач може вирішувати, як декодувати лакуни, замінювати ТО на аналогічний або еквівалентний ТП, елімінуючи або делітуючи лакуни, надаючи екстенсивний коментар, мінімальну інтерпретацію, інтертекстове посилання або залишаючи уривки оригіналу та цитати без перекладу.

Висновки до розділу 3

Верифікація лакун у мові та мовленні в англomовній та україномовній наукових картинах світу простежується через адгерентні процеси архаїзації та неологізації, через опис лакунізованих, забутих, стертих, табуйованих лексичних одиниць, невербальних дій, звичаїв та делакунізацію лексико-семантичних елементів та невербальних дій в англomовній та україномовній картинах світу.

Осмилення світу засобами мови відбувається на рівні концептуалізації, що передує лексичній візуалізації. Сформований феномен (як предмет, так і абстрактний концепт) може не мати вербалізації (феномен лакунарності). Лексично невиражені концепти (зокрема лакуни) корелюють із розумовою діяльністю людини.

Лакуни в мовній системі – це результат розвитку латентної підсистеми на морфологічному, синтаксичному, лексикологічному, семантичному рівнях за механізмом оказіонального скорочення, модифікації або заміщення. Редуковані знаки, графічні одиниці, мовні форми зникають лише частково, оскільки беруть участь у процесі добудови мовної системи, стають точкою біфуркації нових лексико-семантичних значень. Процес лакунізації як спрощення існуючих форм корелює з повторним вживанням стертої редукованої форми, що позначається терміном «секондарна релайфація».

Спільним для мовних і мовленнєвих лакун є наявність формальних і глибинних маркерів (явних або прихованих). **Мовленнєві лакуни** – це умовчання, мовчання, ступор, колапс, що позначається зазвичай графічними знаками та є повними, частковими або абсолютними еквівалентами. Дослідження структури та функцій висловлювань у комунікативному домені займає

питання ситуації, мовця та слухача. Кожне висловлювання позначене наявністю диктуму (фактичного змісту) та модусу (оцінки).

Контрастивний аналіз дозволяє віддзеркалити процеси лакунізації та делакунізації в англійській та українській наукових картинах світу в словнику, тексті та в перекладі (лакуни в мові, лакуни в мовленні та конвербальні лакуни), що генерує окремий корпус термінологічних одиниць лакунології, а саме: редуція форми, елімінація, вилучення семантичного значення, табування, переосмислення існуючої мовної одиниці, дешифрування, перекодування.

Результати верифікації лакун у мовних системах, контекстах та перекладі продукують такі терміни категорії лакунарності (лакунізація та делакунізація): *редукована форма, видозмінене значення, хибне тлумачення, помилкова інтерпретація, непродуктивна субституція, невідповідність різномовних творів-корелятивів*. Термінам лакунізації протиставляються терміни делакунізації, що свідчать про декодування, наприклад: розширене тлумачення, дешифрування, трансфер, перекладацький коментар, безперекладне цитування лакунізованих уривків, текстові примітки, виноски, інтертекстуальні посилання тощо.

Лакуна – це віртуальна одиниця на позначення відсутнього знака, денотата, референта, поняття. На рівні мовної системи лакуни проявляються у вигляді вилучення звуків, літер, слів, граматичних форм. На рівні мовлення лакуни представлені еліптичними конструкціями на позначення мовчання, комунікативним пропуском на позначення комунікативної невдачі, когнітивного дисонансу.

Лакуна – це неіснуючий відповідник. Лакуна – нульова форма, зворотний бік наявності знака,

символу, тексту. Лакуни виявляються при порівнянні через незбіг обсягів номінативних та комунікативних одиниць. Інтерпретація текстових лакун – це декодування непізнаного, тлумачення відсутності чогось шляхом акумуляції натяків, компарабельних ситуацій, посилань на прецеденти, минулий досвід. Лакуни – це нульові еквіваленти безеквівалентної лексики, що вилучаються, замінюються на перекладацькі аналоги, залишаються без перекладу, без додавання коментаря, примітки, пояснення або іншого багатолексемного тлумачення.

Лакуни мови корелюють з редукцією (лакуни – порожні місця), що є результатом вилучення семантичного значення (семи) або фонетичного звуку (фонемі). Епідигматична лакунарність виявляється у формі скорочення кількості плеоназмів (від гр. *pleonasmós* – надлишковість) у межах дериваційних процесів, наприклад, вилучення спустошеного (надлишкового) префікса, редукція мовно-стилістичної або діалектної надлишковості, спрощення подвоєних літер.

Поява лакун у мові обумовлюється варіативністю мовної системи, тенденцією до економії знаків, диференціації номінацій, їх частотністю вживання, характером усвідомлення і сприйняття, тезаурусом учасників комунікації.

Дериваційні моделі можуть бути розтлумачені, однак безсумнівним залишається той факт, що як у корпусі стертих слів, у словах, в яких мова запозичення не є очевидною, та в корпусі слів, етимологія яких є прозоро доведеною плеядою вчених, заповнення міжмовної лакуни відбувалося шляхом запозичення з іншої мови, повної або часткової адаптації/асиміляції запозиченої мовної одиниці.

На сучасному етапі розвитку мовних систем домінуючою є англійська, залишається латинська, що є

джерелом поповнення терміносистем у межах різних галузей наук.

Усічення слів (пропуски їх частин) тяжіє до словотворення (**мовно-семіотична ендозона КЛ**), еліпсис та апосіопеза – до синтаксичних модифікацій (**мовленнєво-комунікативна ендозона КЛ**); адгерентними до категорії лакуарності та комунікативного мовчання є імплікація, підтекст, еліпсис та алюзія (**когнітивно-синергетична ендозона КЛ**); модифікація поверхневих структур висловлювання породжує еліпсис, абрєвіацію, контамінацію, згортання, неповноту вияву фрази; лакуни імплікують пропуски між словами та заміну нульових денотатів: перші (синтаксичні пропуски) полегшують вимову блоків, другі (семантичні) імплікують прагматичний ефект. В основу вилучення старих форм покладений принцип розвитку, покращання, переродження лексичних та семантичних форм із метою удосконалення. Розширення парадигми термінів на позначення лакуарності та створення лінгвотермінологічного корпусного лакунікону об'єктивується зростаючим інтересом лінгвістів до проблем міжмовної комунікації, інтра- та інтермовних і мовленнєвих явищ, пошуків міждисциплінарного осмислення параметрів лакуарності.

Валоративними на часі залишаються питання культурологічних і міжмовних лакун у корелювальних мовах, статус міжмовних розбіжностей та шляхів їх виявлення. Лакунологія корелює з проблемами інконгруентності мовних та наукових картин світу, соціотипової поведінки носіїв різномовних дискурсів, їх лакуарних феноменів.

Делакунізація відбувається в режимі структурно-семантичної динаміки поверхневих та глибинних структур, омніпотентної варіативності від «плюса» до «мінуса», в

процесі переходу від інформативного до неінформативного, від серйозного до несерйозного, від семантичного до асемантичного, від позитивного до негативного, від наявного до відсутнього, від ізоморфного до аломорфного, від лінійного до ризоматичного, від наївного до наукового, від вербального до невербального, від лакунізованого до делакунізованого.

Валідними термінами на позначення делакунізації є декодування, *трансформація*, *транспонування*, *трансфер* і *трансляція*, які пропонують фахівці сучасних перекладознавчих студій. Поряд із використанням усталених термінів йде активний пошук нових метазнаків на позначення лакунарних, лакунізованих та делакунізованих одиниць вихідних та секондарних текстів.

Несиметричність формування лакун у мові (**процес лакунізації**) верифікуються довільною варіативністю мовної системи з тенденцією до економії знаків, довільною диференціацією номінацій, різночастотною варіативністю вживання. Частково сформований концепт або неомовлений предмет є лакуною, що має тенденцію до заповнення (**делакунізації**).

Відмирання існуючої форми – процес лакунізації – корелює з повторним вживанням стертої форми – процесом секондарної релайфації. Процес формування лакун пов'язаний з історичним розвитком мови, що зазнає формально-семантичних змін та модифікується на всіх рівнях мовної системи. Розвиток та створення нових форм є результатом вилучення застарілих елементів мовної системи, діючими за законами діалектичного розвитку, динаміки та економії.

Відсутність однослівного еквівалента для передавання специфічного елемента свідчить про незаповнену лакуну.

У перекладознавстві **відсутність однослівного еквівалента** на фоні іншої мови зазвичай називають лакуною. Проблема знаходження відповідників або близьких еквівалентів як процесу заповнення лексичної лакунарності позначається терміном «делакунізація», що корелює з процесом елімінації лакун та протиставляється процесу нульової делакунізації, яка як термін одержала назву «делітація». Деякі **лакунарні одиниці делітуються як незвичні**, нерозтлумачені, «надлишкові», інші – елімуються коментарем, екстратекстуальним тлумаченням, додатковими експліцитаціями, заповнюються інтерглосоми. Лакуни, білатеральні семіотичні знаки, мають нульову зовнішню структуру (відсутній лексичний елемент) або прихований, нерозтлумачений внутрішній план (невловиме в перекладі). Причини виникнення лакун – це незбіг не лише лексико-граматичного оформлення мовних систем, а й семантичних обсягів порівнюваних одиниць. Заповнення лакун у перекладі відбувається шляхом транскрипції, транслітерації, калькування – шляхом введенням інтерглоси різного рівня асимілювання в приймальній мові.

Специфічні елементи є лакунами, що свідчать про відмінність мовних та невербальних систем. Такі специфічні труднощі перекладу через об'єктивні та суб'єктивні причини не вдається вирішити однозначно правильно. У перекладі лакуну демонструє ретрансляція, розширений коментар. Семантична лакунарність синкретично пов'язана з поняттям «імпліцитності», що пояснює багатовекторний характер інтерпретації смислових лакун і можливих непрямих і додаткових тлумачень.

Успішний допустимий переклад – це трансфер більшості формальних та семантичних елементів, зі

збереженням різноеквівалентної бієкції номінативних, комунікативних одиниць та лакун. Переклад, в якому більшість елементів делітується, є компресованим перекладом, адаптацією, інтертекстуальною копією вихідного тексту.

В. Симоненко, О. Потєбня, Т. Шевченко, Л. Щєрба, Л. Українка та інші майстри слова долучалися до проблем делакунізації, намагаючись відтворити в перекладі «душу оригіналу». Смак мови – різний, невловимість оригінального твору можна відчутти, занурюючись у першоджерело. Виявлення лакун перекладу є невід’ємною частиною перекладацького аналізу, що неодмінно проявляються в процесі зіставлення мов, культур та звичаїв. Вимушена та навмисна евфемізація позбавляє художній твір його оригінальності.

Терміни на позначення делакунізації охоплюють дефініції на позначення перекладу вихідного тексту, адаптації оригінального твору, перекодування, ретрансляції, адаптивного транскодування, транспонування, трансферу, бієкції тощо. Існуючі та нові терміни позначають багатоплановість завдань, які виконує перекладач, та демонструють термінорозвиток реєстру лакунології. Чи можливий ідеальний переклад або ж переклад, чи лише допустима на даний час різноеквівалентна бієкція, нескінчена кількість варіацій та ретрансляцій у мови та культури? – запитання залишається відкритим.

У науковій картині світу з’явилися обрії лакунології, яка матеріалізується в об’єктах, методологічних вимірах та перспективах дослідження. Серед метазнаків на позначення *ні*-лексикону з текстів АКС та УКС виокремлюються базові одиниці КЛ (корпусного лакунікону), що є ключовими в англійській мові, пор.: англ. *absence, denial, refusal, negation, refusal,*

укр. *заперечення, відсутність, негативність*. У текстах АКС та УКС виявлено, що інтенсивною одиницею в парадигмі вербалізаторів негації стає термін англ. *lacuna, lacinae*, укр. *лакуна, лакуни*. Його статус та функціонування є предметом лінгвокогнітивного аналізу. Лексикографічний аналіз об'єктивує наявність мовних засобів (експліцитних та імпліцитних), когерентних одиниць на позначення понять відсутності, заперечення та термінологічних патернів їх буття. Поява нових метазнаків та метаметазнаків ЛТЛ модифікує їх парадигматичний статус, об'єктивує динаміку категорії лакунікону – сем без лексем.

Лакуни кореляють із розумовою діяльністю народу. Семантична концептуалізація передує лексичній візуалізації. Виникнення синтагматичних лакун – явище стабільне для мовлення, що має свої ізоморфні особливості, свій національний шарм. З іншого боку, на всіх рівнях мовної системи в процесі розвитку та видозміни/словозміни/зміни стабільно та системно виникають парадигматичні лакуни – пустоти, порожні клітини, що мають тенденцію до заміщення. Лакуни – це нульові опозиції до форми та значення; нерозпізнані елементи вербальних та невербальних явищ; відсутність фонем, графем, слів; незрозумілість екзотичних або специфічних номінативних, комунікативних або когнітивних одиниць.

У результаті перенесення лакунарної інформації виникають певні труднощі адекватного перекладу і тлумачення. Лакунарність синкретично пов'язана з поняттям «імпліцитності», вона позначає багатовекторний характер інтерпретації смислових лакун, можливих непрямих і додаткових тлумачень. Причини лакунарності проявляються в унікальності національної культури, менталітету та світосприйняття. У дзеркалі іншої культури

ми бачимо лише часткове відображення, чіткість якого буде залежати від якості елімінації або компенсації лакун. **Асиметрія мовних картин світу** виявляє еквівалентні та безеквівалентні форми, вербалізовані та невербалізовані концептуальні утворення, що виникають через різнобіктивну міжмовну вербалізацію, нульовий трансфер номінації або поняття через табуїзацію культури-замішувача, неоднакову дискретизацію та обрання різного актуального способу лексикалізації (наприклад, запозичення).

Модифікація текстів супроводжується адгерентною лакунарністю, лакуни об'єктивують реальність епідигматичного вектора нових текстів, проявляються в секундарних варіантах формального та семантичного дизайну. Маркерами лакунарних референтів є вербальні та невербальні засоби діади «номінативні одиниці :: комунікативні одиниці» у модусах мови, мовлення та когнітивної діяльності.

Пустоти не вимірюються, вони екстеріоризуються за допомогою інших семіотичних знаків. У писемному мовленні значущим є текст, в усному – пауза, інтонація, міміка, жест. Лакунарним є комунікативне мовчання, пусте за формою, але наповнене за змістом.

Комунікативні та прагматичні лакуни властиві художньому дискурсу: автор вносить лакуни в текст, а читач їх декодує. Лакуни можуть бути делакунізовані автором та читачем художнього твору під час прочитання всього твору, в деяких жанрах – лише наприкінці – як під час кульмінації детектива. Питальні речення містять особливий тип лакун – семантичні лакуни, які екстеріоризуються в комунікативних блоках, що містять запитання.

Дослідження описує, з одного боку, результати лакунарності – лакуни в мові та мовленні, лакунами

когніції, а з іншого – фіксує процеси лакунізації (спрощення, вилучення, редукції) та процеси делакунізації (декодування, розуміння, процес лексико-семантичного трансферу). Корпусний лакунікон представлено структурно у вигляді сукупності субкатегорій лакунарності, а саме кластерів синтагматичної, парадигматичної, панхронічної, когнітивної та культурологічної лакунарності.

У межах **мовно-семіотичної ендозони корпусного лакунікону** виокремлено кластер парадигматичної лакунарності, що представлений граматичними, лексичними фонетичними, синтаксичними лакунами (наприклад, *стерта категорія двоїни*: англ. *scissors*, укр. *ножиці*).

У межах **мовленнєво-комунікативної ендозони корпусного лакунікону** з її 2 субзонами: міжкультурною та перекладознавчою (наприклад, термін «делітація» може бути описаний як термін для фіксації некомпенсованих вилучень та втрат у перекладі, що не делакунізуються і не елімінуються замінами та частковими компенсаціями під час їх міжмовного і міжкультурного трансферу), спрацьовують кластери синтагматичної та культурологічної лакунарності (наприклад, запозичення, що з часом засвоюються приймальною мовною системою, пор.: англ. *inter-word*, укр. *вставка всередині слова*; англ. *realtor*, укр. *пієлтор* (агент з нерухомості), англ. *barista*, укр. *бариста* (кавовар), англ. *ostracizer*, укр. *остракайзер* (вигнанець). Мовленнєво-комунікативна ендозона представлена нейрофізіологічними й комунікативними пропусками в мовленні, а також екзотизмами, етнінімами, ксенонімами, культуремами, реаліями типу англ. *omnibus*, укр. *омнібус* (британський автобус), укр. *козак* – англ. *kozak* та безеквівалентною лексикою (наприклад, лакуни, які не мають однослівного відповідника в українській мові,

компенсовані мультилексемним тлумаченням, пор.: англ. *afterthought* (думка, яка прийшла в голову занадто пізно), англ. *eye-opener* – укр. щось, що викликає сильне здивування; щось, що відкриває людині очі на дійсний стан речей; англ. *octuple* – укр. щось, що складається з восьми частин.

У межах **когнітивно-синергетичної ендозони** корпусного лакунікону лакуни верифіковано на основі кластерів когнітивної і панхронічної лакунарності, які включають лакуни фонових знань, лакуни специфічно орієнтованих знань, терміни, лакуни синхронії та діахронії (наприклад, неологічний елемент *glass (телескоп)*, що в англійській мові утворено шляхом семантичного зсуву, не має демінутивного відповідника в українській мові, коли ж в англійській мові існують неологічні, розмовні та метафоричні форми, пор.: арх. англ. *Telescopium* (укр. *телескоп/сузір'я*), розм. *comet-seeker*; англ. *telescope* (укр. *телескоп*); метафор. *German crown (телескоп)*; термін Деніеля Зігеля англ. *Mindsight*, укр. *майндсайт*, як впливає з внутрішньої будови англійського слова, позначає науку персональної трансформації; термін квантової фізики, пор: англ. *spin*, укр. *спін* (обертальна характеристика елементарних частинок) та інший термін, пов'язаний із попереднім, пор.: англ. *spin-spin*, укр. *спін-спін(овий)*, в лінгвістиці позначає взаємозамінні терміни, що використовуються синонімічно іноземною та рідною мовами у власній мовній системі; термін англ. *temporal integration*, укр. *темпоральна інтеграція* входить до панхронічної зони лакунікону та може бути кваліфікована як термін майндсайта (науки персональної трансформації); термін «лакунема» в межах когнітивно-синергетичної ендозони позначається поняттями «семантичний квант», «квант непрозорості».

У межах **перекладознавства** та **сучасної лакунології** назріває питання витіснення діади «номінативні та комунікативні одиниці» тріадою «номінативні одиниці, комунікативні одиниці та лакуни». Термін «*deletion/делітація*» у праці позначає: 1) перекладацькі помилки; 2) техніка спрощення; 3) вилучення, що є відмінним від компенсації та елімінації (без заміни, часткової модифікації, пояснення у вигляді коментаря). Існує можливість аналізувати компарантні девіантні дані та перекладацькі рішення делітації або елімінації лакунарності на масиві мультимовних перекладацьких корпусів. Для аналізу лакунікону як реєстру лакун залучено математичні методи аналізу, що дозволяють обробляти корпусні дані (програма *ParaConcEsy*). Для майбутньої роботи в межах корпусної лакунології існує можливість обирати доцільний інструментарій для автоматизованого пошуку – від обрання наявних прикладних програм до створення алгоритму пошуку для комплексу спеціалізованих підпрограм.

Процес лакунізації – процес редукції, спрощення (наприклад, лакуни в словниках забутих слів, етимологічні розвідки). Необхідно відзначити факт несиметричності формування лакун у мові, або процес лакунізації, який маркується довільною варіативністю мовної системи, що має тенденцію до економії знаків, спрощення та редукції надлишкових елементів, до довільної частоти реалізації мовних одиниць. Процес делакунізації – це зворотний процес, що має синонімічну назву – декодування. Процес делакунізації пов'язаний із трансфером номінативних та комунікативних одиниць, процесом перекладу, перенесення, адаптації, переспіву тощо.

A priori об'єктами перекладознавства є не лише номінативні одиниці (НО) та комунікативні одиниці (КО),

а й лакуни – третій об'єкт перекладознавства та лакунології. Інтеграція та модифікація поверхневої та глибинної структури НО та КО призводить до їх еволюції та інволюції. У процесах утворення НО та КО, їх оновлення та релайфації виникають лакуни у мові, мовленні та когнітивній діяльності людини, що є універсальним явищем в АКС та УКС.

РОЗДІЛ 4 КОГНІТИВНА ЕНДОЗОНА АНГЛОМОВНОГО Й УКРАЇНОМОВНОГО КОРПУСНОГО ЛАКУНІКОНУ

4.1 Експліцитна та імпліцитна лакунарність як категорія когнітивної семантики

Лакунарність, що відносно легко зчитується, є експліцитною (алюзії на твори, вислови тощо), коли ж приховані лакунарні структури, що є імпліцитними, корелюють з імпліцитною лакунарністю (підтекст, скрита настанова, приховане мото, приклад для наслідування). У межах корпусного лакунікону, представленого мовно-семіотичною, мовленнєво-комунікативною та когнітивно-синергетичною ендозонами, мовно-семіотична ендозона займає ініціальне положення. Поняття і терміни, що розглянуті в цьому розділі, накопичуються в реєстрі корпусного лакунікону когнітивно-синергетичної ендозони, що є кросреферентними до номінацій мовно-семіотичної та мовленнєво-комунікативної ендозон, наприклад: концептуальна метафора англ. «**WOMEN, FIRE, AND DANGEROUS THINGS**»¹¹⁴ в перекладі на українською мовою містить алюзію на працю Дж. Лакоффа¹¹⁵ «**ЖІНКИ, ВОГОНЬ ТА НЕБЕЗПЕЧНІ РЕЧІ: що категорії мови говорять нам про мислення**», та відносять представлену концептуальну метафору до когнітивної ендозони КЛ, а номінацію, що ілюструє

---

¹¹⁴Lakoff G. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. London: The University of Chicago Press, 1987. 632 p.

¹¹⁵Lakoff G.: «*Many readers, I suspect, will take the title of this book as suggesting that women, fire, and dangerous things have something in common-say, that women are fiery and dangerous*».

поняття концептуальної метафори, до мовно-семіотичної та мовленнєво-комунікативної ендозон. Розглянемо інші терміни та поняття КЛ, що їх ілюструють докладніше.

Комунікативні, семантичні та прагматичні лакуни, що містяться в художньому тексті, – результат креативної роботи автора, що готує теми і реми як експліцитні та імпліцитні блоки для тлумачення. Лакуни рефлексивної сфери активно досліджуються в межах текстової наратології [215, с. 3].

Сприйняття тексту тлумачиться як заповнення семантичних лакун, або семантичних слотів, що становлять «ментальний конструкт» структури тексту [213, с. 175–176]. Лакуни містяться як у малих, так і у великих за розміром текстах. Вони генеруються в реальних та придуманих адресантом образах. Тексти малого жанру атракуються атрибутами мобільності, готовності відреагувати на соціальні запити. Нетиповими ознаками є лакунарність сюжету, відсутність заголовків, епіграм; останні властиві тріаді малих форм (прислів'я, афоризми та загадки) [33, с. 8].

Лакуни небуквальних смислів – основний предмет вивчення лінгвопрагматики, що аналізується за допомогою основних методів: мовленнєво-актового, пресупозиційного та методу експлікації імплікатур [66, с. 83].

Декодування наративної форми пов'язане з проблемою рецепції тексту, під час якої відбувається активна трансформація вербальної форми з її кількарязовим перекодуванням [215, с. 21].

Адгерентними до категорії лакунарності та комунікативного мовчання є поняття імплікації, підтексту, еліпсису та алюзії. Імплікація як глибинний підтекст позначена відсутністю прямих екстеріоризаторів. Імплікація, підтекст, мовчання декодуються в дискурсивному просторі. Імпліцитність, негація/

відсутність, проблема «НЩО» є лакунарними елементами в когнітивному вимірі. Лакуни визначаються бівекторністю – регресивним та прогресивним напрямками. Лакунарність є адгерентною по відношенню до ідентифікації: еволюція мови та її підсистем неможлива без інтеграції цих феноменів [44, с. 5].

Динаміку процесів пізнання забезпечують філогенез та онтогенез, які беруть участь у концептуалізації лакунарних структур у свідомості, в декодуванні лакун та переосмисленні одержаних знань і досвіду, що нашаровується поступово – від лакун наївної картини світу (предметної сфери буття) до лакун абстрактного мислення та лакун концептосфер (непредметна сфера буття) [218, с. 96]. Логіко-лінгвістичні архетипи імплікації можуть бути делакунізовані за умов розуміння когнітивних процедур та умовиводів [130, с. 54].

Адгерентними до феномену лакунарності є поняття імплікації, підтексту, еліпсиса, мовчання та алюзії. Імплікація як глибинний підтекст позначена відсутністю прямих екстеріоризаторів. Імплікація, підтекст, мовчання декодуються в дискурсивному просторі. Модифікація поверхневих структур лакунарності у вторинних текстах може трансформуватися по-різному: через еліпсис, аббревіацію, контамінацію, згортання, скорочену фразу [436, с. 116].

Можливості зчитування лакун корелюють з проблемами «прихованих смислів». Ці імпліцитні лакуни можуть міститися в текстах як у комунікативних ситуаціях, так і в авторських сентенціях під час опису подій, уявлень, умовиводів та порівнянь. Лакуни підтекстів містяться при нульовій, внутрішній або зовнішній фокалізації, причому роль наратора – це завжди імпліцитний інтендований вплив на адресата. Лакуни можуть містити приховані імплікатури конденсованих

висловлювань, пор.: англ. *There is no bad weather* → (*There are only bad clothes*); евфемізовані, еліптовані, емотивні пропуски, пор.: англ. *Well, well, well...*; надлишкові пусті елементи, що не мають жодного сенсу, однак є важливими для імітації успішної комунікації, пор.: англ. *What's your opinion? Don't you think? Isn't it fantastic? Anyway... Say, what do you think?*

Прагматичні лакуни зчитуються адресатом. Сенс вторинних, дериваційних, секондарних, перекладних текстів декодується ситуативно та суб'єктивно. Лакуни буквального сенсу – це експліцитні лакуни, недсяжні на доапріорному рівні їх пізнання (наприклад, діти не можуть прочитати «Абетку», оскільки ще не вмють читати). Імпліцитні лакуни – це невербальні елементи, приховані між рядками. Тексти містять експліцитні та імпліцитні лакуни, властиві апріорні й апостеріорні складові [60, с. 348].

Апріорні знання та лакуни наявні – це існуючі або відсутні світоглядні, психічні, психологічні, ментальні, комунікативні та інші установки (термін Ф. Бацевича «константи»). Апостеріорні знання та лакуни формуються та делакунізуються в процесі комунікації [60, с. 348].

4.2 Лакуносфера предметної та когнітивної зон

Проблема лакунарності діє в когнітивному напрямі. Вербальна екстеріоризація феноменів рефлексивної сфери висвітлена в дослідженнях текстової орієнтації вже з кінця 60-х років ХХ ст., в наратологічних пошуках, які інтегрували досягнення попередніх наук і течій [215, с. 3]. Існує тезаурусна, когнітивна, семантична та герменевтична лакунарність.

У науковій картині світу існування категорії лакунарності підтверджується загальними засадами

архітектури людської когніції, спільними рисами у мисленневих процесах носіїв різних мов, де всі «невідповідності» або лакуни можна звести до трьох типів, а саме: невідповідності значень (семантична розбіжність) окремих одиниць і категорій мовних систем, невідповідності лексичної системи в міжмовному зіставленні (відсутності мовних одиниць, формальних, наприклад граматичних форм (формальної розбіжності) та невідповідності, пов'язаної з етнокультурними особливостями (етнокультурної та соціально-гендерної розбіжності) [105, с. 293; 129, с. 93; 211, с. 81; 254, с. 51].

Універсальна когнітивна система людини містить в собі усі особливості семантики лексичних та граматичних одиниць конкретної мови, що підтверджує існування лакуносфери [379, с. 3]. Відповідно до закону семантичної атракції близькі та контекстуально синонімічні антропоефекти накопичуються в комунікативній ситуації, розкриваючи її цілі за допомогою атракції. Лакунарні лінгвокогнітивні елементи повинні пройти об'єктивну реконструкцію у філогенезі.

Лакуни – результат згасання концептів, що можуть виникати через часові генетичні зміни, девіації соціального характеру. Такі зміни в структурі й змісті концептів відбуваються поступово, причому концепт частково зберігає характер першооснови, іноді – майже до її втрати, але повністю позбутися її не може. Те, що називають зникненням концепту, насправді є його глибинними трансформаціями [218, с. 96].

Існують предметна та концептуальна сфери лакунарних концептів [186, с. 105]. Предметні лакуни мають лексико-семантичне наповнення. Концептивні лакуни є вербально неактуалізованими, або віртуальними [347, с. 238]. Небуквальні смисли (семантичні лакуни) характеризуються плинністю, мінливістю та

синкретичністю. Лакуна формується на основі актуалізації вихідної одиниці, що набула резонансу в приймальній лінгвокультурі.

Лакуна елімінується у створеному вторинному конструюванні, де делакунізація (смислів) реалізується завдяки глибинним процесам декодування вихідних елементів із подальшим їх перекодуванням в оболонку інших семіотичних та екстрасеміотичних систем (позазнакових когнітивних систем). Новий зміст (слова, тексту, дискурсу) у разі влучного перекодування з англ. «*what we aim at phenomenon*» є його фігуральним метафоричним заміником.

До лакун когніції, невербальних одиниць ментальної діяльності людини, відносять концепти. Концепт можна розглядати як термінопоняття «чиста ментальність», «чисте поняття», «поняття а ргіогі», «зерно, зародок смислу», «квант знання», «архетип думки», «туманне ДЕЩО» [186, с. 57].

Завдяки емерджентному кодуванню смислів, що відбувається постійно підсвідомо або свідомо під час процесу мовлення та невербально за допомогою емпіричних модуляцій, імпліцитні коди є дієвими та незамінними підсилювачами вербального спілкування. Експліцитне кодування (пор. англ. *coding*) як засіб передавання інформації з формою повідомлення, що містить початок та кінець, є закінченою формою комунікації [274, с. 535].

Імпліцитні коди містять нестійкі звукові відрізки мовлення еліптичної структури, що належать до спонтанного розмовного дискурсу, за словами К. Бюлера, «знаходяться на периферії мовлення»¹¹⁶ та є постійними

---

¹¹⁶Бюлер К. *Теория языка. Репрезентативная функция языка* / пер. с нем.; общ. ред. и коммент. Т. В. Булыгиной. Москва: Идательская группа «Прогресс», 2000. С. 260.

складовими гешталту, який містить у собі мелодику, ритм, фізіогномічні (індивідуальні) та патогномічні модуляції (звукова структура, що передає емоційний стан комуніканта) [96, с. 261].

Декодування прецедентних феноменів може бути успішним або виявиться лакунарним. Прецедентні феномени можуть бути квазілакунами для однієї групи (наприклад, для групи «*Діти*») та експліцитною інформацією, відкритим пластом щодо тлумачення для групи «*Дорослі*». Прецедентні феномени можуть бути як вербальними, так і невербальними: до перших відносяться різноманітні вербальні одиниці, тексти як продукти мовно-розумової діяльності, до других – твори живопису, скульптури, архітектури, музичні твори [233, с. 46].

Ще задовго до того, як дитині вдається побудувати перше речення з декількох слів, вона використовує цілком осмислено і зрозуміло для нас жести та зручні емпрактичні номінації [96, с. 143]. Коли звуковий образ слів формується емпрактично (типу *доброго ранку*), знижуються вимоги до розпізнаваності. Усе, що формується, – слова та уривки пропозицій, вироджується в артикуляційному вираженні настільки сильно, що від нього залишається лише шум або бурмотіння, але, незважаючи на це, труднощів в їх розумінні не виникає [96, с. 260].

Емпрактичні модуляції підпорядковуються *lex parsimoniae*¹¹⁷ та мають постійну силенціальну складову, легко розпізнаються учасниками комунікативних актів через їх постійну вживаність та легку ідентифікацію. Емпрактичне мовлення передбачає незавершеність і являє собою ядро так званих еліпсів [96, с. 43]. Як передбачає загальна теорія еліпса, всі афазії, апраксії та порушення

---

¹¹⁷Закон економії (лат.).

різняться та видозмінюються без жодних закономірностей [96, с. 143].

Конфлікти смислів, їх варіативність уможливлюються, детермінюються невідповідністю інтенцій, нівелюванням правил етикетного спілкування. У кожній лінгвокультурі представлені особливі якості людської природи, що специфічно зорієнтовані на певний етнос.

За особливостями вияву лакун в ареалах мовних культур існують автохтонні концепти, що історично сформовані в межах ареалу мовної культури; унікальні, які існують лише в ареалі окремої культури; універсальні/загальні («ноєми») – частково або повністю наявні в кількох культурах, що є еталоном порівняння в міжмовному зіставленні та перекладі; запозичені – перенесені з однієї культури в іншу для виконання певної (наприклад, комунікативної) мети [186, с. 73]. Лінгвокультурні концепти є невербальними елементами, що зберігаються в свідомості та можуть бути частково представленими описово [186, с. 56].

Когнітивна лакунарність означає існування прогалін в єдиній логіко-мисленнєвій базі, на якій можуть будуватися різні концептуальні картини чи концептуальні каркаси [105, с. 51]. Зовнішня оболонка слова, номінативної та комунікативної одиниці може бути поверхневою лакуною, глибинна ж структура слів, номінативних та комунікативних одиниць, дискурсів є екстралінгвістичною категорією та прихованою семантичною лакуною.

Усі мови омовлюють свої специфічні картини світу, у той час як для інших культур чужа мовна картина світу є лакунарною, тобто існує універсальний лакунікон (рис. 4.1).

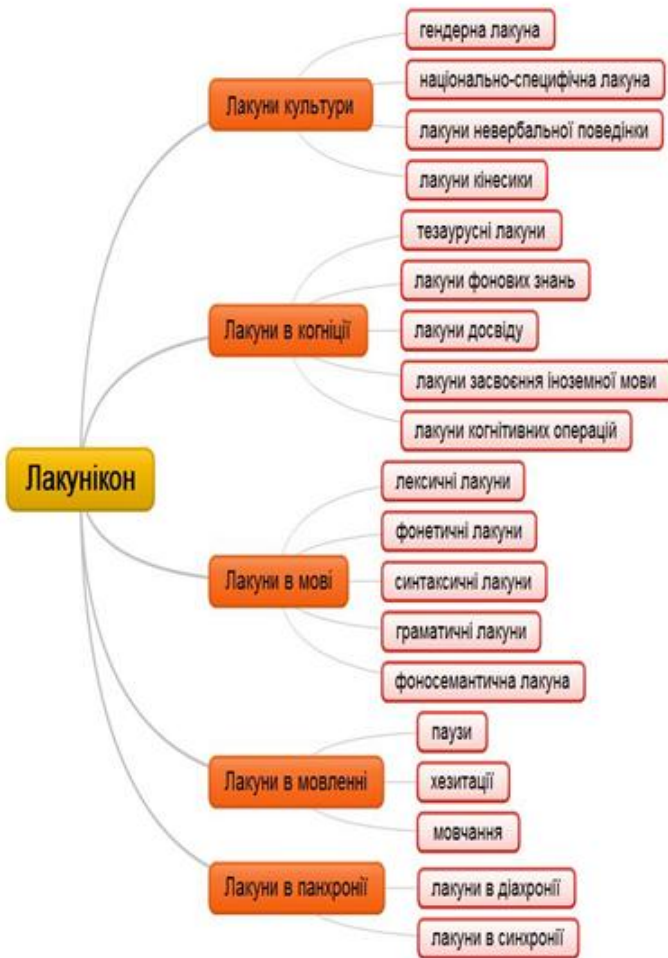

Рисунок 4.1 – Лакунікон в АКС та УКС

Особливою тенденцією в УНКС є такий стан речей, коли в мультинаціональних дискурсах на часі досить часто використовують англomовні номінації АНКС для позначення безлічі наукових, політичних, лінгвістичних та

навіть жаргонних понять. Входячи в наукові дискурси, ці номінації з часом делакунізуються.

4.3 Конституенти семантичної лакунарності

У структурі мови існують порожні ланки на рівні лексико-граматичних парадигм, а також завжди існують потенційні семеми, що є нереалізованими [363, с. 139]. Реалізовані та нереалізовані семантичні категорії, пов'язані з логікою, мовою та мисленням, є предметом інтересу сучасних мовознавчих студій. Семантичні порожнечі номінативних і комунікативних одиниць усе більше привертають увагу лінгвістів, які досліджують проблеми інконгруентності, амбівалентності, енігматичності [431, с. 86].

Когнітивна діяльність людини нерозривно пов'язана з фактами «невдач», нерозуміння, лакунами смислу, лакунарною інформацією, що залишається «негативно осмисленою». Лакуни – це семантичний вакуум, що є чинним у модусах мови, мовлення та когнітивної діяльності [44, с. 5].

Семантичний блок «закритої» лакунарної інформації співвідноситься з об'єктивною дійсністю, а прагматичний – із суб'єктивною. До першого блоку входять семи негатиї, відсутності, нерозуміння, загадковості, інформаційної складності, енігматичності, невизначеності, імпліцитності, тощо, а до другого – мовчазна реакція, паузи хезитації або нерозуміння, переживання певного факту, тобто суб'єктивна установка користувача мови, що реалізується мовленнєвою поведінкою комунікантів. Лакуни НО та КО представлені як на формальному, так і на семантичному рівні (див. табл. 4.1).

Таблиця 4.1 – Лакуни формального та семантичного рівнів номінативних і комунікативних одиниць (НО/КО)

НО*/КО**	Формальний рівень	Семіотичний рівень	Семантичний рівень
*Морфема	Нульова морфема	Не представлена графічно	Невідома морфема
*Літера	Спрощена або вилучена літера	Не представлена пікторіально	Невідома літера
*Слово	Неіснуюче слово	Не представлене пікторіально	Нерозтлумачений зміст
**Словосполучення	Неіснуюча колокація	Не представлене у вигляді фраз	Незрозуміле компонування
**Текст	Містить численні лакуни різного рівнів	Нечитабельність	Лакунарний смисл
**Дискурс	Містить численні лакуни різних рівнів, інтертекстуальні зв'язки	Відсутній інтертекстуальний зв'язок	Прихований зміст, лакунарний смисл, містить не декодовані і імплікатури

Шлях до знання починається з незнання (англ. *missing places, lacunae*). Кожне слово *a priori* має свою історію, біографію та сфери білих плям. На всіх етапах делакунізації потрібні когнітивні зусилля. Так,

делакунізовані стилістичні лакуни корелюють із утратою первісного значення, наприклад: укр. *фіолетове чорнило, зелена червона смородина, старий Новий рік, немолода молодиця, червона синька*. Декодовані семантичні лакуни ілюструють діалектальні розбіжності, їх десемантизація дозволяє реконструювати загублені характеристики, наприклад, в українських лексемах укр. *сонце, кільце* забулася сема зменшуваності [43, с. 4].

Конституенти семантичної лакунарності мають місце в мові, мовленні та когнітивній діяльності людини, що взаємозв'язані та реалізуються однорівнево або мають декілька лакунарних шарів. З однорівневою семантикою декодування корелюють тезаурусні лакуни, що можуть буди дешифровані через правильне прочитання абрєвіатури на кшталт укр. ФБМІ (факультет біомедичної інженерії), інші лакуни можуть мати приховану лакунарність та реалізують «пусту категорію» через імпліцитність, підтекст за допомогою слів із негативною семантикою, наприклад, англ. *nothing, nonsense, untrue* тощо.

Лакунарність як факт дисипативної реалізації (синкретизм значення) реалізується в мовленні конситуативно: слова, фрази, речення, комунікативні блоки можуть мати різне прагматичне навантаження та багатошарове прочитання. Негація, або заперечення, може мати не лише експліцитний/формальний, а й імпліцитний характер: наприклад, приховане заперечення, коли «так» означає «ні». Невербальна жестикуляція, міміка, візуальний контакт, моторика голови й тіла, паралінгвальні засоби можуть виявлятися лакунарними в мовленнєвій поведінці.

Етап семантичного реконструювання дозволяє виявляти алюзії, відновлювати смисли за допомогою астериск, посилянь на алюзійні лакуни, образи, що

створюють алюзійну візуалізацію. Семантичні лакуни потребують інтерпретування, розкриття алюзійних пустот і є результатами когнітивної діяльності людини, яка кодує інформацію та повинна декодувати приховані смисли, що існують у міжкультурній картині світу на різних рівнях складності. Алюзії на першоджерела – лакуни семантичного спрямування. Відсутність фонових знань, прецедентного досвіду не дозволяє правильно їх тлумачити.

4.4 Багатозначність відкритого тексту

Три основні напрямки в дослідженні текстів – текстоцентричний, антропоорієнтований і прагматико-психологічний підходи в межах сучасних семіотичних студій, герменевтичних концепцій та домінуючих лінгвістичних теорій. За структурно-аналітичного підходу текст сприймають як завершений цілісний мовленнєвий твір – результат творчої діяльності автора; за психолінгвістичного – як динамічний процес взаємодії автора й читача; за прагматичного текст розуміють як комплекс мовленнєвих засобів, прийомів впливу на адресата¹¹⁸.

Текст розглядають як макрознак. У семіотичному трактуванні художній текст – це континуум, якому властиві цілісність, недискретність та автосемантичність, який створюють і сприймають на тлі пресупозиційних та імпліцитних знань¹¹⁹.

---

¹¹⁸Корольова А. В. *Типологія нарративних кодів інтимізації в художньому тексті*: монографія. Київ: Національний лінгвістичний університет, 2002. С. 21.

¹¹⁹Корольова А. В. *Типологія нарративних кодів інтимізації в художньому тексті*. С. 24.

Сприймаючи багатозначний текст, людина як мовна особистість виділяє актуальні фрагменти, а потім мислить дійсність цими частинами, використовуючи «наскрізну» концептуалізацію знань [330, с. 91]. Кожен делакунізує свій індивідуальний об'єм лексико-семантичного лакунікону, наскільки дозволяє тезаурус. Наявність великої кількості багатозначних пропусків, навмисних недомовленостей, фрагментарна структура тексту, його незавершеність і багато замовчувань – риси авторської побудови. Автор намагається передати читачеві хід думок, роблячи текст незавершеним та іноді дещо хаотичним.

Багатозначність відкритого тексту запланована: автор стратегічно планує недомовленість і використовує силенціальний ефект як стратегію ведення акту комунікації, пор.: англ. «*I don't want you worrying, but... Having started Jessie had to go on* [739, с. 5]. Скорочений текст підпорядковується *lex parsimoniae*¹²⁰ і має постійну силенціальну складову, яку учасники комунікативних актів розпізнають через його постійну вживаність та інтуїтивну ідентифікацію. У логічно побудованій мовній системі графічні символи доповнюють лексичні номінації лакунарних одиниць, пор. англ. *To his horror, no words came. He tried again... the same* [745, с. 204].

Багаті на тезаурусні лакуни тексти-ментофакти, що відображають творчий погляд митця на світ, його неповторне індивідуальне бачення. Так звана «сіра зона» (від англ. «*grey zone*» – прихована зона) – тексти інтерв'ю, мемуарів, особистих листів – допомагає делакунізувати творчий задум автора. Отже, під часу перекладання приймають рішення, обумовлені не лише змістом тексту перекладу, а й базовими знаннями, ситуацією написання

---

¹²⁰Закон економії (лат.).

твору або іншою екстралінгвістичною інформацією [53, с. 13].

Завдяки емерджентному кодуванню смислів, що відбувається постійно підсвідомо чи свідомо під час мовлення та невербально за допомогою емпрактичних модуляцій, імпліцитні коди – дієві й незамінні підсилювачі вербального спілкування. Експліцитне кодування (пор. англ. *coding*) як засіб передавання інформації у формі повідомлення, що містить початок і кінець, – завершена комунікація [274, с. 535].

Задум письменника, що делакунізує читач, функціонує на макрорівні креативної моделі тексту [96, с. 212]. Делакунізування задумів письменників – складне завдання, що неможливо успішно вирішити без аналізування додаткових факторів: віку автора твору, його мотивів, наслідування тощо.

Середовище екстеріоризації невербальних дій – це писемний комунікативний дискурс, що завдяки авторові тексту передбачає полімодальні та поліфункціональні завдання, задіючи вербальні й невербальні ефекти комунікації, змушуючи читача до когнітивних пошуків та аналізування комунікативних ситуацій.

Мотиви невербальних дій – також складне для делакунізування завдання, що осмислюють глобально, наприклад розлите виробниками молоко – знак протесту проти підняття податків, що спричиняє відповідно низькі ціни на молочну продукцію. Усі невербальні дії апріорі мають екстенціональні значення (сенси конкретного поняття). Проте деякі мотиви залишаються лакунарними для законослухняного населення (англ. *gaps for law-abidden citizens*). Так, неможливо делакунізувати на особистісному рівні визначені форми протесту, терористичну діяльність, війни, руйнації, підпали, биття вікон, паплюження майна, вандалізм тощо.

Аналізування комунікативних, номінативних одиниць і лакун можливе лише за наявності єдиного текстового лексико-семантичного простору. Цей простір не можна обмежити ним самим, звузивши спостереження до інтратекстових зв'язків. Сучасна лінгвістика надає перевагу дискурсивному аналізуванню, під час якого семантичний простір тексту розглядають як пов'язаний з умовами його створення, цілями й завданнями в поєднанні з аналогічними для нього текстами, що відображає поняття інтертекстуальності¹²¹.

Багатозначність відкритого тексту пояснює явище трансференції – процесу, упродовж якого регулярно вживання запозичення в певних значенні та контексті нівелює ефект аномальності, інтерференції, слово поступово стає літературною нормою мови. Тобто інтерференція переростає в трансференцію [188, с. 67].

Колись сленгове *бейбісітер* (англ. *babysitter*) – уже майже прийнята літературна норма, типова для сучасних літературних і мультимедійних дискурсів. Запозичена реалія була лакунарною для українського соціального вжитку, що об'єктивує наявність такого запозичення та його трансференцію.

Імплікована семантика спрацьовує у психологічних ситуаціях на зразок *attention span* (прослухав, не почув), *linguistic shock* (забув слово, short of words); у поведінці: погані манери (*poor manners*), незнання граматичних стандартів (*poor grammar*); в алогічному омовленні ситуацій (*discrepancy, deterioration, lost in thoughts*); а також у семантичних і формальних девіаціях (*hard, hardly*).

---

¹²¹Кубрякова Е. С. *О тексте и критериях его определения // Текст. Структура и семантика*. Москва: СпортАкадемПресс, 2001. Т. 1. С. 72–81.

Лакунарність властива і феномену текстотворення [441, с. 116].

4.5 Лакуни переосмислення та семантична девіація

Існування пустих місць може обумовлювати семантичні заміни або семантичні девіації (від англ. *semantic shifts/interferences*) (за С. М. Ервін) [506], що руйнують оригінал, створюють новий текст, адаптований переклад (за В. Н. Комісаровим) [212], переспів (за І. В. Корунцем) [222], переказ (у термінології Л. К. Латишева) [257], слугують міжмовною медіацією (англ. *interlingual mediation*) (за С. Віджіо) [615], відповідають за транспонування змістовних зв'язків між текстом і джерелом (за П. Торопом) [399].

Слова активно реконструюються, змінюючи форми та значення, проте з появою одних значень, інші відходять на другий план. У лінгвістиці постійно вводять і переосмислюють терміни, створюють вторинні номінації. Якщо термін не вживають, він має тенденцію до зникнення, пор.: *маловживаний – нечастий – архаїзм – атавізм ~ лакуна*.

Терміни завжди оновлюють, старі колокації переосмислюють, надаючи їм нових значень. Упродовж переосмислення й семантичних девіацій з'являються вторинні (секондарні) номінації, що містять загальну синкрету. Лінгвістичні терміни АКС та УКС також активно змінюються, пор. англ. *Glottometrika ~ Quantitative Linguistics*, англ. *Glottopedia ~ Wikipedia*¹²²; укр. *структуралізм ~ глосематика*; укр. *дескриптивізм ~ дескриптивна лінгвістика ~ описова лінгвістика ~*

---

¹²²*Glottopedia* – лінгвістична інтернет-бібліотека для лінгвістів, що містить відповідні ресурси. URL: <http://www.glottopedia.org>.

американський структуралізм; укр. генеративізм ~ породжувальна лінгвістика; укр. функціоналізм ~ Празький лінгвістичний гурток ~ Празька школа функціональної лінгвістики.

На етапі словотворення виникають лакуни перевираження: нова концептуальна одиниця повинна знайти свою мовну оболонку. Тоді з'являється віртуальний лексико-семантичний «буфер обміну», коли потенційні одиниці запозичують мовне оформлення у своїх попередників.

Для сучасної семасіології більш типове поняття «семантичний синкретизм», під яким розуміють об'єднання в одному значенні декількох, часто важко сумісних, семантичних компонентів [259, с. 33]. Завдяки етимологічним дослідженням розкривають лакуни реконструйованих форм, що можуть протиставлятися одна одній, пор.: укр. *хворіти* ↔ *одужувати*. Прояв семантичного синкретизму мовного знака – зміна форми слів зі збереженням їх значення, пор.: готс. *balwjan* – укр. *боліти* → *хворіти* → *не одужувати*.

Синкретична фрактальність проявляється на етапі виникнення неологізмів, утворених метафоричним зсувом. Неологізм, з'являючись, має ознаки вихідної одиниці, містить її фрактали. Цілісний новий знак неможливо розпізнати без вихідної тезаурусної бази, осмислення старих і нових фрактальних значень, наприклад колокацію «залізна леді»¹²³.

Етимологічно первинний термін «залізна леді» означає залізне знаряддя смертної кари або катування епохи Середньовіччя – шафу у вигляді жінки [556, с. 74]. Зараз термін описує «вольових» жінок, подібних до їх

---

¹²³ Англ. *iron lady* – політичне британське прізвисько для описування керівників урядів у всьому світі, що означає «вольову жінку» («Collins Dictionary»).

протопіпа – М. Тетчер, колишнього прем'єр-міністра Великобританії. Інша, менш уживана лакуарна колокація, також окреслена явищем семантичного синкретизму, – назва британського рок-гурту «*Iron Maiden*». Її не перекладають або транскрибують (укр. «*Айрон Мейден*»). Такий вид передавання реалії найбільш популярний. Ще С. Влахов і С. Флорін зазначали, що найчастіше транскрибують чужі зовнішні реалії [406, с. 98]. Говорячи про рок-гурт українською мовою, колокацію «*залізна леді*» не використовують: відбувається розмежування понять.

Спочатку крилатий вираз був неологізмом, не зафіксованим у словниках. Згодом метафоричну одиницю як частовживану почали зазначати в сучасних словниках, розкриваючи первинне та вторинне значення. Колокація «*залізна леді*» (від англ. *Iron Lady*, нім. *Eiserne Jungfrau*) перетворилася на сталий вираз, таким чином наблизившись до терміноодиниці, квазітерміна.

Потенціал мовних систем визначають спроможністю до поповнення та розвитку словникового складу. Лінгвістична увага сьогодення прикута до розвитку мови й зосереджена на неологічних потенціях мовних систем (Ю. А. Зацний) [647, 175], лакунах оказіональних мовних явищ (Ж. В. Колоїз) [209], походженні та розвитку мови (В. Г. Таранець) [392]. Кожне нове слово, що з'явилося в мові, спочатку є неологізмом, а набувши широкого вжитку, входить в активний словниковий склад, перестає бути ним [654, с. 151].

Упродовж життєдіяльності лексем виникають типові семантичні лакуни, що модифікують наповнення вихідних значень слова, генерують нове буття. Поява неологізмів (нових слів і сем) позначає циклічність функціонування лексем з огляду на дію соціальних і лінгвальних чинників, що впливають на розвиток, переосмислення лексем, виникнення новотворів за

схемою: 1) нова сема – нове слово; 2) заміна архаїчного слова, пор.: англ. *telescopium* (сузір'я), *telescope* (телескоп), *German crown* (телескоп), *comet seeker* (телескоп), *glass* (телескоп).

Поява іншомовних номінацій у різних дискурсах – загальна тенденція до глобалізації, що дає поштовх до створення й запозичення нових *spin-spin* (від англ. взаємозамінних термінів, що використовують синонімічно іноземною та рідною мовами у власній мовній системі), номінацій, термінів і концептів. Термінологія – найбільш динамічна складова мовної системи, якій властиві безперервний розвиток і неологізація, та в якій водночас із дією внутрішньомовних тенденцій відчувається постійний вплив інших мов. В УКС активно запозичують терміни та поняття з АКС.

Мовний фонд соціумів збагачується та поповнюється завдяки взаємному використанню іншомовних номінацій, спричиняючи взаєморозвиток – прояв синергії [11, с. 6]. Можуть виникати труднощі під час тлумачення нової чи незнайомої інформації.

Збереження англомовного написання неангломовні споживачі інформації можуть сприймати лакунарно. Деякі специфічні англомовні вкраплення важко тлумачити без контексту, тому автор залишає їх без перекладу. Так, немає пояснень у книзі [754]. Наприклад, заголовок «*Down on speed*»¹²⁴ завуальований для пересічного читача й потребує додаткової експліcitaції (затекстового пояснення), не передбаченої форматом збірки.

---

¹²⁴«*Down on speed*» (syn. = англ. *coming down on meth* = *methamphetamine* (*speed*), жаргон. укр. *важкий стан після вживання заборонених речовин*).

4.6 Інтертекстуальність: інtrateкстуальні та екстратекстуальні лакунарні структури

Вербальні й невербальні лакуни маркують у дискурсах АКС та УКС. Вони відкриті для тлумачення впродовж пізнання, що вимірюють роками чи сторіччями. Сиквели книг, численні екранізації – копії, делакунізатори, реліктові артефакти. Інтертекстові вкраплення – це своєрідні спроби подолати лакунарність. Текст із лакунами неповний порівняно з реальним/віртуальним прототипом. Лакуну як прогалину виявляють під час зіставлення з текстом-прототипом як нуль на місці очікуваної одиниці [149, с. 194].

У. Еко, Р. Барт, М. Бахтін зробили значний внесок у розуміння лакунарності як інтертекстуальності, вказуючи на те, що кожен текст відкритий для інтерпретування. Читачі бачать його через призму своїх поглядів і переживань, тому можливі різні інтерпретації. Інтертекстуальність актуалізують за допомогою таких інтекстів, як атрибутована цитата, неатрибутована й немаркована цитати, алюзія, ремінісценція та парафраза [147, с. 19].

На думку У. Еко, дієвим є орієнтований на читача підхід; ідеальний читач, як очікує автор, помітить усі інтертекстуальні алюзії та декодує лакуни, приховані в тексті, спробує зрозуміти емпірію художнього тексту, самостійно декодувати феномен інтертекстуальності.

На думку Р. Барта¹²⁵, кожен текст – інтертекст: інші тексти наявні в ньому на різних рівнях у більш або менш упізнаваних формах (тексти попередньої й сучасної культур). Кожен текст – нова тканина, зіткана з відомих

---

¹²⁵Барт Р. *Избранные работы. Семиотика. Поэтика*. Москва: Прогресс, 1989. 616 с.

цитат, уривків культурних кодів, формул, ритмічних структур, фрагментів соціальних ідіом тощо. Усі вони поглинені текстом і змішані в ньому, тому що завжди до його створення й навколо нього існує мова. Як необхідну попередню умову для будь-якого тексту інтертекстуальність не можна обмежувати проблемою джерел і впливів: це сукупність анонімних формул, походження яких часто неможливо виявити, несвідомих чи автоматичних цитат, зазначених без лапок [54, с. 83].

Як представник орієнтованого на читача підходу Р. Барт вважав, що письменникові немає необхідності пояснювати все закодоване в тексті, тому що його інтерпретаційний потенціал втрачається, якщо читач не намагається розгадати загадки впродовж читання. Текст містить тисячі культурних відбитків, несе різні соціальні елементи, а читач активує свій інтерпретаційний потенціал. Таке переплетення культурних і соціальних характеристик тексту робить його багат шарову структуру неминуче інтертекстуальною [548, с. 207].

М. Бахтін розглядав інтертекстуальність у прозі зі складним переплетенням літературних елементів, у якій немає нейтральних слів, а кожен дискурс створений у відповідь на попередній відрізок тексту [548, с. 206]. У МП декодують інтертекстуальні пропуски, розгадують авторські натяки, виявляють приховані лакуни. Ретроактивне прочитання дає можливість делакунізувати ретроспекції, натяки, жарти мови оригіналу (МО), наприклад натяк на теорію Ч. Дарвіна, що наводить М. Кулелі, пор.

МО: *Having read her deceased husband's unpublished encyclopaedia, the old lady recounts what she can remember from that encyclopaedia: **He had written a part of an article about gorillas being the grandfathers of men; he wrote in those days that the incredible advances of the sciences in the***

West had now made God's existence a ridiculous question to be cast aside [548, с. 210];

МП: *Прочитавши неопубліковану енциклопедію покійного чоловіка, літня жінка розповідає, що вона може пригадати: «Він написав частину статті про горил – дідусів сучасних чоловіків; зазначав, що в ті дні наука на Заході здійснювала приголомшливі відкриття, а до абсурдного питання про існування Бога тепер можна ніколи не звертатися»* (переклад наш).

У цьому відрізку продемонстрована семантична лакунарність, що корелює з інтертекстуальністю. Переклавши лексичні елементи вірно, прозорий, невидимий для ока семантичний елемент також відтвориться правильно. Його прочитання можливе за наявності певного багажу знань, особистого тезаурусу. М. Кулелі використовує алюзію – непряму вказівку на теорію еволюції Дарвіна, пише про «горилу – діда чоловіків» [548, с. 210]. Це приклад семантичної лакунарності, що добре декодують сучасні читачі з науковим світоглядом.

Інтертекстуальність не обмежується лише аналізом літератури: її також ураховують під час перекладання чи аналізування перекладу. Під час перекладання необхідно зберігати лакунарні елементи без експлікацій, переносючи алюзії з тексту оригіналу в текст перекладу.

Інтертекстуальність повинен відтворювати компетентний перекладач, який уміє зберігати неявне, не замінюючи явним, залишаючи натяки лакунами, трансформуючи алюзії в текст перекладу. Перекладач залишає семантичні лакуни в цільовій мові, змушуючи читачів делакунізувати останні, і тим самим обумовлює справжнє задоволення читача від творчого пошуку [548, с. 212].

Під час читання художньої літератури завжди шукають кореляції між текстом і його кодами, між текстом та його рецепцією [400, с. 159]. Декоднують імпліцитні текстові пропозиції згідно з семіотичним правилом інтерпретації, відповідно до якого суб'єктивний смисл витлумачують з огляду на ситуативну референційність лакун, осмислених автором і перосмислених читачем [215, с. 24].

Лакуни в дискурсі корелюють із теорією метатекстів, що пов'язує неоднозначність прочитання тексту з розумінням його екстратекстових елементів, експліцитацій, додаткових пояснень авторської фабули, приміток перекладача, ознайомленням зі вступними статтями й післямовами. Так, заголовки, назви творів – квінтесенції конденсованої інформації, що делакунізують за принципом поступової декомпресії прихованих смислів, наприклад через гіперпосилання, пор. англ. *«For Esme – with Love and Squalor»*¹²⁶.

Автор художнього тексту творить можливий світ – фрагмент реальності, проте сам автор не належить до створюваного ним світу в тексті [215, с. 41]. Перекодування дозволяє подати всі інтекстові форми як своєрідні художні світи, що належать до віртуальної реальності. Вони насправді є елементами «можливих світів», що мігрують із тексту в текст, із культури в культуру, реалізуючи віртуальну інтертекстуальність.

Досліджуючи феномен інтертекстуальності в тексті, учені виділяють три процеси, що допомагають виявити в тексті приховану інформацію. Так, на прочитання всіх

---

¹²⁶ *«Для Есме: із любов'ю та мерзотою»* – шостий твір із «Дев'яти історій», написаних з інтертекстуальним підтекстом «двхані», що має дев'ять поетичних настроїв. Текст перекладу з коментарем перекладача (Д. Селінджера) доступний за посиланням: <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/613/41/>.

інтертекстуальних ефектів художнього тексту впливає можливість читача виявляти семантику сумачі (вплив усіх елементів у сукупності), деконструкції (приховані елементи) і реконструкції (відтворення минулого).

Перекладач також повинен створити інший, інтертекстуально організований текст, що спрямовуватиме читача до інших текстів, які він зможе делакунізувати впродовж деконструювання, сумування та реконструювання (англ. *deconstruction, summation and reconstruction*) [400, с. 154]. Уміння зчитувати лакунарний смисл пов'язане з досвідом перекладача, його загальним тезаурусом. Так, наприклад, англ. *Quarter* у перекладі українською звучить як *Латинський квартал*. Наявна делакунізація потребує від перекладача вміння елімінувати лакуну *pars pro toto*¹²⁷ [316, с. 156].

Про лакуни свідчать авторські й перекладацькі делакунізатори: коментарі, примітки, післямови тощо. Лакунарність пов'язана з декодуванням інтертекстуальних пресупозицій, водночас автор оригіналу може вдаватися до автотлумачення (примітка автора) [400, с. 158]. Художній текст полізакодований: містить приховані коди або асоціативні поля, надтекстову організацію значень, що допомагають уявити повну структуру тексту за умови їх правильного декодування [215, с. 25].

Інтертекстуальні й інтекстові елементи, явні та приховані, спрямовують читача до інших текстів [400, с. 156]. Розуміти натяки й декодувати текст у формі аналітичних субкодів – необхідність сучасного буття з її складною архітонікою.

---

¹²⁷*Pars pro toto* – дослівно «частина замість цілого» (сутнісно – частина, яку сприймають як ціле) – прийом, що полягає в заміні назви предмета назвою його частини, наприклад власний куточок замість власний дім, дах над головою замість дім.

4.7 Термінотворення корпусних лакун як результат когнітивної діяльності

Термінотворення корпусних лакун – це результат когнітивних операцій в УНКС, АНКС і МНКС. У межах лакунології, суміжної з компаративістикою й теорією перекладу, учені пропонують нові терміни та поняття: *інакшість/чужість* (М. Л. Іваницька) [185], *силенціальний ефект* (А. Д. Белова) [68], *функціональна вірність і лояльність перекладу* (К. Норд) [565]. Дослідники розробляють теорію лексичної та семантичної лакунарностей із позицій прикладної лінгвістики [76, 478, 481] у межах теорії мовознавства, типології й перекладознавства [226, 227, 228, 271, 582, 572, 613, 614].

До наукової картини світу англomовного наукового дискурсу (АНКС) та україномовного наукового дискурсу (УНКС) належить лексико-семантичне поле термінотворення як модус субмови: терміни, термінологічні одиниці, робочі терміни, метазнаки, що мігрують із суміжних наукових і міжмовних сфер.

Термінотворення – результат добудови наукової картини світу (НКС), що вимагає від актантів НКС значної тезаурусної бази, володіння мовами превалюючих наукових картин світу: німецької філософії категорії «НІЩО», французької реконструкції (Ж. Дерріда), американської структуралістської школи, празької школи, семіотики Ч. Пірса тощо.

Корпусний лакунікон термінологічно виражений у мовно-семіотичній (1): англ. *agrammatic speech, back formation, be-deletion, biuniqueness, duality, the English «plural» morpheme, Great Vowel Shift, Grimm's Law, morphemic cutting, PRO constituent, zero constituent*; укр. *граматична лакунарність, лексико-семантична лакунарність*; мовленнєво-комунікативній (2): англ. *silence*

effect, tip-of-the-tongue phenomenon, pauses; укр. мовленнєва лакунарність, синтагматичні лакуни, синтаксичний нуль; і когнітивно-синергетичній ендозонах (3): англ. *cognitive economy, deep-structure ambiguity, internal lexicon, implicit ephimism, semantic change, widening of meaning, Zipf's law*; укр. когнітивні лакуни, когнітивний дисонанс, тезаурусна лакуна, нульовий відповідник, безеквівалентність.

У кластері синтагматичної лакунарності мовленнєво-комунікативної ендозони КЛ ключові терміни – мовчання, силенціальний ефект, емоційний колапс, а в межах когнітивно-синергетичної – нульова абстракція, нульовий рівень, нульова лема, гапакс.

Англійська й українська терміносистеми лакунології використовують нові терміни оновленого термінокону наукової картини світу: англ. *temote, teme-complex, memes of translation*¹²⁸, укр. лакунема, продуктивна/непродуктивна делакунізація, делітація лакуни, перекладацькі мему, трансфер лакуни, трансфер лакунарного значення тощо.

Осмилення лакунарності розширяє парадигму інтерпретаційного потенціалу мовних систем, ідентифікує засоби компенсування відсутніх форм, виявляє корпус інтерпретаційних компонентів лакунології. У КЛ верифікують терміни лакунології АКС та УКС: англ. *parurology, PRO-constituent*, укр. невербальна лакуна, невербалізований концепт, нульова екстеріоризація.

У наукових картинах світу процеси термінологізації пов'язані з векторами автохтонного використання й запозичення.

---

¹²⁸Chesterman A. *Memes of Translation: The spread of ideas in translation theory*. Revised edition. Vol. 123. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2016. P. 3.

Метазнаки мігрують за принципами конвергенції та дивергенції термінологічних значень, пор. укр. *досягнення й гени сьогодення*, від англ. *gaps, gains and goals*. Терміни англomовного наукового дискурсу в україномовному науковому дискурсі змінюють свій семантичний об'єм (пор. термін *когнітивний дисонанс*) в ендозоні прагмалінгвістики [232, с. 67].

Терміносистема лакунології формується на основі автентичних лексикографічних джерел, наукових праць авторитетних учених, міститься в дослідженнях відомих лінгвістів, які описують категорію лакуарності в межах обраної ендозони.

Парадигма метазнаків на позначення мовчання (термінів синтагматичної ендозони) свідчить про складний характер позначуваного феномена, пор.: *хезитативні, тентативні, психологічні паузи; когнітивний дефіцит, нульовий денотат; силенціальний компонент, невербалізована дія, дискурсивна імплікатура, комунікативне умовчання, монастичне мовчання, мовчання природи, лакуна ввічливості, секулярне мовчання*.

Семасіологічний термін АКС англ. *cognitive discord* належить до когнітивно-синергетичної ендозони КЛ. Секондарний термін АКС *sputnik* ілюструє поняття *spaceship* в АКС. Невизначеним у КЛ залишається містке поняття *friend/друг*, тому що його можна зарахувати до трьох зазначених ендозон через денотативну, дискурсивну й концептуальну представленості. Базові терміни корпусного лакунікону – *lacuna/лакуна, gap/пропуск, absence/відсутність, «NOTHING»/«НІЩО»*, див. рис. 4.2.

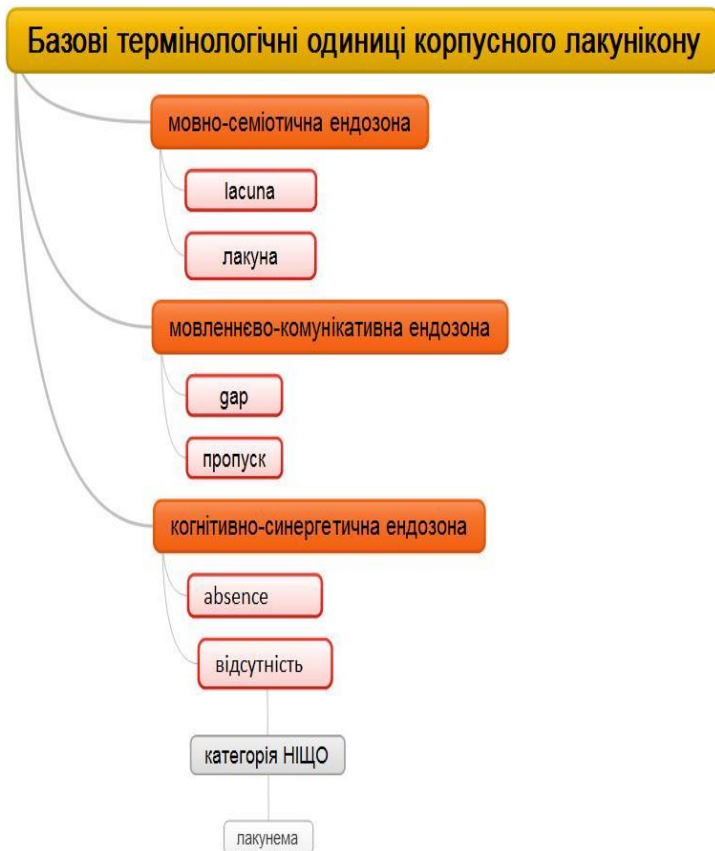

Рисунок 4.2 – **Базові термінологічні одиниці корпусного лакунікону**

Частотність нових термінів лакунології невисока в порівнюваних корпусах: корпусі текстів української мови [720], британському національному корпусі (BNC) [732], американському корпусі сучасної американської англійської мови (COCA) [738], а також міжнародному

корпусі англійської мови (WebCorp), що надає результати частотної представленості термінів у режимі он-лайн¹²⁹ [771].

Дані британського національного корпусу BNC менші, ніж дані корпусу сучасної англійської американської мови COCA. Такі нові терміни, як *lacuneta*, *lacunicon* і *lacunology*, ще не зареєстровані в корпусах ULC, BNC, COCA та в сучасному веб-корпусі режиму он-лайн WebCorp.

Одиниця *lacunarity* – гапакс у репрезентативному британському національному корпусі англійської мови BNC [732] і також зазначена лише один раз у COCA [738]. Сучасний веб-корпус WebCorp відображає результат частотності *lacunarity* 7 разів [771].

Терміни лакунології походять у своїй основі (*лакуна*, *лакунарність*, *лакунологія*) від побутового лексикону, як і інші термінологічні одиниці, що мають древнє грецьке або латинське походження. Ці терміни фрактально містять сему лакунарності, що простежується в їх внутрішньому семному об'ємі на позначення основних рис: відсутності, негації, заперечення й пропуску (*absence*, *negation*, *denial*, *gap*). Належність термінів до визначених ендозон допомагає виділити термінологічні слоти на зразок *парадигматичний*, *ментальний*, *фонетичний*, *філософський*, *культурологічний*, *перекладознавчий* тощо, що мають тенденцію до постійного оновлення та добудови в ендозоні епідигматики (дериватології).

Згідно з аналізом (табл. 4.2) зіставлення в режимі реального часу – дуже ефективно для демонстрування частотності використання термінів лакунології. Корпус української мови [716] має менше демонстративного матеріалу через менший обсяг репрезентативного корпусу.

---

¹²⁹ Англ. *real time concordancing*.

Таблиця 4.2 – Терміни лакунології в АНКС та УНКС: частотні параметри

<i>Термін</i>	<i>УМК</i>	<i>BNC</i>	<i>COCA</i>	<i>WebCorp</i>
acronym/акронім	-	83	1 021	949
(non)/equivalent/ (не) еквівалент	- 13	- 4 356	- 13 494	48/ 708
anaphora/анафора	2	49	284	350
ambiguity/двозначність	21	840	3 320	538
ellipsis/еліпсис	3	38	124	757
gap/пропуск	15	3 310	19 490	1 801
implication/натяк	40	1 312	3 672	32
lacuna/лакуна	5	162	115	286
lacunarity/лакунарність	1	-	1	7
lacunemma/лакунема	-	-	-	-
lacunicon/лакунікон	-	-	-	-
lacunology/лакунологія	-	-	-	-
nothing/ніщо	250	31 971	176 225	7
paperology/папірологія	-	-	3	184
constituent/ замінник	-/ -	899/ -	17 881/ -	2 420/ -
reduction/редукція	26	4 738	17 064	1 277
zero/нуль	50	2 257	15 583	1 848

Чинники належності лакунології до наукової парадигми – сам термін *лакуна* (англ. *lacuna*), вихідний щодо терміна *лакунологія/lacunology* (наука про лакуни).

Лексикографічні джерела на сьогодні не містять дефініцій лаунології, проте науковий дискурс надає релевантні теми, а дослідження вчених допомагають окреслити сучасний термінокон лаунології. Процеси термінологізації лаунології підтверджує наявність міжмовних тлумачень в АНКС та УНКС, що водночас утворюють міжмовний науковий лаунікон у міжнародній науковій картині світу (МНКС).

4.8 Термінологічний реєстр корпусного лаунікону

Під лінгвістичним лауніконом розуміємо реєстр лакун у міжмовній картині світу, завдяки якому стає можливим розуміння культур через декодування за ключовими словами, інтекстами, віртуальними семантико-контекстуальними комплексами. Делакунізація концептів, ідей і результатів абстрактного мислення на фоні мовної та мовленнєвої діяльності сприяє розумінню культур. Окремі слова, нелексикалізовані теми й реми, уривки одного тексту в іншому (*інтексти*) можуть бути ключем до делакунізації або залишатися лакунарними для сприйняття [399, с. 155].

Реєстр лаунології термінологізується дихотомічними до лакуни одиницями, що позначають відсутність специфічних елементів у культурах, мовах і когніції: ергонімами, етноейдолексемами, національно-культурними реаліями, ойконімами, лінгвокультуремами, лінгвоідеологемами, мовними одиницями з культурним фоном, логоепістемами, фоною лексикою [334, с. 61].

Метазнаками частіше бувають іменники або номінативні зрощення – квінтесенції термінопозначень лакун поверхневого та глибинного рівнів, і лакуном – семантичних знаків, що потребують експлікування чи

делакунізування, наприклад: англ. *awareness, culture bump, gaps, explicitation, convergent creativity, emphasis change, coherence change, cultural filtering, equivalence, equivalence probabilities, clause structure change, loan, hermeneutics, iconicity, implicitation, memes, mème pool, metaphors of translation, metatext, minimal transfer, parallel texts, paraphrase, poetics, polysystem, postmodernism*; укр. *конденсованість, редуція, спрощення, інформаційна прихованість, латентна візуалізація, невідома синкретичність, нерозпізнаний підтекст, амбівалентний смисл, полісміслові елементи, деривати, девіації.*

На сьогодні в межах лексикографії лакунарності існують словники лакунарних номінативних одиниць (НО) – маловживаних слів, та етимологічні словники зі словниковими делакунізаторами.

Словники частково делакунізують комунікативні одиниці (КО) фразеології («Англо-український фразеологічний словник К. Т. Баранцева (1969 р.) [636] і неології («Нова розмовна лексика і фразеологія: англо-український словник» Ю. А. Зацного, А. В. Янкова (2010 р.) [647]).

Класичні делакунізатори – тлумачні словники АКС та УКС: 11-томний «Словник української мови» [661], «Великий Оксфордський словник» у 20-ти томах – «Oxford English Dictionary» («OED») ¹³⁰ (1989 р.) [692], «Webster Dictionary» Н. Вебстер (1828 р.) [700], «Словник лінгвістичних термінів» Д. І. Ганича, І. С. Олійника [654], «Словник лінгвістичних термінів» Є. В. Кротевич, Н. С. Родзевич [655], «A Dictionary of Linguistics» М. Пей, Ф. Гейнора [678], «Concise Handbook of Linguistics: a Glossary of Terms» Д. Стейбла [675], «Readings in

---

¹³⁰Simpson J. (Chief Editor). *The Oxford English Dictionary: an online adventure*. URL: http://www.multilingualism2013.lt/isvados/W_I/WS_I%20Simpson.pdf.

Linguistics» Е. Хампа [697], «Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics» Дж. Річардса, Р. Шмідта [687].

Зараз немає впорядкованого корпусу лакунікону, проте існують електронні лінгвотермінологічні бази АКС та УКС, що допомагають наповнювати КЛ [738, 749, 764, 771], реєстри маловживаних слів, картотеки гапаксів, словники культурної спадщини, наприклад «Словник лінгвоциду» [402], спеціалізовані словники з лінгвістичної термінології: «Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія» О. О. Селіванової (2006 р.) [656], «Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики» А. П. Мартинюк (2012 р.) [657].

Паспортизація термінологічного словника передбачає конкретну параметризацію відбору її термінів і визначення їх статусу: первинний термін АНКС (англомовної наукової картини світу), первинний термін УКС (україномовної картини світу), термін МНКС (міжнародний термін із наукової картини світу), вторинний знак, метазнак, термін, робочий термін. Для створення двомовного (англійська й українська мови) реєстру лінгвотермінологічного словника лакунології потрібно відібрати базові елементи, що відповідають за дефінітне двомовне представлення термінологічних одиниць у межах порівнюваних ендозон лакунології. Також упродовж роботи над словником необхідно обрати типи нормування, індексацію, масив відбору та вид макетування.

Метазнаки лакуарності міждисциплінарні: семантична лакуарність/розбіжність, лакуни глибинної структури (когнітивна лінгвістика), проблема реалій (культурологія), проблема безеквівалентності (переклад). Лінгвістичний аналіз категорії лакуарності виявив такі

терміни, як елізія, еліпсис, апосіопеза, редукція, спрощення, скорочення, текстові порожнечі.

У межах антропологічної розгалуженої представленості термінів в АНКС та УНКС із семою *відсутність/лакунарність* доцільне тематично-кластерне описування аспектології лакуарності в межах реєстру термінів лакунології (наприклад, АНКС: PhilN – *lacunae correlating to the philosophic category of the nothing*, ER – *lacunae of ethymological reconstruction*, BLM – *the theory of birurcation of the linguistic meaning*, SAT – *The Speech Acts Theory*, SD – *the secondary derivation*, TC – *tertium comparationis*; УНКС: БЕЛ – лакуни в межах теорії безеквівалентності, ТКД – теорія когнітивного дисонансу, ТЕ – теорія еліпсиса, ПСД – процеси секондарної деривації/семантичної девіації, ПКДМЗ – процеси конвергенції та дивергенції мовних значень, ЛКН – лакуни комунікативних невдач у межах лінгвопрагматики, ТСО – принцип трансферу семіотичних одиниць: номінативних, комунікативних і лакун, ЛК – лакуни в комунікативних актах: лакуни квеситивності, ФКН – філософська категорія «НІЩО», ТМА – теорія мовленнєвих актів, БМЗ – біфуркація мовного значення, ТК – *tertium comparationis*). Терміни лакунології в межах друкованих наукових праць лінгвістичних шкіл спрямовують дослідження до дескриптивного аналізування.

Реєстр термінів лакунології (див. додаток А) містить дефініції термінів у межах двомовної картотеки. Картотеку можна переформатувати в електронну базу даних зі змінними параметрами.

У термінологічному корпусі англійської та української мов ідея лакуарності представлена нерівномірно, пор.: англ. *lacunarity*, *empty category*; укр. *лакунарність*, *лексико-семантична пустота*. Українська наукова картина світу нечасто оперує терміном «порожня

категорія», перевагу віддають терміну «категорія відсутності».

Базовий термін лакунікону *lacuna/лакуна* міждисциплінарний, пор.: англ. *lacuna, The Nothing*; укр. *лакуна, лакуна в геології, отвір; пробіл* (наприклад, у послідовності відкладень), *лакуна, пробіл* (у тексті, у знаннях, у праві), *лакуна* (провал у пам'яті; провал у свідомості в психіатрії, медицині), *лакуна, розрив, «вікно», прогалина, пробіл, пропуск* у бібліотечній справі (у тексті, рукописі, книзі), *порожнеча, западина, заглиблення*; укр. «НІЦО».

В український термінологічний лакунікон традиційно запозичують терміни з англійської, латинської та німецької мов. Пор.: англ. *The Nothing*; лат. *Lacunae*; англ. *Lacunae Theory*; нім. *Lakunen Theorie*; нім. *Das Nichts*; укр. «НІЦО» [531]. У науковій картині світу лакунікон представлений на субкатегоріальному рівні відповідними метазнаками, графічними символами й термінологічними одиницями, пор.: англ. *lacuna*, укр. *лакуна* [637, с. 605]; <...> || . / Ø [293, с. 301]; англ. *reduction*, укр. *редукція* [637, с. 1207]; англ. *elision*, укр. *елізія* [637, с. 348].

Українські термінологічні одиниці, що формують лакунікон наукової картини світу, запозичують із англійської мови. Ці термінологічні одиниці мають характер скорочення або редукції, браку або відсутності, лакунізації або імплікації, пор.: англ. *reduction* < укр. *редукція*, англ. *PROconstituents* < укр. *проконституенти*, англ. *implication* < укр. *імплікація*.

Лінгвістична лакунологія має свої прототермінологічні одиниці (деривати *lac-/лак-*), вихідні терміни лакунікону (*lacuna/лакуна*) і протермінологічні, неусталені терміни (*lacineta/лакунема, lacunicon/лакунікон*), не закріплені лексикографічно в науковій лінгвістичній ендосистемі.

Первинний реєстр термінів лакунології створювали вчені В. Г. Гак, І. А. Стернін, Ю. А. Сорокін, Ж.-П. Віне й Ж. Дарбельне, які виявили ключовий термін «лакуна», розробили його міжкультурну та міжмовну параметризацію [119, 389, 381, 502]. Добудовують термінологічні лакуни корпусного лакунікону міжмовними й міжтермінологічними запозиченнями. Терміни корпусного лакунікону бувають однокомпонентними та мультикомпонентними за своєю будовою, представленими різними частинами мови (англ. *POS – part of speech*).

Одиниці англословної й українськомовної картин світу, що містять одиниці на позначення термінів і номінативних понять корпусного лакунікону, увійшли до мовно-семіотичної ендозони КЛ, формуючи свій ініціальний синсет (англ. *synset*) [568, с. 820]. Одиниці міжкультурної та комунікативної субзон формують мовленнєво-комунікативну ендозону КЛ, завершують синсет КЛ терміни й поняття на позначення лакун когніції когнітивно-синергетичної ендозони.

Лакуни виникають через відсутність у народній мові багатьох необхідних семантичних і синонімічних відтінків, зокрема абстрактноінтелектуальної лексики [157, с. 65]. Лексична лакунарність як заповнення порожніх місць системи – органічний процес, результат самоорганізації, самоконтролю та самодобудування.

Поява нової лексики приводить до лакунізації значень, вилучення лексеми лакунарного наповнення, таким чином каузується семантична лакунарність. З огляду на динамічний характер мовної стабільності наявні певні слабкі ланки (так звані *лакуни, порожні клітини*), що можна компенсувати на граматичному рівні.

Граматичні зміни зумовлені розвитком мовних систем: вилучення граматичних атавізмів формує лакуни сприйняття, що потрібно реконструювати. Формування

лакун пов'язане з невживаністю граматичної форми, її зношенням, а згодом із вилученням, наприклад відсутністю категорії граматичного роду в англійській мові та категорії означеності/неозначеності в українській.

Корпусний лакунікон має свої прототермінологічні одиниці, що належать до наївної картини світу (*lake/озеро*), термінологічні одиниці, не зазначені в лексикографічних джерелах, але що все частіше з'являються в науковому дискурсі: *lacunicon/лакунікон*, *silent effect/циленціальний ефект*, *reduction/редукція*, *compression/компресія*, *lacunarity/лакунарність*.

Наповнення корпусного лакунікону відбувається шляхом міжмовного запозичення з грецької та латинської, англійської й української мов: гр. *λάκ-κος* < лат. *lacūna* < англ. *lacunar*; англ. *lacuna* < укр. *лакуна*; укр. *лакунема* < англ. *lacuneta*.

Терміни «лакунема» (англ. *lacunetta*) і «лакунікон» (англ. *lacunicon*) – автентичні в УНКС, тому ще не зареєстровані в АНКС. З огляду на міжнародне вживання термінів, дотичних до лакунології, в АНКС більш уживаний термін «папірологія», що позначає науку про делакунізацію реліктових творів теологічного й загальнолюдського значень. Термін лакунологія стає міжнародним, що зазначено в наукових статтях переважно з обмеженим доступом (після передплати). Таким чином, наука про гапакси (лакунологія) – класичний гапакс у межах аналізованих корпусів.

Одиниці корпусного лакунікону демонструють схожість і семантичну дистанцію адгерентних до слова «лакунарність» лексичних словникових номінацій (лакуновмісних компарантів) у корпусі СОСА (табл. 4.3).

Таблиця 4.3 – Семантична схожість компарантів і частотне використання лакуновмісних лексем у корпусі COCA

Лакуновмісна лексема	Academic/ Науковий реєстр	Newspaper/ Публіцистичний реєстр	Magazine/ Медіа дискурс	Fiction/ Художній дискурс	Spoken/ Розмовний дискурс	Семантична схожість іасуна та компарантів
1	2	3	4	5	6	7
gap	5 347	3 905	4 182	2 040	2 385	0.01–166.63
conundrum	221	177	237	112	76	0.12–8.29
crux	196	127	174	90	149	0.12 – 8.30
decoding	174	8	39	14	5	00.7–15.28
dilemma	3 303	1 052	1 422	391	1 019	0.02– 8.31
deficiency	1 646	446	1 098	151	186	1–1
elimination	1 374	606	495	69	287	1–1
ellipses	56	5	7	16	8	1–1
enigma	187	144	158	280	90	1–1
equivocation	73	17	44	30	24	1–1
exclusion	2 617	397	521	96	244	1–1
exotism	72	20	34	13	3	107.0–0.01
zero	1 199	1 032	1 247	896	1 149	0.01–132.79
elimination	1 374	606	495	69	287	1–1
ellipses	56	5	7	16	8	1–1
equivocation	73	17	44	30	24	1–1
exclusion	2 617	397	521	96	244	1–1
exotism	72	20	34	13	3	107.0–0.01
ignorance	1 334	709	873	790	343	0.02–43.71
illiteracy	265	128	132	18	57	0.16–6.33
implicit	2 403	181	462	135	187	21.40–0.05
inadequacy	738	90	203	130	77	0.12–8.42
indirect	2 500	328	532	118	204	0.02–41.74

Продовження табл. 4.3

1	2	3	4	5	6	7
foreignness	91	9	15	34	3	1-1
abbreviation	210	32	84	49	29	1-1
absence	7 398	1 846	2 382	2 126	878	1-1
ambiguity	2 077	258	398	190	225	1-1
archaism	12	2	5	3	0	1-1
pause	505	713	1 181	5 683	563	1-1
flaw	990	1 050	1 253	701	578	1-1
hiatus	164	242	198	72	74	1-1
hidden	1 181	966	1 733	1 463	2 106	1-1
hapax	0	0	0	0	0	8.92-0.11
quizzaciously	0	0	0	0	0	-
hint	795	1 370	2 001	2 519	934	1-1
lack	15 313	6 707	6 433	2 835	3 712	0-467.91
lacuna	88	10	12	41	0	1-1
latent	952	85	178	128	66	1-1
mute	197	149	234	725	84	1-1
newness	148	76	91	92	27	1-1
non-equivalent	19	0	1	0	0	1-1
non-existence	77	13	26	49	8	1-1
nothingness	186	23	84	347	16	1-1
negation	479	4	33	46	4	0.17-5.92
odd	1 104	1 884	2 364	5 576	1 941	0.01-147.80
oblivion	181	182	251	408	65	0.08-12.7
obscure	591	651	765	569	270	0.02-45.90
pause	484	1 215	1 722	9 802	518	0.01-106.12
prevarication	15	8	12	61	6	1.14-0.88
poser	25	7	14	26	10	1.34-0.75
puzzle	1 005	870	1 383	1 171	2 140	0.02-61.12
puzzler	7	17	27	11	8	1.02-0.98
rare	3 960	4 950	5 887	3 043	2 979	0.0-231.73
reduction	8 926	2 692	2 922	167	2 449	0.01-148.70

Продовження табл. 4.3

1	2	3	4	5	6	7
riddle	332	176	285	468	139	0.08–12.78
silence	2 226	1 735	2 951	14 090	1 642	1–1
tacit	428	149	142	101	66	1–1
sporadic	420	281	223	148	159	1–1
unanswered	348	360	288	192	389	0.06–18.04
unclear	1 681	1 545	665	241	815	0.02–63.36
unexpressed	33	12	21	21	4	0.97–1.03
undeclared	57	58	56	23	78	0.33–3.03
undertone	53	73	131	170	32	0.34–2.96
unfamiliarity	88	24	25	22	2	1–1
unsaid	22	8	5	27	5	1–1
unstated	112	34	43	30	21	1–1
unusualness	22	2	3	4	2	1–1
vagueness	157	34	42	49	24	1–1
void	652	575	683	817	303	0.03–36.36
wordless	157	34	42	49	24	0.01–116.0

Використання корпусів стає популярним останніми роками. Здебільшого використовують репрезентативні корпуси (англ. *Representative Corpora*), паралельні корпуси (англ. *Parallel Corpora*), мультимовні корпуси (англ. *Multilingual Parallel Corpora*), а також створюють корпуси для самостійного або одноразового використання (англ. *«Do it yourself» or «Disposable» Corpora*) [588, с. 65].

На сьогодні також значно збільшилася кількість праць, присвячених аналізу дискурсу перекладених творів [101, 314, 513, 609, 610]. Тому виявляти лакуни в оригінальних творах та аналізувати наявність делакунізаторів у ретрансльованих версіях перекладу за допомогою таких корпусів доцільно й актуально.

Пошук гапаксів відбувається за допомогою введення запиту до статистичного аналізатора, що задає частотність $\leq 1 \geq$. Існують інші пошукові можливості НКРМ через тег *omit* для позначення значного пропуску в перекладі й атрибут розмітки *loose* для зазначення тієї або іншої неточності в перекладі (пропуску, додавання, заміни тексту)¹³¹.

Корпусна й математична лінгвістики надають ширші можливості для виявлення лакун різних видів у перекладах і ретрансляціях, що з'являються під час міжкультурного трансферування. Зараз існують електронні версії оригінальних творів, електронні книги та інші інтернет-ресурси для аналізування корпусних даних – безкоштовні програми для роботи з текстовою статистикою в англійських текстах, наприклад TextStat 3.0 (автор Л. П. Аллордж¹³²), корпуси текстів різних жанрів за передплатою й корпуси перекладних текстів із вільним доступом, що розширюють можливості перекладацького аналізування й лінгвістичного порівнювання.

Корпусна лінгвістика застосовує паралельні корпуси в перекладній лексикографії (під час укладання загальнономовних і термінологічних словників, роботи з ілюстративним матеріалом), лінгвістичних дослідженнях (контрастивна лінгвістика), для удосконалення систем автоматичного перекладу тощо. Паралельний корпус перекладів або електронний анотований корпус містить частини текстів оригінальною мовою та переклад однією

---

¹³¹Шведова М., Січінава Д. *Корпусна лінгвістика та лексико-граматична типологія // Українське мовознавство*. Вип. 43. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2013. С. 97. URL: http://philology.knu.ua/library/zagal/Ukr_movoznavstvo_2013_43/95-103.pdf.

¹³²URL: <http://textstat.soft112.com/download.html>.

(паралельний перекладний корпус) чи декількома мовами (мультимовний перекладний корпус).

Цінними для дослідника стають корпусні дані, що містять різномовні переклади й ретрансльовані версії в межах однієї мови. На сьогодні багато творів і текстів різних жанрів, ретрансльованих у різні мовні середовища, що становлять перекладацькі паралельні та мультимовні корпуси. Ретрансляція – складний інтра- й інтеркультурний феномен, що діє постійно в перекладах, адаптаціях, ремейках, театральних версіях і кіноверсіях художніх творів.

Більшість двомовних або багатомовних корпусів доступні лише після передплатування. Словники з інтуїтивним інтерфейсом і мінімальним контекстом, наприклад конкорданс *ParaConc*, можна використовувати в контрастивних студіях для вивчення мови й досліджень із перекладу. *ParaConc* – система, популярна в різних установах у всьому світі [760].

Аналіз ретрансльованих версій перекладу свідчить, що перекладний лакуновмісний текст значно перевищує за обсягом оригінал, тому що містить екстра-текстові елементи, що делакунізують складні та специфічні елементи предметної й абстрактної зон у перекладі, – так звані експліцитації.

Для виявлення та аналізування лакуновмісних перекладів у корпусній лінгвістиці існують деякі обмеження, наприклад, англійський перекладний корпус *TEC* (англ. *The Translational English Corpus*) з огляду на вимоги авторського права щодо безоплатного користування дозволяє працювати із сучасними перекладними творами в межах лише 300 слів (Java, 64-бітна система). Обирати корпуси перекладних текстів можна самостійно, користуючись бібліотеками з вільним доступом або передплаченими ресурсами.

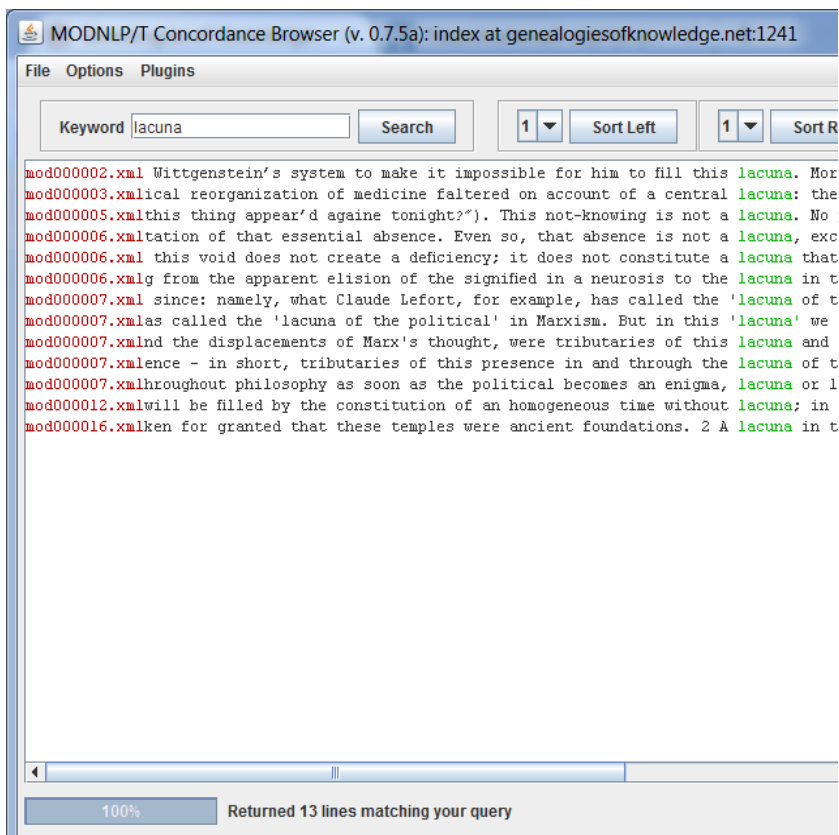

Рисунок 4.3 – Конкорданс ТЕС

ТЕС містить додаткові елементи експліцитації, що дозволяють розглядати корпуси в межах ідеї паратекстів Ж. Женетта – засновника сучасної наратології. Англійський перекладний корпус *ТЕС*, крім основного тексту й тексту перекладу, містить також перітекст (такі внутрішні елементи тексту, як назви, епіграфи, заголовки й підзаголовки, псевдоніми, проміжні назви, замітки, передмови й післямови) та епітекст або зовнішні елементи (надруковані газети, літературні журнали). Таким чином, ретрансльований переклад – складний багатощаровий

паратекст, що має різні темпоральні характеристики й індивідуально-авторські перекладацькі експліcitaції (додавання), що делакунізують переклад у тексті та за його межами (перітекстуально й епітекстуально).

Корисні інструменти для створення й шукання корпусів (<http://www.helsinki.fi/varieng/CoRD/corpora/corpusfinder/>) і паралельних корпусів (<http://www.helsinki.fi/varieng/CoRD/corpora/FLOB/index.html>) тощо.

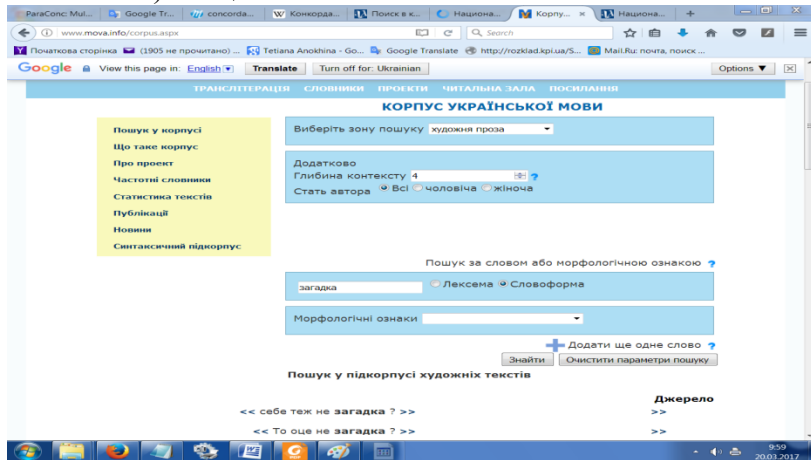

Рисунок 4.4 – Корпус української мови

Для створення бітекстів актуальні програми на зразок «bitext2tmx CAT» (<https://sourceforge.net/projects/bitext2tmx/>). Оскільки дослідження з корпусної лінгвістики передбачають великі за обсягом і репрезентативні вибірки текстів природної мови, популярні декілька типів програмного забезпечення, що можна використовувати під час дослідження: корпуси (COCA), комерційні комп'ютерні програми – конкордансери (н.-д. LEXA, MonoConc, MicroConcord, TACT, WordSmith, WordCruncher, Manatee (Bonito), IMS Corpus, Workbench (CQP), XAIRA, LEXA, Virtual Corpus

Manager (VMC), EXMARaLDA Corpus-Manager (Co-Ma)), а також комп'ютерні програми, розроблені для специфічних видів аналізування. Такі типи програм призначені для складних граматичних моделей [166, с. 92].

SEE CONTEXT: CLICK ON NUMBERS (WORD 1 OR 2)
 SORTED BY RATIO: CHANGE TO [FREQUENCY](#)

WORD 1 (W1): **LACUNA** (1.02)   WORD 2 (W2): **PUZZLER** (0.98)

	WORD	W1	W2	W1/W2	SCORE		WORD	W2	W
1	INT	12	0	24.0	23.6	1	POWERHOUSE	37	0
2	OF	21	1	21.0	20.6	2	INSPIRED	11	0
3	-	10	0	20.0	19.6	3	ON	8	0
4	DAY	7	0	14.0	13.7	4	ANSWER	6	0
5	KINGSOLVER	6	0	12.0	11.8	5	WEEK	5	0
6	HAS	5	0	10.0	9.8	6	BREAK	5	0
7	OFFICE	5	0	10.0	9.8	7	BUT	5	0
8	'	4	0	8.0	7.9	8	OUR	27	3
9	FILLING	4	0	8.0	7.9	9	BROUGHT	4	0
10	MIERZWIAK	4	0	8.0	7.9	10	DO	4	0
11	IN	36	5	7.2	7.1	11	YOU	7	1
12	BARBARA	6	1	6.0	5.9	12	WAS	6	1
13	WAY	3	0	6.0	5.9	13	TIME	3	0
14	FILL	3	0	6.0	5.9	14	REAL	3	0
15	ADDRESS	3	0	6.0	5.9	15	WHAT	3	0
16	JOEL	3	0	6.0	5.9	16	WHY	3	0
17	HIS	3	0	6.0	5.9	17	AMY	3	0
18	ROOM	3	0	6.0	5.9	18	ANCIENT	3	0

Рисунок 4.5 – Корпус сучасної американської англійської мови

Особливу роль у корпусній лінгвістиці відіграє створення репрезентативних і паралельних корпусів кількох мов. Динамічно розвиваються такі проекти, як *ParaSOL*, Паралельний корпус слов'янських та інших мов (<http://www.slavist.de/>), Національний корпус російської

мови (<http://ruscorporora.ru>), корпус української мови (<http://www.mova.info/corpus.aspx>), англійський перекладний корпус (<http://genealogiesofknowledge.net/tec/>), INTERSECT (англ. *International Sample of English Contrastive Texts*), корпус американської англійської мови (<http://corpus.byu.edu/coca/>), Backbone (<http://projects.ael.uni-tuebingen.de/backbone/moodle/>), OPUS – паралельний корпус із відкритим кодом (<http://opus.lingfil.uu.se/>).

Дані корпусних досліджень підтверджують, що впродовж перекладання текст може змінюватися на граматико-синтаксичному й семантичному рівнях. Інколи такі зміни корелюють із помилками в перекладі або перекладацькими трансформаціями – побічними продуктами процесу медіації між двома мовами й результатом інтерференції двох мов. Також варто зважати на індивідуальний стиль перекладача в художніх ретрансляціях.

Останні дослідження підтверджують безпосередній вплив приймальної культури на переклад художніх творів. Згідно з теорією полісистем І. Евен-Зогара й Г. Турі, текст перекладу інтерпретують по-різному в системі приймальної культури, тому що він є зрізом сучасного культурного стану певної епохи [101, с. 46].

У сучасному розумінні теорії інтерпретацій проблема передавання оригінального твору також корелює з терміном, що позначає «третій код». Як зазначає В. Фраулі, «якщо оригінал порівняти з матрицею, переклад пишуть на третьому коді, що є підкодом оригіналу й перекладу» [525, с. 168]. За допомогою власного ресурсу, що відповідає за оброблення та ретранслявання одержаної інформації (так званого «третього коду»), перекладач створює секондарний текст, до якого за своїм бажанням або на замовлення може додати коментар із перекладацькими експліцитаціями

лакун формального й семантичного рівнів, що зазвичай з'являються під час декодування оригінального твору. Таким чином, перекладна література має свій репертуар, що частково можна вважати ексклюзивним [534, с. 46].

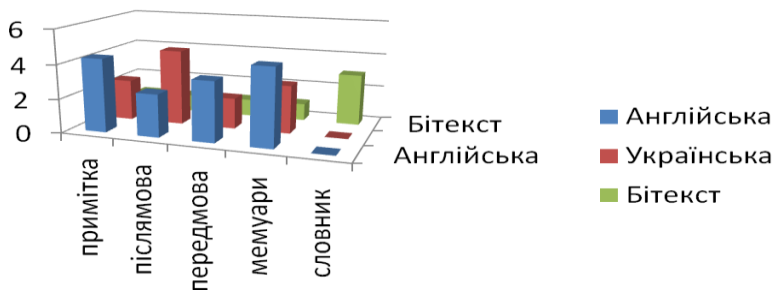
У перекладах можуть з'являтися фейкові інтергloseми, яких не було в оригіналі, водночас вони мають вигляд авторських колокацій, тому що їх успішно декодував перекладач як евфемізовані елементи, пор.: імпліцитний елемент з англ. *vacuus, vacuior, vacuissimus* (лат. *порожній, порожній, найспустошеніший*) у перекладі твору Д. Лоджа «Small world» змінили на експліцитний: лат. *stultus, stultior, stultissimus* [756, с. 20; 721, с. 23].

Іноді екстратекстуального тлумачення немає в ретрансляціях, наприклад колокація фр. *droit morale* залишається іншомовним вкрапленням у російськомовному й україномовному перекладах, як і більшість вкраплень французького походження. Колокації на зразок *Sans doubt. Sans sousi* можуть залишитися без делакунізації у вторинному тексті [734, с. 66]. В обох ретрансльованих версіях твору П. Кері «Крадіжка» колокація фр. *droit morale* (укр. *право на недоторканність твору*) не перекладена [734, с. 110; 710, с. 126; 709, с. 314].

Інші лакунарні колокації (переважно нефранцузькі вирази й нецитовані терміни з латини) видаляють або замінюють іншими під час перекладу, пор.: оригінал англ. *philistine ignoramus* – укр. *міщанський невіглас*, укр. *звичайнісінький обиватель-невіглас* [709, с. 315].

Очікувану колокацію англ. *philistine ignoramus* могли залишити в оригінальному написанні з уведенням коментаря, проте в російськомовній версії її вилучають, замінюючи на псевдокомпенсацію, що, на думку перекладача, має вигляд більш валідної через краще звучання, пор.: рос. *законченный невежда, филистер*

(додавання елемента філістер (від нім. *Philister* – філістимлянин) [734, 709].

Рисунок 4.6 – Експліcitaції в англійській та українській мовах перекладу, бітексти

Приймальна культура через перекладача додає свої фільтри щодо ретранслявання інформації, подекуди використовуючи евфемізми й заміни. Експліcitaціями зазвичай є мемуари, післямови, примітки перекладача, словники (здебільшого в бітекстах) (рис. 4.7). Перекладачі, намагаючись передати стильові особливості автора (наприклад, використання сленгу), уводять менш грубі елементи, а інші видаляють на свій розсуд, пор.: англ. *being philistines and ignoramuses* [734], укр. *які були лохами й невігласами в мистецтві* [709, с. 196].

І. Евен-Зогар розглядає корпус перекладної літератури як самостійну систему, що виконує новаторські чи консервативні функції. У літературних системах, що розвиваються, переклади стимулюють удосконалення літератури, водночас у розвинених лінгвокультурах переклади виконують консервативну функцію [395, с. 151].

Відповідно до аналізу текстів-перекладів з експліcitaціями (коментарями) паралельних корпусних і

конкордансних текстів, лакунарними є комунікативні одиниці: інтергloseми (фр. *jeu de massacre*), крилаті вислови (лат. *Tabula rasa*), конденсовані назви на зразок *N. B.* (скорочено від лат. *Nota bene*) і колокації, наприклад укр. *мій Київстар* (домашній Інтернет від Київстар).

Доступні он-лайн безкоштовні корпуси перекладених творів, не систематизові за ступенем екстралінгвістичних додавань, коментарів і передмов [722, 720, 732]. Лінгвісти та програмісти створюють незалежні бази, сканують і сортують дані згідно з метою та завданнями. Наявні платформи з відкритим кодом (англ. *open source*), доступним для освоєння [759].

Залучення доробків лінгвістики тексту [11, с. 5], стилістики декодування [50, с. 168–172], рецептивної лінгвістики, когнітології об'єктивує виокремлення лінгвістичної лакунології на базі перекладознавства й типології. Продовження потребують також когнітивно орієнтовані пошуки в межах нових лакунологічних дисциплін, наприклад гапаксології. М. Вайлс використав термін «наївна гапаксологія» для позначення перших релігій, що передбачали віру в усіх святих [623, с. 291–295].

Делакунізатори й гапакси зазвичай не належать до традиційних корпусів, тому що більш корисні для покращання роботи електронних перекладачів, для яких важливо мати контекстуально динамічні відповідники. На сьогодні в корпусній лінгвістиці існує термін на позначення нечастих елементів – гапаксів (щось згадане один раз, *hapax legomenon*¹³³). Їх вилучають із корпусів через маловживаність і труднощі зберігання. Вилучені гапакси – сформовані лакуни (див. додаток В). Терміном

---

¹³³Mid 17th century: Greek, «*a thing said once*», from hapax «once» and the passive participle of legein «to say». URL: https://en.oxforddictionaries.com/definition/hapax_legomenon.

«гапакс» раніше називали okazіonalіzmi, що трапляються лише один раз [653, с. 95].

Наявність словників «неіснуючих слів», зокрема з напрямів фантастики й ірреальності, об'єктивує існування лакун у концептосферах соціумів [431, с. 79]. До таких лакун або гапаксів належать нечасті слова, що зустрічаються в корпусі один раз – *hapax legomenon*, двічі – *dis legomenon*, тричі – *tris legomenon* і чотири рази – *tetrakis legomenon* відповідно. Гепакси, що трапляються в корпусах англійської мови, пор.: англ. *flothier*, укр. *сніжинка* (зазначене в рукописі, датованому 1275 р.); англ. *honorificabilitudinitatibus* (у творах В. Шекспіра); англ. *nortelrye*, укр. *виховання* (у творах Д. Чосера); англ. *sassigassity*, укр. можливе значення *зухвалість* (в оповіданні Ч. Діккенса «Різдвяна ялинка» (англ. «*A Christmas Tree*»)); англ. *slæpwerigne*, укр. *дуже втомлений, сонний*, значення дискусійне, згадується в давньоанглійському корпусі «Книга Ексетера» (англ. «*The Exeter Book*») [746].

Мінімальний корпус ретрансльованих версій містить оригінал, його переклад і ретрансляцію. Ретрансляція може бути мультимовною. Для повного аналізу твору необхідно мати його перітекстуальні додатки: передмови, відгуки й післямови, експліcitaції в перекладі та ретрансляції.

Формально до ретрансльованих версій належать версії перекладу, видані пізніше за перший переклад. Переклади можуть бути або виглядати оригінальними без інтерференції попереднього перекладу. У такому разі наявна завуальована ретрансляція. Для аналізу оригінальності перекладу порівнюємо делакунізатори, зазначені в примітках перекладачів. Так, відповідно до проведеного аналізу, англomовний твір «Крадіжка» (англ. «*Theft: a love story*») – оригінальний переклад. Якість

перекладу з англійської мови й наявність різних делакунізаторів свідчать про авторську автономність україномовного перекладу, тому що добір делакунізаторів не збігається, пор.:

ОРИГІНАЛ
АНГЛІЙСЬКОЮ

ОРИГІНАЛЬНИЙ
ПЕРЕКЛАД/
РЕТРАНСЛЯЦІЯ

ПЕРЕКЛАД

Theft: a love story

*I laid cheap grey linoleum on top of the ply and coated it with linseed oil until it stank like a fresh **pieta**.*

*It was a good painting, for Christ's sake, not some second-rate pastiche by **Van Meegeren*** [734, с. 109].

*Money had not been part of it at first but as I began to imagine our escape from **the droit moral**, a million dollars was clearly no small thing* [734, с. 110].

Крадіжка 2008

***Піета** – картина або скульптура, що зображає скорботну Богоматір, яка обіймає зняте з хреста тіло Ісуса. (Тут і далі прим., пер.)*[709, с. 13].

Не містить екстра-текстуального пояснення

*Спочатку гроші не були для мене головною частиною нашої грандіозної афери, але, коли я став задумуватися над тим, що після свого розлучення Мерлін уже не стосуватиметься **droit moral**, мільйон баксів почав здаватися мені не такою вже й маленькою сумою* [709].

Кража 2007

Не містить екстра-текстуального пояснення

***Ян ван Мегерен** (1889–1947) – фальсифікатор, який створив велику кількість картин* [710].

*Спочатку навіть мови не було про гроші, але, коли я почав планувати втечу від **droit morale**, зайвий мільйон доларів перестав бути зайвим* (переклад із рос.) [710].

Із метою пошуку одиниць КЛ застосовують програмні методи. Корпусний лакунікон наповнюють термінами й поняттями, що формують реєстр лакунології в

межах АКС та УКС. Перспективним вважаємо розвиток лакунології в межах технологій машинного перекладу, корпусної та математичної лінгвістики.

Висновки до розділу 4

У розділі розглянене явище інтертекстуальності як адгерентне до лакуарності, текст – як багатозначний, із лакунами переосмислення, концептуальними метафорами, а лакуарність – як когнітивний сценарій. **Корпусний лакунікон** містить терміни на позначення модифікацій і когнітивних сценаріїв, що розглядає когнітивна семантика.

До когнітивної ендозони лакуарності належать **лакуни когніції** й **корпусний лакунікон** як результат когнітивного термінотворення в англійській та українській наукових картинах світу. Вербальна екстеріоризація феноменів рефлексивної сфери простежується в дослідженнях текстової орієнтації у наратологічних пошуках.

У праці оформлено термінологічний реєстр корпусного лакунікону, що містить терміни й поняття лакунікону, зафіксовані в АКС та УКС, сформовано термін «**делітація**» на позначення некомпенсованих вилучень і втрат у перекладі, що не делакунізуються й не елімінуються замінами та частковими компенсаціями під час їх міжмовного й міжкультурного трансферу. **Делітацію** можуть вважати перекладацькою помилкою або технікою вилучення, відмінною від компенсування та елімінації (без заміни, часткової модифікації, пояснення у формі коментаря). Редукований лексико-семантичний елемент перекладач може видалити з огляду на цензурні, тезаурусні причини чи відповідно до формату замовлення скопос-перекладів (розміру тексту, адаптації, спрощення).

Термінотворення КЛ – результат когнітивної діяльності. **Термінологічна система лакунікону** має доміантні й периферійні риси, терміни, запозичені з суміжних ендозон – перекладознавства, психолінгвістики, типології та концептології. Нові метазнаки позначають терміни з наявною семою лакунарності й адгерентних категорій у межах новоствореної ендозони лакунології.

Теоретична основа опису корпусного лакунікону – системно-мовний, лінгво-когнітивний і прагмалінгвістичний підходи, описовий аналіз слова, аналіз словникової дефініції, етимологічний, контрастивний, кількісний, дескриптивний аналізи. **База антропологічної лакунології** або власне лінгвістичної лакунології – **симбіоз релевантних лінгвістичних підходів** із залученням таких домінуючих лінгвістичних парадигм, як **системна, структурна, порівняльно-історична й антропоцентрична**.

Лакунологія концептуально розвивається, має свою параметризацію (об'єкт, предмет), методи, робочий апарат. Верифікуючи свій статус у межах наукових картин світу (**АНКС та УНКС**), терміни й метазнаки лінгвотермінологічного корпусного лакунікону є родовидовими та підтверджують свою функціональність, місце й роль у лексикографії. Нові довідники містять лексему лакуна та її деривати. Згідно з даними досліджуваних корпусів *lacuna/лакуна* не є актантом розмовного дискурсу. Не всі лексикографічні джерела (навіть додатки до словників) репрезентують визначені терміни, тому що останні потребують уточнення, розроблення критеріїв і чинників реляції до терміносистеми (наприклад, термін *lacunix* синонімічний до терміна *lacunicon*).

У межах **когнітивно-синергетичної ендозони корпусного лакунікону** виокремлюють специфічно орієнтовані терміни лакунікону, що позначають зони

лакуарності в таких її аспектах, як *конденсованість, редуція, спрощення, інформаційна прихованість, латентна візуалізація, невідома синкретичність, нерозпізнаний підтекст, амбівалентний смисл, полісміслові елементи, деривати, девіації*.

Первинні й модифіковані тексти, інтертексти можуть містити лакуни **когнітивно-синергетичної ендозони** прочитання, а інноваційні конструювання стають лакуарними в близьких і віддалених від похідних текстів. Останні резонують у секондарних утвореннях по-різному – як синоніми, антоніми, залишкові партитативні елементи. Під час прочитання художньої літератури завжди шукають кореляції між текстом і його кодами, між текстом та його рецепцією. Лакуни в дискурсі корелюють із теорією метатекстів А. Поповича, що пов'язує неоднозначність прочитання тексту з розумінням його екстратекстових елементів. Лакуарність невіддільна від декодування автотекстуальних та інтертекстуальних текстових пресупозицій.

Адгерентні до феномена лакуарності поняття імплікації, підтексту, еліпсиса, мовчання та алюзії. Імплікація як глибинний підтекст позначена відсутністю прямих екстеріоризаторів. Імплікацію, підтекст, мовчання декодують у дискурсивному просторі. Модифікацію поверхневих структур лакуарності у вторинних текстах можуть трансформувати по-різному: через еліпсис, абрєвіацію, контамінацію, згортання, скорочену фразу. Інтертекстуальні й інтекстові елементи, явні та приховані, направляють читача до інших текстів. Літературна традиція – спосіб декодування певного тексту через аналітичні субкоди.

У межах **когнітивно-синергетичної ендозони КЛ** виокремлюють **прагматичні лакуни**, що зчитує адресат. Сенс вторинних, дериваційних, секондарних, перекладних

текстів декодують ситуативно й суб'єктивно. Лакуни буквального сенсу – це експліцитні лакуни, недосяжні на доапріорному рівні їх пізнання (наприклад, діти не можуть прочитати «Буквар», тому що ще не вміють читати).

У **когнітивно-синергетичній ендозоні КЛ** існують **імпліцитні лакуни**, невербальні елементи, приховані між рядками. Тексти зазвичай містять експліцитні й імпліцитні лакуни, властиві апріорні та апостеріорні складові. Апріорні знання й лакуни – це існуючі чи відсутні світоглядні, психічні, психологічні, ментальні, комунікативні та інші установки (термін Ф. Бацевича «константи»). Апостеріорні знання й лакуни формують і делакунізують упродовж комунікації.

Залучення доробків лінгвістики тексту, стилістики декодування, рецептивної лінгвістики об'єктивує вивчення екстеріоризації невербальних кодів у писемному дискурсі. Дієвість лінгвопоетичних кодів уможлиблює специфіку невербаліки в писемному дискурсі. Наративні коди препарують осмислення нараторів невербального коду в онтологічному й гносеологічному вимірах. Наратор стає всезнаючим оповідачем, компетентним у різних життєвих ситуаціях, лінгвістичному досвіді соціуму. Правильно обраний невербальний код – стратегічний хід комунікації, коли такі невербальні ефекти, як посмішка, погляд, жестикуляція, мімічний вираз обличчя, просодичні ефекти (голосне або тихе озвучування, наголос, специфічне виділення, замовчування) перетворюються на невербальні тактики. До стратегії невербальної комунікації безсумнівно належить аргументативний силенціальний ефект.

До лакун когніції, невербальних одиниць ментальної діяльності людини належать концепти. **Концепт** можна розглядати як термінопоняття «чиста ментальність», «чисте поняття», «поняття апріорі», «зерно,

зародок смислу», «квант знання», «архетип думки», «туманне «ДЕЩО». Лакуни – результат згасання концептів, і можуть виникати через часові генетичні зміни, девіації соціального характеру. Такі зміни в структурі й змісті концептів відбуваються поступово, водночас концепт частково зберігає характер першооснови, іноді – майже до втрати, але повністю позбутися її не може. Те, що називають зникненням концепту, насправді є його глибинними трансформаціями. Існують предметна й концептуальна сфери лакунарних концептів. Предметні лакуни мають лексико-семантичне наповнення. Концептивні лакуни є вербально неактуалізованими або віртуальними.

Небуквальним смислам (семантичним лакунам) властиві плинність, мінливість і синкретичність. Лакуна формується на основі актуалізації вихідної одиниці, що одержала резонанс у приймальній лінгвокультурі. Лакунарність охоплює модули мови, мовлення та когнітивної діяльності. Лакунікон – складова структури мовної особистості; це механізм, що керує фільтрацією вхідної інформації; це метатермін для позначення термінологічного реєстру лакунології, корпусного лакунікону.

Корпусний лакунікон мовної, мовленнєвої та когнітивної ендозон наповнюють терміни на позначення редукції й генерації мовних одиниць, вилучення літер, спрощення орфографії, компресії значень, модифікації форм. Базові одиниці лакунікону – це нульові морфеми, нульові синтаксеми, нульові графеми, нульові лексеми, нульові транслятеми, нульові прагматеми, лакунеми.

У лінгвістиці існують вічні глобальні соціальні проблеми наукової й наївної картин світу. Лакунарність охоплює модули мови, мовлення та когнітивної діяльності. Лінгвістичні атрибути маркують тематично, ситуативно,

лакунарно, невербально й вербально. Лакунарність асоціюється з когнітивною ендозоною пізнання, розпізнання та омовлення. Лакуни-трансфемі – це характерні супутники когнітивних зусиль і складові інтерта інтрамовного транскодування, трансферування (перенесення) ретранслявання (повторного перекладу).

Категорія лакунарності має свою термінологію. На сьогодні метамова лакунології має статус робочої термінології. **Терміни корпусного лакунікону** використовують міждисциплінарно в лінгвістиці, медицині, філософії. Прагматичні функції термінокону, що формується, тісно пов'язані з його комунікативною функцією, їх визначають умовами та сферою використання. Запозичені й міждисциплінарні терміни – джерело поповнення лінгвотермінологічного корпусного лакунікону.

До когнітивно-синергетичної ендозони КЛ належать **лакунізація й делакунізація**, що фіксують процеси утворення лакун та їх заповнення. Знаходження відповідностей пов'язане з проблемою **елімінації** (заповнення та пояснення) або **делітації лакун** (їх спрощення). Лакуни пов'язані з вербальною й невербальною екстеріоризаціями, що нерівноцінно представлені в науковій літературі. Вагомими є проблеми фіксування й експлікування непрозорості, невідповідностей як у рамках однієї спільноти, так і за її межами.

Лінгвістичний лакунікон як складова структури мовної особистості (термін запропонований Ю. О. Сорокіним) згодом почали осмислювати як механізм, що обумовлює фільтрування інформації. Пізніше термін використовували як метазнак для позначення термінологічного реєстру лакунології, до якого належать лінгвістичні й позамовні одиниці на позначення семи

відсутності, а також граматичні категорії редукції, усічення, елізії, компресії. Адгерентні терміни на позначення глибинних проявів лакуарності: імпліцитність, незвична форма, енігматичність, затекстовість, інтертекстуальність, а також – невербальні лакуарні елементи: мовленнєві пропуски, прояви силенціального ефекту, хезитації, афазії, мовленнєвий колапс.

Семантичний вектор сучасної лакунології спрямований на вдосконалення термінології в науковій картині світу, пор.: скорочена форма, видозмінене значення, неправильне тлумачення, помилкова інтерпретація, непродуктивна субституція, невідповідність різномовних творів-корелятивів.

Результати делакунізації (установлення ясності)

верифікують термінами: розширене тлумачення, перекладацький коментар, безперекладне цитування лакунізованих уривків, текстова примітка, інтертекстуальне посилання.

Проблеми лакунології концептуально виражені її проблемними зонами, ендозонами лакуарності, на рівні діад лакуарність :: мова, лакуарність :: мовлення, лакуарність :: лексикографія, лакуарність :: мовні жанри, лакуарність :: мислення, лакуарність :: культура, лакуарність :: гендер, лакуарність :: безперекладність тощо.

На сьогодні робочими в лакунології є терміни: лакуна, лакунема, делакунізатор, елімінація й делітація лакун, нереалізовані одиниці, незаповнені клітини, ідіоетнічні різновиди, ситуативні лакуни, латентні конструкції, категорія відсутності, невербалізовані порожнечі, лексикографічні лакуни, імплікації, гендерна лакунізація, композиційні лакуни, прецедентологія, інтерлакуарність, інтралакуарність, лакуарна

картотека, типологія міжмовних лакун, контамінація лакун, міжкультурні лакуни, лексичні лакуни, граматичні лакуни, фонетичні лакуни.

До АКС та УКС лінгвістичного лакунікону належать такі терміни в межах мовно-семіотичної ендозони КЛ: *zero morpheme/нульова морфема; anacoluthon/лексико-стилістичний анаколуф; phonetic reduction/фонетична редуція; abbreviation/аббревіатура; contamination/контамінація; interlingual gap/міжмовна лакуна, екзоетнічна лакуна; intralingual gap/внутрішньомовна лакуна, ендоетнічна лакуна; ellipsis/синтаксичний еліпсис; reduced forms of words/уцічення форми; lexical gap/лексична лакуна; grammatical gap/граматична лакуна; elision, reduction of vowel/елізія, редуція голосного; consonant reduction/редуція приголосного; devoicalization, devoicing/фонетичне оглушення; zero syntax/ синтаксичний нуль.*

У мовленнєво-комунікативній ендозоні КЛ виокремлюють такі терміни АКС та УКС: *compression/компресія повідомлення; summarization/згорання фрази; rhetorical question/риторичне запитання.* До міжкультурної субзони мовленнєво-комунікативної ендозони КЛ належать терміни: *ethnicon/культуреми; ethnonyms/етноніми; nationally biased units/безеквівалентна лексика; nationally biased lexicon/реалії; xenonyms/ксеноніми.* Термінами перекладознавчої субзони мовленнєво-комунікативної ендозони КЛ є *zero transfer/нульовий трансфер, borrowing/запозичення, descrapency/незбіг.* До термінів когнітивно-синергетичної ендозони належать адгерентні одиниці на зразок *knowledge gap, cognitive gap/мезаурусна лакуна; semantic gap/семантична лакуна; narrowing of meaning, restriction of meaning/семантичне звуження*

значення; *specification of meaning*/конкретизація; *syncretism*/синкретизм значення й терміни екзозони когнітивно-синергетичної ендозони КЛ: *Nothing, Nothingness*/«НІЩО».

Процеси лакунізації й делакунізації, парадигматичної, синтагматичної й когнітивної представленості генерують нові одиниці термінолінгвістичного корпусу. Лакунологія – лінгвістична дисципліна, у корпусі якої актуалізуються одиниці наївної й наукової картин світу. Термінологічні одиниці корпусного лакунікону постійно модифікуються та поповнюються, про що свідчить розвиток метасистеми лакунології на векторах мови, мовлення, когнітивної діяльності людини.

ВИСНОВКИ

Концептуальна наукова ідея монографії ґрунтується на таких положеннях: 1) об'єкт вивчення лакунології – лакуни, що експлікуються як денотат/слово, сигніфікат, знак, культурний незбіг, нульовий трансфер, концепти в різних фрагментах картин світу носіїв англійської та української мов; 2) лакуни верифікують на основі когнітивної, логіко-поняттєвої й лінгвістичної гіперкатегорії лакунарності та існують на формальному (зовнішньому) і семантичному (глибинному) рівнях; 3) формальний рівень – це відсутні в мові графема, літери, граматичні категорії, слова; пропуски слів, наявність крапок, тире, еліпсис (маркери функціональних лакун) – у мовленні; 4) семантичний глибинний рівень – це імплікація, прихований зміст, когнітивні пошуки; 5) верифікація термінів і понять лакунології здійснена в різних типах корпусів, результатом якої стало укладання корпусного лакунікону як структури з трьох ендозон: мовно-семіотичної, мовленнєво-комунікативної та когнітивно-синергетичної; 6) у мовно-семіотичній ендозоні лакуни – це редукція, елізія, нульовий знак; у мовленнєвій/комунікативній – паузи, а в її субзонах: у перекладознавчій – нульовий трансфер, у міжкультурній – незбіг, у когнітивно-синергетичній – зникнення первинного мовного значення в момент появи нового.

На основі лексикографічних дефініцій ідентифіковано термінологічні одиниці лакунології для кожної з трьох ендозон: 1) *lacuna/лакуна* – для мовно-семіотичної ендозони; 2) *gap/пропуск* – для мовленнєво-комунікативної; 3) *absence/відсутність* – для когнітивно-синергетичної, категоризовані на основі їх онтологічної сутності – «NOTHING»/«НІЩО». Значення, що містить кожна з трьох зон, становлять інтенціонал лакунікону.

Когнітивне моделювання лакунікону здійснене на основі гіперкатегорії LACUNARITY/ЛАКУНАРНІСТЬ, що має радіальну структуру за типом «ЦЕНТР – ПЕРИФЕРІЯ».

Сформована радіальна гіперкатегорія LACUNARITY/ЛАКУНАРНІСТЬ – структурний резервуар, а її субкатегорії своєрідні субрезервуари всередині більшого резервуара.

Лакуни в мові системні, у мовленні – okazіональні, а в когніції – поняттєві. Терміноодиниці стабільно представлені міжрівнево, мають довільні девіації смислових векторів, проте із загальною характеристикою укр. «відсутність чогось» або англ. «*lack of something*», що відображає сутність гіперкатегорії лакунарності. У міждисциплінарному вимірі вона онтологічно експлікує категорію відсутності – актанта опозицій буття :: небуття, існування :: неіснування, щось :: НІЩО.

Лакуни, що спричиняють перекладацькі труднощі, виявляються під час контрастивного аналізування художніх перекладів та їх ретрансльованих версій, тому що саме вони дають більш повну інформацію щодо вилучення лакунарних елементів в одній чи декількох версіях перекладу (делітовані лакунарні одиниці) і містять екстратекстуальні делакунізатори (коментар, передмову, післямову тощо). Існування одномовних ретрансльованих перекладів і ретрансляція в різні мови свідчить про універсальність феномена делакунізації.

До картотеки корпусного лакунікону належать терміни для позначення фонетичних, граматичних, лексичних і синтаксичних лакун (парадигматичні лакуни); терміни для позначення комунікативних пропусків (синтагматичні лакуни); терміни для позначення лакун фонових або специфічно-орієнтованих знань, пов'язаних із декодуванням (когнітивні лакуни).

Результат аналізування термінозначень – створення реєстру лакунології з виявленням базових лем корпусного лакунікону для їх подальшої лематизації. Динаміка витоків корпусного лакунікону дозволила окреслити спільні риси у формуванні терміносистеми лакунології, продемонструвати спільне етимологічне походження базових термінів на позначення гіперкатегорії лакуарності – дериватів *lac-/лак-*, проте різну семантичну структуру терміна *лакуна* в англійській та українській мовах. До корпусного лакунікону належать також рідкісні елементи (слова/леми) і маловживані авторські слова (гапакси).

Установлено, що міжмовні лакуни мають тенденцію до заповнення. У секондарному тексті утворюється прагматико-семантичний вектор, що має тенденцію до компенсування порожнього елемента тлумачення. Лакуни – основа для чогось нового, актанти мовних систем і реаніматори комунікації.

Структура корпусного лакунікону оформлена за рахунок когнітивного сценарію «МОВА, МОВЛЕННЯ І КОГНІЦІЯ» і має форму реєстру лакун мовно-семіотичної, мовленнєво-комунікативної та когнітивно-синергетичної ендозон АКС та УКС із такими основними характеристиками: 1) кросреференційністю термінів і понять дослідницького інструмента «корпусний лакунікон»; 2) однозначною належністю базових термінів корпусного лакунікону до визначених ендозон; 3) можливістю розширення корпусного лакунікону програмними шляхами (алгоритм *Soundex* та інші програмні шляхи для пошуку термінів для бази «корпусний лакунікон» на основі виділених базових термінів); 4) корпусний лакунікон має тенденцію до подальшого наповнення та структурування завдяки лексикографічним та іншим базам даних, зокрема

конкордансним, що постійно створюють та оновлюють дослідники; 5) корпусний лакунікон АКС та УКС – основа для укладання двомовних словників лакунології за виявленими ознаками лакунікону: культурологічних і перекладацьких словників, словників гапаксів різної тематики (архаїзованих, неологічних, гендерно-специфічних, жестиконів, соматиконів тощо), наукових словників та словників лінгвістичних термінів; 6) робочий новий термін «корпусний лакунікон» має вузьке значення стартового реєстру лакунології, у ширшому розумінні корпусний лакунікон – це поняття для позначення корпусних розвідок, електронних бібліотек лакунарних лем, лексикографічних баз, що становлять підкорпуси корпусного лакунікону зі складною деревоподібною структурою.

Наповнювали стартову базу корпусного лакунікону згідно зі квотно заданими параметрами після верифікування наукових термінів у лексикографічних джерелах англійської (30 %) та української (70 %) мов.

За даними аналізу термінів АКС та УКС встановили домінування термінів лакунології в УКС, що є результатом активного розроблення цієї проблеми в українській мові. В АКС корпусний лакунікон наповнювався з огляду на питомі специфічні терміни лакунології (англ. *papyrology*) і запозичені терміни, що демонстрували секондарну міграцію з інших МКС (німецької, балтійської, польської шкіл лакунології) до АКС. Виявлено, що корпусний лакунікон АКС та УКС як підкорпус міжмовної картини світу (МКС) має ознаки взаємної міграції, інтеграції та кросреференції термінів і понять лакунології.

Ендозони корпусного лакунікону англомовної картини світу (491 од.) та україномовної картини світу (1 324 од.) розподілені на субзони, що їм

підпорядковуються. Екзозона – гіперкатегорія лакуарності. МКС містить 1 815 термінів і понять корпусного лакунікону АКС та УКС, із них – 491 одиниця термінів і понять лакунології АКС, що в перерахуванні на ендозони становить 106 одиниць мовно-мовленнєвої ендозони, 196 одиниць мовленнєво-комунікативної ендозони АКС, 189 одиниць когнітивно-синергетичної ендозони АКС. Реєстр лакун УКС налічує 1 324 одиниці: 298 одиниць мовно-мовленнєвої ендозони, 418 – мовленнєво-комунікативної, 608 – когнітивно-синергетичної.

Перспективним є створення динамічної бази корпусу мультимовних лакун, що застосовуватимуть у системах машинного перекладу; дозволить якісніше тлумачити лакуни; слугуватиме допоміжним до перекладу модулем тлумачення (словникова й реферативна бази лакун). Одержані наукові результати дослідження підтвердили гіпотезу, що в процесі міжкультурного синхронно-діахронічного зрізу виявляються риси системної лакунізації й делакунізації. Лакунізація та делакунізація – універсалії, що фіксують розвиток і відмирання мовних форм. Запропоновану модель лакунікону можна екстраполювати для ідентифікування та подальшого інтерпретування широкого спектра лакун у різномовних текстах, дискурсах і корпусних бібліотеках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамов Б. А. О понятии семантической избирательности: сб. научн. тр. // Инвариантные синтаксические значения и структура предложения. Москва: Наука, 1986. С. 5–15.
2. Абросимова Л. С. Словообразование в языковой категоризации мира: монография. Ростов-на-Дону: Издательство Южного федерального университета, 2015. 328 с.
3. Александрова В. Г. Еліптичні конструкції в англomовному дискурсі // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сучасні тенденції розвитку мов. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. Серія № 9. Вип. 2. С. 3–8.
4. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики: монография. Москва: Гнозис, 2005. 326 с.
5. Амброзини Р. Первый гимн Ригведы и мнимая многозначность поэтических текстов // Вопросы языкознания. Москва: Изд-во «Наука», 1981. № 1. С. 90–97.
6. Андрущенко В. П., Бойченко І. В., Надольний І. Ф. та ін. Філософія: навчальний посібник / за ред. І. Ф. Надольного. Київ: Вікар, 1999. 624 с.
7. Анохіна Т. О. Семантизація категорії мовчання в англomовному художньому дискурсі: монографія. Вінниця: Видавництво «Нова книга», 2008. 160 с.
8. Анохіна Т. О. Онтологічне буття силенціальних лакун // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: СумДУ, 2009. Т. 1, № 3–4. С. 55–60.
9. Анохіна Т. О. Тенденції позначення невербальних лакун у різномовних дискурсах // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: СумДУ, 2010. Т. 2, № 1. С. 5–11.
10. Анохіна Т. О. Статус лакунарних конструювань: комунікативно-когнітивні аспекти // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: СумДУ, 2010. Т. 2, № 2. С. 133–140.
11. Анохіна Т. О. Прагматичне навантаження силенціальних знаків в англomовному та україномовному художньому дискурсі // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія» / гол. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2010. Т. 13, № 2. С. 5–11.
12. Анохіна Т. О. Лакуни праформ: лінгвoетимологічна розвідка («він» та «вона» на літеру *a) // Філологічні трактати:

науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: СумДУ, 2011. Т. 3, № 4. С. 39–43.

13. Анохіна Т. О. Категорія лакуарності у контексті суміжних понять // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія «Філологія» / гол. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2011. Т. 14, № 2. С. 8–15.

14. Анохіна Т. О. Лінгвокогнітивні аспекти лакуарного позначення // Проблеми зіставної семантики: збірник наукових статей / відп. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2011. Вип. 10, ч. II. С. 3–8.

15. Анохіна Т. О. Нарис із сучасних проблем лакунології: графічна екстеріоризація категорії відсутності // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип викладачів університету: збірник наукових праць звітно-наукової конференції викладачів університету за 2010 рік, 9–10 лютого 2011 року / укл.: Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Симоненко, О. П. Ємельянова. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2011. С. 10–11.

16. Анохіна Т. О. Категорія лакуарності та її графічні маркери // Актуальні питання філології: збірник наукових праць / гол. ред. Л. Ф. Омельченко. Київ: КиМУ, 2011. Вип. 2. С. 45–52.

17. Анохіна Т. О. Лексико-семантична лакуарність: міжмовні паралелі // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: СумДУ, 2012. Т. 4, № 3. С. 14–20. IS

18. Анохіна Т. О. Лінгвокогнітивні пошуки лексичних лакун // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: СумДУ, 2012. Т. 4, № 4. С. 5–9.

19. Анохіна Т. А. К вопросу асимметричных девиаций лакун языковых систем (на материале германских и славянских языков) // Система і структура східнослов'янських мов: зб. наук. праць. / редкол.: В. І. Гончаров (відп. ред.) та ін. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 5. С. 282–290.

20. Анохіна Т. А. Базовые метазнаки лакуникона // Мир языка: сборник научных статей / отв. соред. Г. Н. Кенжебалина, М. В. Пименова. Павлодар; Кемерово; Витебск: Кереку, 2012. Вип. 1. С. 282–289.

21. Анохіна Т. А. Термины лингвистического лакуникона в научной картине мира // Новые парадигмы и новые решения в современной лингвистике / гл. ред. М. В. Пименова. Кемерово, 2013. 128 с.

22. Анохіна Т. О. Лакуни як труднощі перекладу та тлумачення у відтворенні культурем // Єдність навчання і наукових

досліджень – головний принцип університету: збірник наукових праць звітно-наукової конференції викладачів університету за 2012 рік, 9–10 лютого 2013 року / укл.: Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Ємельянова. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2013. С. 24–25.

23. Анохіна Т. А. Лингвокогнитивные параметры лакуарности // Текст. Язык. Человек: сборник научных трудов: в 2 ч. / редкол.: С. Б. Кураш (отв. ред.) и др. Мозырь: УО МГПУ имени И. П. Шамякина, 2013. Ч. 1. С. 174–176.

24. Анохіна Т. А. Экстериоризация лингвистического лакуникона в научной картине мира // Мова. Культура. Комунікація: Образ майбутнього у картинах світу та знакових системах: матеріали IV Міжнародної конференції (Чернігів, 25 квітня 2013 р.). Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. С. 3–5.

25. Анохіна Т. О. Типологія лакун у контексті мовної симетрії/асиметрії // Проблеми зіставної семантики: збірник наукових праць / відп. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2013. Вип. 11. С. 262–268.

26. Анохіна Т. О. Лакунікон у наївній та науковій картинах світу // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: СумДУ, 2013. Т. 5, № 3. С. 5–12.

27. Анохіна Т. О. Статус вихідних патернів категорії лакуарності // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: СумДУ, 2014. Т. 6, № 4. С. 5–8.

28. Анохіна Т. О. Методологічні засади ідентифікації лакун у сучасному мовознавстві // Україна і світ: діалог мов та культур: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 19–21 березня 2014 року. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2014. С. 18–19.

29. Анохіна Т. О. Lacunae in terms of scholars: the brief overview // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: СумДУ, 2015. Т. 7, № 1. С. 7–11.

30. Анохіна Т. О. Декодування лексичних та семантичних лакун на міжмовних векторах лінгвістики // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: СумДУ, 2015. Т. 7, № 2. С. 38–45.

31. Анохіна Т. О. Феномен лакуарності (відсутності) у віршованих текстах: перекладацькі аспекти // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: СумДУ, 2015. Т. 7, № 4. С. 7–14.

32. Анохіна Т. О. Форманти лакуарності в мові, мовленні та в мовленнєвій поведінці // *Нова філологія: збірник наукових праць / гол. ред. С. М. Єнікєєва. Запоріжжя: ЗНУ, 2016. № 68. С. 40–45.*
33. Анохіна Т. О. Онтогносеологічне осмислення метазнаків «жанр», «текст» і «стиль» // *Філологічні трактати: науковий журнал (українською, російською, англійською, німецькою, французькою та польською мовами) / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: СумДУ, 2016. Т. 8, № 3. С. 7–14.*
34. Анохіна Т. О. Лакуни у віршованих перекладах: нарис із контрастивної генології // *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки / гол. ред. Н. О. Данилюк. Серія: Філологічні науки. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2017. № 3 (352). С. 349–355.*
35. Анохіна Т. О. Лакуни питальних речень vs теорія мовленнєвих актів // *Філологічні трактати: науковий журнал (українською, російською, англійською, німецькою, французькою та польською мовами) / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: СумДУ, 2017. Т. 9, № 2. С. 7–12.*
36. Анохіна Т. О. Лакуни ретрансльованих перекладів // *Нова філологія: збірник наукових праць / гол. ред. С. М. Єнікєєва. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. № 71. С. 12–17.*
37. Анохіна Т. А. Вопросительность и лакуарность в языке и тексте // *Формирование поликультурной личности в контексте глобальных проблем: сборник материалов международного семинара / отв. ред. Е. А. Журавлёва. Астана: Изд-во ЕНУ имени Л. Н. Гумилева, 2017. С. 75–81.*
38. Анохіна Т. О. Категорія лакуарності в науковій картині світу // *Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Кропивницький: Видавництво «КОД», 2018. Вип. 165. С. 188–194.*
39. Анохіна Т. О. Rendering lacunae: elimination vs. compensatinon // *Україна і світ: діалог мов та культур: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 11–13 квітня 2018 року. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2018. С. 395–396.*
40. Анохіна Т. О., Ковтун В. Онтологія номінативних та комунікативних одиниць // *Перекладацькі інновації: матеріали VII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (Суми, 16–17 березня 2017 року). Суми: СумДУ, 2017. С. 29–33.*
41. Анохіна Т. О., Швачко С. О. Категоризація концепту ЛАКУНА: лінгво-когнітивні аспекти // *Studia Germanica et Romanica:*

Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання: науковий журнал. Донецьк: ДонНУ, 2011. № 3 (24). С. 5–17.

42. Анохіна Т. О., Швачко С. О. Контактвання мовних одиниць vs. Вербокреація // Здобутки та перспективи розвитку сучасного мовознавства: міжнародний збірник наукових праць, присвячений 70-річчю ювілею професора А. А. Калити. Київ: НТУУ «КПІ», 2015. С. 84–90.

43. Анохіна Т. О., Швачко С. О. Статус лакуни в парадигмі метазнаків категорії НІЩО // Одеський лінгвістичний вісник / гол. ред. Н. В. Петлюченко. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. № 6, т. 1. С. 3–6.

44. Анохіна Т., Швачко С. Чинники лакунарності у модусах мови, мовленні та мовленнєвій поведінці // Науковий Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки / гол. ред. Н. О. Данилюк. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2016. № 6 (331). С. 5–11.

45. Анохіна Т. О., Швачко С. О., Ковтун В. Мовленнєві коди // Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали V Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників (Суми, 20–21 квітня 2017 року). Суми: СумДУ, 2017. С. 33–37.

46. Антипов Г. А., Донских О. А., Марковина И. Ю., Сорокин Ю. А. Текст как явление культуры. Новосибирск: Наука, 1989. 197 с.

47. Апресян Ю. Д. Дейксис в лексике и грамматике и наивная модель мира // Избранные труды. Т. II. Интегральное описание языка и системная лексикография (научное издание). Москва: Школа «Языки русской культуры», 1995. 766 с.

48. Аристотель. Сочинения: в 4 т. / ред. З. Н. Микеладзе. Москва: Мысль, 1978. Т. 2. 687 с.

49. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования): учебное пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Иностр. яз.» Москва: Просвещение, 1990. 300 с.

50. Арнольд И. В. Стилистика декодирования как прагматическая стилистика // Сб. ст. «Семантика. Стилистика. Интертекстуальность». Санкт-Петербург: Изд-во СПб. ун-та, 1999. С. 168–172.

51. Арутюнова Н. Д. Молчание: контексты употребления. Логический анализ языка. Язык речевых действий: сб. ст. Москва: Наука, 1994. С. 106–117.

52. Бабелюк О. А. Принципи постмодерністського текстотворення сучасної американської прози малої форми: монографія. Дрогобич: ТзОВ, 2009. 296 с.
53. Баранова С. В. Спецрозділи перекладу: конспект лекцій. Суми: Сумський державний університет, 2012. 86 с.
54. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / под ред. Г. К. Косикова. Москва: Прогресс, 1989. 616 с.
55. Барт Р. Лингвистика текста // Новое в зарубежной лингвистике / сост., общ. ред. и вступ. ст. Т. М. Николаевой. Москва: Прогресс, 1978. Вып. VIII: Лингвистика текста. С. 442–449.
56. Бартминский Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике / сост. и отв. ред. С. М. Толстая. Москва: Индрик, 2005. 528 с.
57. Бархударов Л. С. Язык и перевод (вопросы общей и частной теории перевода). Москва: Международные отношения, 1975. 240 с.
58. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров // Собрание сочинений. Москва: Русские словари, 1997. Т. 5. С. 159–206.
59. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної девіатології: монографія. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 236 с.
60. Бацевич Ф. С. Смысл: сутність і сфери вияву в мові // Вісник Львівського університету. Серія філологічна / відп. ред. Т. Ю. Салига. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2004. Ч. 1, вип. 34. С. 346–353.
61. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології: навч. посіб. Київ: Академія, 2006. 248 с.
62. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 304 с.
63. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики: монографія. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.
64. Бежан О. А. «Чеховське» в американській прозі ХХ століття (огляд «малих» жанрових форм) // Література в контексті культури: зб. наук. праць / ред. кол.: В. А. Гусев (відп. ред.) та ін. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. Вип. 26. С. 18–23.
65. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі: монографія. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. 332 с.
66. Безугла Л. Р. Три етапа розвитку лінгвопрагматики: от речевого акта к дискурсу // Дискурс и стиль: теоретический и прикладной аспекты: коллективная монография / под ред. Г. Я. Солганика, Н. И. Клушиной, Н. В. Смирновой. 2-е изд., стер. Москва: Флинта, 2014. С. 81–93.

67. Белл Р. Т. Социолінгвістика. Целі, методи, проблеми / пер. с англ. Москва: Міжнародні відносини, 1980. 318 с.
68. Белова А. Д. Лінгвістичні аспекти аргументації: монографія. Київ: Київський національний ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 1997. 310 с.
69. Белоусов К. И. Синергетика текста: от структуры к форме. 2-е изд. Москва: КД «Либроком», 2008. 248 с.
70. Белянин В. П. Психолінгвістика: учебник. 3-е изд., испр. Москва: Флинта; Московский психолого-социальный институт, 2005. 232 с.
71. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности: трактат по социологии знания. Москва: Медиум, 1995. 323 с.
72. Бережан С. Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц / отв. ред. Н. Г. Корлэтяну. Кишинев: Штиину, 1973. 371 с.
73. Берестецкий В. Б., Лифшиц Е. М., Питаевский Л. П. Квантовая электродинамика: учеб. пособие для вузов / под ред. Л. П. Питаевского. 4-е изд., испр. Москва: Физматлит, 2001. 719 с.
74. Бессонова О. Л. Оценочный тезаурус английского языка: общая характеристика // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна / гол. ред. І. С. Шевченко. Харків: Константа, 2003. № 586. С. 14–17.
75. Бехта І. А. Дискурс наратора в англійській прозі: монографія. Київ: Грамота, 2004. 304 с.
76. Біскуп І. П. Лінгвістична категоризація і моделювання знань в англійському дискурсі програмного забезпечення: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2011. 565 с.
77. Бизунова Е. В. Безэквивалентная лексика и методика обучения иностранным языкам // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. проф. Ю. А. Сорокина, проф. Г. В. Быковой. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2005. Вып. 2. С. 14–25.
78. Бобкова Т. В. Концептуальні засади укладання корпусних словників // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія / голов. ред. З. О. Валюх. Київ: Вид-во КНЛУ, 2015. № 30. С. 21–30.
79. Боброва М. В. Фразеофантомы в диалектных словарях Пермского края // Известия Уральского федерального университета.

Серия 2. Гуманитарные науки. Екатеринбург: Уральский федеральный университет, 2014. № 2 (12). С. 157–171.

80. Богдан В. В. Функціонально-комунікативні особливості приєднувальних конструкцій // Актуальні проблеми іноземної філології: Лінгвістика та літературознавство. Бердянск: Вид-во Бердянського державного педагогічного університету, 2010. Вип. 5, ч. I. С. 161–168.

81. Богданов В. В. Функции вербальных и невербальных компонентов в речевом общении // Языковое общение: единицы и регулятивы: межвуз. сб. научн. труд. Калинин: Калининский гос. ун-т, 1987. С. 18–25.

82. Богданов К. А. Очерки по антропологии молчания. Санкт-Петербург: Номо Тасенс, 1998. 352 с.

83. Божко Г. П. Невербальні компоненти спілкування в комунікативній ситуації «примирення» // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. Київ: Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка, 2002. Вип. 1. С. 14–17.

84. Борботько В. Г. Принципы формирования дискурса: от психолингвистики к лингвосинергетике. Изд. 4-е. Москва: Либроком, 2011. 288 с.

85. Боса Т. Лакуни в українській та німецькій мовах // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : у 4 ч. / відп. ред. В. Ожоган. Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2009. Вип. 81 (4). С. 238–242.

86. Борисов О. О. Типологія британських та українських діалогових дискурсивних практик: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.17. Київ, 2017. 543 с.

87. Браславский П. И., Данилов С. Ю. Интернет как средство инкультурации и аккультурации. Взаимопонимание в диалоге культур: условия успешности: монография: в 2 ч. / под общ. ред. Л. И. Гришаевой, М. К. Поповой. Воронеж: Воронежский гос. ун-т, 2004. Ч. 1. С. 215–228.

88. Будниченко Л. А. Экспрессивная пунктуация в публицистическом тексте (на материале языка газет): дис. ... д-ра филол. наук. Санкт-Петербург, 2003. 285 с.

89. Булаховский А. А. Курс русского литературного языка. 5-е, изд., перераб. Киев: Радянська школа, 1952. Т. I. 443 с.

90. Бурда-Лассен О. В. Переклад як процес декодування ментальної ідентичності нації (на матеріалі українських і німецьких етнолексем міфологічного походження): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2005. 20 с.

91. Бурякова Е. С. Лингвокультурные лакуны в художественном тексте (на материале произведений А. С. Пушкина, М. Ю. Лермонтова, А. П. Чехова, С. А. Есенина): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Харьков, 1993. 215 с.

92. Быкова Г. В. Знаковые и лексические лакуны в концептосфере амурских эвенков // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. Ю. А. Сорокина, Г. В. Быковой. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2003. С. 11–19.

93. Быкова Г. В. Феноменология лексической лакунарности русского языка: монография. Благовещенск: Благовещенский гос. педагогический ун-т, 2001. 181 с.

94. Быкова Г. В. «Пустые клетки» системы языка как предмет лексикографии // От словаря В. И. Даля к лексикографии XXI века: материалы Международного симпозиума, посвященного 200-летию со дня рождения В. И. Даля. Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 2002. С. 92–99.

95. Быкова Г. В., Пылаева О. Б. Словарь «несуществующих слов»: фантастика или реальность? // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2003. С. 20–27.

96. Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка / пер. с нем.; общ. ред. и коммент. Т. В. Булыгиной, вступ. ст. Т. В. Булыгиной и А. А. Леонтьева. Москва: Идательская группа «Прогресс», 2000. 528 с.

97. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие в языке // Новое в лингвистике / под ред. В. Ю. Розенцвейга. Москва: Прогресс, 1972. Вып. 6. С. 25–60.

98. Вайнрайх У. Языковые контакты: состояние и проблемы исследования / пер. Ю. А. Жлуктенко, вступ. ст. В. Н. Ярцевой. Киев: Вища школа, 1979. 264 с.

99. Вакуленко М. О. Сучасні проблеми термінології та української наукової термінографії: метод. розробка. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : ВПЦ «Київський ун-т», 2009. 63 с.

100. Валгина Н. С. Актуальные проблемы современной русской пунктуации: учеб. пособие. Москва: Высш. шк., 2004. 259 с.

101. Васильева Н. В. Теорія полісистеми Ітамара Івен-Зогара на українському ґрунті періоду 1920–30-х років // Проблеми семантики слова, речення та тексту: зб. наук. пр. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2014. Вип. 33. С. 38–55.

102. Васько Р. В. Давньогерманський консонантизм: парадигматика і синтагматика: монографія. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2006. 304 с.
103. Введенская Л. А., Колесников Н. П. От названия к именам: учебное пособие. Ростов-на-Дону: Феникс, 1995. 544 с.
104. Вежицкая А. Понимание культур через средство ключевых слов / пер. с англ. А. Д. Шмелева. Москва: Языки славянской культуры, 2001. 288 с.
105. Вежицкая А. Семантические универсалии и описание языков / пер. с англ. А. Д. Шмелева; под ред. Т. В. Булыгиной. Москва: Языки русской культуры, 1999. I–XII. 780 с.
106. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Лингвострановедческая теория слова. Москва: Русский язык, 1980. 320 с.
107. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. В поисках новых путей развития лингвострановедения: концепция речеповеденческих тактик. Москва: Государственный институт русского языка имени А. С. Пушкина, 1991. С. 16–19.
108. Викулова Л. Г., Серебренникова Е. Ф. Идентичность как элемент универсума человека и универсума языка: аксиологический аспект интерпретации // Лінгвістичний вісник: зб. наук. пр. / гол. ред. А. Р. Габідуліна, Бахмут: [б. в.], 2013. Вип. 2. С. 8–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/livis_2013_2_3.
109. Віне Ж.-П., Дарбельне Ж. Методологія перекладу // Хист і Глузд: теорія і практика перекладу. Харків: Акта, 2011. С. 52–65.
110. Виленкин Н. Я. Комбинаторика. Москва: Издательство «Наука», 1969. 328 с.
111. Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus. Філософські дослідження / пер. з нім. Є. Попович. Київ: Основи, 1995. 311 с.
112. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе / ред. В. Россельс. Москва: Международные отношения, 1980. 342 с.
113. Воейкова М. Д. Качественная характеристика лица в русском и немецком языках: заполнение лагун и поиск соответствий // Лакуарность в языке, картине мира, словаре и тексте: межвузовский сб. науч. тр.; под ред. проф. Т. И. Стексовой. Новосибирск: Изд-во НГПУ, 2009. С. 17–29.
114. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филологические науки. Москва: Нефтяник, 2001. № 1. С. 64–72.

115. Воробйова О. П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки // Вісник КНЛУ. Сер. «Філологія»: зб. наук. пр. / гол. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2011. Т. 14, № 2. С. 53–64.

116. Воробйова О. П. Концептологія в Україні: обзор проблематики // Лингвоконцептологія: перспективні напрoвленія: монографія / авт. кол.: А. Э. Левицкий, С. И. Потапенко, О. П. Воробьева и др.; под. ред. А. Э. Левицкого, С. И. Потапенко, И. В. Недаиновой. Луганск: Изд-во ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченко», 2013. С. 10–38.

117. Воробьёв В. В. Лингвокультурология (теория и методы). Москва: Изд-во РУДН, 1997. 331 с.

118. Гаврилів Т. Текст між культурами: перекладознавчі студії. Український науковий ін-т Гарвардського ун-ту, Інститут Критики. Київ: Критика, 2005. 198 с.

119. Гак В. Г. Языковые преобразования: монография. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1998. 768 с.

120. Гарбарчук Т. Динаміка гібридного словотворення в українській мові (на матеріалі запозичених формантів-інтенсифікаторів ознаки) // Українська мова. 2013. № 4. С. 75–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2013_4_8

121. Гарбовский Н. К. Теория перевода. Москва: Изд-во Московского университета, 2004. 544 с.

122. Гвишиани Н. Б. Язык научного общения (вопросы методологии): монография. Москва: Высш. школа, 1986. 279 с.

123. Гвоздович Е. Н. Векторные лакуны как отражение национального своеобразия в языке // Язык и социум : материалы VIII Междунар. науч. конф. (г. Минск, 5–6 дек. 2008 г.): в 2 ч. / под общ. ред. Л. Н. Чумак. Минск: РИВШ, 2009. Ч. 2. С. 6–8.

124. Герман И. А., Пищальникова В. А. Введение в лингвосинергетику. Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 1999. 130 с.

125. Глазачева Н. Л. Еще раз о типологии межязыковых лакун (на материале китайского и русского языков) // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2003. С. 28–33.

126. Глазачева Н. Л. Лакуны и теория межкультурной коммуникации // Лакуны в языке и речи: сборник научных трудов / под ред. проф. Ю. А. Сорокина, проф. Г. В. Быковой. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2005. Вып. 2. С. 32–34.

127. Глушенко В. А., Овчаренко В. Н. Развитие языка: учебное пособие для студентов филологических факультетов. Славянск: Канцлер, 2005. 32 с.

128. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Київ, 2004. 27 с.

129. Голубовська І. О. Національно-мовна картина світу в її лексичній іпостасі // Мовні і концептуальні картини світу. До 90-річчя д-ра філол. наук О. К. Білецького / відп. ред. О. І. Чередниченко. Київ: Вид-во Київського Національного університету імені Т. Шевченка, 2002. Вип. 6, кн. 1. С. 92–99.

130. Гольцова М. Г. Виведення імплікатур в англійській та українській мовах: логіко-прагматичний та контрастивний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.17. Київ: КНЛУ, 2016. 23 с.

131. Гордиевская М. Л. Лакуны в синтаксической структуре русского предложения // Вестник Московского университета. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. Москва: Изд-во Московского государственного университета имени М. В. Ломоносова, 2008. № 4. С. 38–45.

132. Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць: монографія. Київ: Наукова думка, 1991. 192 с.

133. Городенська К. Г., Кравченко М. В. Словотвірна структура слова (відіменні деривати). Київ: Наукова думка, 1981. 199 с.

134. Городецька О. В. Національно-марковані концепти в британській мовній картині світу ХХ ст.: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Київ, 2002. 182 с.

135. Гришаева Л. И. Теория реноминации как частный случай теории номинации (рец. на кн.: Французские и русские реалии в аспекте теории межъязыковой реноминации / под ред. Н. А. Фененко, А. А. Кретова. Воронеж: Издательско-полиграфический центр Воронежского государственного университета, 2013. 220 с.) // Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2014. № 4. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/teoriya-renominatsii-kak-chastnyu-sluchai-teorii-nominatsii-rets-na-kn-frantsuzskie-i-russkie-realii-v-aspekte-teorii-mezhyazykovoy>.

136. Гуйванюк Н. В., Шабат С. Т. Питальні речення в сучасній українській мові. Чернівці: Рута, 2000. 66 с.

137. Гуревич Т. М. Неговорение в японском дискурсе // Восток-Запад: историко-литературный альманах: 2003–2004. К 85-летию С. Л. Тихвинского / под ред. В. С. Мясникова. Москва: Восточная литература. 2005. С. 299–308.

138. Данильченко Т. Ю. Феномен лакуарности в языке и культуре: дис. ... канд. филос. наук: 24.00.01. Краснодар, 2004. 165 с.
139. Даренський В. Феноменологія християнського етосу (рецензія на книгу В. А. Малахова «Уязвимость любви») // Дух і літера. Київ: Дух і літера, 2006. № 15–16. С. 498–515. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/5282>.
140. Дарчук Н. П. Комп'ютерна лінгвістика (автоматичне опрацювання тексту): підручник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 351 с.
141. Делюсто М. С. Граматика говірки у світлі тексту: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 20 с.
142. Демидовцев Г., Иванов С. Пять веков русского языка. Очерк. Санкт-Петербург: Издательство ООО, «Бостон-спектр», 2014. 340 с.
143. Демська-Кульчицька О. М. Базові поняття корпусної лінгвістики // Українська мова / гол. ред. В. В. Німчук. Київ: Інститут української мови НАН України, 2003. № 1 (6). С. 40–45.
144. Демська-Кульчицька О. Основи національного корпусу української мови / Ін-т укр. мови НАН України. Київ: [б.в.], 2005. 220 с.
145. Демська О. М. Вступ до лексикографії: навчальний посібник. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 266 с.
146. Денисова С. П. Картина світу та суміжні поняття в зіставних дослідженнях // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. ст. / відп. ред. М. П. Кочерган. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2005. Вип. 7. С. 9–15.
147. Денісова Д. Д. Інтертекстуальність як засіб творення можливих світів (на матеріалі роману Пола Остера “City of Glass”) // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: СумДУ, 2014. Т. 6, № 2. С. 18–24.
148. Домброван Т. И. Развитие языка как информационной синергетической системы // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. Київ: Логос, 2012. С. 83–90.
149. Дымарский М. Я. Возможна ли онтологическая интерпретация понятия лакуны? // Лакуарность в языке, картине мира, словаре и тексте: межвузовский сб. науч. тр. / под ред. проф. Т. И. Стековой. Новосибирск: Изд-во НГПУ, 2009. С. 189–194.
150. Евен-Зогар І. Місце перекладної літератури в літературній полісистемі // Літературознавчі та лінгвістичні студії / пер. А. Савенець; заг. ред. Н. Лисенко та Р. Мниха. Дрогобич: Коло,

2006. С. 30–38. URL: <http://www.tau.ac.il/~itamarez/works/papers/translated/iez-misce-pl.pdf>

151. Єнікєєва С. М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови: монографія / Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний ун-т» МОН України. Запоріжжя: Запорізький нац. ун-т, 2006. 302 с.

152. Еникеева С. М. Синергетические параметры структурной организации и развития словообразовательной системы современного английского языка // Синергетика в филологических исследованиях: монография / Т. И. Домброван, С. М. Еникеева, Л. С. Пихтовникова и др.; под общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2015. С. 62–88.

153. Єнікєєва С. М. Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект (на матеріалі новоутворень кінця ХХ – початку ХХІ століть): автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04. Київ, 2011. 32 с.

154. Єнікєєва С. М., Єнікєєв Д. С. Англомовне фразотворення, пов'язане з діяльністю Дональда Трампа: лінгвістичний і соціокультурний аспекти // Нова філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. С. М. Єнікєєва. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. № 71. С. 32–35.

155. Ермолович Д. И. Наш перевод, вперед лети! В лакуне остановка // Мосты. Москва: Изд-во «Р. Валент», 2009. № 1 (21). С. 40–59.

156. Ефимова О. Ю. Молчание и умолчание учителя в системе профессиональных речевых тактик: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Новокузнецк, 2005. 290 с.

157. Єрмоленко С. С., Зимовець Г. В., Радзієвська Т. В., Ткаченко О. Б. Мова і мовознавство в духовному житті суспільства: монографія / відп. ред. Т. В. Радзієвська. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2007. 352 с.

158. Єрмоленко С. С., Мельничук О. С., Ткаченко О. Б. Исторична типологія слов'янських мов: монографія / за ред. О. Б. Ткаченка. К.: Довіра, 2008. Ч. 2. 264 с.

159. Жельвис В. И. К вопросу о характере русских и английских лакун // Национально-культурная специфика речевого поведения. Москва: Наука, 1977. С. 136–146.

160. Жельвис В. И., Марковина И. Ю. Опыт систематизации англо-русских лакун // Исследование проблем речевого общения. Москва: Наука, 1979. 214 с.

161. Женетт Ж. Повествовательный дискурс. Фигуры: в 2 т. / пер. с фр. Е. Васильевой, Е. Гальцовой, Е. Гречаной и др.; под ред. С. Зенкина. Москва: Изд-во Сабашниковых, 1998. Т. 2. С. 60–280.
162. Жлуктенко Ю. А. Неорганический язык в многоязычной ситуации // Языковые ситуации и взаимодействие языков / отв. ред. Ю. А. Жлуктенко; Ин-т языковедения шимени А. А. Потебни. Киев: Наукова думка, 1989. С. 22–42.
163. Жлуктенко Ю. А. Неологизмы – телескопные слова // Английские неологизмы: 60–70-е гг. / отв. ред. Ю. А. Жлуктенко. Киев: Наукова думка, 1983. С. 101–113.
164. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Київ: Радянська школа, 1965. Ч. 1. 422 с.
165. Жолковский А. К., Щеглов Ю. К. К описанию смысла связного текста. Москва: Институт русского языка, 1973. Вып. 39, ч. I. 87 с.
166. Жуковська В. В. Вступ до корпусної лінгвістики: навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 142 с.
167. Загнітко А. П. Імплікація як тип мовленнєвої комунікації. Функціональна лінгвістика. Язык. Человек. Власть: материалы конференции (Ялта, 1–6 октября 2001 г.). Симферополь, 2001. С. 84–85.
168. Загнітко А. П. Прагматичні типи речень // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: РВЦ КДПУ імені В. Винниченка, 2001. Вип. 31. С. 164–167.
169. Загнітко А. П. Проблема односкладного речення в сучасній лінгвістиці // Лінгвістичні студії: зб. наукових праць. Донецьк: ДонДУ, 1997. Вип. 3. С. 17–27.
170. Загнітко А. Статус прикладної лінгвістики в системі лінгвістичних наук // Донецький вісник Наукового товариства імені Т. Шевченка. Донецьк: Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2010. Т. 28. С. 291–318.
171. Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис: сучас. вітчизн. посіб. Донецьк: БАО, 2011. 991 с.
172. Запольських С. П. Концепт КОЗАЦТВО в історичному дискурсі: перекладознавчий аспект: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спеціальність: 10.02.16. Київ, 2005. 20 с.
173. Засєкін С. В. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту: монографія / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 275 с.

174. Захаров В. П., Богданова С. Ю. Корпусная лингвистика: учебник для студентов гуманитарных вузов. Иркутск: ИГЛУ, 2011. 161 с.
175. Зацний Ю. А., Пахомова Т. О. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови: навч. посіб. Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т, 2001. 242 с.
176. Звегинцев В. А. История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях. 3-е изд. Москва: Просвещение, 1965. Ч. 2. 496 с.
177. Земская Е. А. Современный русский язык. Словообразование. Москва: Просвещение, 1973. 304 с.
178. Змиева И. В. Лингвокогнитивные характеристики средств вербализации концепта ДОБРО в английском языке: дис. ... канд. филол. наук. Харьков, 2006. 228 с.
179. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української поезії). Львів: Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. 215 с.
180. Иванова Е. В. Пословичные картины мира (на материале английских и русских пословиц). Санкт-Петербург: СПбГУ, 2002. 160 с.
181. Измайлов И. В., Пойзнер Б. Н. Аксиоматическая схема исследования динамических систем: от критериев их разожествления к самоизменению. Томск: Изд-во STT Publishing, 2011. 569 с.
182. Илюшкина М. Ю. Теория перевода: основные понятия и проблемы: учеб. пособие / науч. ред. М. О. Гузикова; М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2015. 84 с.
183. Ицкович В. А. Норма и ее кодификация // Актуальные проблемы культуры речи: сб. ст. / под ред. В. Г. Костомарова, Л. И. Скворцова. Москва: Наука, 1970. С. 9–39.
184. Іваницька М. Л. Розвиток уявлень про очуження та одомашнення в європейському перекладознавстві // Мовні і концептуальні картини світу. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2012. Вип. 41, ч. 2. С. 75–82.
185. Іваницька Н. Б. Процесуальність як універсальна категорія українського та англійського дієслова // Актуальні проблеми філології та перекладознавства: зб. наук. пр. / редкол.: М. Є Скиба (голов. ред.) та ін. Хмельницький: Вид-во ХНУ, 2007. Ч. 1. С. 237–241.
186. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української

мистецтвознавчої термінології): монографія. Київ: Видавничий дім Д. Бураго, 2006. 328 с.

187. Йоко И. Феномен молчання как компонент коммуникативного поведения: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Москва: Накра Принт, 2003. 24 с.

188. Кабакчи В. В., Белоглазова Е. В. Введение в интерлингвокультурологию: учеб. пособие. Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУЭФ, 2012. 252 с.

189. Кальниченко О. А., Подміногін В. О. Трактат Фрідріха Шляйєрмахера «Про різні методи перекладу» (“Über die verschiedenen Methoden des Übersetrens”) та його значення для сучасного перекладознавства // Вчені записки Харківського гуманітарного ін-ту «НУА». Харків: Око, 2002. Т. VIII. С. 503–533.

190. Кант І. Критика практичного розуму. Київ: Юніверс, 2004. 240 с.

191. Каныгин Ю. М. Основы когнитивного обществознания (Информационная теория социальных систем). Киев: Украинская Академия информатики, 1993. 236 с.

192. Капуш А. Лінгвокультурні та соціокультурні аспекти перекладу у сфері фахової комунікації // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. Серія «Філологічні науки» / відп. ред. В. Ожоган. Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2009. № 81 (4). С. 158–161.

193. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя): дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.05. Київ, 2003. 502 с.

194. Карабан В. І., Мейс Д. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову: посібник-довідник: навч. посіб. зі спец. «Переклад». Вінниця: Нова Книга, 2003. 608 с.

195. Каравашкин В. И., Ефимов Р. В. Внутренняя валентность слова: теория и практика: учебное пособие. Харьков: Константа, 1999. 112 с.

196. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.

197. Карасик В. И. Язык социального статуса. Москва: ИТДГК «Гнозис», 2002. 333 с.

198. Карасик В. И., Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. Воронеж: ВГУ, 2001. С. 75–80.

199. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика: зб. ст. Одеса: Астропринт, 2008. 328 с.
200. Карцевский С. О. Об асимметричном дуализме лингвистического знака // Звегинцев В. А. История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях. 3-е изд. Москва: Просвещение, 1965. Ч. 2. С. 85–93.
201. Кашкин В. Б. Подходы к сходствам и различиям языков в истории языкознания. Часть 1. Теоретическая и прикладная лингвистика // Проблемы философии языка и сопоставительной лингвистики. Воронеж: Изд-во ВГТУ, 1999. Вып. 1. С. 4–31.
202. Кашкин В. Б. Функциональная типология перфекта. Воронеж: Изд-во ВГУ, 1991. 128 с.
203. Кійко С. В. Синергетика у контексті лінгвістичних досліджень // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: зб. наук. пр. Серія: Філологія / гол. ред. І. В. Ступак. Вип. 25, т. 1. Одеса: МГУ, 2016. С. 137–140.
204. Кияк Т. Р. Фахові мови та проблеми термінознавства // Нова філологія / голов. ред. С. М. Єнікеева. Запоріжжя: ЗНУ, 2007. № 27. С. 203–208.
205. Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англomовному дискурсі: монографія. Вінниця: Нова книга, 2007. 128 с.
206. Ковалик І. І., Родніна Л. О., Грищенко А. П. та ін. Словотвір сучасної української літературної мови / за ред. М. А. Жовтобрюха. Київ: Наукова думка, 1979. 405 с.
207. Козеренко Е. Б. Стратегии выравнивания параллельных текстов: семантические аспекты. Информатика и ее применение. Москва: ТОРУС ПРЕСС, 2013. Т. 7, вып. 1. С. 82–89. URL: <http://www.mathnet.ru/links/74eaca1186f3f9f89a711d4202ce9527/ia247.pdf>.
208. Колмогоров А. Н., Фомин С. В. Элементы теории функций и функционального анализа. 4-е изд. Москва: Наука, 1976. 544 с.
209. Колоїз Ж. В. Українська оказіональна деривація: монографія. Київ: Акцент, 2007. 311 с.
210. Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу. Київ: ВПЦ «Київ. ун-т», 2004. 522 с.
211. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / отв. ред. А. М. Шахнарович; предисл. С. И. Мельник и А. М. Шахнаровича. Изд. 2-е, доп. Москва: Едиториал УРСС, 2005. 128 с.

212. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: учебное пособие. Москва: ЭТС, 2002. 200 с.

213. Кондратенко Н. В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу: монографія / за ред. проф. К. Г. Городенської. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 328 с.

214. Корольов І. Р. Теоретичний аспект дослідження національної комунікативної поведінки // *Studia Linguistica*: зб. наук. пр. / відп. ред. І. О. Голубовська. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. Вип. 2. С. 208–214.

215. Корольова А. В. Типологія наративних кодів інтимізації в художньому тексті: монографія. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2002. 267 с.

216. Корольова А. В. Лінгвопоетичний і наративний коди інтимізації в художньому тексті (на матеріалі української та російської прози другої половини XIX – першої половини XX століть): автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01; 10.02.02. Київ, 2003. 35 с.

217. Корольова А. В. Іншомовний світ крізь призму рідної культури // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: зб. наук. пр. Серія № 9. Сучасні тенденції розвитку мов / відп. ред. А. В. Корольова. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. Вип. 1. С. 10–13.

218. Корольова А. В. Національно-культурні особливості інтимізованих звертань в українському художньому мовленні (зіставний аспект) // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: зб. наук. пр. Серія № 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство) / за ред. акад. Л. І. Мацько. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 3. С. 7–14.

219. Корольова А. В. Когнітивна лінгвокомпаративістика: від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості // Вісник Київського національного лінгвістичного університету: зб. наук. пр. Серія «Філологія» / гол. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2014. Т. 17, № 2. С. 94–102.

220. Корольова А. В., Дерев'янка М. М. Інтимізація як один зі способів попередження лінгвокультурних конфліктів // Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологічні науки» / ред. С. О. Швачко. Суми: СумДУ, 2007. Т. 2, № 1. С. 29–33.

221. Корольова А. В., Новохатська Н. В. Комунікативи як національні маркери англійського й українського стилізованого розмовного мовлення // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. ст. /

відп. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2011. Вип. 10 (2). С. 155–160.

222. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства: підручник. Вінниця: Нова Книга, 2008. 512 с.

223. Косериу Е. Контрастивная лингвистика и перевод: их соотношение // Новое в зарубежной лингвистике. Переводы / сост. В. П. Нерознака. Москва: Прогресс, 1989. Вып. 25. С. 63–82.

224. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история // Новое в лингвистике. Москва: Издательство иностранной литературы, 1963. Вып. 3. С. 143–343.

225. Космеда Т. Мовна гра у системі лінгвістичних термінів // Культура слова. Київ: Інститут української мови НАН України, 2011. Вип. 74. С. 137–141.

226. Кочерган М. П. До питання про безеквівалентну лексику і лакуни та способи їх компенсації // Проблеми зіставної семантики. Збірник статей за доповідями Міжнародної наукової конференції з проблем зіставної семантики, 23–25 вересня 1999 р. / відп. ред. М. П. Кочерган. Київ: Вид. центр КНЛУ, 1999. С. 42–45.

227. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу // Мовознавство: науково-теоретичний журнал Інституту мовознавства імені О. О. Потебні та Українського мовно-інформаційного фонду НАН України / гол. ред. В. Г. Скляренко. Київ: Інститут мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України, 2004. № 5–6. С. 12–22.

228. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2006. 424 с.

229. Кравец А. С., Канькин С. В. Текст и его понимание // Вестник ВГУ. Серия «Гуманитарные науки». Воронеж., 2005. № 1. С. 294–308.

230. Кравченко М. В. Морфонологічні явища і словотвірна структура слова // Українська мова і література в школі. 1984. № 6. С. 51–55.

231. Кравченко М. В. Явище усічення у системі віддієслівних іменників // Мовознавство: науково-теоретичний журнал Інституту мовознавства імені О. О. Потебні та Українського мовно-інформаційного фонду НАН України / гол. редактор В. Г. Скляренко. Київ: Інститут мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України, 1984. № 3. С. 32–36.

232. Кравченко Н. К. Пресуппозиція, імплікація, імплікатура, експлікатура: к проблеме разграничения терминов //

Мова і культура. 2012. Вип. 15, т. 1. С. 225–231. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2012_15_1_43.

233. Кравченко Н. К. Практическая дискурсология: школы, методы, методики современного дискурс-анализа: практ. пособие / Киев. нац. лингвист. ун-т. Луцк: Воляньполиграф, 2012. 250 с.

234. Кравченко О. В. Прагмакомунікативні засоби створення когнітивного дисонансу у сучасних французьких детективних романах: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05. Київ, 2017. 250 с.

235. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультуро-логия: курс лекцій. Москва: Гнозис, 2002. 284 с.

236. Кретов А. А. Динамика імпліцитного и експліцитного в переводе // Межкультурная коммуникация и проблемы национальной идентичности: сб. науч. трудов / под ред. Л. И. Гришаева, Т. Г. Струкова. Воронеж: Воронежский гос. ун-т, 2002. С. 135–142.

237. Кретов А. А., Фененко Н. А. К типологии реалій и лакун // Социокультурные проблемы перевода. Воронеж: Издательско-полиграфический центр Воронежского гос. ун-та, 2012. Вып. 10. С. 39–45.

238. Кретов А. А., Фененко Н. А. Реноминация как проблема переводоведения // Вестник ВГУ. 2011. № 2. С. 154–157.

239. Кривко И. П. Специфика синонимической аттракции в лексиконе индивида: синергетический поход: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.19 / Курский гос. ун-т. Курск, 2010. 169 с.

240. Крижановська М. В. Невербальні елементи комунікації як складові частини комунікативної компетенції у дискурсі телеінтерв'ю // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. пр. / відп. ред. А. Д. Белова. Київ: Вид-во «Київський університет», 2002. Вип. 7. С. 275–285.

241. Крижко О. А. Лакуни в українській мовній картині світу // Актуальні проблеми слов'янської філології: міжвуз. зб. наук. ст. Серія: Лінгвістика і літературознавство / НАН України, Бердян. держ. пед. ун-т, Ін-т л-ри імені Т. Г. Шевченка НАН України; редкол. В. А. Зарва (голов. ред.) та ін. Бердянськ: БДПУ, 2005. Вип. 10. С. 171–178.

242. Крицберг Р. Я. Дивергенция и конвергенция региональных вариантов современного английского языка / Киевский гос. лингвистический ун-т. Киев: [б.и.], 2000. 280 с.

243. Крючков Г. Г. Графеміка французької мови // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія» / гол. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2009. Т. 12, № 1. С. 121–127.

244. Кубрякова Е. С. О тексте и критериях его определения // Текст. Структура и семантика. Москва: СпортАкадемПресс, 2001. Т. 1. С. 72–81.
245. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. Москва: Изд-во «Наука», 1981. 200 с.
246. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Москва: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
247. Кубрякова Е. С., Шахнарович А. М., Сахарный Л. В. Человеческий фактор в языке: язык и порождение речи / отв. ред. Е. С. Кубрякова. Москва: Наука, 1991. 240 с.
248. Кубрякова Е. С. Морфологическая структура слова в германских языках // Морфологическая структура слова в индоевропейских языках: сборник / отв. ред. В. М. Жирмунский и Н. Д. Арутюнова. Москва: Наука, 1970. 386 с.
249. Кубрякова Е. С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология – когнитивная наука // Вопросы языкознания. Москва: Наука, 1994. № 4. С. 34–47.
250. Кузьменко Ю. К. Ранние германцы и их соседи: лингвистика, археология, генетика / отв. редактор Н. Н. Казанский. Санкт-Петербург: Нестор-История, 2011. 266 с.
251. Кульчицький І. М. Комп'ютерна технологія укладання словників та проектування словникових баз даних на основі інформаційних лексикографічних моделей: дис. ... канд. техн. наук: 05.13.06. Київ, 2002. 226 с.
252. Кушнерик В. І. Фоносемантизм у германських і слов'янських мовах: діахронія та синхронія: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.17. Чернівці, 2008. 453 с.
253. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика. Введение. Москва: Языки славянской культуры, 2003. 400 с.
254. Лакофф Дж. Мышление в зеркале классификаторов // Новое в зарубежной лингвистике / сост. и ред.: В. В. Петров, В. И. Герасимов. Москва: Прогресс, 1988. Вып. XXIII. С. 12–51.
255. Лакунарность в языке, картине мира, словаре и тексте: межвузовский сб. науч. тр. / под ред. проф. Т. И. Стексовой. Новосибирск: Изд-во НГПУ, 2009. 262 с.
256. Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. проф. Ю. А. Сорокина, проф. Г. В. Быковой. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2005. Вып. 2. 123 с.

257. Латышев Л. К., Семенов А. Л. Перевод: теория, практика и методика преподавания: учеб. пособие для студ. перевод. ф-тов вузов. Москва: Академия, 2003. 191 с.
258. Левинас Э. Л. Избранное: Трудная свобода / пер. с франц. Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. 752 с.
259. Левицкий В. В. Основы германістики. Вінниця: Нова книга, 2008. 528 с.
260. Левицкий А. Е., Святюк Ю. В. Етнономіації у дзеркалі міжкультурної комунікації: монографія. Київ: Логос, 2011. 192 с.
261. Левый И. Искусство перевода / пер. с чеш. и предисл. Вл. Россельса. Москва: Прогресс, 1974. 396 с.
262. Ледерер М. Актуальные аспекты переводческой деятельности в свете интерпретативной теории перевода / пер. с фр. Н. А. Фененко, Е. А. Алексеевой. Санкт-Петербург: Изд-во РГПУ имени А. И. Герцена, 2007. 223 с.
263. Леонтьев А. А. Психологический подход к анализу искусства // Эмоциональное воздействие массовой коммуникации: Педагогические проблемы. Москва: Искусство, 1978. С. 26–57.
264. Лисиченко Л. А. Лексико-семантичний вимір мовної картини світу. Харків: Видавнича група «Основа», 2009. 191 с.
265. Лотман Ю. М. Избранные статьи: в 3 т. Т. 1. Статьи по семиотике и типологии культуры. Таллинн: Александра, 1992. 479 с.
266. Лурья А. Р. Язык и сознание. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1998. 335 с.
267. Лыков А. Г. Современная русская лексикология (русское окказиональное слово): учеб. пособ. Москва: Высшая школа, 1976. 118 с.
268. Майерс Д. Дж. Социальная психология: интенсив. курс. 3-е междунар. изд. Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак; Нева; Москва: ОЛМа-Пресс, 2000. 510 с.
269. Маковский М. М. Теория лексической аттракции: опыт функциональной типологии лексико-семантических систем / отв. ред. О. С. Ахманов. Москва : URSS : ЛЕНАНД, 2017. 248 с.
270. Манакин В. Н. Языковые картины мира в перспективах контрастивной лингвистики // Язык и культура: Вторая международная конференция: доклады. Киев: Библиотека журнала “Collegium”, 1993. С. 77–83.
271. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология. Киев: Знання, 2004. 326 с.

272. Манакін В. М. Когнітивна лінгвістика та доцільність для сучасного мовознавства // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 2 ч. / відп. ред. О. Семенюк. Кіровоград: РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2011. Вип. 95 (1). С. 3–6.

273. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ: Академія, 2011. 288 с.

274. Мангейм Дж. Б., Рич Р. К. Политология. Методы исследования. Москва: Издательство «Весь Мир», 1997. 544 с.

275. Мануйлова Н. А. Новые слова в художественном тексте: замещение лексических лакун или игра со словом? // Вестник Московского университета. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 2010. № 3. С. 23–32.

276. Маркарян Э. С. Теория культуры и современная наука. Логико-методологический анализ. Москва: Мысль, 1983. 284 с.

277. Марковина И. Ю. Влияние лингвистических и экстралингвистических факторов на понимание текста: дис. ... канд. филол. наук / АН СССР. Москва: Институт языкознания, 1982. 220 с.

278. Марковина И. Ю. Элиминирование лакун как действие социально-психологических механизмов «притяжения» и «отталкивания» // Вопросы психолингвистики / гл. ред. Е. Ф. Тарасов. Москва: Институт языкознания РАН, Калуга: АП «Полиграфия», 2006. № 3. С. 12–33.

279. Марковина И. Ю. Перевод как этнопсихолингвистический феномен // Вопросы психолингвистики / гл. ред. Е. Ф. Тарасов. Москва: Институт языкознания РАН; Калуга: АП «Полиграфия», 2011. № 2 (14). С. 48–51.

280. Марковина И. Ю., Сорокин Ю. А. Культура и текст. Введение в лакунологию: учеб. пособие. Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2010. 144 с.

281. Марковина И. Ю. и др. Английский язык: учебник / под общ. ред. И. Ю. Марковиной. Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2014. 366 с.

282. Маслова В. А. Введение в лингвокультурологию. Москва: Наследие, 1997. 206 с.

283. Маслова В. А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студентов вузов. Москва: Academia, 2001. 202 с.

284. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: учебное пособие. Минск: ТетраСистемс, 2008. 272 с.

285. Матвієв І. Особливості словотвору в західноукраїнському варіанті літературної мови // Українська мова / гол. ред. В. В. Німчук. Київ: Інститут української мови НАН України, 2011. № 1. С. 28–35.

286. Матезиус В. О необходимости стабильности литературного языка / пер. с чеш.; под ред. Н. А. Кондрашова. Москва: Прогресс, 1967. С. 378–393.

287. Материнська О. В. Меронімія як логіко-класифікаційний засіб організації лексичного фонду // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 4 ч. / відп. ред. В. Ожоган. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 81 (1). С. 24–27.

288. Матханова И. П., Трипольская Т. А. Лакунарность в системе эмотивных средств русского языка (языковая интерпретация эмоции удивления) // Лакунарность в языке, картине мира, словаре и тексте: межвузовский сб. науч. тр. / под ред. проф. Т. И. Стексовой. Новосибирск: Изд-во НГПУ, 2009. С. 6–16.

289. Махонина А. А. Проблема описания лексической лакунарности: на материале русско-английских субстантивных лакун: дис. ... канд. филол. наук. Воронеж, 2006. 191 с.

290. Махонина А. А., Стернина М. А. Опыт типологии межъязыковых лакун // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. проф. Ю. А. Сорокина, проф. Г. В. Быковой. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2005. Вып. 2. С. 45–55.

291. Мацько Л. І. та ін. Стилїстика української мови: підруч. для студ. філол. спец. вищих навч. закл. Київ: Вища школа, 2005. 462 с.

292. Мельник Л. Інтертекстуальність як проблема перекладу // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: зб. наук. пр. Серія: Філологія (мовознавство) / гол. ред. Н. Л. Іваницька. Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2014. Вип. 20. С. 249–253.

293. Мельчук И. А. Курс общей морфологии: в 5 т. Т. 2. Ч. 2 Морфологические значения / пер. с фр. В. А. Плунгяна. Москва: Языки русской культуры; Вена: Венский славистический альманах, 1998. 543 с.

294. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття / пер. з фр. О. Йосипенко, С. Йосипенка. Київ: Український центр духовної культури, 2001. 552 с.

295. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика: пособие для студентов гуманитар. вузов и учащихся лицеев. Москва: Аспект-Пресс, 1996. 205 с.

296. Минченков А. Г. Когниция и эвристика в процессе переводческой деятельности. Санкт-Петербург: Антология, 2007. 256 с.

297. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. Москва: Московский лицей, 1996. 298 с.

298. Мирошниченко В. В. Авторська концепція художнього твору: онтогенез та експансія (на матеріалі англомовної та французької україніки). Запоріжжя: ЗДУ, 2003. 283 с.

299. Михайлова И. М. О методах и целях анализа стихотворных переводов (на примере русских переводов нидерландской поэзии) // Вестник СПбГУ. Серия 9. Филология. Востоковедение. Журналистика. Санкт-Петербург, 2007. Сер. 9, вып. 3. ч. 11. С. 188–193.

300. Михайлова М. В. Молчание как форма духовного опыта: 09.00.04: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.04. Санкт-Петербург, 1999. 158 с.

301. Михайлова Т. Л. Женское молчание как бинарная оппозиция мужскому властному дискурсу // Женщина в российском обществе (российский научный журнал). Иваново: издательский центр “Юнона”, 2008. № 4 (49). С. 54–65.

302. Мова. Мовлення. Комунікація: зб. ст. на честь ювілею О. І. Стеріополо / відп. ред. Р. В. Васько. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2016. 560 с.

303. Морозова Е. И. Ложь как дискурсивное образование: лингвокогнитивный аспект: монография. Харьков: Экограф, 2005. 300 с.

304. Москвин В. П. Выразительные средства современной русской речи: Тропы и фигуры: Терминологический словарь-справочник. Москва: УРСС, 2004. 247 с.

305. Муравьев В. Л. Лексические лакуны: на материале французского и русского языков. Владимир: Изд-во Владимирского гос. пед. института, 1975. 96 с.

306. Назин А. С. Сопоставительное исследование метафор в романе Дж. Р. Р. Толкина «Хоббит, или туда и обратно» и его переводах на русский язык: дис. ... канд. филол. наук. Екатеринбург, 2007. 201 с.

307. Нестеренко Н., Лисенко К. A Course in Interpreting and Translation: посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова книга, 2005. 248 с.

308. Николаева Л. Б. Типология термінів спорідненості: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Донецьк, 2005. 247 с.

309. Ніколаєнко Л. С. Мотиваційна основа аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах:

автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 20 с.

310. Носова О. Е. Молчание: стратегия или тактика // Весник Башкирского университета / гл. ред. Н. Д. Морозкин. Уфа: Башкирский государственный университет, 2009. Т. 14, № 1. С. 105–109.

311. Носова О. Е. Пословицы и поговорки о роли и месте молчания: лингвокультурологический анализ (на материале русского и английского языков) // Весник Башкирского университета / гл. ред. Н. Д. Морозкин. Уфа: Башкирский государственный университет. 2008. Т. 13, № 3. С. 543–546.

312. Нургазина А. Б. Поэтическая языковая картина мира: ее отличие и сходство с языковой и художественной картинами мира // Мир языка: сб. науч. ст. / отв. соред. Г. Н. Кенжебалина, М. В. Пименова. Павлодар; Кемерово; Витебск: Кереку, 2012. Вып. 1. С. 106–116.

313. Огуй О. Д. Полісемія в синхронії, діахронії та панхронії: системно-квантитативні аспекти полісемії в німецькій мові та мовах Європи: монографія. Чернівці: Золоті литаври, 1998. 370 с.

314. Олійник І. Д. Україномовні переклади збірки Редьярда Кіплінга “Just So Stories”: рецепція, інтерпретація, оцінювання: автореф. дис. .... канд. філол. наук: 10.01.05 «Порівняльне літературознавство». Тернопіль, 2009. 20 с.

315. Олікова М. О. Переклад як взаємодія двох культур // Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологічні науки» / гол. ред. С. О. Швачко. Суми: СумДУ, 2007. Т. II, № 1. С. 141–145.

316. Онищук М. І. Парадигматична лакунарність в англійській і українській мовах: системно-структурний та контрастивно-типологічний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Київ, 2013. 210 с.

317. Орехова И. А. Языковая среда: Попытка типологии. Москва: Гос. ин-т рус. яз. имени А. С. Пушкина, 2003. 193 с.

318. Орлова Н. В. Имплицитность и косвенность в жанре современного анонса. Имплицитность // Лакунарность в языке, картине мира, словаре и тексте: межвузовский сб. науч. тр. / под ред. проф. Т. И. Стекловой. Новосибирск: Изд-во НГПУ, 2009. С. 204–211.

319. Основы теории коммуникации: учеб. для студентов вузов / М. А. Василик, М. С. Вершинин, В. А. Павлов и др. / под ред. М. А. Василика. Москва: Гардарика, 2006. 615 с.

320. Откупщиков Ю. В. К истокам слова: Рассказы о науке этимологии: книга для учащихся. 3-е изд., испр. Москва: Просвещение, 1986. 176 с.

321. Павловская А. В. 5 O'clock и другие традиции Англии. Москва: Алгоритм, 2014. 366 с.

322. Панасюк И. Теория лакун и проблема эквивалентности перевода // Вопросы психолингвистики / гл. ред. Е. Ф. Тарасов. Москва: Институт языкознания РАН, 2007. № 6. С. 51–72.

323. Панкова М. В. Еволюція лінгвістичних поглядів на питальні речення: семантичний і комунікативний аспекти // Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили. Сер.: Філологія. Мовознавство / редкол.: О. А. Дубова (голова) та ін. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. Т. 105, вип. 92. С. 102–106.

324. Паралельні українсько-російський та російсько-український корпуси / О. Тищенко-Монастирська, М. Шведова, Д. Січінава. Лексикографічний бюлетень: зб. наук. пр. Київ: Ін-т української мови НАН України, 2011. Вип. 20. С. 35–38.

325. Перебийніс В. С. Статистичні методи для лінгвістів: посібник. 2-ге вид., випр. і допов. / відп. ред. В. В. Левицький. Вінниця: Нова книга, 2013. 176 с.

326. Переломова О. С. Інтертекстуальність – структурна ознака текстів українського постмодерного художнього дискурсу // Вісник Сумського держ. ун-ту. Серія «Філологічні науки» / гол. ред. С. О. Швачко. Суми: СумДУ, 2008. № 1. С. 174–180.

327. Переломова О. С. Лінгвокультурні коди інтертекстуальності українського художнього дискурсу: діахронічний аспект: монографія. Суми: СумДУ, 2008. 208 с.

328. Петренко В. Ф. Основы психосемантики. 2-е изд., доп. Санкт-Петербург: Питер, 2005. 479 с.

329. Печко Н. М. Лінгвокогнітивні та дискурсні аспекти непорозуміння як типу інтерпретації (на матеріалі англійського діалогічного мовлення): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Львів, 2011. 20 с.

330. Пименова М. В. Языковая картина мира: учебное пособие. Кемерово: КемГУКИ, 2011. 106 с.

331. Пинкер С. Язык как инстинкт / пер. с англ. Е. В. Кайдаловой; общ. ред. В. Д. Мазо. Москва: УРСС, 2004. 455 с.

332. Пихтовникова Л. С. Немецкоязычные публицистические тексты социально-критического направления: прагматилистический и когнитивный аспекты: монографія / Л. С. Пихтовникова,

О. Я. Мастерова, Е. П. Кабусь. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2016. 164 с.

333. Пихтовникова Л. С. Самоорганизация дискурса и отдельных типов дискурса // Синергетика в филологических исследованиях: монография / Т. И. Домброван, С. М. Еникеева, Л. С. Пихтовникова и др.; под. общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2015. С. 102–135.

334. Позніхіренко Ю. І. Мотиваційна база ергонімів як знаків соціокультурного простору України й англomовних країн (на матеріалі назв закладів харчування): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Київ, 2018. 264 с.

335. Полтавець Ю. С. Історія та вживання терміна «атракція» в мовознавчій традиції // Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. Маріуполь: МДГУ, 2012. № 7. С. 132–138.

336. Помірко Р. С. Альтернативі/інновації у розвитку мов // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія» / гол. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид-во КНЛУ, 2009. Т. 12, № 1. С. 66–70.

337. Помірко Р. С. Іспанська мова в процесах дивергенції – ковергенції її діалектів (варіативність слова): дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.05. Львів, 1992. 324 с.

338. Помірко Р. С. Структурно-семантична віртуальність поетичного слова // Тези Всеукраїнської наукової конференції «Провідні лінгвістичні концепції кінця ХХ століття». Львів: Львівський ун-т імені Івана Франка, 1996. С. 198–200.

339. Пономаренко В. П. Категорія звертання та засоби її вираження в індоєвропейських мовах – етапи історичного розвитку і сучасність: монографія. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2008. 368 с.

340. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж: Изд-во Воронеж гос. ун-та, 2002. 191 с.

341. Попова Л. В. Лингвистический термин: проблема качества (опыт составления «комплексного словаря терминов функциональной грамматики»: монография. Омск: Издательство ОмГПУ, 2010. 198 с.

342. Потебня А. А. Мысль и язык. Киев: Синто, 1993. 192 с.

343. Почепцов Г. Г. Русская семиотика. Москва: Рефл-бук; Киев: Ваклер, 2011. 768 с.

344. Почепцов О. Г. Семантична структура питального речення. Мовознавство. 1978. № 6. С. 69–72.

345. Пригожин И., Стенгерс И. Время, хаос, квант: к решению парадокса времени / пер. Ю. А. Данилов; ред. В. И. Аршинов. Москва: Прогресс, 1999. 266 с.
346. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск: Белая Е. А., 2013. 307 с.
347. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
348. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 292 с.
349. Приходько А. Н. Системная организация концептосистемы // Вісник Київського національного лінгвістичного університету: зб. наук. пр. Серія «Філологія» / гол. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид-во КНЛУ, 2012. Т. 15, № 2. С. 149–155.
350. Приходько А. Н. Существуют ли антиконцепты как отрицательно заряженные единицы лингвокультурного кода? // Человек. Язык. Культура: сб. науч. ст., посвященных 60-летию юбилею проф. В. И. Карасика: в 2 ч. / отв. соред. В. В. Колесов, М. В. Пименова, В. И. Теркулов. 2-е изд., испр. Киев: Издательский дом Дмитрия Бурого, 2013. Ч. I. С. 128–138.
351. Приходько А. Н. Самоорганизация концептивных систем и межкультурных трансфер концептов // Синергетика в филологических исследованиях: монография / Т. И. Домброван, С. М. Еникеева, Л. С. Пихтовникова и др.; под. общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. Харків: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2015. С. 135–154.
352. Прошина З. Г. Делакунизация и опосредованная картина мира // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. Ю. А. Сорокина, Г. В. Быковой. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2003. С. 164–170.
353. Проценкова Н. В. Лакуны и безэквивалентные единицы в языковой картине мира русского и украинского этносов // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. ст. / відп. ред. А. В. Корольова. Київ: Вид-во КНЛУ, 2011. Т. 10, № 1. С. 90–95.
354. Ребрій О. В. Основи теорії редагування перекладів: конспект лекцій. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. 88 с.
355. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Харків: Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 375 с.
356. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика: очерки лингвистической теории перевода / Дополнения и комментарии Д. И. Ермоловича. Москва: Р. Валент, 2006. 237 с.

357. Рогач Л. В. Семантична основа лінгвістичних термінів в українській та англійській мовах: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Ужгород, 2000. 191 с.

358. Россолова О. А. Коммуникативная координация речевого поведения (перформативные высказывания) // Вестник Московского государственного областного университета. Серия «Русская филология» / отв. ред. П. А. Лекант. Москва: Изд-во МГОУ, 2007. № 2. С. 83–86.

359. Рудик І. М. Реактивне мовчання у діалогічній єдності питання – відповідь // Вісник Харківського Національного університету ім. В. Н. Каразіна / гол. ред. І. С. Шевченко. Харків: Константа, 2003. № 611. С. 144–146.

360. Рудіч Т. Побутово-розмовна мова та її статус у системі німецьких соціолектів // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 4 ч. / відп. ред. В. Ожоган. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 81 (4). С. 3–6.

361. Рябова М. В. Лингвокультурный фон и проблема переводческого анализа // Альманах современной науки и образования / отв. ред. А. А. Арестова. Тамбов: Грамота, 2009. № 8 (27): в 2 ч. Ч. 2. С. 166–169.

362. Рябова М. В. Характер ассимиляции культурных смыслов при переводе (опыт лингвокультурного анализа) // Вестник Челябинского государственного университета. Вып. 30. Филология. Искусствоведение / гл. ред. А. Ю. Шатин. Челябинск: Изд-во Челябинского государственного университета, 2009. № 10 (148). С. 114–120.

363. Савицкая Е. В. Лингвоконцептуальные лакуны: интракультурный аспект // Самарский Научный Вестник / гл. ред. О. Д. Мочалов. Самара: Самарский государственный социально-педагогический университет, 2013. № 4 (5). С. 136–140.

364. Савченко Е. В. О некоторых теоретических вопросах изучения словообразовательного гнезда // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии: научно-методический сб. / отв. ред. В. А. Глущенко. Славянск: СГПИ, 2010. С. 95–101.

365. Самохіна В. О. Феномен інтертекстуальності як поліфонії текстів // Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 21 квітня 2016 р. / НТУУ «КПІ». Київ: Кафедра, 2016. С. 70–72.

366. Сартр Ж. П. Бытие и ничто: опыт феноменол. онтологии / пер. с фр. В. И. Колядко. Москва: АСТ, 2015. 925 с.

367. Селіванова О. О. Актуальні напрямки сучасної лінгвістики (аналітичний огляд): монографія. Київ: Вид-во українського фітосоціологічного центру, 1999. 148 с.
368. Семенець О. О. Синергетика поетичного слова: монографія. Кіровоград: Імекс ЛТД, 2004. 338 с.
369. Сенічкина Е. П. Семантика умовчання и средства ее выражения в русском языке: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01. Москва, 2003. 427 с.
370. Серякова І. І. Магія невербальної комунікації: навчальний посібник. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2004. 95 с.
371. Сиротинина О. Б. Структурно-функциональные изменения в современном русском литературном языке: проблема соотношения языка и его реального функционирования // Русская словесность в контексте современных интеграционных процессов: материалы Междунар. науч. конф. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2007. Т. 1. С. 14–19.
372. Скляренко О., Скляренко О. Типологічна ономастика: монографія: в 5 кн. Кн. 1. Лексико-семантичні особливості онімного простору. Одеса: Астропринт, 2012. 416 с.
373. Сложникова Ю. В. Терминологическая вариативность: семантика, форма, функция: монография. Москва: Изд-во ЛКИ, 2010. 288 с.
374. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты. Волгоград: Перемена, 2004. 339 с.
375. Смушинская И. В. Фигуры слова как элемент современного дискурса // Стиль і переклад / відп. ред. І. В. Смушинська. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2015. Вип. 1 (2). С. 272–286.
376. Смушинська І. В., Циркунова І. В. Іронічна метафора та проблеми і шляхи її відтворення в перекладі // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика / відп. ред. Л. І. Шевченко. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2015. Вип. XXXI. С. 70–84.
377. Соболев Е. Ю. Экспрессивные значения пунктуационного знака «тире» в английском языке // Вестник Московского государственного областного университета. Серия «Лингвистика» / редакционно-издательский совет: П. А. Лекант и др. Москва: Издательство МГОУ, 2007. С. 158–165.
378. Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації: монографія. Харків: Константа, 2006. 300 с.

379. Сорокин Ю. А. Еще одно лакунологическое исследование: «лакунарность как категория лексической системности» // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. Ю. А. Сорокина, Г. В. Быковой. Благовещенск, 2005. Вып. 2. С. 3–7.
380. Сорокин Ю. А. Метод установления лакун как один из способов выявления специфики локальных культур // Национально-культурная специфика речевого поведения. Москва: Наука, 1977. С. 120–136.
381. Сорокин Ю. А. Лакуны: еще один ракурс рассмотрения // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. Ю. А. Сорокина, Г. В. Быковой. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2003. С. 3–11.
382. Сорокин Ю. А. Неканоническая русистика: статьи, заметки и реплики. Москва: Информационно-издательский центр «Бон Анца», 2009. 223 с.
383. Сорокин Ю. А. Лингвокультурология, лакунология, соматология и их априорная взаимосвязь (попытка расширения понятийного аппарата) // Стил: Международный журнал. Београд: Баьалука, 2012. Вып. 8. С. 99–105.
384. Сорокин Ю. А. Переводоведение: статус переводчика и психо-герменевтические процедуры. Москва: МТДК «Гнозис», 2003. 160 с.
385. Сорокин Ю. А., Марковина И. Ю. Национально-культурная специфика художественного текста. Москва: Наука, 1989. 87 с.
386. Степанов Ю. С. Французская стилистика: в сравнении с русской: учеб. пособие для студентов ин-тов и фак. иностр. яз. Москва: URSS: КомКнига, 2006. 360 с.
387. Стернин И. А. Контрастивная лингвистика. Проблемы теории и методики исследования: учебное пособие. Москва: АСТ: «Восток-Запад», 2007. 282 с.
388. Стернин И. А., Попова З. Д., Стернина М. А. Лакуны и концепты // Лакуны в языке и речи: сб. науч. тр. / под ред. проф. Ю. А. Сорокина, проф. Г. В. Быковой. Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2003. С. 205–223.
389. Стернин И. А. Лексическая лакунарность и понятийная безэквивалентность. Воронеж, 1997. 18 с.
390. Стернин И. А., Ларина Т. В., Стернина М. А. Очерк английского коммуникативного поведения: монография. Воронеж: Изд-во «Истоки», 2003. 185 с.

391. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / послеслов. Л. Р. Безуглая; (авт. предисл.) В. И. Карабан. Винница: Нова Книга, 2009. 272 с.
392. Таранець В. Г. Трипільський субстрат: Походження давньоєвропейських мов: монографія. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2009. 276 с.
393. Тарасова В. В. Семантичне поле «Засоби пересування» в сучасній англійській, німецькій, російській та українській мовах: монографія. Київ: ТОВ «SprintPrint», 2008. 255 с.
394. Тарасова Е. В. Синергетические тенденции в современной лингвистике // Вісник Харківського національного університету / гол. ред. І. С. Шевченко. Харків: ХНУ, 2000. № 500. С. 5–11.
395. Теплий І. Іншомовний дискурс Івана Франка: сучасний теоретичний зріз // Вісник Львівського університету. Серія філологічна / відп. ред. Т. Ю. Салига. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. Вип. 62. С. 150–163.
396. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация: учеб. пособ. Москва: Слово, 2000. 261 с.
397. Типлер П. А., Ллуэллин Р. А. Современная физика: в 2 т. / пер. с англ. Москва: Мир, 2007. Т. 1. 496 с.
398. Тищенко О. В. Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі. Київ: Вид. центр КДЛУ, 2000. 236 с.
399. Тороп П. Тотальний переклад: монографія / пер. з рос. О. А. Кальниченка, О. І. Оржицького; передмова Т. Бойко, Е. Сютісте. Вінниця: Нова Книга, 2015. 264 с.
400. Тороп П. Тотальный перевод. Тарту: Издательство Тартуского университета, 1995. 220 с.
401. Тульчинский Г. А. Текст как интонированное бытие, или инорациональность семиотики. Философия языка и семиотика. Иваново: Изд-во ИГУ, 1995. С. 44–52.
402. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгводику: документи і матеріали / упоряд.: Л. Масенко та ін. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 399 с.
403. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. 5-те вид., стереотип. Київ: Наук. думка, 1996. 240 с.
404. Уорф Б. Л. Отношение норм поведения и мышления к языку // Новое в лингвистике / сост., ред. и вступ. ст. В. А. Звегинцева. Москва: Издательство иностранной литературы, 1960. № 1. С. 135–168.

405. Фант М. О. Розвиток лінгвальної моделі часу в німецькій мові // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: зб. наук. пр. Серія «Філологічна» / укл.: І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. В. Новоселецька. Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2013. Вип. 33. С. 141–143.

406. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): для ин-тов и ф-тов иностр. яз. Москва: Филология Три; Санкт-Петербург: Филол. фак. СПбГУ, 2002. 414 с.

407. Фененко Н. А. Язык реалий и реалии языка. Воронеж: Воронеж. гос. ун-т, 2001. 139 с.

408. Фененко Н. А. Французские реалии в контексте теории языка: автореферат дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.05; 10.02.19 / Воронеж. гос. ун-т. Воронеж, 2006. 36 с.

409. Фененко Н. А., Булгакова С. Ю. Символьные лакуны и способы их элиминации при переводе // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация / гл. ред. А. А. Кретов. Воронеж: ВГУ, 2014. Вып. 4. С. 109–114.

410. Фененко Н. А., Кретов А. А. Перевод как канал взаимодействия культур и языков (к проблеме языкового освоения «чужой» действительности) // Социокультурные проблемы перевода: сбор. науч. трудов / ред. Н. А. Фененко. Вып. 3. Воронеж: ВГУ, 1999. С. 82–94.

411. Фесенко Т. А. Специфика национального культурного пространства в зеркале перевода: учеб. пособие для студентов вузов. Тамбов: ТГУ, 2002. 227 с.

412. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса / пер. с англ. А. Анистратенко, И. Знаешева. Санкт-Петербург: Ювента, 1999. 317 с.

413. Філоретова Є. Міжмовні лакуни в аспекті сучасних лінгвістичних досліджень // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Сер.: Філологічні науки / наук. ред. С. П. Величко. Кропивницький: КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. № 89 (3). С. 255–258.

414. Хайдеггер М. Бытие и время / пер. с нем. В. В. Бибихина. Харьков: Фолио, 2003. 509 с.

415. Хакен Г. Синергетика. Принципы и основы. Перспективы и приложения: в 2 ч. Ч. 2. Перспективы и приложения. Иерархии неустойчивости в самоорганизующихся системах и устройствах / пер. с англ. Ю. А. Данилова под ред. и с предисл. Ю. Л. Климонтовича. Москва: URSS: ЛЕНАНД, 2015. 414 с.

416. Харитоновна Е. В. Национально-специфическое в переводе: к проблеме терминологии // Русский язык и культура в зеркале перевода: материалы II Международной научной конференции. Москва: Изд-во «Высшая школа перевода МГУ», 2010. С. 574–579.

417. Харитоновна Є. С. Прийменникові конструкції просторової семантики у грецькій мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Донецьк, 2003. 213 с.

418. Хориков И. П. Учебник греческого языка: в 2 ч. / под ред. Н. Г. Николау. Сергиев Посад: Свято-Троиц. Сергиева Лавра, 2012. Ч. 1. 416 с.

419. Циткина Ф. А. Терминология и перевод (к основам терминологического терминоведения): монография. Львов: Вища школа, 1988. 156 с.

420. Чепасова А. М. Динамичность фразеологизмов русского языка // Избранные труды: в 2 т. Т. 2. Фразеология в контексте современных лингвистических исследований. Челябинск: Изд-во Юж.-Урал. гос. гуман.-пед. ун-та, 2016. С. 52–54.

421. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ: Либідь, 2007. 247 с.

422. Чередниченко О. І. Переклад в добу глобалізації // Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу: матеріали Третьої всеукраїнської наукової конференції. Харків: Константа, 2005. С. 7–9.

423. Черниш Т. О. Деякі провідні тенденції в діакронічній лексикології слов'янських мов // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського: зб. наук. пр. / гол. ред. О. Л. Паламарчук; наук. ред. Ю. Л. Булаховська. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2009. Вип. 10. С. 227–232.

424. Черниш Т. О. Компаративно-типологічне дослідження слов'янської лексики в контексті етимологічних гнізд із близькозначними коренями (псл. *рек-, псл. *vir-/*vor-, псл. *кур-/*kvar-/*kor-): автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.03. Київ, 2003. 36 с.

425. Черниш Т. О. Нариси зі слов'янської порівняльно-історичної лексикології та етимології: навчальний посібник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. 304 с.

426. Черхавна О. О. Реконструкція теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу (на матеріалі англійської, німецької та української мов): монографія. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2017. 400 с.

427. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: монографія. Київ: Київський держ. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1969. 672 с.
428. Чучка П. П. Українські псевдоніми: статус, структура і функції // Наукові записки Кіровоградського державного педуніверситету ім. В. Винниченка. Серія: Філол. науки (мовознавство). 2001. Вип. 37. С. 34–44.
429. Шаповал М. Інтертекст у світлі рампи: міжтекстові та міжсуб'єктні реляції української драми: монографія. Київ: Автограф, 2009. 352 с.
430. Швачко С. О. До питання про лакуарність у мові та мовленні // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство». 2011. № 4. С. 119–121.
431. Швачко С. О. Сяйво забутих слів: монографія. Суми: СумДУ, 2012. 107 с.
432. Швачко С. О. Статус лакун в языке и речи // Когниция, коммуникация, дискурс / ред. И. С. Шевченко. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2012. № 4. С. 82–88.
433. Швачко С. А. На просторах метазнаков переводоведения // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. пр. Серія «Германська філологія» / наук. ред. О. Д. Огуй. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2014. Вип. 692–693. С. 316–320.
434. Швачко С. А. Метазнаки категории отсутствия: лингвокогнитивные аспекты // Культурные и лингвальные миры / редкол.: В. М. Брицын, И. А. Казимилова (отв. ред. и сост.), О. Л. Арискина (сост.). Саранск: Изд-во Мордов. ун-та, 2014. С. 129–139.
435. Швачко С. О., Анохіна Т. О. Тенденції омовлення природних явищ: когнітивно-прагматичні аспекти. Вісник Сумського державного університету: зб. наук. пр. Серія «Філологічні науки» / ред. С. Швачко. Суми: СумДУ, 2006. № 11 (95). С. 121–126.
436. Швачко С. О., Анохіна Т. О. Глибинна структура поверхневих лакун у синтаксичному дискурсі // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка / гол. ред. П. Ю. Саюх. Житомир: Видавництво Житомирського ДУ, 2007. Вип. 32. С. 114–116.
437. Швачко С. О., Кобякова І. К. Малі тексти англомовного художнього дискурсу: типологічні аспекти // Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти: матеріали III Міжнародної

науково-практичної конференції, 21 квітня 2016 р. / НТУУ «КПІ». Київ: Кафедра, 2016. С. 80–82.

438. Швачко С. О., Пищик Н. С., Шуменко О. А. Концептуалізація vs категоризація (на матеріалі метазнаків проблеми «НІЩО») // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: СумДУ, 2014. Т. 6, № 4. С. 69–73.

439. Швачко С. О., Степанов В. В. Фреймове моделювання концептів на матеріалі паралельного корпусу паремій // Філологічні трактати: науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: СумДУ, 2016. Т. 8, № 1. С. 69–78.

440. Швачко К. К., Терентьев П. В., Швачко С. А., Янукян Т. Г. Введение в сравнительную типологию английского, русского и украинского языков. Киев: Вища школа, 1977. 147 с.

441. Швачко С. О. Шуменко О. А. Ословлення аксіологічних параметрів денотатів на матеріалі англомовного дискурсу // Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки / гол. ред. Н. О. Данилюк. Серія «Філологічні науки». 2015. Т. 3 (304). С. 115–120.

442. Шведова М., Січінава Д. Корпусна лінгвістика та лексико-граматична типологія // Українське мовознавство / відп. ред. А. К. Мойсієнко. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2013. Вип 43. С. 95–103.

443. Швейцер А. Д. Литературный английский язык в США и Англии. Москва: URSS: Изд-во ЛКИ, 2008. 199 с.

444. Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / отв. ред. В. Н. Ярцева. Москва: URSS: ЛИБРОКОМ, 2009. 214 с.

445. Шевченко И. С. Герменевтический аспект перевода как вторичной метакоммуникации // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна / гол. ред. І. С. Шевченко. Харьков: Вид-во ХНУ, 2003. Вип. 609. С. 7–11.

446. Шелудько А. В. Труднощі словотвірного характеру в англо-українському та українсько-англійському художньому перекладі: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2009. 19 с.

447. Широков В. А. Элементы лексикографии: монография. Київ: Довіра, 2005. 304 с.

448. Ширяев А. Ф. Синхронный перевод: деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода. Москва: Воениздат, 2009. 183 с.

449. Школовая М. С. Лингвистические и семиотические аспекты конструирования идентичности в электронной коммуникации: дис. ... канд. филол. наук. Тверь, 2005. 174 с.
450. Шохор-Троцкая (Бурлакова) М. К. Речь и афазия: монография. Москва: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. 416 с.
451. Шуменко О. А. Словотворчі потенції англomовних денумеративів // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки: зб. наук. пр. Серія «Філологічні науки (мовознавство)» / гол. ред. І. Я. Коцан. Луцьк: Волинський нац. ун-т, 2010. № 8. С. 445–447.
452. Шутова М. О. Етнокультурні стереотипи в англійській та українській мовах: реконструкція і типологія: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.17 / Київ. нац. лінгвіст. ун-т. Київ, 2016. 433 с.
453. Эйнуллаева Е. А. Лакуны в структуре языковой личности и их заполнение в межкультурной коммуникации (на примере английского и русского языков): дис. ... канд. филол. наук. Москва, 2003. 167 с.
454. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / пер. А. Г. Погоняйло, В. Г. Резник. Санкт-Петербург: ТОО ТК «Петрополис», 1998. 432 с.
455. Эко У. Роль читателя. Исследования по семиотике текста / пер. С. Серебряного. Москва: Издательство АСТ: CORPUS, 2016. 640 с.
456. Эрвин-Трипп С. М. Язык. Тема. Слушатель (Анализ взаимодействия. Новое в лингвистике. Вып. VII: Социолингвистика. Москва: Прогресс, 1975. С. 336–362.
457. Эртельт-Фиит А., Денисова-Шмидт Е. Лакуны и их классификационная сетка // Вопросы психолингвистики / гл. ред. Е. Ф. Тарасов. Москва: Институт языкознания РАН, 2007. № 6. С. 39–51.
458. Юровських К. А. Непорозуміння як комунікативне явище: термінологічні межі поняття // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: зб. наук. пр. Серія «Філологічна» / укл.: І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. В. Новоселецька. Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2015. Вип. 52. С. 298–300.
459. Ягупова Л. М. Мовно-географічна варіативність системи середньовісньонімецьких префіксальних іменників: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2007. 605 с.

460. Язык, сознание, коммуникация: сборник статей / отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. Москва: МАКС Пресс, 2002. Вып. 21. 184 с.

461. Якимчук А. П. Теорія полісистеми як основа вибору перекладацької стратегії // Актуальні проблеми філології та перекладознавства: зб. наук. пр. / редкол.: М. Є. Скиба (голов. ред.) [та ін.]. Хмельницький: Хмельницький національний університет, 2009. Вип. 4. С. 260–264.

462. Якобсон Р. О лингвистических аспектах перевода // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике: сб. ст. / ред. В. Н. Комиссаров. Москва: Международные отношения, 1978. С. 16–24.

463. Яновая О. А. Улыбка как средство реализации коммуникативного намерения (на материале английского языка). Вісник Харківського Національного університету ім. В. Н. Каразіна. Лінгвістичні й дидактичні проблеми іншомовної комунікації / гол. ред. І. С. Шевченко. Харків: Константа. 2002. № 567. С. 261–266.

464. Янушевич І. А. Переклад та системний підхід // Філософські пошуки: часопис / ред. М. М. Верников. Львів; Одеса: ІФЛІС-ЛФС “Cogito”, 2004. Вип. 17–18. С. 98–105.

465. Янушевич І. А. Філософсько-методологічні передумови перекладознавства: дис. ... канд. філос. наук: 09.00.02. Одеса, 2007. 185 с.

466. Aleksiejewa M., Ostapczuk O. Многокомпонентные термины в научном дискурсе и в информационной системе славянского языкознания iSybislaw: на примере русского и польского языков // *Slavia Orientalis*. Warszawa: Instytut Slawistyki PAN & Fundacja Slawistyczna, 2011. № 62 (2). С. 275–284.

467. Anokhina T. O. Translation Teaching: Some Aspects of the Contemporary Methodology // Нова філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. С. М. Єнікеєва. Запоріжжя: ЗНУ, 2007. Вип. 27. С. 289–292.

468. Anokhina T. O. The linguistic lacunicon: cognitive mapping in schemes and terms // *The Journal of Education, Culture and Society* (the international scientific journal founded by Aleksander Kobylarek). Wrocław: Pro Scientia Publica, 2013. No. 1 (2013). P. 166–174. URL: DOI 10.15503/jecs20131-166-174.

469. Anokhina T. O. The development of lacunology thesaurus in prototerminals of lacunicon // Development of Scientific Thought in the 21st Century: Problems and Perspectives. Proceedings of the 2nd international scientific conference. April 10, 2013. Riga: SCIENCE SUPPORT CENTER SIA, 2013. P. 38–41.

470. Anokhina T. O. Challenges in Translation and Interpretation of Lacunar Information // *Communication Sciences. Multidimensional Translation: From Science to Arts. Research Papers in Translation & Communication Sciences* / ed. K. Užule. Riga: Baltic International Academy, Latvia, 2014. P. 81–91.
471. Anokhina T. O. The Lacunicon in English and Ukrainian: The Frequent Terms // *Man in India*. 2017. Vol. 97 (23), Part 3. Serial Publications. P. 579–588.
472. Anokhina T. SAGA OF LACUNOLOGY // *Полилингвальная школа: концепция и модель образовательного процесса: сборник статей / отв. ред. Е. А. Журавлёва. Астана: Изд-во ИП «Дана», 2017. С. 175–177.*
473. Anokhina T. O. The linguistic study of lacunar phenomena // *International Journal of Research – Granthaalayah. A knowledge Repository*. Indore: Granthaalayah, Publications & Printers, 2018. Vol. 6. Issue 2. P. 101–108. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1186579>.
474. Anokhina T. O., Kobyakova I. K. Something is lost: lacking information in translation // *Edges of scientific creativity: International collection of scientific papers (collective monograph) of the GISAP project participants, autumn 2017 (London, October 18 – October 24, 2017)*. London: IASHE, 2017. P. 32–34.
475. Anokhina T. O. The French-Canadian school of lacunology and the Ukrainian lacunology studies // *Ukraine – Canada: Modern Scientific Studies: Collective Monograph (in U 45 three books)*. Book 3. Lutsk: Vezha-Druk, 2018. P. 58–67.
476. Anokhina T.O. Rendering allusions and intertextual lacunae. *Science and Education a New Dimension. Philology* / ed. Dr. Xenia Vamos. Budapest, 2018. Vol. 46, Issue 159. P. 7–9. URL: <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-159VI46-01>
477. Anokhina T., Naumenko I., Derevianchenko M. The category of negation: the lexicographic and belles-lettres discourses // *Філологічні трактати: Науковий журнал / гол. ред. О. Г. Ткаченко. Суми: СумДУ, 2017. Т. 4, № 9. С. 72–76.*
478. Baker M. Corpus linguistics and translation studies: implications and applications // *Text and technology: In honour of John Sinclair* / eds.: M. Baker, G. Francis and E. Tognini-Bonelli. Philadelphia/Amsterdam: John Benjamins Publishing company, 1993. P. 233–253.
479. Barlow M. *MonoconcEsy: An Introduction to Concordancing*. Houston: Athelstan, 2015. 50 p.

480. Barsalou L. W. Frames, concepts, and conceptual fields // *Frames, Fields, and Contrasts. New Essays in Semantic and Lexical Organization* / ed. Lehrer, Adrienne & Eva Feder Kittay. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1992. P. 21–74.
481. Bergstad J. V. Normalisation in translation: a corpus based study of take Normalisation in translation: a corpus-based study of “take”: Master’s thesis. Bergen: The University of Bergen, 2009. 88 p.
482. Block J. R. I|T|A as a language arts medium // *Proceedings of the Forth International I.T.A.* / ed. J. R. Block. Conference McGill University, Monreal, Quebec, Canada: Toronto: Sir Isaac Pitman (Canada) Limited, 1967. 426 p.
483. Bryan K., McIntosh J., Brown D. Extending conversation analysis to nonverbal communication // *Aphasiology*. 1998. № 12. P. 179–188. URL: <https://doi.org/10.1080/02687039808250474>.
484. Burbekova S., Nurzhanova A. Problems of Translation Theory and Practice: Original and Translated Text Equivalence // *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2014. Vol. 136. P. 119–123.
485. Burgoon J. K., Randall J. Koper Nonverbal and Relational Communication Associated with Reticence // *Human Communication Research*. Oxford: Oxford University Press, 1984. Vol. 10, Issue 4. P. 601–626. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.1984.tb00034.x>.
486. Burgoon J. K., Hoobler G. D. Nonverbal signals // *Handbook of Interpersonal Communication* / eds.: M. L. Knapp, J. A. Daly 3rd edn. Thousand Oaks, CA: Sage, 2002. P. 240–299.
487. Bush R. F. Silence, attribution accuracy and virtual environments: Implications for developers and facilitators // *Proceedings of the 39th Annual Hawaii International Conference on System Sciences*. Kauia: IEEE, 2006. Vol. 1. P. 17 b. URL: DOI: 10.1109/HICSS.2006.435.
488. Butterworth B. Hesitation and Semantivc Planning in Speech // *Journal of Psycholinguistic*. N. Y.: Plenum Publishing Corporation, 1975. Vol. 4, № 1. P. 75–87.
489. Button G. Moving out of closings / ed. G. Button and J. R. E. Lee, *Talk and social organization*. Clevedon, UK: Multilingual Matters, 1987. P. 101–151.
490. Byram M. Translation and Mediation – Objectives for Language Teaching // *Cultures in Translation*. Nordic Network for Intercultural Communication. NIC, Reykjavik, 2008. URL: <http://www.vigdis.hi.is/Apps/Web>.
491. Callies M. Cognitive Approaches to Lexical Semantics // *Language*. 2006. № 82 (1). P. 194–195.

492. Cappella J. N. Talk-silence sequences in informal conversations // *Human Communication Research*, 1979. № 6 (1). P. 3–17.
493. Carroll D. W. *Psychology of language*. Bonn: Thomson Publishing GmbH Konigswinterer, 1999. 401 p.
494. Cauchi M. Deconstruction and creation: an Augustinian deconstruction of Derrida. *International Journal for Philosophy of Religion*, 2009, August. Vol. 66, Issue 9. P. 15–32. URL: <https://doi.org/10.1007/s11153-008-9192-7>.
495. Cavazza M., Zweigenbaum P. 1995. Lexical semantics. Dictionary or encyclopedia? // Patrick Saint-Dizier & Evelyne Viegas (ed.), *Computational lexical semantics. Studies in natural language processing*. Cambridge: Cambridge University Press. P. 336–347.
496. Chesterman A. *Memes of Translation: The spread of ideas in translation theory*. Revised edition. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2016. Vol. 123. 225 p.
497. Choi Seongsook. Serial verbs and the empty category // *Proceedings of the workshop on Multi-Verb constructions*. Trondheim Summer School 2003. Beermann D. & Hellan L. eds. Trondheim: Norwegian University of Science and Technology, 2003. P. 39–48. URL: <http://www.ling.hf.ntnu.no/tross/choi.pdf>.
498. Ciarocco N. J., Baumeister R. F., Sommer K. L. (2001). Ostracism and ego depletion: The strains of silence // *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2001. № 27 (9), P. 1156–1163. URL: <https://doi.org/10.1177/0146167201279008>.
499. Clair R. P. *The first word was silence // Organizing silence: A world of possibilities*. New York: State University of New York Press, 1998. P. 3–45.
500. Coulson S. Oakley T. Blending and coded meaning: Literal and figurative meaning in cognitive semantics // *Journal of Pragmatics*. 2005. Vol. 37, Issue 10. P. 1510–1536.
501. Čulo Oliver. Constructions-and-frames analysis of translations: The interplay of syntax and semantics in translations between English and German // *Constructions and Frames*. 2013. № 5(2). P. 143–167. URL: <https://doi.org/10.1075/cf.5.2.02cul>.
502. Darbelnet J., Vinay J.-P. *Comparative stylistics of French and English: a methodology for translation / eds.: J. C. Sager, M. J. Haniel*. Amsterdam: John Benjamins, 1995. 359 p.
503. Dellinger B. Using the Lacuna to Detect Implicitness in Commercial News Broadcasts // *Lacunaology Studies in Intercultural Communication / eds.: H. Schröder et al*. Munich: Iudicium Verlag, 1995. P. 48–77.

504. Derrida J. and Venuti L. What Is a “Relevant” Translation? // *Critical Inquiry*. 2001, Winter. Vol. 27, No. 2. P. 174–200. The University of Chicago Press. Stable. URL: <http://www.jstor.org/stable/1344247>.
505. Duranti A. The social ontology of intentions // *Discourse Studies*. 2006. Vol. 8, Issue 1. P. 31–40. URL: <https://doi.org/10.1177/1461445606059548>
506. Ervin S. M. Semantic Shift in Bilingualism // *The American Journal of Psychology*. University of Illinois Press, 1961. 2 June. Vol. 74. P. 233–241. URL: DOI: 10.2307/1419408.
507. Ervin-Tripp S. M. Language. Theme. Listener (The analysis of interaction) // *New in linguistics*. Issue. VII: Sociolinguistics. Moscow: Progress Publishers, 1975. P. 336–362.
508. Ertelt-Vieth A. Politische und kulturelle Aspekte der Selbst- und Fremdwahrnehmungen in Europa, zwischen Ost und West // *Sprache, Kultur, Identität. Selbst- und Fremdwahrnehmungen in Ost- und Westeuropa* / Ertelt-Vieth A. (ed.): Frankfurt (Main): Peter Lang. 1993. P. 17–23.
509. Ertelt-Vieth A. Kulturen modellieren aus empirisch-induktiver Sicht? Zum Potential zweier Ansätze: Kulturstandards und Lakunen / H. Hahn [ed.]: *Kulturunterschiede. Interdisziplinäre Konzepte zu kollektiven Identitäten und Mentalitäten*. Frankfurt: IKO. 1999. P. 121–145.
510. Ertelt-Vieth A. Empirische Untersuchung interkultureller Begegnungen – Integration der beiden Analysekatgorien Lakunen und Symbole (an Materialbeispielen) // *Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache: Intercultural German Studies* / A. Wierlacher et al. [eds.]. München: Iudicium. 26. 2000. P. 463–487.
511. Ertelt-Vieth A. How to Analyze and Handle Cultural Gaps in German Everyday Life (from the Perspective of Exchange Students). 2003. URL: http://www.interculture-online.de/info_dlz/ertelt_vieth_04_03.pdf.
512. Evans V. *How Words Mean – Lexical Concepts, Cognitive Models, and Meaning Construction*. Oxford: Oxford University Press, 2009. XV, 377 p. URL: DOI:10.1093/acprof:oso/9780199234660.001.0001
513. Even-Zohar I. The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem // *The Translation Studies Reader* / ed. L. Venuti. Advisory Ed. M. Baker. London and New York: Routledge, 2000. P. 192–197.
514. Faber P., Rodriguez I. L., Linares C. M. et al. *A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language* / ed. Faber P. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 2012. 307 p.

515. Fauconnier G., Turner M. Blending as a Central Process of Grammar // *Conceptual Structure, Discourse, and Language* / ed. by A. Goldberg. Stanford, CA: CSLI Publications, 1996. P. 113–130.
516. Fauconnier G., Turner M. *The Way We Think // Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. 2003. New York: Basic Books.
517. Fauconnier G., Turner M. Polysemy and Conceptual Blending (May 15, 2003) // *POLYSEMY: FLEXIBLE PATTERNS OF MEANING IN MIND AND LANGUAGE* / ed. by B. Nerlich, V. Herman, Z. Todd, & D. Clarke, Berlin & New York, 2003. P. 79–94. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=134650>.
518. Fauconnier G. *Mental spaces. Aspects of meaning construction in natural language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 240 p.
519. Ferguson A. The influence of aphasia, familiarity and activity on conversational repair // *Aphasiology*. 1994. Vol. 8, Issue 2. Taylor&Francis Group. P. 143–157. URL: <https://doi.org/10.1080/02687039408248647>
520. Festinger L. *A Theory of cognitive dissonance*. Stanford: Stanford university press. 1985. 277 p.
521. Feyereisen P. Manual activity during speaking in aphasic subjects // *International Journal of Psychology*. 1983. Vol. 18, Issue 1–4. P. 545–556. URL: DOI: 10.1080/00207598308247500.
522. Feyereisen P., Barter M., Goossens M., Clerebaut N. Gestures and speech in referential communication by aphasic subjects: channel use and efficiency // *Aphasiology*. 1988. № 2. P. 21–32.
523. Fodor J. A. *The language of thought*. Cambridge, Massachusetts: The Harvard University Press. 1975. 214 p.
524. Francis W., Kucera H. *Frequency analysis of English usage: Lexicon and Grammar* / eds.: W. Nelson Francis and Henry Kučera with the assistance of Andrew W. M. Boston: Houghton Mifflin. 1982. 561 p.
525. Frawley W. *Translation: literary, linguistic, and philosophical perspectives*. Newark: University of Delaware Press, 1984. 218 p.
526. Goodwin C. Co-constructing meaning in conversations with an aphasic man // *Research on Language and Social Interaction*. Taylor Francis Online, 2015. Vol. 28, Issue 3. P. 233–260. URL: https://doi.org/10.1207/s15327973rlsi2803_4.
527. Goodwin C. Conversational frameworks for the accomplishment of meaning in aphasia // *Conversation and Brain Damage* / ed. C. Goodwin. New York: Oxford University Press, 2003. P. 90–116.

528. Goodwin C. Gesture, aphasia and interaction // Language and gesture. D. McNeill (Ed.). Cambridge, England: Cambridge University Press, 2000. P. 84–98.

529. Hale K. Gaps in grammar and culture // Linguistics and anthropology: in Honor of C. F. Voegelin. Jisse: Peter de Ridder Press, 1975. 23 p.

530. Halsey S., Charles A. M. Etymology of Latin and Greek. Boston: GINN and Company, publishers. 1891. 252 p.

531. Heidegger M. Was ist Metaphysik? Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag, 2007. 56 s.

532. István L. Intercultural Lacunae in Hungarian-Vietnamese communication with emphasis on entrepreneurial interactions: Doctoral Dissertation. Budapest: Eötvös Loránd University, 2016. 228 p.

533. Itamar E.-Z. Polysystem Theory // Poetics Today: International Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication / ed. Brian McHale. Ohio: Ohio State University, 1979. Vol. 1, No. 1/2. Special Issue: Literature, Interpretation, Communication (Autumn, 1979). P. 287–310. URL: DOI: 10.2307/1772051.

534. Itamar E.-Z. The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem // Poetics Today. Durham: Duke University Press, 1990. Vol. 11, No. 1, Polysystem Studies (Spring, 1990). P. 45–51. URL: DOI: 10.2307/1772668/

535. Itamar E.-Z. Translation Theory Today: A Call for Transfer Theory // Poetics Today: International Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication. Brian McHale ed. Durham: Duke University Press, 1981. Translation Theory and Intercultural Relations (Summer – Autumn, 1981). Vol. 2, No. 4. P. 1–7. URL: DOI: 10.2307/1772481.

536. Jaszczolt K. M. Default Semantics. Foundations of a Compositional Theory of Acts of Communication. Oxford: Oxford University Press, 2005. 279 p.

537. Jenkins J. The Phonology of English as an International Language: New Models, New Norms, New Goals. Oxford: Oxford University Press, 2001. 258 p.

538. Jensen J. V. Communicative functions of silence // ETC: Review of General Semantics (30). New York: The Institute of General Semantics, 1973. No. 3. P. 249–267. URL: <http://www.jstor.org/stable/42582250>.

539. Jones J. F. From silence to talk: Cross-cultural ideas on students' participation in academic group discussion // English for Specific Purposes. Atlanta: Georgia State University, 1999. № 18 (3). P. 243–259. URL: [https://doi.org/10.1016/S0889-4906\(97\)00059-8](https://doi.org/10.1016/S0889-4906(97)00059-8).

540. Kalman Y. M., Ravid G., Raban D. R., Rafaeli S. Pauses and response latencies: a chronemic analysis of asynchronous CMC // *Journal of Computer Mediated Communication*, 12(1). Oxford: John Wiley & Sons, Inc., 2006. P. 1–23. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2006.00312.x>.

541. Kalman Y. M. Silence in text-based computer mediated communication: the invisible component silence in text-based computer mediated communication: the invisible component: Thesis Submitted for the Degree of “Doctor of Philosophy” University of Haifa Graduate Studies Authority Committee for Doctoral Studies. October, 2007. URL: <http://www.kalmans.com/YMKDissertation.pdf>.

542. Key M. R. The relationship of verbal and nonverbal communication. Berlin: Walter de Gruyter, 1980. 404 p.

543. Klippi A. Collaborating in aphasic group conversation: striving for mutual understanding / ed. C. Goodwin. *Conversation and Brain Damage*. New York: Oxford University Press, 2003. P. 117–143.

544. Klippi A. Nonverbal Behavior as Turn Constructional Units in Aphasic Conversation // *Proceedings of the Thirteenth Annual Symposium About Language and Society*. Texas Linguistic Forum 49. Austin, 2005. P. 158–169. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.550.1514&rep=rep1&type=pdf>.

545. Knapp M., Hall J. A. *Nonverbal communication*. Berlin: Hubert & Co. Gmbh, 2013. 893 p.

546. Kleve K. *The Latin Papyri in Herculaneum*. *Proceedings of the 20th International Congress of Papyrologists / edited by Adam Bülow-Jacobsen*. Copenhagen: Museum Tusulanum Press, Language Arts & Disciplines, 1994. 631 p.

547. Kleve K. Fonnes I. Lacunology: On the use of computer methods in Papyrology. *Symbolae Osloenses*. 1981. № 56 (1). P. 157–170. URL: [doi:10.1080/00397678108590755](https://doi.org/10.1080/00397678108590755).

548. Kuleli M. Intertextual Allusions and Evaluation of their Translation in the Novel *Silent House* by Orhan Pamuk. 14th Language, Literature and Stylistics Symposium. Edited by Feryal Cubukcu – *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. Elsevier Ltd., 2014. Vol. 158. P. 206–213. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.12.075>.

549. Laakso M. Collaborative construction of repair in aphasic conversation: an interactive view on the extended speaking turns of Wernicke’s aphasics // In C. Goodwin (ed.) *Conversation and Brain Damage*. New York: Oxford University Press, 2003. P. 163–188.

550. Laakso M., Klippi A. A closer look at the ‘hint and guess’ sequences in aphasic conversation // *Aphasiology*. London: Taylor &

Francis, 1999. Vol. 13, Issue 4/5. P. 345–363. URL: <https://doi.org/10.1080/026870399402136>.

551. Lakoff G., Johnson M. *Philosophy in the Flesh*. New York: Basic Books, 1999. 632 p.

552. Lakoff G., Turner M. *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press, 1989. 237 p.

553. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 2008. 258 p.

554. Leary M. R., Negel L., Ansell E. et al. The causes, phenomenology, and consequences of hurt feelings // *Journal of Personality and Social Psychology*. Washington: American Psychological Association, 1998. № 74 (5). P. 1225–1237. URL: DOI: 10.1037/0022-3514.74.5.1225.

555. Maltz D. N. Joyful noise and reverent silence: The significance of noise in Pentecostal worship // *Perspectives on silence* / eds.: D. Tannen, M. Saville-Troike. Norwood, N. J.: Ablex Pub. Corp., 1985. P. 113–137.

556. Mannix D. *The History of Torture*. Lake Osvego: eNet Press, 1964. 224 p.

557. Masterson J. *Nonverbal communication in text based virtual realities*. Graduate Student Theses, Dissertations, & Professional Papers. 5466. Missoula: University of Montana, 1996. 141 p. URL: <https://scholarworks.umt.edu/etd/5466>.

558. Meyer C. F. *English Corpus Linguistics. An Introduction*. Cambridge: University of Massachusetts at Boston. Cambridge University Press, 2004. 185 p.

559. Milliken F. J., Wolfe M. E. Shades of silence: Emerging themes and future directions for research on silence in organizations // *Journal of Management Studies*. Oxford: Blackwell publishing Ltd., 2003. № 40 (6). P. 1563–1568. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-6486.00391>.

560. Minsky M. *A Framework for Representing Knowledge*. In Patrick Henry Winston (ed.), *The Psychology of Computer Vision*. (McGraw-Hill Computer Science Series). New York: McGraw-Hill, 1975. P. 211–280.

561. *MonoconcEsy: An Introduction to Concordancing*. URL: <https://www.academia.edu/16716002/MonoconcEsy?auto=download>.

562. Nakane I. *Silence in Japanese-Australian classroom interaction: Perceptions and performance*. Sydney: University of Sydney, 2003. 239 p.

563. Neuwirth K., Frederick E., Mayo C. The spiral of silence and fear of isolation // *Journal of Communication*. Oxford: International

Communication Association, 2007. Vol. 57, Issue 3. P. 450–468. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2007.00352.x>.

564. Noelle-Neumann E. The theory of public opinion: The concept of the spiral of silence // *Communication yearbook 14* / ed. J. A. Anderson. Newbury Park, CA: Sage, 1991. P. 256–287. URL: <https://doi.org/10.1080/23808985.1991.11678790>.

565. Nord C. Funktionsgerechtigkeit und Loyalität: Theorie, Methode und Didaktik des funktionalen Übersetzens. Berlin: Frank, Timme, 2010. 338 s.

566. Nord C. Scopos, Loyalty, and Translational Conventions // *International Journal of Translation Studies*. Amsterdam: John Benjamins publishing company, 1991. № 3 (1). P. 91–109. URL: <https://doi.org/10.1075/target.3.1.06nor>.

567. O’Connell D., Kowal S. Communicating with One Another Toward a Psychology of Spontaneous Spoken Discourse. New York: Springer, 2008. 265 p.

568. Oliveira H., Gomes P. Revisiting the ontologising of semantic relation arguments in wordnet synsets. *Natural Language Engineering*, 2016. Vol. 22, Issue 6. P. 819–848. URL: DOI: 10.1017/S13513-24915000212.

569. Oliveiraa L. P., Cardinotb T. M., Castilloa L. N. C., Giancarlo M. C. Q. Translation and cultural adaptation of the Hip Outcome Score to the Portuguese language // *Revista Brasileira de Ortopedia (English Edition)*. 2014. Vol. 49, Issue 3. P. 297–304. URL: DOI: 10.1016/j.rboe.2014.03.011.

570. Olohan M. *Introducing Corpora in Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2004. 232 p.

571. Palme B. The Range of Documentary Texts: Types and Categories // *The Oxford Handbook of Papyrology* / Edited by Roger S. Bagnall. Oxford: Oxford University Press, 2009. URL: DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199843695.013.0016.

572. Panasiuk I. Lakunen-Theorie und Äquivalenzproblematik // *Вопросы психолингвистики* / гл. ред. Е. Ф. Тарасов. Москва: Институт языкознания РАН, 2006. № 3. С. 187–215.

573. Patterson M. L. A parallel model of nonverbal communication // *Nonverbal Behaviour*. Norwell: Kluwer Academic Publishers-Human Sciences Press, 1995. Vol. 19, Issue 1. P 3–29. URL: <https://doi.org/10.1007/BF02173410>.

574. Phelan J. *The Nineteenth-Century Sonnet*. New York: Malgrave Macmillian, 2005. 192 p.

575. Pinker S. *The Language Instinct: How the Mind Creates Language*. London: Penguin UK, 2003. 496 p.

576. Pitman J. The treatment of language sounds in the design of an initial teaching alphabet and in spelling with it . I|T|A as a language arts medium. Edited by J.R. Block // *Proceedings of the Forth International i.t.a. Conference McGill University, Monreal, Quebec, Canada*. Toronto: Sir Isaac Pitman (Canada) Limited, 1967. P. 53–59.

577. Popolov D., Callaghan M., Luker P. Conversation space: Visualizing multi-threaded conversation // *Proceedings of the Workshop on Advanced Visual Interfaces, 2000*. New York: ACM. P. 246–249.

578. Poyatos F. Silence, stillness and darkness as the communicative nonactivities opposed to sound, movement and light // *Nonverbal communication across disciplines*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2002. Vol. 2. P. 281–323.

579. Poyatos F. *Nonverbal Communication across Disciplines. Volume II: Paralanguage, kinesics, silence, personal and environmental interaction*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002. 458 p.

580. Prins R., Bastiaanse R. Review. Analysing the spontaneous speech of aphasic speakers // *Aphasiology*. Washington: American Psychological Association, 2004. Vol. 18, Issue 12. P. 1075–1091. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/02687030444000534>.

581. Provine R. R., Spencer R. J., Mandell D. L. Emotional expression online: Emoticons punctuate website text messages // *Journal of Language and Social Psychology*. Santa Barbara: University of California, 2007. Vol. 26, Issue 3. P. 299–307. URL: <https://doi.org/10.1177/0261927X06303481>

582. Pym A. *Translation and Text Transfer. An Essay on the Principles of Intercultural Communication*. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Vienna: Peter Lang, 1992. 228 p.

583. Pym A. Multilingual Intertextuality in Translation // *The Intertextual Dimension of Discourse / ed. Beatriz Penas Ibáñez*. Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 1996. P. 207–218.

584. Remland M. S. *Nonverbal Communication in Everyday Life*. Boston, MA: Houghton Mifflin, 2000. 544 p.

585. Ronald W. *Introduction to linguistics*. New York: MacGrow-Hill, 1972. 239 p.

586. Rosch E. Reclaiming Concepts // *The Primarcy of Action, Intention and Emotion. Journal of Consciousness Studies*. Exeter UK: Short Run Press Ltd., 1999. Vol. 6, No. 11–12. P. 61–77.

587. Rosch E. Principles of categorization // *Cognition and Categorization* / eds. Rosch E. Lloyd B.B. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1978. P. 27–48.
588. Ruiz Y.G. Parallel corpora in translator education // *Revista Electronica de Didactica de la Traducción y la Interpretación*. 2012. № 7. P. 65–80. URL: DOI: <http://dx.doi.org/10.24310/REDIT.2012.v0i7.1949>
589. Saville-Troike M. The place of silence in an integrated theory of communication // *Perspectives on silence* / eds.: M. Saville-Troike, D. Tannen. Norwood, N. J. : Ablex Pub. Corp., 1985. P. 3–18.
590. Schendl H. Historical linguistics. [Introductions to Language Study Series] / ed. H. G. Widdowson. Oxford: Oxford University Press, 2001. 144 p.
591. Schreiber M. Übersetzung und Bearbeitung. Zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs. Tübingen: Narr, 1993. 353 s.
592. Scott R. L. Dialectical tensions of speaking and silence // *Quarterly Journal of Speech*. Washington: American Psychological Association, 1993. № 79 (1). P. 1–18. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/00335639309384016>.
593. Seddon G. M., Pedrosa M. A. Non-Verbal Effects in Oral Testing // *British Educational Research Journal*. Published by: Taylor and Francis, Ltd. on behalf of BERA, 1990. Vol. 16, Issue 3. P. 305–310. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/1500933>.
594. Schendl H. Historical linguistics. Introductions to Language Study Series / ed. H. G. Widdowson. Oxford: Oxford University Press, 2001. 144 p.
595. Shiryayeva V., Badea G. L. The Transfer of Culture-Specific Words in a Multidimensional Translation // *Procedia Social and Behavioral Sciences. From Theory to Inquiry in Social Sciences*, Iasi, Romania, 10–12 April 2014. Lumen: Elsevier Ltd, 2014. No. 149. P. 883–888. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/82053625.pdf>.
596. Sifianou M. Silence and politeness // *Silence: Interdisciplinary perspectives* / ed. A. Jaworski. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 1997. P. 63–85.
597. Simborowski N. Silence and the Unsaid in Contemporary Italian Writing // *Secrets and Puzzles*. Legenda: European Humanities Research Centre, University of Oxford. Modern Humanities Research Association, 2003. 10 p.
598. Siri M., Morris D. The Human Animal: A Personal View of the Human Species – The Language of the Body // *Journal of Linguistic*

Anthropology, 2003. Vol. 13, No. 1. P. 123–125. URL: <https://doi.org/10.1525/jlin.2003.13.1.123>.

599. Sørensen T. A method of establishing groups of equal amplitude in plant sociology based on similarity of species and its application to analyses of the vegetation on Danish commons // *Biologiske Skrifter*. København: I kommission hos E. Munksgaard. Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, 1948. № 5 (4). P. 1–34.

600. Sullivan K. Frames and Constructions in Metaphoric Language. // *Constructional Approaches to Language*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2013. No. 14. 192 p.

601. Szerszunowicz J. Phraseological Gaps as a Translation Problem // *Intercontinental Dialogue on Phraseology 2: Research on Phraseology across Continents* / eds.: J. Szerszunowicz, B. Nowowiejski, K. Yagi, T. Kanzaki. Białystok: University of Białystok Publishing House, 2013. P. 333–349. URL: https://www.researchgate.net/profile/Joanna_Szerszunowicz/publication/291465863_Phraseological_Gaps_as_a_Translation_Problem/links/56a3242f08aeef24c586e554/Phraseological-Gaps-as-a-Translation-Problem.pdf.

602. Szerszunowicz J. On Lacunae in Contrastive Phraseology // *Phraseologie im interlingualen und interkulturellen Kontakt // Phraseology in Interlingual and Intercultural Contact* / eds.: M. Fabčič, S. Fiedler, J. Szerszunowicz. Bielsko-Biała, Budapest, Kansas, Maribor, Praha: ZORA, 2013. P. 161–175.

603. Szerszunowicz J. On Pseudo-Equivalents in English, Italian and Polish Onymic Phraseology // *Valodu apguve: problemas un perspektiva* / ed. Ptičkina, Āria. Vol. VI. Zinatnisko rakstu krajums. Liepaja: LiePA. 2008. P. 26–35.

604. Szerszunowicz J. Pseudo-equivalents in English, Italian and Polish Faunal Phraseology // *Proceedings XII EURALEX International Congress. Ati del XII Congresso Internazionale di Lessicografia*, Torino 6-9 settembre 2006 / eds.: E. Corino et al. Vol. II. Alessandria: Edizioni dell'Orso. P. 1055–1060. URL: http://www.euralex.org/elx_proceedings/-Euralex2006/129_2006_V2_Joanna%20SZERSZUNOWICZ_Pseudo_equivalents%20in%20English,%20Italian%20and%20Polish%20Faunal%20Phraseo.pdf

605. Szerszunowicz J. Lacunarity, lexicography and beyond: integration of the introduction of a linguo-cultural concept and the development of L2 learners' dictionary skills // *Lexicography ASIALEX*. Berlin: Springer Berlin Heidelberg, 2015. № 2. P. 101–118. URL: DOI: 10.1007/s40607-015-0015-6.

606. Taborsky E. Semiosis: The transformation of energy into information // *Semiotica*. 1999, Jan. Vol. 127, Issue 1–4. P. 599–612. URL: <https://doi.org/10.1515/semi.1999.127.1-4.599>.
607. Tannen D. *Silence: Anything but* // *Perspectives on silence*. Westport, Connecticut: Greenwood Publishing Group, 1985. P. 93–111.
608. Tarasti E. *A Theory of Musical Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press, 1994. 352 p.
609. Toury G. *The Nature and Role of Norms in Translation* // *The Translation Studies Reader* / ed. L. Venuti. Advisory ed. M. Baker. London and New York: Routledge, 2000. P. 198–211.
610. Toury G. The Notion of ‘Assumed Translation’ – An Invitation to a New Discussion // *Letterlijkheid, Woordelijkheid / Literality, Verbality* / eds.: H. Bloemen, E. Hertog, W. Segers, Antwerpen/Harmelen: Fantom, 1995. P. 135–147. URL: <http://www.tau.ac.il/~tourney/-works/assumed.htm>.
611. Turner M. B. *Frame Blending* // *Frames, corpora, and knowledge representation* / ed. R. R. Favretti. Bononia: Bononia University Press, 2008. P. 13–32.
612. Van Dyne L., Ang S., Botero I. Conceptualizing employee silence and employee voice as multidimensional constructs // *Journal of Management Studies*, 2003. East Lansing: Michigan State University. Vol. 40, Issue 6. P. 1359–1392.
613. Venuti L. *Strategies of translation*. London and New York: Routledge, 1998. P. 240–244.
614. Venuti L. *The translator’s invisibility: a history of translation*. London and New York: Routledge, 1994. 319 p.
615. Viaggio S. *A General Theory of Interlingual Mediation*. Berlin, Frank and Timme GmbH, 2006. 407 p.
616. Viaggio S. *The Overall Importance of the Hermeneutic Package in Teaching Mediated Interlingual Intercultural Communication* // *The Interpreters’ Newsletter*. 10. Trieste: EUT, 2000. P. 129–145. URL: <http://www.openstarts.units.it>.
617. Wade B. E. Williams B. A. Improved proverbs. Nonsense rhymes // *Century magazine*. URL: <http://www.unz.org/Pub/Century-1901apr-00960a02?View=PDF>.
618. Walton D. N. *Informal logic: a handbook for critical argumentation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. 292 p.
619. Wardhaugh R. *Introduction to linguistics*. New York: MacGrow-Hill, 1972. 239 p.
620. Weeber K.-W. *Mit dem Latein am Ende?: Tradition mit Perspektiven*. Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht. 1998. 156 p.

621. Weinreich U. Languages in Contact / With a pref. by André Martinet. 9th print. The Hague: Mouton, 1967. 148 p.

622. Wiener M., Mehrabian A. Language within Language: Immediacy, A Channel in Verbal Communication. New York: Appleton-Century-Crofts, 1968. 214 p.

623. Wiles M. Theology and Inter-religious dialogue. London: Hymns Ancient & Modern Ltd., 2012. 90 p.

624. Williams K. D. Ostracism: The power of silence. New York: The Guilford Press, 2001. 283 p.

625. Williams K. D., Cheung C. K. T., Choi W. Cyberostracism: Effects of being ignored over the internet // Journal of Personality and Social Psychology. Washington: American Psychological Association, 2000. Vol. 79, Issue 5. P. 748–762. URL: <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.79.5.748>

626. Zembylas M., Vrasidas C. Listening for silence in text-based, online encounters // Distance Education. London: Taylor and Francis, 2007. Vol. 28. Issue 1. P. 5–24. URL: <https://doi.org/10.1080/015879-10701305285>.

627. Zembylas M., Michaelides P. The sound of silence in pedagogy // Educational Theory. 2004. Vol. 54, Issue 2. P. 193–210. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1741-5446.2004.00014.x>.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ І ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

628. АЛЛ – Асоціація лексикографів Lingvo. URL: <http://www.lingvoda.ru/dictionaries/index.asp>.

629. АРАЛДП – Акуленко В. В. Англо-русский и русско-английский словарь «ложных друзей переводчика». Москва : Советская энциклопедия, 1969. 384 с.

630. АРТС – Шаталова Т. И. Англо-русский тематический словарь: Ок. 3 500 слов. Москва: Изд-во «Русский язык», 1999. 237 с.

631. АУС – Гороть Є. І., Коцюк Л. М., Малімон Л. К., Павлюк А. Б. Англо-український словник / під загальним керівництвом Є. І. Гороть. Вінниця: Нова Книга, 2006. 1700 с.

632. АУСБ 1 – Англо-український словник: у 2 т. Близько 120 000 слів / склав М. Балла. Київ: Освіта, 1996. Т. 1. 752 с.

633. АУСБ 2 – Англо-український словник / уклад. М. І. Балла. Т. 2: N–Z. Київ: Освіта, 1996. 712 с.

634. АУСМ – Англо-русский словарь: 40 000 слов / сост. В. К. Мюллер, С. К. Боянус. Київ: Каннон, 2002. 1390 с.

635. АУССС – Англо-український семантико-словотвірний словник / уклад.: Є. І. Гороть, С. В. Гончарук, Л. К. Малімон, А. Б. Павлюк, С. Б. Шелудченко; за ред. та керівн. проф. Є. І. Гороть. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. 1024 с.

636. АУФС – Баранцев К. Т. Англо-український фразеологічний словник: близько 30 000 фразеологічних виразів. Київ: Радянська школа, 1969. 1052 с.

637. ВТСУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

638. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: у 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Т. 3. Кора – М. Київ: Наук. думка, 1989. 552 с.

639. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: в 3 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Т. 4. Н–П. Київ : Наук. думка, 2003. 653 с.

640. ЭСРЯ – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка в 4 т. Т. 2. (Е–Муж) / пер. с нем. и допол. О. Н. Трубачева. 2-е изд., стер. Москва: Прогресс, 1986. 672 с.

641. ЕУМ – Українська мова: енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: В. М. Русанівський та ін. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.

642. КАРСАС – Краткий англо-русский словарь американизмов и слэнга / сост. А. Л. Уткин и др. Смоленск: Инга, 1997. 316 с.

643. КСКТ – Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина; под общ. ред. Е. С. Кубряковой. Москва: Филол. ф-т МГУ, 1996. 245 с.

644. КУААУФС – Короткий українсько-англійський та англо-український фразеологічний словник / Є. І. Гороть, Л. К. Малімон, А. Б. Павлюк, О. О. Рогач. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 214 с.

645. ЛСД – Літературознавчий словник-довідник / ред. рада: Р. Т. Гром'як та ін. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Видавничий центр «Академія», 2006. 752 с.

646. НАУУАС – Новий англо-український та україно-англійський словник. Харків: Друкарський центр «Єдинокор», 1999. 512 с.

647. НРЛФАУС – Зацний Ю. А., Янков А. В. Нова розмовна лексика і фразеологія: Англо-український словник: Довідкове видання. Вінниця: Нова Книга, 2010. 224 с.

648. РУСЕНТ – Російсько-український словник наукової термінології: Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос / В. В. Гейченко, В. М. Завірюхіна, О. О. Зеленюк та ін. Київ: Наукова думка, 1998. 592 с.

649. РЭС – Русский этимологический словарь. Аникин А. Е. Москва: Ин-т Русяз имени В. В. Виноградова, 2007. 67 с.

650. САУУРС – Зубков М., Мюллер В. Сучасний англо-український та україно-російський словник. Харків: ВД «Школа», 2005. 768 с.

651. СІС – Словник іншомовних слів / за ред. чл.-кор. АН УРСР О. С. Мельничука. Київ: Головна редакція української радянської енциклопедії академії наук української РСР, 1974. 775 с.

652. СЛНП – Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.

653. СЛТ – Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов: ок. 7000 терминов. Москва: URSS : ЛИБРОКОМ, 2010. 569 с.

654. СЛТ 1 – Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 с.

655. СЛТ 2 – Кротевич Є. В., Родзевич Н. С. Словник лінгвістичних термінів / за заг. ред. Є. В. Кротевича; відп. ред. О. С. Мельничук. Київ: Вид-во АН УРСР, 1957. 236 с.

656. СЛТЕ – Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

657. СОТКДЛ – Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики: словник / А. П. Мартинюк. Харків: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2012. 194 с.

658. ССУМ – Словник синонімів української мови: у 2 т. / ред. А. А. Бурячок та ін. Київ: Наукова думка, 1999. Т. 1: А – Н. 1026 с.

659. ССУМ – Словник синонімів української мови: у 2 т. / ред. А. А. Бурячок та ін. К. : Наукова думка, 1999. Т. 2: О – Я. 955 с.

660. СТМК – Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. URL: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/>.

661. СУМ 11 – Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/>.

662. СЭСРЯ – Алексеева Л. М. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / Л. М. Алексеева, В. И. Аннушкин, Е. А. Баженова и др.; под ред. М. Н. Кожинной; члены редкол.: Е. А. Баженова и др. Москва: Флинта: Наука, 2003. 694 с.

663. ТРРЯ – Трубачёв О. Н. Indoarica в Северном Причерноморье: Реконструкция реликтов языка: Этимологический словарь. Москва: Наука, 1999. 318 с.
664. ТСС – Основные понятия переводоведения (Отечественный опыт). Терминологический словарь-справочник / отд. языкознания; отв. ред. канд. филол. наук М. Б. Раренко. Москва: ИНИОН РАН, 2010. 262 с.
665. ХНГС – Хориков И. П. Новогреческо-русский словарь: Ок. 67 000 слов / под ред. П. Пердикиса, Т. Пападопулоса. Москва: Культура и традиции, 1993. 853 с.
666. ЧФ – Читанка з історії філософії: у 6 кн. Кн. 1: Філософія Стародавнього світу / Г. І. Волинка (голова; керівник творчого колективу), С. О. Кичигін, М. Ф. Тарасенко. Київ: Фірма «Довіра», 1992. 208 с.
667. ЭСГЯ – Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков: в 2 т. Винница: Нова Книга, 2010. Т. I. 614 с.
668. ЭСРЯ 1 – Фасмер М. Р. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. Т. 1. (А–Д). Санкт-Петербург: Азбука: Терра, 1996. 573 с.
669. ЭСРЯ 4 – Фасмер М. Р. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. Т. 4. (Т–Ящур). Санкт-Петербург: Азбука: Терра, 1996. 860 с.
670. ЭССЯ – Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд / под ред. О. Н. Трубачева. Москва: Наука, 1974. Вып. 1. 214 с.
671. ADEE – Liberman A. An analytic dictionary of English etymology: an introduction. With the assistance of J. Lawrence Mitchell. London: University of Minnesota Press Minneapolis, 2008. 359 p.
672. AHDIER – The American heritage dictionary of Indo-European roots / ed. Watkins C. Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2000. 192 p.
673. CD – Collins Dictionary URL: <https://www.collins-dictionary.com/dictionary/english/the-iron-lady>.
674. CEEL – Crystal D. The Cambridge encyclopedia of the English language. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 524 p.
675. CHL – Steible D. J. Concise handbook of linguistics : A glossary of terms. New York: Philosophical library, 1967. 146 p.
676. COD – The concise Oxford dictionary of current English / eds.: H. Fowler, F. Fowler. 5th ed. Oxford: Clarendon press, 1974. XVI, 1563 p.

677. DUW – Dictionary of Unusual Words. URL: <http://phrontistery.info/ihlstart.html>.
678. DL – Pei M., Gaynor F. Dictionary of linguistics / eds.: M. Gaynor and F. Gaynor. Lanham: Rowman & Littlefield, 1954. 248 p.
679. EDAL – Encyclopedic dictionary of applied linguistics: a handbook for language teaching / eds.: K. Johnson and H. Johnson, 1998. Oxford: Blackwell publishing, John Wiley and Sons. 389 p.
680. ERRD – Katzner K. English-Russian, Russian-English dictionary. New York, Chichester, Brisbane, Toronto, Singapore: John Wiley and Sons, 1984. 904 p.
681. GCL – Evans V. A. Glossary of Cognitive Linguistics. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd., 2007. 239 p.
682. GPD – Glottopedia. URL: <http://www.glottopedia.org>.
683. HOED – Harper D. Dictionary.com. Online Etymology Dictionary. Historian, URL: <http://www.dictionary.com/browse/lack>.
684. LDCA – Longman Dictionary of the Contemporary English / director Della Summers. Harlow: Pearson Education Limited, 2006. 1949 p.
685. LDCE – Longman Dictionary of Contemporary English. Barcelona: Cayfosa. 2000. 1668 p.
686. LDEL C – Longman Dictionary of English Language and Culture. Harlow: Pearson education Limited, 2005. 1620 p.
687. LDLTAL – Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics by Richards J. C., Schmidt R. W. New York: Routledge, 2013. 656 p.
688. MWD – Meriam-Webster online dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/afterthought>.
689. NWDTEL – New Webster's dictionary and thesaurus of the English language. Danbury, CT: Lexicon publications, 1993. 1260 p.
690. OALDCR – Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / ed. A. S. Hornby, E. V. Gatenby, H. Wakefield. London: Oxford University Press, 1958. 1527 p.
691. ODPED – The Oxford-Duden pictorial English dictionary. 2ed. Oxford: Oxford UP, 1998. 811 p.
692. OED 1 – Oxford English Dictionary. Clarendon Press, 1989. URL: <http://www.oed.com/>.
693. OED 2 – Oxford Dictionary of English (3 ed). Publisher: Oxford University Press. URL: DOI: 10.1093/acref/97-80199571123.001.0001.

694. OED 3 – The Oxford English Dictionary: an online adventure. Ch. ed. Simpson J. URL: http://www.multilingualism2013.lt/isvados/W_I/WS_I%20Simpson.pdf.
695. OERD – The Oxford English reference dictionary / eds.: J. Pearsall, B. Trumble. 2ed. Oxford; New York: Oxford UP, 1996. XX. 1782 p.
696. RHD – Random House Dictionary, Random House, Inc. 2016 <http://www.dictionary.com/browse/lacuna?s=t>.
697. RIL – Readings in linguistics / ed. Hamp E. P. I & II. University of Chicago Press, 1966. 302 p.
698. WNWD – Webster New World Dictionary. New York: Fawcett Popular Library, 1977. 696 p.
699. WNWD 1 – Webster, Noah; Goodrich, Chauncey A. (Chauncey Allen); Porter, Noah. Webster's New World Dictionary of the American language. Springfield, Mass.: G. and C. Merriam, 1848. 1536 p.
700. WNWD 2 – Webster N. Noah Webster's first edition of an American dictionary of the English language. Foundation for Amer Christian, 1828. URL: <http://webstersdictionary1828.com/>.
701. WNWDAL – Webster's New World Dictionary of the American language / ed. Guralnik D. B. New York: Fawcett Popular Library, 1978. 696 p.
702. WP – A word perfect. A dictionary of current English usage. Clark J. O. E. Harrap's Reference. Avon: The Bath Press, 1989. 490 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

703. Браун Д. Код да Вінчі / пер. з англ. А. Кам'янець. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2007. 480 с.
704. Булгаков М. Майстер і Маргарита. Роман / переклад з російської, супровід та коментарі Ю. Некрутенка. Львів: Кальварія, 2006. 432 с.
705. Грабовський П. А. Вибрані твори: в 2 т. Київ: Дніпро, 1985. Т. 2. 343 с.
706. Джером К. Дж. Трое в лодке, не считая собаки: повести. Киев: Комсомольская правда-Украина, 2008. 320 с.
707. Джером К. Дж. Трое в одном човні (як не рахувати собаки): вибр. розд. / пер. з англ. Ю. Лісняка. Tree men in a boat (to say nothing of the dog): selected chapters. Харків: Фоліо, 2009. 222 с.
708. Карпа І. Фройд би плакав. Харків: Фоліо, 2004. 238 с.
709. Кері П. Крадіжка / пер. з англ. В. Горбатька. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2008. 352 с.

710. Кери П. Кража. Москва: Изд-во «Эксмо», 2007. 352 с.
711. Керрол Л. Аліса в країні чудес. Київ: Арій, 2018. 96 с.
712. Керрол Л. В країні чудес: роман / переклад Г. Бушиної, ілюстрації Дж. Тенніела. Київ: Радянський письменник, 1960. 248 с.
713. Керрол Л. Аліса в Країні Чудес. Аліса в Задзеркаллі / переклад В. Корнієнко. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2001. 122 + 142 с.
714. Керрол Л. Аліса у Задзеркаллі: роман / переклад В. Корнієнка, ілюстрації Я. Гавриш. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. С. 111–220.
715. Керрол Л. Аліса в Країні Див: роман / переклад В. Корнієнко, М. Лукаша, ілюстрації В. Єрка. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010. 262 с.
716. Керрол Л. Аліса в дивокраї: роман / переклад В. Наріжної, ілюстрації Є. Гапчинської. Харків: Фоліо, 2012. 128 с.
717. Кэрролл Л. Приключения Алисы в стране чудес / перевод Н. М. Демуровой. Москва: Изд-во «Наука», Главная редакция физико-математической литературы, 1991.
718. Кобзарь Т. Шевченка: фотомеханічне перевидання 1840 р. Київ: Книжково-журнальна фабрика Головополіграфвидаву Міністерства культури УРСР, 1962. 121 с.
719. Конкорданція поетичних творів Тараса Шевченка. Т. 3. A Concordance to the Poetic Works of Taras Shevchenko / упоряд., ред. О. Ільницький, Ю. Гавриш. Нью-Йорк: ВЦ НТШ; Едмонтон; Торонто: КІУС, 2001. С. 1555–2502.
720. Корпус текстів української мови. URL: <http://www.mova.info/corpus.aspx>.
721. Лодж Д. Мир тесен / пер. О. Е. Макаровой. Москва: Независимая газета, 2004. 308 с.
722. Національний корпус російської мови. URL: <http://ruscorpora.ru>
723. Нестерова Е. Примечания // По Э. А. Стихотворения. Москва: Радуга, 1988. С. 392–414.
724. По Е. А. Аннабель Лі / переклад М. Стріхи // Всесвіт. 1998. № 7. С. 131–132.
725. Скрябін К. Я. «Побєда» і Берлін. Харків: Фоліо. 2006. 223 с.
726. Спайк Миллиган в переводах Вадима Смоленского. URL: <http://www.susi.ru/rus/milligan/>.

727. Abc news: SUV. URL: <http://abcnews.go.com/US/sister-missing-California-mom-found-alive-familyoverwhelmed/story?id=43783032>.
728. Alcott L. M. *Little Women*. London: Macmillan, 1868. 861 p.
729. Antoine de Saint-Exupéry. *The little prince*. URL: http://www.yoanaj.co.il/uploadimages/The_Little_Prince.pdf.
730. Barry Manilow's lyrics. *Never Met A Man I Didn't Like*. <http://www.lyricsdepot.com/barry-manilow/never-met-a-man-i-didnt-like.html>.
731. Brown D. *The Da Vinci Code*. London: Transworld Publishers Limited, 2006. 608 p.
732. British National Corpus. URL: <http://www.mova.info/-corpus.aspx>.
733. Bulgakov M. *The Master and Margarita*; transl. from the Russ. M. Glenny; introd. S. Franklin. London: Campbell, 1992. 446 p.
734. Carey P. *Theft: a love story*. London: Faber and Faber, 2007. 304 p.
735. Carroll L. *Through the looking-glass and what Alice found there*. London: Macmillan. 1872. 137 p.
736. Carroll L. *Alice's Adventures In Wonderland*. Chicago, Illinois: Volume One Publishing, 1998. 195 p.
737. Carroll L. *Alice's Adventures in Wonderland*. Ostrich Books, 2015. 108 p.
738. *Corpus of Contemporary American English*. URL: <http://corpus.byu.edu/coca/>.
739. Cox J. *Rainbow Days*. London: Headline Book Publishing, 2005. 435 p.
740. Christie A. *Parker Pyne Investigates*. New York: St. Martin's Paperbacks, Minotaur Mysteries, 2002. 288 p.
741. Croissant. *Dictionary.com. Online Etymology Dictionary*. Harper D., Historian. URL: https://www.etymonline.com/word/crescent?ref=etymonline_crossreference.
742. David P. *Star Trek the next generation 10. A rock and a hard place*. London: Titan Book Ltd., 1990. 244 p.
743. Delany S. R. *Tales of Nevèrÿon*. London: University Press, 1993. 260 p.
744. Fielding H. *Bridget Jones: The Edge of Reason*. London: Penguin books, 2004. 352 p.
745. Haily A. *Airport*. Москва: Айрис-Пресс, 2003. 320 p.

746. Hapax legomenon. URL: <https://www.oed.com/view/Entry/84040;jsessionid=2493B261A9BCAFE84EB006DD09ADDD9D?redirectedFrom=hapax+legomenon#eid>.
747. Hornby N. *High Fidelity*. London: Indigo, 1996. 256 p.
748. Independent, elect. edn. of 19891013. Foreign material, periodical. 553 s-units. (BNC Text A57) URL: <http://phrasesinenglish.org/textinfo.php?textid=A57>.
749. Involuntary unemployment: macroeconomics from a Keynesian perspective. Trevithick J. A. Hemel Hempstead: Harvester and Wheatsheaf, 1992. P. 92–205. 1581 s-units. (BNC Text J0U). URL: <http://www.phrasesinenglish.org/textinfo.php?textid=J0U>.
750. Kerouac J. *On the Road*. N. Y.: The Viking Press, 1959. 178 p.
751. Kipling R. Classic Poetry series. Publisher: PoemHunter.com, 2004. P. 776–777.
752. Knock-knock jokes. URL: <http://www.jokes4us.com/knockknockjokes/knockknockjokes.html>.
753. lack. Dictionary.com. Online Etymology Dictionary. Douglas Harper, Historian. URL: <http://www.dictionary.com/browse/lack>.
754. Leary T. *Down On Speed*. Sucht und Sehnsucht. Stuttgart: Phillip Reclam jun. Stuttgart, 2000. S. 248–249.
755. Lee Li-Young. *The winged seed*. A remembrance. Saint Paul, Minnesota: Hungry Mind Press. 205 p.
756. Lodge D. *Small World: An Academic Romance*. New York: Penguin Books Ltd, 1995. 251 p.
757. Mary Kate and Ashley Olsen. *Come On*. URL: <http://www.metrolyrics.com/come-on-lyrics-marykate-and-ashley-olsen.html>.
758. *Minds, machines and evolution: philosophical studies*. Hookway, Christopher (ed.). Cambridge: CUP, 1987. P. non-UK. 1388 s-units. (BNC Text CM2). URL: <http://phrasesinenglish.org/textinfo.php?textid=CM2>.
759. OPUS: (Corpus) the open parallel corpus. URL: <http://opus.lingfil.uu.se/>.
760. *Paraconc concordance*. URL: <http://paraconc.com/index.html>.
761. Phelan J. *The Nineteenth-Century Sonnet*. New York: Malgrave Macmillian, 2005. 192 p.
762. Poe E. A. ANNABEL LEE. 1849. URL: <http://pinkmonkey.com/dl/library1/lee.pdf>.
763. Quizzaciously. URL: <https://www.urbandictionary.com/.-php?term=quizzaciously>.

764. Roget.org/scripts /soundex.php.
765. Smith Z. White Teeth. London: Penguin Books, 2001. 542 p.
766. The Brown Standard Corpus of American English. URL: http://www.essex.ac.uk/linguistics/external/clmt/w3c/corpus_ling/content/corpora/list/private/brown/brown.html.
767. The Visual Thesaurus. URL: <https://www.visual-thesaurus.com/app/view>.
768. Thompson J. The killer inside me. Orion: Vintage Books, 1952. 224 p.
769. Tracz O. First Star I See Tonight “First Star I See Tonight: Ukrainian Christmas Traditions, Mazepa Publications Zhuravli, Winnipeg, 2015.
770. The Urban Dictionary. URL: <https://www.urban-dictionary.com>.
771. WebCorp: URL: <http://www.webcorp.org.uk/live/n>.
772. Willard R. Espy. Mary had a Lipogram // The best of an Almanac of words at play. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Lipogram#cite_note-21.

Додаток А

ЛІНГВОТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ РЕЄСТР ТЕРМІНІВ ЛАКУНОЛОГІЇ

Абдуктивний переклад – неостаточний, робочий варіант.

Абсолютна лакуна – відсутність одиниці в мові перекладу для позначення ігнотизму.

Адекватний переклад – це квазісмысл, *tertium comparationis*, адекватне передання інформації та прагматики оригіналу в трансляторі.

Аксиома порожньої безлічі можна сформулювати так: існує щонайменше одна безліч без єдиного елемента.

Актуалізація лакуни (також див. квазіідея під час трансферування специфічної інформації, віртуальна лакуна) – актуалізація нереалізованого елемента в мові, мовленні та культурі, що виявляють порівнянням із попереднім станом, вторинним текстом, іншою культурою.

Аналітичні варіанти перекладу: описовий переклад парафразувальний і передає у вільній формі лексичний зміст першотвору (наприклад, прозовий переказ віршів); тематичний переклад відтворює смисл з урахуванням усередненого сприйняття й у зручному для сприйняття оформленні.

Анафорична референція (див. також *be-deletion*) – письмові реєстри більше покладаються на анафоричну референцію.

A: Right, I'm ready. Have **YOU** locked (the back door)?

I thought *we* were walking.

B: Well do *you* want to walk or do *you* want to go in (the car)?

A: Well *I* have to go to (the paper shop).

B: Well I'll drop *you* at (the paper shop) while **I** go round.

Іменним формам під час анафоричного референціювання властиві такі риси: у письмових реєстрах переважно використовують повні іменники, водночас неформальна бесіда й публічна промова передбачають приблизно однакову кількість анафоричних займенників і повних іменників; комунікативна імплікатура відповідно до формальної семантики й теорії Грайса.

Аномалії – це комунікативні невдачі, з якими іноді плутають мовну гру, неусвідомлені відхилення від норми. Аномаліями варто вважати лише нерегулярні вираження конкретної форми або конструкції щодо загального типу, правила.

Апосіопеза – це пауза, невід’ємна складова усного мовлення, просодичної системи. Апосіопеза підкреслює неможливість висловити всю глибину думки, почуття або небажання про щось говорити, тому що комуніканти розуміють усе без слів. Лакуну-апосіопезу графічно позначають трьома крапками, напр.: «*Тато, бувало, і за цілий день так багато не вибалакували слів. А тут...*». Лакуни в художньому дискурсі позначають графічно трикрапкою в УКС, трьома крапками/тире – в АКС.

Безеквівалентна лексика – ізольовані іншомовні слова; це лексичні одиниці однієї з мов, що не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови. До безеквівалентної лексики, на думку Л. С. Бархударова, належать три великі розряди лексичних одиниць: власні імена, географічні назви, назви установ, організацій, газет тощо. Безеквівалентні не лише маловідомі імена та прізвища, а й імена, що мають внутрішню форму, тобто мотивовані, насамперед відомі (козак *Тур*); слова-реалії, що позначають предмети, поняття й ситуації, яких немає в практичному досвіді іншомовних мовців, скажімо назви страв національної кухні, види народного одягу, тобто предмети матеріальної й духовної культур; «випадкові лакуни» – лексичні одиниці однієї з мов, що з різних причин не мають відповідників у лексичному складі іншої мови, наприклад, англ. «*24 hours*» – укр. *доба*.

Безеквівалентна лексика (БЕЛ) – це лексичні одиниці мови оригіналу, що не мають у мові перекладу відповідного лексичного еквівалента.

Безеквівалентна лексична одиниця – це відсутність аналога в лексичній системі мови перекладу, тобто слова або стійкого словосполучення, що можна використати в перекладі.

Безеквівалентність – факт, що слова однієї мови здебільшого не відповідають змістові слів іншої з огляду на те, що системи понять, що виражають окремі слова кореспондованої пари мов, не ідентичні.

Буквалізм – перекладацька помилка, результат відповідності формальних чи семантичних компонентів двох мов. Створення помилкових мовних зв’язків між двома мовами на основі формальних або семантичних зв’язків.

Буріме – особливий вид презентації матеріалу, що містить лакуни смислу – пародійні вірші чи буріме – від фр. *bouts-rimés* – літературна гра, що полягає у створенні віршів, переважно жартівливих, на задані рими, іноді ще й на задану тему. До буріме також належить гра, відома як «гра в римовану нісенітницю». Christiana Rosetti’s *bouts-rimés*:

*The spring is come again not as at first
For then it was my spring; & now a brood
Of bitter memories haunt me, & my mood
Is much changed from the time when I was nursed
In the still country. Oh! my heart could burst
Thinking upon the long ago: the crude
Hopes all unrealised; the flowers that strewed
My path, now changed to painful thorns & curst.
And though I know the kingcups are as fine
As they were then, my spirit cannot soar
As it did once: when shadows of a wood
Or thinking of a blossom that soon should
Unfold & fill the air with scent, would pour
Peace on my brow now marked with many a line.*

Випадкові лакуни – це одиниці словника однієї з мов, яким із невизначених причин немає відповідників у лексичному складі іншої мови.

Відповідник – один із варіантів перекладу одиниці вихідного тексту.

Віртуальна лакуна – ще нереалізований, неіснуючий на сьогодні концептуальний, семантичний, когнітивний елемент тексту/дискусу/інтертексту, що є елементом інтерпретації внутрішнього метаконтенту перекладача/тлумача – нерозв'язане завдання, загадка, елемент обмірковування.

Відчуття лексичного дефіциту (англ. *lexical gap*) пов'язують із терміном інтерференції. Над проблемою працювали вчені У. Вайрайх і В. Кабакчи.

Властивості відношень еквівалентності: рефлексивність – це еквівалентність елемента самому собі; транзитивність – перехідність у рамках аксіом еквівалентності; симетричність – здатність до збереження ознак після змінювання.

Втрати в перекладі – лакуни, що виникають під час трансферування специфічної, незвичайної, особливої, незнайомої або шокуючої інформації.

Гапакс – okazionalne слово (нульова лема), що зустрічається лише один раз або дуже рідко в тексті (корпусі). На сучасному етапі розвитку корпусної лінгвістики зазвичай прийнято не враховувати гапакси.

Генералізація понять – прийом перекладу, що полягає в переході від видового поняття до родового, наприклад «синицю» перекладають як «пташку», «виноград» як «фрукти».

Генологічні лакуни – лакуни в різних жанрах, наприклад лакуни віршованих творів. Ендозона досліджень – лінгвістична генологія, новий напрям розвитку жанрології, що вивчає динаміку розвитку жанрів, їх модифікації й результати, що досліджують ретроспективно, контрастивно або в межах сучасних літературних жанрів.

Герундій – лакуна формальної безеквівалентності, наприклад вид віддієслівного іменника в латинській і англійській мовах, якого немає в українській.

Графічні знаки можуть позначати поверхневі синтаксичні лакуни – паузи в мовленні, роздуми, наприклад --- /-- / ---- / – (...)((..!))(...?) – у внутрішньому мовленні або описах природних явищ.

Групи безеквівалентної лексики: *референціально-безеквівалентна лексика*: реалії, терміни, фразеологізми; індивідуальні авторські неологізми; семантичні (понятійні) лакуни: слова широкої семантики, ужиті в тексті у своєму найбільш загальному значенні; складні слова різних типів, значення яких можна передати іншою мовою лише описовим перекладом і залученням різних трансформацій. До *прагматично-безеквівалентної лексики* належать відхилення від загальномовної норми: територіальні й соціальні діалекти, жаргони, арго, табуйована лексика, архаїзми та інші колективні відхилення від загальної норми мови, як у бік зниження (діалектизми, субстандартна лексика, особливості усного мовлення), так і в бік підвищення (архаїзми, поетизми); іншомовні вкраплення, референціальне значення яких передати здебільшого не важко, проте прагматичні можна відтворити не завжди; абрєвіатури, прагматика яких переважно не відповідає структурі значень у мові перекладу; слова з суфіксами суб'єктивного оцінювання: вигуки, звуконаслідування, асоціативні лакуни, тобто слова, що мають у свідомості носіїв мови конкретні додаткові асоціації, яких немає в свідомості носіїв іншої мови, наприклад «ворона» у значенні «роззява» або «гусак» – ненадійна людина, шахрай.

Прагматична безеквівалентність виникає через розбіжність прагматичного значення між відповідними лексичними одиницями мови оригіналу й мови перекладу, тобто розбіжність стилістичних характеристик, регістра чи емоційного забарвлення лексичних одиниць за однакового референційного значення.

Альтернативно-безеквівалентну лексику поділяють на такі групи: власні імена (антропоніми, топоніми, фірмові назви, назви книг, фільмів і т. д.), реалії та фразеологізми, специфіка яких у тому, що

залежно від обраного способу передавання в мові перекладу їх безеквівалентність буде референціальною або прагматичною.

Декодування, проєкція читача/перекладача – це процес ментального зіставлення не лише текстів оригіналу й перекладу, як це прийнято в перекладознавстві, а й тексту перекладу та його читацької проєкції. Зіставляючи такі тексти: 1) авторський текст і його читацьку проєкцію в автохтонній культурі; 2) текст перекладу та його читацьку проєкцію в приймальній культурі; 3) авторський текст і текст перекладу; 4) читацьку проєкцію тексту в автохтонній культурі й читацьку проєкцію тексту в приймальній культурі, можна одержати експериментальні дані про функціонування мовної свідомості під час сприйняття та породження тексту, а також про специфіку мовної свідомості учасників міжкультурного спілкування.

Делакунізація – когнітивна актуалізація вербальної або невербальної одиниці чи концепту шляхом внутрішнього декодування (у перекладі з подальшим вербальним актуалізуванням делакунізованого елемента у вторинному тексті). Делакунізування – це розтлумачення, порівняння інтра- й інтерпроцесів, зокрема внутрішньомовне тлумачення (пор. пояснення в одномовному тлумачному словнику) і міжмовна інтерпретація (пор. переклад).

Дериваційна редукція – це вилучення голосного або приголосного, напр. контракція *ei* перед *t* у формі партиципу: південнонімецький *geseit* (<*gesaget*), медведь <*medvoed*).

Десемантизація – втрата словом свого лексичного значення.

Дескриптивний спосіб транслювання концептів – спосіб заповнення лінгвокультурних лакун – того, що в одних мовах і культурах конкретизоване, а в інших – не сигналізується, тобто не знаходить суспільно закріпленого вираження. Так, базові концепти КОЗАК, КОЗАЦТВО можуть не мати прямих відповідників в англomовній культурі. Ці провідні валоративи української лінгвокультури відтворюють англійською мовою не як один лексикалізований корелят, а як багато ситуативних репрезентантів: *the Cossacks/Kozaks; Zaporozhye community, Cossackdom; the Knighthood of the Zaporozhye Host, knights of the Zaporozhian Host, the Cossack army, the Zaporozhie Host, the Zaporozhian Cossacks, the Cossacks of the Zaporozhian Host*. Використання таких концептуальних заміників за перевербалізації концепту козацтво свідчить про недостатню локалізацію української культури й низький рівень її лексикографічної адаптації в іншомовних культурах.

Динамічна еквівалентність – термін школи структуралізму, представника американської школи структурної лінгвістики –

видатного перекладознавця й перекладача Біблії, «батька динамічної еквівалентності» Ю. Найди.

Дискурс – це середовище, режим та омовлення; комуніканти й діалогічність; мовне представлення та інтертекстуальні зв'язки; комунікативне прочитання подій соціокультурного характеру, своєрідне семантичне поєднання мовної форми, знання, комунікативно-прагматичної ситуації.

Диференціація – це семантичне й стилістичне розмежування лексики та значень окремих слів.

Дослівний переклад – відтворення в тексті впродовж перекладання формальних і/або семантичних зв'язків.

Еквіваленти – у перекладі так називають міжмовні синоніми. У теорії закономірних відповідників Я. І. Рецкер визначає еквіваленти як постійні рівнозначні відповідники між одиницями вихідного й перекладного тексту, що не залежать від контексту.

Еквівалентний переклад – це ідеалістичний тип перекладу. Термін превалував у науковій парадигмі ХХ ст. Вважали бажаним досягати еквівалентності в перекладі, переклад міг бути також частково еквівалентним, безеквівалентним, помилковим тощо.

Еквівалентні лакуни – латентні/імпліцитні лакуни, про існування яких свідчать словесні ряди, дефектні в антонімічному відношенні, іншими словами, ряди, яким «заборонене» протиставлення.

Еквівалентність – відповідність, рівнозначність.

Експлікативний переклад – переклад, що має делакунізатори в тексті або містить екстратекстуальні тлумачення.

Експліцитний мовленнєвий акт – прямий або буквальний мовленнєвий акт (лакуна формального прочитання).

Елімінація лакун – це компенсування та заповнення лакун. Концепція елімінування лакун розкривається переважно як система, що вбирає в себе як механізми «відштовхування» і «тяжіння» відповідно компенсування та заповнення лакун. У рамках концепції сформувалося уявлення, що механізм «відштовхування» проявляється у фіксуванні відмінностей між «своєю» і «чужою» культурами, що оцінюють як «неправильні», «дивні». Компенсації лакун можуть бути тимчасовими виразами або поясненнями тих чи інших концептів. Лакуни – результат «опозиційного діалогу свідомостей». На другому етапі діє механізм «тяжіння», що формує потребу зрозуміти «чужу» культуру, осмислити виявлені розходження між «своїм» і «чужим», що спричиняє необхідність елімінування лакун. Ця стратегія міжкультурної взаємодії обумовлює елімінування лакун способом

заповнення. А. П. Загнітко описує текстову категорію елімінації як «виключення (усунення) відомого й/або невідомого з граматично та/чи стилістично значущою метою, унаслідок чого формується функціонально відмінна синтаксична одиниця, маркована внутрішньотекстовою висхідною або спадною валентністю».

Експлікатура – це результат заповнення бракуючих слів детальним розробленням пропозиціональної форми.

Екстралінгвістичні елементи перекладу – це конфрактри (зміни тексту без зміни мелодії), псевдопереклад, «переклад із других рук». К. Гурський зазначає алюзію, Дж. Голмс – метавірш.

Елімінаційні лакуни – це лакуни, що виявляються на структурно-граматичному рівні тексту. Їх передають структурно неповними й еліптичними реченнями, а також конструкціями з незаповненою синтаксичною позицією.

Еліпсація – це поняття, пов'язане з терміном «елімінація» як родо-видове, тобто це один із проявів елімінації. Термін належить до ендозони текстових лакун, що розглядають як стилістико-граматичні явища.

Еліпсис – це синтаксична пустота. Еліпсис належить до прагматики категорії відсутності. Це варіативна девіація конструкцій, що елімінують тавтологію. Формальні скорочення в еліпсисі не викликають труднощів розуміння: пропуски легко відновлюють за близьким контекстом. Еліпсис використовують для динамічності й лаконічності вираження думки, напруженості дії, цим він відрізняється від обірваної фрази (апосіопези).

Еліптичний – що ґрунтується на пропусканні в реченні слів, що легко можна доміслити; неповний.

Ендемічна одиниця – специфічна одиниця (від біол. *ендемічний* – поширений лише у конкретній місцевості).

Есенціальні антиконцепти – на відміну від стигматичних концептів, побутують не в антропосфері, а у «фактосфері», не втрачаючи водночас своєї значущості для життєвого світу людини. До них належать як абстрактні (туга, печаль, досада, хамство, підлість), так і сутнісні, сфокусовані на певній конкретиці (відкат, дерибан, хабар, корупція). Однозначно негативні в більшості лінгвокультур депресія, стрес, нетерпимість, а також різні фобії. Подібно до стигматичних, есенціальні антиконцепти не мають прямих антонімів із позитивним оцінюванням.

Закон Зіпфа (також Ципфа від англ. *Zipf's law*): зі статистичного погляду в мові значна кількість слів відносно маловживані.

Заповнення лакуни – це усунення непрозорості за допомогою інноваційних одиниць/неологізмів або внутрішніх і зовнішніх запозичень.

Збалансований трансфер полягає в можливості передання номінативних, комунікативних одиниць і лакун, зокрема концептивних, що забезпечать допустимий переклад (П. Тороп) чи авторський варіант перекладу (О. В. Ребрій), адаптацію/переспів (І. В. Корунець); трансферуванню інформації сприяють такі процеси еволюційної динаміки, як мітігація, інтенсифікація, акомодация (А. М. Приходько).

Знаковий спосіб перекладання – одна з об'єктивно існуючих закономірностей переходу від однієї мови до іншої, виражена в перекладацьких операціях на формально-знаковому рівні. Знаковий спосіб перекладу використовують переважно впродовж синхронного перекладання.

Ігнотизм – неіснуючі чи невідомі в мові перекладу предмети/явища.

Ідіоніми – мовні елементи, специфічні для внутрішньої культури конкретної мови (безперекладна лексика).

Ілогізм – «це повна відсутність концепту або концепт без семема й лексеми». (Цей термін Г. В. Бикова використовує як синонім до терміна лакуна).

Імплікатура – це введення додаткової пропозиції, нерідко маркованої структурою або словом зі згорненою предикацією.

Імплікація – прихований смисл, натяк.

Імпліцитні лакуни – це підтекст, нульовий план вираження, ситуація, коли денотативні елементи не співвідносяться з сигнікативним планом вираження.

Імпліцитні мовленнєві акти – згідно з визначенням Л. Р. Безуглої, це мовленнєва взаємодія комунікантів у дискурсі, упродовж якої вони конструюють імпліцитні смисли; це такі мовленнєві акти, у яких під час інтендування адресантом і виведення адресатом мовленнєвого смислу переосмислюється один або кілька його компонентів.

Інваріант перекладу – те, що повинне залишатися незмінним у результаті перекладання, а саме повідомлення, під яким розуміють інформацію, призначену для передання.

Інтект як частина джерельного тексту представляє самого себе (іманентне значення). Інтект як модель конкретного (відомого) тексту має генетичне значення. Інтект – знак певної літератури, автора тощо (упізнавання). Інтект без джерельного тексту має

значення «не свій». Інтекст завжди позначає інтертекстуальність (багатозначність інтексту) (за П. Торопом).

Інтенсивність лакуни виявляють під час перекладання, трансферування смислових і лексичних елементів, що характеризуються втратою складу сем або контекстуальною невідповідністю сем семемам вихідної культури.

Інтернаціоналізми або інтернаціональні слова – це слова або вислови, що належать до спільного за виникненням фонду ряду мов, близьких за походженням чи подібних за своїм культурним розвитком.

Інтерсеміотичний переклад – це переклад, що може використовувати модель процесу інтерлінгвістичного й інтралінгвістичного перекладу.

Інтерференція (антонім див. трансференція) – процес первинного запозичення ксеноніма, що сприймають як аномалію. На цьому етапі запозичення автори нерідко виділяють ксеноніми графічно (лапками, капіталізацією, курсивом), щоб зазначити, що це не стилістична/семантична помилка, а навмисне порушення норми.

Інтрамовленнєву лакунарність виражають мовчанням, хезитацією та пропусками у звучанні (паузами), що відображаються в мовленні комунікантів. Їх позначають графічними знаками на синтаксичному рівні. Лінійне реалізування висловлювання передбачає візуалізацію механізму заміників і пропусків (синтаксичних лакун).

Інформаційний запас – об'єм інформації, що комунікант асоціює з мовним знаком або позначеним ним об'єктом дійсності.

Калька – слово або вираз, скопійовані засобами рідної мови з іншої мови, тобто кожен значущу частину оригіналу буквально перекладають і розміщують у перекладі на тому самому місці, що й в оригіналі.

Категорія лакуарності – категорія лексичної системності, що містить ознаки лакуарності – «форманти непрозорості». Дослідження й формування понятійного апарату лакунології починається з фіксування адгерентних понять і термінів, пор. «лакунометрія» – наука в межах лакунології. Лакуарність як категорія має свої історичні витоки. Властива ознака досліджень категорії лакуарності – міждисциплінарний характер імплементованих розвідок: когнітивний підхід, лінгвокультурологічна направленість та лексико-семантичний вектор як широких ареальних, так і вузьких лінгвістичних досліджень.

Квзівідповідники – помилкові перекладацькі еквіваленти, проміжні варіанти, чернетка.

Квазідея (псевдоідея) – віртуальна концептуалізація смислу під час трансферування специфічної інформації з первинного тексту у вторинний, що зазвичай лакуарна, і яку делакунізує медіатор/перекладач/тлумач/читач; після формування секондарного тексту квазідея здебільшого залишається віртуальною, проте її можуть актуалізувати коментарем, поясненням, що надають перекладачі або критики творів; певні синкретичні міркування.

Квазілакуна – те, що здається лакуною.

Квазісмысл – спотворення смислу.

Квазітекст – термін Ж. Цурбаха, що означає знаки незрозумілого походження на зразок троянського письма (особисті мітки гончарів на місцевій кераміці).

Квазігерміни – нетермінологічні поєднання, безеквівалентні термінологічні сполучення (однослівні позначення), не зазначені в корпусних базах, наприклад «iSybislaw».

Квазіфразеологізм – це делакунізований елемент у приймальній лінгвокультурі. Квазіфразеологізми визначають як псевдоузуальні стійкі авторські словосполучення, що набувають ознак узуальності лише в контексті створеного автором художнього твору. Маркери усталеності квазіфразеологізмів: авторський коментар; коментар персонажа; референційна або асоціативна співвіднесеність із узуальною ФО – структурно-семантичною основою квазіфразеологізму, що може імплікувати або експлікувати рецептор частково (у складі самої одиниці) або повністю (у контексті ситуації).

Кліше – мовний стереотип, сталий зворот, що використовують за конкретних умов і в подібних контекстах.

Когнітивна ентропія (когнітивний дисонанс) – міра відхилення системи від певного стану, прийнята за еталонну (оптимальну).

Когнітивна лакуарність означає наявність прогалин у єдиній логіко-мисленнєвій базі, на якій можуть будувати різні концептуальні картини чи каркаси. У картині світу існування категорії лакуарності підтверджують загальні засади архітектури людської когніції, спільні риси в мисленнєвих процесах носіїв різних мов, де всі «невідповідності» або лакуни можна звести до трьох типів, а саме: невідповідності значень (*семантичної розбіжності*) окремих одиниць і категорій мовних систем, невідповідності лексичної системи в міжмовному зіставленні (відсутності мовних одиниць, формальних форм (*формальної розбіжності*): різні лексичні та граматичні форми, невідповідності, пов'язаних із етнокультурними особливостями (*етнокультурна й соціально-гендерна розбіжності*). Універсальна

когнітивна система людини містить у собі всі особливості семантики лексичних і граматичних одиниць конкретної мови, що підтверджує існування лакуносфери.

Когнітивний дисонанс (від латинських слів: *cognitio* – пізнання і *dissonantia* – неспівзвучний, безладний, відсутність гармонії) – термін уперше ввів Л. Фестінгер – американський психолог, фахівець із психології регуляції мислення, соціальної психології, автор теорії когнітивного дисонансу в 1957 році. Поняття означає стан психічного дискомфорту індивіда, викликане зіткненням у його свідомості конфліктуючих уявлень: ідей, вірувань, цінностей або емоційних реакцій. Термін мігрував у лінгвістику, концептологію та лакунологію; це ентропія, недоінформованість, розупорядкованість, відхилення від якогось умовного еталона на тлі нестачі або недовикористання певного інформаційного ресурсу (термін А. М. Приходька). Цей принцип зумовлює еволюційну динаміку мовної системи.

Когнітивний консонанс – когнітивний баланс.

Коментар – вводять із метою запобігання появі паралаксних лакун. Коментар відіграє роль посередника між автором і читачем. Такий спосіб усунення лакуарності дозволяє тлумачити навіть прецедентний інтертекст.

Компенсовані лакуни – схожі або квазіеквівалентні фрагменти/образи.

Компенсування втрат під час перекладу – прийом перекладу, вираження смислових і стилістичних особливостей тексту в перекладі не там, де вони виражені в оригіналі. Цей прийом використовують тоді, коли немає можливості передати смислові й стилістичні відтінки оригіналу через відсутність відповідників. Користуючись математичними термінами, під час трансферування понять/елементів у динамічних системах одержуємо шість пар антонімічних станів відповідності: (не) схожість, (не) однаковість, (не) (квазі) рівність, (не) (квазі) тотожність.

Компенсування лакуни – один із засобів елімінації лакуарності водночас із заповненням, фіксування лакуни за допомогою компенсатора слова та/чи словосполучення, квазіподібних конкретної непрозорої одиниці.

Компонентні лакуни – це лексеми зі змінним ознаковим ореолом, тобто лексеми, у яких нестабільне міліоративно-пейоративне оцінювання.

Комунікативна невдача (КН) – мовний конфлікт, мовленнєва невдача, комунікативна девіація. Це збій у спілкуванні,

непорозуміння між його учасниками, пов'язане з їх недостатньою комунікативною компетентністю. Комунікативні невдачі переважно досліджують із позицій кодової моделі комунікації: як відхилення від мовленнєвих норм; у термінах прагматики – як неуспішний мовленнєвий акт із незапланованим негативним емоційним ефектом; із залученням як прагматичних, так і соціокультурних чинників – як неспроможність вивести імпліцитний смисл висловлення через відмінний лінгвальний і/або культурний досвід; з урахуванням психологічного ставлення до дійсності й емоційних особливостей індивіда – як розбіжність очікуваного та дійсного ефекту висловлення; крізь призму когнітивних засад – як нездатність мовця згенерувати бажаний ментальний стан у свідомості співрозмовника, неспроможність адресата пов'язати повідомлення з моделлю власних уявлень так, як цього прагне адресант; із акцентуванням ролі невербальки в комунікації – як нерозуміння або неадекватне розуміння одним із комунікантів мовленнєво-поведінкового акту іншого. Нові можливості для дослідження комунікативних невдач надає інтеракційна модель комунікації – підґрунтя когнітивної теорії динамічного конструювання мовного значення.

Конвенціональна імплікатура – це термін, близький до поняття фрейма як структури фонових знань комунікантів про об'єкти, ситуації, суб'єкти, а також про правила поведінки. Комунікативна імплікатура співвідноситься з усією інформацією, індексованою ситуацією.

Конкретизуючі лакуни виділяють на підставі відсутності у фоновій мові відповідної конкретизації за певною ознакою, пор.: англ. *weanling* – укр. *дитина, нещодавно відлучена від грудей*; англ. *septuagenarian* – укр. *людина у віці між 70 і 79 роками*; англ. *baby-farm* – укр. *родина, що приймає дітей на виховання за плату*; англ. *bounty hunter* – укр. *мисливець, який нищить шкідливих тварин із метою одержання винагороди*; англ. *petting-party* – укр. *парочка віддається любовним утіхам в автомобілі*; англ. *spoilsport* – укр. *той, хто псує задоволення іншим*; англ. *committor* – укр. *суддя, який призначає опікуна душевнохворому*; англ., амер. *shopper* – укр. *співеробітник торгового підприємства, який стежить за цінами й асортиментом інших фірм*; англ. *caterer* – укр. *фірма, що обслуговує бенкети, весілля і т. д. (у своєму ресторані або вдома в клієнта)*; англ., амер. *fancy dan* – укр. *спортсмен, який працює на публіку (осіб боксер)*; англ. *finishing school* – укр. *коледж чи університет із дуже низьким рівнем освіти (осіб жіночий)*; англ. *drop-in* – укр. *будинок, у який завжди можна прийти без запрошення*; англ. *conscientious* – укр.

особа, яка відмовляється від несення військової служби через релігійні чи інші погляди; англ. competitor – укр. особа, яка влаштовується на роботу за конкурсом; англ. cross-purpose – укр. непорозуміння, спричинене взаємним нерозумінням; англ. curbstone – укр. сигарета, скручена з недопалків тютюну; англ. cut-grass – укр. трава з дрібними колючими волосками.

Контракція (від лат. *contractio*) – стягування, стискання, стиснення, компресія.

Концепт :: **антиконцепт** найчастіше знаходяться у відношеннях антиподів, розміщуючись на аксіологічній шкалі на протилежних векторах, а тому є «противагами», «противочленами», «контрагентами», «корелятами» один одного (пор.: концепт – позитивний корелят антиконцепту; антиконцепт – негативний корелят концепту). Типологічно обидва феномени можуть бути універсальними, етноспецифічними й індивідуальними (ідіоконцептами). Залежно від наявності/відсутності (лакуарність), експліцитності/імпліцитності, ступеня вираженості позитивного противочлена, а також від своєї включеності/невключеності в метаконцепт (узагальнюючу ідею) антиконцепти можуть бути партонімічними, стигматичними й есенціальними.

Контекстуальна заміна – це така лексична перекладацька трансформація, унаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і підібране з урахуванням контекстуального значення слова, яке перекладають, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу.

Концептуальна й мовна картини світу – це загальний людський універсум.

Концептуальна лакуна – відсутність концепта та мовного десигнатора в порівнювальній лінгвокультурі.

Концептуальна система – це сукупність усіх концептів ментального фонду мови.

Концептуальний дисонанс – термін позначає повний або частковий збій комунікації, викликаний різницею асоціативних зв'язків між концептом та мовною одиницею в свідомості комунікантів (наприклад, метафоричний вислів «*платити тою самою монетою*» має апелювати до концептів «*порядність*» і «*справедливість*». Буквальне розуміння цього виразу викликає актуалізацію у свідомості селян концепту «*гроші*». Концептуальний дисонанс може мати семантичний або прагматичний характер.

Концепція метатекстів – це «інтерсеміотичне вивчення окремих специфічних мов мистецтва» (за М. Поповичем). Узагальнена типологія метатекстів представлена у вигляді експліцитних та імпліцитних елементів тексту, що стисло або розгорнено формулюють провідну ідею за допомогою цитати, алюзії, мотто; уводять до основного тексту певного автора фрагменти творів інших авторів із посиланням або без посилання на них (центон, програми дій, репродукція тексту (пряма або непряма); стисло подають інформацію (титул, анотація, резюме; переказ), експліцитно інформують (підрядковий переклад); імпліцитно натякають за допомогою введення в текст пародійно інтерпретованих цитат, полемічного перекладу; травестій; літературної полеміки у віршах; критичної полеміки; літературних памфлетів; підсвідомих алюзій; ремінісценцій; парафразів; імітацій; пастишу, плагіату, пародій (П. Тороп).

Конфліктологію як поняття виокремлюють у межах етнічної конфліктології. Дотичні терміни: поняття лакунарної напруги, що може виникати на інтраетнічному міжіндивідуальному рівні спілкування (етнічний культуротаксис), у вербальному й невербальному контексті (кінеотаксис і проксеміотаксис) (терміни Ю. О. Сорокіна).

Корпусний лакунікон – це реєстр понять і термінів лакунології, до якого належать терміни мови, мовлення, конвербаліки, культури, специфічної та прихованої інформації, когнітивних процесів. Також термін використовують для описування аналізованих лакунарних лем, понять і термінів лакунології, відібраних із лексикографічних, наукових та інших джерел, у формі масивів у межах АКС та УКС, що накопичуються та поповнюють скомпільований реєстр даних – корпусний лакунікон.

Ксеноніми – одиниці мови, що використовують як найменування елементів зовнішніх (іншомовних) культур.

Лакуна – пропуск (невідтворення) у перекладі якоїсь частини тексту оригіналу; слово чи вираз, що не має прямого відповідника в іншій мові. Терміном «лакуна» позначають як структурні, так і змістові пропуски в тексті, що можна (або неможна) відтворити. Лакуна – це сигнал специфіки тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти порівняно з іншою. Під лакунами лінгвісти розуміють: а) відсутність у семантичній структурі слова, сем, що забезпечують позначуваному об'єкту чи явищу повноту опису; б) фрагментарний виклад інформації в реченні, що відображається в неповноті вираження підмета й присудка (пропускання другорядних членів речення), редукованості синтаксичної конструкції (еліпсиса). Лакуна – це невербальна

«літера», смислова пустота, комунікативна загадка. Лакуна – це відсутність одиниці в одній мові за її наявності в іншій. Лінгвісти систематизують лакуни за такими параметрами: системно-мовною належністю (міжмовні й внутрішньомовні), позамовним характером (мотивовані та немотивовані), парадигматичною представленістю (родові й видові), типом номінації (номінативні та стилістичні), морфологічною приналежністю (частиномовні).

Лакуна – це віртуальна одиниця (термін Г. В. Бикової). Г. В. Бикова під лакуною розуміє синтаксичний об'єкт, ідеальний зміст, тип поняття або уявлення, гештальт, що входить у певні судження. У перекладі його передають громіздким словосполученням, компактним поєднанням чи ґрунтовним описом, що роблять не для того, щоб найбільш повно визначити щось відоме, а через брак відповідного поняття. «Лакуни – це пустоти, «порожні клітини» в системі мови», – зазначає дослідниця. Лакуни – лексично невиражені концепти, властиві розумовій діяльності народу й корелюють із нею. Семантична концептуалізація передує лексичній візуалізації. Лакуна (лат. *lacuna* – пропуск, прогалина, пуста місце) – базовий метазнак категорії лакунарності, концептуальний і семантичний знак, що виникає в міжкультурній комунікації (у мовленні), лексикографічно окреслений під час міжмовного зіставлення та виявляється в мовних системах на всіх рівнях – у граматиці, морфології та синтаксисі. У межах когнітивної лінгвістики й етнолінгвістики лакуни – це базові елементи національної лінгвокультурної спільноти, що спричиняють труднощі інтерпретування й декодування в текстовій репрезентації інокультурним реципієнтом. Лакуна – семіотичний знак, що містить нульовий план вираження та прихований або імпліцитний план змісту.

Лакуни – це одиниці, що не мають в іншій мові однослівного найменування. Лакуни – це позамовні способи концептуалізації, категоризації, класифікації, структурування й описування довкілля. Лакуни виникають у результаті неповного, часткового, вибіркового й варіативного трансферування номінативних одиниць, комунікативних одиниць, вербальних і невербальних знаків, когнітивних знаків, семантичних планів, імпліцитних квазіструктур, що актуалізуються в перекладах, мають лексико-семантичне вираження, часто імпліцитні, мають багатопланове прочитання, полілексемні та полісемантичні, властиві художньому дискурсу; лакуни, що можуть виникати в результаті повного трансферування специфічних мовних одиниць, наприклад термінів (однолексемна/полілексемна одиниця у вторинну однолексемну/полілексемну одиницю), зазвичай експліцитні, тезаурусні, типові для наукового дискурсу, що делакунізуються

словниковим/довідниковим поясненням або за допомогою введення нової одиниці, запозичення, повинні бути уніфікованими й однозначними. Під лакунами впродовж сприйняття інокультурного тексту розуміють усе те, що в інокультурному тексті реципієнт не розуміє, що є для нього дивним і потребує інтерпретування, що він сприймає як незрозуміле, незвичне, екзотичне, чуже, неточне, помилкове, тобто те, що можуть непомітити чи інтерпретувати не так, як носій культури.

Лакуна в перекладі – це вихідний пункт семіозису, базис для встановлення еквівалентних відношень. Лакунам у перекладі властиві полілексемні й полісемантичні варіанти під час трансферування, основні з яких – багатолексемне тлумачення (відсутність однослівного відповідника), когнітивний дисонанс (незбіг концепту відповідника й оригіналу), перекладацькі втрати (деформації, заміни та вилучення).

Лакунарна напруженість – феномен лакунарної напруженості або «білої плями соматичної карти» (термін Ю. О. Сорокіна) властивий комунікативній сфері. Аналізування соматичних карт, виявлення культурних і поведінкових аспектів, їх аналогій і відмінностей дозволяють порозумітися комунікантам та осмислити категорію відсутності. Лакунарна напруженість не менш типова для невербальних контекстів (кінесіотаксис і проксеміотаксис), ніж для вербальних. Водночас упродовж спілкування такі контексти нашаровуються один на одного, у результаті чого може виникнути дисконформ.

Лакунарна трансльованість (безеквівалентність) концепту пов'язана з «нульовою» еквівалентністю і сферою відсутності в цільовій лінгвокультурі відповідних вербальних репрезентантів.

Лакунарний концепт – концепт, якого немає на сьогодні, проте його можуть дедукувати за допомогою умовиводів; забутий або табуйований концепт, витіснений у колективне несвідоме. Лакунарного концепту немає в лінгвокультурі реально, проте він наявний у ній віртуально. Як віртуальний елемент лінгвокультури, що містить лакунарні концепти, можуть розглядати такі домени: а) «зону мовчання» (заборонену частину лінгвокультури); б) колективне несвідоме; в) історичну пам'ять лінгвокультури; г) духовний потенціал лінгвокультури. За шкалою апроксимації концепти в концептосфері поділяють на екзосферні → квазілакунарні → лакунарні → ендосферні.

Лакунарні концепти (ксеноніми) – це безеквівалентні побутуючі концепти, наприклад укр. БОРЩ, ГОПАК, ВИШИВАНКА,

РУШНИК, ПИСАНКА, КУМ, СВАТ, БУДЬМО; амер., англ. CHALLENGE, PRIVACY, EFFICIENCY.

Лакунарні номінації (неактуалізовані елементи) – лакуни в мові й мовленні, невідомі, нетипові, специфічні нульові семіотичні знаки; зареєстровані та незареєстровані лексичні одиниці й невербальні елементи (наприклад, мовчання), що описують у словниках, актуалізують дискурсивно в усних і письмових текстах.

Лакунарність – це факт часткових або повних збоїв і деструкцій у вербальному й невербальному спілкуваннях, що вивчає лакунологія в межах мовознавства, перекладознавства та різні лінгво-семіотичні й етнопсихологічні напрями. Адгерентні до категорій лакунарності та комунікативного мовчання імплікація, підтекст, еліпсис та алюзія. Лакунарність – це феномен, що має різні за потужністю шари непрозорості, типові для механізмів мовної поведінки, що керують Лексиконом, Прагматиконом і Граматиконом (термін Ю. О. Сорокіна).

Лакунема – віртуальний елемент, що можна екстраполювати лише опосередковано, інтертекстуально; незрозумілий слот, віртуальна смислова/когнітивна/затекстова лема.

Лакуни семантичного дизайну (віртуальні лакуни) – семантичні лакуни, лакуни смислу, лакуни змісту, лакунами, приховані, складні для тлумачення елементи, переважно не зазначені в словниках, усних і письмових текстах, можуть з'являтися віртуально або бути непомітними; про віртуальні лакуни свідчить внутрішній коментар читача/перекладача/тлумача, пошук віртуальної лакуни – потреба внутрішнього пояснення, розкриття підтексту, виявлення передісторії, знаходження розгадки або пошук незареєстрованого пояснення, гра в інтертекстуальність.

Лакунізація – процес уведення прихованої/імпліцитної інформації; процес кодування (рекурентних) смислів.

Лакунікон – це складова структури мовної особистості; механізм, що фільтрує всю вхідну інформацію; реєстр лакун і гапаксів; словникове гніздо лематизованих одиниць; кластер ідеографічних синонімів; компедіум понять, термінів, лематизованих одиниць лакунікону та інших адгерентних одиниць, зокрема конкордансів, текстів, масивів, що можна скомпіювати в єдину поповнювану базу в межах корпусного лакунікону.

Лакунологія – це наукова галузь/наука в межах мовознавства, етнопсихолінгвістики й перекладознавства, частина доксографії та доксології, що поділяють на синхронічну та діахронічну (діадоксографія й діадоксологія), вербальну та невербальну. Вивчення

лакун формує особливу область наукового пізнання – лакунологію або імагологію.

Лакуносфера – термін Ю. О. Сорокіна на позначення лексичної, когнітивної та емотивної концептосфери лакунарності.

Лінгвістичні лакуни – це «порожні клітини» мови, слова чи словосполучення, що не мають аналогів у порівнюваній мові. Завдяки міжмовному порівнянню лакуни виявляють у «дзеркалі» іншої мови. В англо-українському словнику М. Балла подані такі тлумачення слова англ. *lacuna* – укр. *прогалина, пропуск, друк. пропуск, анатом. біол. лакуна, западина, заглиблення, порожнина, пустота*.

Лема в лінгвістиці – це канонічна форма лексеми. У корпусній лінгвістиці лема (англ. *lemma*) – це вихідна форма слова.

Ліпограма (гр. *leipo* – не вистачати та *gramma* – літера, риска, написання) – вірш, у якому бракує певного звуку для відтворення особливого евфонічного ефекту. Таку функцію виконують асонанси й алітерації, що потребують витонченого естетичного смаку поета.

Логічний розвиток понять – прийом перекладу, замінювання одного поняття іншим, пов'язаним із ним як причина й наслідок, частина та ціле, інструмент і виконавець.

Логічний суб'єкт, логічний підмет – реальне джерело дії як позалінгвістична основа висловлювання; те, про що йде мова у висловлюванні.

Логограф (гр. *logos* – слово та *griphos* – мережа) – різновид загадки або шаради, у якій певне слово набуває іншого значення внаслідок додавання чи пропускання складів/звуків (*лід – слід, місто – сто*). Лексичний логограф нагадує слово «мереживо», у якому графічні редуції (за Л. І. Мацько, фонетичні й морфемні: усічення або додавання звуків, складів) спричинюють семантичну метаморфозу: слова щоразу набувають іншого значення, створюючи пластичний свіжий образ. На думку Л. І. Мацько, гарні логографи свідчать про високу версифікаційну майстерність поетів, уміння створювати місткі синестезійні комплекси образів, чаруючи читача алітераціями й асонансами. Логографом називають такий підбір слів, послідовне сполучення яких поступово зменшує кількість літер першого довгого слова чи, іншими словами, поступово відсікає перші літери. Ось, наприклад, найвідоміша латинська приказка-логограф: *an tore, more, ore, re amicus cognoscitur* (*справжнього друга пізнають у любові, за звичками, мовою й справами*). Цей та інші, довші логографи здебільшого відповідають нормам граматики, але позбавлені змісту:

clamare – amare – ware – are – re – e; doleo – oleo – leo – eo; gravis – ravis – avis – vis – is.

Макростилістичний переклад упорядковує мовний і смисловий матеріали за допомогою оформлення, що стають порівняно з першотвором або аналогічними, або наслідувальними.

Міжкультурні лакуни виникають через нерозуміння специфічних елементів різних лінгвокультур.

Міжмовна лакуна – під міжмовними лакунами традиційно розуміють відсутність будь-якої лексичної одиниці в одній мові за наявності в іншій.

Мікростилістичний переклад передає в зручній (чужій) формі мовностилістичні особливості першоджерела. Мікростилістичний переклад – це стилізація (від фр. *stylisation*) – свідоме наслідування творчої манери конкретного письменника, зовнішніх формальних ознак його стилю, визначеного фольклорного чи літературного жанру, стилю або напряму; описовий переклад (парафраз чи парафразис, гр. *paraphrasis* – опис, переказ) – переказ своїми словами чужих думок, текстів для більшої виразності.

Менталіз – термін Ф. Джеррі на позначення мови мислення.

Метаграма (від гр. *meta* – між, *gramma* – буква) – різновид шарад, загадок, у яких зашифровані різні слова, що мають однакову кількість літер.

Метод «чорної скриньки» – один із методів дослідження процесу перекладу, вимірювання й порівняння даних вихідного тексту з даними перекладеного.

Мова – це семіотична система, що має величезне значення у процесі пізнання: кодує, переробляє інформацію, віддзеркалює пізнане, є основним засібом семантизації думки. Знак/мовний знак/мова допомагає зрозуміти ментальність сучасності, розпізнати таємниці минулого, інтегруючи проблеми людського фактора (мови й культури).

Мовленнєва лакуна – неіснуючий елемент у мовленні, що може призводити до комунікативних невдач.

Мовна гра – каламбур, гра слів, образний прийом, що виконує конкретну прагматичну функцію в мові, функціонально-стилістичне явище, що найповніше проявляється на рівні тексту. Поняття мовна гра ввів у парадигму гуманітарних знань Л. Вітгенштейн у праці «Філософські дослідження».

Мовна лакуна – нереалізований елемент у мові, див. герундій.

Мовчання – відсутність звуку, корелює з умовчанням, хезитацією, комунікативною лакуною. Мовна картина мовчання позначена стилістичними маркерами: синестезією, метафорами, епітетами й персоніфікацією, пор.: англ. *thrilling silence, still-waking sleep, the spell of silence, roaring silence*; укр. *дзвінка тиша, безголовий голос, панувала тиша, мир і тиша*.

Модель лакун (від нім. *Lakunen Model*) – модель лакунарності, що розробляють учені описуванням і класифікуванням лакун упродовж їх дослідження (від нім. *Lakunen Forshchung*) (термін І. Панасюка).

Морфологічні кальки – об'єкт суперечностей під час реконструювання первинного значення слів-лакун, пор. реліктові мовні рештки.

Небуквальний мовленнєвий акт – імпліцитний (непрямий) мовленнєвий акт (лакуна семантичного прочитання).

Небуквальний смисл – основний предмет вивчення лінгвопрагматики, що аналізують за допомогою основних методів: мовленнєво-актового, пресупозиційного й методу експлікування імплікатур.

Неконвенціональна імплікатура – це поняття на позначення ситуативної або комунікативної імплікатури, пов'язане з прагматичними або контекстуальними висновками, локальним підтекстом.

Неологізм – слово (мовний зворот), створене для позначення нового предмета чи вираження нового поняття. Кожне нове слово спочатку є неологізмом, а набувши широкого вжитку, входить в активний словниковий склад мови.

Неперекладність. Базис психолінгвістичного підходу в перекладі, хоча й із урахуванням «неперекладності», сформував вчені ще наприкінці XVIII – на початку XIX століття. Так, видатний німецький етнолог Вільгельм фон Гумбольдт (1767–1835 рр.) на основі розуміння індивідуальності й своєрідності мов та духовної унікальності народу висунув гіпотезу лінгвістичної відносності, що істотно вплинула на психолінгвістику й перекладознавство. Згідно з нею носії різних мов сприймають реальність і мислять по-різному, тому що категорії та відмінності, закодовані в одній мові, не обов'язково наявні в іншій. Дослідник, який погоджувався з гіпотезою «неперекладності», проте сам перекладав дуже вдало, – український науковець О. О. Потебня. Обґрунтувавши потребу зближення мовознавства й психології та назвавши науку майбутнього «лінгвістичною психологією», О. О. Потебня у своїй концепції

відношення слова до думки висловив ідею, що переклад з однієї мови на іншу неможливий без певної зміни смислу, тому що слово однієї мови не може бути тотожним слову іншої, навіть якщо обидва означають один і той самий предмет чи явище. Водночас переклад не досягає своєї мети, оскільки жодна мова фактично не перекладна іншою, тому «перекладання з однієї мови на іншу – це не передання тієї самої думки, а збудження іншої, відмінної».

Непрямий комунікативний акт – опосередкована передача комунікативного задуму, див. також метафорична інтерпретація, анафорична референція.

Номінативні лакуни виділяють через відсутність у фоновій мові відповідних номінацій, наприклад: укр. *невелика відгороджена спальня в гуртожитку* – англ. *cubicle*; укр. *одна з річок, що зливається в єдину водойму* – англ. *confluent*; одруження із сестрою дружини – англ. *sororate*.

Нульова інформація – відсутність будь-яких даних.

Одиниця перекладу – одиниця мови, що потребує окремого перекладу. До постійних (сталих) одиниць перекладу належать штампи, ситуативні кліше, терміни, прислів'я й образні вирази.

Описовий прийом – прийом перекладу, описування засобами іншої мови позначуваного поняття. Цей прийом використовують, якщо в мові перекладу немає відповідної номінації або її не знає перекладач.

Паралаксні лакуни (від паралакс – непорозуміння; за Д. С. Лихачовим) – лакуни, що з'являються, коли немає збігу між інтелектуальними рівнями автора й реципієнта. Також паралаксні лакуни можуть виникати, якщо слово або цитату наводять мовою оригіналу, тобто автор розраховує на певний рівень володіння мовою. Паралаксні лакуни пов'язані насамперед з інтертекстуальністю, а саме зі встановленням змістових міждискурсивних відношень. Показники інтертекстуальної лакунарності – цитати й алюзії.

Пастиш – стилізація. Пастиш руйнує культурні канони. Так, Віктор Неборак створив пастиш на основі вірша Т. Г. Шевченка *«Мені тринадцятий минало»*: *«мені тринадцятий рік минав, очима я сидилиці пас, у час незалежних рушень мас то потопав, то виринав на різних сценах, влада Рад вивчала мову, козаки снували Січчю, брата брат заокеанський стис таки в обіймах...»*.

Патронімічний антиконцепт – «негативно заряджена» частина концептуальної діади, у якій вона протистоїть конкретній «позитивно зарядженій» – концепту. Патронімічні концепт та антиконцепт – антиподи (пор. укр. *мама* – *антимама*), протиставлені один одному в межах загальної для них ідеї, що екстеріоризується в

метаконцепті – третьому противочлені, наявному в мовній свідомості як «надідея» (за А. М. Приходьком).

Переклад – це лінгвокультурологічний феномен як один із способів здійснення міжкультурної комунікації; необхідний проміжний етап, що опосередковує міжкультурне спілкування автора й читача, носіїв різних національних/етнічних культур, образів світу, мовних свідомостей. Процес перекладу можна розуміти як перший із двох етапів міжкультурного спілкування, діалог двох національних мовних свідомостей.

Переклад – родовий текст, що містить ознаки першоджерела на текстовому, семантичному та інтертекстуальному рівнях: «переклад – це дитина, яка схожа на батьків, проте зовсім інша людина». У концепції перекладу облігаторна наявність корелюючих об'єктів (оригіналу й транслятора), паралельного тлумачення смислу, атрибуту *tertium comparationis*, діади осмислення та транспонування, триади тексту, перекладача й тексту трансферу. «Переклад за своєю природою є інтертекстом незалежно від перекладацької методології», – зазначає Л. В. Коломієць.

Переклад – це перекодувальна інтерпретація на когнітивному міжмовному рівні, лінгвальна проекція ментальних структур перекладача, активізованих упродовж перекладання, основа якої – перероблення інформації, що передбачає сприйняття одного виду даних і подальше їх трансформування в інший вид. Отже, чим ширші зони перетину ментальних структур автора й перекладача, тим успішніший переклад.

Переклад – це триада: переклад як продукт, переклад як сума технологій і переклад як процес комбінування визначеного набору знаків, запропонованого реципієнтові перекладачем; форма семіотичного досвіду однієї лінгвокультурної спільноти в знакових системах іншої лінгвокультурної спільноти. Семантико-вербальна технологія відображає психічний і культурний досвіди соціуму, тому відтворення цієї технології є відтворенням чужого психічного й культурного досвідів. Якщо художній текст не відображає відтворення такої технології, такий переклад не можна вважати художнім, тому що він виконує лише формальне завдання – передає опредмечений сегмент поведінки та спілкування, не враховуючи невербальний аспект.

Перекладацька діяльність – у контексті «когнітивної транслятології» реалізування взаємодії когнітивних і мовних структур індивіда (перекладача) в найширшому контексті його психосеміотичної характерології. Перекладач – не вербальний

перекодувальник, а інтерпретатор смислового коду, закладеного у вихідному тексті. Діяльнісний інтерпретативний підхід до розуміння процесу перекладу, як зазначає І. С. Шевченко, передбачає реконструювання перекладачем діяльності автора впродовж породження тексту оригіналу.

Перекладач як «семіотична особистість» покликаний долати труднощі незбігу значень, різниці мовних картин світу й іменованих об'єктів, знаходити еквіваленти в цільовій мові, що зазвичай відображає дійсність інакше, ніж вихідна мова. Ідеться не лише про часто згадувані екзотичні приклади перекладу слів-реалій, а й про існування в мові оригіналу більше ніж одного еквівалента чи навпаки. Порівняймо: укр. *рука*, англ. – *hand* або *arm*. У менш дистантних мовах також фіксують такі явища. Так, у парі російська – українська чуємо вихідною мовою: «международные отношения», «человеческие отношения», «семейные отношения», «математическое отношение», «отношение к природе», а українська має еквіваленти: «міжнародні відносини», «людські взаємини», «сімейні стосунки», «математичне відношення», «ставлення до природи». Або проблема відтворення українського слова «степ» в англійській чи будь-якій іншій природній мові. У мовах світу наявні різні слова-аналогі, що водночас не є навіть частковими еквівалентами українського слова. Савана рідна для аборигенів тропічної Африки, тоді як пампаси – для аргентинців, а прерія – для жителів південної Канади й центру та півдня США. Усі ці назви похідні від родового поняття *lowland*, проте такі перекладацькі труднощі збільшують кількість прибічників теорій неперекладності й лінгвістичної відносності.

Перекладознавство – це одна з лінгвістичних дисциплін (трансляційна лінгвістика). Зокрема так вважають представники лейпцизької школи перекладу О. Каде, А. Нойберт, Г. Йегер. Предмет трансляційної лінгвістики – вивчення мовних перекладацьких (трансляційних) процесів, а завдання – інваріантне збереження інформаційного змісту тексту. Згідно з комунікативною концепцією О. Каде мовна форма слугує змісту, переклад – це проста заміна мовних одиниць однієї мови на такі самі знаки іншої. Як бачимо, перекладознавець обмежує «радіус дії» трансляційної лінгвістики лише текстовим змістом, не надаючи великої ролі мисленнєвому аспекту діяльності перекладача. Ця та інші моделі сприяли розвитку перших «морфологічних» систем машинного перекладу нульового покоління.

Плеоназм – багатослів'я, стилістичний зворот мови, що містить у собі слова з однаковими чи близькими значеннями та є

засобом надання більшої виразності й переконливості. Плеоназм як багатослів'я – дефект мовлення, якщо вживання близьких за змістом слів зайве.

Повторна інформація – дані, зазначені в конкретному тексті не вперше.

Поліоніми – універсальні культуроніми, наявні в більшості культур народів світу й з'являються в різних культурах у результаті доцентрових процесів розвитку земної цивілізації.

Пояснення – вид синтаксичних відношень між членами речення або предикативними одиницями, що належать до одного й того самого об'єкта дійсності, а між собою перебувають у зв'язках пояснювального й пояснюючого. Формальне вираження пояснення – сполучники *тобто, а саме, як-от, але*, інтонація й словопорядок: *водиться здебільшого на лісових просторах Батьківщини нашої*» (Остап Вишня). Розрізняють три види пояснювальних відношень: власне пояснення, включення та уточнення.

Пресупозиція – умова семантичного й прагматичного декодувань висловлювання (тексту).

Прецедентний феномен – це конкретний, одиничний референт.

Прецизійні слова – одномовні, але на відміну від термінів загальноновживані слова, що здебільшого не викликають конкретних асоціацій. Упродовж усного перекладання спричиняють труднощі. До прецизійних слів належать власні імена, назви днів тижня й місяців, числівники.

Прийоми передавання безеквівалентної лексики: транскрипція/транслітерація: передавання в мові звукового комплексу (англ. *pub* – укр. *паб*, англ. *realtor* – *ріелтор*); транскрипція – це перекладацький прийом, що ґрунтується на фонетичному принципі передання українськими чи російськими літерами іншомовних звуків або навпаки. Транслітерація – передання графічного образу іноземного слова, тобто буквальне передання. Суть прийому така: запозичують іноземне слово, на папері записують літерами мови перекладу, а в усному мовленні вимовляють відповідно до фонетичних норм мови перекладу, напр. англ. *borsch*, укр. *борщ*. Калькування: повторюють внутрішню форму вихідного слова чи словосполучення (англ. *great jury* – укр. *високоповажне жури*). Калькування – ще один спосіб створення нового слова, словосполучення або складного слова для передавання лексики, що позначає специфічні реалії й не має відповідників у мові перекладу. Це специфічний прийом, що полягає в

тому, що складові слова (морфеми) або словосполучення замінюють їх прямими відповідниками мовою перекладу. Калькують здебільшого складні, складені слова й стійкі словосполучення. Описовий переклад полягає в розкритті значення поняття, коли інокультурному адресатові перекладу необхідно роз'яснити суть конкретного явища. Розкривають значення вихідної лексичної одиниці за допомогою словосполучень, розгорнутого опису істотних ознак явища, позначуваних лексичною одиницею. Наближений (уподібнюючий) переклад: переклад за допомогою аналога часто використовують для передавання слів, що позначають інонаціональні реалії. Водночас вживають слова, що позначають щось близьке до іншомовної реалії, подібне за функціями, але не тотожне. Поняття, що шукає перекладач у мові перекладу, хоч і не збігається з вихідним, але має з ним значну семантичну схожість і частково розкриває одержувачеві переказу приблизну суть сформульованого явища. Замість іноземної реалії перекладач використовує реалію мови перекладу, що має свою національну специфіку, але водночас багато спільного з реалією, наприклад, англ. *beet soup* замість англ. *borsch*.

Приєм перекладу – конкретна дія (операції), обумовлена труднощами, що виникли впродовж перекладання.

Пропуски дискурсивних компонентів – лакуни як пропуски дискурсивних компонентів, з одного боку, деструктують текст, вилучаючи з нього переважно семантично навантажені частини, а з іншого – утворюють новий семантичний шар сприйняття тексту, що виявляється завдяки заповненню лакунарності. Визначальна риса лакунарності в художньому дискурсі (водночас саме це відрізняє аналізоване явище від елімінації й еліпсиса) – непередбачуваність установлених лакун і можливість інтерпретування їх у контексті. Інтерпретаційний аспект домінує в постмодерністському дискурсі, він уможлиблює прирощення нового змісту. Завдяки лакунам відбувається перехід на вищий рівень розуміння тексту.

Процес перекладу – в процесі перекладу (трансферу) перекладач створює інший, інтретекстуально організований текст, що направляє читача до інших текстів, які він зможе делакунізувати впродовж деконструювання, сумування й реконструювання (англ. *deconstruction, summation and reconstruction*) (П. Тороп).

Процес секундарної деривації – це процес, що корелює зі словотворенням і вторинними утвореннями, що виникають упродовж перенесення інформації, перекладання, адаптування й асимілювання. Між твірною основою або базисною одиницею та секундарними утвореннями наявні відношення похідності, взаємозалежності

першого, другого, третього й інших кроків від похідної основи. До складу словотвірних ланцюжків входять секондарні інновації, утворені шляхом деривації, що становлять словотвірне гніздо вихідної одиниці, – модель системи словотворення, до якої належать ланцюжки всіх попередніх актів словотворення.

Процес семантичної девіації (дивергенції й конвергенції мовних значень) – процес семантичної зміни, перебудови словотвірної макросистеми, що реорганізовує всю мовну суперсистему (С. М. Єнікеева).

Процес текстотворення – існує три стадії текстотворення: задум (прототекст), чернетка й біловий текст, упродовж формування яких створюють багато чорнових записів, планів і варіантів (метатекстів). Один із метатекстових варіантів представлення тексту в іншій культурі – переклад, що ретранслює текст до іншої культури, у результаті чого текстовий переклад стає інтертекстом (П. Торп).

Психологічний підмет – уявлення, що виникає першим у свідомості та є першим за психологічною значущістю (вагою).

Раптур (від англ. *rapture, semantic ruptor*) – семантичний розрив.

Реалії – речі, предмети, що існують матеріально та є основою для номінативного значення слова. Реалії позначають предмети, поняття й ситуації, яких не існує в практичному досвіді іноземних мовців.

Реалія іноземної мови – це лексичний фантом для реципієнта іноземної мови (згідно з термінологією Б. Ю. Нормана). Іншими словами, реалія іноземної мови для носіїв мови перекладу – ігнотизм (від лат. *Ignōtus* – невідомий).

Редукція – це позиційна зміна звуків; нечітка вимова ненаголошеного звука, що приводить до його зміни або зникнення (В. В. Левицький).

Ремінісценція (від лат. *reminiscentia* – спогад) – елемент художньої системи, що спрямовує до раніше прочитаного, почутого або побаченого твору мистецтва. Ремінісценція – це неявна цитата, цитування без лапок.

Реномінація – це процес переосмислення змістовної сторони мовного знака (сигніфіката).

Рівнозначність – часте вираження відповідності, що містить у собі еквівалентність.

Своє :: чуже. «Своє» співвідноситься, поєднується й узгоджується з «чужим». Декодують «чуже» через пошук способів поєднання «чужого» зі «своїм». Результатом декодування можуть бути

розподілення на «свої» та «чужі» образи свідомості. Знайдені варіанти можуть майже збігатися або мати настільки незначну різницю, що в умовах конкретної комунікативної ситуації нею можна знехтувати; можуть з'являтися неконгруентні образи, тобто «чужий» образ не матиме еквівалента, його неможливо пояснити з тих чи інших причин. Особливо часто до цієї категорії потрапляють психологічні/ національно-психологічні лакуни: характерологічні, емотивні, карнавальні, багато лакун культурного фонду, наприклад, лакуни культурної символіки, прецедентні лакуни тощо. Виникають також фрагменти, що неповністю збігаються, тобто образ «чужого» у свідомості переноситься в іншу культуру з тими чи іншими втратами. Приклади таких лакун – розбіжності національного обсягу понять або неповні відповідності на рівнях «об'єднуючого» і «поєднуваного». Упродовж трансферування утворюються схожі або квазіеквівалентні фрагменти, тобто «чужий» образ замінюють аналогом, відібраним серед схожих образів: обирають нетотожний або квазітотожний культурологічний елемент. Такі лакуни можна виявити в перекладах (особливо в перекладах поетичних текстів), під час спроб переорієнтації рекламних текстів на інокультурного реципієнта, у публіцистичних текстах.

Сегментні лакуни – лакуни, що можливо виявити в уяві, проте ще не існують як пленуси (за Ю. О. Сорокіним).

Семантика – 1) розділ науки про мову, що вивчає значення слів і виразів та зміну цих значень; 2) значення мовних одиниць – окремих слів, словосполучень, фразеологізмів, а також граматичних форм.

Семантичний дисонанс – це помилкова інтерпретація тієї чи іншої одиниці, що робить адресата нездатним адекватно сприйняти інформацію. Найпростіший приклад такого дисонансу виникає через уживання одним з учасників комунікації мовних одиниць, не знайомих комунікативному партнерові.

Семасіологія – наука, що вивчає проблеми внутрішнього плану змісту мови.

Семіотична картина світу й лакунікон. Етнолінгвісти та прихильники семіотичної моделі картини світу пропонують ідею про лакунарний характер вербальної й невербальної поведінки етнічних груп. Існує думка щодо наявності у мовної семіотичної особистості так званого «лакунікону», що фіксує логіко-семантичні суперечності на когнітивному рівні.

Силогізм – це повна відсутність концепту, або концепт без семеми і лексеми (цей термін Г. В. Бикова використовує синонімічно до терміна лакуна).

Синтаксична компресія спричиняє появу дискретних текстів, що є результатом фрагментації, лакунарності й автосемантиї.

Синтаксична лакуна – це графічно оформлений відрізок, що позначає паузу в мовленні або роздум у когнітивному вимірі. Лакуни імплікують пропуски між словами й заміну нульових денотатів. Синтаксичні пропуски полегшують вимову блоків, а семантичні – імплікують прагматичний ефект категорії відсутності. Значущими водночас є інтонація (усне мовлення) і графічні знаки (писемне мовлення). Синтаксичні лакуни в художньому дискурсі неklasичної парадигми поділяють на три різновиди: елімінаційні, хезитаційні й паралаксні.

Синтезувальні варіанти перекладу: вільний переклад передає загальний зміст тексту у вільній формі (на відміну від аналітичних варіантів, без визначеної послідовності викладу). Експресивний переклад повністю орієнтований на сприйняття. Якщо вільний переклад передає враження, то експресивний – прагне до аналогії сприйняття, водночас передбачаючи можливе використання засобів, не властивих оригіналу (за П. Торопом).

Скопос-переклад – переклад на замовлення.

Спосіб перекладу – одна з основних категорій науки про переклад. Спосіб перекладу визначають як об'єктивно існуючу закономірність переходу від однієї мови до іншої в перекладацькій діяльності. Відомі два способи перекладу – знаковий і смисловий.

Створення лакуни семантичного рівня – імпліцитні комунікативні ходи, уведення незрозумілої інформації, інтенції та побажання, передані завуальовано.

Створення лакуни формального рівня – вилучення фонем (елізії), графем (редукція), створення нульової форми, спрощення граматичної категорії, вилучення слова.

Стигматичні антиконцепти (концепт-клеймо, концепт-ярлик) пов'язані з антропофактором, із побутуванням у лінгвокультурі ментальних одиниць, що не мають видимої прив'язки до якого-небудь «позитивно зарядженого» концепту-корелята.

Субстантивні лакуни – міжмовні лакуни, що згідно з типологічною класифікацією А. А. Махоніної поділяють на дві великі групи: узагальнюючі й конкретизуючі.

Тезаурус – набір понять.

Тезаурусні лакун можуть з'являтися, коли декодування тексту/інтертексту передбачає наявність знань із різних галузей науки, недоступних реципієнтові.

Теорія лакун (нім. *Lakunen-Theorie*) – наукова течія, що виникла в психолінгвістиці й пов'язана насамперед із культурою, комунікацією, міжкультурною комунікацією, прогалинами в розумінні. Теорія лакун має свої методи аналізу та цілі, поєднує дані, одержані шляхом аналізування, і пов'язує їх з іншими теоріями й моделями. Поняття «вивчення лакун/*lacunology*» і «теорія лакун» часто використовують як синоніми поняття «аналіз лакун» (нім. *Lakunen-Analyse*). До теорії лакун дотичні герменевтика й семіотика.

Термін – слово, що позначає наукове поняття й водночас із іншими поняттями конкретної галузі науки або техніки утворює єдину семантичну систему. У тексті термін завжди потребує окремого рішення щодо його перекладу, тому що така одиниця здебільшого полісемна.

Типологія контекстів – в основі типології контекстів – чотири типи прилягання (англ. *linking*) тексту до прототексту: 1) імітувальне прилягання (плагіат, переклад, цитата); 2) селективне прилягання (пародія, пастиш); 3) редукувальне/редукційоване прилягання (коментарі, резюме, анотація); 4) комплементарне прилягання (зауваження, післямова).

Точний відповідник – умовний відповідник у мові перекладу, еквівалент у визначеній ендозоні. Має багато синонімів, наприклад, еквівалентний переклад, відповідний переклад, конгруентний переклад, допустимий переклад.

Точний переклад – термін перекладознавства для позначення вірного або безпомилкового перекладу. Точний переклад – це цитата, яку можна виразити чотирирядковим епіграфом – *мotto*; точний переклад – це центон (лат. *cento* – клаптевий одяг) – стилістичний прийом, що полягає в уведенні до основного тексту конкретного автора фрагментів із творів інших авторів без посилання на них; точний переклад – це аплікація (лат. *applicatio* – приєднання), що позначає введення в літературний текст цитат (прислів'їв, приказок, афоризмів, фрагментів із художнього твору та ін.) переважно у зміненому вигляді. Аплікація близька до центону й водночас відрізняється від нього неприхованістю цитування.

Транскрипція – особлива система письма, яку застосовують для точного відтворення звукового складу слів і текстів мови чи діалекту.

Транскрипція практична – запис знаками національного алфавіту іншомовних імен, термінів тощо, що не перекладаються рідною мовою, їх передають літерами, найближчими за звучанням. Наприклад, *парашут* (фр. *parachute*), *Нью-Йорк* (New York), *Шауляй* (Siauliai).

Транслітерація – передавання тексту й окремих слів, записаних однією графічною системою, засобами іншої графічної системи, тобто передавання однієї писемності літерами іншої.

Транспонувальний переклад – це переклад, орієнтований на план змісту. Домінанта перекладів перекодувального типу – план вираження, в аналітичних варіантах процес спрямований на джерельний текст, ослаблене врахування особливостей сприйняття.

Трансференція – регулярне вживання запозичень у конкретних значеннях і контекстах нівелює ефекти аномальності, інтерференції: слово поступово стає літературною нормою мови. Тобто інтерференція переростає в трансференцію.

Трансфер концептів пов'язаний із трьома можливостями його сполучення/передавання – здатністю переходити під час спілкування: а) від однієї культури до іншої; б) від однієї онтологічної сфери до іншої (напр., від наукової до побутової картини світу); в) від одного мовця до іншого.

Трансфер понять – відношення трансферу понять коментують у рамках транзитивності (лат. *transitus* перехід) (мат. властивість величин: якщо першу величину порівнюють із другою, а другу – з третьою, першу можна порівняти з третьою; наприклад, якщо $a = b$ і $b = c$, то $a = c$), симетричності, рефлексивності (синоніми: ненавмисності, випадковості) та еквівалентності.

Трансформація – основа більшості прийомів перекладу. Полягає у зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) чи семантичних (семантичні трансформації) компонентів за збереження інформації, призначеної для передавання.

Трикрапка – використовують для позначення структурної неповноти тексту, коли з'являються змістові лакуни, а в тексті порушуються зв'язність і цілісність. Темпоральні зсуви й семантичні лакуни можуть передаватися трикрапками.

Узагальнюючі лакуни виділяються на підставі відсутності у фоневій мові відповідного узагальнення, пор.: англ. *gooseneck* – укр. *предмет, схожий на гусячу шию або вигнутий у вигляді літери S*; англ. *arrowhead* – укр. *щось, що нагадує за формою вістря стріли*; англ. *eye-opener* – укр. *щось, що викликає велике здивування; щось, що*

відкриває людині очі на дійсний стан речей; англ. ostriple – укр. щось із восьми частин.

Універсалії лінгвістичні – мовні явища (особливості, характеристики), що простежують у всіх мовах, властиві усім мовам.

Усічення слів (пропуски їх частин) тяжіє до словоутворення, еліпсис та апосіопеза – до синтаксичних модифікацій. Модифікування поверхневих структур висловлювання утворює еліпсис, абревіацію, контамінацію, згортання, неповноту вияву фрази.

Фонетичний переклад (термін Бодуена де Куртене), тобто передавання звукової форми слів однієї мови звуковою формою іншої, можливий відповідно до чітко визначених звукових законів і встановлених звукових відповідностей. Тому можливість такого перекладу вважають ознакою генетичної спорідненості мов.

Хезитаційні лакуни пов'язані з когнітивними процесами в мисленні мовця, їх виражають за допомогою фонетичних суперсегментних засобів – пауз і графічних пропусків у тексті.

Центон відрізняється від ремінісценції тим, що в ньому перегукуються мотиви незалежно від ліричного сюжету й цитати із зазначеним першоджерелом.

Цитатний переклад максимально точно відтворює оформлення й лексичний матеріал, тобто спрямований передати всі особливості плану вираження.

Часткова теорія перекладу – наукове дослідження особливостей різних видів перекладу шляхом зіставлення двох конкретних мов або перекладів для виконання завдань та імплементації мети науки про переклад.

THE REGISTRY OF THE LINGUISTIC LACUNICON

This glossary lists the linguistic terms relating to lacunae of language, speech and cognition. The number of terms are likely to relate to lacunology area.

The list is by no means exhaustive, nor will the definitions always be exactly appropriate, since individual linguists lend to coin special terms or give accepted terms special meanings.

The illustrative examples are drawn almost exclusively from English.

Acronym. A word formed from the initial letters or syllables of a set phrase, for example, NATO from North Atlantic Treaty Organization and Benelux.

Agrammatic speech is speech in which there is a lack of grammatical structure, such as the absence of grammatical morphemes and function words.

Agraphia is characterized by the inability to write.

Alexia is an aphasia characterized by the inability to comprehend written or printed words.

Ambiguity is a property of language in which a word or sentence may be interpreted in more than one way. See also **deep-structure ambiguity**, **lexical ambiguity**, and **phrase ambiguity**.

Sentences like (a) and (b) are ambiguous:

(a) *What annoyed John was being ignored by everyone.*

(b) *He likes entertaining guests.*

Sentences that have different meanings have different deep structures; therefore, ambiguous sentences must derive from pairs, or even triples, quadruples, and so on, of different deep structures which become alike in surface structure through undergoing certain transformations.

Ambiguity. The property of having at least two distinct meanings; for example, seal, criminal lawyer, and «He likes entertaining guests» are all ambiguous.

Anaphora is a linguistic expression that refers back to prior information in discourse; it is a reference to something that has already been mentioned through a process of substitution. For example, *did too* in *I said it* and *he did too* avoids the repetition of *said it*.

Anaphoric reference is a form of reference cohesion in which one linguistic expression refers back to prior information in discourse.

Arbitrary (language as arbitrary) as term in the definition does not mean that everything about language is unpredictable, for languages do not vary in every possible way. It means that we cannot predict exactly which specific features we will find in a particular language if we are unfamiliar with that language or with a related language.

Assertion is a communicative act in which a person draws the attention of another person to a particular object – for example, a child showing a toy to an adult as if to say *This is mine*. Assertions may be made through words or gestures.

Assimilation is a phonological process in which one speech sound is replaced by another that is similar to sounds elsewhere in the utterance. Assimilation is the process by which a sound changes to become phonetically more like an adjacent sound, so that the first /n/ of incongruous sometimes becomes /r/ and the final /n/ of ribbon sometimes becomes /m/.

Back formation is the creation of a new word from an already existing word in the belief that the existing word is a derivative of a word that actually exists. *Burgle* is a back formation from *burglar*.

Be-deletion may occur if the verb in the relative clause in the relative transformation is a form of be, then the relative pronoun and be may be deleted by the be-deletion transformation, as in the sentence below:

The boy (the boy was at the back) left.

(The relative transformation)

The boy who was at the back left.

(Be-deletion)

The boy at the back left.

The result is a different kind of deep structure from that underlying relative clauses and a different kind of surface structure. The consequence is a set of noun complements because of the noun complement transformation.

Blend – a speech error in which two or more words are combined.

Biuniqueness is being able to go from either phonemic to phonetic or phonetic to phonemic notations leaving nothing unaccounted for in the rules that are employed.

Blend is a word coined from parts of existing words; for example, slanguage and motorcade.

Borrowing from other languages are the most frequent and obvious instances of linguistic borrowing pre loan words, which enter a language as a result of various political and cultural factors.

Bridging is a process in which the listener or reader draws inferences to build a «bridge» between the current utterance and preceding utterances.

Broca's aphasia is an aphasia characterized by deficits in language production. Also called **expressive aphasia**.

Broca's area is a brain region in the frontal lobe of the left hemisphere. Damage to this region leads to Broca's aphasia.

Cataphoric reference is a form of reference cohesion in which one linguistic expression refers to information yet to be introduced in discourse.

Category-specific dissociations is the selective inability to retrieve certain categories of words, such as fruits or vegetables, while retaining the ability to recognize and use other word categories in aphasia.

Cloze is a testing technique whereby a complete text is gapped with a consistent number of words (from five to eleven) between gaps after a few sentences of introduction. Learners try to fill each gap with a word that fits the context. Marking can be either for the exact word (which is more reliable) or an equivalent. Cloze is often used as a test of reading comprehension, though there are questions as to what reading skills it reveals. The term was coined in 1953 from the gestalt notion of «closure», referring to the human tendency to complete patterns once grasped.

Codability (zero codability) is the length of a verbal expression.

Cognate is a morpheme or word related to another morpheme or word. Descent from a common linguistic source; for example, *English foot*, *German Fuss*, and *Latin pes* are cognates.

Cognitive constraint is a bias that children are assumed to use to infer the meanings of words.

Cognitive economy is a characteristic of semantic memory in which information is only represented once within a semantic network.

Cognitive science is the branch of science devoted to the study of the mind; consists of the fields of psychology, artificial intelligence, neuroscience, linguistics, philosophy, and adjacent disciplines.

Cohort model is a model of auditory word recognition in which listeners are assumed to develop a group of candidates, a word initial cohort, and then determine which member of that cohort corresponds to the presented word.

Conduction aphasia is an aphasia characterized by the inability to repeat what one has heard.

Constituent (zero constituent) is a grammatical unit such as a noun or verb phrase.

Constituent is one of the parts of a construction.

Construction is a relationship between constituents; for example, the relationship between *old* and *man* in *old man*, *John* and *slept* in *John slept*, and *come* and *when I signal* in *Come when I signal*.

Content words are words such as *man*, *go*, *slow*, and *red*, which are often inflected and have considerable semantic content.

Constraint-based model is a model of sentence comprehension in which we simultaneously use all available information (semantic, syntactic, contextual, and so forth) in our initial parsing of a sentence.

Context-conditioned variation is the fact that the acoustic parameters associated with a given speech sound vary with its phonetic context.

Context effect is the finding in semantic verification studies that filler items influence the verification times of target items.

Cultural transmission refers to the fact that the details of the linguistic system must be learned anew by each speaker. Admittedly, the capacity for language in human beings has genetic basis, but the particular language a human being learns is a cultural fact not a genetic one. On the other hand, all jackdaws, gibbons, and bees have systems which are identical to those of all other jackdaws, gibbons, and bees. All gibbons are mutually intelligible no matter where reared, whereas, of course, a Russian-speaking monolingual and an English-speaking monolingual are not.

Comparative method is a method for doing historical-comparative work which employs cognates in different languages in order to postulate ancestral forms of which the cognates may be said to be the historical reflexes.

Decontextualized language is language that is separated in

time or place from its referent.

Deep structure is the level of linguistic structure assumed in transformational grammar that expresses the underlying semantic meaning of a sentence.

Deep-structure ambiguity is a form of ambiguity in which a sentence may be derived from two different deep structures.

Deictic are words pointing out or demonstrating something; for example, *this*, *that*, *here*, and *there*.

Deletion is a speech error in which something is left out.

Deviant sentence is a sentence that appears strange or unusual to a native speaker for semantic reasons; for example, *Colorless green ideas sleep furiously* and *The fishes spoke square apples*.

Diachronic is historical, involving change, not synchronic.

Differential meaning is the meaning difference that exists when two utterances are not repetitions. *He killed a cat* and *He killed a rat* show minimal differential meaning.

Duality is the characteristic of having a system of sounds and a system of meanings.

Duality of patterning is a feature of a communication system in which a small number of meaningless units can be combined into a large number of meaningful units.

Duplex perception is an experimental technique in which formant transitions are presented to one ear and steady states to the other.

Economy is the principle that states that from the given two explanations that account for a given body of data, the briefer one is to be preferred.

Elevation – change of meaning which results in a word describing something more worthy, desirable, or pleasant than it previously did; for example, *squire*, *earl*, and *chivalry*.

Elevation and degradation. The meanings of words may also be elevated or degraded. The words *knight*, *squire*, and *earl* were once used for people who were not very important nor were the activities subsumed under chivalry particularly refined. But times and meanings changed and each word assumed the elevated meaning it has today. The opposite process of degradation is perhaps much more common. The words *villain*, *churl*, *wench*, and *knave* have all taken on pejorative connotations they did not once have, as have *lust*, *lewd*, and *silly* in their way. Still others are words having to do with smell, such as *stench* and

odor, and even smell itself, and with certain kinds of skill, such as *sly*, *cunning*, and *crafty*. The word *homely* has been degraded in North America where it is now synonymous with *plain*; however, the meaning in England remains synonymous with *homey*.

Ellipsis is a deleted part of a construction which can be recovered from knowledge of the part that remains.

Ellipsis is a form of cohesion in which a previous item is dropped from subsequent sentences but its presence is assumed.

Ellipsis is a lexico-grammatical device involving the omission of a volume, the omission of a part of the sentence whose meaning will be retrievable from preceding text. (1) is one example, with the «elliptic» material indicated. (1) John used to like Mary and Bill Sue (*used to like*). Sometimes, the elliptic material is marked by some other lexical material – substituted as a «placeholder»: (2) I quite like this picture but I prefer the other (one) (*picture*).

Emic is functional. Any functional unit in a language is an emic unit.

The English «plural» morpheme illustrates some of the difficulties to which reference has just been made. In *two deer*, *deer* is a plural by analogy with *two cats* or *two boys*, but there is no overt manifestation of plurality in *deer*. The «plural» morpheme appears to have various kinds of allomorphs: an /s/ in *cats*, an /-e-/ in *men*, and a /Ø/ (zero) in *deer*, and so on.

Etic is any discriminable linguistic datum without regard to possible function.

Expressive aphasia is an aphasia characterized by deficits in language production.

Eye-voice span is the lag between eye position and voice when reading aloud, about six or seven words.

Extent of borrowing is the perceived prestige of the donor language. Other factors are the length of language contact, the extent of the communication between different speech communities, and the number and status of their bilingual speakers. Borrowing also varies across different word classes. Nouns tend to be the most frequent, followed by adjectives and verbs. It would appear that it is mainly in the naming of objects rather than attributes or processes that people find most deficiencies in their own languages.

False cognates are two words in different languages apparently descended from a common source but in actuality not.

Fis phenomenon is when a child mispronounces a word yet correctly distinguishes between child and adult versions of that word.

Fixation is the time spent focused at a given location during reading; the time between eye movements.

Focal area is an area from which a linguistic feature seems to be spreading to outlying areas.

Folk etymology. The two phenomena of borrowing and semantic change often cooccur in a particularly interesting process known as folk etymology. In this process a word or phrase is borrowed from a foreign language and its sound and meaning are reshaped during the process of borrowing because of certain similarities it has with words already in the language. In this way *crawfish* has taken on an association with *fish*, *female* with *male*, *muskrat* with both *musk* and *rat*, *penthouse* with *house*, *gooseberry* with *goose*, and *woodchuck* with both *wood* and *chuck*. The same process of folk etymology occurs with words of native stock as a result of sound change within the language borrowing between dialects, and unfamiliarity with actual referents of words. Consequently, we have folk etymologies in English for *belfry*, *bridegroom*, *helpmate*, *pickax*, *shamefaced*, *titmouse*, and *wormwood*.

Folk etymology is a popular etymology for a word leading to some restructuring of the phonology and morphology of the word according to its supposed derivation; for example, *bridegroom* from *brȳdguma* (instead of bridegoom).

Free variation is a nonsignificant linguistic variation between two or more linguistic forms; for example, final stops may be released or unreleased *i* and the *-ing* verbal ending (/ing/) may vary with (/in/).

Functional shift is a change in the syntactic function of a word from its normal function; for example, *black* from adjective to noun in the *black* and *brother* from noun to verb in *Don't brother me!*

Grapheme is a significant unit in the writing system of a language.

Grammatical change occurs in grammatical systems as well as in phonological systems.

Great Vowel Shift is a noticeable change in the quality of English tense vowels that occurred between Middle English and Modern English. Great Vowel Shift is the particular vowel movement referred to the Great Vowel Shift. The shift involves vowel raising and diphthongization, not infrequent kinds of changes; however, it does not necessarily result in any noticeable change in the total system of

contrasts example, the Middle English long vowels. In the Great Vowel Shift in English, which was in progress about five hundred years ago, the long vowels shown in Figure 1 were raised and the highest figures were diphthongized.

Grimm's law is a kind of change producing important phonetic consequences but leaving the underlying system largely unaffected is seen in the shift between Proto-Indo-European and Germanic known as Grimm's Law. A considerable change has taken place in English as a result of a general shift for Germanic languages (first described by Grimm). One way of formulating the shift is to say that a series of changes occurred, as follows: Latin apparently retains most of the original values of the Proto-Indo-European stop series. Grimm's Law describes a series of correspondences between certain Germanic consonants and consonants in cognates in other Indo-European languages.

Hapax / hapax legomenon, *pl.* hapax legomena (hey-paks, hap-aks li-gom-uh-nuh) – a word or phrase that appears only once in a manuscript, document, or particular area of literature.

Homograph is a word spelled like another word but having a different meaning and often a different pronunciation; for example, *wind* meaning both «to coil» and «a current of air».

Homonym is a word pronounced like another word but often having a different spelling and always having a different meaning; for example, *bore* and *boar*, *scene* and *seen*. Also used as a cover term for homograph and as a synonym for homophone.

Holophrase is a one-word utterance used by a child to express more than the meaning attributed to the word by adults.

Homesign is a form of gestural communication invented by deaf children who are not exposed to a sign language.

Hyponymy is a semantic relationship in which a word is a superordinate, coordinate, or subordinate of another.

Iconic buffer – term used by J. Fodor. The items in the buffer, Fodor suggests, have nonconceptual content; they represent the letters but they don't represent them as letters.

Implication is a semantic relationship in which if one linguistic expression is true, then another must be. For example, if *John is a bachelor* is true, then *John is not married* must also be.

Inner resources of a language are used in such a process as compounding when two or more existing words are brought together to form a compound, as in *strongman*, *bellhop*, *highball*, *bloodcount*,

cakewalk, and *downgrade*. Sometimes a complex rather than a compound word results when a derivation affix is used on a stem on which it has not been previously used, as in *disaffiliate*, *emplane*, *inflationary*, *stardom*, *sexy*, *hospitalize*, and *officialese*. Other processes for creating new vocabulary items from the inner resources of the language exist. Words can be deliberately created, like *Kodak*, *Yahoo*, *chortle*, *altruism*, and *gas*. Two or more words can be blended together, as in *brunch*, *slanguage*, and *blurb*, although the sources of the latter are rather obscure. Various acronyms can take on a life of their own, as have *WASP*, *Gestapo*, *NATO*, and *radar*. Perhaps the best-known of these acronyms is *OK*, or *okay*, the exact origin of which is still in some doubt. Still another process involves generalizing a proper name to certain kinds of persons and objects, as with *quisling*, *boycott*, *sandwich*, *curie*, and *volt*.

Instantiation is identifying a general term with a specific meaning.

Instant repair is self-repair in which the speaker traces back to an error that is then replaced with the correct word. See also **anticipatory retracing** and **fresh start**.

Internal lexicon is the storage of lexical information in memory.

Internal reconstruction is a method for doing historical work in linguistics employing data from a single language in order to postulate older forms that no longer survive.

Interlingual gaps – lacunae in the language.

Intralingual losses – lacunae in translation/transfer.

Interruption is a period of simultaneous speech more than one word prior to the speaker's projected completion point, the overlap.

Implicit euphemism – Say: Smart, Think: Smart(ass); See you later (alligator).

Kinesics is the study of the body and facial movements used in communication.

Lacuna – the result of the formal or dynamic non-equivalence.

Lacunemma is a lacking element in lexicon, absent structure or vague for understanding non-verbal phenomenon in a communication pattern, an unknown component in semantics that has zero exteriorization and is expressed by the syntactic constituent $\emptyset$.

Lacunicon is vocabulary of lacunae.

Late closure strategy – a strategy used in parsing that states that wherever possible we prefer to attach new items to the current constituent.

Lemma is the syntactic aspect of word knowledge.

Lexeme is a word or phrase that is a meaningful unit.

Lexicon is the vocabulary of a language.

Lexeme is phonological aspect of word knowledge.

Lexical bias effect is the finding that speech errors more commonly result in true words than would be expected by chance.

Lexical cohesion is the use of reiteration, synonymy, hyponymy, and other semantic relationships to link successive sentences in discourse.

Lexical decision task is an experimental task in which a subject sees a string of letters and must rapidly decide whether the string is a word.

Lexical borrowing is often triggered by a perceived gap in vocabulary of the recipient language, particularly with respect to cultural phenomena associated with the source or donor language. Well-known examples of such cultural borrowings in English are *thug* (from Hindi), *sherry* (from Spanish), *waltz* (from German), *ski* (from Norwegian), *sauna* (from Finnish) and, more recent, *glasnost* (from Russian) and *sushi* (from Japanese). This kind of cultural borrowing is abundantly evident in other languages as well, and seems to have greatly increased in modern times with developments in communication.

Lexical-insertion rule is a rule that governs how lexical entries are inserted into a tree structure during the derivation of a sentence.

Lexicon is the vocabulary of a language, relates to also internal lexicon.

Linguistic determinism is the hypothesis that languages determine nonlinguistic cognitive processes such as the perception of shapes.

Linguistic relativity is the hypothesis that the cognitive processes determined by language vary from language to language.

Linguistics is the branch of science that studies the origin, structure, and use of language.

Loan translation is a phrase borrowed from another language after being translated; for example, *marriage of convenience* from French *mariage de convenance*.

Loan word is a word borrowed from another language and then partly or fully «naturalized»; for example, *masseur* from French and *lager* from German.

Meaning. Although any language is a system for expressing meanings through sounds, the study of meaning itself, that is, semantics, has been one of the most neglected areas in linguistics, for only recently has a serious interest been taken in its various problems. Such neglect is understandable, because many serious difficulties arise in discussing meaning. Although philosophers have long speculated about meaning, linguists have been encouraged in their neglect by the inconclusiveness, sometimes even irrelevance of what has been said.

Meaning in linguistics. Most linguists give no thought as to how ideas or words arise in the mind, how ideas are expressed in words and combinations of words.

Mentalese based on Jerry Fodor – our thoughts couched in some silent medium of the brain – a language of thought, or «mentalese» – and merely clothed in words whenever we need to communicate them to a listener? No question could be more central to understanding the language instinct. The language of thought hypothesis (LOTH), sometimes known as Thought Ordered Mental Expression (TOME), is a view in linguistics, philosophy of mind and cognitive science, forwarded by American philosopher Jerry Fodor. It describes the nature of thought as possessing «language-like» or compositional structure (sometimes known as mentalese). On this view, simple concepts combine in systematic ways (akin to the rules of grammar in language) to build thoughts. In its most basic form, the theory states that thought, like language, has syntax.

Metalinguistic awareness is the ability to think of language as an object.

Metalinguistics is the study of the relationship between linguistic and non-linguistic factors in society.

Metathesis is the transposition of letters, sounds, and sometimes even syllables within a word; for example, *revelant* for *relevant*.

Metaphor is a form of language in which a word or phrase that literally denotes one idea is interpreted to mean a different one and suggests a similarity between the two – for example, *My head is an apple without a core*.

Mispronunciation detection is an experimental task in which subjects are presented auditorily with tapes that occasionally include mispronounced words. The subject's task is to detect the mispronunciations.

Morphemic cutting is separation turning out to be relatively simple: «Joan», «bake», «past tense», «two», «cake», «plural», «and», «a», and «pie», with the phonemes assigned as /Jown/, /beyk/, /t/, /tuw/, /keyk/, /s/, /and/, /a/, and /pay/. Since the language is used to convey meaning, every utterance consists of a string of morphemes and that every phoneme in an utterance is assignable to one of the morphemes.

Narrowing of meaning process involves narrowing the meaning of a word so that the word achieves a more restricted meaning over the course of time.

Narrowing is a change of meaning which results in a word describing a narrower range of meaning than it once did; for example, *meat* and *deer*.

Neurolinguistics is the study of how linguistic information is processed in the brain.

Quasi-lacuna – (secondary) primary lacuna.

Palatalization (as sound change) is only one instance of a sound changing in the direction of a neighboring sound. Other instances involve the devoicing of final consonants, as in the German *Bund* with a final (t) rather than (d) or *Weg* with a final (k) rather than (g), or even the loss of such consonants, as in those English dialects in which final consonants in clusters may be lost so that *old* comes to sound like *ole* and *desk* like *dess*. A voiceless consonant may become voiced in an environment in which there is considerable voicing or a particular combination of stress and voicing. For example, the medial consonant (t) in *water* and *better* is voiced to (d) or (r) in some dialects of English in the presence of a preceding stressed vowel and a following unstressed vowel. The same consonant in *attack* remains unvoiced when the distribution of stresses is reversed. The alternation of (s) and (z) in *goose–gosling* and *house–husband* may also be explained by the same process, the general term for which is «assimilation».

Paralanguage is a system of phonetic characteristics overlaid on the phonological system and conveying certain meanings.

Papyrology – the study of lacunae as missing parts of old texts, manuscripts.

Pejoration is degradation.

Philology is an earlier term for linguistics as linguistics was practiced in the nineteenth century.

Phone is a discriminable speech sound.

Phonemic coalescence is the loss of a phonemic contrast over a period of time.

Phonemic split is the development of a phonemic contrast over a period of time.

Phoneme is a minimal significant contrastive unit in the phonological system of a language.

Pragmatics is the social rules underlying language use.

PRO constituent are never fully specified as *man* or *book*, the PRO constituent transforming into SOMEONE or SOMETHING. The wh-PRO constituent is rewritten as a question word *what*, *where*, *which* or *who*. PRO constituent is a constituent not fully specified in all features and therefore to be deleted or modified in some way by rule.

Pro-drop parameter is a null-subject parameter.

Prosodic factors are factors such as intonation and stress that are superimposed on speech segments, also called suprasegmentals.

Proto-Indo-European is the hypothesized language from which the present Indo-European languages appear to have descended.

Protolanguage is a hypothesized language from which various languages appear to have descended.

Proxemics is the study of how people use the space around them in communicating.

Psycholinguistics is the study of the interrelationships of psychological and linguistic behavior.

Recursiveness is the property of being infinitely expandable; for example, *This is the dog that worried the cat that killed the rat that ate the malt that lay in the house that lack built*.

Reduplication is a process in which a word or part of a word is repeated; for example, *wishy-washy*, *mish-mash*.

Referent is that to which a noun or noun phrase refers.

Reflex is an observable datum for which a historical or underlying abstract or «deep» explanation may be provided. The spelling *nigh*t is a reflex of a much different pronunciation of this word in Middle English. The *you* of *Wash yourself* is a reflex of a deep structure containing *you* (Imp. *you*, pres. *will wash you*).

Regional dialect is the dialect spoken in a particular region.

Register is the kind of language used in a particular set of circumstances or context.

Rune is a grapheme from the ancient Germanic writing system, the futhork.

Psycholinguistics is the study of the comprehension, production, and acquisition of language.

Pure word deafness is an aphasia in which a person is unable to comprehend language in the auditory modality.

Receptive aphasia is Wernicke's aphasia.

Reduction is a phonological process in child language in which one or more phonemes are deleted. Also called **cluster reduction** because consonant clusters are often reduced, such as saying *take for steak*.

Renomination theory is translation theory meaning to renominate a lexical unit or a significante transferring from a source text into a target text when there are some lacunar lexical elements or lacunar concepts.

Reference cohesion is a form of cohesion in which the information needed to interpret a linguistic expression is found elsewhere in the text. There are anaphoric and cataphoric references.

Semantic bootstrapping is the process of using semantics to acquire syntax.

Semantic change. Once words come into the language, no matter what their origin, they are subject not only to the rules of pronunciation of that language but also to semantic change, that is, change in meaning. There are various processes of semantic change and various ways of classifying changes, e. g. narrowing and widening of meaning. Semantic change is a change of meaning of a word over a period of time; for example, *squire*, *deer*, and *villain* have all undergone semantic changes.

Semantic component is the part of a generative-transformational grammar that deals with meaning.

Semantic feature is a distinguishable element of meaning in a lexical item; such as *animate*, *human*, or *male*.

Semantics is the study of meaning.

Semantic complexity is the complexity of the ideas expressed in a sentence or phrase (also called conceptual complexity), relates to also syntactic complexity.

Semantic differential is a tool for measuring the associative meanings of words by asking people to rate words on dimensions such as *good/bad* and *strong/weak*.

Semantic memory is the portion of permanent memory that contains organized knowledge of words, concepts, symbols, and objects, relates to also internal lexicon.

Semantic network is a model of semantic memory in which words are represented as nodes and connected to other nodes by various semantic relationships.

Semantic priming is an experimental task in which a context stimulus leads to the activation of a target stimulus.

Semantics is the domain of language that pertains to the meanings of words and sentences.

Semantic verification task is an experimental task in which subjects view sentences of the form *An A is a B* and rapidly decide whether the sentence is true or false.

Sense is the relationship a word has with other words in the lexicon.

Sensorimotor period is the first of Piaget's periods of cognitive development, characterized by sensory and motor development and the inability to fully represent objects symbolically, relates to object permanence.

Silence effect is hesitation phenomenon sending communication to the nonverbal mode; also it is the finding that it is easier to perceive information with pauses in speech.

Silence is to speech as the white of this paper is to this print (Bruneau).

Synchronic is descriptive of a particular time or stage of development.

Shift is a speech error in which a speech sound or word moves from one location to another.

Situational model is a mental model of discourse.

Social dialect is the dialect spoken by a particular social group.

Sociolinguistics is the study of how language functions in social situations.

Sociolinguistics is the study of the interrelationships of social and linguistic behavior.

Stop is a consonant in which the vocal tract is completely closed, building up air pressure, which is then abruptly released, such as in the *b* in *bat*.

Substitute is a word such as a pronoun that replaces some other word or phrase.

Substratum is the hypothesized residue of a previously spoken language in a successor language.

Substitution is a form of cohesion in which one word is replaced by another as an alternative to repeating the first word. Also, a speech error or phonological process in which one sound or word replaces another.

Substitution is a special case of ellipsis with the elliptic element indirectly represented, usually by a pro-form like *one*, *do* or *so*.

Suprasegmental phoneme is one of the phonemes of stress, pitch, or pause.

Suprasegmentals are prosodic factors such as stress and intonational patterns that lie “on top of” speech segments.

Surface representation is in sentence or discourse memory, representation of the exact words that were presented.

Surface structure is the level of syntactic structure assumed in transformational grammar that is closer to the phonetic specification of an utterance.

Syntactic complexity is the complexity of the grammatical operations required to express an idea in a given language; also called formal complexity. See also **semantic complexity**.

Tacit knowledge is knowledge of how to perform an act, relates to explicit knowledge.

Taxonomic relations are relations among words that indicate the position of words in a taxonomy. For example, for the word *a dog*, *mammal* is a superordinate term, *cat* is a coordinate term, and *collie* is a subordinate term.

Tip-of-the-tongue (TOT) phenomenon is when we know a word but are temporarily unable to retrieve it.

Top-down processing is a process in which higher levels influence lower levels of processing. For example, the perception of phonemes may be influenced by the words in which they appear.

Transformational rule is a rule that transforms one phrase structure into another by adding, deleting, or moving grammatical constituents, also called transformation.

Transition area is an area lacking linguistic features of its own and sharing features of various neighboring areas.

Vocabulary change occurs a variety of ways: by developing the inner resources of the language, borrowing, or by semantic change, or by developing the inner vocabulary.

Voiced Speech is the sound in which the vocal cords are vibrating during the production of sound.

Voiceless Speech is the sound in which the vocal cords are not vibrating during the production of sound.

Voice onset time is the period of time from when a consonant is released until the vocal cords vibrate.

Wernicke's aphasia is an aphasia characterized by fluent speech that is not informational and by disorders of comprehension, also called receptive aphasia.

Wernicke's area is abrain region in the temporal lobe of the left hemisphere. Damage to this region leads to Wernicke's aphasia.

Widening of meaning. In this process a word achieves a more general meaning. The words *bird* and *dog* once refer to specific types of birds and dogs, not to the species in general.

Whorf hypothesis is the hypothesis that languages shape thought processes; also called *the Sapir-Whorf hypothesis*, relates to the linguistic determinism and linguistic relativity.

Word initial cohort is, in auditory word recognition, the initial set of lexical candidates activated by the comprehender.

Word level is a level of written language perception in which a visual stimulus is represented as a familiar word.

Word-superiority effect is an experimental finding that it is easier to perceive a letter in a word context than in isolation.

Working memory is a form of memory with both storage and processing functions. Working memory is used to hold information for a short period of time as well as to perform various operations on the stored information.

Zero «plural» are in *deer* and *sheep*.

Zipf's law is the fact that the length of a word is negatively correlated with its frequency of use.

Додаток Б

Знаки та символи

Word/слово	Symbol/ символ	Definition/дефініція
Agma/арма.	ŋ	Symbol or sound for a velar nasal consonant «ng»/ велярний носовий приголосний.
Ampersand/ амперсанд.	&	Join symbol/символ поєднання.
Asterism/ астерізм.	**	Cluster of three asterisks arranged in triangle to draw attention to passage/три зірочки.
Breve/бревіс.	˘	Mark over letter to indicate a short vowel sound/знак на позначення короткого голосного звуку.
Caesura/цезура.		Vertical line in a text used to indicate a pause or prosodic break/пауза.
Caret/карет.	^	Mark used to note

		an omission/символ пропуску.
Cedilla/седиль.	,	Mark placed under letter <i>c</i> to indicate pronunciation as <i>s</i> .
Circumflex/ циркумфлекс.	^	Accent mark placed above vowel to indicate sound change/знак акценту розміщений над голосним, щоб зазначити зміну звука.
Crotchet/ крочет.	[ ]	Square bracket/квадратна дужка.
Diaeresis/ діарезис.	¨	Two dots placed over a vowel to indicate a syllable break (<i>naïve</i>)/роздільна вимова двох голосних.
Diesis/дієса.	‡	Double dagger sign/знак виноски у вигляді подвійного хрестика.
Diple/знак диплін.	>	Mark in margin of text to indicate rejected verses or new paragraph/привертає увагу в тексті.
Eth.	ð	Letter in Old English representing voiced «th» sound/давньоанглійська

		літера.
Ellipsis/еліпсис.	...	Three dots used to indicate a break, pause, or unfinished thought (...)/три крапки.
Guillemet/кутові лапки.	« »	Angled quotation marks used in French and some other foreign texts/лапки «ялінка».
Насек/гачек.	ˇ	Mark placed over consonant in Slavic languages to indicate palatalization/надрядковий діакритичний знак у вигляді галочки.
Fleuron/флерон.	❧	Ivy-leaf sign used to separate paragraphs/друкарський знак у вигляді плюща.
Interpunct/ інтерпункт.	•	Point or dot between words in•place•of•spaces/крапка між словами.
Interrobang/ інтерробанг.	‽	Combination of exclamation point and question mark/ лігатура, що складається з окличного знака та знака запитання.
Lozange/ромб.	◇	Diamond-shaped mark

		indicating possibility in formal logic/друкарський знак у вигляді ромба.
Obelisk/обеліск.	†	Dagger sign used as a critical mark or note/знак виноски у вигляді хрестика для позначення важливої інформації.
Obelus/обелюс.	÷	Division sign; mark used to indicate unacceptable passages/знак ділення; ставиться навпроти сумнівного слова.
Ogonek/огонек.	˙	Mark placed under Slavic consonant to indicate nasalization/діакритичний знак для позначення назального звучання.
Pilcrow/знак абзацу.	¶	Paragraph mark/знак абзацу.
Separatrix/сепаратриса.		Straight vertical line/пряма лінія на позначення поділу.
Solidus/солідус.	/	Forward slash/скісна риска.
Tilde/тильда.	~	Mark indicating approximation

or, over a letter, nasalization
or palatalization/друкарський
знак у вигляді хвилястої
риски.

Virgule/віргула.

/

Forward slash/скісна риска
з нахилом вправо.

Додаток В

РЕЄСТР ГАПАКСІВ

Цей ілюстративний компендіум є ілюстрацією картотеки гапаксів (номінативних лакун) та символів на основі корпусних даних, онлайн-словників, картотек, інтернет-баз, що стосуються рідковживаних слів у сучасній англійській мові – це архаїзми, рідковживані терміни, незрозумілі слова, що потребують додаткового тлумачення. Ці одиниці вживаються в англійській мові неактивно.

Гапакс	Значення
Askamarackus (вигадка).	Pretentious or deceptive nonsense.
Baboonery (бабуїнство, непристойна поведінка).	Foolishness; stupidity; nonsense.
Balderdash (нонсенс).	Nonsense; a jumble of words.
Baloney (нісенітниця).	Humbug; nonsense.
Bambosh (нісенітниця).	Deceptive nonsense.
Bilge (нісенітниця).	Lower point of inner hull. of a ship; nonsense or rubbish.
Blaque (нісенітниця).	Humbug; pretentious nonsense.
Blarney (нісенітниця).	Skilful flattery; nonsense.
Bletherskate (нісенітниця).	A garrulous talker of nonsense.
Brimborion (нісенітниця).	Worthless nonsense.
Bugaboo (нісенітниця).	Loud or empty nonsense.

Bunk (нісенітниця).	Nonsense; humbug.
Bushwa (нісенітниця).	Nonsense.
Clarfart (розмова, нісенітниця).	Idle chatter; nonsense.
Codswallop (нісенітниця).	Something utterly senseless; nonsense.
Effutiation (нісенітниця).	Twaddle; humbug.
Eyewash (лестощі).	Humbug; something done merely for effect.
Fadoodle (нісенітниця).	Nonsense.
Falderal (нісенітниця).	Nonsense; meaningless refrain of a song.
Fandangle (блязнювання).	Pretentious tomfoolery.
Fiddlededee (нісенітниця).	Nonsense.
Fiddle-faddle (балаканина).	Trifling talk.
Flam (вигадка).	Humbug; trickery.
Flannel (блеф).	Ostentatious nonsense.
Flapdoodle (нісенітниця).	Gross flattery; nonsense.
Flimflam (нісенітниця).	Nonsense; trickery.
Flummadiddle (нісенітниця).	Nonsense; humbug.
Flummery (компліменти).	Anything insipid; empty compliment; humbug.

Fribble (фривольність).	Frivolous nonsense; a trifling thing or person.
Fustian (пишномовні промови).	Pretentious writing or speech; inflated or nonsensical language.
Galbanum (нісенітниця).	Nonsense; a kind of gum resin.
Galimatias (нісенітниця).	Nonsense; confused mixture of unrelated things.
Gammon (балаканина).	To feign an action; perpetrate a hoax on; nonsense, rubbish.
Gibberish (балаканина).	Nonsense talk.
Grimgribber (абракадабра).	Learned gibberish; legal jargon.
Haver (нісенітниця).	Foolish nonsense.
Hibber-gibber (абракадабра).	Gibberish.
Hogwash (нісенітниця).	Nonsense; worthless idea.
Jabberwocky (абракадабра).	Nonsense, gibberish.
Jiggery-pokery.	Deceptive or manipulative humbug.
Kilter (нісенітниця).	Nonsense.
Kidology (нісенітниця).	Deceptive trickery; nonsense.
Linsey-woolsey (мішанина, суміш різнорідних понять).	Mash, coarse inferior wool or wool-flax weave nonsense or confusion.
Macaroni (нісенітниця).	Nonsense; foolishness.

Malarkey (нісенітниця).	Humbug; nonsense.
Morology (нісенітниця).	Nonsense.
Mullock (нісенітниця).	Nonsense; rubbish.
Mumbo-jumbo (нісенітниця).	Obscure nonsense.
Narrischkeit (нісенітниця).	Foolishness; nonsense.
Nugament (нісенітниця).	Nonsense; trifle.
Phonus-bolonus (нісенітниця).	Exaggerated trickery or nonsense.
Порпусок (нісенітниця).	Humbug; nonsense.
Posh (нісенітниця).	Nonsense.
Quatsch (нісенітниця).	Nonsense.
Rannygazoo (нісенітниця).	Foolish nonsense.
Razzmatazz (нісенітниця).	Meaningless talk; hype; nonsense.
Rhubarb (нісенітниця).	Nonsense; actors' nonsense background chatter.
Riddle-me-ree (неіснуюча мова).	Nonsense language.
Rottack (нісенітниця).	Rubbish; nonsense.
Schmegeggy (нісенітниця).	Nonsense.
Slipslop (нісенітниця).	Nonsense.
Trumpery (нісенітниця).	Deception; trickery; showy nonsense.

THE ABBRIDGED COMPENDIUM OF RARE TERMS

Word	Definition
acatalectic	having complete or full number of syllables in a poetic line
accismus	in rhetoric, pretending to refuse something
adynaton	rhetorical use of a nearly impossible situation for emphasis
agnomination	rhetorical use of similar-sounding words for effect
alogism	illogical statement
anacoenosis	rhetorical questioning of hearers or opponents for opinions on a matter
anacoluthon	moving to new topic of discussion before finishing current one
anaphora	repetition of a word at beginning of successive phrases for emphasis
anastrophe	reversing or inverting word order as rhetorical device
antanaclasis	repetition of key word of phrase as a play on words
antonomasia	use of descriptive phrase or epithet instead of proper name
aparthmesis	rhetorical answer to a proposition
apodosis	main concluding clause in a conditional sentence
apophasis	saying something by stating that you will not mention it
aposiopesis	suddenly stopping in the middle of a speech for emphasis
apostrophe	addressing of a personified thing rhetorically
asteism	refined irony
asyndeton	rhetorical device of omitting conjunctions
atticism	expression characterized by conciseness and elegance
auxesis	increase in size; hyperbole or augmentation of meaning
bathos	appearance of the commonplace in elevated matter

	for rhetorical effect
catastasis	introductory part of speech where narrator introduces subject
chiasmus	contrast by parallelism in reverse order
climax	gradual increase in force of rhetorical expressions or drama of a performance
consecution	logical sequence or progression of an argument
diacope	rhetorical separation of a compound word by a third word; tmesis
diallage	device in which many arguments brought upon one point
diallelus	circular argument
dialogism	rhetorical discussion in form of an imaginary dialogue
diaporesis	rhetorical expression of uncertainty of which of two options to adopt
diasym	rhetorical device of condemning through faint praise
diatyposis	rhetorically vivid and clear description of a subject
dicaeology	defending oneself in argument by claiming justification
dilemma	in rhetoric, forcing a choice between two equally unfavourable choices
dilogy	intentional ambiguousness
ekphrasis	description of a work of art as rhetorical exercise
enantiosis	ironic expression of idea by refuting its contrary
epanaphora	repetition of same word at beginning of multiple phrases or sentences
epanastrophe	device where end of one sentence is repeated as beginning of next
epanodos	recapitulation of chief points in a discourse after digression
epanorthosis	retraction of statement in order to intensify it
epexegesis	addition of words to make the sense more clear
epibole	device of beginning several clauses with same word

epilogue	rhetorical conclusion or summary
epiphonema	exclamation, finishing phrase or reflection
epitrope	rhetorical but ironic granting of permission to an opponent to do something
epizeuxis	immediate repetition of a word for emphasis
erotesis	rhetorical questioning
ethopoeia	delineation of the character of someone or something
euphemism	rhetorical use of a pleasant or favourable form in place of a harsh one
exergasia	remaining on one point of argument while gradually fleshing it out
gemination	doubling of a consonant sound; in rhetoric, repetition of a word or phrase
hendiadys	expression of adjective and noun as two adjectives
heterosis	use of one form of a noun or pronoun in place of another for rhetorical effect
homeoteleuton	the use or occurrence of similar word endings
homoeoptoton	use of series of words sharing the same verb or noun inflections
hypallage	figure in which relations between words are changed
hyperbaton	rhetorical device in which word order is reversed
hyperbole	impression by extravagant exaggeration
hypercatalectic	having an extra syllable on the end of a line of verse
hypobole	anticipating and refuting objections to an argument
lemma	preliminary proposition, theme, argument or headword
litotes	understatement by affirming using negation of the contrary
merism	rhetorical device of contrasting two parts of a whole
mesozeugma	placement of a word referring to two different clauses between them

metonymy	figurative use of word to name an attribute of its subject
mimesis	rhetorical imitation of another's words or mannerisms
mycterism	sneering; rhetorical sarcasm or irony
noema	stating something obscurely, forcing listeners to work it out
oxymoron	figure of speech combining contradictory terms
palillogy	repetition of a word or word or phrase
parabola	rhetorical use of simile or metaphor
paradiastole	description of an unfavourable quality through a favourable synonym
paradigma	rhetorical comparison by resemblance to another thing
paraenesis	rhetorical expression of advice or warning
paragram	play on words in which letters are changed
paralipsis	fixing attention on subject by pretending to neglect it
paranomasia	rhetorical art of punning
parathesis	apposition; compounding of words without change
prosopopoeia	personification; representation of absent person as speaking
protasis	first clause in a conditional expression; introductory part of a play
prothysteron	putting last what normally comes first in an expression or argument
protozeugma	zeugma in which word referring to two clauses is placed before both of them
schesis	deriding opponent's argument by referring to his way of thought
sorites	string of statements where end of one is subject of next
superjection	exaggeration; hyperbole
zeugma	use of a word to modify two or more words in different ways

Додаток Г

ПРОГРАМНІ ЗАСОБИ ПОШУКУ ТЕКСТОВИХ ЛАКУН ЧЕРЕЗ ІДЕНТИФІКАТОР

У межах корпусної лакунології ця програма може бути програмним засобом пошуку лакун через ідентифікатор (знак, число, спеціальний символ типу астериску) в електронних корпусах. Текстовий файл містить програму мовою C++. В алфавітному порядку надруковані всі ідентифікатори цієї програми, із зазначенням для кожного з них кількості входжень у код. Для збереження ідентифікаторів використати структуру типу дерева, елементами якого є ідентифікатор і кількість його входжень у код.

Код програми:

Header.h:

```
#pragma once
#define
_CRT_SECURE_NO_WARNINGS
#include<iostream>
#include<string.h>
#include<ctype.h>
#include<stdio.h>
#include<conio.h>
#include<stdlib.h>
using namespace std;
struct node   .тип вузла дерева
{
    char data[10]; інформаційне поле
    вузла(ідентифікатор)
    node *left; покажчик на ліве
```



```

піддерево
    node *right;.показчик на праве
піддерево
    int kol = 0;.кількість входжень
ідентифікатора
    };
    int n;.кількість вершин дерева
    char value[10];.значення вузлів
дерева
    node *root;.показчик на корінь
дерева
    char tag;
    char key;
    FILE *f;.показчик на файл
    char str[256]; .допоміжні
    char nextword[80];.змінні
    char mas[30][10] = {
«include»,»cout»,»cin»,.не
ідентифікаторами
    «char»,»const»,»using»,»0»,»do»,»n
amespace»,»else»,»enum»,»extern»,»float»,
    «for»,»if»,»int»,»stdafx»,»endl»,»ret
urn»,»std»,»signed»,
«sizeof»,»struct»,»switch»,
    «system»,»pause»,»iostream»,»void»
,»10»,»while» };

    void PrintTree(node **RootTree, int
L);.друк ідентифікаторів з їх кількістю
входжень у код
    void putnode(node **ptr, char
str[10]);.створення дерева
    int getnewword(char*newword,
FILE *source);.отримати усі слова та

```

цифри

Source.cpp:

```
#include «Header.h»
void PrintTree(node **RootTree, int
L).друк ідентифікаторів з їх кількістю
входжень у код
{
    if ((*RootTree != NULL)).якщо
дерево не порожнє
    {
        PrintTree(&((*RootTree)->left),
L + 1);
        .вивести дані, що містяться у вузлі
        cout <<<«іdentifakator <<<
(*RootTree)->data <<<< kilkist vhodzhen'
«<< (*RootTree)->kol<< endl;
        PrintTree(&((*RootTree)->right),
L + 1);
    }
}

void putnode(node **ptr, char
str[10]).створення дерева
{
    if (*ptr == NULL).якщо дерево
порожнє
    {
        *ptr = new node;.створити вузол
дерева
        strcpy((*ptr)->data, str);.занести
значення у вузол
        (*ptr)->left = NULL;.обнулити
```

покажчики на піддерева

```
(*ptr)->right = NULL;
```

```
(*ptr)->kol = 1;.кількість входжень
```

у код 1

```
}
```

```
.інакше порівнюємо рядки за
```

лексикографічним порядком

```
else if (strcmp((*ptr)->data, str) > 0)
```

```
putnode(&((*ptr)->left),
```

str);.записуємо у ліве піддерево

```
else if (strcmp((*ptr)->data, str) < 0)
```

```
putnode(&((*ptr)->right),
```

str);.записуємо у праве піддерево

```
else if (strcmp((*ptr)->data, str) =
```

= 0).якщо вузол уже був

```
(*ptr)->kol = (*ptr)->kol +
```

1;.збільшуємо число його входжень у код

```
}
```

```
int getnewword(char*newword,
```

FILE *source).отримати усі слова та

цифри

```
{
```

```
int temp;
```

```
do .пропускаємо не цифри і не
```

латинські літери

```
{
```

```
temp = fgetc(source);.зчитування
```

символу

```
if (EOF == temp) return 0;.якщо
```

кінець файла

```
} while (!isalnum((char)temp));
```

do.читаємо і зберігаємо знаки

слова

```
{
    *newword++ = (char)temp;
    temp = fgetc(source);.читаємо
наступний символ
    if (EOF == temp) break;.якщо
кінець файла
} while (isalnum((char)temp));.поки
цифри і латинські букви
    *newword = 0;.кінець слова
    return 1;
}
```

```
int main().головна програма
{
    cout << «Anokhina» << endl;
    cout << endl;
    cout << «MENU» << endl;
    root = NULL;
    do.команди меню
    {
        cout << «1.pokazaty vmist faila « <<
endl;
        cout << «2.pokazatu spisok
identifikatorov» << endl;
        cout << «3.exit» << endl;
        cout << «press key 1...3» << endl;
        cin >> key;
        switch (key) .аналіз обраної
команди
        {
            case('1'):
            {
```

f =

```
fopen(«tree.txt»,
«r»); відкрити файл для
читання
```

```
char c;
while ((c =
fgetc(f)) !=
EOF). посимвольне
зчитування файла
fputc(c, stdout);
fclose(f); закри
ти файл
break; }
```

```
case('2'):
{
```

```
    f =
fopen(«tree.txt»,
«r»); відкрити файл
для читання
    do
    {
        getnewword(nextword
, f); отримуємо слово з кода
        tag = 'n';
        for (int i = 0; i < 30;
i++)
        {
            i
            f
            (strcm
p(next
word,
mas[i])
== 0)
```

```

tag =
'y'; ана
лізуєм
о чи
не є це
}
.слово службовим
if (tag ==
'n')putnode(&root,
nextword); додати
ідентифікатор у дерево
} while
(!feof(f)); поки не
кінець файла
fclose(f); закри
ти файл
cout <<
«spisok
identifikatorov:» <<
endl;
cout << endl;
PrintTree(&ro
ot, 0);
break;
}
}
} while (key != '3');
}

```

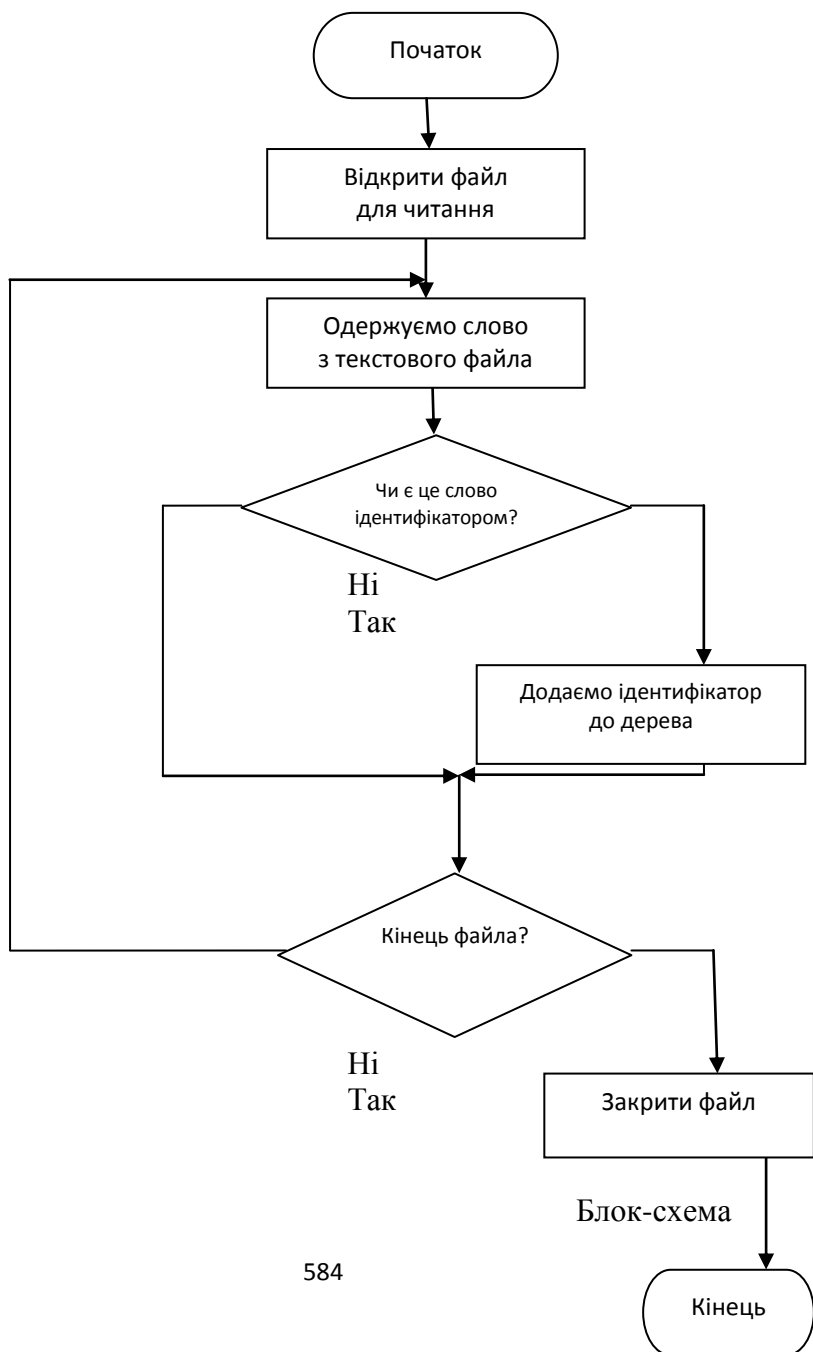
Скриншот результату:

```
MENU
1.pokazaty vmist faila
2.pokazatu spisok identifikatorov
3.exit
press key 1...3
2
spisok identifikatorov:

identifakator F kilkist vhdzhen' 3
identifakator h kilkist vhdzhen' 1
identifakator main kilkist vhdzhen' 1
identifakator n kilkist vhdzhen' 4
identifakator x kilkist vhdzhen' 3
1.pokazaty vmist faila
2.pokazatu spisok identifikatorov
3.exit
press key 1...3
```

Висновок

Результати ScreenShots свідчать про те, що програма працює правильно. Використовуючи особливості застосування динамічних структур типу дерева, було створено програму за допомогою структур типу дерева.

Додаток Д

ЛАКУНАРНИЙ ПАСТИШ

Лакунарний пастиш

Цього твору не існує; стилізація (від англ. *pastiche* – стилізація) поєднує в собі елементи двох файлів PD-Art у Photoshop (Antonio Pollaiuolo та Sandro Botticelli).

Оригінал
Антоніо Поллаіуоло (Antonio Pollaiuolo)

Оригінал Сандро Боттічеллі (Sandro Botticelli)

Наукове видання

Анохіна Тетяна Олександрівна

КОРПУСНИЙ ЛАКУНІКОН АНГЛОМОВНОЇ ТА УКРАЇНОМОВНОЇ КАРТИН СВІТУ

Монографія

Художнє оформлення обкладинки Є. О. Каби
Редактори: Н. З. Клочко, Н. М. Мажуга, С. М. Симоненко, О. В. Федяй
Комп'ютерне верстання Т. О. Анохіної

Підписано до друку 29.05.2018.
Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 34,41. Обл.-вид. арк. 30,69. Тираж 300 пр. Зам. № 944.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.